İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Haşim İşcan'ın Hayatı ve İstanbul Belediye Başkanlığı (1898-1968)

Doktora Tezi

Songül Güneş

Temmuz 2024

İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Haşim İşcan'ın Hayatı ve İstanbul Belediye Başkanlığı (1898-1968)

Doktora Tezi

Songül Güneş

Danışman

Prof. Dr. Recep Karacakaya

Temmuz 2024

TEZ JÜRİSİ ONAYI

Songül Güneş tarafından hazırlanan "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İstanbul Belediye Başkanlığı (1898-1968)" başlıklı bu Doktora Tezi, Tarih Anabilim Dalı'nda hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	**İMZA**
Tez Danışmanı:	
Unvanı Adı Soyadı	Prof. Dr. Recep Karacakaya
Kurumu	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Üyeler:	
Unvanı Adı Soyadı	Prof. Dr. Fatih Mehmet Sancaktar
Kurumu	İstanbul Üniversitesi
Unvanı Adı Soyadı	Prof. Dr. Tarkan Oktay
Kurumu	Medeniyet Üniversitesi
Unvanı Adı Soyadı	Doç. Dr. Ramazan Erhan Güllü
Kurumu	İstanbul Üniversitesi
Unvanı Adı Soyadı	Doç. Dr. Güneş Işıksel
Kurumu	İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 09/07/2024

BEYANLAR

Yazım ve Kaynak Gösterme Kılavuzu Beyanı

Danışmanlığımda yazılan bu tezin Chicago yazım ve kaynak gösterme kılavuzunda belirtilen kurallara uygun olarak yapılandırıldığı ve bu kılavuzun dipnotlarda kaynak gösterme standartlarının bu tezde tutarlı olarak uygulandığı tarafımdan incelenerek teyit edilmiştir.

İmza

Danışmanın Unvanı Adı Soyadı

Prof. Dr. Recep Karacakaya

Etik İlkelere Sadakat Beyanı

Hazırladığım bu tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Öğrencinin Adı Soyadı

Songül Güneş

ÖZET

Haşim İşcan'ın Hayatı ve İstanbul Belediye Başkanlığı (1898-1968)

Güneş, Songül

Doktora Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Recep Karacakaya

Temmuz 2024

Haşim İşcan, Erken Cumhuriyet döneminin önemli bir bürokratı ve İstanbul'un tek dereceli seçimlerden sonra göreve gelen ilk belediye başkanıdır. İstanbul'un işgal altında olduğu dönemde Mülkiye Mektebi'ni bitirmiştir. Edirne'de öğretmenlik, çiftçilik, tüccarlık, gazetecilik, belediye meclis üyeliği, Türk Ocağı şube yöneticiliği gibi görevler üstlenmiştir. Valilik yaptığı ilk kent olan Tekirdağ'da İşcan, göçmenlerin iskanında önemli rol oynamış, imar faaliyetlerinin yanı sıra göçmenlere tohum ve hayvan tedarik edip birer üretici olarak topluma katılmalarını sağlamıştır. Ardından görev yaptığı Erzurum, Antalya, Bursa ve Samsun illerinde, sıra dışı bir vali portresi çizmiştir. İşcan, beledi faaliyetlere ağırlık vererek kentlerin imar, eğitim, sosyal, sportif ve kültürel alanda gelişimi için yoğun çaba sarfetmiş, gayretleri merkezi hükümetin tam desteğini ve takdirini kazanmış, Türk şehirciliğinde kalıcı izler bırakmıştır. Bir süre otel yöneticiliği yaparak yaşamını idame ettiren İşcan, 1963'te tartışmalı bir seçimin ardından İstanbul Belediye Başkanı olmuştur. Beş yıllık başkanlık döneminde, valilik yıllarında olduğu gibi imar, eğitim, ulaşım ve turizm gibi pek çok alanda kalıcı eserler bırakan Haşim İşcan, 11 Mart 1968 günü vefat etmiştir. Görev yaptığı şehirlerde adı; park, okul, mahalle, cadde, sokak, meydan, kültür merkezi gibi pek çok yere verilmiş, anıtları dikilmiştir. Cumhuriyet idaresinin örnek bir bürokratı olarak tarihteki yerini almıştır.

Anahtar kelimeler: Haşim İşcan, İstanbul, belediye, vali, şehircilik.

ABSTRACT

The Life of Haşim İşcan and his Mayoralty of Istanbul (1898-1968)

Güneş, Songül

Ph. D. Thesis, Department of History

Supervisor: Prof. Dr., Recep Karacakaya

July 2024

Haşim İşcan is an important bureaucrat of the Early Republican period and the first mayor of Istanbul to take office after the single-tier elections. He graduated from the Civil Service School during the period when Istanbul was under occupation. He worked as a teacher, farmer, merchant, journalist, municipal council member, and Turkish Hearth branch manager in Edirne. In Tekirdağ, the first city he served as governor, İşcan played an important role in the settlement of immigrants, in addition to his construction activities, he supplied seeds and animals to the immigrants and enabled them to join the society as producers. He then painted an extraordinary portrait of a governor in the provinces of Erzurum, Antalya, Bursa and Samsun, where he served. İşcan made intense efforts for the development of cities in the zoning, education, social, sports and cultural fields by focusing on municipal activities, and his efforts gained the full support and appreciation of the central government and left permanent traces in Turkish urbanism. İşcan, who worked as a hotel manager for a while, became the Mayor of Istanbul after a controversial election in 1963. Haşim İşcan, who left permanent works in many areas such as construction, education, transportation and tourism during his five-year presidency, as well as during his governorship years, passed away on March 11, 1968. Name of the cities where he worked: He was given to many places such as parks, schools, neighborhoods, avenues, alleys, squares and cultural centers, and his monuments were erected. He took his place in history as an exemplary bureaucrat of the Republican administration.

Keywords: Hasim Iscan, Istanbul, municipality, governor, urbanization.

Bu tezi; annem Nezihe Güneş,
babam Edip Güneş ve
hocam Prof. Dr. Recep Karacakaya'ya
ithaf ediyorum.

KISALTMALAR

AP : Adalet Partisi

Av.: Avukat

B.C.A: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Bkz.: Bakınız
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
CMKP: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
c.: Cilt
DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Der.: Derleyen
Dr.: Doktor
DP: Demokrat Parti
DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü
ed.: Editör
ERŞA: Erzurum Şehir Arşivi
haz.: Hazırlayan
İBB: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İBBKA: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kurum Arşivi
İETT: İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İşletmeleri
MKP: Milli Kalkınma Partisi
MP: Millet Partisi
No: Numara
Op.: Operatör
sy.: Sayı
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP: Türkiye İşçi Partisi
TMMOB: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
t.y.: Tarih Yok
YTP: Yeni Türkiye Partisi
vd.: Ve Diğerleri

İÇİNDEKİLER

İçindekiler

TEZ JÜRİSİ ONAYI I

BEYANLAR II

ÖZET III

ABSTRACT IV

KISALTMALAR VI

İÇİNDEKİLER VII

ÖNSÖZ X

GİRİŞ 1

Konu, Amaç ve Kapsam 1

Literatür 2

Kaynaklar ve Yöntem 9

BİRİNCİ BÖLÜM 14

AİLESİ, EĞİTİMİ VE GENÇLİK YILLARI 14

1.1.Ailesi 14

1.2. Eğitim Hayatı 16

1.3.Millî Mücadele ve Esaret Dönemi 17

1.4. Gazetecilik Yılları 20

1.5 Türk Ocağı Edirne Şube Yöneticiliği 22

1.6. Edirne Belediye Meclis Üyeliği 25

1.7. Öğretmenlik Yılları 27

İKİNCİ BÖLÜM 29

İDARİ GÖREVLERİ 29

2.1. I. Umumi Müfettişlik Özel Kalem Müdürlüğü (1 Kanun-u Sani 1928-6 Teşrin-i Evvel 1931) 29

2.2. Siverek Kaymakamlığı (6 Teşrin-i Evvel 1931-14 Haziran 1933) 30

2.3. Tekirdağ Valiliği (9 Temmuz 1934-19 Teşrin-i Evvel 1936) 33

2.4.Erzurum Valiliği (19 Teşrin-i Evvel 1936-4 Mart 1940) 40

2.5. Antalya Valiliği (4 Mart 1940-14 Eylül 1945) 54

2.6.Bursa Valiliği (8 Ağustos 1945-30 Temmuz 1950) 70

2.7.Samsun Valiliği (12 Haziran 1950-31 Ağustos 1951) 93

2.8.Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü (1 Eylül 1951-26 Mayıs 1952) 95

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....98
EMEKLİLİK VE SİYASET DÖNEMİNDE HAŞİM İŞCAN.....98
3.1. Emekliye Sevk Edilmesi ve Hukuki Süreci.....98
3.2. CHP Samsun İl Başkanlığı ve Milletvekili Adaylığı.....99
3.3. Divan Otel Yöneticiliği.....102
3.4. 1961 Seçimleri ve Cumhuriyet Senatosu Adaylığı.....103
3.5.İlk Doğrudan Seçimler ve Partili Belediye Başkanı.....105
3.6. 17 Kasım 1963 Yerel Seçimleri ve İstanbul.....114
3.7. Kişiliği ve Sosyal Yaşamı.....118
3.8. Haşim İşcan'ın Vefatı.....122
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....135
İSTANBUL BELEDİYE BAŞKANLIĞI (1963-1968).....135
4.1. İstanbul Belediyesi'nin Kuruluşu ve Gelişimi.....135
4.2.Tarihsel Süreçte İstanbul Belediye Başkanları.....138
4.3. İstanbul'un İdari Yapılanması.....142
4.4. İlk İcraatlar.....147
4.5. İmar ve Şehircilik Faaliyetleri.....148
4.5.1.Gecekondu Sorunu.....158
4.6. Ulaşım ve Trafik.....162
4.6.1.Geçitler.....166
4.6.2.İstanbul Metrosu.....179
4.7.Su ve Elektrik.....183
4.8. Çevre, Temizlik ve Halk Sağlığı.....187
4.8.1.Maçka Parkı ve Çocuk Bahçeleri.....193
4.9. Kültür, Sanat ve Turizm Faaliyetleri.....195
4.9.1.Galata Kulesi'nin Restorasyonu ve Turizme Açılması.....200
4.9.2. Fatih Sultan Mehmet'in Heykelini Yaptırma Derneği.....202
4.10.Diğer Faaliyetler.....204
4.11. İstanbul Belediyesi Bütçesi.....211
4.12.Resmi Ziyaretler.....215
4.13. 1964 Kıbrıs Krizi ve İstanbul Belediyesi.....218
4.14. Haşim İşcan ve İstanbul Belediye Meclisi.....221
4.15. Haşim İşcan'ın Merkezi Hükümetlerle İlişkileri.....230

SONUÇ 234
KAYNAKÇA 237
EKLER 256

ÖNSÖZ

Bu çalışma; Tekirdağ, Erzurum, Antalya, Bursa ve Samsun illerinde valilik yapmış Haşim İşcan'ın yaşamını, İstanbul Belediye Başkanlığı dönemindeki faaliyetlerini ve Türk şehirciliğindeki rolünü ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Cumhuriyet idaresinin bir neferi olarak İşcan'ın devlete bağlılığı ile modernleştirici ve kalkınmacı yönetim felsefesinin anlaşılması, araştırmanın hedefidir.

Araştırma, ziyaret edilen illerde pek çok akademisyen, kent tarihçisi, bürokrat ve kamu görevlisinin desteğiyle yürütülmüştür. Öncelikle Haşim İşcan'ın doğduğu kent olan Edirne'de, kent tarihçisi Cengiz Bulut'a ve Kütahya Vahit Paşa Yazma Eser Kütüphanesi Müdürü Musa Öncel'e, önceki görev yeri olan Edirne'deki araştırmalarıma verdiği destek için müteşekkirim. Tekirdağ Namık Kemal Evi Derneği Başkanı ve Tekirdağ'ın yerel tarihçisi Sezai Kurt'a, Erzurum Şehir Arşivi (ERŞA)'nın kurucusu Prof. Dr. Murat Küçükuğurlu'na, Akdeniz Üniversitesi tarih bölümü akademisyenlerine ve Antalya Kent Araştırmaları Merkezi Müdürü Dr. Evren Dayar'a tavsiye, destek ve yönlendirmeleri için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bursa Şehir Kütüphanesi, Mümin Ceyhan Bursa Kültür Kaynakları Araştırma Kütüphanesi Bursa Araştırmaları Merkezi yetkililerine, Bursa kent tarihçisi Ekrem Peker'e ve Burhanettin Ayanoğlu'na şükranlarımı sunuyorum.

Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, İçişleri Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü Sicil ve Arşiv şube müdürlükleri, Türk Tarih Kurumu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, Millî Kütüphane ve Türkiye Belediyeler Birliği Kütüphanesi'nin kıymetli çalışanlarına gösterdikleri yardımseverlik ve kolaylık için müteşekkirim.

Araştırmanın en önemli kısımlarından biri olan İstanbul'da; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve SALT Araştırma Merkezi çalışanlarına teşekkür ederim. İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesi Müdürü Mustafa Birol Ülker'e, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Kütüphane Sorumlusu Furkan Sevim'e, İBB Arşiv Müdürlüğü Şefi Nihat Karaduman'a ve İBB Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Şefi İrfan Dağdelen hocama müteşekkirim. Haşim İşcan'ın kızı Günaç Akgün'ün çocukluk arkadaşı olan Bilge Aracı'ya, torunları Prof. Dr. Zekeriya Erhan Akgün ile aile arşivini bana emanet eden ve her türlü kolaylığı gösteren Aslı Akgün Kutay'a destek ve ilgileri için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

5 Temmuz 2022 Salı günü, merhum Prof. Dr. Zafer Toprak ile görüşmemiz esnasında Haşim İşcan'ın Türk şehirciliğindeki yeri ve tez konusu olarak seçmeme dair görüşlerine başvurduğumda şu cevabı vermişti; "*Haşim İşcan bir efsanedir."*

Doktora sürecimin başından beri desteğini esirgemeyen ve bana çok şey katan kıymetli hocam Doç. Dr. Güneş Işıksel'e çok teşekkür ederim. Saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Fatih Mehmet Sancaktar'a, Prof. Dr. Tarkan Oktay'a, Prof. Dr. Mehmet Ö. Alkan'a ve Doç. Dr. Ramazan Erhan Güllü'ye emek ve katkıları için teşekkürlerimi sunarım.

Haşim İşcan'ın İstanbul Belediye Başkanlığı dönemini tez konum dışında ayrı bir çalışma olarak planlarken değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Recep Karacakaya, beni bu konuyu seçmem konusunda yönlendirerek, Haşim İşcan'ın izinde, Türkiye'nin muhtelif şehirlerinde, derinleşmeye çalıştığım Türk şehirciliğine dair kalem oynatmış pek çok emektarı ve eserlerini tanımama vesile oldu. Kıymetli hocama sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Asuman Korkmaz, Dr. Baran Aytaç ve Dr. Nurbay Işık'a müteşekkirim. Araştırma sürecim ve eğitim yaşamım boyunca hep yanımda olan, her zaman kolaylaştıran, sevgili anneme, babama ve kardeşim Belkıs Güneş'e minnettarım.

Songül Güneş

Kartal / 2024

GİRİŞ

Konu, Amaç ve Kapsam

Haşim İşcan, bir Mülkiyeli olarak tek parti döneminde Tekirdağ, Erzurum, Antalya'da, çok partili dönemde de Bursa ve Samsun'da valilik yapmış, görev yaptığı illerde önemli izler bırakmış bir bürokrat ve devlet adamıdır.

Haşim İşcan'ın İstanbul içinse farklı bir anlamı var. O, 1963 yılında yapılan doğrudan seçimlerin ardından göreve gelen ilk belediye başkanı. Görevi esnasında beyin kanaması geçirerek vefat eden İşcan, İstanbullular tarafından "Haşim Baba" olarak anılmaktaydı. Çalkantılı bir seçim sürecinin ardından göreve gelen İşcan, İstanbul'un tarihi sembollerinden Galata Kulesi'ni turizme kazandırmış, alt ve üst geçitler inşa etmiş ve pek çok kalıcı eser bırakmıştır.

Bu çalışmada, Haşim İşcan'ın hayatı ve İstanbul Belediye Başkanlığı dönemi ağırlıklı olmak üzere, kent idaresinde sergilediği icraatlarının, Cumhuriyet Türkiye'sinde şehirciliğin gelişimine katkısının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Haşim İşcan'ın ailesi, doğduğu Edirne'de geçirdiği çocukluk ve gençlik yılları, eğitim hayatı ve fikirleri ekseninde gazetecilik ve öğretmenlik dönemleri dahil olmak üzere ilk meslek yılları değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, İşcan'ın 1928 yılında, Diyarbakır'da Birinci Umumi Müfettiş Özel Kalem Müdürü olarak göreve başlamasının ardından hızla ilerleyen bürokratik kariyeri incelenmiştir. 1931 yılında Siverek Kaymakamlığına getirilmesi, emniyet şube müdürlüğü, mülkiye müfettişliği, Tekirdağ, Erzurum, Antalya, Bursa ve Samsun valiliklerinde bulunduğu yıllardaki icraatları incelenmiştir. Burada Haşim İşcan'ın şahsında Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak kent idaresinin serencamı, bir valinin yaşamı üzerinden gözlemlenmiştir.

Üçüncü bölümde, 1953 yılında emekliye sevk edilmesi ve bu kararın mahkemeye taşınması süreci incelenmiştir. İşcan'ın, emekli olduktan sonra 1950-1951 yılları arasında valilik yaptığı Samsun'da üstlendiği CHP İl Başkanlığı ve 1954 genel seçimlerindeki milletvekili adaylığı çalışmaları değerlendirilmiştir. Ardından özel sektör deneyimi ele alınmıştır. İşcan, Vehbi Koç'un 1956 yılı başında açtığı Divan Otel'in inşası ve idaresinde

profesyonel yöneticilik yapmıştır. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrasında merkezi idarenin yapısında değişimler yaşanmış ve Millet Meclisi ile Cumhuriyet Senatosu adını taşıyan iki meclisli yapıya geçilmiştir. 1961 yılında, bu sefer valilik yaptığı bir başka il olan Antalya'da adaylığını koyduğu Cumhuriyet Senatosu üyeliği seçimine yönelik çalışmaları değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümün alt başlıkları arasında, ilk kez halk tarafından doğrudan seçilen İstanbul Belediye Başkanlığı için cereyan eden tartışmalar yer almaktadır. En çok oyu alan ikinci aday olarak mahkeme kararıyla göreve gelen Haşim İşcan, bu görevi 1963-1968 yılları arasında icra etmiştir. Bu dönemde İstanbul Belediye Meclisi ve merkezi hükümetlerle yürüttüğü ilişkilere değinilmiştir. İşcan'ın kişiliği, sosyal yaşamı, vefatı ve ardından yazılanlar da bu başlıkta ele alınan konular arasındadır. Haşim İşcan, cumhuriyet devrinde görevi başında vefat eden ilk İstanbul Belediye Başkanı olmuştur.[1]

Dördüncü bölümde ise, İstanbul Belediye Başkanı olarak yürüttüğü faaliyetler incelenmiştir. Galata Kulesi'nin turizme kazandırılması, Başbakan Adnan Menderes'in bizzat yürüttüğü imar operasyonu[2] sonrasında, İstanbul'un artan trafiğine çözüm olması amacıyla inşa edilen alt ve üst geçitlerin inşa aşamaları ve bu konu hakkında ulusal ve yerel ölçekte yapılan tartışmalar değerlendirilmiştir. Kentin kaçak yapılaşma, asfaltlama, kültür-sanat, ağaçlandırma, çöplerin imhası çalışmaları ve İstanbul'a yatırım çekmek için yapılan resmi ziyaretler ele alınmıştır.

Literatür

Haşim İşcan, çocukluk ve gençlik yıllarını geçirdiği Edirne'de Osmanlı Devleti'nin yıkılışına ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanına tanıklık etmiştir. İşcan'ın aktif rol üstlendiği Millî Mücadele döneminde, Trakya'da sürdürülen faaliyetlere dair Tevfik Bıyıklıoğlu'nun, *Trakya'da Millî Mücadele*[3] adlı eseri ve Akif Çevik'in ATASE arşivlerine dayalı olarak hazırladığı "Trakya Paşaeli Cemiyeti ve Lüleburgaz-Edirne Kongreleri"[4] adlı yüksek lisans

[1] İstanbul Belediyesi, 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası yönetime geçen Bakanlar Kurulu'nun 8 Mart 1984 tarihli ve 195 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamesi ile Ankara ve İzmir belediyeleri ile "büyükşehir" unvanını almıştır. Tarkan Oktay, "1855-2020 Döneminde Türkiye'de Büyükşehir Belediye Yönetiminin Gelişimi", *Strategic Public Management Journal*, 6, sy. 12, (Aralık 2020): 19; *Resmî Gazete*, "Büyük Şehir Belediyelerin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname", 23 Mart 1984, sy. 18350.

[2] Demokrat Parti devrinde İstanbul'da yapılan çalışmaların derlendiği "İstanbul'un Kitabı" adlı eserde; İstanbul'un hızla artan nüfusunun ihtiyaçları doğrultusunda yapılan icraatlarla Başbakan Menderes'in şahsen ilgilendiği ve imar hamlelerinin her safhasında hazır bulunduğu beyan ediliyordu. Anonim, *İstanbul'un Kitabı,* (İstanbul: İstanbul Vilayeti, Neşriyat ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 1957), 3.

[3] Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele*, c. I, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1955), 123-145.

[4] Akif Çevik, "Trakya Paşaeli Cemiyeti ve Lüleburgaz-Edirne Kongreleri", (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2015), 79-111.

tezi, bu döneme ilişkin kaynaklar arasında yerini almıştır. Ömer Faruk Köseoğlu'nun kurucusu olduğu "Osmanlıca Mahalli Gazete ve Mecmua'lar" adını taşıyan dijital platform, Haşim İşcan'ın başyazarlığını yaptığı *Paşaeli* gazetesinin ve kurduğu *Millî Gazete*'nin dijital nüshalarına erişimi mümkün kılmıştır.[5] Ayrıca sivil toplum çalışmalarında öne çıkan bir birey olan İşcan'ın Türk Ocağı Edirne Şubesi yöneticiliği ve Cumhuriyetin ilk yıllarında icra ettiği öğretmenlik dönemini daha iyi anlayabilmek amacıyla yürütülen eğitim ve kültür politikalarına dair araştırmalar incelenmiştir.[6]

İşcan'ın ilk mülki idare amirliği görevi olan Siverek Kaymakamlığı (1931-1933) devrine dair ulusal basında Siverek hakkında çıkan haberlerin yanı sıra, dönemin en önemli sağlık sorunu olan trahom ile mücadeleye ilişkin İlhan Tekeli'nin *Türkiye'nin Sağlık Tarihi Bağlamı İçinde 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve Cumhuriyet'in Sağlık Sorununa Yaklaşımı* adlı eseri[7] ile Sevilay Özer'in *Türkiye'de Trahomla Mücadele (1925-1945)*[8] adlı akademik araştırmaları çalışmada dikkate alınmıştır.

Siverek'teki görevinin sona ermesinden kısa bir süre sonra atandığı Tekirdağ Valiliği (1934-1936) dönemi, İşcan'ın ilk valilik deneyimiydi. İşcan'ın atandığı yıl kurulan II. (Trakya) Umumi Müfettişliğe dair Murat Burgaç'ın *1934 Trakya Raporu: Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey'in Gözünden 1930'lu Yıllarda Trakya,* adlı eseri[9] ve Romanya ve Bulgaristan'dan gelen muhacirlerin Trakya'ya iskanıyla ilgili faaliyetler için Ayşegül İnginar Kemaloğlu'nun, *Trakya Bölgesi'nde İskân Edilen Göçmenler (1923-1960)* adlı araştırması incelenmiştir.[10]

İşcan, Tekirdağ'dan sonraki görev yeri olan Erzurum'da 1936-1940 yılları arasında valilik yapmıştır. Erzurum, bölgesinin en önemli şehri ve doğal merkezi olması münasebetiyle, döneme dair süreli yayınlar ve telif eserler oldukça fazladır. 2022'de kurulan Erzurum Şehir

---

[5] "Osmanlıca Mahalli Gazete ve Mecmua'lar", http://www.osmanlicagazeteler.org/index.php Erişim tarihi: 01.03.2022.

[6] Bu çalışmalardan bazıları; Haluk Kayıcı, "Tarihi Bir Belge: 24 Teşrin-i Sani 1338 (24 Kasım 1922) Tarihli Edirne Türk Ocağı Nizamnamesi", *Türk Yurdu Dergisi*,103, sy. 318. (Şubat 2014): 68-70; Yusuf Sarınay, 'Türk Ocağı', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 2012, 545-546; Ratip Kazancıgil, Nilüfer Gökçe ve Ender Bilar, *Edirne'nin Eğitim Tarihi (İlk-Orta Öğretim) (1361-2005),* (Edirne: Edirne Valiliği Yayınları, 2006), 222; İlhan Tekeli, 'Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi', *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c. 3,* 1983, 662; Mahmut Çavdar vd. "Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Öğretmen Seçme, Yetiştirme ve Atama Uygulamaları*", International Journal Of Social, Humanities And Administrative*, sy. 57, (Ekim 2022): 1428-1440.

[7] İlhan Tekeli, *Türkiye'nin Sağlık Tarihi Bağlamı İçinde 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve Cumhuriyet'in Sağlık Sorununa Yaklaşımı*, (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2010), 37.

[8] Sevilay Özer, "Türkiye'de Trahomla Mücadele (1925-1945)", *Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 54, (Bahar 2014):121-152.

[9] Murat Burgaç, *1934 Trakya Raporu: Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey'in Gözünden 1930'lu Yıllarda Trakya*, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2017), 12-23.

[10] Ayşegül İnginar Kemaloğlu, *Trakya Bölgesi'nde İskân Edilen Göçmenler (1923-1960),* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2022), 111-140.

Arşivi (ERŞA)'da bulunan *Erzurum* vilayet gazetesinin yanı sıra Milli Kütüphane arşivinde bulunan *Doğu* gazetesi, dikkatle taranmış ve çalışmada değerlendirilmiştir. Prof. Dr. Murat Küçükuğurlu, doktora tezinden uyarlanan *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum (1923-1950),* adlı araştırmasının yanı sıra *Erzurum Belediyesi Tarihi 1-2* ve *Erzurum İl Özel İdare Tarihi (1913-2014)* adlı yayınlar[11] ve danışmanlık yaptığı lisansüstü tezler[12] başta olmak üzere Erzurum kent tarihine ışık tutan pek çok esere imza atmıştır. Harun Aydın'ın araştırmamızın son döneminde tamamlanan "Cumhuriyet Dönemi'nde Kars, Erzurum ve Erzincan'a Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımları (1923-1950)"[13] adlı doktora tezi ve Mehmed Gökhan Polatoğlu'nun, *Cumhuriyet Dönemi'nde Erzurum'da İmar ve Kalkınma Faaliyetleri (1930-1980)* adlı kitabı da dikkate alınmıştır.[14]

İşcan'ın Erzurum'dan sonra görevlendirildiği ve 1940-1945 yılları arasında icra ettiği Antalya Valiliği dönemi, artık ulusal ölçekte dikkat çeken bir idareci olduğu zaman dilimidir. Bu dönemde, Falih Rıfkı Atay, Vâlâ Nureddin ve Ahmet Emin Yalman[15] gibi ulusal basının önde gelen kalemleri tarafından dikkatle izlenmiş, övgü ve eleştirilere maruz kalmıştır. Bu tartışmalar, araştırmada ele alınan konular arasındadır. Antalya Halkevi'nin yayın organı olan *Türk Akdeniz* dergisi, kentin kültür-sanat yaşantısına ve tarihine dair edebi metinlerin yanı sıra kent ekonomisine yönelik yazıların da yer aldığı bir süreli yayın olarak taranmıştır. Burada, Manavgatlı Aşık Mehmed'in Haşim İşcan'a ithafen kaleme aldığı şiirler bulunmuştur.[16]

Antalya Kent Araştırmaları Merkezi'nde, kentin idari, sosyal, kültürel ve sanatsal geçmişine dair pek çok telif esere ulaşılmış, çalışmada değerlendirilmiştir. Dönemin başlıca yerel süreli yayını olan *Antalya* gazetesinin, İşcan'ın görev yaptığı dönemdeki nüshaları

---

[11] Murat Küçükuğurlu, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum (1923-1950),* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2012); Murat Küçükuğurlu, *Erzurum Belediyesi Tarihi II* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011); Murat Küçükuğurlu, *Erzurum İl Özel İdaresi Tarihi (1913-2014),* (Erzurum: İl Özel İdaresi Yayınları, 2014); Murat Küçükuğurlu ve Gürkan Fırat Saylan, "Şimendiferin Erzurum Yolculuğu", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 38, (2008): 313-342.

[12] Bu araştırmalardan bazıları; Orhan Atmaca, "Erzurum'da Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinden Yapılıp Günümüze Ulaşamayan Kamu Binaları", (Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Teknik Üniversitesi, Erzurum, 2021); İbrahim Boz, "Doğu Gazetesine Göre Üçüncü Umumî Müfettişlik ve İmar Faaliyetleri (1937-1938)", (Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Teknik Üniversitesi, 2019); Ahmet Alkan, "Cumhuriyet Döneminde Oltu: İdarî, Sosyal ve İktisadi Hayat (1923-1950)", (Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Teknik Üniversitesi, 2018).

[13] Harun Aydın, "Cumhuriyet Dönemi'nde Kars, Erzurum ve Erzincan'a Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımları (1923-1950)", (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2023), 87.

[14] Mehmed Gökhan Polatoğlu, *Cumhuriyet Dönemi'nde Erzurum'da İmar ve Kalkınma Faaliyetleri (1930-1980),* (Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2021), 65-66.

[15] Ahmet Emin Yalman, İşcan'ın 1918-1921 yılları arasında öğrenim gördüğü Mülkiye Mektebi'nde istatistik derslerini aldığı hocasıydı. Bkz. Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1968)* c.1 (Ankara: Mars Matbaası, 1968-1969), 435-437.

[16] "Antalya Valisi Bay Haşim İşcan'a", *Türk Akdeniz Dergisi* 4, sy. 23 (Haziran 1941): 10; Ek-1.

taranmıştır. Antalya'ya dair birçok yayın kaleme alan Antalya Kent Araştırmaları Merkezi Müdürü Dr. Enver Dayar'ın *20. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya'nın Kentsel Gelişimi (1923-1950)*[17] adlı araştırması, Karaalioğlu Parkı'nın yapımı ve Bahçeli Evler Mahallesinin tesisi gibi İşcan dönemine dair önemli icraatların incelendiği bir araştırmadır. Ali Rıza Gönüllü'nün "Demokrat Parti Dönemi'nde Antalya (1950-1960)"[18] adlı doktora tezinden uyarlanan *Cumhuriyet Döneminde Antalya (1923-1960)*[19] adlı kitabı, 1950-1960 yılları arasındaki döneme ağırlık verilerek kaleme alınmış olmasına karşın dikkate alınan çalışmalar arasında yerini almıştır. Faysal Mayak'ın *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Antalya Teşkilatının Faaliyetleri (1931-1951)*[20] eseri, tek parti dönemi Antalya'sında CHP yöneticilerinin kent idaresindeki rollerini ortaya koyan bir eserdir. Hüseyin Çimrin *Antalya Kent Kronolojisi (İÖ 158-İS 2005)*[21] adlı kitabı ve Cemil Cahit Sönmez'in *Antalya Mutasarrıfları, Valileri (Ocak 1899-14 Temmuz 1950),*[22] adlı monografik araştırması da çalışmada değerlendirilmiştir. Antalya Lisesi tarih ve coğrafya öğretmeni Tayyar Anakök'ün 1944 yılında *Antalya Valisi Haşim İşcan ve Derslerim*[23] adıyla yayımladığı eseri, Haşim İşcan'ın icraatlarının şiir biçiminde anlatıldığı bir kitaptır.

Gazeteci yazar Hulusi Günay, Antalya Güzelleştirme Cemiyeti faaliyetlerini konu alan *Antalya* adlı kitabı kaleme almıştır. Günay önsözünde İşcan'ı ve icraatlarını kastederek; "*…İstedim ki herkes Antalya'yı bilsin. Türk Cumhuriyet idarecilerinin ne kudretli ellere malik bulunduğu bir kere daha anlaşılsın"* ifadelerine yer vermiş, dönemin Antalya'sını tarihi, sosyal yaşamı ve imar faaliyetlerine dair detaylı biçimde ele alan çalışması dikkate alınmıştır.[24] Ayrıca, çalışmamızın son günlerinde, Akdeniz Üniversitesi bünyesinde, "Haşim İşcan ve Antalya Valiliği Dönemindeki İmar Faaliyetleri (1940-1945)" adlı bir yüksek lisans tezinin tamamlandığı bilgisine ulaşılmıştır.[25]

---

[17] Evren Dayar, "20. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya'nın Kentsel Gelişimi (1923-1950*)", CTAD,* 17, sy. 33, (Bahar 2021): 125-160.
[18] Ali Rıza Gönüllü, "Demokrat Parti Dönemi'nde Antalya (1950-1960)", (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi 2008).
[19] Ali Rıza Gönüllü, *Cumhuriyet Döneminde Antalya (1923-1960),* (İstanbul: Tarihçi Kitabevi, 2010), 171.
[20] Faysal Mayak, *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Antalya Teşkilatının Faaliyetleri (1931-1951),* (İstanbul: Libra Yayıncılık, 2015), 389-91.
[21] Hüseyin Çimrin, *Antalya Kent Kronolojisi (İÖ 158-İS 2005),* (Antalya: Antalya Sanayi ve Ticaret Odası Kültür Yayınları, 2012), 153.
[22] Cemil Cahit Sönmez, *Antalya Mutasarrıfları, Valileri (Ocak 1899-14 Temmuz 1950),* (İstanbul: Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi, 2012), 302-314.
[23] Tayyar Anakök, *Antalya Valisi Haşim İşcan ve Derslerim*, Isparta: Isparta Matbaası, 1944; Ek-2.
[24] Hulusi Günay, *Antalya*, Bengü Yayınları, yayın yeri ve yayın yılı bilgisi yok. Kitapta yayın yılı belirtilmemiş olmasına karşın yazar, metin içerisinde, 1940'ta göreve gelen İşcan için son dört yıldır görevde olan ve şu anda valilik yapan nitelendirmesini yaptığı için eserin 1944 yılında hazırlandığı anlaşılmaktadır. Günay, *Antalya,* 9.
[25] Nurgül Ertaş, "Haşim İşcan ve Antalya Valiliği Dönemindeki İmar Faaliyetleri (1940-1945)", (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2024).

Falih Rıfkı Atay, *Gezerek Gördüklerim* adlı gezi kitabında, Nisan 1941'de Antalya'ya yaptığı ziyarete dair izlenimlerini kaleme almıştır. Atay eserinde, Antalya'nın gelişmesi için birçok imkana sahip olduğunu, bu imkanları değerlendirecek birine ihtiyaç duyulduğundan dem vurmuştur.[26] Atay, İşcan'ı yetenekli bir vali olarak ulusal basında pek çok defa gündeme taşımış bir gazeteciydi. İşcan hakkında yazılar kaleme alan bir başka gazeteci de Vala Nureddin'dir. Bir akrabasını ziyaret vesilesiyle 1943 yılı sonlarında Antalya'yı ziyaret etmiş ve kentte dikkatini çeken imar ve kalkınma faaliyetlerinden oldukça etkilenmiştir. Bu izlenimlerini *Akşam* gazetesindeki köşesine taşımış[27], ardından *Antalya İkinci Dünya Harbi İçinde Nasıl Güzelleşebildi?*[28] adıyla kitap halinde yayınlamıştır.

Haşim İşcan hakkında, 2000 yılında merhum Prof. Dr. Nejat Göyünç'ün danışmanlığında, Uludağ Üniversitesi'nde Burhanettin Ayanoğlu tarafından "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İdari Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)" adıyla hazırlanmış bir yüksek lisans tezi mevcuttur. Bu çalışma için, İşcan'ın eşi Atıfet Hanım ile bir görüşme yapılmıştır. Haşim İşcan'ın yaşamının en yakın ve en önemli tanığı olarak Atıfet Hanım'ın vefatından kısa bir süre önce paylaştığı bilgiler, İşcan'a dair pek çok bilginin teyidi için kritik öneme haizdir. Bu vesileyle Burhanettin Ayanoğlu'nun tezi, İşcan hakkında yapılmış ilk derli toplu çalışma olması ve Atıfet Hanım ile yapılan röportaj münasebetiyle dikkate incelenmiş ve kaynaklar arasında yerini almıştır.[29] 1945-1950 yılları arasında, çok parti dönemin sancılı yıllarında Bursa Valiliği yapan ve Cumhuriyet Halk Partisi'ne gönülden bağlı bir vali olan Haşim İşcan'ın dönemini değerlendirmek için, ulusal basının yanı sıra Bursa yerel gazeteleri de pek çok meselenin aydınlığa kavuşmasını sağlamıştır. *Bursa* vilayet gazetesi ve Cumhuriyet Halk Partisi destekli *Ant*[30] gazetesi ile Demokrat Parti'nin yayın organları *Doğru*[31] ve *Hakimiyet Milletindir*[32] gazeteleri taranarak çok yönlü değerlendirme yapma imkânı doğmuştur.

---

[26] Falih Rıfkı Atay, Gezerek Gördüklerim, (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı, 1970), 4-5.
[27] Vala Nureddin, "Antalya'nın Portakalcılığına ve Hurmacılığına Bir Kuş Bakışı, *Akşam*, 2 Kanun-u Sani 1944, sy. 9050, 3.
[28] Vala Nureddin, *Antalya İkinci Dünya Harbi İçinde Nasıl Güzelleşebildi?* (İstanbul, Kenan Matbaası, 1944)
[29] Burhanettin Ayanoğlu, "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İdari Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)", (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2000).
[30] 1 Temmuz 1944'te yayın hayatına başlayan *Ant* gazetesinin yayın yeri Bursa Cumhuriyet Halk Partisi binasıydı. Gazetenin sloganı: *Kemalizm Yolumuzdur, Altıok Andımız*. İlk sayıda, Kabotaj Bayramı münasebetiyle dönemin Bursa Valisi Fazlı Güleç bir başyazı kaleme almıştı. Fazlı Güleç, "Kabotaj Bayramı Kutlu Olsun", *Ant*, 1 Temmuz 1944, sy. 1, 1.
[31] 9 Mayıs 1946'da ilk sayısı yayımlanan *Doğru* gazetesinin imtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü Demokrat Parti Bursa il teşkilatının kurucularından Dr. Haydar Ömer Onur'du. Gazetenin sloganı: *İyiye, Güzele, Gerçeğe* idi. "Doğru'nun Sözü", *Doğru,* 9 Mayıs 1946, sy. 1, 1.
[32] 1 Ocak 1950'de yayımlanmaya başlanan *Hakimiyet Milletindir* gazetesinin imtiyaz sahibi DP Bursa Merkez İlçe Başkanı Hayri Terzioğlu, idare müdürü İsmet Bozdağ idi. "Hakimiyet: Atatürk'ün Başladığı Yerden!", *Hakimiyet Milletindir*, 1 Ocak 1950, sy. 1, 1.

Doç Dr. Fevzi Çakmak'ın doktora tezinden uyarlanan *Bursa Yerelinde Cumhuriyet Halk Partisi (1946-1960)* adlı kitabı,[33] Haşim İşcan'ın görev dönemini içeren, Bursa'nın siyasi yaşamına dair kapsamlı bir eserdir. Bu kitapta, Bursa'da çok partili siyasi yaşamın başladığı dönemde CHP'ye yakın konumlanan bir vali olarak İşcan'a Demokrat Parti Bursa İl Teşkilatı tarafından gösterilen tepkilere değinilmiştir. Salih Budakoğlu'nun *Bursa Siyasetinde Demokrat Parti (1946-1960)* adlı yüksek lisans tezi de mukayeseli okuma için yararlanılan akademik çalışmalar arasındadır.[34] Bu tezde, Demokrat Parti'nin Anadolu'da ilk teşkilatlandığı yerlerden biri olan Bursa'da geçirdiği evre ve Bursa yerel siyasetine etkileri incelenmiştir. Bursa yerel tarihi kaynaklarından, Yılmaz Akkılıç'ın hazırladığı ve dört ciltten oluşan *Bursa Ansiklopedisi*[35] adlı eser ve Seda Bayındır Uluskan'ın, *CHP Parti Müfettişliği ve Raporlarla Bursa Teşkilatı*[36] adlı akademik araştırması çalışmada dikkate alınan kaynaklar arasındadır.

Haşim İşcan'ın valilik görevlerini icra ettiği Erken Cumhuriyet döneminde; ekonomi, kültür, sanat, eğitim, spor, mimari ve ulaşım gibi başlıklarda ulusal ve uluslararası politikaların belirleyici rolünü değerlendirebilmek adına, dönemi konu alan akademik araştırmalara başvurulmuştur. Cemil Koçak'ın *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945) I ve II*[37] *adlı* eserleri Yahya Tezel'in *Cumhuriyet Dönemi İktisadi Tarihi (1923-1950*)[38] adlı kitabı araştırmanın kaynakları arasındadır.

Cumhuriyet devri idarecileri hakkında literatürde pek çok monografik çalışma bulunmaktadır. Haşim İşcan, bu çalışmalarda kendine daima yer bulmuş, en etkili bürokratlar arasında sayılmıştır. Rakım Ziyaoğlu'nun *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partileri* adlı eserinde, İstanbul'da geçitleri ilk inşa eden kişi olarak İşcan'ın İstanbul Belediye Başkanlığı dönemi ayrıntılı biçimde ele alınmış, gerek merkezi hükümet gerekse belediye meclisiyle ilişkilerine değinilmiştir.[39] Mehmet Aldan'ın İçişleri Bakanlığı arşivinden yararlanarak hazırladığı *İz Bırakan Mülki İdare Amirleri* adlı kitabında İşcan'ın mülki idare

[33] Fevzi Çakmak, *Bursa Yerelinde Cumhuriyet Halk Partisi (1946-1960),* (Bursa: Nilüfer Belediyesi Yayınları, 2014), 438.
[34] Salih Budakoğlu, "Bursa Siyasetinde Demokrat Parti (1946-1960)", (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2003).
[35] Yılmaz Akkılıç, *Bursa Ansiklopedisi Cilt: 1-4* İstanbul: Burdef Yayınları, 2012.
[36] Seda Bayındır Uluskan, *CHP Parti Müfettişliği ve Raporlarla Bursa Teşkilatı*, (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2020), 344.
[37] Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi I (1938-1945),* 8. baskı, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018); Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi II (1938-1945),* 7. baskı, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2017).
[38] Yahya Tezel, *Cumhuriyet Dönemi İktisadi Tarihi (1923-1950*), 11. baskı, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020), 33.
[39] Rakım Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1971), 588-659.

amirliği yıllarında görev yaptığı şehirlerdeki hizmetlerine detaylı biçimde değinilmiştir.[40] Ali Galip Baltacıoğlu'nun *Atatürk Dönemi Valileri (29 Ekim 1923-10 Kasım 1938)* isimli araştırması, dönemin valilerine dair istatistiki çalışmaların yanı sıra İşcan'ın memuriyet sicil dosyasına dayanarak hazırlanan özgeçmişini barındırmaktadır.[41]

İçişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan *Meşhur Valiler: Tarihimizdeki 50 Ünlü Vali* adlı çalışma, İşcan'ın ölümünden bir yıl sonra yazılmış ve Osmanlı Devleti dönemi idarecilerini de kapsayan bir eser olmasına karşın, İşcan'a önde gelen idareciler arasında yer verilmesi, tarihsel süreçte ve ülke çapındaki etkili konumunu göstermesi bakımından da dikkat çekicidir.[42]

Haşim İşcan hakkında *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*'nden bir madde kaleme alan merhum Prof. Dr. Zafer Toprak, İşcan'ın mülki idare amirliği dönemindeki faaliyetlerine ilişkin kısaca bilgi verdikten sonra, Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'dan gelen göçmenlerin ülke çapında iskanındaki rolüne vurgu yapmıştır. Toprak, Haşim İşcan'ın İstanbul Belediye Başkanlığı döneminde 1.500.000 metre asfalt yol yaptığını, şehri yeraltı ve yer üstü geçitleriyle donatarak trafiği rahatlatmaya çalıştığı bilgilerini paylaşmıştır.[43]

Bu döneme dair başvurulan akademik araştırmalar arasında; Prof Dr. İlber Ortaylı'nın *Tanzimat Döneminde Mahalli İdareler (1840-1880)*[44] adlı eseri, Osmanlı Devleti'nin yerel yönetim geleneği üzerine inşa edilen Cumhuriyet dönemi idare anlayışının arka planını anlamak için incelenen çalışmalardan biri olmuştur. Prof. Dr. Tarkan Oktay'ın *İstanbul Şehremaneti*[45] adlı kitabı, İstanbul Belediyesi'nin kuruluşunu resmi arşiv belgeleri ışığında incelenen bir doktora tezinden uyarlanan eser olarak kaynaklardan biri olmuştur. Sıddık Tümerkan'ın *Türkiye'de Belediyeler*[46] adlı araştırması Türk belediyeciliğinin dünü, bugünü ve yarınını anlamak amacıyla 1946 yılında hazırlanmış bir eser olarak Cumhuriyet dönemi belediyeciliğin ana kaynaklarından biridir. Prof. Dr. İlhan Tekeli'nin *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1930-1990*), *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek* ve *İstanbul'un*

[40] Mehmet Aldan, *İz Bırakan Mülki İdare Amirleri*, (Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayınları, 1990), 503-524.
[41] Ali Galip Baltacıoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri (29 Ekim 1923-30 Kasım 1938),* (Ankara: Ocak Yayınları, 1998), 329.
[42] Bu kitapta, 29'u Osmanlı devrinde, 21'i de Millî Mücadele ve Cumhuriyet devirlerinde görev yapmış valilerin biyografileri bulunmaktadır. Kitabın iç kapak sayfasında Mithat Paşa, Nevzat Tandoğan ve Haşim İşcan'ın fotoğrafına yer verilmiştir. Hayri Orhun vd. *Meşhur Valiler: 50 Ünlü Vali*, (Ankara: İçişleri Bakanlığı Merkez Valileri Yayın Bürosu, 1969), 527-538.
[43] Bu maddede, 1898 doğumlu Haşim İşcan'ın doğum tarihi 1901 olarak yer almıştır. Zafer Toprak, 'İşcan, Haşim', *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 4, (1994): 280.
[44] İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri, (1840-1880),* 3. baskı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018).
[45] Tarkan Oktay, *İstanbul Şehremaneti,* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011).
[46] Sıddık Tümerkan, *Türkiye'de Belediyeler*, (İstanbul: R. Zellic Basımevi, 1946).

Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü adlı kitapları[47], Cumhuriyet Türkiye'sinde kentleşmeye dair eserler olarak çalışmada dikkate alınmıştır.

Kaynaklar ve Yöntem

Araştırma için 2022 yılında, Haşim İşcan'ın Edirne'de doğduğu ev ziyaret edilmiş, Edirne'nin yerel tarihçisi Cengiz Bulut'tan İşcan'ın Edirne Türk Ocağı şube yöneticiliğine dair görseller, dönemle ilgili bilgi ve belgeler temin edilmiştir. Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi'nde ve İl Halk Kütüphanesi'nde incelemeler yapılmıştır. Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi kataloglarında yer alan ve Haşim İşcan'ın Cumhuriyet'in dördüncü yıl dönümü münasebetiyle yaptığı hitabe, Edirne Vilayet Matbaası tarafından basılarak Tayyare Cemiyeti yararına satışa sunulmuştur. 1927 yılına ait söz konusu hitabenin transkrip edilmiş hali, çalışmada değerlendirilmiştir.

Ardından, İşcan'ın valilik yaptığı ilk yer olan Tekirdağ'da, İl Halk Kütüphanesi'nde bulunan Tekirdağ Kent Arşivi'nde incelemeler yapılmıştır. Tekirdağ Namık Kemal Evi Derneği Başkanı ve Tekirdağ'ın yerel tarihçisi Sezai Kurt ile görüşülmüştür. İşcan'ın valilik döneminde tesis edilen Muratlı köyüne gidilerek burada inşa edilen göçmen evleri incelenmiştir. Bilhassa Cumhurbaşkanı Atatürk'ün 1936 yılında ziyaret ettiği eve gidilerek incelemeler yapılmış, birtakım görsel ve yazılı kaynaklar temin edilmiştir. İşcan'ın Tekirdağ'dan sonraki görev yeri olan Erzurum'da Erzurum Şehir Arşivi'ne (ERŞA) gidilerek araştırmalar yapılmış, arşivin kurucusu Prof. Dr. Murat Küçükuğurlu'nun desteğiyle dönemin *Erzurum* vilayet gazetesi başta olmak üzere pek çok bilgi ve belge temin edilmiştir.

İşcan'ın Erzurum'dan sonra valilik yaptığı kent olan Antalya'da araştırma yapılmıştır. Antalya'ya kazandırdığı Karaalioğlu Parkı'nın içinde yer alan Antalya Kent Araştırmaları Merkezi'nde, Cumhuriyet dönemi Antalya kent tarihine ilişkin birçok telif eser incelenmiş ve temin edilmiştir. İşcan'ın Antalya'dan sonraki görev yeri olan Bursa'da alan araştırmaları sürdürüldü. Bursa Şehir Kütüphanesi, Mümin Ceyhan Bursa Kültür Kaynakları Araştırma Kütüphanesi ve Bursa Araştırmaları Merkezi başta olmak üzere, yerel yayın kültürü çok gelişmiş olan Bursa'dan döneme ait bilgi ve belgeler toplandı. Bursa'nın Osmangazi ilçesinde, Haşim İşcan'ın adını taşıyan cadde üzerinde bulunan ve yine onun adını taşıyan iş hanı tespit

[47] İlhan Tekeli, *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1930-1990)*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009); İlhan Tekeli, *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010); İlhan Tekeli, *İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013).

edildi. 2000 yılında Nejat Göyünç danışmanlığında Haşim İşcan'ın Bursa Valiliği dönemi ile ilgili bir yüksek lisans tezi hazırlamış olan Burhanettin Ayanoğlu ile görüşüldü. Kendisinden kıymetli belgeler ve gazete küpürleri ile İşcan'ın eşi Atıfet Hanım ile yaptığı mülakata dair bilgiler temin edilmiştir.

Bir devlet adamının yaşamını anlamak ve anlatmak için Ankara'da araştırma yapmak elzemdi. Burada, İçişleri Bakanlığı arşivinde bulunan personel sicil dosyasına ulaşıldı, bini aşkın belge alındı. Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi'nde araştırma yapıldı. Kent tarihi ile ilgili muhtelif kaynaklara ulaşıldı. Türk Tarih Kurumu arşivinden, Cumhuriyet tarihi ile ilgili kıymetli kaynaklar temin edildi. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, Millî Kütüphane ve Türkiye Belediyeler Birliği Kütüphanesi'nde de incelemeler yapılmıştır.

Haşim İşcan'ın tek çocuğu Günaç Akgün ile damadı Sermet Akgün'den olan torunları Aslı Akgün Kutay ve Prof. Dr. Zekeriya Erhan Akgün ile görüşüldü. Günaç Akgün'ün çocukluk arkadaşı olan Bilge Aracı ve Aslı Akgün Kutay ile sözlü tarih çalışması yapıldı. İşcan'ın ailesine dair paylaşılan kıymetli bilgiler, şüphesiz çalışmada birçok noktanın geliştirilmesine ve aydınlatılmasına olanak sağlamıştır.

Tez yazım süresince birincil kaynaklar ve aile arşivi, çalışmanın temel dayanağını oluşturmuştur. Haşim İşcan'ın İçişleri Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü Sicil Şube Müdürlüğü arşivinde bulunan özlük dosyası, idari görevlerindeki terfi, atama kararları, izin ve takdirname gibi birçok resmî belgeye erişimi mümkün kılmıştır.

Görev yaptığı şehirlerde günümüzde halen hatırlanan ve ismi yaşatılan Haşim İşcan'ın şehir yönetim metodunu anlamak ve anlamlandırmak amacıyla, Türk şehirciliğine dair pek çok telif esere ve arşiv belgesine başvurulmuştur. Dönemin en önemli süreli yayınlarından, haftalık siyasi dergi olan *Akis,* Haşim İşcan'a dair pek çok yazının kaleme alındığı ve haberlere yer verildiği bir yayın olarak dikkatle taranmış, çalışmada değerlendirilmiştir. Bir başka süreli yayın olan *İller ve Belediyeler* dergisi, Türk Belediyecilik Derneği'nin bülteni olarak dönemin şehirciliğine ilişkin başvurulan kaynaklar arasında yerini almıştır. İstanbul Belediyesi'nin resmi yayın organı olan *İstanbul* dergisinin de tüm sayıları taranmıştır. Ana teması belediye faaliyetleri olması sebebiyle çalışmada yoğun biçimde kullanılan kaynaklar arasında bulunmaktadır.

Öte yandan dönemin diğer süreli yayınlarından *Arkitekt ve Yedigün* dergileri de çalışmada değerlendirilmiştir. Bilhassa Erzurum, Antalya, Bursa ve Samsun illerinin adlarını

taşıyan vilayet gazeteleri, valilik dönemlerine dair mühim başvuru kaynaklarıdır. Halkevi dergilerinden *Uludağ* ve *Türk Akdeniz* dergilerinin yanı sıra *Mülkiye* dergisi de Haşim İşcan hakkında pek çok bilgiye erişimi mümkün kılmıştır. Ulusal basının önde gelen gazetelerinden; *Akşam, Cumhuriyet, Haber, Hürriyet, Milliyet, Kurun, Son Posta, Son Havadis, Tercüman, Ulus, Vakit ve Vatan,* taranan süreli yayınlar arasında yer almıştır. TBMM Kütüphanesi ve Milli Kütüphane, Atatürk Kitaplığı, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü ve Salt Araştırma arşivlerinin dijital koleksiyonları da araştırmada faydalanılan başlıca kaynaklardandır.

Osmanlı Devleti'nin ve ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük yerel yönetim birimi olan İstanbul Belediyesi'nin, Haşim İşcan'ın başkanlık görevi süresince geçirdiği safhaları incelemek için, İstanbul Belediye Meclisi'nin aldığı kararlar, önemli veriler sağlamıştır. İşcan, 17 Kasım 1963 tarihli yerel seçimlere CHP İstanbul Belediye Başkan Adayı olarak girmiş ve göreve başladığında Adalet Partisi'ne mensup üyelerin çoğunlukta olduğu bir meclis ile çalışmak durumunda kalmıştır. Meclis'in İstanbul Büyükşehir Belediyesi arşivinde bulunan, 1963-1968 yılları arasındaki tüm kararları taranmış, önemli bir kısmı çalışmada değerlendirilmiştir. Ayrıca İstanbul Büyükşehir Belediyesi İnsan Kaynakları Müdürlüğü arşivinde bulunan, Haşim İşcan ile ilgili şahsi bilgilerin ve bazı resmi yazışmaların yer aldığı, 6992 sicil numaralı özlük dosyası, çalışmanın birincil kaynakları arasındadır. Araştırma, birincil kaynaklara dayalı olarak hazırlanmış, dönemin resmi arşiv belgeleri; süreli yayınlar, telif eserler, hatırat ve akademik araştırmalarla mukayese edilerek yorumlanmıştır.

Bu çalışmada, Cumhuriyet devrinin en önemli valilerinden ve İstanbul'da dikkate değer izler bırakan sıra dışı bir belediye başkanı olan Haşim İşcan'ın biyografisi ele alınmıştır. İşcan'ın Osmanlı Devleti'nin yıkılışından Cumhuriyet idaresinin tesisine, müşahede ettiği tarihsel serüvenin bir yansıması olarak, gençlik ve esaret döneminin yanı sıra sivil toplumcu kişiliği de irdelenmiştir. Şüphesiz tarihi olaylara biyografik açıdan yaklaşmak, genel değişimlerin anlaşılmasına da yardımcı olmaktadır.[48]

Haşim İşcan, Tekirdağ, Erzurum, Antalya, Bursa ve Samsun illerinde görev yaptığı valilik dönemlerinde, kentleri değiştirip dönüştürürken aynı zamanda modernleştiren misyonunun bir yansıması olarak kalıcı eserler bırakmış, adından söz ettirmiştir. Dolayısıyla İşcan'ın biyografisini ele almak, aynı zamanda kent tarihi bağlamında pek çok meselenin incelenmesini gerekli kılmış ve çalışma bir yönüyle kent tarihine dair unsurları da içermektedir. Öte yandan tarihsel süreçte, Türk idare sisteminin geçirdiği değişim ve dönüşüm ele alınmıştır.

[48] Barbara Caine, *Biyografi ve Tarih,* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 2.

Türkiye Cumhuriyeti'nin mülki idare sistemi, Osmanlı Devleti'nden devralınan miras üzerine geliştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde taşra yönetiminin temel birimi sancaktı. Sancakların üzerinde eyaletler ihdas edildi. 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinin ardından modernleşme süreci hızlandırıldı ve idari mekanizmada birtakım düzenlemeler yapıldı. Eyaletler vilayetlere dönüştürüldü. 1864 yılında Vilayet Nizamnamesi yürürlüğe konuldu. Sancak, vilayetin alt birimi olarak livaya dönüştürüldü. Nizamnameye göre, vilayetler livalara, livalar kazalara, kazalar da karyelere (köy) bölünmüştür. 1871 yılına gelindiğinde, yeni bir nizamname yürürlüğe kondu. Yeni düzenlemenin, merkezi hükümetin taşra idaresi üzerindeki kontrolünü arttırması öngörüldü.[49] 1871 tarihli Vilayet Nizamnamesinin getirdiği en önemli yenilik, karye ile liva arasında bir idari birim olan nahiye teşkilatının eklenmesi olmuştur. [50]

Nizamnameye göre, vilayeti vali, livayı mutasarrıf, kazayı kaymakam, nahiyeyi müdür yönetecektir. Vilayet, liva ve kazalarda teşkil edilen idare meclislerine üye seçimi ve köylerde muhtar ve ihtiyar meclisi üyelerinin belirlenmesi için Nizamname 'de düzenlenmiştir. Padişah tarafından atanan vali, vilayetin; mülki, mali, maarif, nafia, zabıta ve mahkemeler tarafından verilen cezai hükümleri uygulaması alanlarında görevlendirilmiştir.[51] 1913 yılına gelindiğinde, vilayetlere yetki genişliği ve ademi merkeziyet tanıyan İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-u Muvakkatı yürürlüğe konmuştur.[52] Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sonrasında yıkılma sürecine girmesi ve 1919 yılında Anadolu ve Trakya'da başlayan Millî Mücadele, mülki idare yaklaşımında değişimlere sebep olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasının ardından kabul edilen 1921 Anayasası, idari taksimatı; vilayet-kaza-nahiye olarak esas almış ve livalar vilayete dönüştürülmüş ve merkeziyetçi bir yönetim biçimi benimsenmiştir.[53]

Millî Mücadele'nin zafere ulaşmasını ardından kurulan yeni devletin otoritesini sağlaması bakımında yerel güç odaklarının valiler aracılığıyla merkezi hükümetin egemenliği altına alınması önem arz etmekteydi. 1929'da mülki idarede kapsamlı bir düzenlemeye gidildi. 9 Ocak günü, Başvekil İsmet Paşa'nın imzasıyla TBMM'ye sunulan tasarı, 1913 tarihli kanunun geçici olması ve valilere verilen görevlerin yetersiz kaldığı gerekçelerini barındırmaktaydı.[54]

---

[49] Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri, (1840-1880),* 62-65.
[50] Nizam Önen ve Cenk Reyhan, *Mülkten Ülkeye: Türkiye'de Taşra İdaresinin Dönüşümü (1839-1929)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), 196.
[51] İsmail Hakkı Göreli, *İl İdaresi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1952), 6-7.
[52] Yüksel Kaştan, "Osmanlı Devleti'nde "1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-i Muvakkati" ile Vilayet Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması", Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi 2, sy. 2 (2016): 86.
[53] Önen ve Reyhan, *Mülkten Ülkeye: Türkiye'de Taşra İdaresinin Dönüşümü (1839-1929),* 375.
[54] Önen ve Reyhan, *Mülkten Ülkeye: Türkiye'de Taşra İdaresinin Dönüşümü (1839-1929),* 535.

18 Nisan 1929'da kabul edilen 1426 sayılı Vilayet İdaresi Kanunu, Cumhuriyet yönetiminin mülki idareye yaklaşımını ortaya koyan esas düzenleme olmuştur. Buna göre, hükümetçe uygun görülen yerlerde vali muavinleri de görev yapacaktı. Kanun, 5 fasıl ve 71 maddeden oluşmaktaydı. Kanunun 17. ve 42. maddeleri arasını kapsayan 3. faslında, valinin ve vilayet memurlarının salahiyet ve vazifelerinin genel çerçevesi çizilmiştir. Vali; devletin mümessili ve her vekaletin siyasi ve idari icra vasıtası olarak tanımlamıştır.[55] Bu yasayla, merkezi hükümet, valiler aracılığıyla yerel güçleri egemenliği altına almayı hedeflemiş ve merkeziyetçi yapı güçlendirilmiştir.

1426 sayılı Vilayet İdaresi Kanunu, 20 yıla yakın bir süre tatbik edilmiş ve tek parti dönemin sonuna doğru Türkiye'de vilayet idaresi yeni bir kanun kapsamına alınmıştır. 10 Haziran 1949'da 6 bölüm, 70 madde ve 4 geçici madde barındıran 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu kabul edilmiştir.[56] Haşim İşcan'ın valilik görevini icra ettiği 1934-1953 yılları arasındaki dönemin önemli bir kısmında 1929 tarihli ve 1426 sayılı Vilayet İdare Kanunu yürürlükteydi. Tek parti devrinin kudretli valisi olarak kentlerin yeni baştan imar edildiği süreçte görev yaptığı illerde pek çok eser inşa etmiştir. Kuşkusuz Haşim İşcan'ın valilik yaptığı yıllardan ziyade yaşamının en önemli dönemi, İstanbul Belediye Başkanlığı sürecidir. Valilik yıllarında da adeta bir belediye başkanı gibi çalışan İşcan, yaşamının son evresinde görev aldığı İstanbul'da, tecrübesini ve idari birikimini sergilemiştir. Türk belediyecilik sistemi, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalan mevzuatıyla 1930 yılına kadar geçerliğini korumuştur. 1930'da Cumhuriyet idaresinin belediyecilik anlayışını yansıtan ilk yasa olan 1580 sayılı Belediye Kanunu yürürlüğe girmiştir. İşcan'ın İstanbul Belediye Başkanı olarak görev yaptığı 1963-1968 yılları arasında söz konusu kanun yürürlükteydi. Belediyenin en büyük amiri olan başkanın vazifeleri kanun çerçevesinde belirlenmişti. Dört yıllık süreyle göreve gelen belediye başkanı, belediyenin amiri ve mümessili idi. Başkanın görevleri, kanunun 99. maddesinde; belediye zabıtasının vazifesinin ifasını temin edecek talimat ve yasakları tatbik, Belediye Meclisi ve encümenin ve üst mercilerin kararlarını infaz, salahiyet ve mesuliyeti dairesinde beledi vazifeleri ifa ve belediyenin mahalli mahiyette selamet, sıhhat, ümran, iktisat ve intizamına ait hususatı takip ve ifa etmek olarak belirlenmişti.[57]

[55] *Resmî Gazete*, 5 Mayıs 1929, sy. 1184.
[56] *Resmî Gazete*, 18 Haziran 1949, sy. 7236.
[57] *Resmî Gazete*, 14 Nisan 1930, sy. 1471.

BİRİNCİ BÖLÜM

AİLESİ, EĞİTİMİ VE GENÇLİK YILLARI

1.1.Ailesi

1898 (Hicri 1314) yılında Edirne'de doğdu.[58] Topçu Kurmay Mirliva Ahmet Cevdet Paşa[59] ile Arife Hanım'ın oğludur.[60] Asıl adı Süleyman Haşim'dir ancak Süleyman ismini kullanmamıştır. Bir ablası ve kendisi gibi bürokrat olan Akif adında bir erkek kardeşi vardır.[61] 15 Ağustos 1928'de Askeri Doktor Enver Bey[62] ile Münevver Hanım'ın kızları Atıfet Hanım ile evlenmiştir.[63] Bu evlilikten 1935'te tek çocukları Günaç dünyaya geldi.[64] Günaç Hanım, ilk öğrenimin evde gördü. Avusturya asıllı piyanist Ferdi Statzer[65]'den özel piyano dersi aldı. İşcan çifti, 1948 yılında, dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'in önerisiyle kızlarını okula göndermeye karar verdi. Üsküdar Amerikan Kız Koleji'ne yazdırdılar. Burada ortaokul ve lise eğitimini tamamlayan Günaç Hanım, 1956'da mezun oldu. Günaç Hanım, ABD'de ihtisasını yapıp o günlerde İstanbul'a gelmiş olan cerrah Sermet Akgün[66] ile hayatını birleştirdi.[67] Çiftin, ilk çocukları Aslı Akgün Kutay, 20 Temmuz 1960'ta dünyaya geldi. İkinci çocukları, babası gibi cerrah olan Prof. Dr. Zekeriya Erhan Akgün 2 Ağustos 1964'te doğdu.[68]

---

[58] Ek-3.

[59] Haşim İşcan'ın babası olarak ismi geçen kişi birçok kaynakta, Tanzimat devri devlet adamlarından Ahmet Cevdet Paşa olarak yer almıştır. Haşim İşcan'ın doğumundan üç yıl önce, 1895 yılında vefat eden Ahmet Cevdet Paşa'nın isim benzerliği sebebiyle karıştırıldığı anlaşılmaktadır. Yusuf Halaçoğlu ve Mehmet Akif Aydın, 'Cevdet Paşa' *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 7, (1993): 443-450.

[60] İşcan'ın Tercüme-i hal varakasına göre Edirne'de babasından kalma bir evi ve arazisi vardır. İçişleri Bakanlığı Personel Özlük Dosyası, Sicil No: 2678. Bundan sonra, "Sicil No: 2678" biçiminde yer verilecektir.

[61] Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1968)*, 1734.

[62] Ailesinin aktardığına göre Enver Bey, 1930'lu yıllarında başında, Urfa'yı ziyareti sırasında Balıklı Göl'den çıkarttığı bir balığı yemiş, bir gün sonra da attan düşerek hayatını kaybetmiştir. Aslı Akgün Kutay ve Bilge Aracı ile görüşme, 15 Nisan 2022.

[63] 1909 doğumlu olan Atıfet Hanım, aslen İstanbulluydu ve babasının görevi münasebetiyle Diyarbakır'da ikamet ediyordu. Atıfet Hanım'ın babası vefat ettikten sonra annesi Münevver Hanım ikinci bir evlilik yapmış, bu evlilikten üvey kardeşleri Piraye Hanım ve Haluk Bey dünyaya gelmiştir. Ayanoğlu, "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İdari Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)", 3; Sicil No: 2678; Aslı Akgün Kutay ve Bilge Aracı ile söyleşi, 15 Nisan 2022.

[64] Ailenin sözlükten seçtiği Günaç ismi, günün açması ve aileye saadet getirmesi anlamlarını taşıması sebebiyle tercih edilmiştir. Aslı Akgün Kutay ve Bilge Aracı ile görüşme, 15 Nisan 2022.

[65] Avusturya asıllı Türk piyanist. 1906'da Viyana'da doğdu. 1932'de İstanbul Belediyesi bünyesinde çalışamaya başladı. 1944'te Türk vatandaşlığına geçti. Tanınmış pek çok müzisyen yetiştirdi. Asıl adı Friedrich von Statze olan Ferdi Statzer, 1974'te Macaristan'da yaşamını yitirdi. Taha Toros Arşivi: 001528387006.

[66] Prof. Dr. Sermet Akgün, 22 Temmuz 1924 tarihinde dünyaya geldi. 1948'de İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. 1982-1992 yılları arasında Ege Üniversitesi Rektörlüğü görevini yaptı. https://ege.edu.tr/tr-12/prof_dr_sermet_akgun.html Erişim: 20.11.2022.

[67] Atıfet Hanım'ın yakın arkadaşı ve Vasıf Çınar'ın yeğeni Neriman Selgil, akrabası Sermet Akgün ile Günaç İşcan'ı tanıştırarak evlenmelerine vesile olmuştur. Aslı Akgün Kutay ve Bilge Aracı ile görüşme, 15 Nisan 2022.

[68] Aslı Akgün Kutay ve Bilge Aracı ile görüşme, 15 Nisan 2022.

Günaç Akgün, 1998 yılında İzmir'de vefat etmiştir.[69] Atıfet İşcan, kızından sonra 7 Ocak 2003 tarihinde yaşamını yitirmiştir.[70]

1902 doğumlu kardeşi Akif İşcan, 1939 yılında Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü'nde şube müdürü olarak görev yapmıştır. Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti topraklarına katılmasının ardından ilk atanan bürokratlar arasında yer almış, 21 Temmuz 1939'da Hatay Valisi Şükrü Sökmensüer'in yardımcılığına tayin edilmiştir.[71] Akif İşcan, 1942 yılında Osmaniye kaymakamlığından Kars vali yardımcılığına,[72] 29 Temmuz 1943 tarihinde de Trabzon vali yardımcılığına atanmıştır.[73] Akif İşcan'ın İçişleri Bakanlığı eski müsteşarlarından Abdullah Dilaver Argun ile birlikte kaleme aldığı *Belediyeler ve Hususi İdareler Rehberi* adlı bir eseri mevcuttur.[74] 1946-1947 yılları arasında Rize Valiliği[75] yapan Akif İşcan'ın döneminde Rize'nin ilk çay ihracatı gerçekleştirilmiştir.[76]

1947-1950 yılları arasında da Amasya Valisi olarak görev yapmıştır.[77] Ülkenin farklı noktalarındaki illerinde görev yapan kardeş valiler, bu sebeple görev süreleri boyunca sık görüşmemişlerdir. Akif İşcan, vali olduktan sonra ilk kez 1947 yılında, ağabeyi ve dönemin Bursa Valisi Haşim İşcan'a bir ziyarette bulunmuştur.[78] Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra Amasya Valisi Akif İşcan, görevden alınan mülki idare amirleri arasında yer almış ve İçişleri Bakanlığı bünyesinde müfettişlik görevine atanmıştır.[79] Ağabeyi Haşim İşcan gibi, iktidar değişiminin ardından kariyeri sekteye uğrayan Akif İşcan'ın erken yaşta vefat ettiği bilinmektedir.[80]

---

[69] Aslı Akgün Kutay ve Bilge Aracı ile görüşme, 15 Nisan 2022.
[70] 9 Ocak 2003 tarihinde, Teşvikiye Camii'nde kılınan öğle namazının ardından Zincirlikuyu Mezarlığına defnedilmiştir. Taha Toros Arşivi: 001516940006.
[71] Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-11-1-0/133-27-4. 21.07.1939.
[72] BCA, 30-11-1-0/ 156-27-17. 26.08.1942.
[73] BCA, 30-11-1-0/ 162-16-19. 29.07.1943.
[74] Akif İşcan ve Dilaver Argun, *Belediyeler ve Hususi İdareler Rehberi*, (İstanbul: Osmanbey Matbaası, 1938).
[75] "Rize Çay Fabrikası İnşaatı", *Vakit*, 1 Aralık 1946, sy. 10468, 4, "Görev Yapmış Valiler", http://www.rize.gov.tr/gorev-yapmis-valiler Erişim tarihi: 02.02.2024.
[76] 29 Mayıs 1947'de inşası tamamlanan çay fabrikasının ilk üretimi olan 30 ton çay, yapılan bir törenle gönderildi. Girişimci Zihni Derin ile Rize Reis Vekili Ekrem Orhun birer konuşma yapmış ve çay sandıkları, Cumhuriyet vapuruna götürülmek üzere CHP Parti Müfettişi Musa Kazım Okay ile Vali Akif İşcan tarafından mavnaya konulmuştur. "İlk Parti Rize Çayı İhraç Edidi", *Cumhuriyet*, 30 Mayıs 1947, sy. 8185, 1, 3.
[77] 1948 yılında Amasya'da sel felaketinin ardından inşasına başlanan 100 konutun temelini Amasya Valisi Akif İşcan atmıştır. "Amasya'da 100 Evin Temel Atma Töreni Yapıldı", *Son Posta*, 27 Eylül 1948, sy. 5637/886, 3.
[78] Cemaleddin Bildik, "Kardeş Valiler", *Yedigün*, 7 Aralık 1947, sy. 770, 9-17.
[79] "Yeniden 14 Vali Geri Vazifelere Alındı", *Ulus*, 14 Haziran 1950, sy. 10402, 1.
[80] Aslı Akgün Kutay ve Bilge Aracı ile görüşme, 15 Nisan 2022.

1.2. Eğitim Hayatı

Haşim Bey, 1911 yılında Edirne Askeri Rüştiyesinden mezun oldu.[81] Ardından Edirne Lisesi'nde eğitim görmeye başlamış ancak Balkan Savaşları'nın sürdüğü dönemde Osmanlı Devleti, Rumeli topraklarının önemli bir bölümünü kaybetmiştir. 11 ay süren savaş, şehirde sosyal, ekonomik etkiler bakımından ciddi hasarlara sebep olmuş ayrıca eğitim alanında da yıkımlara sebebiyet vermiştir. Edirne vilayet hudutları değişmiş, pek çok eğitim kurumu harap olmuştur.[82] Edirne Lisesi, 1912-1913 eğitim öğretime ara vermiş ve hastane olarak hizmet vermiştir. 1915 yılında Edirne Lisesi'nin bazı öğretmen ve öğrencileri Çanakkale Savaşları'nda şehit olmuştur. Haşim Bey 1918'de, 20 yaşında liseden mezun olabilmiştir.[83]

1918'de yüksek öğrenimini görmek için Mülkiye Mektebi'ne kaydoldu. Kamu yöneticileri yetiştirmek amacıyla kurulan Mülkiye Mektebi, 9 Mayıs 1859'da Mekteb-i Fünun-ı Mülkiyye adıyla açıldı. I. Dünya Savaşı'ndan etkilenerek 1915 yılında kapatılmış, Sadrazam Mehmet Talat Paşa'nın girişimleri sonucunda, 1918'de yeniden öğrenci almaya başladı.[84] 1918-1921 yılları arasında eğitim gören Haşim Bey, burada üç yıl boyunca Fransızca dersinin yanı sıra hukuk dersleri ağırlıklı bir eğitim almıştır. Bu dönemde öğretim kadrosunda yer alanlar arasında; kamu hukuku dersinde Cemil (Birsel) Bey, idare hukukunda İsmail Hakkı (Göreli) Bey, iktisatta Hasan (Saka) Bey, Fransızca'da M. Blanshone istatistikte de Ahmet Emin (Yalman) Bey bulunmuştur.[85]

Ayrıca fark derslerini vererek Darülfünun Hukuk Mektebi'nden de mezun oldu.[86] Edirne'den, İstanbul'a okumak için giden bir öğrenci olarak Haşim Bey, şehrin işgal altında olduğu bir dönemde öğrenim hayatını tamamlamıştır. Öğrencilik yıllarında ülke meselelerinin

---

[81] Üç yıllık eğitim veren askeri rüştiyede; resim, Arapça, Farsça, Fransızca, hesap, raziye, coğrafya, imla, kavaid, hüsnühat ve ilmihal dersleri okutulmaktaydı. Uğur Ünal, "20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Askeri Mektepleri", *Belleten*,73, sy. 267, (Ağustos 2009):593; Sicil No: 2678.

[82] Merve Aslan Çinko ve Zeynep Eres, "Arşiv Belgeleriyle 19-20. Yüzyıl Edirne Vilayetinin Eğitim Tarihi ve Yapıları Üzerine Değerlendirmeler", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi,* 11, sy. 1, (Temmuz 2022): 99.

[83] Sicil No: 2678. Haşim İşcan'dan bir yıl önce Edirne'de doğan ve askeri rüştiyede eğitim gören Şevket Süreyya Aydemir anılarında, bir ordu şehri olan Edirne'nin sokaklarında daima üniformalı askerlerin dolaştığını ve mızıka seslerinin havayı çınlattığını, şehrin askeri ruhundan hiç kimsenin uzak kalamadığını yazmıştır. Osmanlı Devleti'nin büyük imparatorluk topraklarını gösteren haritaların yanı sıra, sınıf duvarlarında; Fatih Sultan Mehmet'in, Yavuz Sultan Selim'in, Napolyon'un ve Büyük Frederik'in resimlerinin asılı olduğunu dile getirmiştir. Şevket Süreyya Aydemir, *Suyu Arayan Adam,* 4. Baskı, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993), 44-45.

[84] Ali Akyıldız, "Mekteb-i Mülkiye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2, (2019): 238-240.

[85] Mülkiye Mektebi'nde verilen diğer dersler şunlardı: 1. Sınıf: hukuka giriş, medeni hukuk, idare hukuku, anayasa, devletler hukuku, arazi ve emval-i gayrimenkule kanunu, iktisat, maliye, maliye kanunları ve tarihi, istatistik, siyasi tarih, Türkiye doğal coğrafyası ve resmi yazışma usulleri. 2. sınıfta bu derslere ek olarak ceza hukuku ile beşerî ve iktisadi coğrafya, 3. sınıfta da kamu hukuku ve genel sağlık bilgisi dersi eklenmiştir. Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1968)* c. 1, 435-437.

[86] Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1968) c. 1*, 1726.

yanı sıra çağın en etkili kitle iletişim aracı olan yazılı basına oldukça ilgi duyuyordu. Sınıf arkadaşlarıyla aralarında para toplayıp aldığı güncel gazetelerle gündemi takip ediyordu. Okulun bahçesinde, Ali Kemal'in[87] başyazarlığındaki *Peyam-ı Sabah* gazetesini yakarak Halifeyi destekleyenleri kızdırma amacı gütmüşlerdir.[88]

Mülkiye Mektebi bu dönemde, Etem Paşa Konağı'nda eğitim vermekteydi.[89] Sınıf arkadaşı Mustafa Nuri Anıl hatıratında, Haşim Bey ile, okulda akşam yemeklerinden sonra saklambaç oynadıklarını, kişisel uğraşları arasında çamaşır yıkamak ve ütü yapmak olduğunu dile getirmiştir. El yazısıyla çıkan bir dergileri olduğunu kimi öğrencilerin ona yazı yazdığını, kimilerinin ise onu okumakla vakit geçirdiğini ifade etmiştir. Öğrencilik döneminde sportif faaliyetlerle pek iç içe olmamışlardı. Tiyatro ile ilgili çalışma ise Haşim Bey'in verdiği bir temsilden ibaret kalmıştır. Başrol oyuncusu ve yazarının Haşim Bey'in olduğu oyunu okulun yöneticileri ve öğretmenler takip etmişlerdir. Ancak tiyatroya ilgisi okulla sınırlı kalmamıştır. Ferah Tiyatrosu'nda Çocuk Esirgeme yararına Molier'in *Cimri* adlı piyesini oynamıştır. Haşim Bey'in okul numarası 74'tü.[90] Mülkiye Mektebi'ni 7 Haziran 1921 tarihinde pekiyi derecesiyle bitirdi.[91] 1921 yılında Mülkiye Mektebi 29 mezun vermişti. Mezunlar arasında bulunan yazar ve bilim insanı Hilmi Ziya Ülken[92], tarihçi Mükrimin Halil Yınanç ve bürokrat Haluk Nihat Pepeyi sınıf arkadaşlarıydı.[93]

1.3.Millî Mücadele ve Esaret Dönemi

I. Dünya Savaşı'nın sonu yaklaştıkça Osmanlı Devleti ve müttefiklerinin her cephede yenildiği anlaşılmıştı. Sadrazam Mehmet Talat Paşa, 1918 yılının eylül ayında Berlin dönüşü Edirne istasyonunda Edirne Valisi Zekeriya Zihni Bey'den halkın örgütlenerek direnişe

[87] Gazeteci, yazar, edebiyat ve siyaset adamı. Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde Damat Ferit Paşa hükümetlerinde Maarif Nazırı (3 Mart 1919) ve Dahiliye Nazırı (19 Mayıs 1919) olarak görev yaptı. *Peyam-ı Sabah* gazetesinde Millî Mücadele karşıtı yazılar yazdı. İngiliz Muhipleri Cemiyeti üyesiydi. Yunan ordusunun yenilgiye uğramasının ardından yanıldığını açıkladı. Ankara'ya sevk edilirken İzmit'te linç edilerek öldürüldü. Mustafa İsmet Uzun, 'Ali Kemal (1867-1922)', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* c. 2, 1989: 405-408.
[88] Mustafa Nuri Anıl, "Mülkiye'nin İkinci Açılışı", Taha Toros Arşivi: 001516934006.
[89] Mülkiye Mektebi hocalarından Ahmet Emin Yalman, şu hatırayı kaleme almıştır; *Mülkiye'de hocalık hayatıma ait başlıca hatıram, o sıralarda okulun göçebe halinde bulunmasıdır. Cağaloğlu'nda, Yıldız'da, Kabataş'ta ve Soğukçeşme'de vazife gördüm. Bu zahiri göçebeliğe rağmen derin köklere sahip yaman bir müessesede bulunduğumu daima iftiharla hissettim. Müstesna derecede istidatlı öğrencilerle karşılaştım. Bu bakımdan çok talihli çıktım. İsim saymak istemem.* Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1968)* c. 1. 927.
[90] Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1968)* c. 1, 1725.
[91] "Mekteb-i Mülkiye Şahadetnamesi, Sicil No: 2678; Ek-4.
[92] Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1968)* c. 1, 1669-70.
[93] Mustafa Nuri Anıl, "Mülkiye'nin İkinci Açılışı," *Mülkiyeliler Birliği Dergisi,* sy. 40, 1975: 33; Ek-5.

geçmesini istedi.[94] Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecine girmesi ve 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'ni imzalanması, ülke çapında direnişi zorunlu hale getirmişti.[95] Anadolu ve Trakya'nın muhtelif bölgelerinde mukavemet için teşkilatlanma aşamasına geçildi ve pek çok bölgede eş zamanlı olarak milli direniş hareketi başlatıldı.[96] 2 Kasım 1918 günü, Edirne Belediye Reisi Şevket (Dağdeviren) Bey, Avukat Şeref (Aykut) Bey ve tüccarlardan Yolageldili Kasım Bey, Edirne'nin önde gelenlerinden oluşan bir grup ile birlikte, Kasım Bey'in İstanbul Küçük Kınacıyan hanındaki yazıhanesinde bir araya gelerek Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adlı bir cemiyetin kurulmasına karar vermişlerdir.[97] Merkezi Edirne olarak belirlenen cemiyetin gayesi, Cemiyet-i Akvam düşüncesinin fikir babası ABD Başkanı Wilson'un ilkeleri[98] doğrultusunda ülkenin egemenlik hakkını savunmaktı.[99]

Anadolu ve Trakya'da birçok şehir işgal edilmekteydi. İşgal edilen yerlerden biri olan Edirne'ye, Fransız Kuvvetleri, 4 Kasım 1918'de Bulgaristan'dan giriş yaptı.[100] Temmuz 1919'da da Yunan askerleri Lüleburgaz'a girdi. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak direnişi örgütleyen Mustafa Kemal Paşa, I. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Paşa'ya gönderdiği 15 Ocak 1920 tarihli bir telgrafta silahlı müfrezelerin teşkilini ve önemli noktalara sivil olarak fedakâr subayların atanmasını istemiştir.[101] 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgal edilmesinin ardından millî mukavemetin ne şekilde gerçekleşeceğine dair konuları görüşmek üzere Trakya'da çeşitli toplantılar ve kongreler yapılmıştır. 31 Mart-2 Nisan 1920 tarihleri arasında Lüleburgaz'da bir kongre toplandı. Bu kongrede, Trakya'yı savunmaya en yetkili siyasi organın, Trakya Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti olduğuna karar verildi.[102] Heyet, 9 Mayıs 1920 Pazar günü, Edirne Erkek Öğretmen Okulu konferans salonunda toplanmış, Edirne Vilayeti ve Çatalca Sancağından çağırılan 264 delegenin 220'si kongrede hazır bulunmuştur.

---

[94] Kâmil Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975), 421-422.
[95] Zekeriya Türkmen, 30 Ekim 1918 Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusunun Kuruluş ve Kadrosuna Bir Bakış", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi,* 11, sy. 11, (Mart 2000): 615.
[96] Millî direniş hareketlerinden bazıları: Kars Millî Şura Hareketi (3-5 Kasım 1918), Trabzon Vilayet Kongresi (13 Şubat 1919). Bülent Tanör, *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920),* (İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 1998), 22-25.
[97] Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele I,* 123-124.
[98] 14 maddeden oluşan Wilson ilkelerinin 12. maddesi şu şekildeydi; "*Osmanlı İmparatorluğunun Türk olan kısımlarının egemenliğinin sağlanacak, fakat Türk olmayan milliyetlere muhtar gelişme imkanları verilecek. Çanakkale Boğazı devamlı olarak bütün milletlerin gemilerine açık olacak ve bu, milletlerarası garanti altına alınacak.* Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (1914-1995),* (İstanbul: Alkım Yayınları, 1999), 76-77.
[99] Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, 422.
[100] Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele I,* 145.
[101] Çevik, "Trakya Paşaeli Cemiyeti ve Lüleburgaz-Edirne Kongreleri", 79-81.
[102] Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele I,* 133.

Bu dönemde İstanbul'da Mülkiye Mektebi öğrencisi olarak eğitimini sürdüren Haşim Bey, cemiyetin çalışmalarında aktif bir rol üstlenmiş, kongre divan katipleri arasında yer almıştır.[103]

Kongreden iki ay sonra Edirne, 25 Temmuz 1920'de Yunan askerleri tarafından işgal edildi. 11 Eylül 1922 günü Yunan askerleri, siyasi suçlu sıfatıyla yüzlerce Edirneliyi tutuklayarak rehin aldı. İzmir'in işgalden kurtulmasının akabinde Yunan askerleri, Türk Ordusu'nun elindeki binlerce esirine karşılık pazarlık gücünü arttırmak amacını taşıyordu. Trakya'dan yüzlerce kişi tutuklanarak Ege Denizi'ndeki muhtelif adalara götürüldüler. Esirler arasında Edirne Belediye Reisi ve Trakya Paşaeli Cemiyeti Reisi Şevket Bey, Haşim (Cevdet) Bey ve kardeşi Akif (Cevdet) Bey de bulunmaktaydı.[104] Edirne eşrafından sürgün edilen 72 kişi, önce Semadirek adasına götürüldüler. Burada 101 gün kaldılar.[105] Ardından Girit ve Milos adalarında esaretleri devam etti.

Ege denizinin güneybatısında bulunan Milos adasına götürülen esirler, gemide susuzluk çekmişler, Yunan askerlerinden bir matara suyu, bir altın karşılığında satın alabilmişlerdir. Fakat satın aldıkları su da sıcak deniz suyudur. Esirler, vapurun ambar kısmına yerleştirilmiş, bazıları sıkışıklıkta ve havasızlıktan yaşamını yitirmiştir. Adada 12 esire 1 kıyye (kg) ekmek verilmiş, günde 12-15 kişi tifüsten hayatını kaybetmiştir. Sürgün esnasında Akif Bey hastalık geçirmiştir. Yaklaşık altı aylık sürgünün bitimine yakın Haşim Bey, hasta yatan kardeşi Akif Bey'e; "*dönüyoruz Edirne'ye, çok çektik amma kurtuluş yolu bu"* demiştir. 1923 yılının Mart ayında mübadele antlaşması gereği hayatta kalmayı başarabilen Trakyalı esirler, Propontis Şilebi ile İstanbul Tuzla'ya varmışlardır.[106] 28 Şubat günü Atina'nın Pire limanından hareket ederek esirleri taşıyan geminin bir-iki gün içinde İstanbul'a varacağı bilgisi Edirne'de yayın yapan *Paşaeli* gazetesinde "Esirlerimiz Geliyor" başlığıyla haber verilmiştir.[107] Haşim Bey, esaret aylarının ardından özgürlüğüne kavuştuktan sonra, sürgün hatıralarını basın ve halka açık toplantılar yoluyla sıkça paylaşmıştır.[108]

---

[103] Çevik, "Trakya Paşaeli Cemiyeti ve Lüleburgaz-Edirne Kongreleri", 109-111.
[104] Cengiz Bulut ve M. Kasım Yolageldili, (Haz.) *Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kurucularından Kasım Yolageldili (1874-1936),* (İstanbul: T.C. Edirne Valiliği, 2019), 112-114.
[105] Ömer Sami Coşar, "Milos Faciası", *Milliyet,* 20 Haziran 1965, sy. 6309, 5.
[106] Ömer Sami Coşar, "Milos Faciası", *Milliyet,* 20 Haziran 1965, sy. 6309, 5; Cemalettin Taşkıran, "Millî Mücadele'de Yunanistan'da Milos Adasında Türk Sivil Esirler ve Yaşadıkları", *Uluslararası Türk Savaş Esirleri Sempozyumu Bildiri Kitabı (14-15 Mart 2017),* (İstanbul: Sultanbeyli Belediyesi Kültür Yayınları), 367-368.
[107] "Esirlerimiz Geliyor", *Paşaeli,* 3 Mart 1923, sy. 3, 1.
[108] Haşim Cevdet, "Şehidlerimiz Söyledi", *Paşaeli,* 5 Nisan 1923, sy. 12, 2; "Cuma Günki Mevlid-i Risaletpenahi", *Paşaeli,* 15 Nisan 1923, sy. 14, 4.

1.4. Gazetecilik Yılları

Trakya Paşaeli Cemiyeti yöneticileri, Millî Mücadele döneminde halkı işgale karşı örgütleyebilmek ve seslerini duyurabilmek amacıyla *Trakya Paşaeli*[109] adında bir gazete kurmuşlardır.[110] 2 Aralık 1918'de yayın hayatına başlayan gazetenin ismi ise tarihsel bir anlam ifade ediyordu. Orhan Gazi tarafından XIV. yüzyılın başlarında yazılan bir fermanda Trakya bölgesi, "Paşaeli" olarak adlandırılmıştı. Türk kimliğinin bölgedeki geçmişine atıfta bulunan bu isim bilinçli olarak tercih edilmiştir.[111] Haşim Bey, öğrencilik yıllarından itibaren gazeteciliğe yakın ilgi duyuyordu. Mülkiye Mektebi sıralarında sıkı bir gazete okuyucusu olan Haşim Bey, esaret dönemi sonrasında profesyonel gazeteciliğe adım attı. Bilinen ilk gazetecilik deneyimini, Trakya Paşaeli Cemiyeti'nin kurucularından olan Mustafa Kasım Yolageldili'nin kurduğu *Paşaeli* gazetesinde yaşadı. *Paşaeli* gazetesi, Şubat 1923'te kurulmuştur. Gazetenin 6. sayısında bir kamuoyu bilgilendirmesi yapılmış ve hiçbir cemiyetin yayın organı olamadıkları beyan edilmiştir. Edirne'de haftada iki kez yayımlanan gazete, "Siyasi Halk Gazetesi" olarak tanımlanmıştır.[112] Millî Mücadele döneminde cemiyetin çalışmalarına aktif biçimde katılan Haşim Bey, Mart 1923'te esaretten kurtulduktan sonra *Paşaeli* gazetesinde yazılar kaleme alarak esaret esnasında yaşadıklarını kamuoyuyla paylaşmıştır.

Millî Mücadele başarıyla tamamlanmış ve Ankara'da cumhuriyetin ilanına giden süreçte yeni devlet idaresi tesis edilmekteydi. Edirne kamuoyunun nabzını tutan ve şehrin önde gelenleri arasında bulunan Haşim Bey, kamuoyunun talep ve beklentilerini dikkate alan yazılar kaleme alıyordu. Haşim Cevdet adıyla, gazetenin 12. sayısında sürgünde geçen döneme dair bilgiler vermiş ve duygu yüklü bir yazı kaleme almıştır. "Şehitlerimiz Söyledi" başlıklı yazısında sürgünden dönemeyenlerin ailelerine şöyle seslendi:[113]

"Bedbaht babalar, biçare anneler, zavallı hemşireler, yetim yavrular! ...Denizlere atılan, kurşunla, dayakla, açlıkla şehid edilen ...mukaddes şehitlerimize karşı vazifemiz ağlamak değildir. Vazifemiz Kuran'ı azimu-ş şandır. ...Artık ninnileriniz intikam ninnisi olacak. Evlatlarınız intikam hissiyle büyüyecek. ...Yeni Türkiye'nin millî işlerini sizin

---

[109] Haftalık yayın yapan gazetenin imtiyaz sahibi ve sorumlu müdürü Av. Mehmet Şeref Aykut'tu. Edirne Darülfünun Caddesi No: 42'de neşredilen *Trakya Paşaeli* gazetesi, cemiyetin resmi yayın organıdır. İlk sayısında cemiyetin programı ilan edilmiştir. https://www.osmanlicagazeteler.org/Sayfa.php?il=Edirne&GazeteID=TrakyaPasaili Erişim tarihi: 01.04.2023.

[110] Hakan Şallı, "Bölgesel Kurtuluştan Millî Mücadele'ye Edirne'nin Sesi: Trakya Paşaeli Gazetesi, *Karadeniz Araştırmaları,* 18, sy. 72, (2021): 879.

[111] Şallı, "Bölgesel Kurtuluştan Millî Mücadele'ye Edirne'nin Sesi: Trakya Paşaeli Gazetesi", 882; Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele I,* 128.

[112] "Efkâr-ı Umumiyeye", *Paşaeli*, 14 Mart 1923, sy. 6, 1.

[113] Haşim Cevdet, "Şehidlerimiz Söyledi", *Paşaeli*, 5 Nisan 1923, sy. 12, 2.

etrafınızda müttehid bir halka teşkil ederek yapacağız. … Kirli Atina'nın gulgulelerinden uzak sakin bir köşesinde yatan, cennet kadar güzel, esir Girit'in feyyaz topraklarında uyuyan hain Milos'un yalçın sahillerinde dalgalarla öpüşen şehitlerimiz bize bunları söyledi. Bizimle bu haberi yolladı."

1 Nisan 1923'te Aydın mebusu Esat Efendi ile 120 arkadaşı ortak bir önerge vererek "müdafaa-i vatan" amacıyla toplanan TBMM'nin hedefine ulaştığını ve ülkenin refahı için halkoyuna müracaat edilmesini istediler, teklif kabul edildi.[114] 23 Nisan 1920'de açılan TBMM, üç yıl süren ilk dönemini, 16 Nisan 1923'teki son oturumuyla tamamlamıştır.[115] Ali Fuat Paşa'nın yönetimindeki oturumun ardından yasama faaliyeti sona ermiş ve tüm ülkede seçimlere gidilmiştir.[116] Edirne, 28 Haziran 1923 tarihinde yapılan genel seçimlerde üç milletvekili ile temsil edilmiştir. Bu isimler; Cafer Tayyar Paşa, Hüseyin Rıfkı Bey ve Faik (Kaltakkıran) Bey idi.[117]

Seçimlerin sonuçlanmasının ardından *Paşaeli* gazetesi başyazarı Haşim Cevdet Bey, "Mebuslarımızdan Ne İstiyoruz?" başlıklı bir yazı kaleme alarak, Edirne'nin temsilcilerinden beklentilerini dile getirmişti. Henüz Lozan görüşmelerinin sonuçlanmadığı bir dönemde TBMM'nin Misak-ı Millî temelli bir barış antlaşmasını onaylamasını diliyor ve Yunan askerlerinin Trakya'da yarattığı tahribatın izlerinin silinmesini istiyordu. Ayrıca Batı Trakya'da devam eden Yunan mezalimini meclis kürsüsünden haykırmanın Edirne milletvekillerinin bir vazifesi olduğunu ifade ediyordu.[118]

Lozan Antlaşması'nın 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmasının akabinde Haşim Cevdet, "Lozan" başlıklı bir yazısında şu ifadeleri kullandı: "*…Masa başlarında hayata, fikr-i insaniyete çok hürmetkar, harp meydanlarında vahşi, hunhar ve katil medeniyet olan onlar bugün mağlup oldular. Biz ise çoluğumuz, çocuğumuz ak sakallı ihtiyarımız, kuvvetlimiz, zayıfımızdan yarattığımız iman ve hak cephemizle galip geldik. İşte imzalanan Lozan Sulhu bunu ifade ediyor.*[119]

Haşim Bey, Edirne Türk Ocağı'nın yönetiminde ve ocağın katib-i umumiliğini yaptığı dönemde, kardeşi Akif Bey ile yeni bir gazete çıkarmaya başladı. "Cumhuriyetçi, halkçı, siyasi

---

[114] İhsan Güneş, *Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri (1919-1935)*, (İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 135.
[115] Fatih Mehmet Sancaktar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Anayasa, Seçim ve Meclis Tecrübesi (1876-1923)*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021), 204.
[116] Sancaktar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Anayasa, Seçim ve Meclis Tecrübesi (1876-1923)*, 210.
[117] "Mebuslarımız İntihap Edildi", *Paşaeli*, 28 Haziran 1923, sy. 34, 1.
[118] Haşim Cevdet, "Mebuslarımızdan Ne İstiyoruz?" *Paşaeli*, 4 Temmuz 1923, sy. 36, 1.
[119] *Paşaeli*, "Lozan Sulhu" 25 Temmuz 1923, sy. 42, 1.

Türk gazetesi" olarak tanımlanan gazetenin adı *Millî Gazete* idi. Haftada iki kez yayımlanan gazetenin idarehanesi ise Edirne Balık Pazarı'ndaydı. 3 Teşrin-i Evvel 1927 Pazartesi günü yayımlanan ilk sayıda gazetenin kurucusu ve başyazarı olarak yayın politikasına dair şu sözlere yer vermişti:[120]

"...Menbaılarını uzak yakın, kin ve ihtiras aleminin ortasında ayakta, hâkim ve kahır hepsini susturan mehabetli bir Türk Cumhuriyeti vardır. Bu kudretin feyzi onun, velut dehasından doğmuştur. Bu kıymeti sarılarak yürümek her Türk'ün nasıl bir borcu ise, biz de bu muazzez dinimizi dürüst, açık, halkın ihtiyaçları ile alakadarlar olarak ifa edeceğiz. Millî Gazete, karilerine (okuyucularına) bunu vadediyor."

Bir röportajında, "*parmağıma matbaa mürekkebi bulaşmıştır"* diyen Haşim Bey, Birinci Umumi Müfettiş Özel Kalemliği görevine atandıktan sonra Diyarbakır ve Urfa gazetelerinde Ulvi mahlasıyla yazılar kaleme almıştır.[121]

1.5 Türk Ocağı Edirne Şube Yöneticiliği

II. Meşrutiyet Devri'nde, Türkçülük ve Türk milliyetçiliği akımının teşkilatlanmasından doğan Türk Ocağı Derneği, 25 Mart 1912 tarihinde İstanbul'da kuruldu.[122] Siyasetle uğraşmayacağı belirtilen derneğin nizamnamesine amacın; "*Türklerin ilmî, içtimai ve iktisadi seviyelerini yükseltmek, Türk dilini geliştirmek ve Türklerin harsi birliğine ve medeni kemaline çalışmak"* olduğu ifade ediliyordu. 1918'de, İstanbul dışında 35 vilayette teşkilatlanan Türk Ocağı'nın Edirne şubesi, Yunan işgalinin bitmesinden bir gün önce, 24 Kasım 1922'de teşkil edilmiştir.[123] Şubenin kuruluşu sırasında sürgünde bulunan Haşim Bey, Edirne'ye döndükten sonra yönetimde görev almaya başladı. Edirne Türk Ocağı, 4 Nisan 1923 günü, Edirne Valisi Şakir (Kesebir) Bey'in huzurunda toplandı. Haşim Bey'in teklifi üzerine yönetimin derhal belirlenmesi için seçim yapılması kararını aldı. Seçim sonuçlarına göre üyelerden Haşim Bey 62, Şefik Bey 54, Muhyiddin Kasım Bey 49 oy almıştı. En çok oyu alan Haşim Bey, Türk Ocağı Edirne Şube Başkanı oldu. Ayrıca Vali Şakir (Kesebir) Bey'in fahri başkanlığa seçilmesini

[120] Haşim Cevdet, "Millî Gazete", *Millî Gazete,* 3 Teşrin-i Evvel 1927, sy. 1, 1. Ek-7.
[121] Haşim Bey, Bursa Valisi olduğu dönemde verdiği röportajda, gazeteciliğe özlemini dile getirerek, yapımını tamamladığı ve eleştirilerin odağındaki vilayet konağı için "*bana ait olsa burayı satar parasıyla da gazete yayımlardım"* demiştir. Cemaleddin Bildik, "Kardeş Valiler", *Yedigün,* sy. 770, (7 Aralık 1947):8, 17.
[122] Sarınay, "Türk Ocağı", 545-546.
[123] Kayıcı, "Tarihi Bir Belge: 24 Teşrin-i Sani 1338 (24 Kasım 1922) Tarihli Edirne Türk Ocağı Nizamnamesi", 318.

önerdi ve teklif kabul edildi.[124] Kuruluşun ardından Haşim Bey'in öncülüğünde aktif bir döneme başlayan Türk Ocağı Edirne Şubesi, her gün öğlen saat bir ile üç arasında üye kabulüne başlandığını duyurmuştur.[125]

7 Nisan 1923 Cuma günü, Haşim Bey'in girişimiyle Edirne Türk Ocağı'nda, bir toplantı yapıldı. Burada, Yunanların eline esir düşmüş olanlarla bir araya gelindi. Haşim Bey, toplantının amacını, sürgünde vefat edenlerin geride kalan ailelerine, şehit çocuklarının eğitimlerinin desteklenmesi olarak beyan etti. Ahaliyi harekete geçiren bu girişim için çalışmalara başlandı.[126] 9 Nisan 1923'te yapılan toplantıda ise derneğin adının Edirne Türk Ocağı mı yoksa Trakya Türk Ocağı mı olacağı konusunda fikir birliğine varılamadı. Ocağın üçüncü toplantısında Edirne Türk Ocağı adı kabul edildi.[127] Ocağa üye olma yaşı ise 18'di. Ocağa fahri üyeliğin şartının her Türk için geçerli olması konusunda, üyelerden Yusuf Bey, "Pierre Loti, Claude Farrere gibi ecnebi dostların üye olarak seçilmelerinde herhangi bir kayıp olmayacağını" ifade etmişti. Haşim Bey de bu sözlere ilave olarak; *"İçimizdeki Yunanlı Türklerden bin kat daha Türk olan bazı ecnebilerin fahri üye seçilmelerini temin eden maddeye neden karşı gelindiğini*" soruyordu. Bunun üzerine yapılan müzakerelerin ardından oylamada teklif kabul edildi.[128]

Haşim Bey, esaret hatıralarını gerek yazılı basında gerekse halka açık toplantılarda dile getirmeye devam ediyordu. Eski Cami'de Ege adalarında ve Akdeniz'de şehit olan esirlerin ruhuna bir mevlit okundu. Şehrin ileri gelenlerinin ve Edirne halkının yoğun teveccüh gösterdiği mevlit programında, Eski Müftü Hilmi Efendi'nin okuduğu duanın ardından Haşim Bey, Milos ve Girit'te yaşanan esaret faciasını tüm çıplaklığıyla anlatmıştır.[129]

23 Nisan 1923'te, Cumhuriyetin ilanından önce TBMM'nin açılışının üçüncü yılı tüm yurtta kutlanmıştı. Edirne'de yapılan kutlamalarda şehrin önde gelen hatibi Haşim Bey, yine önemli rol oynamaktaydı. Hükümet konağı önünde başlayan törende Darülmuallimat, Darülmuallimin, Musevi ve Bulgar okulları, jandarma okulu ve sultani öğrencileri yerlerini almıştı. Törende Türk Ocağı temsilcisi sıfatıyla bulunan Haşim Bey, bayramı kutlarken Yunan zulmü altında inleyen Batı Trakya'nın da hatırlanması gerektiğini ifade etmişti. Vali Şakir Kesebir konuşmasında, Edirne gençleri namına Haşim Bey'in Batı Trakya'yı hatırlatan sözleri

[124] "Trakya Türk Ocağı İctima'ı", *Paşaeli,* 5 Nisan 1923, sy. 12, 3.
[125] "Türk Ocağı Heyet-i İdaresinden", *Paşaeli,* 5 Nisan 1923, sy. 12, 4.
[126] "Türk Ocağında Esaretten Gelenlerin Mühim Bir İctima'ı", *Paşaeli,* 9 Nisan 1923, sy. 13, 2.
[127] "Edirne Türk Ocağı'nın Üçüncü İctima'ı", *Paşaeli,* 15 Nisan 1923, sy. 14, 4.
[128] "Türk Ocağı İkinci İctima'ı", *Paşaeli,* 9 Nisan 1923, sy. 13, 3.
[129] "Cuma Günki Mevlid-i Risaletpenahi", *Paşaeli,* 15 Nisan 1923, sy. 14, 4.

için duyduğu memnuniyetini dile getirdi. Dualaların ardından Edirne Belediyesi önüne gelen alaya Haşim Bey bir konuşma yapmış, öğrenciler şiirler okumuştu.[130]

Haşim Bey'in esaretinin bitmesinden kısa bir süre sonra, 26 Nisan 1923'te Cafer Tayyar Bey de serbest bırakıldı ve Edirne'ye geldi. İstanbul'dan Alpullu yoluyla şehre varan Cafer Tayyar Bey'i karşılamak üzere Polis Müdürü Rafet Bey, Belediye Meclis Üyesi Ahmet Bey, Türk Ocağı namına Haşim Bey ve genciyle yaşlısıyla Edirne ahalisi hazır bulundu. Haşim Bey, *Paşaeli* gazetesindeki başyazısında konuyla ilgili, "Trakya'nın kurtuluşundaki rolüne değinerek, Trakya'nın Millî Kumandanı ve Mebusu Cafer Tayyar Bey'e kavuşmanın mutluluğunu yaşadıklarını" yazmıştı.[131]

Türk Ocağı yönetimi, 1923 yılının Ramazan Bayramı münasebetiyle TBMM Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya tebrik telgrafı gönderdi. Ocakta sinema gösterimleri yapılmakta millî şuurun canlı tutulması adına sosyal faaliyetler icra edilmekteydi.[132] Lozan Antlaşması'nın 24 Temmuz 1923 günü imzalanması üzerine Edirne'de bir kutlama programı tertip edilmişti. Edirne Türk Ocağı Reisi ve Edirne Belediye Meclis Üyesi Haşim Bey, merasim alayı Edirne Belediyesi önüne geldiği vakit bir nutuk vermiştir:

"Dünya Savaşı'ndan Mondros Antlaşması'na uzanırken Millî sınırlarımızın yeniden tanzim edileceği sözüne aldanarak silahlarımızı susturmuştuk. Verdikleri sözü unutarak bizleri aldattılar. Cennetin yere düşmüş bir örneği olan Trakya'mız ve güzel İzmir'imiz yanında İstanbul'u işgal altına aldılar. Ancak, biz yılmadan usanmadan mücadelemizi Lozan'da bir Sulh Antlaşması ile sonuçlandırdık. Kısmet olursa Türk Garbi Trakya'mız ile yüzbinlerce din ve millet kardeşimizi de kurtarmak en büyük vazifemiz olacaktır. Esir garbi Trakya'mız da yakında Al Sancağına ve sevgili hilâline kavuşacaktır."

19 Nisan 1925'te, TBMM'de kabul edilen kanunla 29 Ekim günü milli bayram oldu. Buna göre; "*Türkiye dahil ve haricinde devlet namına yapılacak milli bayram merasimi Cumhuriyetin ilan edildiği 29 Teşrinievvel günü icra edilir"* hükmü getirildi.[133]

En büyük bayram kabul edilen Cumhuriyet Bayramı'nın dördüncü yıl dönümünde, 29 Ekim 1927 günü Haşim Bey, Türk Ocağı'nda düzenlenen programda bir konuşma yapmıştır. Konuşması, "*Haşim Cevdet Bey'in Cumhuriyetin Dördüncü Yıl Dönümünde Edirne Türk*

[130] "Millî Bayramın Tes'idi", *Paşaeli*, 25 Nisan 1923, sy. 17, 1.
[131] Haşim Cevdet, "Cafer Tayyar Beyin Avdeti ve Du'amız", *Paşaeli*, 29 Nisan 1923, sy. 18, 1.
[132] "Edirne Türk Ocağı", *Paşaeli*, 22 Mayıs 1923, sy. 24, 2.
[133] Bengü Salman Bolat, *Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960),* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2012), 67.

Ocağı'nda İrad Ettiği Hitabe" adıyla Edirne Vilayet Matbaası tarafından basılmıştır. 6 sayfadan oluşan kitapçığın ön yüzünde, Tayyare Cemiyeti yararına basıldığı belirtilmişti. Kitapçığın satış fiyatı ise beş kuruştu. Edirne Türk Ocağı Kâtibi Umumisi ve *Millî Gazete* Başyazarı Haşim Cevdet Bey'in, Edirne Selimiye Yazma Eser Kataloğunda yer alan hitabesi için dönemin Edirne Mıntıkası Maarif Emini Nail Reşit Bey bir önsöz kaleme almıştır. Nail Reşit Bey önsözünde, büyüleyici ve akıcı bir üsluba sahip olduğunu belirttiği nutku, gençliğin ve milletin hafızasında nakşolunmaya şayan bir şaheser olduğunu beyan etmiştir.

Haşim Bey hitabesinde; Cumhuriyeti, şerefli mazinin hayatını küçük bir ihtirasına feda eden padişahlığı kaldıran ilahi bir ses, hakimiyeti millet idaresine veren mukaddes bir ses olarak nitelendiriyordu. Türkiye için acı hatıraların geride kaldığını, medeniyet semasının en parlak yıldızı olan Türk güneşinin hain düşmanların gözlerini kamaştırdığını dile getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa'ya ilham veren gözlerin sahibinin Mehmetçik olduğunu söyleyen Haşim Bey, gençlerden Cumhuriyeti ebediyete kadar muhafaza, ebediyete kadar müdafaa edeceklerine dair yemin etmelerini istemiş ve ardından eklemiştir; "*Çünkü Halaskar söyledi: Muhtaç olduğunuz kudret, milletin damarlarındaki asil kanda vardır."*[134]

Haşim Bey, 1928'de atandığı I. Umumi Müfettişlik Özel Kalemi görevi sırasında Diyarbakır Türk Ocağı yönetiminde de görev almıştır.[135] Milliyetçilik ilkesini 1927 yılında nizamnamesine dahil eden Cumhuriyet Halk Fırkası, 1931'de üçüncü olağan kurultayında bütün derneklerin CHF bünyesinde eritilmesi kararını almıştır. Mason teşkilatları, Türk Kadınlar Birliği ile 260 şubeye sahip Türk Ocağı Derneği, Cumhurbaşkanı ve CHF Genel Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın talimatıyla, feshedildi ve bütün mal varlığı CHF'ye devredildi. Bu tarihten sonra Türk ocakları, CHF mülkiyetinde halkevlerine dönüştürüldü.[136]

1.6. Edirne Belediye Meclis Üyeliği

Edirne'de belediye teşkilatı, H. 1287/1870 tarihli Edirne Vilayeti salnamesine göre, Vali Hurşit Paşa tarafından ihdas edilmiştir. İlk Belediye Reisi Hayri Bey'dir.[137] 1877 yılında, Osmanlı Devleti'nin Vilayet Belediye Kanunu yürürlüğe girmiş, Millî Mücadele devrinde,

[134] "Haşim Cevdet Bey'in Cumhuriyetin Dördüncü Yıl Dönümünde Edirne Türk Ocağı'nda İrad Ettiği Hitabe", (Edirne: Edirne Vilayet Matbaası, 1927); Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi No: 7669; Ek-10.
[135] Tercüme-i Hal Varakası, Sicil No: 2678.
[136] Sarınay, "Türk Ocağı", 545-546.
[137] Haluk Kayıcı, *Salnamelere Göre İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısıyla Edirne Sanca*ğı, (İstanbul: Edirne Valiliği Kültür Yayınları, 2013), 59.

Ankara'da mahalli idarelere dair bir değişikliğe gidilmiştir. 21 Şubat 1921'de yapılan değişiklikle, belediye üyesi seçiminde oy kullanabilmek için 50 kuruş, üyeliğe aday olabilmek için de 100 kuruş emlak vergisi ödeme şartı kaldırılmıştır. 1922'de yapılan değişiklikle, daha önce mülki amir tarafından belediye meclis üyeleri arasından atanan belediye başkanının yerine meclis üyelerinin kendi aralarından belediye başkanı seçmesi usulü benimsenmiştir.[138]

Edirne Belediyesi, şehrin 25 Kasım 1922'de işgalden kurtulmasının ardından Vali Şakir (Kesebir) riyasetindeki geçici heyetle yönetilmiştir.[139] Dahiliye Vekaleti, vilayetlere bir ay öncesinden resmi bir emir göndererek, 1923 Mayıs'ında yerel seçimlerin yapılması talimatını vermiştir. Bunun üzerine Edirne Belediyesi, şehrin tüm mahallelerine bir yazı ileterek, seçimde gözetmenlik yapacak teftiş encümenine ikişer isim bildirilmesini istemiştir.[140] Belediye Meclisi'ne aday olacak Musevilerin listesi hahamhaneye, Müslümanların listesi de Eski Cami'ye asılmıştır. Haşim Bey, esaretten döneli henüz bir-iki aylık bir zaman geçmişti ve Müdafaa-i Hukuk listesinde yer alıyordu. Oy kullanma işlemi 10 Mayıs 1923'te, oyların tasnifi de 11-16 Mayıs günleri arasında tamamlandı. Açıklanan sonuçlara göre, Edirne Belediye Meclisi'nin listesine asil olarak seçilen adaylar şu şekildeydi:

Meclis Üyesi Adayı	Aldığı Oy
Cevdet Paşazade Haşim Bey	4024
Nesim Navvun Efendi	3393
Davud El Yazar	3201
Hafız Rakım Efendi	2690
Uncu Kâmil Efendi	2677
Hancışanoğlu Ahmed Ağa	2649
Sabık Mektupçu İbrahim (Zağra) Bey	2448
Mustafa Yolageldizade	2268
Ekrem Bey	2211
Doktor Ali Bey	1762

"Belediye İntihabatında" *Paşaeli,* 17 Mayıs 1923, sy. 23, 1

Seçim, Müdafaa-i Hukuk adaylarının ezici üstünlüğüyle neticelendi. Edirne Belediye Reisliğini İbrahim Bey üstlendi. Haşim Bey, meclis üyesi aday listesinde en çok oyu alan kişiydi.[141] Asil listede yer alan diğer kişilerin ortalama 2000 civarında oy aldığı dikkate alınacak

[138] Tarkan Oktay, "1920-2020 Döneminde Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi", *Medeniyet Araştırmaları Dergisi,* 5, sy. 2 (2020): 175.
[139] BCA, 30-18-1-1/5-30-14, 08.10.1922; Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, 451-452.
[140] "Dahili Havadis", *Paşaeli,* 15 Nisan 1923, sy. 14, 3.
[141] "Belediye İntihabatında" *Paşaeli,* 17 Mayıs 1923, sy. 23, 1; Ek-11.

olursa Haşim Bey'in Edirnelilerden gördüğü teveccühün mahiyeti anlaşılabilir. Meclis ilk toplantısında İbrahim (Zağra)'yı Edirne Belediye Reisi olarak seçti.[142]

Savaş ve işgal yıllarının ardından, 29 Ekim 1923'te cumhuriyet ilan edilmiş, yeni başkentin Ankara olması kararlaştırılmıştı. Anadolu ve Trakya'nın harap vaziyetteki şehirleri imar ve ihya edilmesi için ihtiyaç duyulan mali kaynağın yokluğu birçok hizmetin gecikmesine veya gerçekleştirilememesine neden olmuştur. Halka ucuz ekmek temini, dönemin en önemli ihtiyaçları arasındaydı. Edirne Belediye Meclisi, ekmeğin kilo ile satılmasına ve ana yolların tamir edilmesine karar verdi. Ayrıca bütün mahallelere fenerler asılmış, şehrin aydınlatılması için önemli bir ihtiyaç giderilmiştir. İhtiyaç sahibi Edirnelilerin belediye hastanesinde, haftanın belirli günleri ücretsiz tedavi edilmesine karar verilmiştir.[143]

1923 Mayıs'ta göreve gelen meclis üyeleri anlaşmazlık sebebiyle istifa etti. Eylül ayında tekrar seçimlere gidildi. Belediye Reisi İbrahim Bey, seçimler yenileninceye kadar idaresini sürdürdü ve Haşim Bey'in de aralarında bulunduğu geçici bir heyet seçimlerin hazırlıklarını yürüttü.[144] Meclis üyesi aday listesinde bir öncekinden farklı isimler yer alıyordu. Seçim tekrar Müdafaa-i Hukuk listesinin zaferiyle sonuçlandı. Adaylardan Fuat Bey, 2528, Şakir Bey, 2516, Haşim Bey, 2431 oy almıştır.[145] Meclis'te aktif görev yapan Haşim Bey, bu dönemde bir süreliğine tarım ve ticaretle de uğraşmıştır.[146]

1.7. Öğretmenlik Yılları

Mülkiye İdadisinden 1921'de mezun olan Haşim Bey, Cumhuriyetin ilanını takip eden dönemde öğretmenlik mesleğini icra etmeye başladı. Cumhuriyet idaresi, eğitime verdiği önemi, henüz Anadolu ve Trakya'nın birçok bölgesinin işgal altında olduğu, Yunan askerlerinin Eskişehir-Kütahya sınırına dayandığı ve ordunun Sakarya Savaşı'na hazırlandığı bir dönemde, Ankara'da Birinci Maarif Kongresi'ni toplamasıyla ulusal ve uluslararası kamuoyuna göstermişti.[147] Cumhuriyetin ilanının ardından eğitim ve öğretime yönelik devrim niteliğinde gelişmeler hayata geçirildi. 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılmasıyla eğitim-

[142] Oral Onur, *Edirne Belediye Başkanları ve Yaptıkları İşler*, (İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2011), 68; "Belediye Reisi", *Paşaeli*, 22 Mayıs 1923, sy. 24, 1.
[143] Songül Güneş, "Cumhuriyetin Kuruluş Sürecinde Türkiye'de Belediyeler: Edirne Belediyesi (1923-1924), *100. Yılında Türkiye Cumhuriyeti*, Hasan Yalvaç vd. (İstanbul: Aktif Yayınevi, 2023), 497-498. (e-kitap).
[144] "Belediye İntihabatı", *Paşaeli,* 16 Ağustos 1923, sy. 48, 1.
[145] "Belediye İntihabatından", *Paşaeli*, 6 Eylül 1923, sy. 54, 1.
[146] Ayanoğlu, "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İdari Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)", 1.
[147] Erol Kapluhan, "1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, sy. 8, (2014): 125.

öğretim birliği sağlandı ve medreseler eğitim hayatından uzaklaştırıldı. Millî eğitimde yeni bir dönem başlıyor ve laik ve ulusal karakterli bir temele dayandırılıyordu.

Haşim Bey, 17 Eylül 1924'te Edirne Gazi Paşa Mektebi'ne başmuallim tayin edildi.[148] Okulun müdürü Sami Bey idi.[149] Ardından Edirne Kız Muallim Mektebi'nde tarih, coğrafya ve içtimaiyat dersleri verdi. Burada, 2000 lira maaşla yürüttüğü görevi 31 Ağustos 1926 tarihinde sona erdi. 1 Eylül 1926-31 Ağustos 1927 tarihleri arasında 2500 lira maaşla, mezunları arasında bulunduğu Edirne Muallim Mektebi'nde felsefe, coğrafya, içtimaiyat, ruhiyat ve malumat-ı vataniye dersleri vermiştir.[150] 1924-1927 yılları arasında Edirne Maarif Müdürlüğünü İsmail Habip Sevük yapmıştır.[151] 1926'da, dönemin Maarif Vekili Mustafa Necati, öğretmenlerin gelirlerinde ve personel statülerinde iyileştirmeler yaparak öğretmenlik mesleğini cazip hale getirildi.[152] Ancak Haşim Bey, öğretmenlik mesleğinin son dönemindeydi. Nitekim bir yıl sonra, İzmir Erkek Lisesi tarih ve coğrafya öğretmenliğine tayin edilmiş fakat bu göreve gitmeyerek[153] 1 Eylül 1927 tarihinde öğretmenlik mesleğinden istifa etmiştir.[154] Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı ve yeni devlet otoritesinin tesis edildiği dönemde kariyer olanakları kısıtlıydı. Haşim Bey, Cumhuriyet'in ilanından sonra bir süre öğretmenlik yapmış olsa da Mülkiye Mektebi mezunuydu. Mesleki eğitimi ve donanımı, kamu idaresinde kariyer yapmasını sağlayacak seviyedeydi. Bu durum, bürokraside ilerlemesine müspet etkiye sahiptir.

[148] "Maarifte Tayinler", *Paşaeli*, 18 Eylül 1924, sy. 154, 1; Görev yaptığı okulların eğitim süreleri daha önce beş yıl iken 1924'te dört yıla indirilmiştir. Mahmut Çavdar vd. "Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Öğretmen Seçme, Yetiştirme ve Atama Uygulamaları*",* 1431.
[149] Kazancıgil vd. *Edirne'nin Eğitim Tarihi (İlk-Orta Öğretim) (1361-2005),* 261.
[150] Sicil No: 2678; Haşim Bey, liyakatli, sevip sayılan bir öğretmen olarak öğrencilerine bir arkadaş, bir kardeş gibi yaklaşmıştır. Orhun vd., *Meşhur Valiler: 50 Ünlü Vali*, 528.
[151] "Yen Maarif Eminimiz", *Paşaeli*, 26 Mart 1924, sy. 109, 1; Kazancıgil vd. *Edirne'nin Eğitim Tarihi (İlk-Orta Öğretim) (1361-2005),* 222.
[152] İlhan Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", 662.
[153] İbrahim Tali Öngören'in damadı ve Elâzığ eski milletvekillerinden Hürrem Müftügil'in aktardığına göre; Haşim Bey'in Edirne'deki aktif çalışmaları ve öğretmenler arasında çok sevilmesi, istenmemesine, bu yüzden de İzmir'e atanmasına neden olmuştur. Edirne'ye sık sık ziyarette bulunan, dönemin CHF İstanbul ve Trakya Müfettişi İbrahim Tali Öngören, yöneticilik yeteneğine sahip olduğunu sezdiği Haşim Bey'i ekibine katmıştır. Orhun vd. *Meşhur Valiler: 50 Ünlü Vali*, 528.
[154] Sicil No: 2678.

İKİNCİ BÖLÜM

İDARİ GÖREVLERİ

2.1. I. Umumi Müfettişlik Özel Kalem Müdürlüğü (1 Kanun-u Sani 1928-6 Teşrin-i Evvel 1931)

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne miras kalan idari-siyasi uygulamalardan biri olan umumi müfettişlik yapılanması, ilk olarak 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır.[155] Vilayetler üstü bir idari mekanizma olarak işlev gören umumi müfettişlikler, II. Meşrutiyet devrinde ilga edilmiş, Millî Mücadele döneminde, İstanbul Hükümeti tarafından ülkenin idari kontrolünü sağlayabilmek amacıyla tekrar hayata geçirilmiştir. 8 Mayıs 1920'de, sıkıyönetim ilan etmek ve askeri teşkilatı lağvetmek gibi olağanüstü yetkilere haiz Anadolu Umumi Müfettişliği kurulmuştur.[156]

Söz konusu uygulama, 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 23. ve 24. maddelerinde de yer almıştır.[157] Cumhuriyet'in ilanından sonra 1924 Anayasası'nda yer verilmeyen uygulama, ilerleyen yıllarda tekrar gündeme gelmiş, 25 Haziran 1927'de TBMM tarafından, I. Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun kabul edilmiştir.[158] Böylece, valilerin üzerinde bir bölgesel yönetim, yeni bir idari mekanizma kurulmuştur. Elâziz (Elâzığ), Urfa, Hakkâri, Bitlis, Diyarbekir (Diyarbakır), Siirt, Mardin ve Van şehirlerini kapsayan[159] I. Umumî Müfettişliğe, Gazi Mustafa Kemal'in Samsun'a birlikte çıktığı 19 kişiden biri olan, Diyarbakır Milletvekili İbrahim Tali Öngören atandı.[160] Öngören, Haşim Bey'i tanımış ve ona özel kalem müdürlüğü görevini teklif etmiştir.[161] Teklifi kabul ederek öğretmenlikten istifa eden Haşim

---

[155] Cemil Koçak, *Umumî Müfettişlikler (1927-1952)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003), 31.
[156] Koçak, *Umumî Müfettişlikler (1927-1952)*, 40-41.
[157] Madde 23: *Vilâyetler, iktisadî ve içtimaî münasebetleri itibariyle birleştirilerek, umumi müfettişlik kıtaları vücuda getirilir.* Madde 24: *Umumî müfettişlik mıntıkalarının umumî surette asayişinin temini ve umum devair muamelatının teftişi, umumi müfettişlik mıntıkasındaki vilâyetlerin müşterek işlerinde ahengin tanzimi vazifesi umumi müfettişlere mevdudur. Umumi müfettişler Devletin umumi vezaifile mahallî idarelere ait vezaif ve mukarreratı daimî surette murakabe ederler.* İhsan Güneş, "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun (1921 Anayasası'nın) Yapılış Süreci", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, sy. 2, (Haziran 2020): 254.
[158] Nizam Önen ve Cenk Reyhan, *Mülkten Ülkeye: Türkiye'de Taşra İdaresinin Dönüşümü (1839-1929)*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), 533.
[159] Koçak, *Umumî Müfettişlikler (1927-1952)*, 82.
[160] Mehmet Aldan, *Ulusal Kurtuluşumuzda Atatürk Yolunda Yöneticiler,* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2001), 145.
[161] İbrahim Tali Öngören, Haşim İşcan'ın öğretmenlikten valiliğe uzanan kariyerinde önemli etkiye sahiptir. Nitekim 1934 yılında Öngören Trakya Umumi Müfettişliği görevine getirildiğinde Haşim İşcan'ı yine ekibine dahil etmiş ve Tekirdağ Valisi olmasını sağlamıştır. Öngören, İşcan'ın yanı sıra; Şükrü Sökmensüer, Osman Şahinbaş ve Hulusi Devrimer gibi pek çok devlet adamını yetiştiren bir idarecilik ekolü olarak bilinmektedir. Aldan, *Ulusal Kurtuluşumuzda Atatürk Yolunda Yöneticiler*, 157.

Bey, 20 Kanun-u Evvel 1927 tarihinde I. Umumi Müfettişlik Özel Kalem Müdürlüğü görevine atanmıştır.[162] Böylece, 1 Kanun-u Sani 1928'de faaliyete geçen, Diyarbakır merkezli I. Umumi Müfettişlik ekibinde yer almıştır. Burada da aktif biçimde sivil toplum kuruluşlarında rol alan Haşim Bey, tercüme-i hal varakasında verdiği bilgilere göre Diyarbakır Türk Ocağı yönetiminde yer almıştır.[163] Haşim Bey, 1929 yılının mart ayında memleketi Edirne'ye bir ziyarette bulunmuş ve *Millî Gazete*'nin, birinci sayfasından gazetenin kurucusu ve eski başyazarına hoş geldin başlıklı bir habere yer verilmiştir.[164]

Özel Kalem Müdürü Haşim Bey göreve başladığında 3000 lira maaş alıyordu. Aylığı önce 5000 liraya daha sonra da 5500 liraya yükseltildi.[165] İbrahim Tali Bey, 1931 yılı genel seçimlerinde CHP İstanbul Milletvekili oldu. I. Umumi Müfettişlik görevi sona erdi ve Diyarbakır'dan ayrıldı.[166] Haşim Bey'in de böylece üç yıllık özel kalem müdürlüğü vazifesi bitti. Haşim Bey, 6 Teşrin-i Evvel 1931 tarihinde görevinden ayrıldı ve kendisine kıdem zammı verildi.[167] I. Umumi Müfettişlik sınırları içinde bulunan Urfa'nın[168] Siverek kazasına kaymakam olarak atandı.[169] İbrahim Tali Öngören'in Edirne'den Diyarbakır'a tayin ederek ekibine kattığı Haşim Bey, 1928-1931 yılları arasındaki özel kalem müdürlüğü görevini başarıyla yürütmüş ve terfi alarak kaymakam olmuştur. Bu dönemde İbrahim Tali Bey'in desteğiyle evlenmiş, ülkenin bir diğer ucunda yeni bir hayat kurmuştur. Bürokratik görevlerinin yanı sıra, sivil toplum kuruluşlarında yer alarak toplum içinde bireysel etkinliklerini aktif biçimde sürdürmeye devam etmiştir.

2.2. Siverek Kaymakamlığı (6 Teşrin-i Evvel 1931-14 Haziran 1933)

1931 yılında, kaymakamlık yaptığı tek yer olan Siverek'te göreve başlayan Haşim Bey, görev süresi boyunca adli, sıhhi ve zirai birtakım meselelerle başa çıktı. Yedi kazası olan Urfa'nın beşi doğrudan merkeze bağlı on iki nahiyesi bulunuyordu. Urfa'nın en büyük kazası

[162] Haşim Bey, ani bir telgrafla gelen teklifi kabul etmiş, dostlarıyla ve öğrencileriyle vedalaşamadan görev yerine gitmiştir. "Haşim Cevdet Bey", *Millî Gazete*, 29 Kanun-u Evvel 1927, sy. 26, 1.
[163] İçişleri Bakanlığına sunulan tercüme-i hal varakasına göre Haşim Bey, Türk Ocağı'nın yanı sıra Hilal-i Ahmer Cemiyet Diyarbakır şubesinde de görev yapmıştır. Hiçbir sağlık sorunu olmadığı bilgisini veren Haşim Bey, malvarlığı olarak Edirne'de babasında kalma bir ev ve bir arsaya sahip olduğunu beyan etmiştir. Birinci Umumi Müfettişlik Kalemi Mahsus Amiri Haşim, 20 Şubat 1930, Sicil No: 2678.
[164] "Haşim Bey Burada", *Millî Gazete*, 31 Mart 1929, 1.
[165] Sicil No: 2678.
[166] Aldan, *Ulusal Kurtuluşumuzda Atatürk Yolunda Yöneticiler,* 157.
[167] Sicil No: 2678.
[168]TBMM, Urfa ilinin adını Millî Mücadele'deki önemine ithafen "Şanlıurfa" olarak değiştirilmesini kararlaştırmıştır. *Resmî Gazete*, 22 Haziran 1984, sy. 18439; Ahmet Nezihi Turan, 'Şanlıurfa', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 38, (2010): 343-346.
[169] Sicil No: 2678; "Yeni Kaymakamlar", *Milliyet,* 4 Teşrin-i Sani 1931, sy. 2059, 3.

Siverek'in nüfusu, 1935 yılı nüfus sayımına göre 14.942'si kaza merkezinde, 29.284'ü de köylerde olmak üzere 44.226 kişiydi.[170] 1923'te il yapılan Siverek, 1926 yılında tekrar ilçe haline getirilmişti. 1907 yılında inşa edilen yönetim merkezi, 1923-1926 yılları arasında vilayet makamı olarak kullanılmış, ardından 1962 yılına kadar ilçe hükümet konağı işlevini sürdürmüştür.[171]

Siverek, halkın büyük bölümünün kırsal alanlarda yaşadığı ve geçimi tarım ve hayvancılığa dayalı biçimde sağladığı bir yerleşim birimiydi.[172] Mayıs 1932'de, Harran ve Viranşehir'de kuraklığın ot yetişmesini imkan vermemesi sebebiyle köylüler hayvanlarını Siverek ve Diyarbakır taraflarına nakletmiştir.[173] Kuraklık, 1933 Haziran'ında da tekerrür etti. Buğdayın kilosu 9 liraya çıkmış ancak yağışların başlamasıyla 7,5 liraya inmişti. Kazada, ilk ve sonbahar aylarında hareketlenen alışveriş hayatı, 1933 yılı ilkbaharında kuraklık sebebiyle sönük geçmişti. Kış aylarında yağışın düşüklüğü sebebiyle otlaklarda pek çok hayvan telef olmuştur. Siverek'te, pirinç, yağ ve yün ihracatı yapılmaktaydı.[174] Siverek bir ziraat memleketi olduğu halde Ziraat Bankası'nın burada bir şubesinin bulunmaması 350 köye sahip olan kaza halkını zor durumda bırakmaktaydı.[175]

Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında trahom hastalığı, en önemli sağlık sorunlarından biriydi. Ciddi bir göz iltihaplanması olan trahom, tedavi edilmediğinde görme kaybına yol açıyordu. Sınırdaki bir il olan Urfa'nın yakın olduğu komşu ülkelerden Suriye'de ve çevre ülkelerde de çok sık rastlanan bir hastalık türüydü. Siverek'te halkın büyük bir çoğunluğu trahom hastalığından muzdaripti.[176] 1930 yılında yürürlüğe giren Umumi Hıfzıssıhha Kanunu kapsamında trahomla mücadeleye özel önem verilmiştir. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti, hastalığın tedavisi için gerekli tüm işlemlerin ücretsiz olarak yapılacağını açıklamıştır.[177]

---

[170] Başvekalet İstatistik Genel Direktörlüğü, *Türkiye Nüfusu,* (Ankara: Ulus Basımevi, 1935), 56.; "Urfa'da Asayiş", *Vakit*, 17 Şubat 1932, sy. 5067, 6.
[171] Abdullah Cengiz ve Abdusselam Ertekin, "Osmanlı'dan Günümüze İdari Merkeziyetçiliğin Sembolü: Siverek Hükümet Konağı", *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi,* 7, sy. 1, (2023): 59.
[172] Misyoner Papaz Percy Badger'in 19. yüzyılda yaptığı bir seyahatte verdiği bilgilere göre Siverek; çok sayıda üzüm bağları bulunan ve iyi şarap üretilen bir yerdi. Buğday, arpa, pirinç, tütün ve bal Siverek'te yetişen diğer besin maddeleriydi. Yıldız Deveci Bozkuş, "Yabancı Seyyahların Kaleminden XIX. Yüzyılda Siverek", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 7, sy. 3, (Kasım 2023): 570.
[173] "Şark'ta Kuraklık", *Son Posta,* 25 Mayıs 1932, sy. 657, 1.
[174] "Siverek'te Trahom Mücadelesi", *Cumhuriyet,* 10 Haziran 1933, sy. 3265, 5.
[175] "Siverek'te Hayat", *Cumhuriyet,* 14 Teşrin-i Evvel 1933, sy. 3391, 5.
[176] İlhan Tekeli, *Türkiye'nin Sağlık Tarihi Bağlamı İçinde 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve Cumhuriyet'in Sağlık Sorununa Yaklaşımı*, 37; "Siverek'te Trahom Mücadelesi", *Cumhuriyet*, 10 Haziran 1933, sy. 3265, 5.
[177] Özer, "Türkiye'de Trahomla Mücadele (1925-1945)", 129.

Siverek'te, hastalıkla mücadele için günde 600-700 kişinin muayene ve tedavisi yapılıyordu. Ancak yeterli tehçizat bulunmadığı için ameliyat gereken hastaların tedavileri temel düzeyde kalıyordu.[178] Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti tarafından trahomla mücadele kapsamında, Urfa'da 15, Siverek'te de 10 yataklı birer dispanser açılmasına karar verildi.[179] Açılacak olan dispanserlerin ihtiyacı olan ilaç, tıbbi malzeme ve cerrahi aletlerin yurt dışından satın alınması kararlaştırıldı.[180] Bölgede, %85 oranında trahom vakasının görüldüğü Besni ilçesinden sonra Siverek, %80 vaka oranına sahipti.[181] 1933 yılında, Siverek'e trahom hastalığıyla mücadele etmek üzere iki göz doktoru, iki hemşire ve dört sağlık memuru tayin edildi. Doktorlardan biri kaza merkezinde diğeri köylerde görevlendirilmiştir.[182]

Siverek Kaymakamlığına atandığında 33 yaşında olan Haşim Bey, eşi Atıfet Hanım'ın yetersiz bulduğu ve oturmak istemediği, kerpiçten yapılma lojmanın yerine ahşaptan yeni bir lojman yaptırmıştır.[183] Ayrıca Siverek merkezine büyük bir park yaptırmıştır.[184] Bu dönemde Siverek, ulusal basında bir suikast haberiyle gündeme gelmiştir. Urfa Milletvekili Mahmut (Odabaşı) Bey'in oğlu Mehmet Emin Bey, kahvede otururken Arap kıyafetli biri tarafından mavzerle vurulmuştur.[185] Ulusal basında Kaymakam Haşim Bey'in göreve geldiğinden beri katilin izini sürdüğü ve yakın zamanda katili de yakalayacağı belirtilmiştir. Katil Tüvekli Ramazan isimli şahsın Şeman ve Cemal Polat adlı arkadaşları mahkemeye çıkarılmıştır.[186] Mahkeme süreci kamuoyunu bir süre meşgul etmiştir.[187] Sanıklar, Urfa ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanmıştır.[188]

Kaymakam Haşim Bey, hitabetiyle bulunduğu her yerde öne çıkan bir isimdi. 23 Nisan Hakimiyet-i Milliye Bayramı dolayısıyla yaptığı konuşmada, "Millet hakimiyetinin manasını ve saltanat devrinin fenalıklarını" ifade etmiş ve bu nutkuyla ulusal basında yer bulmuştur.[189] 14 Haziran 1933'te Siverek Kaymakamlığı görevi sona ermiş[190] ve Emniyet Umum Müdürlüğü

[178] "Siverek'te Hayat", *Cumhuriyet,* 14 Teşrin-i Evvel 1933, sy. 3391, 5.
[179] BCA, 30-18-1-2/33-7-11. 18.01.1933; "Trahomla Mücadelesi", *Cumhuriyet*, 16 Kanun-u Sani 1933, sy. 3125, 3.
[180] BCA, 30-18-1-2/35-28-19. 24.04.1933.
[181] Hamdi Doğan, "Urfa'da Trahom Salgını", *Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi,* sy. 5, (2017): 64.
[182] "Siverek'te Trahom Mücadelesine Başlandı", *Cumhuriyet*, 12 Mayıs 1933, sy. 3236, 4.
[183] Ayanoğlu, "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İdari Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)", 11.
[184] Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1968) c. 1,* 1729.
[185] "Siverek Kazasında", *Yarın,* 30 Temmuz 1931, sy. 577, 1.
[186] "Urfa'da Asayiş", *Vakit*, 17 Şubat 1932, sy. 5067, 6.
[187] "Bir Muhakeme", *Akşam,* 21 Teşrin-i Evvel 1932, sy. 5041, 6.
[188] "Urfa'da Bir Cinayet Davası", *Milliyet*, 22 Teşrin-i Evvel 1932, sy. 2407, 4.
[189] "Siverek'te Özlü Bir Nutuk", *Son Posta,* 10 Mayıs 1933, sy. 1001, 11.
[190] BCA, 30-11-1-0/78-20-8. 14.06.1933.

Beşinci Şube Müdürlüğüne[191] terfian atanmıştır.[192] Yerine Urfa'nın bir başka kazasından, Yaylak Kaymakamı Mahmut Nedim Bey atanmıştır.[193] 1932 yılında Urfa Valisi Kadri Paşa görevden alınarak merkeze çekilmiş,[194] kısa bir süre sonra da emekliye sevk edilmiştir.[195] Yerine Elaziz Valisi Nizamettin (Ataker) atanmış, Haşim Bey görev yaptığı sürede iki valiyle çalışmıştır.[196]

Haşim Bey, Siverek'in en büyük mülki idari amiri olarak iki yıl boyunca hizmet etmiş, bu dönemde kazanın salgın hastalıklarla mücadele, tarımsal gelişim, asayiş ve imar faaliyetlerinde etkili rol üstlenmiştir. Siverek'e büyük bir park ve lojman kazandıran Haşim Bey'e Siverek Kaymakamlığı'ndan ayrıldıktan sonra Urfa Vilayeti tarafından Dahiliye Vekaletine, "*Siverek kazasında müddeti memuriyeti olan iki seneye yakın bir zamanda kaza asayişini tekerrürü ve muhtelif parti ve cereyanlar fevkinde nüfuzu hükümeti hâkim kılarak hüsnü idarede gösterdiği kabiliyet ve umuru mâliyede tahsilâta itina ve kaçakçılıkla kuvvetli mücadele ve şehrin imarına ve köy yollarının inşasına masruf mesaisinden dolayı takdirname ile taltifine*" dair bir yazı sunmuş ve Dahiliye Vekaleti tarafından uygun görülerek siciline işlenmiştir.[197] Atıfet İşcan, Siverek'in ortasından geçen en büyük caddeye Haşim İşcan adının verildiği bilgisini paylaşmıştır.[198] Ancak günümüzde burası İnönü Bulvarı adını taşımaktadır. Haşim Bey, İstanbul Belediye Başkan adaylığı sürecinde, geçmişte yaptığı hizmetleri sıraladığı kampanya kitapçığında, Siverek'te bir kaymakam evi ve bir park inşa ettirdiği bilgisini paylaşmıştır.[199]

2.3. Tekirdağ Valiliği (9 Temmuz 1934-19 Teşrin-i Evvel 1936)

Haşim Bey, Emniyet Genel Müdürlüğü Beşinci Şube Müdürü olarak atandıktan kısa bir süre sonra, 7 Teşrin-i Sani 1933 tarihinde 5500 lira maaşla Üçüncü Sınıf Mülkiye Müfettişliğine

[191] Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde beş şube ve bir evrak bürosu bulunmaktaydı. Beşinci Şube, bünyesinde iki büro bulunan bir birimdi. Mehmet Çelik ed. *T.C. İçişleri Bakanlığı Tarihi (1920-2014),* (Ankara: Türk İdari Araştırmalar Vakfı, 2014), 57.
[192] "Kaymakamlar" *Akşam,* 10 Mayıs 1933, sy. 5236, 2; "Emniyet Müdürleri", *Son Posta,* 10 Mayıs 1933, sy. 1001, 3. *Son Posta* gazetesinin haberinde Haşim Bey'in adı sehven Memduh olarak yer almıştır.
[193] "Kaymakamlar Arasında Değişiklikler", *Vakit,* 30 Haziran 1933, sy. 5557, 2; "Dahiliye Terfileri", *Hakimiyeti Milliye,* 24 Teşrin-i Evvel 1933, sy. 2768, 1.
[194] BCA, 30-18-1-2/31-67-9. 26.10.1932.
[195] BCA, 30-18-1-2/32-71-9. 21.11.1932.
[196] BCA, 30-18-1-2/33-2-3. 05.01.1933.
[197] Dahiliye Vekaleti İnzibat Komisyonu 19.07.1933 tarihli ve 398 nolu kararı, *İdare*, 6, sy. 64, (Temmuz 1933): 982-983.
[198] Ayanoğlu, "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İdari Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)", 11.
[199] Anonim, *Haşim İşcan'ın Hizmet ve Eserlerinden Bazıları*, (İstanbul: Alpaslan Matbaası, 1963), 2-4; Ek-12.

tayin edildi. Bu görevi sürdürdüğü sırada, 19 Şubat 1934 tarih ve 2/150 sayılı kararname ile Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale mıntıkalarında nafia ve iskân işlerinin esaslı bir surette tanzim ve idaresi için "Trakya Umumi Müfettişliği" adıyla ikinci bir umumi müfettişlik kuruldu. Merkezi Edirne olan Umumi Müfettişliğe, 22 Nisan 1934 tarihinde İbrahim Tali Öngören tayin edildi.[200] Öngören, 6 Mayıs 1934'te hemen bölgede bir denetim ve inceleme gezisine çıkmış ekibinde Mülkiye Müfettişi Haşim Bey de yer almıştır.[201] Birinci Umumi Müfettişlik bölgesinde tecrübeli olan ve Trakya'da doğup yetişen Haşim Bey, İbrahim Tali Öngören'in yakın çalışma ekibinde bulunmaya devam etmiş ve Öngören'in himayesinde kariyer basamaklarını hızla yükselmiştir.

Haşim Bey'in yaşamında ve özellikle de mesleki kariyerinde, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne tevarüs eden bazı uygulamaların örneklerini görmek mümkündür. Osmanlı Devleti'nde, okuma-yazma bilenler küçük yaşta devlet dairelerine alınır ve usta-çırak ilişkisi içinde yetiştirilirdi. Bu süreçte memur, bir paşaya intisap ederse devlet bürokrasisi içinde hızla yükselebilir ve en yüksek makamlara gelebilirdi. Aksi takdirde yaşamı boyunca kâtip olarak kalması muhtemeldi.[202] Bu gelenek, Osmanlı Devleti'nin idari-askeri kadrolarında yetişmiş pek çok Cumhuriyet idarecisinin yaşamını etkilemiştir. İbrahim Tali Öngören, Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın çevresinde güvendiği bir isim olarak pek çok genç idareciyi himaye etmiş ve Cumhuriyet döneminin bir bakıma kadrosunu yetişmesine katkı sağlamıştır.

Henüz üç aylık Mülkiye Müfettişi olan Haşim Bey, Trakya Yahudi Olayları[203] olarak bilinen gelişmelerden hemen sonra, 9 Temmuz 1934 günü vekaleten Tekirdağ Valiliğine tayin edilmiş, 20 Haziran 1935'te de asaleten atanmıştır.[204] 1426 sayılı Vilayet İdaresi Kanunu'nun 5. maddesine göre, valinin idaresinde; defterdar, mektupçu, nafia baş mühendisi, hukuk işleri,

---

[200] Koçak, *Umumî Müfettişlikler (1927-1952),* 140-141.

[201] Burgaç, *1934 Trakya Raporu: Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey'in Gözünden 1930'lu Yıllarda Trakya*, 17.

[202] Ali Kuyaksil, *Türkiye'de Yönetimi Yeniden Düzenleme Çalışmaları Çok Partili Dönem (1945-1963)*, (İstanbul: Der Yayınevi, 1994), 81.

[203] 1934'te 2 Temmuz'u 3 Temmuz'a bağlayan gece, Trakya bölgesinde mukim Yahudi vatandaşlar arasında bir panik yaşandı. Önce Kırklareli'nde, Yahudilere yönelik dövme ve yaralama olayları meydana geldi. Yahudilerin bir kısmı buradan Edirne'ye gitti ve anlattıklarından orada yaşayan Yahudiler de etkilendiler. Olaylar kısa sürede Tekirdağ'a da sıçradı. 3 Temmuz günü Tekirdağ'daki Yahudiler, İstanbul'a göç etmeye başladılar. Hükümet duruma el koydu, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Jandarma Genel Komutanı ve birçok üst düzey yetkiliyle birlikte bölgeye gitti. Kırklareli valisi ve belediye başkanı görevden alındı. İstanbul'a göç eden Trakya Yahudileri, Şark Demiryolları trenleriyle Trakya'ya geri dönmeye başladılar. "Trakya Yahudileri Panik İçinde", *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, 1, (1923-1940), (2003): 227; "Dahiliye Vekili Dün Kırklareli'nde Tahkikat Yaptı", *Cumhuriyet*, 8 Temmuz 1934, sy. 3653, 1-5; "Yahudi Meselesi Kalmadı", *Son Posta,* 8 Temmuz 1934, sy. 1420, 1; "Şehrimize Gelenler Geri Dönüyorlar", *Cumhuriyet,* 9 Temmuz 1934, sy. 3654, 1.

[204] Sicil No: 2678. 1929 yılında yürürlüğe giren 1426 Sayılı Vilayet İdaresi Kanunu'nun 17. Maddesine göre valinin görev tanımı şu şekildeydi; "*Vali, vilayette devletin ve her vekaletin mümessili ve vekaletlerin idari ve siyasi icra vasıtası olup vilayetin umumi idaresinden mesuldür." Resmî Gazete,* 5 Mayıs 1929, sy. 1184.

sıhhiye, maarif, ticaret, sanayi ve mesai, orman, maden, baytar, evkaf, tapu, nüfus, ziraat ve iskan müdürleri, posta ve telgraf ve telefon, rüsumat müdürü, polis ve jandarma komutanları görev yapmaktaydı.[205] 10 Temmuz 1934 tarihinde, Öngören'in ekibiyle yaptığı 33 günlük gezi tamamlanmış ve "1934 Trakya Raporu" adıyla Dahiliye Vekili Şükrü Kaya ile Başvekil İsmet İnönü'ye sunulmuştur.

Rapora göre, Trakya bölgesinin yol ve köprüleri onarıma muhtaç haldeydi. Öncelikle yeni yollar ve köprüler yapılmadan mevcutların tamir edilmesi gerekiyordu. Ayrıca bölgede faaliyet gösteren Şark Demiryolları Şirketi, yüksek fiyatları ve düşük hizmetiyle halkı mağdur ediyordu. Raporda, ilçe belediyelerinin başındaki kişilerin aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partisi mensubu olmalarının sakıncalarına da değinilmiştir. Nitekim belediye hizmetlerinin aksaması halkın iktidara olan sevgisini azaltan bir unsurdu. Meselenin çözümüne ilişkin olarak belediye hizmetlerinin kaymakamların uhdesine verilmesi öneriliyordu.[206] Öte yandan, güvenlik gerekçesiyle Cizre ve Midyat'tan da Tekirdağ'a iskân edilenler aileler bulunuyordu.[207]

Haşim İşcan'ın Tekirdağ Valiliği dönemi, Romanya ve Bulgaristan'da gelen muhacirlerin iskân edilmesi, valilerin aynı zamanda CHP İl Başkanlığını üstlenerek parti-devlet bütünleşmesinin sağlandığı ve 1936 yılında Cumhurbaşkanı Atatürk'ün şehri ziyaret etmesi gibi belli başlı önemli hadiselerin yaşandığı bir döneme tekabül etmektedir.

Ulusal basında, ticaret hayatı canlı olan Tekirdağ'da, Vali Haşim İşcan döneminde birçok yeni yollar yapılmakta olduğuna dikkat çekiliyordu. Kent merkezindeki Kurnalı Caddesi'nin genişletilmesi çalışmalarında dükkanlar 2-3 metre geriye çekilmiş, dükkanların arkasında yıkık halde bulunan Şabanzade Camii mezarlık arsası da satılığa çıkarılmıştır.[208] Dağınık halde olan hükümet bürolarının bu dönemde yenilenen vilayet binasında hizmet vermesi sağlandı ve kentin hapishanesi de genişletildi.

İmar ve iskân çalışmaları yoğun bir biçimde yürütülmekteydi. Öncelikle, Romanya ve Bulgaristan'dan gelen muhacirlerin birer ev sahibi olup üretime katılmaları sağlandı. Çorlu'da 100 hanelik Ömerler ve 120 hanelik Türkmenli köyleri muhacirlerin inşası için iskân edilen yerler arasındaydı.[209] Göçmen evlerinin inşası için bir proje müsabakası düzenlenmiş, Mimar Abdullah Ziya'nın projesi birinciliği kazanmıştır. Evler inşa edilirken rüzgâr ve güneş

[205] *Resmî Gazete*, 5 Mayıs 1929, sy. 1184.
[206] Burgaç, *1934 Trakya Raporu: Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey'in Gözünden 1930'lu Yıllarda Trakya*, 25-27.
[207] BCA, 30-18-1-2/48-64-12. 20.09.1934; BCA, 30-18-1-2/48-64-13. 20.09.1934.
[208] BCA, 30-18-1-2/49-73-17. 27.10.1934.
[209] "Muhacirler İçin Yeni Köyler", *Zaman*, 26 Eylül 1934, sy. 104, 3; "Tekirdağ'da Büyük Bir Panayır Kuruluyor", *Haber*, 27 Eylül 1934, sy. 868, 12.

istikameti dikkate alınmıştır. Evlerin pencere ve kapıları güneye açılmıştır. İki odalı evlerin altına da bodrum katı yer almaktadır. Evin altı, ahır, ağıl veya zirai aletler için hangar olarak düşünülmüştür.[210] 1935 yılında Tekirdağ'a yalnızca Bulgaristan'dan 3.224 kişi göç etmiş ve Tekirdağ'ın muhtelif bölgelerinde iskân edilmişlerdir.[211] İmar ve inşa faaliyetleri kapsamında Saray-Çerkezköy, Muratlı-Lüleburgaz ve Tekirdağ-Hayrabolu yolları da 1935'te inşa edilmiştir.[212] 1936 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamaları sırasında pek çok açılış yapılmış; okullar, şose yollar, betonarme köprüler, parklar, köy odaları inşa edilmiştir. 43 yerin açılışı yapılmış 19 yerde temel atma töreni icra edilmiştir. 1936 yılı içinde Tekirdağ'da 1800 göçmen evi yapılması kararlaştırılmış ve müteahhitler işe başlamıştır. Muratlı nahiyesine bağlı İnanlı köyüne 75 bin liralık yatırılma modern bir aygır deposu ve bir inek ahırı yapılması için çalışmalara başlanmıştır.[213]

Yeni iskân edilen göçmenler birer üretici haline getirilmiş, bağcılık gelişmişti. Bağcılığın gelişiminde şarap fabrikasının etkisi büyüktü.[214] Tekirdağlı gençlerin kötü yollara düşmesini engellemek ve bilinçli birer birey olmalarını temin etmek amacıyla, rengarenk çiçekler ve ağaçlarla dolu bahçesi olan bir şehir kulübü tesis edilmiştir.[215]

Cumhurbaşkanı Atatürk, 1936 yılının yaz aylarını İstanbul'da geçirmekteyken 3 Haziran günü Tekirdağ'a günübirlik bir ziyarette bulunmuştur. Yanında Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik ile İstanbul'dan otomobille Çorlu'ya giderek burada kolordu karargahını ziyaret etmiştir. Öğle saatlerinde yanına Korgeneral Salih Omurtak ile Tekirdağ Valisi Haşim İşcan'ı da alarak Muratlı köyüne geçmiş, iskân edilen göçmenlerin evlerini incelemiştir.[216] Burada köylülerle sohbet eden Atatürk, girdiği evlerde temizlik ve kitaplar, fotoğraflar ve karyola gibi düzgün eşyaların bulunmasından memnuniyet duymuştur.[217] Atatürk, ziyaret ettiği bir göçmen evinde 13,5 dakika vakit geçirmiştir. Bu ev Muratlı Atatürk Evi adıyla müze haline

[210] Abdullah Ziya, "Halkevi Trakya Göçmen Evleri Proje Müsabakasında Kazanan Eserin Raporu", *Arkitekt,* 07-08, sy. 55-56, (1935): 205-206.
[211] İnginar Kemaloğlu, *Trakya Bölgesi'nde İskân Edilen Göçmenler (1923-1960),* 128.
[212] "Trakya'da Yol İşleri", *Akşam,* 29 Haziran 1935, sy. 5996, 6.
[213] "Ayın Siyasası ve Ekonomisi", *Ayın Tarihi*, sy. 33, (Eylül 1936): 6.
[214] "Tekirdağ'da Her Sahada Büyük Bir İnkişaf Göze Çarpıyor", *Son Posta,* 28 Mart 1935, sy. 1668, 4.
[215] "Tekirdağ'ında Şehir Kulübü Açıldı", *Haber,* 13 Temmuz 1934, sy. 1262, 12.
[216] "Atatürk'ün Trakya Seyahati", *Akşam,* 4 Haziran 1936, sy. 6331, 1. Ek-13.
[217] "Atatürk Dün Trakya'da Bir Gezinti Yaptılar", *Cumhuriyet,* 4 Haziran 1936, sy. 4330, 1.

getirilmiştir.[218] Muratlı'dan sonra Çerkezköy'e giden Atatürk, gece yarısı özel treniyle Florya'ya dönmüştür.[219]

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekili Dr. Refik Saydam da 1936 yılının eylül ayında yaptığı Trakya gezisi kapsamında Muratlı köyünde evleri ziyaret etmiş ve Vali Haşim İşcan'dan bilgi almıştır.[220] 1934 yılı sonlarından itibaren Bulgaristan ve Romanya'dan kitlesel olarak gelen göçmenler için Trakya en önemli iskan muhitiydi ancak Trakya'nın "artık göçmen kabul edemeyecek" duruma gelmesi üzerine 1936 yılı itibariyle gelecek göçmenlerin Ankara, Yozgat, Kayseri, Niğde, Adana, Konya ve İzmit'e iskan edilmesi kararlaştırılmıştır.[221]

1935 yılında önemli bir görev değişimi yaşandı. İbrahim Tali Öngören'in yerine Trakya Umumi Müfettişliği görevine İzmir Valisi Kazım Dirik[222] getirildi.[223] Değişimin ardından Vali İşcan'ın görev süresinin sonlarına doğru ulusal basında dikkat çekici bir haber yer aldı. Tekirdağ Postanesi merkeze uzak bir yerde bulunduğu için vatandaşlar sıkıntı çekmekteydi. Mevcut binasının karşılığında merkezde yeni bir bina temin edilebileceği dile getiriliyor ve halkın bitmeyen şikayetlerine karşın henüz bir çözüm üretilmemiş olması eleştiriliyordu.[224] İşcan'ın görevde kaldığı süre boyunca bu konuda herhangi bir çözüm bulduğuna dair bir emareye rastlanmamıştır.

Eğitim işlerinde ise Tekirdağ'ın ortaokul mezunu öğrencileri liseye devam edebilmek için başka kentlere gitmek zorunda kalıyorlardı. 1935 yılında Tekirdağ'a bir lise açılmasına ihtiyaç vardı.[225] 1934 yılında Tekirdağ'da 16'sı Şarköy, Çorlu ve Saray kazalarında, 9'u da

---

[218] Atatürk'ün ziyaret ettiği evde yaşayan Müzeyyen Arda anısını şöyle anlatıyor: *O vakitler şimdiki gibi anons sistemleri yoktu. Kahyalar "Büyük Adam geliyor!" diye bağırıyorlardı. Halk, İstasyon civarında toplanmış ve büyük bir kalabalık oluşmuştu. Uzaklardan Şanlı Bayrağımızı dalgalandırarak gelen trenin görülmesiyle birlikte coşku seli oldu. Düdük çalarak gelen tren, gelincik tarlasına benzeyen Albayraklar içinde durdu. Gazi Paşa aşağı inerken, onu alkışlayan halk ağlıyordu. Kısa bir konuşma yaptılar ve oradan evimizin önüne geldiler. Yeni evli gelin idim, yol bozuktu, ayaklarının altına serdiğim gelinliğime basmadı, onu yerden kaldırdı ve hatıra olarak aldı.* Tekirdağ Namık Kemal Evi Müzesi Arşivi; Ek-14.

[219] Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1999), 531.

[220] Refik Saydam'ın Tekirdağ gezisi ve Haşim İşcan'dan bilgi aldığı görüntüler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinema Genel Müdürlüğü'nün dijital arşivinde bulunmaktadır. Bkz: https://filmmirasim.ktb.gov.tr/tr/film/pehlivan-ky-panayr-1936 Erişim tarihi: 29.01.2024.

[221] Önder Duman, "Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları", *Atatürk Yolu Dergisi, sy.*43, (Bahar 2009): 480-481.

[222] Orgeneral Kazım Dirik, 1881'de Manastırda doğdu. Manastır Askeri İdadisi ve Harbiye Mektebi'ni bitirdi. 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa ile Samsun'a çıkan ekipte Erkan-ı Harp Reisi olarak yer aldı. Siirt vali vekilliği (1924), Bitlis Valiliği (1924-1926), İzmir Valiliği (1926-1935) ve Trakya Umumi Müfettişliği (1935-1941) görevlerinde bulundu. 3 Temmuz 1941'de Edirne'de hayatını kaybetti. Aldan, *Ulusal Kurtuluşumuzda Atatürk Yolunda Yöneticiler*, 311-326.

[223] "Trakya'nın Yeni Genel İspekteri Neler Yapacak", *Kurun*, 27 Ağustos 1935, sy. 6332-272, 1-2.

[224] "Postane Derdi", *Haber*, 12 Teşrin-i Evvel 1936, sy. 1704, 5.

[225] "Tekirdağ'da Her Sahada Büyük Bir İnkişaf Göze Çarpıyor", *Son Posta*, 28 Mart 1935, sy. 1668, 4.

Hayrabolu'da olmak üzere 25 ilkokul inşa edildi. Ayrıca Saray'da 500 öğrenci kapasitesine sahip bir yatılı okul inşası sürmekteydi.[226] Bu dönemde, Tekirdağ'ın kazalarında aynı anda 16 ilkokul inşa edilmiştir.[227] 1933 yılında Tekirdağ sınırları içerisinde 9295 öğrenci eğitim almaktayken bu sayı 1934-1935 döneminde 12100'e yükselmişti.[228]

İnşa ve imar faaliyetlerinin yoğun biçimde yürütüldüğü Tekirdağ'da, çimento tedariğinde problem yaşanmıştır. Yurt genelinde yaz aylarında yaşanan çimento darlığı mimar ve müteahhitleri olduğu kadar devleti de zarara uğratıyordu.[229] Çimento ihtiyacının en önemli sebepleri arasında fiyat vurgunculuğu yapmak isteyenler gösteriliyordu. Meselenin çözümü için İktisat Vekili Celal Bayar devreye girerek çimento toptan satış fiyatlarının düzenlenmesi için vilayete telgraf çekmiştir.[230]

Cumhuriyet'in ilanından bu yana iktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi yönetimi, "*memleketin siyasi ve içtimai hayatında güttüğü yüksek maksatların tahakkukunu kolaylaştırmak ve partinin inkişafını arttırmak ve hızlandırmak için*" parti ile hükümet idaresinin birlikte yürütülmesini kararlaştırmıştır. Parti-devlet bütünleşmesi olarak nitelendirilen düzenleme için CHP Genel Sekreteri Recep Peker, 1935'te toplanan dördüncü kurultayında; "*Yeni programın göze çarpan ve kendini duyuran başlıca farikası yeni Türkiye'de zaten baştan beri devletle bir ve beraber çalışan Cumhuriyet Halk Partisi varlığının devlet varlığı ile birbirine daha sıkı suretle yaklaşmasıdır"* değerlendirmesini yapmıştır.[231] 8 Haziran 1936 günü, CHP Başkanvekili ve Başvekil İsmet İnönü tarafından yayımlanan beyanname ile uygulamaya giren düzenleme 6 maddeden oluşmaktaydı. 1. maddeye göre Dahiliye Vekili, Parti Genel Sekreteri görevini üstleniyordu. 2. maddede ise valiler aynı zamanda CHP il başkanlığını vazifesine memur kılınmıştı.[232] Bu düzenleme, partinin devlet mekanizmasına hâkim olmasını sağlamanın aksine, halkın egemenliğini ve inkılapların yerleşmesinde önemli rol üstlenmiş olan bürokrasinin partiyi denetim altına almasını sağlama gayesini gütmüştür.[233]

İşcan, Tekirdağ Valisi ve CHP İl Başkanı olarak 1936 yılının ekim ayına kadar görevini sürdürdü. Tekirdağ, Haşim İşcan'ın ilk valilik yaptığı şehirdi. Burada iki yıl gibi kısa bir süre

---

[226] "Tekirdağ'da Büyük Bir Panayır Kuruluyor", *Haber,* 27 Eylül 1934, sy. 868, 12.
[227] "Yeni Mektepler", *Akşam,* 29 Haziran 1935, sy. 5996, 6.
[228] "Tekirdağ'da Kültür ve Ziraat İşleri", *Haber,* 28 Teşrin-i Evvel 1935, sy. 1369, 10.
[229] "Şehrimizde Çimento Buhranı", *Arkitekt,* 3, sy. 87, (1938): 96.
[230] "Tekirdağ'da", *Haber*, 10 Teşrin-i Sani 1936, sy. 1732, 11.
[231] Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi (1930-1945),* (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1983), 128. "R. Peker'in Söylevi", *Ülkü,* 5, sy. 28, (Haziran 1935): 248.
[232] "Beyanname", *Ulus,* 19 Haziran 1936, sy. 5349, 1; "Dahiliye Vekili Parti Genel Sekreteri Oldu", *Akşam,* 19 Haziran 1936, sy. 6345, 1. "Parti'nin Beyannamesi", *Cumhuriyet,* 19 Haziran 1936, sy. 4345, 1.
[233] Ali Kuyaksil, *Türkiye'de Yönetimi Yeniden Düzenleme Çalışmaları Çok Partili Dönem (1945-1963),* 85.

kalmasına karşın, şehrin yoğun göç aldığı bir dönemde en iyi olduğu alanda, imar faaliyetlerinde geniş bir icra sahası bulmuştur. İşcan soyadını burada almış ve kızı Günaç, 1935 yılında burada doğmuştur. Bir sonraki görev yeri, ülkenin adeta diğer ucunda bulunan Erzurum oldu. 193.537 kişilik nüfusa sahip Tekirdağ'dan daha büyük bir şehre, 386.428 kişilik nüfusuyla Erzurum'u yönetmek için görevlendirildi.[234] Vali İşcan'ın yerine Siirt Valisi Sakıp Beygo getirildi.[235]

Dönemin Milli Müdafaa Vekili Zekai (Apaydın), bölgeye yaptığı bir ziyaret sonrasında, Edirne ve Tekirdağ valilerine birer takdirname vermiş ve Dahiliye Vekaletine şu yazıyı göndermiştir; "*Üçüncü Kolordunun Trakya'da başlanan kışla ve tavla gibi başlıca büyük yapılarını yerinde görmek ve kışın barınma vaziyetini anlamak için son günlerde Trakya'da yaptığım dolaşmada Edirne Valisi Özdemir Salim ve Tekirdağı Vali Vekili Haşim Beylerin derin bir yurtseverlik duygusu ile bu işlerde büyük yardımlar gösterdiklerini, halkın da hemen her kazada birer ikişer alayın yerleştirildiğini görmekten doğan emniyet havası içinde serinleyerek yeni bir hız ile askerlerin bu yapılarını taş, kum taşımak gibi övülmeye değer yararlıklar ortaya koyduklarını sevinçle görüp anladım. Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Tali Beyefendinin yüksek irşatları altında ordu için değerli işler meydana getireceklerine inandığım Özdemir Salim ve Haşim Beylere bir eşini yüksek orununuza sunduğum takdirnameleri gönderdim. Umarım ki saygıdeğer orunluğunuz da bu takdire katılarak geçen valilerimizin ilerlemelerine yardım edecek yolda sicillerine yazar bundan da yine uluş aslanır."* Milli Müdafaa Vekili Zekai Bey'in dilde sadeleştirme çalışmalarına örnek biçimde kaleme aldığı takdirname, İşcan'a imar alanında yürüttüğü çalışmalardan ötürü verilmiş ve İşcan'ın siciline işlenmiştir.[236]

İşcan, İstanbul Belediye Başkanlığına adaylığı sürecinde Tekirdağ'a yaptığı hizmetleri şu şekilde sıralamıştı; 21 okul, 50 kilometre şose ve stabilize yol, bir park, hükümet konağı, vilayeti dahilinde yerleştirmiş, muhacirlere 9500 ev ve Çorlu mıntıkasında da beş müstakil köy inşası ve yerleştirilen köylülere bir senelik yiyecek, her türlü ziraat alet, hayvan ve tohumları verilmiştir.[237]

Vali İşcan'ın yeni atandığı Erzurum ili, 1935 yılında kurulan Üçüncü Umumi Müfettişlik bölgesinin merkeziydi. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer, Haşim İşcan'ın Tekirdağ'dan

[234] Başvekalet İstatistik Genel Direktörlüğü, *Genel Nüfus Sayımı: Türkiye Nüfusu,* (Ankara: Ulus Basımevi, 1935), 14.
[235] BCA, 30-18-1-2/69-82-12. 19.10.1936; Ek-15.
[236] Sicil No: 2678, Dahiliye Vekaleti, Belge No: 6806, Tarih: 26 Eylül 1934.
[237] Anonim, *Haşim İşcan'ın Hizmet ve Eserlerinden Bazıları*, 2-4; Ek-12.

ülkenin diğer ucundaki Erzurum'a imar konusundaki başarıları sebebiyle görevlendirilmesini sağlamıştı.[238]

2.4.Erzurum Valiliği (19 Teşrin-i Evvel 1936-4 Mart 1940)

19 Teşrin-i Evvel 1936 tarihinde, açıkta bulunan Erzurum Valiliğine tayin edilen Haşim İşcan'ın görev yaptığı 1936-1940 yılları arasında, Erzurum'a trenin ulaşması, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü, 1939 Erzincan depreminden sonra valilik görevine ilaveten ve vekaleten Üçüncü Umumi Müfettişlik görevine getirilmesi gibi önemli olaylar meydana gelmiştir. Erzurum'da birçok imar faaliyetine girişen İşcan, günümüzde halen kullanılan kalıcı eserler bırakmıştır. Tekirdağ'da iki görevi aynı anda üstlendiği gibi burada da vali ve CHP il başkanı olarak göreve başladı.

1935 yılında kurulan Üçüncü Umumi Müfettişlik, bölgede devletin ve CHP'nin etkinliğini arttırmıştır. Erzurum'da imar hareketine ivme kazandırmak için Tekirdağ Valisi Haşim İşcan'ı özellikle seçen Umumi Müfettiş Tahsin Uzer, Vali ve CHP İl Başkanı İşcan'ın Erzurum Belediye Başkanlığına da görevlendirilmesini istiyordu. Uzer'in talebi, belediye başkanlığının yoğun meşguliyet gerektiren bir görev olduğu gerekçesiyle uygun görülmedi.[239] Ancak bu dönemde büyük illerde bu uygulama mevcuttu. Örneğin, İstanbul'da Muhittin Üstündağ, Ankara'da da Nevzat Tandoğan vali, belediye başkanlığı ve CHP il başkanlığı görevlerini üstlenmişlerdi.[240]

İşcan, 5 Aralık 1936 Pazar günü yeni görev yeri Erzurum'a ulaşmış, şehir halkı ve memurlar tarafından karşılanmıştı. Vilayetin resmi yayın organı olan *Erzurum* gazetesi, yüksek ve kuvvetli idaresi ile tanındığını yazıyor ve memlekette tasavvurda olup henüz başlanılamayan birçok ümranın başarılmasında kendisine muvaffakiyetler diliyordu.[241] Gazete, Erzurum'un imar edilebilmesi için İşcan gibi bir idareciye ihtiyaç duyulduğunu açıkça beyan ediyordu.[242]

---

[238] Cihat Baban, "Haşim İşcan", *Ulus,* 16 Mart 1968, sy. 15986, 1-7.
[239] Küçükuğurlu, *Erzurum Belediyesi Tarihi II*, 162.
[240] Songül Güneş, *İstanbul'un Son Şehremini Muhittin Üstündağ,* (İstanbul: İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, 2023), 166; İpek Bayram, "Nevzat Tandoğan: Hayatı ve Faaliyetleri (1894-1946)", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2015), 35.
[241] "İlbayımız Haşim İşcan Geldi", *Erzurum,* 10 Kanun-u Evvel 1936, sy. 3526, 1.
[242] Gazeteci Cihat Baban, Haşim İşcan'ın ölümünün ardından kaleme aldığı bir yazıda, Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in Erzurum'u imar edebilsin diye İşcan'ı özellikle seçtiğini, onun da bir validen ziyade şantiye şefi gibi çalıştığını ifade etmiştir. Cihat Baban, "Haşim İşcan", *Ulus,* 16 Mart 1968, sy. 15986, 1-7.

Vali İşcan yeni atandığı günlerde mevcut cilt hastanesine bir teftişte bulunmuş ve hastanenin içler acısı halini gördükten sonra, şehrin en acil ihtiyaçları arasına yeni bir hastane yapılmasını eklemiştir. Bu ihtiyacı, Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'e iletmiş ve talebi uygun görülerek hızla uygulama aşamasına geçilmiştir.[243] Erzurum'da halkın yoksul olması ve dilenciliğin yoğun biçimde var olmasından dolayı Erzurum Belediyesi bir komisyon kurarak yardıma ihtiyaç duyanları tespit etmiş ancak sorunu çözememiştir. Vali İşcan soruna el atarak bu konuda bir proje geliştirmişti. Uygulamaya konulan projeye göre kış şartlarında kapanan kara ve demir yollarının açılması için çalıştırılmaları karşılığında ihtiyaç sahiplerine kış aylarında maddi destek sağlanacaktı.[244] İşcan ayrıca Erzurum'da fukara cemiyetleri oluşturup yardımlar yapılmasını da sağlamıştır.

1937 yılında Erzurum Milletvekili Pertev Demirhan, İşcan'ın göreve gelişi üzerinden geçen bir yılı önceki yılla mukayese etmiş ve şu sözleri söylemiştir; "…*Erzurum'u geçen yıl ne kadar perişan ve ihmal edilmiş bir durumda bulduysam, bu yıl kalbe ferahlık verecek bir terakki devresine girmiş buldum. Vali İşcan'ın çalışmalarıyla Erzurum modern bir şehir olma yoluna girmiştir. Büyün Erzurum istisnasız kendini sevmekte ve hürmet etmektedir."*[245]

İsmail Habib Sevük[246], 1937 yılında Erzurum'a yaptığı bir geziden şu izlenimleri aktarıyor; *Ne vakit bir harp patlasa devlet hemen bağırdı: "Aman kahraman Erzurum". Amana lüzum yok, mademki kahramandır, balını yapan arı gibi o da kahramanlığını yapacak. Kahraman her harpte yapacağını yaptı ve devlet harp bitince kahramanı unuttu. Kan akıtmak, Erzurum en önde; imar etmek, Erzurum çok uzakta. Vatana borcun hiçbir vakit sonu olmaz fakat bu serhat beldesi vatana borcundan ziyade alacaklıdır.*[247]

1937 yılında Cumhurbaşkanı Atatürk'ün bölgeye ziyareti gündeme geldi. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in davetiyle Trabzon'a giden Vali İşcan, 10 Mayıs 1937 günü Erzurum'a dönmüştür.[248] Atatürk, 10 Haziran 1937 günü, İstanbul'dan Trabzon'a gelmiş ve burada aralarında Erzurum Valisi Haşim İşcan ile, Kars, Erzincan, Rize, Gümüşhane ve Ağrı valilerinin de bulunduğu kalabalık bir heyet tarafından karşılanmıştır.[249] Müfettiş Tahsin Uzer tarafından

[243] "Zührevi Hastanesinin Temeli Atıldı", *Erzurum,* 24 Haziran 1937, sy. 3552, 2.
[244] "Hayırlı Bir Teşebbüs", *Erzurum,* 10 Kanun-u Sani 1937, sy. 3529, 3.
[245] Küçükuğurlu, *Erzurum Belediye Tarihi II*, 158-159.
[246] Gazeteci İsmail Habib Sevük, Haşim İşcan'ın Edirne'de öğretmenlik yaptığı 1924-1927 yılları arasında Edirne İl Millî Eğitim Müdürüydü. "Yen Maarif Eminimiz", *Paşaeli,* 26 Mart 1924, sy. 109, 1; Kazancıgil vd. *Edirne'nin Eğitim Tarihi (İlk-Orta Öğretim) (1361-2005),* 222.
[247] İsmail Habib (Sevük), "Serhad Beldesi", *Cumhuriyet,* 13 Şubat 1937, sy. 4582, 3.
[248] "Valimiz Geldi", *Erzurum,* 13 Mayıs 1937, sy. 3546, 1.
[249] Veysel Usta, *Atatürk ve Trabzon,* (Trabzon: Serander Yayınları, 2011), 166.

Erzurum'daki inşaatlar, Erzincan ve Iğdır ovalarının sulanması, kasabalara su ve elektrik sağlanması gibi konular hakkında bilgilendirilmiştir.[250]

Vali İşcan, Atatürk'ün 12 Haziran günü Trabzon'dan ayrılmasının ardından 16 Haziran 1937 günü Erzurum'a dönmüştür. Döndüğü gün Erzurum Emrazı Zühreviye Hastanesi temelini atmıştır.[251] İşcan, Atıfet Hanım'ın naklettiğine göre, Trabzon'da Cumhurbaşkanı Atatürk'ün davetini ve sohbetini yaşamının en önemli anılarından biri olarak görmüştür.[252]

Cumhuriyetin ilanından sonra, milli iktisat politikasının bir gereği olarak demiryolu işletmeleri yabancı şirketlerden alınıp millileştirilmiştir. Halihazırda 4.060 kilometrelik uzunluğa sahip olan demiryoluna, 1924-1945 yılları arasında 3.383 kilometre ilave demiryolu inşa edilmiştir.[253] Erzurum'a 1939 yılında trenin ulaşması, şehrin kalkınması için çok önemli bir gelişmeydi. Dönemin şartları içinde, İstanbul ve Ankara'ya doğrudan demiryolu aracılığıyla ulaşabilmek büyük bir sevinç ve heyecan meydana getirmişti. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, 1924 yılında Karadeniz seyahatindeyken meydana gelen Pasinler depremi sebebiyle Erzurum'a gelmiş ve burada yaptığı konuşmada, demiryolunun Erzurum'a uzatılacağını ifade ederek, şimendifer hattının Erzurum'a uzatılmasının Türkiye Cumhuriyeti için hayati bir mesele olarak gördüğünü dile getirmişti.[254] İnşaata Sivas Kongresi'nin yıldönümü olan 4 Eylül 1933'te başladı. 1933 yılında yapımına başlanan ve 8 yılda bitirilmesi hedeflenen Sivas-Erzurum tren hattı için Maliye Bakanlığı 2 milyon liralık istikraz tahvili çıkarmıştı.[255]

1937 yılının temmuz ayının ortalarında, Erzurum Tren İstasyonu temeline ilk harcını, Umumi Müfettiş Tahsin Uzer ile Vali İşcan birlikte attılar.[256] Trenin yapımı sırasında ihtiyaç duyulan malzemeler Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden ithal ediliyordu.[257] Yapım çalışmaları hızla devam eden tren, Erzurum'un batı ilçelerinden sırayla merkeze yaklaşıyordu. 28 Temmuz 1939 tarihinde Aşkale ilçesine ulaştı. Bu vesileyle bir tören yapılmış ve Vali İşcan, bir konuşma yaparak kurdeleyi kesmiştir. Aşkale halkı trenin gelişinden dolayı 300 küçükbaş hayvan kesilerek, binlerce misafire ziyafet verilmiştir. Trenin gelişi münasebetiyle Ankara'ya teşekkür telgrafları gönderilmiştir. Cumhurbaşkanı İnönü de cevaben bir tebrik telgrafı

[250] Usta, *Atatürk ve Trabzon,* 181.
[251] "Şehir Haberleri", *Erzurum,* 17 Haziran 1937, sy. 3551, 3.
[252] Ayanoğlu, "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İdari Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)", 13.
[253] Ali Türel, "Kent ve Ulaşım", 155. Yıldız Sey, Haz. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık,* (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998).
[254] Küçükuğurlu ve Saylan, "Şimendiferin Erzurum Yolculuğu", 318.
[255] Efdal As, *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960),* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2013), 114-115.
[256] "Şehir Haberleri", *Erzurum,* 22 Temmuz 1937, sy. 3556, 3.
[257] BCA, 30-18-1-2/74-32-5. 16.04.1937.

göndermiş; "*Demiryolu sevgili Erzurum ve Aşkale halkına kutlu olsun. Bu güzel ve sevinçli vesile ile asil duygularınıza teşekkürlerimi ve muhabbetli temennilerimi iblağ ederim"* ifadelerini kullanmıştır.[258]

İkinci Dünya Savaşı döneminde demiryolu yatırımlarının sürdürülmesi, mali ve teknik bakımdan iyice güçleşmişti. Ancak Cumhuriyet idaresinin demiryolu politikası kararlılıkla sürdürülmüştür. Bu durum *Demiryolları Dergisi'*nde yayımlanan Hayri Görkkey imzalı yazıda şu şekilde açıklanıyordu; *Dünya vaziyeti ne olursa olsun, Türkiye'nin aziz kurtarıcıları ve koruyucuları yurt kalkınmasında çizilen programın tamamen tatbiki için hiçbir engel tanımadan çalışıyorlar.*[259] Nitekim Başvekil Refik Saydam, hükümet programında; *Demiryollarımızın iktisadi ve teknik esaslar dahilinde inkişafı için başlamış olan hareket kuvvetle devam olunacaktır* sözleriyle bu kararlılığı vurgulamıştır.[260] Çalışmalar hızla ilerliyor ve tren rayları Erzurum merkezine yaklaşıyordu. 27 Ağustos 1939 günü Ilıca ilçesine ulaştı. Burada yapılan törende Vali İşcan, trenin üstüne çıkıp, "*Türk topraklarında, Türk sermayesi, Türk müteahhitleri ve Türk işçisiyle bu eserin vücuda getirildiğini*" ifade etmiştir.[261]

21 Ekim 1939'da açılan demiryoluyla İstanbul-Erzurum arasında haftada üç kez aktarmasız seferler yapılması planlandı.[262] 1933 yılında başlanan Sivas-Erzurum tren hattının 1941'de bitilmesi hedeflenmişti. Hattın yapımı, 16 ay erken tamamlanmış oldu.[263] Bu hat Cumhuriyet idaresinin demiryolu politikası bakımından önemli yatırımlardan biri olmuş, fakat İkinci Dünya Savaşı sonrasında demiryolu ağına yeni yatırımlarda azalma görülmüştür. Özellikle de 1950'li yıllardan sonra karayolu ulaşımı yaygınlaştırılmış, demiryoluna verilen önem azalmıştır.[264]

Cumhuriyet kurulduğunda, inşaat sanayii gelişmemiş, mimar ve teknik eleman yetersizliği had safhadaydı.[265] Kentler, savaş ve işgal yıllarının ardından planlama deneyimiyle tanışıyordu. Bu illerden biri olan Erzurum'un ilk şehir planını yapmak üzere Fransız şehir plancısı Jacques Henry Lambert, Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer tarafından

---

[258] "Tren Aşkale'de", *Erzurum,* 31 Temmuz 1939, sy. 3604, 1.
[259] Hayri Görkkey, "Erzurum Yolunda…", *Demiryolları Dergisi*, 15, sy. 176-177, (Teşrin-i Evvel 1939): 59.
[260] As, *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960),* 162.
[261] "Dün Tren Ilıca'ya Kavuştu", *Erzurum,* 28 Ağustos 1939, sy. 3608, 1.
[262] "Erzurum-İstanbul Tren Seferleri", *Erzurum,* 16 Teşrin-i Evvel 1939, sy. 3614, 2.
[263] As, *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960),* 117.
[264] 1947'de, ABD Federal Karayolları Teşkilatı Genel Müdür Yardımcısı H. G. Hilts'in başkanlığındaki heyetin hazırladığı ve Bayındırlık Bakanlığına sunduğu rapora göre, 9 yılda 23.000 kilometrelik bir devlet karayolları ağı inşası planlanmıştır. Ali Türel, "Kent ve Ulaşım", 156-158.
[265] Yıldız Sey, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Mimarlık ve Yapı Üretimi", 26. Yıldız Sey, Haz. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık,* (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998).

görevlendirilmiştir. 1937'de Erzurum haritası üzerine taslak bir çalışma hazırlayan Lambert, 15 Eylül 1937 günü belediye konferans salonunda Erzurum planı hakkında bir konferans verdi.[266] Rus işgali sonrasında harap haldeki kentte yoğun imar faaliyetleri yürütülmüş ve planlama çalışmaları tamamlanarak 1940'ta onaylanmıştır.[267] Böylece Erzurum, modern şehir planına sahip ilk kentlerden biri olmuştur.[268] Haşim İşcan, kentleşmenin bir plan dahilinde geliştiği Erzurum'un imar ve kalkınmasında en büyük emeğe sahip olan kamu yöneticilerinden biriydi.

Erzurum'un coğrafyanın ve iklim koşullarının uygunluğu sebebiyle dağ sporlarının gelişimi için bir dağ kulübü ve dağ evi yapılması kararlaştırıldı. Vilayetin desteğiyle, bir gazino, lokanta ve konaklama yeri olarak kullanılacak olan dağ evinin yaz aylarında da sayfiye yeri işlevine sahip olması planlanmıştır.[269] Vali İşcan'ın öncülüğünde, 1938 yılında 50 sporcu, kamyonla Deveboynu'na götürülerek kayak faaliyetleri filme alındı. Bu filmin Almanya'da banyosunun yapılması ve daha sonra Ankara sinemalarında gösterilmesi amaçlandı.[270] Ayrıca Erzurum Halkevi gençlerinin paten sporu yapabilmesi için yer arayışındayken Vali İşcan'ın yardımıyla halkevi önündeki süs havuzunun zeminine içi su dolu tenekeler yerleştirilmiş ve bunların donmasıyla bir buz pisti oluşturulmuştur. Sporcu gençler, klasik müzik eşliğinde hafta sonları paten kaymaya başlamıştı.[271]

Erzurum'da, Vali İşcan'ın gayretleriyle kış sporları alanında önemli ilerlemeler sağlamıştır. Erzurum'a Ankara'dan on adet kayak takımı ve teçhizatı gönderilmiş, sığınak yapılması için de beş bin liralık ödenek ayrılmıştır. Dağcılık Federasyonu antrenörlerinden İlyas Bey, kış sporları antrenörü olarak Erzurum'a gönderilmiştir. Erzurum gençlerine sportif etkinlikler için ortam oluşturan halkevi, turnuvalar ve kupa maçları düzenlenmiştir.[272] Sportif faaliyetlerin yanı sıra Erzurum'da kaplıca turizmi için de önemli yatırımlar yapılmıştır. Ilıca kaplıcaları, Vali İşcan'ın Erzurum'a kazandırdığı eserlerden biridir. Ilıca nahiyesinde bulunan kaplıca tesisleri 1937'de hizmete alınmıştır. Konforlu biçimde inşa edilen ve otel işlevine sahip kaplıcalar, bir şifa kaynağı olarak nitelendirilmiştir. Aydınlatması tamamen elektrikle yapılan Ilıca nahiyesi, Trabzon-Erzurum yolu üzerinde bulunuyordu. Ilıca, aynı zamanda damızlık

[266] "Şehircilik Mütehassısı Dün Akşam Bir Konferans Verdi", *Erzurum* 16 Eylül 1937, sy. 3564, 3.
[267] Doğan Dursun, "Erzurum'un İlk Planlama Deneyimi: 1939 Lambert Planı", *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 35 sy. 4 (2020):1880.
[268] Küçükuğurlu, *Erzurum Belediye Tarihi II*, 187.
[269] "Erzurum'da Dağ Sporları", *Doğu,* 9 Kanun-u Evvel 1937, 5, 2.
[270] Küçükuğurlu, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum (1923-1950)*, 49.
[271] Küçükuğurlu, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum (1923-1950)*, 207.
[272] Gazete haberinde Haşim İşcan'ın adı, sehven Vali Haşim Emin olarak yazılmıştır. "Memlekette Spor", *Son Posta*, 18 Teşrin-i Sani 1937, sy. 2624, 5.

hayvan yetiştirme merkezine sahipti. Bu merkez, Doğu Anadolu'da cins hayvan yetiştirilmesi için önemli rol oynamaktaydı.[273]

Vali İşcan, turizm, sportif faaliyetler ve hayvancılık alanındaki icraatlarının yanı sıra beledi hizmetlerin gelişimi için de önemli çaba sarf etmiştir. 1937 yılının mayıs-haziran ayları arasında, Erzurum Belediye Başkanı Salim Altuğ'un görevden ayrılıp yeni başkan Şevket Arı'nın göreve başlamasına kadar geçen sürede belediye başkanlığını vekaleten yürütmüştür. Vali ve CHP İl Başkanı İşcan, başkanlık dönemi sırasında Erzurum Belediyesi'nden şu başlıklarda çalışma yapılmasını istemiştir:[274]

1. Şehrin her semtinde bulunan medreselerde ölüler için birer gusülhane tesisi.

2. Şehrin kalabalık alışveriş meydanlarından birer baskül bulundurulması.

3. Mal meydanındaki hayvan alıcılarının inzibat altına sokulması.

4. Yaş meyve komisyoncuları için bir talimatname ihzar edilmesi.

5. Memlekette spor hayatı yeniden canlandırılmış ise de önemli spor malzemesine ihtiyaç hasıl olmuştur. Bu işte belediyenin de nakdi yardımda bulunması.

6. Çocuk sıhhatini korumak için şehrin münasip yerlerinde yapılacak olan çocuk bahçeleri için nakdi yardımda bulunulması.

7. Şehirde belediyeye ait vezaifin temini için miktarı az olan zabıta-i belediye memur sayısının ihtiyaca göre artırılması.

8. Zabıta-i belediye talimatnamesinin şehrin icap ve ihtiyaçlarına uygun olup olmadığının tetkiki.

9. Zabıta-i sıhhiye talimatnamesinin ihzarıyla Dahiliye ve Sıhhiye Vekaletlerince tasdiki."

İşcan, valilik dönemlerinde, belediye işlerini yakından takip ederek çalışmaların hızlandırılması ve yoğunlaştırılmasını istiyordu.

10 Temmuz 1937 tarihinde, Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in büyük desteğiyle, Erzurum Halkevi binasının temeli atılmış ve 1939 yılında hizmete alınmıştır.[275] Halkevi binasının sahne dekorunu resim çizmede yetenekli Erzurumlu bir genç olan Hüseyin Atılcan yapmıştır. Dekoru

[273] "Ilıca Erzurum'un Numune Nahiyesi Oluyor", *Son Posta,* 18 Teşrin-i Sani 1937, sy. 2624, 5; Ek-17.
[274] Küçükuğurlu, *Erzurum Belediyesi Tarihi II*, 157-58.
[275] Erdal Aydoğan, "Üçüncü Umumi Müfettişliğinin Kurulması ve III. Umumî Müfettiş Tahsin Uzer'in Bazı Önemli Faaliyetleri", *Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 33-34, (Mayıs-Kasım2004): 14.

çok beğenen Vali İşcan, Atılcan'ı İtalya'ya resim eğitimi alması için göndermek istemiş ancak bir süre sonra İşcan'ın görev yeri değişince Atılcan İtalya'ya gidememiştir.[276] Yine 1937 yılında Erzurum'da imar faaliyetlerini geliştirmek amacıyla bir tuğla ve kiremit fabrikası kurulmuştur.[277]

Erzurum'a bir Atatürk Anıtı yapılması için 1937'de bir proje müsabakası düzenlendi. Heykeltraşlara, proje için bir yüksek mimarla çalışmaları şartı getirilmişti. Heykeltraş Ali Hadi Bara'nın projesi birinciliği kazanmıştır.[278]

Yedigün dergisi, 1937 yılında Haşim İşcan hakkında bir yazı yayımladı. Eski bir *Yedigün* okuyucusu olan Vali İşcan'ın muktedir bir idare amiri olduğu kadar, çalışkan ve yorulmaz bir vatan evladı olduğu ifade ediliyordu. İdaresi zamanında Erzurum'un bütün yolları düzeltilmiş, mektepler açılmış, özellikle de köy kalkınma işlerinde büyük bir gayret sarf edilerek köylünün gerek kültür gerekse ziraat bakımından ilerlemesinin hedeflendiği belirtilmiştir. Halkevinin gösterdiği canlılığın da Vali İşcan'ın büyük payı olduğuna dikkat çekilmiştir. Vali İşcan'ın Erzurumluların büyük güvenini ve saygısını kazandığı dile getirilmiştir.[279]

2 Ekim 1938'de Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'ya, daha önce sözlü olarak dile getirdiğini ifade ettiği bir talebi yazıyla bildirmiştir. Uzer, Erzurum Valisi Haşim İşcan'ın yüksek takdire layık hizmet ve muvaffakiyetler temin ettiğini ve çok çalışma yüzünden hasta düştüğünü ifade etmiştir. Yaptığı işlerin Erzurum'a gelindiğinde görülebileceğini ve kıymetli arkadaş diyerek bahsettiği İşcan'ın mali vaziyetinin pek dar olduğunu bu sebeple de bir yardım olmak üzere barem derecesinin arttırılmasını dilemiştir. Şükrü Kaya, telgrafın üzerine, "kanun haricinde bir şey yapılamaz" şeklinde bir notla yanıt vermiştir. [280]

Cumhurbaşkanı ve CHP Genel Başkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de ölümünden sonra 11 Kasım'da yeni Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yemin ederek göreve başladı.[281] Ancak CHP tüzüğüne göre yeni genel başkan yalnızca kurultayın kararıyla göreve

---

[276] Bilim ve Sanat Vakfı Sözlü Tarih Araştırmaları Veri Tabanı, "İhsan Atılcan ile Sözlü Tarih Görüşmesi", http://dspace.sozlutarih.org.tr/handle/20.500.11834/988?show=full Erişim tarihi: 01.03.2024.
[277] "Erzurum'da Büyük Bir Tuğla ve Kiremit Fabrikası Kuruldu", *Son Posta,* 21 Kanun-u Evvel 1937, sy. 2655, 10.
[278] "Erzurum Anıtı Müsabakası", *Arkitekt,* 9, sy. 81, (1937): 244-245.
[279] "İdare Amirlerimiz: Erzurum Valisi Haşim İşcan", *Yedigün,* 10, sy. 239, (6 Teşrin-i Evvel 1937): 9.
[280] Sicil No: 2678.
[281] Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945) c. I,* 142.

gelebilirdi. Bu sebeple 26 Aralık 1938'de CHP İlk Olağanüstü Kurultayı Ankara'da yapıldı.[282] Ülkenin muhtelif bölgelerinden kurultaya katılmak için delegeler yola çıkmıştı. Tüm valilerin katılımın mümkün olamayacağı hesaba katılarak her bölgeden bir vali, vilayet parti başkanı sıfatıyla kongreye iştirak edecekti. Ankara'da yapılan kurultaya Ankara, Kastamonu, İzmir, Samsun, Mersin, Edirne ve Erzurum Valileri çağırıldı. Erzurum Valisi Haşim İşcan, CHP'nin ilk olağanüstü kurultayında Erzurum'u ve bölge illerini temsil etti.[283] Kurultay'a sunulan tüzük değişikliğine göre, partinin banisi ve ebedi başkanının Mustafa Kemal Atatürk olduğu, partinin değişmez genel başkanını İsmet İnönü olduğu kabul edilmiştir.[284]

Kurultaydan iki gün sonra Vali İşcan'ın Avrupa'ya gönderilmesine dair karar alındı. Esasen, Avrupa'dan uzman getirtilmesi ve/veya Avrupa'ya öğrenci ve memurların gönderilerek teknik bakımdan alanlarıyla ilgili bilgi ve görgü kazanmalarını sağlamak, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne tevarüs eden bir yöntemdi. Örneğin; Vali İşcan'dan bir yıl önce Fransa'ya gümrüklerde incelemelerde bulunmak üzere Gümrük Umum Müdürü Nedim Gündüzalp gönderilmişti.[285] İşcan'dan 3 ay önce ise Ankara Cumhuriyet Savcısı Baha Arıkan, Avrupa'ya 2 ay süre ile mesleki incelemelerde bulunmak üzere gönderilmişti.[286] Vali İşcan da 28 Aralık 1938 tarihinde incelemeler yapmak üzere bakanlar kurulu kararıyla Avrupa'ya gönderildi. Eşi Atıfet Hanım ile kendisine verilen siyasi pasaport ile; Bulgaristan, Yugoslavya, İtalya, İsviçre, Fransa, İngiltere, Belçika, Almanya, Çekoslovakya, Macaristan ve Romanya'ya tetkiklerde bulunmak üzere gönderildi.[287] İşcan'ın yokluğunda, iki yılda bir toplanan CHP Vilayet Kongresi, Erzurum Vali Vekili ve CHP İl Başkan Vekili Hilmi Balcı'nın başkanlığında yapıldı.[288] Vali İşcan 14 Ocak 1939'da Ankara'dan İstanbul'a varmış ve buradan da Paris'e gitmiştir.[289] Avrupa'da yaklaşık dört aylık bir süre kalan İşcan, nisan sonlarında ülkeye dönmüştür. İşcan, Avrupa'daki temasları ve edindiği izlenimlere dair hükümete bir raporlama yapmış olmalıdır. Ancak söz konusu verilere ulaşılamamıştır.[290]

---

[282] Fahir Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii*, (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1965), 139.
[283] "Büyük Kurultay Celal Bayar'ın Nutkuyla Açılıyor", *Son Posta*, 21 Kanun-u Evvel 1938, sy. 3015, 1, 11.
[284] Genel başkanlık görevine başka bir ismin gelmesi ancak; vefat, istifa ve vazifeyi yapamayacak bir hastalığın sabit olması durumlarında mümkündü. Giritlioğlu, *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mevkii*, 139.
[285] BCA, 30-18-1-2/81-102-18. 22.12.1937.
[286] BCA, 30-18-1-2/84-86-6. 27.09.1938.
[287] BCA, 30.18.1.2/85.108.9. 28.12.1938; Ek-19.
[288] "C.H.P. Vilayet Kongresi Toplandı" *Erzurum*, 26 Kanun-u Evvel 1938, sy. 3574, 1.
[289] "Erzurum'da Mühim İmar Hareketleri", *Cumhuriyet*, 14 Kanun-u Sani 1939, sy. 5271, 6.
[290] Gerek İçişleri Bakanlığı arşivinde gerekse Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı kayıtlarında böyle bir belgeye rastlanmamıştır.

Erzurumlular, çok sevdikleri valiyi, Erzincan veya Trabzon'dan karşılamak için hazırlıklara başlamıştı.[291] İşcan, 1 Mayıs 1939 günü Erzurum'a vardı.[292] 29 Mayıs'ta Ankara'da Cumhuriyet Halk Partisi'nin Beşinci Büyük Kurultayı toplandı. Kurultay'da alınan karar doğrultusunda, valilerin CHP il başkanlığını üstlenmeleri uygulamasına son verilmiştir. Valilere, 1936-1939 yılları arasında yürüttükleri il başkanlığı için teşekkür edilmiş ve yerlerine Ankara'dan birer parti müfettişi gönderilinceye kadar vilayet idare heyetlerinden geçici bir vekil tayin etmeleri istenmiştir.[293] CHP Bölge Müfettişi Muzaffer Akpınar başkanlığında yapılan toplantıda, Erzurum İl Başkanlığına, 1935 yılında da bu görevi sürdüren Mesut Çankaya getirilmiştir.[294]

Erzurum'da 1939 yılı yaz aylarında sinema binası inşa edildi. Avrupa'nın bazı kentlerinde dahi örneğine nadiren tesadüf edilebilecek mükemmeliyette olduğu belirtilen sinema binası baş döndürücü bir hızla yapıldı. Sinema binasının şehrin hakiki bir ihtiyacına cevap vereceği ifade ediliyordu. Binada aynı zamanda on dükkân da yer alacak ve bu dükkanlar kiraya verilecekti.[295] Ulusal basında, Erzurum'daki inşa faaliyetlerinin örneğine diğer illerde rastlanmadığı ifade ediliyordu.

Vilayet merkezinde 30 okulun inşaatı devam etmekteydi. Ağaçlandırma faaliyetleri hız kazanmıştı. Aşkale, Hınıs, Tortum ve İspir'de birer hükümet konağı inşasına 1939 yılında başlandı.[296] Lala Paşa Camii karşısında inşa edilen doğumevi inşaatı da bitmek üzereydi.[297] Dr. Rasim Adasal imzalı bir köşe yazısında, Erzurum'un en önemli ihtiyaçlarından birinin kütüphane olduğu belirtiliyor, Mareşal Fevzi Çakmak Hastanesi, Numune Hastanesi ve Erzurum Halkevi kütüphanelerinin bulunduğu ancak bunların yetersiz olduğu ifade ediliyordu.[298]

Haşim İşcan, vilayet dahilinde 33 okul yaptırdı. Yedi hükümet konağı, tohum ıslah istasyonları, numune fidanlığı, yedi jandarma karakolu, nahiyelerde numune evleri, şose yollar, köprüler inşa edildi. Doğumevi, sinema binası, halkevi, tayyare binası, spor meydanı, apartmanlar, çeşmeler, havuzlar, parklar, ağaçlandırmalar, polis karakolları yapıldı. Erzurum

[291] "Valimiz Geliyor", *Erzurum,* 24 Nisan 1939, sy. 3590, 1.
[292] "Valimiz Geldi", *Erzurum,* 2 Mayıs 1939, sy. 3591, 1.
[293] Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi II (1938-1945),* 92; "Valiler Parti Başkanlıklarından Ayrılıyorlar", *Akşam,* 6 Temmuz 1939, sy. 7437, 1, 13; "Vilayetler Parti Başkanlıkları", *Cumhuriyet,* 6 Temmuz 1939, sy. 5441, 1, 3; "C.H.P.", *Erzurum,* 10 Temmuz 1939, sy. 601, 3.
[294] Küçükuğurlu, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum (1923-1950),* 47.
[295] "Şehrimizde İmar Faaliyeti", *Erzurum,* 22 Temmuz 1939, sy. 3603, 1.
[296] "Erzurum'da Mühim İmar Hareketleri", *Cumhuriyet,* 14 Kanun-u Sani 1939, sy. 5271, 6.
[297] "Şehrimizde İmar Faaliyeti", *Erzurum,* 22 Temmuz 1939, sy. 3603, 1.
[298] "Vilayetin İhtiyaçlarından: Kütüphane!", *Erzurum,* 20 Teşrin-i Evvel 1939, sy. 3617, 4.

bu dönem elektriğe kavuştu.[299] İşcan öncülüğünde Erzurum'da ağaç dikme seferberliği başlatılmış, her nahiye ve kaza merkezinde fidanlıklar kurularak özenle korunmuştur.[300]

1 Temmuz 1939'da Erzurum Halkevi'nde Hatay'ın anavatana ilhakı münasebetiyle bir toplantı yapılmış, Vali İşcan, burada Hatay'ın geçirdiği tarihi safhalarını inceleyerek Atatürk'ü yad etmiştir.[301] Vali İşcan, 1939 yılının temmuz ayında terfi etmiş ve derecesi yükseltilmiştir. Gazetelerde İşcan için, *"Bir Erzurumludan ziyade Erzurum için çalışan, toz ve topraklar arasında inşaat mahallerinde uğraşan didinen kıymetli Valimize enerjik mesailerinde candan başarılar dileriz",* ifadeleriyle haberler yer almıştır.[302]

Erzurum'a elektriğin getirilmesi ilk kez 1919 yılında gündeme gelmiştir. 1925'te kentin bazı binalarında elektrik sistemi mevcuttu. 1930'da ana caddelere elektrik verilmiş, 1 Nisan 1936'da ilk elektrik tesisatı kurulmuştur.[303] 1939 yılına gelindiğinde kentin tamamını aydınlatmak için Erzurum'a büyük bir elektrik tesisatı inşa edilmiştir. Trabzon Limanı'ndan Erzurum'a taşınarak tarihi Rüstempaşa Bedesteni'ne yerleştirilen 180 beygirlik motorla tesisat kurulmuş ve Vali İşcan tarafından 8 Ağustos 1939'da hizmete alınmış, fiilen 12 Ekim 1939'da Erzurum'a elektrik verilmiştir.[304] Bölgenin merkezi olan Erzurum'un kentsel gelişimi için geniş çaplı yatırım faaliyetleri sürerken bir süredir hasta olan Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer İstanbul Nişantaşı'ndaki evinde 3 Aralık 1939 günü vefat etti.[305]

Uzer'in vefatından birkaç gün sonra Cumhurbaşkanı İnönü Erzurum'u ziyaret etti. Daha önce 1935'te Başbakan iken geldiği şehre trenle geldi. Kentin sınırında Vali İşcan tarafından karşılandı. İnönü, 13 Aralık 1939 günü saat 16.00'da Erzurum'a varmış, burada vilayet, karargâh ve belediyeyi ziyaret etmiştir. Ardından Üçüncü Müfettişlik dairesine gitmiştir.[306] 14 Aralık günü Halkevine ve Mareşal Fevzi Çakmak Hastanesine ziyarette bulunan İnönü, yetkililerden Erzurum'un aydınlatma meselesi hakkında bilgi almış ve şehrin tamamen aydınlatılıp, kilovat fiyatının on beş kuruştan fazla olmamasına yönelik talimat vermiştir.[307]

[299] "Valimiz Yarın Antalya'ya Hareket Ediyor", *Erzurum,* 21 Mart 1940, sy. 3636, 1.
[300] Aydın, "Cumhuriyet Dönemi'nde Kars, Erzurum ve Erzincan'a Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımları (1923-1950)", 204.
[301] "Halkevindeki Toplantı", *Erzurum,* 3 Temmuz 1939, sy. 3600, 1.
[302] "Valimiz Terfi Etti", *Erzurum,* 12 Temmuz 1939, sy. 3602, 1.
[303] Polatoğlu, *Cumhuriyet Dönemi'nde Erzurum'da İmar ve Kalkınma Faaliyetleri (1930-1980),* 65-66.
[304] Küçükuğurlu, *Erzurum Belediyesi Tarihi II,* 212.
[305] "Üçüncü Umumi Müfettişimiz Vefat Etti", *Erzurum,* 4 Kanun-u Evvel 1939, sy. 3622, 1.
[306] "Millî Şef Erzurum'da", *Cumhuriyet,* 14 Kanun-u Evvel 1939, sy. 5600, 1.
[307] "Büyük Misafirimizin Dünkü Tetkikleri", *Erzurum,* 15 Kanun-u Evvel 1939, sy. 3625, 1.

Akşam yemeğini Vali Konağı'nda mülki ve askerî erkanla birlikte yemiştir.[308] Cumhurbaşkanı İnönü, Erzurum izlenimleri hakkında şu beyanatta bulunmuştur;

"*Erzurum'u ziyaretimden buradaki tetkiklerimden memnun oldum. Kanunuevvel ortasında buraya gelmek benim için hasret çektiğim bir zevkti. Sonbaharın sonunda her tarafta yolu kesilen Erzurum'a çetin kış günlerinde muntazam surette gelip gitmek ancak Cumhuriyetin muvaffakiyeti olmuştur. Bu neticeye varmak için katlandığımız uzun sabırların eziyeti Erzurumluların canlı ve neşeli hayatı içinde bir günde unutulmuştur. Dört sene evvel gördüğüme nispetle Erzurum'u çok kalkınmış ve ilerlemiş buldum. Şarkta mamur şehirler benim idealimdir. Erzurum iyi bir mamure olmak için çok eksiğini atmıştır. Erzurum'un temiz ve medeni vasıtaları mevcut bir şehir ve iyi bir kültür ve sanat merkezi olması için daha yapılacak bazı işleri vardır. Onları da az zamanda yapmak mümkün olacaktır. Erzurum'da yüksek cemiyet, vatanperver zihniyet her çehrede aşikâr bir surette görünür. Vatandaşlarımı bu bakımdan da çok takdir ediyorum. Erzurum'dan memnun ayrılıyorum. Yakında gene geleceğim. Yapılmakta olan ilerin gidişini takip ederek yeniden zevk duyacağım ve aranızda tatlı dakikalar geçireceğim."*

Bu sözlerle veda eden Cumhurbaşkanı İnönü, 16 Aralık 1939 gecesi, Erzincan'a doğru gitmek için özel treniyle Erzurum'dan ayrılmıştır.[309]

Üçüncü Umumi Müfettişlik bölgesi şehirlerinden Erzincan'da, 27 Aralık 1939 tarihinde 7,9 şiddetinde bir deprem meydana geldi. Civardaki 11 şehri de etkileyen depremde, 32.968 insan yaşamını yitirmiş, 116.720 bina yıkılmıştır.[310] Zorlu kış mevsiminde meydana gelen deprem, Türkiye'yi oldukça güç durumda bırakmış ve yurdun dört bir yanında yardım faaliyetleri yürütülmüştür. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer vefat edeli henüz birkaç hafta olmuş ve yerine atama yapılmamıştı. Depremden bir gün sonra, Dahiliye Vekili Faik Öztrak, Başvekil Refik Saydam'a, Üçüncü Umumi Müfettişlik memur ve müşavirlerinin Erzincan depreminin yardım ve koordinasyon faaliyetlerini icra etmeleri için Erzurum Valisi Haşim İşcan'ın emrine verilmesini ve emirlerinin etkili olabilmesi için de Üçüncü Umumi Müfettiş Vekilliğine görevlendirilmesini önerdi.[311] Başvekil Saydam, öneriyi uygun buldu.[312]

[308] "Cumhur Reisimiz Dün Erzurum'da Tetkikat Yaptı", *Cumhuriyet*, 15 Kanun-u Evvel 1939, sy. 5601, 1, 5.
[309] "Milli Şef'in İhtisasları", *Cumhuriyet*, 16 Kanun-u Evvel 1939, sy 5602, 1, 5.
[310] İlhan Haçin, "1939 Erzincan Büyük Depremi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* 30, sy. 88, (2014): 40.
[311] BCA, 30-10-00-00/119-884-2-2. 28.12.1939.
[312] BCA, 30.10.00/119.844.2. Depremzedelere yardım amacıyla Erzurum Valisi Haşim İşcan'ın 3. Umumi Müfettişlik Vekaletine tayini. 29.12.1939; Ek-20.

Dahiliye Vekili Öztrak, Erzurum Valisi'nin depremzedelerin iskanı için bölgenin en büyük mülki idari amiri sıfatıyla görevlendirildiğini beyan etti.[313] Üçüncü Umumi Müfettişlik, 23 Ağustos 1935 tarihinde kurulmuştu. Erzurum, Kars, Gümüşhane, Çoruh, Erzincan, Trabzon ve Ağrı illerini kapsayan müfettişliğin merkezi Erzurum'du.[314] Birinci ve İkinci Umumi Müfettişlik bölgelerinde deneyim kazanan İşcan'ın, Erzurum'a Üçüncü Umumi Müfettişlik kurulduktan sonra atanmış olması ve Tahsin Uzer'in ardından vekaleten görevini üstlenmesinde, bu deneyiminin payı büyüktür. Umumi Müfettişlik makamı vilayetler üstü bir yapıydı ve umumi müfettiş başbakanla doğrudan yazışma yapma yetkisine sahipti.[315]

Depremin hemen ardından Vali İşcan, bölgeye bir telgraf göndererek Erzincan'a yardım götürmek amacıyla bir trenin yola çıkarıldığını, ancak tren yolunda sorun olduğu için Erzurum'dan gönderilen on beş kamyonla yardımların Erzincan'a ulaştırılacağını bildirmiştir. Ayrıca Erzurum Sağlık Müdürü başkanlığında üç sağlık memuru, iki hasta bakıcı, üç doktor ve üç kâtipten mürekkep iki ekibin de trenle Erzincan'a gönderildiği haber verilmiştir. Battaniye, çadır ve sedye türü acil ihtiyaç malzemelerinin de erzakla gönderildiği ve bunlara ek olarak Dokuzuncu Kolordu'dan temin edilen elli dört çadır, erzak ve iki doktor ve hastabakıcı da gönderilmiştir. Depremde yaralanan vatandaşlar, Sivas, Malatya, Diyarbakır, Elâzığ ve Erzurum hastanelerine nakledilmişlerdir.[316]

Depreme en hızlı yardımı ulaştıranlardan biri olan Üçüncü Umumi Müfettiş Vekili ve Erzurum Valisi İşcan'ın kısa bir süre sonra görev yeri değişti. 4 Mart 1940'ta Antalya Valiliğine atandı. Erzurum Valiliğine İçel Valisi Burhan Teker getirildi. Üçüncü Umumi Müfettişliğe de Tekirdağ Valisi Sakıp Beygo atanmıştır.[317] Merkezi idare tarafından Vali Haşim İşcan'dan boşalan iki göreve birer vali atanmıştı. Erzurum'dan ayrılmaya hazırlanan İşcan'ın Antalya'ya tayin haberi yerel basınında geniş yer bulmuştu. Atama kararının, "her köşesinde yeniliğe müteallik değerli bir hatırası, kıymetli bir eseri, onu daima hatırlatacak bir yadigarı mevcut olan Erzurum'da teessürle karşılandığı" belirtiliyordu.[318] Vali İşcan, veda ziyaretleri kapsamında şehitliğe gitmiş ve vefat eden mesai arkadaşlarından Halkevi reisi Ahmet Erverdi ile Meclis-i

[313] "Dahiliye Vekilinin Yolda Muharririmize Beyanatı", *Akşam,* 29 Kanun-u Evvel 1939, sy. 7611, 1.
[314] Koçak, *Umumi Müfettişlikler (1927-1952),* 169.
[315] Burgaç, *1934 Trakya Raporu: Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey'in Gözünden 1930'lu Yıllarda Trakya*, 12.
[316] Yusuf Ziya Keskin ve Meryem İnan Önal, "Resmi Telgraflar Doğrultusunda 1939 Erzincan Depremi'nde Kurtarma, İlk Yardım ve İskân Faaliyetleri", *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, sy. 9, (Eylül 2021): 172-175
[317] BCA, 30.18.1.2/90.19.20. Bazı illerin valilerinin naklen tayinleri ve bir kısım valilerin değişik görevlere tayinleri. 04.03.1940; Ek-21.
[318] "Valimiz Yarın Antalya'ya Hareket Ediyor", *Erzurum,* 21 Mart 1940, sy. 3636, 1.

Umumi üyeleri Fatma Mengeneci ile Rıza Korukçu'nun mezarlarına birer çelenk bırakmıştır.[319] Erzurum Belediye Meclisi, Vali İşcan'a fahri hemşerilik payesi verdi. Erzurum Belediye Reisi ve CHP İl Başkanı Mesut Çankaya, fahri hemşerilik mazbatasını takdim ederken yaptığı konuşmada, "memleketimizde unutulmaz hatıralar bırakan Haşim İşcan ismi anıldığı zaman birçok ağızlar, işte bu cadde onundur. İşte bu bina, bu mahalle onundur diyerek adını tebcil edeceklerdir" sözlerini dile getirmiştir. Vali İşcan, Erzurumlulara veda konuşmasında şunları söylemiştir.

"Eğer dünyaya bir daha gelmek mümkün olsa, Edirne'den sonra nereli olursun diye sorsalar bilâ tereddüt Aziziye tabyasına dayanmış, kahramanlığına güvenmiş, tarihte ün vermiş bulunan bu serhadın çocuğu olurdum. Erzurum'u bir mabut gibi seviyorum. Civanmert Erzurum halkının karşısında onun asaletine, yurtseverliğine, kahraman vakarına, şanlı mazisine âşık olmuş bir abit gibiyim."[320]

Dönemin Kültür (Millî Eğitim) Bakanı Saffet Arıkan, Erzurum'da eğitim öğretim alanındaki gelişmeleri takdirle karşılıyordu; *Okul kurağı yaptırılmasında, öğretmen aylıklarının düzgün verilmesinde kültür işlerinin inkişafı yolunda başarı ile çalıştığınızı üçüncü umumi müfettişliğin iş'arından sevinçle öğrendim. Kültür işlerine gösterilen değerli ilgiyi takdirle karşılar ve başarılarınızın devamını dilerim*.[321]

Maliye Vekili Fuat Ağralı da kaçakçılığın önlenmesi konusundaki başarılarından dolayı İşcan'ı kutlamış ve şu takdirnameyi göndermiştir*; vilayetiniz mali işlerinin tanzimi hususundaki yardım ve alakanız tahsilatın, muhitin icaplarına uygun bir halde verimli bir hale getirilmesi hususunda devam etmekte olduğunu gördüğümüz mesainiz takdire şayan görülmüş ve keyfiyet Dahiliye Vekâletine de bildirilmiştir.*[322]

Vali İşcan'ı takdir eden bir başka kabine üyesi de Sıhhat ve İçtimai Muavenet İşleri Vekili D.r Ahmet Hulusi Alataş'tı. Vekil Alataş takdirnamesinde şu ifadelere yer vermişti; *Vilayetin sıhhat ve içtimai muavenet işlerine fevkalade ehemmiyet verdiğiniz, kaza, nahiye ve hatta köylere kadar halkın sıhhi vaziyetini ön safta bulundurduğunuz, vilayet varidatı hususiyesinden mühim bir hisseyi geçen sene bu maksada tahsis ettiğiniz gibi bu sene daha mühim bir tahsisat ayırmayı kararlaştırdığınız, bilhassa yüz bin lira sarfıyla numune*

[319] "Valimiz Şehitliğe 4 Çelenk Koydu", *Erzurum,* 21 Mart 1940, sy. 3636, 1.
[320] "Valimiz Yarın Antalya'ya Hareket Ediyor", *Erzurum,* 21 Mart 1940, sy. 3636, 4.
[321] Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı İlköğretim Genel Direktörlüğü, Belge No: 10247, Tarih: 1 Kanun-u Evvel 1937.; T.C. Erzurum Vilayeti Mektubi Kalemi, Belge No: 7227/371, Tarih: 11 Kanun-u Evvel 1937.
[322] T.C Maliye Vekâleti Zat İşleri Müdürlüğü, Belge No: 915600-9/12215, Tarih: 20 Nisan 1938.; T.C. Erzurum Vilayeti Mektubi Kalemi, Belge No: 7227/138, Tarih: 5 Mayıs 1938.

hastanesini tam karşısında bütün müşkülatıyla bir emrazı zühreviye hastanesi vücuda getirdiğiniz anlaşılmış ve bu suretle gerek halkın sıhhatine gerek sıhhat işlerine karşı gösterdiğiniz alaka takdire şayan görülmüştür. Binaenaleyh bu hususdan dolayı size takdirlerimi bildirir ve muvaffakiyetlerinizin temadisini dilerim.[323]

Haşim İşcan'ın, Erzurum'a yaptığı hizmetler şu şekildeydi; 32 okul, bir bulaşıcı hastalıklar hastanesi, bir doğumevi, 45 kilometre şose ve stabilize yol, Ilıca mevkiinde her türlü banyo tesisleriyle bir kaplıca, Erzurum merkezine ve Ilıca ilçesine birer park, beş jandarma karakol binası, bir şehir kulübü, altmış dükkân ve yazıhaneleriyle bir sinema binası. inhisarlar binası ve deposu, bir hipodrom, bütün medeni tesisleri havi ve ülkedeki en büyük halkevi binası, vali konağı, Aşkale'de bir kaymakam evi, her türlü tesisle donatılmış bir tohum ıslah istasyonu, Erzurum ilçelerinde dokuz adet hükümet konağı, Erzurum'da kolordu komutanlık ve umumi müfettişlik binaları, yeni orduevi, umumi müfettiş, kolordu, müstahkem mevki kumandan evleri subay ve memur evleri, sığınak ve cankurtaran binaları, Kop, Deveboynu, ve Tahirgediği dağlarında her türlü yardım ve imdat malzemesiyle on bir sığınak ve cankurtaran binaları.[324]

Haşim İşcan, 4 yılı aşkın bir süre görev yaptığı, imar faaliyetlerine en üst seviyede ihtiyaç duyan bölgelerden biri olan Erzurum'da hızlı biçimde icraata girişmiş, hastane, kamu kurumları, okullar, yollar inşa ettirmiştir. Kamu kaynaklarının yetmediği yerde ihtiyaç sahiplerine verilecek sosyal yardımlar karşılığında şehir yollarını açmak için çalıştırmıştır. Bu dönemde Erzurum şehir planının yapılması için çalışmalar yürütülmüştür. İşcan, Vali ve CHP İl Başkanı olarak Atatürk'ün ölümü sonrasında yapılan, CHP'nin ilk olağanüstü kurultayında bölgesini temsilen kurultaya çağırılan yedi validen biri olmuştur.[325] Kurultayın ardından İşcan, Avrupa'ya incelemeler yapmak üzere gönderilmiş burada edindiği izlenimleri yurdun muhtelif bölgelerinde görev yaptığı şehirlerde uygulamaya çalışmıştır. Haşim İşcan'ın adı, Erzurum'un Palandöken ilçesinde bir ortaokula verilmiştir.[326]

Vali İşcan, görev süresi boyunca muhtelif bakanlıklardan yürüttüğü çalışmalar sebebiyle takdirnameler almıştır. Merkezi hükümetin beğenisini, güvenin ve desteğini alan İşcan, devletin şehirdeki en önemli aktörü olarak yetkin ve icraatçı bir profil çizmiştir.

---

[323] T.C. Erzurum Vilayeti Mektubi Kalemi, Belge No: 7227/382, Tarih: 18 Kanun-u Evvel 1938.; Sicil No: 2678.
[324] Anonim, *Haşim İşcan'ın Hizmet ve Eserlerinden Bazıları*, 2-4; Ek-12.
[325] Kurultay için çağırılan diğer altı vali ise şu isimlerdi; Ankara Valisi ve Belediye Reisi Nevzat Tandoğan, Kastamonu Valisi Avni Doğan, İzmir Valisi Fazlı Güleç, Samsun Valisi Fuat Tuğsal, Edirne Valisi Niyazi Mergen ve Mersin Valisi Rükneddin Nasuhioğlu. "Büyük Kurultay Pazartesi'ye Toplanıyor", *Kurun*, 22 Kanun-u Evvel 1938, sy. 7525/1625, 2.
[326] Ek-22.

2.5. Antalya Valiliği (4 Mart 1940-14 Eylül 1945)

Antalya Valisi Fuat Baturay'ın, 20 Şubat 1940 tarihinde emekliye sevk edilmesi[327] üzerine yerine atanan Haşim İşcan, yeni görev yerine 14 Nisan 1940 günü varmıştır.[328] Göreve başladıktan kısa bir süre sonra yıllık iznini kullanmak için İstanbul'a giden İşcan, burada Mayıs-Haziran ayları arasında bir ay kadar kalmış ve 12 Haziran 1940 günü Antalya'ya dönmüştür.[329] Akdeniz bölgesinin en önemli şehirlerinden biri olan Antalya'nın 1940 yılında 256.366 kişi[330] olan nüfusu, 1945'te, 278,178 kişiye yükselebilmişti.[331] Nüfus artış hızının düşüklüğü, dönemin II. Dünya Savaşı yıllarını kapsamasından kaynaklanmaktadır. Tarıma dayalı kent ekonomisinin başlıca ürünleri meyve, sebze ve narenciye teşkil etmekteydi.[332]

Vali İşcan, göreve başlarken kentin ihtiyaçlarını ve eksiklerini hızlıca tespit etmiş, kaza kaymakamları, CHP kaza temsilcileri ve belediye reislerini, 30 Haziran 1940 Pazar günü Manavgat'ta toplayarak bir yol haritası belirlemiştir. Basında "Manavgat Kurultayı" olarak adlandırılan bu toplantıda, 21 karar alınmıştı. Bunlar; Serik kazasının su probleminin kaymakam, belediye reisi ve CHP reisinden müteşekkil bir komisyonla takip edilmesi ve 15 Ağustos gününe kadar çözülmesi, Akseki-Karpaz köprü yolunun eylül ayı sonunda bitmesi, Manavgat-Alara arasındaki yola taş çekilmesi, Alanya kazasındaki Oba bataklığı üzerine incelemeler yapılması, Gündoğmuş kasabasının uygun bir yerine park yapılması, parkın planının vilayetten kasabaya gönderilmesi, Alanya ve Serik'te beşer sınıflı birer ilkokul inşa edilmesi, Manavgat'ta okul tamiri yapılması, kazaların, köy bütçelerinin %7'sini aygır alımına tahsis etmesi, kaza merkezlerinde bilhassa ana yolların kenarlarında ocak ayı içerisinde kaolin, akasya, çam ağaçları diktirilmesi, korkuluklar yaptırılması, Serik kazası Eminceler köyündeki bataklığın tetkik ettirilmesi, Serik kazasının elektrik işi için merkezden bir elektrik mühendisi gönderilmesiydi. Ayrıca kazaların merkeze en yakın köyünün numune köyü olarak belirlenmesi isteniyordu. Gazetecilik mesleğinden gelen ve iyi bir okuyucu olan Vali İşcan, yayın kültürünün tabana yayılmasını arzuluyordu. Kaza yöneticilerinden, haftada bir veya iki defa neşredilmek üzere bir köylü duvar gazetesi çıkarılması imkânı aramalarını istemişti.[333]

---

[327] BCA, 30-18-1-2/90-16-10. 20.02.1940.
[328] "Valimiz", *Antalya,* 15 Nisan 1940, sy. 1560-69, 1.
[329] "Valimiz", *Antalya,* 13 Haziran 1940, sy. 1575-86, 1.
[330] Anonim, *20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı,* (Ankara: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Kitaplığı, yayın yılı yok), 6.
[331] Anonim, *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı*, (Ankara: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1950), 6.
[332] Feridun Emecen, 'Antalya', *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 3, (1991): 232-236.
[333] "Karar", *Antalya,* 1 Temmuz 1940, sy. 1580-91, 1-3.

İşcan, Antalya'ya atanmasından kısa bir süre sonra kentin imarı için kolları sıvamış ve şehircilik uzmanı Necati Ateş ve mimarlarla birlikte şehir planı için harekete geçmiştir. Cumhuriyet meydanı, Spor sahası ve stadyum ile Karaalioğlu parkı için imar planı hazırlanmıştır. Her biri birer şaheser olarak görülen bu yatırımların Antalya'nın çehresini değiştireceği düşünülüyordu.[334]

14 Ağustos 1940'ta Vali İşcan'ın öncülüğünde, Antalya'yı Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyeti kuruldu. Amaç, Antalya'nın imar çalışmalarında vilayet ve belediyeye yardım etmekti.[335] Ali Konuk, Miad Gökmen, Ahmet Tugayoğlu ve Murat Yerebakan Cemiyetin yöneticileri arasındaydılar.[336] 15 üyeden oluşan yönetiminin tüm mensupları aynı zamanda CHP üyesiydi. Ancak bu cemiyet Antalya'da teşkil edilen ilk güzelleştirme cemiyeti değildi. Nitekim Alanya'da, 1939 yılında kurulmuş olan imar amaçlı bir güzelleştirme derneği bulunuyordu.[337]

Falih Rıfkı Atay, 1941 Nisanı'nda seyahat ettiği Antalya izlenimlerini *Gezerek Gördüklerim* adlı eserinde şu sözlerle kalem almıştı:[338]

"Tabiat, tarih ve sanat, iç içe koyun koyuna, katran çamı bir saray sütununa gölge vererek, bir hisar Akdeniz parçalarının en tatlısı üstüne aksini sunarak, çağlayanların burçlardan sesi gelerek her şey bir aradadır. Birini bulan bahtiyardır. Fakat sizi Antalya'da nereye davet edeyim? Otel bulamayacaksınız. Katran çamlarının gölgesine kavuşabilmek için, katır sırtı arayacaksınız. Aspendos tiyatrosuna gitmek için, kuru hava bekleyeceksiniz ve orada küçük bir kulübe, çatısı altına sığamazsınız. İnsanların yapamayacağı, yaratamayacağı, erişemeyeceği her şey var. Sizi bunların hazzına doyurabilmek, bunların koynunda avutmak için, fakir zengin, herkesin yapabileceği şey eksik!"

Haşim İşcan göreve geldiğinde Antalya bu manzaraya sahipti. Tam da Falih Rıfkı Atay'ın ifade ettiği gibi zengin-fakir herkesin yapabileceği şeyler hayata geçirildi. Henüz sekiz aydır bu göreve gelmiş olmasına karşın 27 yıldır açılamayan Manavgat-Akseki yolunu açılmasına öncülük etmiş ve Antalya'yı Orta Anadolu'ya bağlamıştır.[339] Antalya'da en önemli

[334] "İmar İşleri", *Antalya,* 4 Temmuz 1940, sy. 1581-90, 1.
[335] Sönmez, *Antalya Mutasarrıfları, Valileri (Ocak 1899-14 Temmuz 1950)*, 302.
[336] Ali Rıza Gönüllü, *Cumhuriyet Döneminde Antalya (1923-1960)*, 171.
[337] Mayak, *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Antalya Teşkilatının Faaliyetleri (1931-1951*), 389-91; 1933 yılında, İstanbul'da da Adaları Güzelleştirme Cemiyeti kurulmuştu. Gökhan Akçura, *Bir Şehr-i İstanbul Ki…* (İstanbul: Oğlak Yayınları, 2019), 8-9.
[338] Atay, *Gezerek Gördüklerim,* 4-5.
[339] "Antalya, Akdeniz'in Büyük Bir Şehri Oluyor", *Son Posta,* 9 Kanun-u Evvel 1940, sy. 3724, 6.

sorunlardan biri ilçelerle kent merkezi arasındaki ulaşımın kolaylaştırılmasıydı.1939 yılında, Antalya merkezinden yalnızca Serik ve Korkuteli ilçelerine yol vardı. Bu sayı 1944'te sekiz ilçeye çıkarıldı. Bu durum, köylülerin mallarını kent merkezine ulaştırıp satabilmelerine de imkân verdiği için kent ekonomisine önemli katkı sağlıyordu.[340] Geçimini dokumacılıktan sağlayan vatandaşlara destek olmak amacıyla, Korkuteli, Alanya, Gündoğmuş ve Akseki'nin kaza merkezlerinde beş dokumacılık kooperatifi teşkil edildi.[341] Kentte, bayındırlık faaliyetlerinin yürütülmesi için merkezi hükümetin desteğiyle yoğun faaliyetler icra ediliyordu. Bakanlar Kurulu tarafından, Akseki-Manavgat yolunun Gökçebelen ve Gecereme köyü kısımlarının yapılması için Antalya iline 30.000 liralık ödenek gönderilmesi kararlaştırıldı.[342]

Cumhuriyet idaresinin demiryollarını yaygınlaştırma hamlesinin en önemli projelerinden biri Afyon-Antalya hattıydı. 1924 yılında başlanan ve fizibilite çalışmaları tamamlanan hat, 1942'de Burdur'a ulaşmış ancak İkinci Dünya Savaşı şartları içerisinde sona erdirilmiştir.[343] Kentin en önemli ulaşım hatlarından Burdur-Antalya güzergahındaki yol, bu dönemde inşa edilmiştir.[344] Ardından Burdur-Antalya hattında yolcu taşımacılığı sistematik bir biçimde yapılmaya başlanmıştır. Yazar Hulusi Günay, bu hattaki yolculuk tecrübesinde, taşımacıların keyfiyetle hareket ettiklerini, istedikleri saatte, istedikleri ücretle yolcu taşıdıklarını aktarır. Günay, bu sefer kente girişinde Antalya Belediyesi'nin işlettiği yolcu taşımacılık işletmesinden hayranlıkla bahseder. Bu otobüsler, belirli saatlerde ve daha uygun ücretlerle yolcu taşımaktaydı. İşletmenin kuruluş amacı kar değil hizmetti. Görevliler nezaket ve ciddiyetle çalışıyorlardı. Hizmet almak için ise bilet satın almak mecburiydi. Hulusi Günay, sarı basın kartıyla ücretsiz binmek istemiş ancak görevli, biletsiz hiçbir yolcu tanışmadığını, vali ve belediye reisinin dahi bilet satın alarak bindiklerini ifade etmiştir. Bunun üzerine Günay, *"Antalya Valisi'nin verdiği emirde, kendisinin dahi istisnaya tabi tutulmaması ne güzel şey!"* demiştir. Günay yolculuğu esnasında Antalya Havalimanı memurlarından Abidin Bey ile sohbet etmiş ve kendisinden taşımacılık sistemine dair; "*bu, Valimiz Haşim İşcan'ın bütün bölge halkını müteşekkir bırakan eserlerinden biridir"* sözlerini işitmiştir.[345]

[340] Günay, *Antalya,* 25.
[341] Vala Nureddin, *Antalya*, 29.
[342] BCA, 30-18-1-2/108-27-16. 18.05.1945; Gönüllü, *Cumhuriyet Döneminde Antalya (1923-1960),* 432-433.
[343] Muzaffer Deniz, "Resmî Belgelerde Afyon-Antalya Demiryolu Hattı Projesi (1924-1942)", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* sy. 4 (2021): 30.
[344] Vala Nureddin, *Antalya*, 18-24.
[345] Günay, *Antalya,* 12-13.

Antalya'nın muhtelif kazalarına, beş jandarma karakolu ve bir polis karakol binası inşa edilmiştir. Devlet hastanesi için iki yüz tonluk betonarme su deposu yaptırılmıştır.[346] Gündoğmuş, Elmalı ve Döşemealtı'nda üç yeni hükümet konağı yapılmıştır.[347] Kentte inşa edilen soğuk hava depoları, Antalya peynirciliğinin gelişmesine de imkân vermiş aynı zamanda Antalya Belediyesi'ne kar sağlamıştır.[348]

Nafia Vekili Ali Fuat Cebesoy, 1941 yılının eylül ayında Antalya'ya bir ziyarette bulundu. Antalya'ya ilk defa geldiğini ifade eden Cebesoy kentle ilgili şu izlenimlerini paylaşmıştır;

Antalya'nın istikbali çok parlaktır. Gerek iktisadi gerek idari ve gerekse refah ve huzur bakımından en müstesna üstünlükleri vardır. Bunun nazarı dikkate alan Cumhuriyet idaremiz, memleketin imarına bir plan dahilinde hız vermekle beraber çok münbit olan Antalya ovasının sulanmasını, bataklıkların kurtarılmasını ve taşkın suların fenalıklarından vikayesini düşünerek bu ova dahilinde-bildiğiniz gibi- birkaç suyun ıslahını tetkik etmeye başlamış ve bir an evvel bu tetkikatın fiiliyata inkılap etmesini temine ve hazırlığa geçmiştir. Muktedir ve kıymetli valiniz Haşim İşcan'ın mesai arkadaşlarıyla beraber bu işleri pek yakında başaracağını ve çok canlı, zeki, çalışkan ve samimi olan Antalyalı yurttaşlarımızın da azami muavenet ve müzaherette bulunacaklarına hiç şüphem yoktur. İki günlük kısa bir süre zarfında muhterem Antalyalılardan ve vilayet teşkilatından ve bilhassa valiniz Haşim İşcan'dan gördüğüm samimi ve candan tezahüratın hatıratını ilelebet kalbimde taşıyacağıma emin olabilirsiniz.[349] Basında, uzun yıllar ihmal edilen Antalya'nın Haşim İşcan döneminde imar ve ihya edildiği belirtiliyordu. Antalya, hummalı imar faaliyetleriyle yepyeni bir çehre alıyordu.[350]

Antalya, Haşim İşcan'ın en çok okul inşa ettiği yerdir. Valiliği döneminde adeta bir okullaşma seferberliği başlatmıştır. Bu dönemde, il özel idaresinin elinde, geçirdiği yangın sonrası enkazı kalan bir un fabrikası bulunmaktaydı. Bu fabrika Antalya Belediyesi'ne satılmış, karşılığında alınan 175 bin lirayla Vali İşcan'ın emriyle on sınıflı bir ilkokul inşa edilmiştir.[351]

---

[346] Vala Nureddin, *Antalya*, 18-24.
[347] "Antalya, Akdeniz'in Büyük Bir Şehri Oluyor", *Son Posta,* 9 Kanun-u Evvel 1940, sy. 3724, 6.
[348] Günay, *Antalya,* 22.
[349] "Sayın Vekilimizin Vilayetimizdeki İntibaları Hakkında Gazetemize Lütuf Buyurdukları Beyanat", *Antalya,* 8 Eylül 1941, sy. 1706-7, 1.
[350] "Antalya Yeni Birçok Güzelliklere Kavuşuyor" *Son Posta,* 3 Şubat 1941, sy. 3777, 6.
[351] Günay, *Antalya,* 45.

Ayrıca göreve geldikten sonra, 3 ortaokul ile 148 ilkokulun inşasına başlanmış, nahiye merkezlerinde ve köylerde halkodaları inşa edilmeye başlanmıştır.[352]

Vali İşcan'ın Antalya'ya kazandırdığı en önemli eserlerden biri İnönü Kız Enstitüsü idi. Kız enstitüleri, Cumhuriyet idaresinde kadınların toplumsal yaşamda daha aktif bir rol üstlenmelerini sağlayacak donanımı kuşanmaları için tasarlanmıştı. Kadınların ev dışında çalışmasına karşı kültürel ve toplumsal yaptırımların hala güçlü olduğu bir evrede, Türk kızlarından aydın eşler, anneler ve ev idarecileri yetiştirmek amacını taşıyordu.[353] Antalya şehir merkezinde, Ali Çetinkaya Caddesi üzerinde yer alan İnönü Kız Enstitüsü'nün 29 odalı binasının yapımı içim 50 bin lirası il özel idaresinden, 117 bin lirası da Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinden karşılanmak üzere kaynak aktarılmıştır. İnönü Kız Enstitüsü inşaatı tamamlandığında 175 bin liraya mal olmuştu. İl özel idaresi ile Millî Eğitim Bakanlığı iş birliğiyle hizmete alınmış, 1945 yılında enstitüde öğrenciler, yeni binada eğitim görmeye başlamışlardır.[354] Yazar Hulusi Günay, bu yapının "tam manasıyla evinin kadını" olan Antalya kızlarına, kadınlık bilgilerine kuvvet veren bir yer olduğunu ifade etmiştir.[355]

1945 yılına gelindiğinde, Antalya merkezinde on sınıflı betonarme bir ilkokul inşasına başlanmış ve aynı yıl bitirilmesi planlanmıştır. Elmalı, Akseki ve Alanya ilçelerinde birer ortaokul inşa edilmiştir. Antalya genelinde 47 köyde birer halk odası yapılmış ilaveten Karabayır köyünde bir halk odası yapılarak bu sayı 48'e çıkarılmıştır. Beş kaza merkezinde de birer halkevi binası inşa edilmiştir.[356]

Vali İşcan, Antalya'daki son yılı olan 1945'te, İçişleri Bakanlığına, kentte yürüttüğü imar ve inşa faaliyetlerine dair icraatlarını sıralayan bir rapor sunmuştur. Raporda, Aksu Köy Enstitüsü'nün 1944'te 27 mezun verdiğini, bu mezunlar için köylerinde 27 okul, 27 öğretmenevi ve 27 işlik (atölye), yapıldığını, topraklarının kamulaştırıldığını ve kendilerine verildiğini ifade etmiştir. 1945'te Aksu Köy Enstitüsü'nün 61 mezun vermesi bekleniyordu. Bu mezunların tayin edilecekleri köylerde okullar, öğretmenevleri ve işlikler şimdiden yapılmış, toprakları kamulaştırılmış ve tapu senetleri köy muhtarlarına verilmiştir. Bunların dışında, 1947 ve 1948 yıllarında mezun olacaklar için 22 okul, 50 öğretmenevi ve 40 işlik daha

[352] Vala Nureddin, *Antalya*, 18-24.
[353] Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2015), 102.
[354] T.C. Antalya Valiliği Mektubi Kalemi, "İl çevresindeki İnşaat Durumu Hakkında", Belge No: 99, Tarih: 21 Haziran 1945; Sicil No: 2678; Vala Nureddin, *Antalya,* 30; Ek-25.
[355] Günay, *Antalya*, 17.
[356] T.C. Antalya Valiliği Mektubi Kalemi, "İl çevresindeki İnşaat Durumu Hakkında", Belge No: 99, Tarih: 21 Haziran 1945; Sicil No: 2678.

yapılmıştır. Bunlara ilaveten Antalya'da 69 okul, 48 öğretmenevi ve 58 işliğin inşaatı devam etmekteydi. İnşaatlarının 1945 Ağustos'unda tamamlanması hedeflenmiştir.[357]

Antalya'nın 60 kilometre uzağında "Alim Pınarı" olarak bilinen yerden su temin edebilmek için buraya yol yaptırmıştır. Yerin 1640 metre yüksekliğindeki Tekir mevkiinden suyun ulaştırılması işi, dönemin İl Emniyet Müdürü Mehmet Tanyeri'nin gazeteci Hulusi Günay'a naklettiğine göre Vali İşcan'ın ilk ele aldığı meselelerin başında geliyordu. Ancak buradan su temin edilmesi için döşenecek olan borular, savaş sebebiyle temin edilememiş bakanlığın onayıyla projenin tamamlanması savaş sonrasına bırakılmıştır. Savaştan sonra su temin edilebilmiş ve Antalyalılar bu kaynağa, "Haşim İşcan suyu" adını vermişlerdir.[358] Ayrıca Fenike kaza merkezine su temin edilmiş ve Vali İşcan'ın katılımıyla bir tören yapılmıştır.[359] 14 Ocak 1943 günü Vali İşcan başkanlığında kurulan bir komite, muhtaçlara yardım amacıyla bir program tertiplemiş ve ayni ve nakdi yardım toplanmıştır.[360]

28 Nisan 1943'te Cumhurbaşkanı İnönü, çevre illere yaptığı bir gezi kapsamında Antalya'ya geldi. Burada dört gün kalan İnönü, imar işlerini incelemiş, yeni yapılan soğuk hava deposunu ve inşa halinde bulunan İnönü Kız Enstitüsü'nü, Akşam Kız Sanat Okulu'nu ve Aksu Köy Enstitüsü'nü ziyaret etmiştir.[361] Narenciye ve sıcak iklim nebatat ıslah istasyonları, Vakıflar idaresi, zeytin ve narenciye bahçeleri ve memleket hastanesi de Cumhurbaşkanı İnönü'nün gezdiği yerler arasındaydı. 180 dönüm büyüklüğünde olan "narenciye istasyonu" adı Cumhurbaşkanı İnönü'nün ziyareti sırasında değiştirilmiş ve "turunçgiller istasyonu" ismi vermiştir. İstasyonda 57 çeşit portakal, 24 türden mandalina, limon, bergamot gibi pek çok ürün işlenmekteydi. Ayrıca istasyon yılda 50.000 fidanı halka dağıtmaktaydı.[362] Antalyalı bahçe sahiplerine zirai meselelerde yol göstermek ve destek sağlamak amacını taşıyan istasyon, ürün kalitesinin arttırılması için de çalışmalar yürütüyordu.[363] Avokado ilk kez buraya Amerika Birleşik Devletleri'nden gelmiştir.[364]

---

[357] Vala Nureddin, *Antalya,* 30.
[358] Günay, *Antalya,* 45.
[359] Vala Nureddin, *Antalya,* 47.
[360] Mazlum Adıson, "Mutlak Zafere Doğru", *Antalya,* 15 Kanun-u Sani 1943, sy. 1811, 1-2.
[361] "Milli Şefimiz Dün Ankara'ya Döndüler", *Ulus*, 4 Mayıs 1943, sy. yok, 1; Ek-24.
[362] Vala Nureddin, *Antalya,* 12.
[363] A. Sami Yen, "Antalya Narenciye İstasyonu Ne İçin Açılmıştır?", *Türk Akdeniz* (Şubat 1937), C.1, sy. 1, 24-26.; Yüksek Mühendis ve Antalya Narenciye İstasyonu Müdürü Sami Yen, Halkalı Ziraat Mektebi'ni bitirdikten sonra İtalya'da narenciye alanında doktora yapmıştır. Vala Nureddin, "Antalya'nın Portakalcılığına ve Hurmacılığına Bir Kuş Bakışı, *Akşam,* 2 Kanun-u Sani 1944, sy. 9050, 3.
[364] Sönmez, *Antalya Mutasarrıfları, Valileri (Ocak 1899-14 Temmuz 1950),* 310.

Daha öncesinde bir bataklık olan Karaali mevkii, bir sivrisinek yuvasıyken modern bir şehir parkına dönüştürüldü. Sosyal donatı alanları barındıran parkın inşası iki yıl içinde tamamlanmıştır.[365] Karaalioğlu Parkı için, iki kilometre uzunluğunda beton yol, 3500 metrekarelik beton meydan, biri renkli su fışkıran üç büyük havuz, 30 bin metrekare çiçeklendirilmiş ve çimlenmiş alan, deposuyla bir büfe, sandalye ve masalar, mozaik merdivenler ve ışıklandırmalar yapılmıştır. Güzelleştirme Cemiyeti, 265 bin lira sarf ederek bu eseri Antalya'ya kazandırmıştır.[366] *Antalya* gazetesinde, parkın yapım çalışmaları sürerken "İşcan" adı verilmesi gündeme getirilmiş fakat hayata geçirilmemiştir.[367]

Karaalioğlu Parkı'nın açılışını Cumhurbaşkanı İnönü yaptı. Açılış münasebetiyle bir kalabalık toplanmıştı. Cumhurbaşkanı, açılışın ardından bir bankta oturarak İşcan'ı yanına çağırır ve halkın içinde yüksek sesle *"neyi, nasıl yaptığını anlat bakalım*" der. İşcan, yaptıklarını ayrıntılı bir biçimde anlatır. Halk, Vali İşcan'ı alkışlamaya başlar. İnönü, "*valileri bir süre senin yanında çalıştırmalı, senden öğrenecekleri çok şey var"* demiştir.[368] Haşim İşcan, Karaalioğlu parkının yanı sıra Antalya'ya pek çok sosyal donatı alanlar kazandırmıştır.[369] Cumhurbaşkanı, halkın sevgi tezahüratları arasında şehirden ayrılarak Burdur'a gitmiş, oradan başkent Ankara'ya dönmüştür.[370]

Yazar Hulusi Günay, burası için park sözünün eksik kalacağını, İnönü Parkı olarak isimlendirilen alanın 70 bin metrekarelik bir sahada kurulmuş ışıktan gerdanlıklarla süslü olduğunu dile getirir. Hulusi Günay, Antalya Ticaret Odası Başkanı Hüseyin Ülgen'den naklettiğine göre, Cumhurbaşkanı İnönü, ziyareti sırasında Vali İşcan'a parkın maliyetinin 1 milyonu ne kadar aştığını sormuş, İşcan da cevaben, 270 bin liradan az bir tutarla tamamladıklarını beyan etmiştir. İnönü buna mukabil, az parayla çok iş görebilmek hasletine ülkenin duyduğu ihtiyacı dile getirerek iltifatlar etmiştir.[371] İnönü Parkı, 260 bin lira maliyetle,

---

[365] Dayar, "20. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya'nın Kentsel Gelişimi (1923-1950*)",* 149.
[366] Vala Nureddin, *Antalya*, 13; Ek-26.
[367] "Karaalioğlu Parkında", *Antalya*, 14 Ağustos 1941, sy. 1700, 1.
[368] Atıfet İşcan'ın Burhanettin Ayanoğlu'na aktarımından. Ayanoğlu, "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İdari Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)", 14.
[369] Bu alanlardan biri Kuğulu Park olarak bilinen Atatürk Parkı'dır. Antalya'nın eski belediye başkanlarından Selahattin Tonguç bir beyanatında, Atatürk Parkı alanının planlanması ve kamulaştırılması için verdikleri mücadeleyi anlatırken*; Haşim İşcan, Atatürk Parkı'nı halkın denizle bağlantısının kapanmaması için düşünmüş. Biz göreve gelince 400 dönümlük bu alanın imara açıldığını ve gideceğini gördük. Park yapmak için hemen çalışma başlattık* ifadesini kullanmıştır. "Antalya'nın Efsane Başkanı Tonguç Deneyimlerini Anlattı", Antalya Kent Konseyi, https://antalyakentkonseyi.org.tr/antalyanin-efsane-baskani-tonguc-deneyimlerini-anlatti Erişim tarihi: 03.02.2024.
[370] "Milli Şefimiz Dün Ankara'ya Döndüler", *Ulus*, 4 Mayıs 1943, sy. yok, 1.
[371] Günay, *Antalya*, 14-16.

2 kilometre uzunluğundaydı. 3500 metrekarelik beton meydana sahip 30.000 metrekarelik çimen ve çiçeklik ve 110 metre uzunluğunda bir pergola yerleştirilmiştir. 3 büyük havuz ve şelaleli su yolları yaptırıldı. 6 küçük mozaik merdiven, su depoları, renkli fıskiyeler yaptırılmıştı.[372]

1943 yılının sonlarında bir yakınını ziyaret vesilesiyle Antalya'ya giden ve burada on beş gün kalan *Akşam* gazetesi yazarı Vâlâ Nureddin (Vâ-Nû), ayrıldıktan sonra bir telgraf göndererek seyahati sonrasında gördüğü ilgiden dolayı teşekkürlerini sunmuştu. Vala Nureddin İşcan'ı; y*alnız Antalya'nın değil, bütün Türk milletinin teşkilatında imar zekasını temsil ettiği için hepimizin iftihar vesilemiz olan kıymetli vali"* olarak nitelendiriyordu.[373] 1944 yılı başlarında kaleme aldığı Antalya notlarını; *Antalya İkinci Dünya Harbi İçinde Nasıl Güzelleşebildi?* adlı eserde bir araya getirdi. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, 1943-1944'te tesadüfen Antalya'yı ziyaret ettiğini ifade eden Vala Nureddin, daha önce de ziyaret ettiği Antalya'yı ümrana kavuşmuş, güzelleşmiş, ruhen yükselmiş bulduğunu dile getirmiştir. Haşim İşcan dönemi Antalya'sı anlatan bu kitap, yazarın ifadesiyle; "*İsmet İnönü devrinin yaratıcı valisi Haşim İşcan'a hürmetle ithaf edilmiştir.*"[374]

İkinci Dünya Savaşı yıllarında pek çok ürünün tedariği zorlaşmış, gaz, benzin, otomobil lastiği, demir, çimento satan tüccarlardan Güzelleştirme Derneği için bağış toplamıştır.[375] Savaş döneminde, halkın temel tüketim maddelerinin satışı bazen durdurulmuş ve kısıtlı miktarlarda satışlara izin verilmiştir. Ekmek, karneyle dağıtılmış, satışına izin verilen şekeri bir kilodan fazla almak yasaklanmıştır.[376] Antalya'da, gıda ürünlerinde fiyatların yukarı doğru hızla artması ve arzın talebi karşılayamaması sebebiyle güçlükler yaşanmaktaydı. Bu dönemde en büyük ihtiyaç kalemlerinden biri de kara ulaşımında lastik temini olmuştur. Savaş kaynaklı ithalat ve ihracat kısıtlamaları sebebiyle ithal edilen lastiklerin %70'i İstanbul'a, %30'u da Anadolu'ya tahsis edilmiştir.[377] Artan karaborsa ve vurgunculuğun önüne geçmek için kararnamelerle önlem alınmaya çalışılıyor, denetimler sıklaştırılıyordu. Bütün bu önlemlere

[372] Günay, *Antalya,* 34.
[373] "Kıymetli Bir Telgraf", *Antalya,* 14 Kanunu Sani 1944, sy. 1910, 1.
[374]Antalya'yı 12 yıl önce ziyaret ettiğini belirten Vala Nureddin, burayı, "Allah'ın hiçbir şeyi esirgemediği, kulların en ufak bir himmetini görmemiş şehir" olarak nitelendirmişti. Vala Nureddin, *Antalya İkinci Dünya Harbi İçinde Nasıl Güzelleşebildi?* sayfa numarası yok, ithaf.
[375] Mayak, *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Antalya Teşkilatının Faaliyetleri (1931-1951),* 277.
[376] "Şeker Satışına Tekrar İzin Verildi", *Antalya,* 23 Kanun-u Sani 1942, sy. 1744, 1.
[377] As, *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960),* 264; "Otomobil ve Kamyon Lastiklerinin Tevzii", *Cumhuriyet,* 19 Kanun-u Sani 1941, sy. 5906, 2.

karşın temel tüketim mallarında ciddi kıtlıklar yaşanıyordu.[378] Vali İşcan döneminde, imar, yol, okul gibi çalışmaların yanı sıra gıda ürünlerinin temini konusunda da çalışmalar yapılmasına karşın, stok yapma ihtiyacı sebebiyle fiyatlar artmaya devam etmiştir.[379] Savaş öncesi dönemde, pek çok ticaret kaleminde ihracat yapan Antalya, uluslararası ticaretin durgunluğundan payına düşeni almış ancak savaşın sona ermesiyle Mısır ve Filistin'e Mersin üzerinden kereste ihraç etmeye başlamıştır. Antalya'da üretim maddelerinden başlıca ihraç malları; buğday, arpa, susam, yulaf, kereste, mısır, odun, meyan kökü, odun kömürü, kasaplık hayvan olarak sıralanmıştır.[380]

Kent, tüm bu olumsuzluklara karşın ülkenin savaş şartlarından en az etkilenen bölgelerinin başında geliyordu. Bunun nasıl meydana geldiğine ilişkin İşcan şu açıklamayı yapıyordu;

"Her esnaf zümresi ile ayrı ayrı uğraşmak ve fiyat yükseltmelerine meydan vermemek için türlü türlü engellere düşmektense bir kooperatif teşkilini ve işlerin tek elden idaresi esasını doğru buldum.

İşcan'ın kurduğu kooperatif, bini aşkın ortağa sahipti ve %5 karla iş yapmasına karşın ticaret hacmi oldukça büyüktü. Kooperatif, ortaklara %110 kar dağıtmıştır. Kooperatif, 90 bin lira gibi küçük bir sermaye ile kurulmuştu ve küçük sermayesiyle büyük etki etmeyeceğine inanılıyordu. Ancak kooperatif şunu sağlamıştı; her aranılan maddenin bulunabildiği bir depo, memur ve halktan kimselere ucuza kredi sağlama, ürünlerin karaborsaya düşmesini engelleme gibi işlevler üstlenmiştir. Böylece, hayat pahalılığı önlenmiştir. Ekmek ve akaryakıt, savaş öncesinin fiyatlarıyla aşağı yukarı aynı seviyelerde korunuyordu.[381]

İşcan döneminde Antalya'ya kazandırılan eserlerden biri de Bahçeli Evler mahallesidir. 1944 yılının başında bir kooperatif kurulmuş ve Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmıştır.[382] Kooperatif evlerinin yıl içinde tamamlanması hedeflenmişti.[383] Eski İtalya Mezarlığı üzerinde inşa edilen evlerin temeli Nisan 1944'te atıldı. Evlerin yanı sıra mahallenin ortasında bir park, okul ve küçük bir çarşı da yer alacaktı. Kooperatif usulüyle satışı yapılan deniz manzaralı

[378] Tezel, *Cumhuriyet Dönemi İktisadi Tarihi (1923-1950*), 33.
[379] Mayak, *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Antalya Teşkilatının Faaliyetleri (1931-1951),* 46.
[380] Günay, *Antalya,* 46.
[381] Günay, *Antalya,* 23-25.
[382] BCA, 30-18-1-2/104-9-21. 27.01.1944.
[383] "Bahçeli Evler", *Antalya*, 3 Şubat 1944, sy. 1918, 1.

evlerin önü kapatılmayacaktı.[384] Antalya'nın ilk planlı imar hareketi olan Konyaaltı caddesinin açılması ve paralelinde gelişen Bahçeli Evler semti, kent merkezinin batıya doğru gelişimini hızlandırmıştır. Konyaaltı bölgesinde, 15 bin metrekarelik bir alanda kurulan Bahçeli Evler Mahallesi'nde, ilk etapta 200 ev inşa edilmiştir. Her ev 11 dönümlük bir arazi üzerinde yer alıyordu. Ayrıca burada sosyal donatı alanlarına da yer verilerek bir ilkokul, beş dükkân, bir fırın ve bir deniz gazinosu da inşa edilmiştir. Dükkanları il özel idaresi, fırını ise Antalya Belediyesi yaptırmıştır.[385]

1945 yılında Antalya'da enstitülerden 16 sağlık memurunun eğitimini tamamlayıp göreve başlaması beklenmekteydi. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının memurları atadığı köylerde memurlar için birer ev ve bir gelecek yılın mezunları için de şimdiden birer ev inşa edilmiştir. Antalya'yı Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyeti tarafından, Antalya'da 219 bin liralık yatırımla Doğum ve Çocuk Bakımevi inşasına başlanmış 1945 yılı içinde tamamlanması hedeflenmiştir.[386] Antalya Doğum ve Çocuk Bakımevi 50 yatak ve 80 oda kapasitesindeydi. Yapı tamamlanır tamamlanmaz Sağlık Bakanlığı tarafından personel kadrosu atanmıştır.[387]

Antalya'yı Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyeti'nin kongresinde Antalya kent merkezinde bulunan Rağbetiye mahallesine, Haşim İşcan'ın adının verilmesine yönelik bir teklif gündeme alındı; *memleketimizi Allah'ın cennetinden örnek haline koyan, çalışkanlık ve feragatta ulaşılmaz örnek olan değerli ve çok kıymetli valimizin, mana ve lüzum taşımayan Rağbetiye kelimesi yerine koymak suretiyle verimlerini en mütekasif bulunduğu semti İşcan mahallesi olarak kabul edilmesini teklif ederiz.*[388] Kongrede Vali İşcan'a gösterilen teveccühe karşılık Milletvekili Galip Kahraman, *"bir idare amiri için en büyük mazhariyetin bu olduğunu"* ifade etmiş, Vali İşcan da kongrede yaptığı konuşmada; *iftihara layık olan cemiyet muamelatını her Türk vatandaşı istediği zaman görebilir ve tetkik edebilir. Binaenaleyh; Antalya'yı Güzelleştirme Cemiyeti'nin yirmi milyon müfettişi vardır* demiştir.[389] Cemiyet, 1940-1944 yılları arasındaki faaliyeti süresince Antalya'ya 340.703 liralık yatırım sağlamıştır.[390] Antalya Belediye Meclisi, Belediye Başkanı Lütfü Gökçeoğlu'nun riyasetinde 3

[384] "Bahçeli Evler", *Antalya,* 7 Nisan 1944, sy. 1934, 2; Evren Dayar, "20. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya'nın Kentsel Gelişimi (1923-1950*)",* 145.
[385] Günay, *Antalya,* 19.
[386] T.C. Antalya Valiliği Mektubi Kalemi, "İl çevresindeki İnşaat Durumu Hakkında", Belge No: 99, Tarih: 21 Haziran 1945.; Sicil No: 2678.
[387] Günay, *Antalya,* 17.
[388] "İşcan Mahallesi-Rağbetiye", *Antalya*, 29 Şubat 1944, sy. 1923, 1.
[389] "Antalya'yı Güzelleştirme Cemiyet", *Antalya,* 7 Mart 1944, sy. 1924-25, 1.
[390] "Antalya'yı Güzelleştirme, İmar ve Tanıtma Cemiyeti Fevkalade Kongre Zabıtnamesi", *Antalya,* 7 Mart 1944, sy. 1924-25, 3.

Nisan 1944 tarihinde icra ettiği toplantıda, Yenikapı Rağbetiye mahallesinin adını Haşim İşcan olarak değiştirilmesini kararlaştırdı. Vali İşcan, Başkan Gökçeoğlu'nun şahsında tüm Antalyalılara teşekkür etti.[391]

Gazeteci Hulusi Günay, Antalyalıların memleketlerinin bugünkü güzelliğini, ileri hareketlerini, imar faaliyetlerini kendi çalışmalarının eseri olmakla övünebileceklerini ancak bu eserin temelini atmak, işi yürütmek şerefli metotla, bilgi ve azimle çalışan Vali Haşim İşcan'a ait olduğunu ifade ediyordu. Antalya Belediye Başkan Yardımcısı Esad Bey, kentte ortaya çıkan tüm eserlerin Vali İşcan'ın çabaları sonucu yapılabildiğini, aksi takdirde belediye bütçesinin bu icraatları gerçekleştirmeye imkân vermediğini dile getirmiştir. Vali İşcan, övgüler karşısında; *ben imkân nispetinde, sadece vazifemi yapmaktan başka bir iş görmedim* demiştir.[392]

Mustafa Kemal Atatürk'ün Ankara Rasattepe mevkiinde inşa edilecek olan kabri için açılan mimari proje müsabakasını Türk mimarlar Orhan Arda ve Emin Onat kazanmıştı.[393] Müsabaka sonrasında ünü artan Mimar Emin Onat, 1944 yılında Antalya'ya davet edilmiş ve şehirde yapılması düşünülen büyük bir otel ve sinema projesi için incelemelerde bulunmuştur. Onat, incelemeleri sonrasında otel ve sinemanın yapılması planlanan yerlerini yerinde bulduğunu ifade etmiştir.[394]

Yazar Cahit Uçuk, 1940'lı yılların Antalya'sında bir Cumhuriyet Bayramı kutlamasına dair izlenimlerini kaleme almıştır. Antalya'nın yeni inşa edilen Halkevi binasında 29 Ekim akşamı bir balo tertiplenmiş ve İstanbul'dan caz orkestra getirtilmişti. Cahit Uçuk, kısa sürede arkadaşlık kurdukları Atıfet Hanım'a dair şu sözleri paylaşmıştı: *Atıfet İşcan, pırıl pırıl ışıldayan, gençliği ve kendisine son derece yakışan muhteşem tuvaletinin üzerine aldığı etekleri yerlerde olan, ermin kürkü ile konuklarının gözlerini ayıramadıkları bir odak noktasıydı.*[395]

1944 yılında, Antalya Lisesi tarih ve coğrafya öğretmeni Tayyar Anakök, *Antalya Valisi Haşim İşcan ve Derslerim* adlı bir şiir kitabı yayımladı. Anakök, Haşim İşcan'ın icraatlarını

[391] "Belediye Meclisi", *Antalya,* 4 Nisan 1944, sy. 1933, 1; Ek-27.
[392] Günay, *Antalya*, 22-28.
[393] Zeki Sayar, "Anıt-Kabir Müsabakası Münasebetiyle", *Arkitekt,* sy. 1-2, (1943): 133.
[394] "Ordinaryus Pr. Emin Onat ve Bayındırlığımız", *Antalya,* 7 Mart 1944, sy. 1924-25, 5.
[395] Sönmez, *Antalya Mutasarrıfları, Valileri (Ocak 1899-14 Temmuz 1950)*, 310; Cahit Uçuk, *Erkekler Dünyasında Bir Kadın Yazar-Silsilename I,* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), 162.

şiirlere dökmüştür. "Antalya'da Yenilikler: Tarihin Cevabı" adlı şiirinde, İşcan'ın göreve başladığı 1940 yılını bir devrimin başlangıcı olarak kabul ediyordu;[396]

Bin dokuz yüz kırk ağustos tarihi
Olmuş artık bir devrimin tarifi

Çünkü bu tarihte başlar inkılap
Doğmada şehre yeni bir afitap

Afitabın merkezi İŞCAN idi
Memleketin havline dair idi

Vali İşcan'ın şehrin ihtiyaçları karşısında ortaya koyduğu icraatlar, başlıklar haline şiirler kaleme alınmıştır. Anakök'ün İşcan için son dizelerinde ise şu sözler yer alıyordu; [397]

"Haşimizm evladı ol yüksel göğe,

Yerde gökte namını zerrat öve"

Vali İşcan'a Antalya'daki görev süresi boyunca muhtelif vekaletler tarafından pek çok takdirname verilmiştir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Sani Konuk, Antalya ve çevre illere yaptığı ziyaret sonrasında aralarında İşcan'ın da bulunduğu dört valiye birer takdirname göndermiş, takdirnamesinde; "*son seyahatimde gördüğüm sağlık işlerine karşı gösterilen yakın alakadan dolayı İzmir Valisi Şefik Soyer'e, Antalya Valisi Haşim İşcan'a, Aydın Valisi Salim Gündoğan'a ve Muğla Valisi İbrahim Etem Akıncı'ya yazılan teşekkür ve takdir ederim"* demiştir.[398]

1945 yılında, mezun olacak 16 köy sağlık memuru adayı için yaptırılması gereken 16 ev yerine 22 ev yaptırması ve kıymetli başarısından dolayı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca teşekkür edilmiştir.[399] Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Sadi Konuk; *vilayetiniz bölgesinde son defa teftiş maksadıyla yaptığım seyahatte, sıhhi işler ve teşebbüslerde ve bilhassa sıtma savaşı hareketlerinde valiliğinizin göze çarpan ve müspet yolda yürümek için büyük bir kıymet taşıyan alaka ve mesainiz eserlerine rastladım. Bu alaka ve yardımlarınızı*

[396] Anakök, *Antalya Valisi Haşim İşcan ve Derslerim,* 1.
[397] Anakök, *Antalya Valisi Haşim İşcan ve Derslerim,* 19.
[398] Sağlık ve Sosyal Yadım Bakanlığı Muamelat ve Zat İşleri Umum Müdürlüğü, Belge No: 169/20594, 29 Nisan 1945.; Sicil No: 2678.
[399] Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Belge No: 331/8215, Tarih: 26 Haziran 1945.; Sicil No: 2678.

bizim gerek yaptığımız sıtma savaşında gerek giriştiğimiz bütün sağlık işlerinin yeniden tanzimi teşebbüslerinde muvaffakiyetimizin mesnedi addediyorum. Memleket davalarında öteden beri taşıdığımız yüksek duygu ve başarıların bir örneğini de bu ilgi ve mesainizle yurda bağışlamış oluyorsunuz. Binaenaleyh değerli mesainizi takdirle anarak teşekkürlerimi sunar ve her zaman muvaffak ve mesut olmanızı dilerim.[400]

İlde ihtiyacı karşılayacak durum ve mükemmellikte inşa ettirdiği bir doğum evi inşasındaki kıymetli mesai ve başarıdan dolayı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca teşekkür edilmiştir.[401] *Sayın Bay Haşim İşcan; Bu defaki seyahatimde görmek fırsatını bulduğum yeni doğumevi binasının mükemmeliyeti ve ihtiyacı karşılayabilecek olan durumu karşısında büyük sevinç ve zevk duydum. Bu hayır müessesini, şeraitin müsait olmadığı bugünlerde vücuda getirdiğinizden dolayı en derin teşekkürlerimi sunar bundan sonraki işlerinizde başarılar dilerim.*[402]

Ayrıca, 1945 yılında ilköğretim alanında gösterdiği olağanüstü gayret ve mesaiden dolayı Millî Eğitim Bakanlığınca da takdir edilmiştir.[403] Antalya vilayeti yollarında müşahede olunan mükemmeliyetten dolayı Antalya Valisi Haşim İşcan'a Nafia Vekili Sırrı Day; *Antalya vilayeti yollarının günden güne himmetinizle çok iyi bir duruma girmekte olduğunu görmekteyim. Olağanüstü hallet sebebiyle yol inşaatında husule gelen güçlüklere rağmen şahsi teşebbüsünüz neticesinde vilayet yollarının iyi bir hale sokulmasında ve programlı bir şekilde bakım altına alınmasındaki yüksek himmet ve gayretinizi memnuniyet ve şükranla kaydederken, direktifiniz altında bu işleri tatbik ve tahakkuk ettiren Nafia müdürünüz mühendis Sadık Başarankut'un da gösterdiği üstün başarısından dolayı takdirlerini beyan eylerim. Bu hususun siciline de kaydedilmiş olduğunun kendisine tebliğini rica eder saygılarımı sunarım.*[404]

İşcan'a kabine üyeleri dışında silahlı kuvvetlerden de takdir mesajları geliyordu. 1942 yılında Tümgeneral M. Suphi Kula, Dahiliye Vekaletine Konya'dan bir telgraf göndererek Vali İşcan'ın çalışmalarına dair şu değerlendirmeyi yapmıştı;

Askerlik mıntıkasına ait işleri görmek üzere Antalya'ya uğradığımda her defasında memlekette gördüğüm değişik, asa, ümran ve terakkiyi memleket iktisadiyatında ve askerlik

[400] Sağlık ve Sosyal Yadım Bakanlığı Muamelat ve Zat İşleri Umum Müdürlüğü, Belge No: 328/20555, 28 Haziran 1945.; Sicil No: 2678.
[401] Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Belge No: 326/8072, Tarih: 28 Haziran 1945.; Sicil No: 2678.
[402] Sağlık ve Sosyal Yadım Bakanlığı Sosyal Yardım İşleri Dairesi Başkanlığı Belge No: 328/20555, 28 Haziran 1945.; Sicil No: 2678.
[403] Millî Eğitim Bakanlığı, Belge No:13332. Tarih: 26 Haziran 1946.; Sicil No: 2678.
[404] T.C. Nafia Vekâleti Şose ve Köprüler Reisliği, Belge No: 14270/13365, 9 Teşrin-i Sani 1944.

hususunda büyük rolü olan yolların tamir ve ıslahatındaki candan alakayı şayanı takdir buldum. Mesai ve fikri takip ile memleket menabii gören bütün hüsnü idare ve ameli tatbikat ile verimli hale koyabilen Vali Haşim İşcan'ın takdir olunmasını yüksek tasviplerinize arz ederim.[405]

Haşim İşcan'ın halk nezdinde ve devletin en üst kademesinde gördüğü teveccühe karşın dönemin Dahiliye Vekili Recep Peker[406] ile yıldızı barışmamıştı. Hilmi Uran anılarında, Peker'in görevden ayrılmasını dönemin Antalya Valisi Haşim İşcan'a yaptığı bir muameleye bağlamıştır. Recep Peker, Vali İşcan'ın tasvip etmediği bazı hallerini yüzüne karşı tenkit edeceğini ifade ederek kendisini Ankara'ya çağırmıştır. İşcan, Ankara'ya gelerek bir hafta boyunca otelde kalmış ancak Dahiliye Vekili tarafından kabul edilmemiştir. Recep Peker'in sert ve kaba tutumlarını bilen ve bundan şikayetçi olan İsmet İnönü, Vali İşcan'ı desteklemekteydi. Bu olay, Recep Peker için bardağı taşıran son damla olmuştu. İnönü, Hilmi Uran'ı 1943 yılının 19 Mayıs Gençlik Bayramı törenlerinde kenara çekerek, Recep Peker'in artık valileri bile huzuruna kabul etmez olduğundan şikâyet etmiştir. İsmet İnönü, aynı günün akşamı Hilmi Uran'ı Çankaya Köşkü'ne çağırarak Dahiliye Vekilliği görevini tevdi etmiş, 20 Mayıs 1943 günü Recep Peker görevinden ayrılmıştır.[407] Cumhurbaşkanı İnönü'nün Antalya ziyareti sırasında İşcan'ın icraatlarını ve onları nasıl gerçekleştirdiğini, halkın önünde kendisinden dinledikten sonra övgü dolu sözler sarfetmiş olması ve birkaç hafta sonra İşcan'a Peker'in yaptığı muameleden rahatsızlığını Hilmi Uran ile paylaşıp görevden alması, Uran'ın iddialarını güçlendirmektedir. Katı üslubuyla bilinen bir devlet adamı olan Recep Peker'in[408] hadisenin hemen ardından görevini devretmek zorunda kalması, Vali İşcan'ın icraatlarına yönelik Cumhurbaşkanı İnönü nezdinde duyulan güven ve takdirin de bir tezahürü olmuştur.

Vali İşcan, bağış toplama meselesinde, birtakım zorunlu ve gönüllü uygulamalar yürütmüştü. Karaalioğlu Parkı yapımında at arabası sahiplerine her sabah işe başlamadan evvel Konyaaltı'ndan bir araba çakıl taşı getirmeyi zorunlu kıldı. Bu vazifeden kaytarmayı önlemek

---

[405] Dahiliye Vekaleti Belge Numarası 2/1700, 15 Kanun-u Sani 1942.

[406] 5 Şubat 1889'de İstanbul'da doğdu. 1904'te Kuleli Askerî Lisesi'ni, 1907'de Harbiye Mektebi'ni bitirdi. 4 Şubat 1920'de Millî Mücadele'ye katıldı. Halk Fırkası'nın kurucuları arasında yer aldı. Fırkanın adının başına "Cumhuriyet" ifadesinin eklenmesi önerisi kabul gördü. Maliye, Dahiliye, Mübadele, İmar ve İskân, Müdafaa-i Milliye, Nafia ve Mjjaarif vekaletlerinde bulundu. Kemalizm'in ilkelerini "Altı Ok" ile sembolize etti. CHP Genel Sekreterliği, Ağustos-1946-Eylül 1947 tarihleri arasında Başbakanlık yaptı. 2 Nisan 1950'de öldü. Şaduman Halıcı 'Mehmet Recep Peker (1889-1950)' *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-recep-peker-1889-1950/ Erişim tarihi: 1 Mayıs 2024.

[407] Sönmez, *Antalya Mutasarrıfları, Valileri (Ocak 1899-14 Temmuz 1950),* 310-312; Hilmi Uran, *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950),* (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2008), 319-320.

[408] CHP Genel Sekreteri Recep Peker, 15 Haziran 1936 itibariyle, parti-devlet bütünleşmesinin uygulamaya geçirildiği dönemde, 1943 yılındaki duruma benzer bir biçimde, bazı vali ve yerel yöneticilerle anlaşmazlık yaşadığı için Atatürk tarafından görevden alınmıştır. Çelik ed. *T.C. İçişleri Bakanlığı Tarihi (1920-2014),* 151.

için de arabacının önce görevliden kâğıt alıp işine devam edebilmesini mümkün kılmıştır. İmar faaliyetlerinde çimento parası ve işçi ücretlerini karşılamak için Antalya'da doğan her çocuğun nüfus cüzdanı çıkarılırken 5 lira "güzelleştirme parası" alınmıştır. İşcan'ın çalışma şekli Antalya'nın ileri gelenlerinin tepkisine yol açtı. Ali Oğuz Konuk başkanlığında bir heyet, Antalya'dan Ankara'ya giderek Cumhurbaşkanı İnönü ile görüşmüş ve Vali İşcan görevinden alınmazsa Antalya CHP İl Örgütü'nün toptan istifa edeceğini iletmiştir. İnönü, İşcan'ı 14 Eylül 1945'te Bursa Valiliğine atadı.[409]

Antalya, Haşim İşcan'ın beş yılı aşkın bir zamanla en uzun süre valilik yaptığı ildi. Valilerin hizmet sürelerinin uzun tutulmasının, bölge halkından dostlar edinme, tarafsızlığını yitirme, itibarını kaybetme gibi sakıncalar barındırması sebebiyle azami beş yıl süreyle sınırlandırılması genel bir kabuldür.[410] Nihayetinde İşcan'ın Antalya'dan ayrılma zamanı gelmiş ve daha büyük bir il olan Bursa'ya görevlendirilmişti.

Vali İşcan, görev süresinin dolmasının ardından *Antalya* vilayet gazetesinde bir veda mektubu yayımlayarak Antalyalılara seslenmiş, imar konusuna vurgu yaparak şükranlarını sunmuştur;[411]

"Sayın Antalyalılar! Tayin buyrulduğum Bursa'daki ödevime başlamak üzere aranızdan ayrılıyorum. Beraber bulunduğumuz beş buçuk yıl içinde devlet ve millet işlerimizi yaparken anlayışlı, kavrayışlı hareketlerinizi büyük bir zevkle gördüm. Antalya'nın imarı mevzuunda seve seve ve tam heyecanla gösterdiğiniz fedakâr alakayı her zaman şükranla anacağım. Aziz yurdumuzun güzel köşesi Antalya'dan ayrılırken, vatanperver Antalyalıları saygı ve sevgi ile selamlamayı en kıymetli bir ödevim bilirim."

Vali İşcan, eşi Atıfet Hanım ve 10 yaşındaki kızı Günaç ile Antalya'dan ayrılmıştır. Atıfet Hanım, yazlık bir ev için küçük bir arsa almalarını istemişse de İşcan, dedikodulara sebep olacağı gerekçesiyle eşinin bu isteğini kabul etmemiştir.[412]

Haşim İşcan'ın İkinci Dünya Savaşı yıllarında tekabül eden Antalya Valiliği dönemi, ülkede birçok ürünün sıkıntısının yaşandığı ekonomik darboğazın en sıkıntılı yıllarına rastlamış olmasına karşın kentsel gelişimin ivme kazandığı bir dönemdir. Antalya bu dönemde artık modern bir şehir olarak değerlendiriliyordu. Bunda, Vali İşcan'ın şahsi gayretlerinin ve

[409] Hüseyin Çimrin, *Antalya Kent Kronolojisi (İÖ 158-İS 2005)*, 153; Sönmez, *Antalya Mutasarrıfları, Valileri (Ocak 1899-14 Temmuz 1950)*, 314.
[410] Mustafa Tosun, *Türkiye'de Valilik Sistemi*, (Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 1970), 27.
[411] "Haşim İşcan'ın Veda Mesajı", *Antalya*, 7 Eylül 1945, sy. 2043, 1; Ek-28.
[412] Aslı Akgün Kutay ve Bilge Aracı ile görüşme, 15 Nisan 2022.

yeteneklerinin rolü büyüktür. Nitekim kentin tarihinde imar hareketlerinin gelişmeye başladığı dönem olarak İşcan'ın valilik yılları gösterilmektedir.

Vali İşcan, İstanbul Belediye Başkan adayı olurken, 1940-1945 yılları arasında Antalya'ya yaptığı hizmetleri şu şekilde sıralamıştır; 372 okul, 121 ilkokul öğretmenevi, 140 işlik (atölye), bir erkek sanat okulu, bir kız sanat okulu ve kız enstitüsü, Elmalı ilçe merkezinde bir ortaokul, bir çocuk doğum hastanesi, bir liman ve mendirek, 70 kilometre şose ve stabilize yol, Türkiye'nin en büyüğü olan Karaalioğlu Parkı, iki jandarma karakol binası, iki polis karakol binası, bir şehir kulübü binası, Korkuteli ilçe merkezine su getirilmesi, her türlü medeni tesisleriyle, Antalya vilayeti dahilinde iki köyün ve Antalya merkezinde bir büyük mahallenin tesisi, dört halkevi, bir inekhane kazandırıldı. Ayrıca, görev dönemine rastlayan İkinci Dünya Savaşı esnasında aldığı ciddi tedbirlerle halk, başta ekmek olmak üzere savaştan önceki ucuzlukta ve güzellikte bütün gıda maddelerini ve yiyecek eşyasını satın almıştır.[413]

İşcan'ın İstanbul Belediye Başkan adaylığı sürecinde bastırdığı broşürde Antalya'da hizmete alınmış bir otel ve sinema bulunmuyordu. Bunun sebebi İşcan döneminde başlatılan bu iki projenin tamamlanmamış olmasıdır. Vali İşcan, henüz görevdeyken kentin merkezinde bulunan Rağbetiye mahallesine adı verilmiş, ismi ölümsüzleştirilmiştir. Ayrıca kentin en büyük kültür merkezi, Haşim İşcan Kültür Merkezi[414] adını taşımakta, İşcan'ın adını taşıyan mahalle dışında, Döşemealtı ilçesinde Haşim İşcan Caddesi bulunmaktadır.

Antalya Belediye Başkanı Selahattin Tonguç, Antalya Belediyesi'nin 1975 yılında düzenlediği Antalya Sanat Şenliği'nde yer alan sanatçılardan Heykeltraş Kuzgun Acar'a, Haşim İşcan'ın bir heykelini yapması için teklifte bulunur.[415] Teklife olumlu bakan Kuzgun Acar; "*Haşim İşcan fiziki olarak güzel bir adam değildi ama çok çalışkan bir insandı. Elinin baş parmağı ile serçe parmağını birbirine sürterek çalışkanlığı simgelerdi. İzin verin ben Haşim İşcan'ın heykelini değil elini yapayım"* demiştir.[416] Heykel, Acar'ın tercih ettiği biçimde yapıldı. Yapımı sürerken Kuzgun Acar ile eşi Fersa Acar'ın alyanslarının da heykelin içine konulduğuna dair bilgiler de bulunmaktadır.[417] El heykelinin bilek kısmında, İşcan'ın portresinin kabartma görüntüsü yer almakta ve *"Antalya'ya hizmetlerinden Haşim İşcan'a*

[413] Anonim, *Haşim İşcan'ın Hizmet ve Eserlerinden Bazıları*, 2-4; Ek-12.
[414] Ek-29.
[415] Özlem Altunok, "Rengarek Bir Kuzgun", *Istanbul Art News*, sy. 19, (Nisan 2015): 18.
[416] Şebnem Soral, "Herkesin Bir Kuzgun'u Vardı", https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/39726 Erişim tarihi: 30.04.2024.; "Bir Başka Heykel Öyküsü", https://antalyabugun.com.tr/?page=makale&MID=8890 Erişim tarihi: 30.04.2024.
[417] Altunok, "Rengarek Bir Kuzgun", 18.

saygılar" ifadesi bulunmaktadır.[418] Heykel, 29 Ağustos 1975'te Atıfet İşcan ve Günaç Akgün'ün katılımıyla düzenlenen törenle açılmıştır. Atıfet Hanım törende yaptığı konuşmada; *"Çok heyecanlıyım. Bütün Antalyalılara ölçüsüz minnettarım. Bu heyecanımı sözle izah etmek mümkün değil. Kendini bu denli sevdirmiş bir kişini hanımı olmaktan da ayrıca sevinçliyim ve övünüyorum"* demiştir.[419] Haşim İşcan'ın elini sembolize eden heykel, Kuzgun Acar'ın son eseri olmuş, yapım aşamasındaki iki Atatürk heykeli projesini tamamlayamadan 1976 yılında vefat etmiştir.[420]

2.6.Bursa Valiliği (8 Ağustos 1945-30 Temmuz 1950)

Haşim İşcan, 8 Ağustos 1945 tarihinde Antalya Valiliğinden naklen Bursa Valiliğine atandı.[421] 1934-1935 ve 1942-1945 yılları arasında iki kez Bursa Valiliği yapan ve Balıkesir Valiliğine atanan Fazlı Güleç'in ardından bu göreve geldi.[422] Bursa, 1945 yılı nüfus sayımına göre 491,899 kişilik nüfusa sahipti.[423] 8 Eylül günü Antalya'dan ayrılan Vali İşcan, 14 Eylül'de Bursa'daki görevine başladı.[424] Vali İşcan, Mudanya'da Bursalılar tarafından karşılandı ve ilk olarak Mütareke Evi'ni ziyaret etti.[425] Çelik Palas'ta onuruna bir akşam yemeği verilen İşcan, burada yaptığı konuşmada, önceliğinin şehri imar etmek olduğunu vurguladı:

"Arkadaşlar! Bursa Vilayeti hudutlarından içeri girdiğim saniyeden itibaren gördüğüm kalpten ve candan sevgilerinize, kıymetli ve yüksek teveccühlerinize layık olmaya çalışacağım. ...Bursa'nın kalbini Bursa'nın tarihinden bilirim. Eski bir tarih ve felsefe öğretmeni olduğum için de Bursa'nın tarih boyunca memleket ölçüsünde değerini ve değerli hizmetlerini bilirim. ...Bursa daha geniş ölçüde imara layık ve hem de imara muhtaçtır. Hepimiz mesaimizi bu hedefe tevcih edeceğiz. Bu vazifeyi başarmak için mesai hududu ve imkân şartları tanımayacağız. ...Ben Bursa'ya yalnız bir vali olarak değil aynı zamanda ıstırabınıza bir arkadaş, düşüncenize bir kardeş olarak geliyorum. Ben Bursa'ya beşyüzbin Bursalıdan biri

---

[418] Ek-30.
[419] Ayanoğlu, "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İdari Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)", 16-17.
[420] Soral, "Herkesin Bir Kuzgun'u Vardı", https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/39726 Erişim tarihi: 30.04.2024.
[421] BCA, 3-18-1-2, 108-48-1. 08.08.1945; Ek-32.
[422] "Valimizin Ayrılışı Münasebetiyle", *Ant,* 28 Ağustos 1945, sy. 176, 1.
[423] Bursa nüfus büyüklüğü bakımından; İstanbul, Ankara, İzmir ve Konya'nın ardından beşinci büyük şehirdi. T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı*, (Ankara, Yayın No: 286, Cilt 65, 1950), 9.
[424] "Yeni Bursa Valisi İşe Başladı", *Cumhuriyet,* 15 Eylül 1945, sy. 7570, 3.
[425] Vali İşcan'a Mudanya'nın Hamitler köyü Ziraat Okulu'nda köylüler tarafından meyve ve ayran ikram edilmiştir. "Yeni Valimiz Dün Geldi", *Ant,* 15 Eylül 1945, sy. 184, 1.

olarak geliyorum. Bursa'nın yeniden teessüs edecek imar cephesinde vazifesini heyecanla ve şuurla yapacak olan bir arkadaşınız gibi çalışmaya geldim." [426]

Bursalıların Vali İşcan'dan beklentilerini ise gazeteci Abdurrahman Konuk *Ant* gazetesinin başyazısında "Valimize Açık Mektup" başlığıyla kaleme almıştı:[427] *"Önümüzde engin bir öğretim davası var; köylümüz yağmur bekler gibi bilginin ocaklarına yağmasına teşnedir. Önümüzde sonsuz bereketleri bataklıklardan kurtaracak bir ziraat davamız var; Önümüzde dizlerimizde derman kesen köy, şehir ferman gezen hastalıklarla, sıtmalar, veremlerle savaşacağınız bir sıhhat davamız var. Önümüzde bir taşıt davamız var. Devlet baba çok müşfik, çok iyi, çok anlayışlı. Biz onun mümessilini de öyle biliyor ve ona Vali baba diyoruz."*

İşcan'ın göreve başladığı günlerde *Vatan* gazetesinde "Bakımsız Bursa" adlı bir yazı yayımlandı. Türkiye'nin beşinci büyük kenti olan Bursa'nın pek çok eksiği olduğunu, ihtiyaç duyduğu yatırımlar için İşcan'ın atanmasında isabet olduğu değerlendirmesi yapılıyordu. *"...Bursa yeşillik diyarıdır. Fakat bir parkı yoktur. Bursa bir su şehridir. Fakat ev ve sokak çeşmelerinin birçoğu kurur. Bursa kaplıcalar memleketidir. Fakat bir iki kaplıca müstesna, diğerlerine temiz girilir, kirli çıkılır. Daha buna benzer çok acı misaller gösterilebilir. Hasılı Bursa bir seraplar diyarıdır. Her şey var, fakat var olanlar yok gibi...*

Belediyeyi sorarsanız, o yıkılması bir ihtimamla önlenmiş olan güzel bir binanın içinde sıhhat ve afiyettedir. Bütün vazifesi bir Çelik Palası, yolu olmayan bir Uludağ'ı ile "Bursa bir gezginler şehridir" diye bağırmaktan ibarettir. Eğer Belediyeye daha neyiniz var diye sorarsanız belki size vereceği cevap şu olacaktır: 619 yıllık bir şehirden daha ne bekleyebilirsiniz? Asırların bu şehri silip süpürmediğine niçin şükretmiyorsunuz?

İşte zavallı Bursa bir yandan tabiatın tükenmez zenginliklerinden istifade edemeyecek dereceye düşmüş, öbür yandan, insan emeğinden, zevkinden ve bilgisinden mahrum kalarak eski şöhretinin solmuş nikabına bürünerek kalmıştır. Koynunda barındırdığı Bursalıların uyanacakları gibi bekliyor.

Şimdi Bursa'nın istikbali, Bursalıların ümidi kendisinden çok şeyler beklenilen yeni Vali Haşim İşcan'ın yapıcı ve başarıcı salahiyetinde toplanmış bulunuyor. "İmar hükümet konağının

[426] "Valimizin Sözleri", *Ant*, 18 Eylül 1945, sy. 185, 1-2.
[427] Abdurrahman Konuk, "Valimize Açık Mektup", *Ant*, 22 Eylül 1945, sy. 187, 1.

önünde başlar, hudutta biter" diyen valinin bu sesi Bursalılara yeni ümit vermiştir. Bursalılar yeni valilerinin arkasında, girişilen yeniş imar seferberliği için gönüllü safları düzüyorlar.

Yeni valinin ilk işlerinden olarak şehrin hemen her tarafında hummalı bir yol faaliyeti göze çarpmaya başlamıştır. Şehir otobüslerinin kâfi gelmediğini gören vali vilayetin 8 kamyonunu otobüs yapılmak üzere Belediyeye verdirmiş ve bu halk üzerinde umumi! bir memnunluk yaratmıştır, Gene bir iş memleketi olan şehrimizde mevcut kreşlerin çocuklu işçilerin ihtiyaçlarını layıkıyla karşılayamadığını dikkate alan vali, yeniden 100 yataklı bir kreşin yapılması hakkında alakadarlarla görüştüğü ve inşaat için imkanlar aradığı haber alınmıştır. Bursa ve Bursalılar, anlayışlı, yapıcı, kurucu bir valiye kavuşmuşlardır. Bursa'nın bundan sonra şerefli mazisine layık bir mevki alacağı ümit edilebilir.[428]

Falih Rıfkı Atay, Haşim İşcan'ın Bursa'ya atanması ile ilgili başyazısında şu sözlere yer vermiştir. *...Antalya'da hiç yoktan ve pek kısır kaynaklarla neler başardığını yakından takip ettiğim Haşim İşcan'ın Bursa'ya vali olduğunu duyduğum zaman bir memleketli sevinci duydum. Yeni vali gerçekten iş canlıdır. Halk ile anlaşarak ve kaynaşarak çalışmayı bilir. Eğer İstanbul basma-kâğıt tüccarlarının demagoji salgınını Bursa'ya bulaştırmazsa birkaç yıl içinde orayı da adeta çehre değiştirmiş görebiliriz.*[429]

Vedat Nedim Tör, *Vatan* gazetesindeki köşesinde; yeni Bursa Valisi Haşim İşcan'ın yapıcı ve kurucu bir insan olduğunu, bu sebeple de Bursa'nın kısa zamanda imar hareketleriyle bir şantiyeyi andıracağı beklentisini dile getirmiştir.[430]

Haşim İşcan'ın Antalya'dan ayrılmak zorunda kalmasına sebep olan şikayetlerin kaynağı olan halktan alınan bağışlar meselesi Bursa'da da peşini bırakmıyordu. Göreve başlar başlamaz İşcan'ın Mülkiye Mektebi'nden istatistik hocası olan Ahmet Emin Yalman, *Vatan* gazetesindeki köşesinde, "Ölçüye Gelmeyen Usuller" başlıklı bir başyazı kaleme almıştır. Yalman, ekonomik yaşamda güvenin ve demokrasinin bir gereği olarak halktan gücü oranında vergi alınması gerektiği ve idarenin gücü kullanılarak halktan para toplanmasını angarya olarak nitelendiriyor bunu demokrasiye aykırı bulduğunu dile getiriyordu. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'nda halkın sağlıklı suya erişim gibi temel ihtiyaçları halledilmeden süslü ve şatafatlı mekanların inşa edildiğini ve bunun yersiz olduğu değerlendirmesini yapıyordu.

[428] "Yurtta Vatan: Bakımsız Bursa", *Vatan,* 10 Ekim 1945, sy. 1569, 5.
[429] "Bursa'yı İlgilendiren Güzel Bir Yazı", *Ant,* 27 Eylül 1945, sy 189, 1.
[430] Vedat Nedim Tör, "Bursa'nın Mimarlarına", *Vatan,* 26 Ekim 1945, sy. 1585, 4.

...Hükümetin ölçüsüz ve nispetsiz vergi sisteminin (Eğitim seferberliği), münasebetiyle teşvik etmesi, adeta mecburi kılması çok fena olmuştur. Halktan angarya usulü keyfi vergiler toplamak yolunda bazı idare amirlerimizde son zamanlarda beliren meyil ve istidatlar, bu tarzda emir ve salahiyetler destekler ve iktisat hayatının güvene dayanması lazım gelen temelleri sarsılır. Memleketin birçok yerlerinde valiler ve kaymakamlar, filan binayı yapmak için; filan ve falan yiyecek maddesinden resimler almak, piyangolar tertip etmek, güzelleştirme cemiyeti adı altında nüfuzun tazyik ve tehdit ile mecburi ianeler toplamak gibi yollara gidiyorlar. Buna adıyla, sanıyla angarya usulü denilir. Eski kanunsuzluk devirlerinde angarya usullerinin ne şekilde tatbik edildiğini tarih kitaplarında okuduğumuz zaman ürpeririz. Halbuki 1945 yılı Türkiye'sinde yer yer idare amirlerinin angarya usullerini ihya etmeği marifet saydıklarını duydukça aklımız duruyor, şaşırıyoruz. Bu idare amirleri; kanunların üstüne çıkmak ve kanuni mecralardan geçmiş vergiler haricinde angarya şeklinde keyfi ve ölçüsüz resmi ve vergi almak cüretini nereden alıyorlar?

Düzce kaymakamının doksan bin liralık hastane piyangosu hakkında arkadaşımız Faruk Fenik'in Düzce'den alıp getirdiği ve yazdığı malumatı okuyucularımız gözlerine inanmayarak okumuşlardır. Mersin'deki güzel park sökülerek yerine yapılan halkevi binasının hikayesi buna benzer facialarla doludur. Antalya'da bir milyon lira sarfiyla yapılan park da ayrı bir facia teşkil ediyor. Vali, şehrin sıhhi ve medeni ihtiyaçlarını sıraya koymağa çalışacak yerde, ne yazık k, harp zamanındaki yoksuzluklar içinde gösterdiği himmetle muvakkat bir zaman için parmak ısırtmış, "Antalya'yı İsviçre'ye çevirdi" dedirtmiş, fakat günün birinde başka bir vazifeye geçince ve eski bolluklar azalınca, Antalya halkı ellerindeki beyaz fili ne yapacaklarını şaşırmışlardır. Çünkü bütün belediye gelirini parkın bakımına sarfetseler yine kâfi gelemez.

B. Haşim gibi, çok kıymetli bir faaliyet adamını ve normal şartlar içinde idare sahasında cidden akıncı bir rol oynayabilecek meziyette bulunan bir valiyi bu şekilde tenkide mecbur olduğumuzdan dolayı üzülüyoruz. Ne çare ki prensibi her şeyden yüksek tutmak zarureti vardır. Angarya usulünün her şekli kapanmalıdır. Bir bölgenin halkı, mahalli idareyi kendi ellerine aldıktan sonra o bölgeyi ilerletmek için kudretleri dahilinde bulunan her fedakarlığı gönül hoşluğuyla göstermekte serbesttirler. Fakat kendi ihtiyaçlarını ölçen ve hemşerilerine hesap vermek mevkiinde olan bölge halk idareleri, her halde ihtiyaç temin edilmeden süse gitmezler ve sıhhi suyu olmayan muhitte şatafatlı parklar yapmazlar. Bu park kimin içindir? Halk içinse bunun içinde gezmekten belki ferah duyar, fakat aynı zamanda asıl ihtiyaçlarının ihmale uğramasına içi yanar. Dahili turizm yolu ile Antalya'ya celp edecek vatandaşlar (için) ise bunlar Antalya'da kalacak otel bulamazlar. Angarya yolunun tıkanması; B. Haşim gibi,

nadir yetişen idare amirlerinin şahsiyetini memleket hesabına korumak için de lazımdır. Böyle seçme vatandaşlardan memleket; muvakkat gösterişler için değil, idari düzeni ta temelinden kurmak gibi esaslı işler yapmak için istifade edebilecek bir mevkide kalmalıdır. Demokrasinin, mali ve iktisadi bakımdan manası, vergilerle adalet, yük taşıma kudreti bakımından müsavat bulunması, nispetleri halkı temsil edenlerin tayin etmeleri ve vergilerin sarfının da yine halk vekillerinin murakabesi altında bulunmalıdır. Bunun ihmal edildiği muhitlerde demokrasi ve millet hakimiyeti boş bir laftan ibaret kalır.[431]

Yalman, başarılı bulduğu bir idareci olan Haşim İşcan'ı eleştirmek zorunda kaldığı için üzüntüsünü ifade etmiş ancak bunu prensip gereği yaptığını belirtmiştir. Yalman'ın yazısının hemen ertesi günü Bursa yerel gazetesi *Ant*'ta bir başyazı çıktı. Abdürrahman Konuk imzalı yazıda, Yalman'ı ağır biçimde eleştiriyor ve Bursa'nın Antalya'ya öykündüğünü dile getiriyordu;

...Valimiz Haşim İşcan, bu yazıyı okuyunca, büyük bir tecrübe sahibi olmanın, Ahmet Emin Yalman'ın ve emsalinin kaç karatlık olduklarını bilmenin ve her ne olursa olsun büyük işler yapmak aşk ve idealinin verdiği bir olgunlukla belki gülüp geçmiştir. Kendisini görüp sormadım. Fakat ben, Ahmet Emin Yalman'ın bu yazısını çok kötü ve çok bayağı buldum. Bu zatın nice yazılarını tiksinerek okumuş, gereken cevapların verildiğini görmüş olduğum için, kendisi ile açıkça konuşmak ihtiyacı duymamıştım. ...Biz, Bursa'da, Bursa için bir ümitle yaşıyoruz: Mudanya'dan otobüsle yola çıkanlar, uzaktan bir duman, bir bulut görecekler. Bu ne? Diye birbirlerine soracaklar. Yangın mı? Fırtına mı? Hayır. Bursa, yıllarca evvel Ankara'da odluğu gibi büyük, amma çok büyük bir istihale geçiriyordur. Eski, köhne, dar, iç sıkıcı ne varsa yıkılıyor; yeni, geniş, iç açıcı bir alem doğuyor. Ah Ahmet Emin Ah! Bu arzuyu yürekte taşımanın, bu harekete her ne şekilde olursa olsun katılmak için sabırsızlanmanın bile sonsuz bir zevki var! Fakat siz bunu tadamayacaksınız. Etinizde, kemiğinizde, kanınızda yaşayan o şeytan sizi, bunun olanından bile mahrum ediyor. İşte Antalya! Biz Bursa'da, bu yapıcılık bu ümran günlerinin gecikmesinden üzülür, dertleşir, feryat ederken, Antalya'yı Afyon'u Mersin'i düşünürdük. Şimdi sıra Bursa'ya geldi; devlet kudretli elini bize de uzattı. Biz de kolumuz, kafamız ve paramızla, var kuvvetimizle bu harekete katılacağız ve Bursa'yı yeniden yapacağız diye hazırlanırken, gene karşımıza siz çıktınız. Ne menfi ne bozucu insansınız; Angarya tabirini kullanmışsınız, iğrendim... Biz dernek, piyango, hibe-adını ne koyarsanız koyun- suretiyle, biz Bursalılar, şehrimizi imar edeceğiz. Evvela kendimiz için, sonra da ele,

[431] Ahmet Emin Yalman, "Ölçüye Gelmeyen Usuller", *Vatan,* 20 Ekim 1945, sy. 1579, 1,3.

güne karşı kıvanılacak bir belde yapacağız; Antalya'dan daha güzel. İçecek suyu, yatacak oteli, gezinecek parkı olan bir şehir… Biz yapacağız. Beklediğimiz yalnız bu yapıcılık zihniyeti, metodu idi. Valimizde bunlar var, bizde de Bursa'yı modern bir şehir yapmak kararı… Fakat siz iyi ve güzele daima düşmansınız. Antalya'da içecek su, yatacak otel yok, dediniz. Evet siz ve sizin gibiler için Antalya'nın da Bursa'nın suyu haramdır.[432]

Göreve yeni başlayan İşcan'ın Bursa'ya gelmesiyle şehirde bir imar faaliyeti devresi açıldığı şeklinde değerlendirmeler yapılmış ve gelişi şerefine Bursa öğretmenleri bir çay programı düzenlemiştir. Programda, öğretmenler İşcan'dan yeni okulların inşa edilmesini ve mevcut okullar için de ihtiyaç malzemeleri istemişlerdir. Eski meslektaşı olan öğretmenleri öven İşcan, istenenlerin imkanlar ölçüsünde yapılacağını ifade etmiştir.[433]

Vali İşcan, yetkilileri yanına alarak sahada tespit ziyaretlerine başlamıştır. Mudanya'ya giderek ihtiyaçları gözlemlemiş ve Mudanya'nın önde gelenleriyle bir yol haritası belirlemiştir. Buna göre Mudanya'ya iskeleden Mudanya Belediyesi'ne kadar olan Arnavut kaldırımın parkeye çevrilmesi, Cumhuriyet meydanında abidenin etrafının düzenlenip betonla kaplanması, Mudanya İskelesi'nin büyütülmesi, suyun arttırılması, belediye gazinosunun imarı, bir plaj ve ortaokul yapılması kararlaştırıldı. İşcan, adeta bir belediye başkanıymış gibi icraatlar sergiliyordu.[434] İşcan'ın İnegöl'e ziyaretinde; su, elektrik ve yol ihtiyaçlarının giderilmesi, Oylat Kaplıcasının modern bir hale getirilmesi, Çitli maden suyunun belediyece işletilmesi kararlaştırıldı.[435] İlerleyen günlerde yaptığı diğer gezilerde de İznik-Orhangazi şose yolu, Orhaneli'ne sıhhat merkezi yapılması, ilçe planı ve su projeleri üzerine kararlar alınmış, Yenişehir'e okul, otel, sinema ve lokanta yapılması için çalışmaları başlatmıştır.[436] Görevinin ilk aylarında, Bursa'nın imarı için İl Genel Meclisi tarafından Vali İşcan'a borçlanma yetkisi verilmiştir.[437]

Şüphesiz şehrin öz kaynakları, imar meselesinin çözümü için yeterli değildi. Merkezi hükümetin desteği elzemdi. Bu sebeple, genel tespitlerini tamamlayan İşcan, Ankara'ya giderek Bursa'da yapılacak belli başlı yatırımlar için ihtiyaç duyulan mali desteğin sağlanmasına yönelik görüşmeler yapmıştır.[438] İşcan, Ankara'dan eli boş dönmemiş, Amerika Birleşik

[432] Abdürrahman Konuk, "Bursa'yı Yeniden Yapacağız Diye Hazırlanırken", *Ant,* 23 Ekim 1945, sy. 200, 1.
[433] "Bursa'da Bayındırlık Çalışmaları", *Ulus,* 15 Ekim 1945, sy. yok, 4.
[434] "Valimizin Mudanya'daki İncelemeleri", *Ant,* 27 Eylül 1945, sy. 189, 2.
[435] "Valimizin İnegöl'deki İncelemeleri", *Ant,* 3 Kasım 1945, sy. 205, 1.
[436] "Valimizin Yenişehir, İznik ve Orhaneli'ndeki İncelemeleri", *Ant,* 6 Kasım 1945, sy. 206, 1.
[437] "İl Bütçesi 2,563,000 lira Olarak Kabul Edildi", *Ant,* 25 Ekim 1945, sy. 201, 1-2.
[438] "Valimiz Ankara'ya Gitti", *Ant,* 8 Kasım 1945, sy. 207, 1.

Devletleri'nden bu dönemde gelen teknik araç ve gereçlerden, Bursa'ya gönderilmek üzere, büyük otobüs, kamyon ve teneke gibi çeşitli maddeler temin etmiştir.[439]

Vali İşcan, Çocuk Esirgeme Derneği'ni ziyaret ederek, Bursa'nın bir fabrika şehri olması münasebetiyle halkın bir çocuk bakım meselesi olduğunu ve bunun çözümü için de Çekirge yolu üzerinde 100 yataklı, modern bir çocuk kreşi inşasına karar vermiştir. 4 Kasım Pazar gününün Bursa'da çocuk günü olarak kabul edilmesi kararlaştırılmıştır.[440] Gıda fiyatlarındaki yükselişin önüne geçmek amacıyla Vali İşcan başkanlığında bir komisyon kurulmuş ve komisyon hemen icraata geçerek fiyat indirimini sağlamıştır. Buna göre etin kilosunu 250 kuruştan 235 kuruşa inmiştir.[441]

Çok partili sürecin başlangıcı sayılan dönemde Bursa'ya atanan ve CHP örgütüyle yakın ilişki içinde olan İşcan, 1945'te CHP Bursa Merkez İlçe Kongresi'ne katılarak bir konuşma yapmış, kente yapılacak yatırımlara ilişkin genel değerlendirmelerini ve CHP teşkilatına olan bağlılığını dile getirmiştir. Konuşmasında; "*Arkadaşlar, minnettarı bulunduğumuz C.H. Partisi dünya inkılaplarını yaratmış olan bütün memleketlerin ve milletlerin fevkinde en seri ve en iyi, millet ve devlet bünyesine en uygun inkılapları yaratmış bir Partidir. Tarihin hiçbir devrinde partimizin benzeri ve eşi yoktur. Onun içindir ki; Ona intisap etmekle ve hizmet etmekle ne kadar iftihar etsek azdır. Sizi bundan dolayı tebrik ederim. ...Partiye olan ruhi bağlılığımız milletimize, tarihimize bağlılığımızdır. Bu parti Türk hayatında ve Türk bünyesinde en büyük rollerini yapmıştır. Vazifeye başladığım dakikadan itibaren ihtiyaçlarınıza samimi olarak gönülden bağlandım. Bursa Türk tarihinin içinde lalettayin bir site değildir. Bursa'nın içinde ve göğsünde Türk tarihinin mefahiri ve istikbalin en kıymetli hazineleri mevcuttur. El ele vermek suretiyle bu davanın içinde yürüyeceğiz.*

Bursa'nın ihtiyaçları gaz tenekesiyle, çay ve kahveyle ölçülecek değildir. Size tenekelerle gaz dağıtacağız. Nahiyelerinize kadar kahve verdireceğiz. Zeytinyağı ihtiyacınızı temin ettik. Sabun ihtiyacınızı karşılamak için de bunun emrini aldık. Bursa'nın davası büyüktür. İlkokulların yapılması için 3,5 milyon lira lazımdır. Su davanızın halledilmesi için asgari 4 milyon lira lazımdır. Hastaneniz için 3 milyon, yollarınızın açılabilmesi ve şehrinizin nizama girebilmesi için 2 milyon liraya ihtiyaç vardır. Şehrinizin tarihi eserlerini meydana çıkarabilmek için 5 milyon lira lazımdır. Bu rakamlar yaptırdığım tetkiklere müstenittir. Fakat sizi bunlarla üzmek istemem. Bu rakamlarla ben de geceleri uykumu kaçırmıyorum. Hayatta

[439] "Valimiz Yeni Otobüs ve Kamyonlar Temin Ediyor", *Ant,* 20 Kasım 1945, sy. 210, 1.
[440] "Yeni Bir Yatılı Çocuk Kreşi Açılacak", *Ant*, 29 Eylül 1945, sy. 190, 1.
[441] "Hayatı Ucuzlatmak İçin", *Ant,* 13 Ekim 1945, sy. 196, 2.

daima azim ve iradenin hiçbir kuvvet tarafından durdurulamayacağına inandığım için bunlardan yılmıyorum. Biz bu davayı deleceğiz ve Bursa'yı imar edeceğiz. Önümüze çıkacak maniler bizim imar davamızdaki hızımızı artırmaya yarar."[442]

İşcan, kongrede yaptığı konuşmada, CHP'ye duyduğu aidiyet bağını ortaya koyan bir üslup benimsemiştir. Nitekim konuşması sırasında "partimiz" ifadesini kullanmış olması bu durumu açıklar niteliktedir. Ayrıca parti yönetimi, valilerin yerel örgütlerini himaye etmesini bekliyor ve valileri "parti hükümetinin yüksek bir memuru" olarak değerlendiriyordu.[443] CHP'nin nüvesini teşkil eden Müdafaa-i Hukuk Grubu'ndan beri CHP'ye mensup olan İşcan, Tekirdağ ve Erzurum valiliklerinde de kentlerin CHP İl Başkanlığını üstlenmişti. CHP ile kamu yöneticileri arasındaki organik bağın açık bir örneği olan bu durum, çok partili döneme geçişle birlikte birtakım krizlere sebebiyet verecekti.

Vali İşcan, görevde bir yılını doldurmadan Bursa'nın fahri hemşerisi oldu. Kentin su probleminin çözülmesi için 1946 senesinde Uludağ'dan su getirilmesi işine başlandı. Başlama töreninde konuşan Vali İşcan; "*Burada, bu dünyanın en güzel, en yeşil, cennet şehrinde ilk vazifem esnasında, memleketin en büyük ihtiyacı olan su için istediğim yardımı esirgemediğiniz için sizlere teşekkür ederim sevgili Bursalılar!"* demiştir.[444]

Bursa'da uzun yıllar hizmet veren en önemli sağlık kuruluşu olan devlet hastanesi, Vali İşcan döneminde inşa edildi. Ahmet Vefik Paşa'nın müfettişlik göreviyle Bursa'da bulunduğu 1865 yılında, 60 yataklık bir gureba hastanesi yapılmıştı.[445] Hastanenin yapımı için Darülaceze Yardım Cemiyeti tarafından bir piyango düzenlenmiş[446], piyango biletlerinin satılması için Vali İşcan, kaymakamlıklara birer yazı göndererek mülki amirlerin bizzat gayret göstermesi talimatını vermiştir.[447] 2,5 milyon lira yatırımla yeniden inşa edilen hastane 400 yataklıydı ve iki asansöre sahipti.[448] 8 katlı modern devlet hastanesi, İşcan döneminin Bursa'ya bıraktığı kalıcı eserlerin başında gelir. Hastanenin temeli, 9 Ağustos 1947 günü dönemin Sağlık Bakanı Dr. Behçet Uz tarafından atıldı.[449] İnşaatı sırasında Bursa'yı ziyaret eden zeminin depreme dayanaklılığı konusuna değinen Ahmet Emin Yalman; "*…Yetmiş küsur yıl evvel Ahmet Vefik Paşanın yaptırdığı hastaneye vardık. Bunun karşısında, metruk bir temel diye tasavvur ettiğim*

[442] "Dün, C.H. Partisi Merkez İlçe Kongresi Yapıldı", *Ant,* 29 Kasım 1945, sy. 214, 1-2.
[443] Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi II (1938-1945),* 92.
[444] "Uludağ'dan Getirilecek Su İşine Dün Başlandı", *Ant,* 25 Mayıs 1946, sy. 318, 1-2.
[445] Ayanoğlu, "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İdari Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)", 26.
[446] Ek-33.
[447] Sicil No: 2678.
[448] "2,5 Milyon liralık ve 400 Yataklı, 8 Katlı Yeni ve Modern Hastanemiz", *Ant,* 31 Ocak 1947, sy. 560, 1.
[449] "8 Katlı Modern Hastanenin Temel Atma Töreni Dün Yapıldı", *Ant,* 10 Ağustos 1947, sy. 750, 1.

yerde cidden sekiz katlı, muazzam bir yeni hastane binası yükselmiş. Evet, temel atılacak yer çürük çıkmış, fakat zaten Bursa zelzele sahası olduğu için derinlerdeki kayalara istinat ettirilmek sureti ile bina muhkem bir kale haline konulmuş. Sağlık Bakanlığıyla anlaşılarak, teçhizatı, eşyası, idaresi teminat altına alınmış" değerlendirmesini yapmıştır.[450] İnşa faaliyeti 1952 yılında tamamlanarak hizmete alındı.[451]

Vali İşcan döneminde Bursa'da inşa edilen sağlık kuruluşlarından biri de Uludağ Sanatoryumu'dur. Kirazlı'da bulunan Uludağ Sanatoryumu, Emin Onat mimarlığında[452] ve İstanbul'daki Yakacık Sanatoryumu'nu inşa eden şirkete yaptırılmıştır. Temeli 1947 yılında atılan Uludağ Sanatoryumu, 150 yataklı ve modern sıhhi tesisata sahipti. Tesisin, 1949 yazında açılması hedeflenmiş,[453] Ağustos 1949'da hizmete alınmıştır.[454]

Bursa şehir stadyumu, Vali İşcan'ın özel önem verdiği projelerden biriydi.[455] Bursa'ya ziyaretinde gazeteci Ahmet Emin Yalman, Vali İşcan ile birlikte, açılışına kısa süre kala stadyumu incelemiş, eskisinin yıkılarak yeni baştan üstü kapalı ve mükemmel bir stadyum yapıldığını söylemiştir.[456]Vali İşcan'ın Bursa gençliğine hediyesi olarak nitelendirilen stad, 11 Aralık 1949 tarihinde halka açıldı.[457] İlk spor müsabakaları, Akın-Acar ve Merinos-Çelikspor takımları arasında yapılan maçlardı. Stadyuma Atatürk ismi verilmiştir.[458] Ayrıca, Bursa ve İnegöl kulüp temsilcileriyle 1950'nin nisan ayında bir toplantı yapan Vali İşcan, kulüplerin talep ve görüşlerini almış ve talep edilen yardımlar için talimatlar vermiştir. İşcan, sportif faaliyetlere desteğin yanı sıra basketbol ve voleybol maçları için sahalar ve bir tenis kortu yapılması için girişmde bulunduğunu da beyan etmiştir.[459]

Bursa Vali Konağı, Haşim İşcan döneminde inşa edilen eserlerden biridir. İşcan, burayı Türk konut mimarisinin bir örneği olarak, Mimar Emin Onat'a inşa ettirmiştir. Ahmet Emin Yalman da ziyareti sırasında, konağı incelemiş ve Türk zevkine vücuda getirilen çok zarif, refahlı bir bina olduğu değerlendirmesini yapmıştır.[460] Afife Batur'a göre Anadolu'nun anonim konut mimarlığının keşfi, 1940'lı yılların en önemli mimari olgusuydu. Mimar Emin Onat'ın

[450] Ahmet Emin Yalman, "Bir Sihirbazın Hikayesi", *Vatan,* 14 Mart 1949, sy. 2804, 1, 3.
[451] Ayanoğlu, "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İdari Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)", 26.
[452] 'İşcan, Haşim', *Bursa Ansiklopedisi*, 949.
[453] "Uludağ Sanatoryumu Bu Yıl Açılıyor", *Ant,* 1 Haziran 1949, sy. 1379, 1.
[454] "Uludağ Sanatoryumu İnşaatı Sona Erdi", *Ulus*, 4 Ağustos 1949, sy. 10089, 3.
[455] "Valimiz Dün İnşaat Yerlerini ve Stadyumu Gezdiler", *Ant,* 23 Ağustos 1947, sy. 759, 1.
[456] Ahmet Emin Yalman, "Bir Sihirbazın Hikayesi", *Vatan,* 14 Mart 1949, sy. 2804, 1, 3.
[457] "Lig Maçları Başlıyor", *Ant,* 11 Aralık 1949, sy. 1587, 4.
[458] "Atatürk Stadyumu'nda Tarihi Maç", *Ant,* 12 Mart 1950, sy. 1654, 4.
[459] "Valimiz Kulüp Murahhaslarıyla Dün Belediye Salonunda Bir Toplantı Yaptı", *Ant,* 8 Nisan 1950, sy. 1681, 1.
[460] Ahmet Emin Yalman, "Bir Sihirbazın Hikayesi", *Vatan,* 14 Mart 1949, sy. 2804, 1, 3.

Moda'da inşa ettiği kendi evi, Ankara Kavaklıdere'deki Cenap And Evi ve Bursa Vali Konağı bu olgunun somut örneklerindendir.[461] Ancak Vali İşcan, konağın yapımı sebebiyle eleştirilere de maruz kalmıştı. Demokrat Parti Bursa il yöneticileri; "*Numune köyü, numune bağı, numune bahçesi bekleyen bir vilayetin idarecilerine keyifleri istediği için numunelik vali köşkleri yaptırmayacağız*" beyanında bulunmuşlardır.[462]

İşcan, bir röportajında; *"Sanki kendime yaptırdım değil mi? Mevcut vali konağında oturmaya imkân yoktu. Bu binaya 190 bin lira sarfettik. 90 bin liraya eskisini satıyoruz. Demek ki 100 bin lira ile Bursa'ya Türk üslubunda bir bina kazandırdık. Benden sonra geleceklerin romatizmaya tutulmamalarını da bu suretle hizmet etmiş olacağız. Binayı yapmakla civardaki arsalar kıymetlendi. Şimdi oradan arsa alan alana… Bu da şehre bir hizmet değil mi?* diyerek yanıtlamıştır. İşcan ayrıca; "*Keşke o vali konağı benim olsa, satar parasıyla gazete çıkarırdım"* sözlerini ilave etmiştir.[463]

Vali İşcan'ın, Bursa'da yaptığı başlıca bayındırlık hizmetleri şunlardı; üç polis karakolu inşa edildi, Çekirge-Uludağ yolu hizmete alındı.[464] 1947 yılı içinde 35 çeşme inşa edildi.[465] Atatürk Caddesi genişletildi, ana yollar asfaltla kaplatıldı. İki hal, vergi dairesi ve ticaret lisesi binaları yaptırıldı. Merinos fabrikası iplik dokuma bölümlerini genişletildi ve Merinos lojmanları inşa edildi. Şehrin içme suyu şebekesini yenilendi ve Uludağ'dan su getirtildi. 1922 yılında Yunanların Bursa'dan çekilirken tahrip ettikleri Irgandı köprüsü tamir edilerek trafiğe açıldı.[466] Bursa Halkevi ek binası ve çocuk bakımevi de kente kazandırılan yapılar arasındaydı.[467]

Bursa Valiliği döneminde makamı yerine belediyede mesai yapmasının sebebini soran bir gazeteciye, "*Yalnız belediye değil ki nerede iş varsa ben oradayım, işin bana gelmesini bekleyemem. Ben işin yanına giderim. Sadece yerimde otursaydım gördüğünüz bu yeni çehreyi şehre iki senede değil on yılda da veremezdik"* demiştir.[468]

---

[461] Afife Batur, "1923-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı", 232-233. Yıldız Sey, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998).
[462] "D. Parti H. İşcan'ın İmarını Tenkit Ediyor", *Hakimiyet Milletindir*, 19 Mart Pazar 1950, sy. 77. 1.
[463] Cemaleddin Bildik, "Kardeş Valiler", *Yedigün*, sy. 770, (7 Aralık 1947): 11.
[464] Necip Aksop, "Bursa ve Haşim İşcan" *Uludağ,* sy. 90, (Temmuz-Ağustos 1948): 18-19.
[465] "Su Sıkıntısı Kalmayacak", *Ant,* 17 Nisan 1947, sy. 636, 1.
[466] "İşcan, Haşim", *Bursa Ansiklopedisi*, 949.
[467] Necip Aksop, "Bursa ve Haşim İşcan", 18-19.
[468] Bildik, "Kardeş Valiler", 17.

Bursa'nın turizm olanaklarını artırmak amacıyla Çelik Palas Oteline ilave bir bina inşaatına da başlandı.[469] Vali İşcan, 1947 yılında verdiği bir röportajda, göreve geldiğinden beri iki yılda Bursa'ya 14 milyon liralık yatırım yapıldığını ve daha yapılacak nice işler olduğunu belirmiştir. İşcan, Mudanya'ya bir plaj yapılması gerektiğini söyleyerek, *"Yani benim anladığım Bursa, denizi, sıcak kürü, Uludağ'a yapılacak hava hattı ile kış sporları ve hava kürü, Çitli maden suyu, kaplıcaları, İznik Harabeleri ve Yalova'yı bir daire içine almak suretiyle bir turistik şehir olmalıdır ve bu olacaktır. Bursa dağınık fakat çok kıymetli eserlere sahiptir. Bunlar da bir umumi kütüphane yapılarak toplanacaktır. Çınarlı Kahve'den Tayyare Sineması'na kadar olan yerde de bir opera binası yapılacak ve bu konservatuvarı da ihtiva edecektir"* demiştir.[470]

Vali İşcan'ın başkanlığındaki Bursa Eski Eserleri Koruma Heyeti, Osmangazi ilçesi Çekirge semtinde bulunan Süleyman Çelebi türbesinin imar edilmesine karar vermiştir. Milli eğitim ve bayındırlık bakanlıklarının yanı sıra Evkaf idaresinden yetkililerin de yer aldığı bir heyet tarafından 29 proje arasından mimar ve mühendis Nurettin Özselam ile İbrahim Sözen'in projesi birinci seçildi.[471] İkinciliği, Yüksek Mimar Turgut Cansever, Özcan Tonguç ve Ütarit İzgi'nin projeleri, üçüncülüğü Nezih Eldem, dördüncülüğü de Leyla ve Ferzan Baydar'ın projeleri kazanmıştı.[472] Bir yıl sürecek inşaatta, mezar eski Türk mimari tarzında yapılacak ve Türk motifleriyle süslenecekti. Kabrin bulunduğu 25 dönümlük alan park haline getirilecekti.[473]

Restorasyon, Vali İşcan'ın açtığı bir kampanya ile tamamlandı. Mermer sanduka üstünde sekiz ayaklı, küfeki taşından açık türbe biçiminde inşa edilen türbenin tavanı arabesk motiflerle bezenmiştir. Geniş bir bahçenin içinde yer alan türbenin etrafı geometrik korkuluklarla çevrelenmiştir.[474] Bursa Tophane'de bulunan Timurtaş Paşa türbesi de Vali İşcan döneminde inşa edilen eserler arasındadır.[475] Vali İşcan ayrıca, İstanbul'da iznini geçirirken, Bursa'da bir tiyatro yapmak amacıyla Şehir Tiyatrosu'nda incelemelerde bulunmuştu.[476] Ancak bu girişim sonuçlanmamıştır.

---

[469] "Çelik Palas'ın Büyük İlave İnşaatının Son İhalesi Yapıldı", *Ant,* 1 Aralık 1949, sy. 1557, 1.
[470] Bildik, "Kardeş Valiler", 17, "İşcan, Haşim", *Bursa Ansiklopedisi,* 949; "Bursa'nın Süratle Değişen Çehresi", *Ant,* 7 Kasım 1947, sy. 830, 1-3.
[471] "Süleyman Çelebi Abidesi İnşaatı", *Ant,* 5 Kasım 1948, sy. 1175, 1-4.
[472] "Süleyman Çelebi Kabri Proje Müsabakası", *Arkitekt,* 01-02, sy. 205-206, (1949): 16-19.
[473] "Süleyman Çelebi Abidesi İnşaatı", *Ant,* 5 Kasım 1948, sy. 1175, 1-4; Ek-34.
[474] "Süleyman Çelebi Türbesi", *Bursa Ansiklopedisi,* c. 4, (Bursa: Burdef Yayınları, 2002), 1529.
[475] Ayanoğlu, "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İdari Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)", 27; "İşcan, Haşim", Bursa Ansiklopedisi, 949.
[476] "Valimiz Bursa'da Bir Şehir Tiyatrosu Kurmak İstiyor", *Ant* 156 Ekim 1947, sy. 812, 1.

Ahmet Emin Yalman, "Bir Sihirbazın Hikayesi" başlıklı yazısında Haşim İşcan'ı ve Bursa Valiliği dönemini konu ettiği yazısında, Bursa'ya gitme sebebinin dinlenmek değil zihnindeki bir soruya cevap bulmak olduğunu dile getiriyor ve ardından ekliyordu; *"Bursa'da bir Haşim İşcan var. Siz isterseniz ona vali adını veriniz. Bence onu idari bir tasnife tâbi tutmak imkânsızdır, Bursa'nın Haşim İşcan'ını; sadece kendine mahsus kanun ve usullere göre devamlı bir devir halinde bulunan bir canlı motor, hatta bir sihirbaz diye kabul edip geçmek lazımdır*"

Yalman, Vali İşcan'ın vaktiyle, idari nüfuzunu kullanarak kamu yatırımları için resmi haraç kestiğini, hastane inşa etmek için jandarma eliyle piyango bileti sattırdığını, güzelleştirme cemiyeti kurduğunu, bir stadyum, milyonlara mal olan yeni bir otel, dokuz yüz öğrenciyi aşkın kapasiteye sahip bir ilk okul binası yaptırdığını sıralamıştır. Ayrıca, bakanlar kurulunun yasakladığı, numune evi adı altında vali konağı inşa ettiğini dile getirmiştir. İşcan'ın tüm bunları yaparken demokrasi sürecine denk gelerek baskına uğradığını, bağış, haraç uygulamalarının tatlı sert baskılarla gevşediğini yazmıştır. Yalman, artık şikâyet olmadığına göre zorunlu bağış uygulamalarının sona erdiğini, ancak yatırımların devam ediyor olmasını, İşcan'ın bir sihirbaz yeteneğine sahip olmasına bağlamıştır.[477]

Bursa, sanayi, dokuma şehri olduğu kadar aynı zamanda önemli bir tarım memleketiydi.[478] Kentin tarımsal üretim maddeleri; tütün, nohut, susam, buğday, mısır, şeftali ve kestaneydi. Bursa'nın elverişli toprak iklimi üretimin çeşitliliğinin ve başlıca sebebiydi. İkinci Dünya Savaşı sonrası Marshall yardımları sebebiyle tarımda traktörleşmenin artması, üretimin de artmasını sağlamıştır.[479] Kentte ipek böceği yetiştiriciliği başlıca ekonomik faaliyetler arasındaydı. Bursa İpek Böceği İstasyonu, halka dut fidanları dağıtarak üretimi desteklemekteydi.[480]

Bursa Valiliği yaptığı dönemde kurulmasına ön ayak olduğu "Bursa'yı Güzelleştirme Cemiyeti" çalışmaları esnasında Nazım Hikmet de Bursa'da hapistedir. Cezaevinde gelir sağlamak maksadıyla havlu dokumacılığı yapmaktadır. Yaptıkları üretimden alacakları pay, Bursa Havlucular Kooperatifi ve Bursa İktisat Bölge Müdürlüğü tarafından verilmektedir. Ancak dokumacıların sene sonu kârından alacakları pay, Bursa'yı Güzelleştirme Cemiyeti'ne

[477] Ahmet Emin Yalman, "Bir Sihirbazın Hikayesi", *Vatan*, 14 Mart 1949, sy. 2804, 1, 3.
[478] Bayındır Uluskan, *CHP Parti Müfettişliği ve Raporlarla Bursa Teşkilatı*, 344.
[479] Hacer Karabağ, *Bursa'da Tarımsal Değişim ve Bu Değişimin Sosyoekonomik Sonuçları*, (Bursa: Nilüfer Belediyesi Yayınları, 2019), 122.
[480] Nadir Yurtoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İpek Böcekçiliği (1923-1950)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17, sy. 34, (Bahar 2017): 170-178.

bağış yoluyla aktarılmıştı. Bunun üzerine Nazım Hikmet, zarara uğratıldığı gerekçesiyle Vali Haşim İşcan'dan şikayetçi olmuştur. Dokuma işçisi ve kooperatif üyesi Nazım Hikmet, Ticaret ve İktisat Bakanlığı'na şikayetini ulaştırmış, bakanlık teftiş heyeti de bir müfettiş yönlendirmişti. Müfettiş, dokuma tezgahına sahip üç mahkûmun hesaplarını tetkik ederek Vali İşcan'dan da bilgi almıştı. İşcan, Nazım Hikmet ve iki arkadaşının kooperatif üyesi olma hakkına sahip olmadığını iddia ediyordu. Çünkü kooperatif üyesi olabilmek için Türk olmak ve mahkûm olmamış bulunmak kaydı vardı. Nazım Hikmet ise kooperatif üyesi olarak dokumacılık yapmasına karşın üye olamayacağı iddiasına yönelik olarak; *"ben devekuşu muyum?"* diyerek tepki göstermiştir.[481]

II. Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye batı bloğu ülkeleriyle sonrasında yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmış ve siyasal yaşamın demokratikleşmesi için adımlar atılmaya başlanmıştır. Gerek savaştan sonra devletçi ekonomi politikasından beklenen faydanın sağlanamamış olması gerekse ABD başta olmak üzere yabancı kredi kaynaklarının liberal ekonomiyi ve politikayı tercih etmesi sebebiyle Türkiye, demokratik bi ülke olduğunu kanıtlama gayretinde oldu.[482] Çok partili siyasal sisteme geçişin ilk muhalefet partisi 18 Temmuz 1945'te kurulan Millî Kalkınma Partisi'dir. MKP; *büyük şehirlerin iktisadi mahfillerinden, Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar kendisine pürüzsüz şöhret temin ettiği* belirtilen Mehmet Nuri Demirağ'ın liderliğinde kurulmuştur. Partinin adındaki "millî" ifadesi, dönemin politikacıları tarafından manidar bulunmuşsa da Bakanlar Kurulu tarafından incelendikten sonra Cumhurbaşkanı İnönü'nün onayıyla izin verilmiştir.[483] Çok partili dönemin ikinci muhalefet partisi ise Türk siyasetinde derin izler bırakacak ve uzun yıllar iktidarı elinde tutacak olan Demokrat Parti olmuştur.

Savaş sonrasında hükümetin özel ormanları ve büyük toprak sahibi ailelerin arazilerini kamulaştırmayı öngören bir yasayı yürürlüğe koyması siyasal iklimi etkilemiştir. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu adındaki bu düzenlemeye, Adnan Menderes, Emin Sazak, Cavit Oral ve Fevzi Karaosmanoğlu karşı çıktılar. Adnan Menderes ve Fuat Köprülü, hükümete basın aracılığıyla ağır eleştirilerde bulundukları için CHP'den ihraç edildiler. Bu karara Celal Bayar

[481] "Nazım Hikmet: Vali Haşim İşcan'la Gerginlik", Taha Toros Arşivi: 001505434006.
[482] Ayşe Güneş Ayata, *CHP (Örgüt ve İdeoloji),* (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1992), 75.
[483] B. Zakir Avşar ve Elif Emre Kaya, "Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İl Muhalefet Partisi: Millî Kalkınma Partisi", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 13, sy. 2, (2012): 118; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952),* (İstanbul: Arba Yayınları, 1952), 638.

ve Refik Koraltan istifa ederek tepkilerini gösterdiler. Bu dört isim 7 Ocak 1946 günü Demokrat Parti'yi kurdular.[484]

DP, kuruluşunun ardından kısa sürede geniş halk kitlelerini yanına çekti.[485] Partinin önde gelen isimlerinden Samet Ağaoğlu, DP'nin başarısını; halkın taleplerine önem vermesi, CHP iktidarının baskı politikalarına karşı bir alternatif haline gelmesi ve DP yöneticilerinin tehditler karşısında dahi cesareti duruş sergilemelerine dayandırıyordu.[486] DP'nin ilk teşkilatlanma çalışmaları, tüm yurtta hızlı bir biçimde yürütüldü. DP'nin Bursa'daki ilk teşkilatı Gemlik'te kurulmuştur. CHP Gemlik İlçe Başkanlığından istifa eden bir grup yerel politikacı, Doktor Ziya Alp'in öncülüğünde partilerinden istifa etmiş ve DP Gemlik İlçe Başkanlığını kurmuşlardır.[487] DP kurulduktan sonra 1946 yılının eylül ayında yapılacak olan yerel seçimlerin CHP Meclis Grubu'nun önerisiyle, 26 Mayıs 1946'da yapılması kararlaştırıldı. Henüz kuruluşunu yeni tamamlayan DP için bu baskın seçim anlamına geliyordu. Bu durumdan rahatsızlık duyan DP yönetimi seçimleri boykot edeceğini açıkladı.[488]

Seçimleri CHP'nin kazanacağı anlaşılmıştı. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki birçok şehirde seçime katılım %70'in üzerindeydi. Katılımın en düşük olduğu il, %24'lük oranıyla Bursa'ydı.[489] DP'nin boykotu Bursa'da etkisini göstermiş, bu durum Bursa'da DP'nin gücünün de bir göstergesiydi. Bursa Belediye Başkanlığını CHP'nin adayı Fahri Batıca kazandı. Batıca, seçimlerin ardından; *"Takip edeceğim yol, vatandaşlarıma daima kolaylıklar göstermektir"* açıklamasını yaptı.[490]

Yerel seçimlerden iki ay sonra halk tekrar sandık başına gitmeye hazırlandı. 21 Temmuz 1946'da çok partili siyasi yaşamın ilk genel seçimleri için kampanya süreci başladı. 1946 seçimleri, Cumhuriyet tarihinde yapılan tek dereceli ilk seçimdir. Bu seçim sistemi, Türk vatandaşlarının kendilerini temsil edecek milletvekillerini başka bir kişinin aracılığıyla değil doğrudan doğruya seçmelerini sağlamıştır.[491]

---

[484] Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, 646; Durmuş Yalçın vd. *Türkiye Cumhuriyet Tarihi II*, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2019), 330.
[485] Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye,* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), 135.
[486] Samet Ağaoğlu, *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, (İstanbul: Baha Matbaası, 1972), 78.
[487] Budakoğlu, "Bursa Siyasetinde Demokrat Parti (1946-1960)", 33.
[488] Zeren Alatepe, "Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinin Bursa'daki Yansımaları (1946-1950)", (Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2017), 12-18.
[489] Alatepe, "Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinin Bursa'daki Yansımaları (1946-1950)", 22.
[490] "Fahri Batıca Belediye Başkanı Seçildi", *Ant,* 1 Haziran 1946, sy. 325, 1, 3.
[491] Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi,* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 242.

1923 yılından beri iktidarda olan CHP karşısında DP yoğun teveccüh görüyor ve iktidar için tehlike arz ediyordu. Ülkenin pek çok yerinde olduğu gibi Bursa'da da siyasi rekabet giderek artmaktaydı. DP Genel Başkan Celal Bayar'ın da memleketi olan Bursa'da parti mensubu ve gönüllülere karşı jandarma ve mülki idare tarafından yürütülen baskı politikası, vilayetin en büyük mülki amir olan İşcan'a dayandırılıyordu.

Genel seçimler için DP taraftarı *Doğru* gazetesinde; "Sistemli Bir Baskı ve Korkutma Başlamıştır" başlıklı bir yazı yayımlanarak; *"Bu vilayetin yola, hastaneye, güzelleştirmeye, sebze haline ve numune evine olduğu kadar, hürriyet ve kanun güvenine de aynı şiddette ihtiyacı vardır. Bütün partilerin üstünde ve bütün davaların mihrak noktasında hâkim olan kanunu tatbik etmekteki muvaffakiyeti nispetinde Vali İşcan kendi davasında muzaffer olacaktır"* ifadelerine yer verilmiştir. Demokrat Partililere göre ilin en büyük mülki idare amiri olarak İşcan, jandarmanın baskılarının komuta merkeziydi. Jandarma komutanlarının vilayette mahrem toplantı yaptıktan sonra jandarmaların köylere dağılarak DP üyelerini teker teker muhtar odasına almak suretiyle tehdit ediyor ve istifaya davet ediyorlardı.[492]

Basında yer alan habere göre Vali İşcan, hastane binası inşaatının masraflarını karşılamak için jandarma kuvvetleri aracılığıyla köylülere baskıyla piyango biletleri sattırmıştır. Çalı köyü nahiyesine bağlı Misi köyünde, bu biletleri almaktan imtina eden14 köylü vatandaş, muhtar tarafından evlerinin bahçelerinden toplatılarak jandarmaya teslim edilmiş ve akşam vakti köyden kilometrelerce uzaklıktaki karakola götürülmüşlerdir. Jandarma karakolunun bodrumunda sabaha kadar aç ve susuz kalan vatandaşlar, sabahleyin nahiye müdürünün huzuruna çıkarılmış, kendilerine piyango bileti almamaları halinde kendileri için hayırlı olmayacağı söylenerek serbest bırakılmışlardır. Yaşananlar köylüler tarafından öfke ile karşılanmıştır.[493]

1946 genel seçimleri, CHP'nin kesin zaferiyle sonuçlandı. Ülke çapında alınan sonuçlara göre 456 milletvekilliğinden 395'ini CHP, 64'ünü DP, 6'sını da bağımsızlar kazanmıştır.[494] Bursa'yı TBMM'de temsil edecek olan 12 milletvekilliğinin tamamını CHP adayları kazandı.[495] DP taraftarları, belediye binası içinde, seçim komisyonu ve Vali İşcan'ın gözü önünde kapalı zarflarda CHP aday listesinin sandığa atılması için seçmenlere baskı

[492] "Sistemli Bir Baskı ve Korkutma Başlamıştır", *Doğru,* 4 Temmuz 1946, sy. 17, 1.
[493] "Birçok İdarecilerden Şikâyet Ediliyor", *Doğru,* 4 Temmuz 1946, sy. 17, 1, 3.
[494] Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, 250-251.
[495] "Bursalılar İnönü'ye Güvenlerinin Belirttiler", *Ant*, 24 Temmuz 1946, sy. 377, 1.

yapıldığına yönelik haberler yayımlanıyordu.[496] Demokratlar, olaylı geçen seçimin ardından herhangi bir tahkikat yapmayan Vali İşcan'ı sorumlu tutuyorlardı. Demokratlara göre İşcan, *Halk Partisi'nin kulu ve kölesi, tüm olayların bağlı olduğu santraldi*."[497]

Ahmet Emin Yalman da bu konu hakkında şu değerlendirmeyi yapmıştır; "*Bursa Valisi, seçimlerde baskı yapan, milletin ecir ve memuru olduğunu unutan, kendisini Halk Partisi'nin kulu sayan valilerin başında geliyordu."*[498] Yalman'ın Bursa'ya ilgilisi, İşcan'ın görevi sona erdikten sonra da devam etti. 1954 yılı genel seçimlerinin nabzını tutmak amacıyla yaptığı bir ziyarette, Bursalı Hatice Hanım ile röportaj yapmıştır. Yalman'ın "Demokrasinin Anası" olarak nitelendirdiği Hatice Hanım'ın anıları, İşcan dönemi Bursa'sına ait çarpıcı bilgiler vermektedir. Demokrat Parti'nin kuruluşundan sonra, partiye mensup bir vatandaş olan Bursalı Hatice Hanım'ın oğlu, Bursa Belediyesi'nde dokuz yıl boyunca otobüs şoförlüğü yaptıktan sonra işitme güçlüğü çektiği gerekçesiyle işten çıkartılmıştır. Hatice Hanım asıl gerekçenin DP saflarında gönüllü çalışması olduğu inancıyla, etrafındakilere, Vali Haşim İşcan'a şikâyete gideceğini söylemiştir.

Kendisine; *"Boşuna uğraşacaksın, işletme müdürü valinin Bursa'dan getirdiği adamıdır. Onun yaptığı, yaptıktır"* cevabı verilmiş ancak Hatice Hanım kararlılıkla vilayete gitmiştir.

Vali İşcan'ın belediye binasında olduğunu öğrenmesi üzerine Bursa Belediyesi'ne gitmiş ve burada doğrudan bulunduğu odaya girmiştir.

Vali İşcan'ın; *"Ne istersin hanım?"* sorusu üzerine,

"Oğlum dokuz senedir otobüslerde şofördü. Bu sabah birdenbire çıkarıldı. Bir fenalık mı etti? Hırsızlığı mı var? Bunu anlamağa geldim" demiştir.

Bunun üzerine İşcan, bir telefon görüşmesi yapmış ve cevaben; *"Oğlunun bir kulağı ağır işitiyormuş, onun için çıkarılmış"* demiştir.

Hatice Hanım; "*Bu kararınızdan dolayı sizi tebrik ederim. Demek ki kulağında arıza olanların memleket işlerinde kullanılmamasına dair umumi bir karar verildi. Buna çok memnun*

[496] "Seçim Sabahı", *Doğru*, 22 Temmuz 1946, sy. 26, 1.
[497] Çakmak, *Bursa Yerelinde Cumhuriyet Halk Partisi (1946-1960)*, 161.
[498] Ahmet Emin Yalman, "Bir Sihirbazın Hikayesi", *Vatan*, 14 Mart 1949, sy. 2804, 1, 3.

oldum. ...Fakat aynı arızaya uğramış olanların yirmi milyon Türkün işine bakmasından kim bilir ne arızalar çıkar!" diyerek İşcan'ın huzurundan ayrılmıştır.[499]

19 Mart 1950'de DP Bursa İl Kongresi yapıldı. Kongreye partinin önde gelen isimlerinden Fuat Köprülü de katılmıştı.[500] İktidara yürüyen partinin heyecanlı kadroları salonu hınca hınç doldurmuştu. Kongreye sunulan raporlardan biri Bursa Valisi Haşim İşcan'ın imar faaliyetlerine dairdi. Raporda, İşcan'ın yaptıkları tenkit edilerek, iktidara gelindiğinde tam tersinin yapılacağı belirtiliyordu. Rapora göre, DP'liler, sokakları temizlikten uzak bir şehirde, 15-20 bin liraya otobüs durakları inşa etmeyeceklerdi. Sanayi müesseselerinde, binalarında elektriğin yetersiz olduğu Bursa'da asfalt üzerine salkım ampuller dikmeyi "güzelleştirme" sayan bir zihniyet gülünç bulunuyordu. Bursa'nın; Muradiye, Tophane, Ulu Camii, Yeşil Türbe, Emir Sultan ve Yıldırım gibi kentin turistik kıymetini arttıran, mazinin en şerefli kültürel ve sanatsal abidelerinin etrafı düzenlenmeden çıra pazarında ışıklı sular akıtan merdivenlerin yapmanın şehri temsil etmek anlamına gelmediği belirtiliyordu. Raporda, İşcan'ın merkezi caddelere fazla yatırım yaparak sokakları ihmal ettiğinden dem vurulmuştur. Yüz yıllık Arnavut kaldırımlarıyla barikat haline gelmiş sokaklar dururken beş metre ötedeki caddelerin parkesi sökülüp asfalt döşenmesinin, kentin imkanları ve ihtiyaçlarıyla alay etmek anlamına geldiği ifade edilmiştir. [501]

Bursa'da, akıtılan damları tamir edilmediğinde ilkel şartlarda eğitim verilen okullar bulunmasına karşın gösterişli bir okul binası yapılaması ve binanın kapısına da bir reklam panosu gibi tabelalarda valinin isminin okula verilmesi eleştiriliyordu. Buna benzer faaliyetlere yüzbinlerce lira harcanmasına izin verilmeyecekti. Özel sektörün otel inşaatları yapmasının mümkün olduğuna dair örnekler verilerek Çelik Palas inşası gibi verimsiz sahalara para dökülmesine izin verilmeyecekti. İşcan'ın Orhaneli ilçesine dört yıl boyunca hâl hatır sormak için bile olsa uğramayı aklına getirmediği, dünya ölçüsünde tarih ve medeniyet hazinesi olan İznik'in yollarını ihmal ettiği, Yalova yolunda selden yıkılan küçük bir köprüyü bile inşa ettirmediği belirtiliyordu. Vali İşcan, senede beş köye bile şose yol yapmayıp, sel basan yüzbinlerce dönümlük alanları kartal yuvası gibi köşkten yıllarca temaşa etmişti. İşcan'ın

[499] Yaşananlar sebebiyle Bursa'dan ayrılan ve başka bir şehirde yaşamaya başlayan oğluna karşı çok mahcup olduğunu dile getiren Hatice Hanım, Demokrat Parti'nin mitinglerini sıkı biçimde takip etmeye devam etmiş ve DP iktidara geldikten sonra Ankara'ya gidip Celal Bayar'a, "*Millet sıfatıyla sizden bir imza istemeye geldim. Emanetleri teslim aldığınıza ve iyi kullanacağınıza dair imza basınız"* diyerek DP üyelik hüviyet kartını göstermiş, Celal Bayar da gülerek kartın üzerini imzalamıştır. Ahmet Emin Yalman, "Demokrasinin Anası Hatice Teyzeyi Size Tanıtıyoruz", *Vatan*, 10 Nisan 1954, sy. 4637, 1, 6. Ek-35.
[500] Budakoğlu, "Bursa Siyasetinde Demokrat Parti (1946-1960)", 48.
[501] "D. Parti H. İşcan'ın İmarını Tenkit Ediyor", *Hakimiyet Milletindir,* 19 Mart Pazar 1950, sy. 77, 1.

sağlık alanındaki yatırımları da eleştirilerden nasibini almıştı. Binlerce veremlisi bulunan Bursa'nın acil ihtiyaçlara cevap verebilecek bir cemiyete kayıtsız kalırken kendi adını taşıyan altı katlı[502] hastane binasıyla Ahmet Vefik Paşa[503]'nın tepesinden baktığına dair tenkitler yer almaktaydı. Rapora göre, Demokrat Parti'nin mensupları, vilayetin kalkınma ve imarına hizmet etmekle vitrincilik arasındaki farkı bilen insanlardı. Dört yıldır Bursa'da imar adı altında yapılanlara yönelik eleştiriler sıralandığında, bazı parti mensuplarının; *"Meydana gelen bu büyük ve güzel eserleri siz sadece muhalefet olsun diye tenkit ediyorsunuz"* eleştirilerine karşılık; *"Hakikat bu değildir. Biz özü görüyoruz. Onlar ise bilerek veya bilmeyerek kabukta kalıyorlar*" cevabını vermişlerdir. [504]

Ant gazetesi, manşetinde yer alan cevabi haberinde iddiaları reddederek, DP'lilerin Bursa'ya asfaltı çok gördüklerini, elektrik ile ilgili iddialarınsa rakamlarla çürütüleceği belirtmiştir.[505]

1950 seçimleri öncesinde *Hakimiyet* gazetesi, Bursa'da "1946 seçimlerini hatırlatan bir terör havası" estirildiğini yazmıştır. Buna göre seçmen kütükleri ezbere dolduruluyor, muhtarlar partilerden müşahit almadan seçim kütüklerini tanzim ediyordu. Mustafakemalpaşa'da Demokrat Partili 100 vatandaşın seçmen kayıtları başka kazalara kaydırılmıştı. DP Bursa İl Başkanlığı, vilayete bir yazı yazarak konuyla ilgili inceleme yapılmasını istemiştir.[506] Bunun üzerine *Ant* gazetesinde çıkan bir haberden anlaşıldığına göre CHP haberi yalanlamış ve DP'nin seçim kampanyasını hile üzerine inşa ettiği ifade edilmiştir.[507]

Demokrat Partili İsmet Bozdağ,[508] *Hakimiyet Milletindir* gazetesinde, 14 Mayıs seçimlerine haftalar kala bir başmakale serisi kaleme aldı. Bozdağ, Vali İşcan'a hitaben, 1946

[502] Bursa Devlet Hastanesi 8 katlı inşa edilmişti. "2,5 Milyon liralık ve 400 Yataklı, 8 Katlı Yeni ve Modern Hastanemiz", *Ant,* 31 Ocak 1947, sy. 560, 1.
[503] Devlet adamı, Türkolog ve lügat alimi. 1813'te İstanbul'da doğdu. Divan-ı Hümayun'un ilk Müslüman tercümanı Yahya Naci Efendi'nin oğludur. 1859'da Paris Büyükelçiliğine tayin edildi. 4 Şubat 1879'da Bursa Valiliğine getirildi. Burada geniş çaplı imar faaliyetlerine girişerek tarihi camileri, türbeleri, han çeşme ve şadırvanlarını restore imar etti. Şehre memleket hastanesi ve tiyatro binasını kazandırdı. "Bursa'nın kurtarıcısı" olarak bilinen Ahmet Vefik Paşa, hakkındaki çeşitli şikayetler sebebiyle 16 Ekim 1882'de azledildi. 1 Nisan 1891'de vefat etti. Ömer Faruk Akün, "Ahmet Vefik Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi c.2,* (1989): 143-157.
[504] "D. Parti H. İşcan'ın İmarını Tenkit Ediyor", *Hakimiyet Milletindir,* 19 Mart Pazar 1950, sy. 77, 1.
[505] "D.P. Kongresindeki İddialara Rakamlarla Cevap Veriyoruz", *Ant,* 19 Mart Pazar, sy. 1661, 1.
[506] "Bursa'da Tazyik Fiili Başladı", *Hakimiyet Milletindir,* 28 Şubat 1950, sy. 58, 1.
[507] "Hakimiyet'in Uydurma Bir Haberi Daha", *Ant,* 1 Mart 1950, sy. 1643, 1.
[508] Bursalı gazeteci, şair, araştırmacı ve yazar. http://bgc.org.tr/ansiklopedi/bozdag-ismet.html Erişim tarihi: 15.09.2023.

yılında cereyan eden baskı ortamının 1950 seçimlerinde tekrarlanmamasını diliyor ve sert bir üslupla uyarılarda bulunuyordu:

"Muhterem Vali! 1950 seçimlerinde bu memleketin mukadderatını tayin edecek olan kuvvet yalnız ve yalnız millet olacaktır. Şunu katiyet ve sarahatle ifade edelim ki, eğer 1946 seçimlerindeki melun usulü takip etmek ve vatandaşları baskı altına almak düşüncesi taşıyan idare amirleri şayet mevcutsa, onlar için akıbetin hüsran olduğunu burada sarahatle kaydetmek isteriz. Bu memleket, millî irade hırsızlarını vatan hainlerinden farklı bir muameleye tabii tutmayacaktır."[509]

Tarihi seçime günler kala, 7 Mayıs 1950 günü Cumhurbaşkanı İnönü Bursa'yı ziyaret etti. Burada yaptığı konuşmada, "*Bir köyde vatandaşı birbirine hor bakar şekle sokmak D.P.'nin şiddet politikasının mahsulüdür*" sözlerini dile getirmiştir.[510] 14 Mayıs 1950 genel seçimleri, tüm Türkiye'de olduğu gibi Bursa'da da iki siyasi parti arasında yarışa sahne olmuştur. Türkiye genelinde CHP, 3.148.626 oyla %39,6'lık bir orana sahip olmuş ve 69 milletvekili çıkarmıştır. DP, 4.391.694 oy alarak %55,2'lik oy oranıyla 416 milletvekilini meclise taşımıştır.[511] Türkiye'de seçim sistemi, en çok oyu alan partinin lehine bir sonuç vermekteydi. Nitekim 1946 yılında yapılan genel seçimlerde mecliste çoğunluğu elde eden CHP karşısında bu sefer DP daha avantajlı duruma gelmiştir. DP, %55,2'lik bir oy oranına sahip olmasına karşın TBMM'de %85,2 oranından temsil edilmiştir.[512]

Bursa milletvekili aday listesinin birinci sırasında Celal Bayar bulunuyordu. Listedeki diğer isimler; Hulusi Köymen, Sadettin Karacabey, Selim Ragıp Emeç, Ali Canip Yöntem, Halil Ayan, Agah Erozan, Necdet Yılmaz, Haluk Şaman, Raif Aybar, Mithat San ve Selim Herkmen'di.[513] Bursa'da 138.445 oy alan Demokrat Parti, oyların %58,7'sini alarak 12 milletvekilinin tamamını kazanmış, Cumhuriyet Halk Partisi ise 97.532 oyla %41,3'lük bir paya sahip olmuştur.[514] Böylece 27 yıllık CHP iktidarı sona ermiş, yeni bir dönem başlamıştır.

---

[509] İsmet Bozdağ, "Bursa Valisi Haşim İşcan'la Açık Konuşma", *Hakimiyet Milletindir,* 3 Nisan 1950, 1, 4.
[510] "Bursalılar İnönü'yü Bağrına Basıyor", *Ant*, 8 Mayıs 1950, sy. 1711, 1.
[511] Millet Partisi, 368.537 oy almış ve %4,6 oranıyla 1 milletvekili çıkarabilmiştir. 445.537 oy bağımsız adaylara verilmiş ve 1 bağımsız milletvekili TBMM'ye girmiştir. Yüksek Seçim Kurulu, "1950-1977 Yılları Arası Seçim Çevresine Göre Milletvekili Genel Seçim Sonuçları: Türkiye Geneli", https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1950-1977/Turkiye.pdf Erişim tarihi: 02.03.2024.
[512] Turan Şener ve Nezihe Ülkü Eren, "Türkiye'de Seçim Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, sy. 2, (Haziran 2022), 59.
[513] BCA, 30-10-0-0/ 77-511-15. 26.05.1950.
[514] Yüksek Seçim Kurulu, "1950-1977 Yılları Arası Seçim Çevresine Göre Milletvekili Genel Seçim Sonuçları: Seçim Çevresi Bursa", https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1950-1977/Bursa.pdf Erişim tarihi: 02.03.2024.

DP'nin iktidara gelmesinden sonra Vali İşcan, soruşturmadan geçmiştir. Özel Saymanlık Müdürü Muharrem Önal ve Jandarma Alay Komutanı hakkında milletvekili seçimlerine müdahale ettiğine yönelik şikayet üzerine Yargıtay Başsavcılığı tarafından tahkikat yapılmış ancak suç unsuru bulunmadığına kanaat getirilerek takibat yapılmasına gerek görülmemiştir.[515] Vali İşcan, iktidar değişiminin ardından kısa bir süre sonra Bursa Valiliği görevinden alındı ve 12 Haziran 1950 günü Samsun Valiliğine tayin edildi.[516] Bir aylık izin kullandıktan sonra 30 Temmuz günü Bursa'dan ayrıldı. *Hakimiyet Milletindir* gazetesi, Vali İşcan'ın imar hareketlerine girişerek göze çarpan birkaç eser meydana getirmiş olmasına karşın 1946 seçimlerinde menfi rol oynadığı için kentte olumsuz bir izlenim bıraktığını, bu sebeple de halk arasında sempati uyandıramamış olduğu belirtiliyordu. Bursa'daki son akşamında İşcan'ın onuruna Çelik Palas'ta bir ziyafet verilmiş, vilayet erkanı ve dostları davet edilmiştir.[517] Ancak İşcan, Bursa'da yürüttüğü geniş çaplı imar faaliyetleri kapsamında, henüz o yıllarda turizm potansiyeli üzerine yatırımlar yapmış, okullaşma oranının artmasına öncülük etmiş ve büyük bir devlet hastanesi kazandırmıştı. Halkın tek parti dönemindeki birtakım faaliyetlerden duyduğu memnuniyetsizliğin faturası bir bakıma devrin son valisi olan İşcan'a kesiliyordu.

Haşim İşcan'ın 1939 yılında yaptığı Avrupa seyahati ve ardından Antalya ve Bursa illerinde yaptığı valilik dönemlerine ilişkin bir arkadaşı şu sözleri dile getirmiştir. "*Avrupa'yı gördükten sonra memleketimizin diğer memleketlerden geri kalmasına tahammül edemez olmuştu. Antalya'da ve Bursa'daki hırslı çalışmalarında hep bu acının tesiri görülür."*[518]

Vali İşcan, 1949 yılında terfi edilerek derecesi yükseltilmişti. İçişleri Bakanı Emin Erişirgil tarafından Bursa Valiliğine gönderilen yazıda; "*Kıdeminiz ve vazifenizdeki değerli hizmetleriniz göz önüne alınarak 150 liralık birinci derecede devlet memurluğuna terfi ettirilmiş bulunuyorsunuz. Başarılarınızın devamını dileyerek tebrik eder, gözlerinizden öperim"* ifadelerine yer verilmiştir.[519] Bursalılar, Haşim İşcan'a vefa göstergesi olarak, yaptırdığı devlet hastanesine ve bir ilkokula adını vermişler ancak DP iktidarı döneminde hastanenin ve okulun kapılarından adı silinmiştir.[520] Hastaneden sökülen adı, taş oymacılığıyla yazdırılmıştı. Haşim İşcan İlkokulu binası, bir dönem Bursa Ticari ve İktisadi İlimler

[515] "Valimiz Haşim İşcan, Hakkında Ademi Takip Kararı Verildi", *Ant,* 7 Haziran 1950, sy. 1741, 1.
[516] Sicil No: 2678.
[517] "Bursa Valisi Haşim İşcan", *Hakimiyet Milletindir,* 31 Temmuz 1950, sy. 205, 1-3.
[518] Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1968) c. 1,* 1734.
[519] İçişleri Bakanlığı Özlük İşleri, 521/8079 sayılı ve 2 Ekim 1949 tarihli belge; Sicil No: 2678.
[520] Sadrettin Çanga, "Haşim İşcan'ın Ardından", *Ulus,* 17 Mart 1968, sy. 15985, 2.; "İşcan, Haşim", *Bursa Ansiklopedisi*, 949.

Akademisi olarak kullanılmış, 1988 yılından itibaren Osmangazi Kaymakamlığı olarak hizmet vermeye başlamıştır.[521]

1951 yılında İşcan, Bursa Valiliği döneminde sattırdığı piyango biletlerine dair soruşturma geçirmiş, mülkiye müfettişleri Bursa Belediyesi ve tüm kaza kaymakamlıklarından döneme dair yazışma ve belgeleri incelemek için talep etmiştir.[522] İnegöl Kaymakamlığından gelen yazıya göre, bahse konu biletlerin ilçe merkezi ile köy halkına dağıtıldığı, 97 bin küsur lira toplandığı ve Bursa İş Bankası hesabına yatırıldığı, satılmayan biletlerin de vilayete iade edildiği ve başka herhangi bir şekilde para toplanmadığı soruşturma ve inceleme sonrası anlaşılmıştır.[523] Mülkiye Müfettişi Ahmet Temiz, bununla ilgili olarak piyango biletlerini basan *Yeni Basımevi* sahibi Kadri Yenal'dan da konuyla ilgili açıklama istemiştir. 10 lira değerinde, 150 bin adet basıldığı bilgisi ve tüm işlemlerin şeffaf yürütüldüğü cevabı verilmiştir.[524] Belediye ve kaymakamlıklar, döneme ait piyango biletlerinin birer örneğini bakanlığa sunmuş ve soruşturmada herhangi bir hukuksuzluğa rastlanmamıştır.[525]

Vali İşcan, yıllar sonra İstanbul'da adaylık için hazırlattığı kampanya kitapçığında, Bursa'da yaptığı hizmetleri şu şekilde sıralamıştı; 34 adet okul, bir ticaret lisesi, bin yataklı bir hastane, Mudanya iskelesi, her türlü nizami tesisleri ve kapalı tribünleriyle şehir stadı, 69 kilometre şose ve stabilize yol, Uludağ ve Yeni Çelik Palas otelleri, üç adet polis karakol binası, bir posta, telefon ve telgraf binası, 40 dükkân ve yazıhaneleriyle bir hal binası, Mudanya'da bir, inhisarlar binası atölye ve depoları, şehir merkezine su getirilmesi, bir vali konağı ve Mevlüt sahibi Süleyman Çelebi Türbesi olarak inşa edilen anıt yer almıştır.[526]

Haşim İşcan'ın Bursa Valiliği dönemi, yoğun imar ve inşa faaliyetleriyle geçmiştir. Kentte inşa edilen devasa projelerle, kalıcı eserler kazandırılmış ancak il merkezine ağırlık verip taşra bölgelerini ihmal etmekle eleştirilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'ne kuruluş yıllarında mensup ve gönüllü olan İşcan, idari görevlerinde Cumhurbaşkanı ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye olan bağlılığı ile bilinmekteydi. Çok partili siyasi yaşamın başlangıcına rastlayan valilik dönemi, DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın memleketi ve DP'nin ilk

---

[521] "Hükümet Konağı Tarihçesi", http://www.osmangazi.gov.tr/hukumet-konagi-tarihcesi Erişim tarihi: 01.03.2024.
[522] Bursa Belediyesi Hesap İşleri Müdürlüğü, No: 7594/5750, 01.09.1951.; Sicil No: 2678.
[523] "Piyango Biletleri Satışı Hakkında", İnegöl İlçesi Yazı İşleri Kalemi, Mülkiye Müfettişi Kemal Temiz'e hitaben sunulan belge, No: 367, 07.09.1951.
[524] Kadri Yenal, "Mülkiye Müfettişi Sayın Bay Ahmet Temiz", Bursa, 04.09.1951.
[525] "Eski Vali Haşim İşcan'ın Sattırdığı Eşya Piyango Biletleri Hakkında", Gemlik Kaymakamlığı Yazı İşleri Müdürlüğü, No: 723, 10.09.1951. Bkz. Ek-33.
[526] Anonim, *Haşim İşcan'ın Hizmet ve Eserlerinden Bazıları,* 2-4.

teşkilatlandığı illerden biri olan Bursa'da çalkantılı siyasi iklimin etkisinde geçmiştir. İşcan, mülki idarenin ve güvenlik kuvvetlerinin halka uyguladığı baskı politikasının müsebbibi olarak görülmüş ve 14 Mayıs 1950'de yaşanan iktidar değişimi sonrasında görevden alınan bürokratlar arasında yer almıştır. Böylece, 1945-1950 yılları arasındaki görevi sona ermiştir.

Vali figürü, Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetim yapısının odağında yer alan bir aktör olmuştur.[527] Bilhassa tek parti döneminde, merkeziyetçi idarenin çok güçlü olduğu ve kentlerde, belediye başkanlarının merkezi hükümet tarafından belirlendiği, kent demokrasisinin gelişmediği bir evrede vali, kudretli bir yönetici olarak kent idaresini elinde bulundurmaktaydı. Millî Mücadele sonrasında kentlerin imar ve ihyası için yoğun bir döneme girilmiş ve bu dönemde valiler imar faaliyetlerinde ön plana çıkmışlardır. 5 Mayıs 1929 tarihli 1426 sayılı Vilayet İdaresi Kanunu'nun 34. maddesinde de bu görev valilere verilmişti. Bu maddede; "*Vali, vilayet dahilindeki nafia işleri hakkında hükümetçe tanzim olunacak programlara göre memleketin imarına müteallik teşebbüsat ve icraatta bulunur"* denilmekteydi.[528]

Bu alanda ön plana çıkan valilerden biri de Kayseri Valisi Nazmi Toker'dir. Toker, "kentin planını bastonuyla çizen vali" olarak bilinmektedir. Diyarbakır Vali Vekilliği (1927), Malatya Valiliği (1927-1930) ve Gaziantep Valiliği (1930-1932) görevlerinden sonra 1932 yılında Kayseri'ye atanan Nazmi Toker, burada geçirdiği dört yıllık sürecin son üç yılında aynı zamanda Kayseri Belediye Başkanlığı'nı da uhdesinde bulundurmuştur.[529] Kayseri'de geniş çaplı imar hareketine imza atan Vali Toker, meydanlar, geniş caddeler ve parklar meydana getirmiştir. Vali Toker, Cumhuriyet idaresinin Anadolu ve Trakya kentlerinde yürüttüğü imar ve inşa faaliyetlerinin bir örneğini sergileyerek Kayseri'de önemli izler bırakmıştı.

Bir başka imarcı ve Haşim İşcan'ın benimsediği yöntemlerle, halkla beraber kentin imar yatırımlarını gerçekleştiren vali ise İçel Valisi Tevfik Sırı Gür'dü. Haşim İşcan'ın öğretmenlik yaptığı 1926-1927 yılları arasında Edirne Belediye Başkanlığı yapan Tevfik Sırrı Gür, 1943-1947 yılları arasında da İçel Valisi idi. Gür burada, İşcan'ın Antalya ve Bursa valilikleri dönemindeki icraatlarına benzer bir performans sergilemişti. Vali Gür, İçel'de bir dernek kurarak ihraç edilen sebze meyvelerden, Sümerbank mallarının satışından, dağıtılan gaz ve benzinlerden otomobil lastiklerine kadar pek çok kalem üründen teberru adı altında para tahsil ediyordu. Vali Gür, bu kaynağı kentin imar faaliyetleri için kullanmış ve İçel'de; şehir kulübü,

[527] Cemil Yıldızcan ve Can Umut Çiner, "Yönetimin Nesnesi Olarak Vali", *Memleket Siyaset Yönetim* 13, sy. 29 (Haziran 2018), 2.
[528] *Resmî Gazete*, 5 Mayıs 1929, sy. 1184.
[529] Suat Çabuk, "Vali-Belediye Başkanı Nazmi Toker Dönemi (1932-1936) Kayseri Kentinin Biçimlenişi", *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi* 5, sy. 12, (2015), 84.

şehir oteli, çocuk yuvası, Kızılay binası, lise, halkevi binası, stadyum gibi eserler ortaya koymuştur. Tevfik Sırrı Gür, 1947'de İçel'den Kastamonu Valiliğine atanmış ancak DP'nin iktidara gelmesinden sonra emekliye sevk edilen bürokratlardan biri olmuştur.[530] Particilik yaptığı için emekliye sevk edilen dokuz validen biri olarak gösterilen Gür, 10 Haziran 1950'de görevinden ayrılmıştır.[531]

DP iktidara geldikten sonra, İşcan ile benzer icraatlar sergileyen, Kastamonu Valisi Tevfik Sırrı Gür'ün emekliye sevki ve dönemin Amasya Valisi olan kardeşi Akif İşcan'ın merkeze alınmış olması[532], İşcan'ın etrafındakilerin de benzer akıbetler ile karşılaştıklarının bir göstergesiydi. Ancak Vali İşcan, bürokraside bir süre daha görevde kalacak, terfi dahi alacaktır. Bu durum İşcan adının Türk bürokrasisindeki özgül ağırlığını yansıtan bir başka unsurdu.

Bursa'dan önce, Tekirdağ, Erzurum ve Antalya'da uzun yıllar valilik görevlerinde bulunmuş olan Haşim İşcan, kentleri imar ve ihya gayretiyle çalışmalarını sürdürmüş, hakkında mütemadiyen övgü dolu yazılar kaleme alınmıştı. Ancak en çok eleştiriyi Bursa Valiliği döneminde görmüştür. Bu durumun arka planında, II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin Batı bloku ülkeleriyle yakınlaşmasının bir gereği olarak çok partili düzene geçiş sürecinde basında yaşanan değişimin etkisi bulunmaktadır. Demokrat Parti'nin kuruluş evresinde, *Tan* ve *Vatan* gazeteleri muhalefetin sesi olmuş ve hükümete eleştiriler yöneltmeye başlamışlardır.[533] İktidardaki CHP'nin yayın organı olan *Ulus* gazetesinde Falih Rıfkı Atay hükümeti desteklerken, *Vatan* gazetesinde Ahmet Emin Yalman, eleştirel yazılar kaleme almıştır.[534] Cumhurbaşkanı İnönü'nün yakın desteğine sahip olan Bursa Valisi Haşim İşcan'ın icraatları da bu konjonktürel hadiseden payına düşeni alarak ulusal basında eleştirilere konu olmuş ve 1950'de yaşanan iktidar değişimi sonrasında görev yeri değiştirilmiştir.

---

[530] Adlan, *İz Bırakan Mülki İdare Amirleri,* 430-433.

[531] Diğer sekiz valinin isimleri şunlardı; Konya Valisi Şefik Soyer, Samsun Valisi İzzettin Çapar, Seyhan Valisi Zühtü Durukan, Bilecik Valisi Şinasi Tulga, Çankırı Valisi Sami Güvenç, Afyon Valisi Abidin Özmen, Balıkesir Valisi Ziya Tekeli ve Ordu Valisi Salih Kılıç. "Valiler Arasında Geniş Değişiklikler Başladı", *Son Posta,* 11 Haziran 1950, sy. 5637, 1.

[532] Akif İşcan'ın kariyeri, ağabeyi Haşim İşcan'ınki ile paralellikler göstermektedir. 1939'da Hatay'ın Türkiye'ye ilhakı sonrasında atanan ilk vali olan Şükrü Sökmensüer'in yardımcılığına getirilmişti. Sökmensüer de Haşim İşcan gibi İbrahim Tali Öngören'in yetiştirdiği idarecilerden biriydi. Dolayısıyla Akif İşcan'ın da ağabeyi Haşim Bey gibi Öngören'in desteğiyle bürokratik kariyerinde ilerlemiş olduğu anlaşılmaktadır. BCA, 30-11-1-0/133-27-4. 21.07.1939; Aldan, *Ulusal Kurtuluşumuzda Atatürk Yolunda Yöneticiler*, 157.

[533] Sina Akşin, vd. *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye Tarihi (1908-1980)*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 2007), 180.

[534] Neşe Yeşilçayır, "Çok Partili Döneme Geçiş Sürecinde Türk Basını", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 27, sy. 79 (2011): 155.

2.7.Samsun Valiliği (12 Haziran 1950-31 Ağustos 1951)

Vali İşcan, 5 Ağustos 1950'de Samsun'da göreve başladı.[535] Demokrat Parti iktidarının henüz ilk aylarındayken Bursa'dan ayrılmak zorunda kalan İşcan, iktidarın güçlü olduğu illerden olan Samsun'da sevgi ve coşkuyla karşılanmış, Eşi Atıfet Hanım'ın aktardığına göre bu duruma şaşırmıştır. [536] Şüphesiz, İşcan, on beş yılı aşkın valilik deneyimiyle tüm yurtta nam salmış, icraatçı bir idareciydi. Görev yaptığı kentlerde imar ettiği eserler, kendisine yapılan eleştirilere karşın halk tarafından anlaşılıyor ve destekleniyordu. İşcan'ın referansı, diğer illerde yaptığı işlerdi. Samsun'da karşılanış şekli de geçmişteki hizmetlerinin adeta bir karşılığıydı.

İşcan, göreve başladıktan sonra vilayet dahilinde ziyaretlere başladı. 21 Ağustos 1950'de Bafra ilçesine bir ziyarette bulunarak sorunları yerinde tespit etti.[537] Hasta ve doktorların yokuş çıkarak ulaşmak zorunda kaldıkları Samsun Memleket (Devlet) Hastanesi'nin yolunu yaptırdı.[538] Vali İşcan, bu dönemde Samsun Kültür Cemiyeti'nin fahri başkanlığına seçilmiştir.[539] 1951 yılının ilk günlerinde İşcan, Ankara'ya giderek şehir işleriyle ilgili resmi temaslarda bulunan[540] İşcan'ın İzmit (Kocaeli) Valiliğine dair basında çıkan haberlerin asılsız olduğu açıklanmıştır.[541]

Vali İşcan, Samsun'da göreve başladıktan dört ay sonra, bir buçuk aylık izne ayrılmış, iznin bitiminde bronşit hastalığına yakalanmıştır. 23 Ocak 1951-10 Mart 1951 tarihleri arasında kullandığı yıllık iznin sonrasında İşcan'a 10 Mart 1951'de bronşit hastalığından on beş gün istirahat verilmiştir.[542] İşcan, 31 Mart Cumartesi günü Samsun'a gelerek iş başı yapmıştır.[543] İşcan, görev süresinin son haftalarında Samsun'da Karadeniz bölgesinin en büyük verem hastanesini yapmak için girişimde bulunmuştur. Samsun gazetesinde, İşcan'ın görev yaptığı her ilde birer hastane yaptığı, verem hastalığının yoğun görüldüğü şehre bir hastane kazandırmak için teşebbüse geçtiği ifade edilmiştir.[544]

Bu dönemde kızı Günaç Hanım'ın İstanbul'da eğitim görüyor olması ve kayınvalidesinin burada tedavi görüyor olması sürekli İstanbul'a gitmesini gerektiriyordu.

---

[535] Sicil No: 2678.
[536] Ayanoğlu, "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İdari Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)", 17.
[537] "Vali Haşim İşcan Bafra'da", *Samsun,* 23 Ağustos 1950, 2.
[538] "Haşim İşcan Memleket Hastanesi Yolunu Yaptırıyor", *Samsun,* 13 Temmuz 1951, sy. 486, 1.
[539] "Haşim İşcan Kültür Cemiyeti Fahri Başkanlığına Seçildi", *Samsun*, 11 Kasım 1950, 2.
[540] "Vali Haşim İşcan", *Samsun,* 6 Ocak 1951, sy. 355, 1.
[541] "Haşim İşcan", *Samsun,* 10 Ocak 1951, sy. 356, 2.
[542] Sicil No: 2678.
[543] "Valimiz Haşim İşcan Geldi", *Samsun,* 3 Nisan 1951, sy. 387, 1.
[544] "Samsun'da Büyük Bir Verem Hastanesi", *Samsun,* 27 Haziran 1951, sy. 472, 1.

Bursa'nın İstanbul'a yakınlığı bir avantajdı. Ancak dönemin ulaşım şartları altında Samsun, uzak bir vilayet olarak zorlukla görev yaptığı bir yerdi. Burhanettin Ayanoğlu'nun Atıfet İşcan'dan naklettiğine göre, Başbakan Menderes, Haşim İşcan'a birlikte çalışmayı teklif etmiş ancak Cumhuriyet Halk Partisi'ne ve bilhassa İsmet İnönü'ye derin bir bağlılığı olan İşcan, bu teklifi kibarca reddetmiştir. İşcan'ın Samsun'daki görevi kısa sürmüş, buradan Balıkesir Valiliğine atanmıştır.[545]

Haşim İşcan Samsun'a atandıktan sonra İsmet İnönü ile mektuplaşmış ve cevaben aldığı mektup günümüze ulaşmıştır. 3 Kasım 1950 tarihinde İsmet İnönü'nün el yazısıyla kaleme aldığı mektup, şu şekildeydi:[546]

"Kardeşim İşcan,

Afiyet mektubunuzu aldım. Asil ruhunuzun necip, geniş vasıflarına tekrar hayran oldum. Siz yirminci asrın büyük mucizesi olan, Türkiye Cumhuriyeti'nin yapıcı, çölleri bayındır kılan, müstesna bir kudretisiniz. Sizi hep öyle gördüm daima öyle tanıyacağım. Vatanın güzel ve sizin feyzinize muhtaç bir köşesinde vazife aldınız. Nurlu ve temiz elleriniz orada da ölmez eserlerini yaratacaktır. Sizi saygı ile, sevgi ile ve hasretle selamlarım. Gözlerinizden şefkatle öperim kardeşim."

İsmet İnönü'nün kardeşim sözüyle başlayıp aynı kelimeyle sona eren mektubunda kullandığı sıcak ifadeler, İşcan ile aralarındaki muhabbetin seviyesini göstermesi bakımından anlamlıdır. İşcan, yaşamı boyunca İnönü'ye bağlı kalmıştır.

İşcan'ın burada bir yılı dolmadan, 4 Temmuz 1951 tarihli bakanlar kurulu kararı ile görev yeri değiştirildi. Balıkesir Valiliğine tayin edildi ancak Demokrat Parti'nin güçlü olduğu illerden Balıkesir'e atanması bu sefer tepkiyle karşılandı. Bursa'nın komşusu olan Balıkesir'de İşcan'ın 1946-1950 yılları arasında, Demokrat Parti'nin muhalefet dönemindeki namı şüphesiz Samsun'a nazaran daha iyi bilinmekteydi. Hükümete yapılan "İnönü'nün adamını Balıkesir'de istemiyoruz" dayatması karşısında, bu göreve başlamadan İsmet İnönü'nün de talebi doğrultusunda merkez valiliğine tayin edildi.[547] Balıkesir'deki görevine başlayamadan merkez

[545] "Haşim İşcan Balıkesir Valiliğine Tayin Edildi", *Samsun*, 11 Temmuz 1951, sy. 484, 1-2; Ayanoğlu, "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İdari Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)", 17-18.
[546] Aslı Akgün Kutay Aile Arşivi; Ek-36.
[547] Atıfet İşcan'dan aktaran Ayanoğlu, "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İdari Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)", 18.

valiliğine atandığı günlere rastlayan 20 Temmuz 1951 tarihinde İşcan'a sağlık gerekçesiyle bir aylık izin daha verilmiştir.[548]

Samsun'da bir yıllık valilik sürecinde İşcan, ailesinin bir kısmına uzaklığı ve sağlık sorunları sebebiyle yaklaşık üç ayı aşkın bir süreyi izinli geçirmiştir. Tüm bu sebeplere ek olarak, iktidar değişimi sonrası Bursa'da bir yandan soruşturmalar devam ediyordu. Buna karşın İşcan, Samsun'a yeni bir hastane kazandırmak için çalışmalara başlamış, şehrin yollarını tamir ettirerek 27 kilometrelik şose ve stabilize yol inşa ettirmiştir. Ayrıca Samsun'da yeni bir mahalle tesis etmiş ve 27 okul kazandırmıştır.[549]

2.8.Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü (1 Eylül 1951-26 Mayıs 1952)

31 Ağustos 1951 tarihli kararla merkez valiliğine atanan İşcan, 1 Eylül 1951 tarihinden itibaren Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü'ne vekaleten atandı.[550] İçişleri Bakanlığı'ndan Balıkesir Valiliğine gönderilen yazıda, Vali Haşim İşcan'ın Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü'ne vekaleten atandığı, yerine ise Manisa Valisi Recai Türeli'nin getirildiği bildirilmiştir. İzinliyken bu göreve atanan İşcan'ın bu tarih itibariyle izni kapatılmıştır.[551] Ayrıca İşcan'a, 4598 sayılı kanunun 4. maddesi uyarınca 30 Aralık 1951 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere bulunduğu kadroda aylık 100 lira tazminat verilmesine karar verilmiştir.[552] İşcan, ilk valilik yaptığı yer olan Tekirdağ'da 1934-1936 yılları arasında Bulgaristan ve Romanya'dan gelen muhacirlerin iskân edilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu dönemdeki tecrübesi, İşcan'ın bu göreve atanmasında müspet etkiye sahiptir.[553]

Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'a Anadolu'dan düzenli göçlerle yaptığı iskân siyaseti, devletin zayıflaması ve yıkılmasıyla tersi yönde gerçekleşmiş ve asırlardır Balkanlar'da mukim

---

[548] Sicil No: 2678.
[549] Adlan, *İz Bırakan Mülki İdare Amirleri*, 515.; "Samsun'da Büyük Bir Verem Hastanesi", *Samsun,* 27 Haziran 1951, sy. 472, 1; Anonim, *Haşim İşcan'ın Hizmet ve Eserlerinden Bazıları*, 2-4; Ek-12.
[550] Sicil No: 2678
[551] Vekaleten atandığı genel müdürlük görevinde, Haşim İşcan'a valilik kadrosunda kalmak ve 2/3 vekalet aylığı verilerek tayin edilmesine dair başbakanlık tezkeresi çıkarılmıştır. Sicil No: 2678.
[552] Görev tazminatının yanı sıra valilik kadrosu münasebetiyle 150 lira aylık almaktaydı. Sicil No: 2678
[553] 2510 Sayılı İskân Kanunu'nun 17. Maddesine göre iskân; *bir aileye, nüfus ve ihtiyacına göre oturacak ev ve ev yeri, sanatkarlara ve tüccarlara ayrıca geçim getirecek dükkân ya da mağaza yahut bu gibi yapı veya yeri ve mütedavil sermaye; çiftçilere de ayrıca kâfi toprakla çift hayvanı, alat ve edevatı, tohumluk, ahır ve samanlık veya yeri vermekle yapılır. Resmî Gazete*, 21 Haziran 1934, sy.733; Canan Emek İnan, "Türkiye'de İskân Siyaseti: İskana Yönelik Örgütsel Yapı Üzerine Bir İnceleme", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, sy. 22, (2014): 84.

yüzbinlerce Türk ve Müslüman göçe zorlanmıştır. Tersine göç, Cumhuriyet'in ilanından sonra da devam etmiş ve yeni bir göç ve iskân süreci yaşanmıştır. İlk olarak, 9 Mart 1916'da Muhacirin ve Aşair Müdüriyeti Umumiyesi adıyla bir birim teşkil edilmiştir.[554]

Türk ve Yunan Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol'ün imzalanmasının ardından 13 Ekim 1923 tarihinde 352 Sayılı Mübadele, İmar ve İskân Vekaleti İhdasına Dair Kanun yürürlüğe girmiş ve böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin iskân politikasına ilişkin ilk yapılanma meydana getirilmiştir.[555] Söz konusu oluşum, 17 Ocak 1924'te Dahiliye Vekaletine devredilmiş 18 Kasım 1935 tarihine gelindiğinde, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti bünyesinde İskân Umum Müdürlüğü haline getirilmiştir.[556] 11 Haziran 1945'te, 4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun uygulanması amacıyla Tarım Bakanlığı bünyesinde Toprak İşleri Genel Müdürlüğü teşkil edilmiştir.[557]

1950 yılında, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesindeki İskan Umum Müdürlüğü ile Tarım Bakanlığı bünyesinde bulunan Toprak İşleri Genel Müdürlüğü 5613 Sayılı Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüklerinin Birleştirilmesi Hakkında Kanun ile tek bir genel müdürlük haline getirilmiş, göç ile bağlantılı olarak iskan ve toprak işlerinin tek elden yürütülmesi amaçlanmıştır.[558] Tarım Bakanlığı bünyesinde görev yapması kararlaştırılan Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü, Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin bakanlığın işleyişini ağırlaştırması sebebiyle Başbakanlığa bağlanmıştır.[559]

Türkiye ile Bulgaristan arasında 1948-1949 yılları arasında yaşanan asker kaçırma, sınır ihlalleri, köy basma gibi hadiseler sebebiyle karşılıklı notalar verilmiş ve iki komşunun ilişkileri gergin bir hal almıştı. Tüm bu yaşananların ardından Bulgaristan Hükümeti, 10 Ağustos 1950 tarihinde verdiği bir nota ile ülkede yaşayan Türk azınlığın göç etme isteğini dikkate alarak Türk asıllı 250 bin kişinin üç ay gibi kısa bir sürede Türkiye'ye göçünü kararlaştırdığını ilan etmiştir. 1950-1951 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye 154,393 kişi göç ettirilmiştir.[560] Bulgaristan'dan gelen göçmenler, Ankara Varlık Mahallesi ve İstanbul Taşlıtarla Mevkii[561]

---

[554] T.C. Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı, *Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü: Kuruluşu, Görevleri, Hizmetleri*, (Ankara: T.C. Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı, 1984), 1.
[555] İnan, "Türkiye'de İskân Siyaseti: İskana Yönelik Örgütsel Yapı Üzerine Bir İnceleme", 85.
[556] İnan, "Türkiye'de İskân Siyaseti: İskana Yönelik Örgütsel Yapı Üzerine Bir İnceleme", 88-90.
[557] T.C. Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı, *Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü*, 1.
[558] *Resmî Gazete*, 24 Mart 1950, sy.7465, 18151-18153.
[559] İnan, "Türkiye'de İskân Siyaseti: İskana Yönelik Örgütsel Yapı Üzerine Bir İnceleme", 92.
[560] Bedriye Uzuner, "1950-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler ve Kırklareli Vilayetine Etkileri", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2019), 33-37.
[561] Taşlıtarla mevkii, 1950'lere kadar yerleşim yeri değildi. Bulgaristan'dan gelen göçmenler için inşa edilen 2.014 meskenin bulunduğu Taşlıtarla Göçmen Evleri, Gaziosmanpaşa ilçesinin nüvesi oluşturmuştur.

başta olmak üzere yurdun muhtelif bölgelerinde iskân edildiler. [562] Aslında İstanbul'a, Bulgaristan'dan gelen göçmenlerden ilk olarak 222 sanatkâr ailenin yerleştirilmesi planlanmıştı ancak diğer şehirlere iskân edilen göçmeler bir süre sonra bulundukları yeri terk ederek İstanbul'a yerleşmeye başladı. Göçmenler için Taşlıtarla'da 2014, Hürriyeti Ebediye tepesinde de 800 ev inşa edilmiştir.[563]

İşcan'ın, bu dönemdeki faaliyetleri arasında, çiftçi olanlara bir senelik yiyecek ve tohumlarının ziraat alet ve hayvanları ile verilmesi yer almıştır. Bu göçmenler için memleketin muhtelif yerlerinde müstakil köyler ve ayrıca yine il, ilçe ve köylerde göçmen evleri yaptırmıştır. Topraksız vatandaşlara halen toprak dağıtan Toprak Komisyonları, Haşim İşcan'ın genel müdürlüğü döneminde faaliyete geçmiştir. İşcan ayrıca kaymakamlık, valilik ve genel müdürlük görevleri boyunca saydığı hizmetlere ek olarak; muhtelif boyda ve yükseklikte 190 köprü inşa ettirmiş, 30 kilometre uzunluğunda asfaltlı ve beton yol yaptırmış, muhtelif yerlerdeki 24 köye içme suyu getirtmiş ve muhtelif vilayetlerde on bir çeşme yaptırmıştır.[564]

İşcan, göreve geldikten yaklaşık 9 ay sonra görevden ayrılmış, Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü'ne vekaleten Haluk Nihat Pepeyi atanmıştır.[565] Mülkiye Mektebi'nden sınıf arkadaşı olan Haluk Nihat Pepeyi'ye görevini devreden İşcan, 27 Mayıs 1952 tarihinde merkez valisi olarak çalışmaya devam etmiştir.[566]

Gaziosmanpaşa'nın 27 Ağustos 1963 tarihinde ilçe olmasına karar verilmiştir. Cemalettin Şahin, 'İstanbul'un İlçeleri', *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, c. 3, (2015): 289.

[562] Ulvi Özgür, "Bulgaristan Türklerinin 1950-1951 Yıllarında Türkiye'ye Göçleri", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2007), 93.

[563] Tekeli, *İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü*, 220-221.

[564] Anonim, *Haşim İşcan'ın Hizmet ve Eserlerinden Bazıları*, 2-4; Ek-12.

[565] İçişleri Bakanlığı Sicil Dosyası:2678. Başbakanlık Yazı ve Sicil İşleri Müdürlüğü, Belge No: 1567, Tarih: 31.05.1952.

[566] Sicil No: 2678.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EMEKLİLİK VE SİYASET DÖNEMİNDE HAŞİM İŞCAN

3.1. Emekliye Sevk Edilmesi ve Hukuki Süreci

1950'de yaşanan iktidar değişimi, birçok alanda olduğu gibi uzun yıllar tek parti iktidarında görev yapan bürokratlar için de yeni bir dönemin başladığına işaret ediyordu. Siyasal sistem, çok partili dönemde bir dönüşüm geçiriyordu. Demokrat Parti iktidarı, "bakanlık emrine alma", "emekliye sevk etme", "hükümetin faaliyetlerine karşı Danıştay yolunu kapatma" gibi önlemlerle bürokratik düzende tek parti devrinden kalan direnci kırma amacı gütmekteydi.[567]

Haşim İşcan, Mayıs 1952'de, vekaleten yürüttüğü Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü görevinden alınarak tekrar merkez valiliğine getirildi. İçişleri Bakanlığı sicil dosyasında yer alan izin belgeleri dikkate alındığında, İşcan'ın bu dönemi, uzun bir süre izinli geçirdiği anlaşılmaktadır. 6 Haziran 1952'de İçişleri Bakanlığı'ndan 7 günlük mazeret izni talep etmiş, iznini kullanarak 15 Haziran'da göreve başlamıştır. 15 Temmuz'da şahsi işlerini görmek maksadıyla 1 aylık yıllık izin talebi kabul edilmiştir. İşcan birtakım sağlık sorunları da yaşamaktaydı. Baş dönmesi, bulantı, halsizlik, uykusuzluk şikayetleriyle birlikte asabi bitkinlik bulgularına rastlanması sebebiyle 12 Ağustos 1952 tarihinde üç ay sağlık raporu verilmiştir.[568] İşcan, 11 Kasım 1952'de izinden döndüğüne dair dilekçeyi bakanlığa sunmuş ve görevine devam etmiştir.

25 Aralık 1952'de, bu sıralarda Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde okuyan kızı Günaç Hanım'ı okuluna götürmek için dört gün izin istemiştir. 25 Şubat 1953'te de İşcan, bakanlığa bir dilekçe vererek; "*İstanbul'da tatilde bulunan kızımı sömestr tatilinde İstanbul'dan alıp Ankara'ya götürmek üzere dört, İstanbul'a götürüp avdetim için de dört gün izin verilmesini yüksek müsaadelerinize arz ve tazim eylerim"* diyerek izin istemiştir. İşcan 26 Şubat'ta 8 gün izne ayrılmıştır. 15 Mayıs'ta 4 günlük bir mazeret izni daha kullanan İşcan, 17 Haziran 1953'te

[567] CHP döneminin bürokratları devlet kademelerinden hızla uzaklaştırılırken TBMM'de de bürokrat kökenli milletvekili sayısında büyük bir düşüş gözlemlenmiştir Gencay Şaylan, "Cumhuriyet Bürokrasisi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi,* yay. haz. Müçteba Anğ vd. c. 2, (1983): 305.
[568] Sicil No: 2678.

1 aylık yıllık izne ayrılmıştır. İşcan, merkez valiliği döneminin büyük bir kısmını sağlık veya şahsi işleri sebebiyle izinli geçirmiştir.

Haşim İşcan'ın, emekliye sevki, Bakanlar Kurulu'nun 17 Ağustos 1953 tarihli kararı ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın imzasıyla yürürlüğe girmiştir.[569] Yıllık izinlerini kullandıktan sonra İşcan'a 1 Ekim 1953'te Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü'nden 517 lira aylık bağlanmıştır. İşcan, emeklilik işlemleriyle ilgili olarak İçişleri Bakanlığına sunduğu 21 Eylül 1953 tarihli dilekçede, emekli maaşını İş Bankası İstanbul Nişantaşı Şubesi'nden alacağını beyan etmiştir. İşcan, bu dönemde Beşiktaş Taşlık'taki Bayıldım Bayırı Sokağı'nda ikamet edeceğini bildirmiştir.[570]

İşcan, emekliye sevk edildikten sonra hakkını aramak için konuyu Danıştay'a taşımıştır. Danıştay, emekliye sevk kararının yalnızca; memurun fikri ve bedeni kudret ve takat bakımından görevini layıkıyla ve muntazaman yapmaması dolayısıyla aksayan ve sonucunda iyi yürümeyen kamu hizmetinin muktedir ve daha verimli ellere verilmesini temin etmek ve hizmetin ifasında lüzumsuz yere kadroların kabarmasına meydan vermemek gibi gerekçelerle geçerli olabileceğini ilan etmiştir. Dava edilen idarenin (İçişleri Bakanlığı), davacının (Haşim İşcan) işini layıkıyla yapamayacak surette bedeni ve fikri kabiliyetten mahrum kaldığına ve bu yüzden kamu hizmetini aksattığına dair herhangi bir iddiada bulunmadığı gibi bu yönde bir belge de sunmamıştır. Mahkeme, davacıyı görevini yapmaya her bakımdan muktedir görmüş ve mahkemeye sunulan belgelerin incelenmesiyle de bu sonuca varıldığı beyan edilmiştir. Bu sebeplere binaen; "*17 Ağustos 1953 tarihli res'en emekliye sevk tasarrufunun maksat yönünden kanuna aykırılığı sebebiyle iptaline"* 17 Şubat 1966'da oyçokluğuyla karar verilmiştir. İşcan'ın konuyu ne zaman yargıya taşıdığı bilgisine ulaşılamamıştır. Ancak mahkemede davayı kazanarak memuriyete geri dönme hakkını elde etmiştir.[571] Mahkemeyi kazandığı yıl olan 1966'da İstanbul Belediye Başkanı olarak görev yapmaktaydı.

3.2. CHP Samsun İl Başkanlığı ve Milletvekili Adaylığı

Haşim İşcan, 1953 yılında emekliye sevk edildikten sonra, son valilik yaptığı il olan Samsun'da CHP il teşkilatının başına getirilmiştir. İl Başkanlığı döneminin en önemli aşaması, 1954 yılı genel seçimleri olmuştur.

[569] BCA, 030-18-01/133-65-4; Ek-37.
[570] Sicil No: 2678.
[571] "Haşim İşcan'ın Emekliye Sevki Kararı Kaldırıldı", *Hürriyet,* 26 Şubat 1966, sy. 6404, 2.

Demokrat Parti'nin 14 Mayıs 1950'de başlayan iktidarında dört yıl geçmiş ve tekrar bir genel seçim süreci başlamıştır.

İşcan, bu sefer eski bir bürokrat ve CHP mensubuydu. 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan genel seçimler, 27 yıllık iktidarı sonrasında ilk kez muhalefet olarak seçimlere katılan CHP ile iktidardaki DP arasında tansiyonu yüksek bir ortamda icra edilmiştir. 1953 yılında emekliye sevk edilen Haşim İşcan, CHP'den Samsun Milletvekilliğine aday adayı olmuştur İşcan ile aralarında eski milli savunma bakanlarından Hüsnü Çakır, Dr. Sadi Konuk, emekli Korgeneral Nuri Berköz'ün de bulunduğu 21 kişi önseçime katılmıştır.[572] Önseçim sonucunda 12 kişilik liste belirlenmiştir.

İl Başkanı Haşim İşcan 12 kişilik aday listesinin 6. Sırasında yer alıyordu. Listede yer alan diğer isimler şu şekildeydi; birinci sırada tek kadın aday olan CHP Genel İdare Kurulu Üyesi ve VIII. Dönem Ankara Milletvekili Mebrure Aksoley, Kavak Belediye Başkanı ve CHP İlçe Başkanı Ahmet Akal, eski Jandarma Genel Komutanı Nuri Berköz, Bafra Belediye Başkanı ve CHP İlçe Başkanı Necati Bora, Eski Milli Savunma Bakanı Hüsnü Çakır, VIII. Dönem Samsun Milletvekili ve Baro Başkanı Av. Rıza Işıtan, Eski Sağlık Bakanı Dr. Sadi Konuk, Millî Eğitim Bakanlığı eski İlköğretim Genel Müdürü Yunus Kazım Köni, Samsun eski Sulh Hâkimi Av. Cengiz Rahimoğlu, Havza Belediye Başkanı Ahmet Saatoğlu ve Av. Cemal Tekay.[573]

Seçimler için 20 Nisan'da memleketi Bursa'da bir miting yapan Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 1945-1950 yılları arasında Bursa Valiliği yapmış olan Haşim İşcan'ı kastederek;

"*Burada idare başında bir vali vardı. Zecri olarak iane suretiyle, daha doğrusu haraç alırdı*" demiştir. Bayar'ın tenkitlerinden CHP Genel Başkanı İsmet İnönü de nasibini almıştı. Bayar, İnönü için; "*Bu zatı kendi başına bırakalım, çünkü yaptığımız işleri geri bırakmak için eteklerimizden çekiyor"* sözlerini kullanmıştır.[574]

CHP Samsun İl Başkanı ve Milletvekili Adayı ve olan İşcan, Cumhurbaşkanı Bayar'ın sözlerine yanıt vermek için bir basın toplantısı düzenlemiştir. İşcan, Bursa'da, nizamnamesi hükümet tarafından tasdik edilen idare heyetinde memleketin şerefli insanlarının yer aldığı bir güzelleştirme cemiyetinin faaliyetlerde bulunduğunu, gelirinin de halkın bağışları olduğunu

[572] Serkan Bulut, "Samsun'da Siyasi Hayat (1946-1960)", (Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2019), 148.
[573] "C. Halk Partisi Aday Listesi", *Vatan,* 12 Nisan 1954, sy .4639, 1, 6.
[574] "Türkiye 30 Yıl Geçmeden Bir Amerika Olacaktır", *Akşam*, 21 Nisan Çarşamba, sy. 12770, 1-2; "Cumhurbaşkanı Bursa'da Dış Politikamızı Anlattı", *Vatan,* 21 Nisan 1954, sy. 4648, 1, 6; "Haşim İşcan, Bursa'ya Yaptığım Hizmettir Diyor", *Vatan,* 26 Nisan 1954, sy. 4655, 1, 7.

söylemiştir. Bu cemiyetin Türkiye'nin bin yataklı, en büyük hastanesini inşa ettiğini, Bursa'nın su sıkıntısını giderdiğini, kapalı tribünlü stadyum inşa ettiğini beyan etmiştir. İşcan ayrıca, 600 yıldır perişan halde bulunan Süleyman Çelebi kabrini restore ettiğini ve bütün bu hizmetlerin vatandaşların gönül rızası verdiği bağışlarla yapıldığını beyan etmiştir. İşcan, sözlerine ek olarak; "*Sayın Bayar, milletvekili namzedi olarak konuşuyorsa, dakikası 100 lira olan devlet radyosunda nutukları nasıl yayılıyor. Otuz sene Bursa'nın milletvekilliğini yapmış olan Sayın Bayar Bursa'ya en ufak bir eser vermiş, taş üstüne taş koymuş mudur? 17 senelik valiliğimde 209 müfettiş tarafından teftiş edildim. Değil mahkemeye sevk edilmek, en ufak bir muahezeye maruz kalmadım. Aldığım haraç değil, yaptığım hizmettir. Bunun karşılığı kadirşinaslık olmalı idi"* cevabını vermiştir.[575] Kitle iletişim araçlarının propaganda sürecinde iktidar tarafından yoğun biçimde kullanımı, CHP'nin eleştirdiği bir hususdu. Seçim döneminde, CHP sözcülerinin eleştirdiği başlıca konular, hayat pahalılığı, radyonun ve diğer devlet araçlarının iktidar lehine kullanımıydı.[576]

CHP'nin Türkiye genelindeki aday listesinde, 136 hukukçu, 11 profesör, 44 doktor, 59 milletvekili, 22 gazeteci, 27 subay, 14 öğretmen, 9 iktisatçı, 24 mühendis, 3 eczacı, 3 diş hekimi, 58 memur ve emekli memur, 55 tüccar, 49 çiftçi, 26 kişi de diğer meslek erbabı yer alıyordu. Genel Başkan İsmet İnönü, Ankara ve Malatya'dan adaylığını koymuştu.[577] DP listesindeki adaylarının 410'u yüksek öğrenim görmüştü. Listede mesleki açıdan ağırlık hukukçulardaydı. Ardından bürokratlar geliyordu. Çiftçi ve sendikacılar ise düşük oranda temsil ediliyordu. CHP listesinde, DP'den daha fazla emekli subay yer alıyordu. Bu durum emekli ordu mensupları ile CHP arasında "organik" bir bağ olduğuna işaret ediyordu.[578]

Seçim, DP'nin zaferiyle sonuçlandı. DP, oyların %58,4'ünü alarak 503 milletvekili çıkardı. CHP, seçimi ikinci parti olarak tamamladı ve %35,1 oy oranıyla 31 milletvekilliği kazandı. Cumhuriyetçi Millet Partisi ilk kez seçimlere katılarak %5,3 oy almış ve 5 milletvekilliği elde etmiştir. TBMM'ye 541 milletvekili girmiş bunlar arasında 2 bağımsız milletvekili de yer almıştır.[579] Samsun'da 12 milletvekilliğinin tamamını DP adayları kazandı. CHP listesinden hiçbir isim Samsun'dan TBMM'ye giremedi.[580] Türkiye genelinde DP ile CHP

[575] "Haşim İşcan, Bursa'ya Yaptığım Hizmettir Diyor", *Vatan*, 26 Nisan 1954, sy. 4655, 1, 7.
[576] Tansu Barış Mahmutoğlu, *CHP'nin Belediye ve Genel Seçim Çalışmaları ve Propagandaları (1923-1957),* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2017), 510.
[577] "C. Halk Partisi Aday Listesi", *Vatan,* 12 Nisan 1954, sy. 4639, 1, 6.
[578] Cemil Koçak, *Demokratlar ve Halkçılar (1950-1954),* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2024), 605-608.
[579] "1950-1977 Yılları Arası Milletvekili Genel Seçimleri", https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007 Erişim tarihi: 02.03.2024.
[580] "Partilerin Kazanmış Oldukları İller", *Vatan,* 4 Mayıs 1954, sy. 4661, 1, 6.

arasında %23'lük bir oy farkı oluşmuştu. İstanbul'da bu oran ülke ortalamasının üzerindeydi, DP %63,8, CHP 27,8 oy almıştı. Samsun'da ise Türkiye ortalamasına yakın bir sonuçla, DP %60,3 DP, CHP 37,7 oy oranına sahip olmuştur. Samsun'da DP, 1950 seçimlerine göre oylarını üç puan yükseltmiş, CHP ise %4'lük bir düşüş yaşamıştı.[581] 1950 seçimlerinin ardından Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndermesi, NATO katılmasını ve ABD'den mali yardımlar almasını sağlamıştı. Bu yardımların etkisiyle[582] ekonomide yaşanan iyileşme, DP iktidarına 1954 yılı seçimlerinde de başarıyı getirmiştir.[583]

3.3. Divan Otel Yöneticiliği

Haşim İşcan, 1953 yılında 55 yaşındayken merkez valiliğinden emekliye ayrıldıktan sonra iş adamı Vehbi Koç'un sahibi olduğu Koç Şirketi'nde yöneticilik yapmaya başladı. Ankara'daki idarecilik yılları sona ermiş ve İstanbul'da özel sektörde yöneticilik kariyeri başlamıştı. Hangi ilde görev yaparsa yapsın İstanbul'a sık sık gelen ve aile bağları bulunan İşcan, yaşamının son on yılını geçireceği ve son beş yılında da yöneteceği şehirde yaşamaya başladı.

Türkiye'nin en büyük girişimcilerinden olan Vehbi Koç anılarında, İstanbul Belediyesi'nin, Harbiye'de Surp Agop Ermeni mezarlığı arazisini satışa çıkardığını ve ilk otelini bu arsa üzerinde inşa ettiğini dile getirmiştir.[584] Belediyenin satışa çıkardığı arsalar 80 bin liradan alıcı bulmuş ancak otel arsası köşe başı olduğu için 130 bin liraya satılmıştı. Koç, arsayı İstanbul Belediyesi'nden satın alan Tatarilerden 250 bin liraya almıştır. Amacı buraya bir bina inşa ettirerek altına otomobil mağazası, üstünü de hem oturacağı hem de kalanını kiraya vereceği daireler yapmaktır. Bu sırada gelişmekte olan ticari işleri sebebiyle yurt dışından gelen

---

[581] Koçak, *Demokratlar ve Halkçılar (1950-1954),* 615-617.
[582] Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960),* (Ankara: Phoenix Yayınları, 2004), 251.
[583] Çağdaş Görücü, *Demokrat Parti İktidarında CHP: İdeolojik ve Örgütsel Arayışlar (1950-1960),* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2019), 290.
[584] Cumhuriyet'in ilk yıllarında, İstanbul'da pek çok mezarlık arazisi üzerine modern binalar inşa edildi. Bunlardan biri olan Surp Agop Ermeni mezarlığı, İstanbul Belediyesi ile Ermeni Cemaati arasında mahkemeye taşınan bir hadiseydi. 1930 yılında yürürlüğe giren 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun 160. maddesine göre; "metruk ve kimsesiz mezarlıklarla vakfa ait olan umumi mezarlıklar bilumum hukuk ve vecaibi belediyeye devrolunmuştur" *Resmî Gazete,* 14 Nisan 1930, sy. 1471. Bu hükme istinaden Kasımpaşa, Eyüp ve Fatih ve Beşiktaş'ta bulunan Müslüman mezarlıklarının yanı sıra Harbiye-Elmadağ arasında bulunan Surp Agop Ermeni mezarlığı da imara açıldı. İstanbul Belediyesi, Surp Agop Ermeni mezarlığı arsasının II. Bayezid (Veli) Vakfı'na ait olduğunu iddia ediyordu. Ermeni Cemaati, mahkemeye ölü kemikleri göndererek delil sundu. İstanbul Adliyesi'nde 3 Aralık 1933 gecesi çıkan yangında tüm dava evrakları yandı. Yıllar süren davada, 1937 yılında mezarlık arazisi belediyeye geçti. Güneş, *İstanbul'un Son Şehremini Muhittin Üstündağ,* 102-105.

pek çok kişiyi ağırlayacak yer bulmakta güçlük çekmektedir. İstanbul'da Part Otel dışında yapımı devam eden Hilton Otel[585] bulunmaktaydı. Koç, burada bir otel açmaya karar verir.[586]

Divan Otel, 14 Ocak 1956'da açıldı. Koç anılarında, otel inşasını zorlu bir sürecin ardından, 3,5 senede bitirebildiklerini beyan etmiştir. Vehbi Koç, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra idari mekanizmadan uzaklaştırılan Nüzhet Tekül, Cafer Tüzel ve Haşim İşcan gibi Halk Partili namuslu ve dürüst insanları işe almaktan çekinmediğini dile getirmiştir.[587] İşcan, Vehbi Koç'un Beyoğlu Merkez Han'ın 3. katındaki ofisinde çalışmış ve Divan Otel'in hizmete girdiği dönemde idari müdür olarak görev yapmıştır.[588]

Vehbi Koç, bir beyanatında Haşim İşcan'ı yakın dostları arasında saymıştır.[589] 1953 yılında emekliye sevk edilene kadar bürokratik görevlerini sürdüren İşcan, bu tarihten sonra da yakın çevresinin ve ilişki ağları içerisinde özel sektörde kariyerini sürdürmüştür. 1963 yılında, İstanbul Belediye Başkanlığına CHP adayı olarak gösterilene kadar Vehbi Koç ile çalışmayı sürdürmüş ve durum belediye başkanlığı döneminde bazı önyargılara da yol açmıştır. Nitekim 1965'te Divan Otel'in önüne yerleştirilen camekanlı bölüm halkın geçişini engellemiş ve şikayetlere sebep olmuştur. Dikkatler, herhangi bir iltimas gösterip göstermeyeceği hususunda İşcan idaresinin üzerinde olmuş, gündeme gelen hadise için belediye yetkilileri usulsüz yapılan ilavelerin sökületeceğini ifade etmişlerdir.[590]

3.4. 1961 Seçimleri ve Cumhuriyet Senatosu Adaylığı

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 27 yıllık iktidarı, 14 Mayıs 1950'de Demokrat Parti'nin seçimden zaferle çıkmasının ardından sonra erdi. İktidar değişimi, ülkede hükümetin yanı sıra Cumhurbaşkanlığı makamı ve bürokraside de köklü bir değişimi meydana değirdi. 2. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 12 yıldır sürdürdüğü cumhurbaşkanlığı görevini Demokrat Parti'nin lideri Celal Bayar'a devretti. Çok partili düzene geçişte kamuoyunda CHP'ye yakın konumlanan veya yakın bulunan bürokratların görev yerleri değiştirildi. Türk siyasal yaşamında

[585] İstanbul'da inşa edilen Hilton Oteli'nin temeli 16 Nisan 1952'de atılmış, açılışı 10 Haziran 1955'te yapılmıştır. Işıl Tuna, "1950-1960 Yılları Arasında İstanbul'da Kentleşme ve İmar Faaliyetlerine Genel Bakış", *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 3, sy. 20, (2019), 397.
[586] Can Dündar, (Haz.), *Özel Arşivinden Belgeler ve Anılarıyla Vehbi Koç*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2006), 198-199.
[587] Dündar, *Özel Arşivinden Belgeler ve Anılarıyla Vehbi Koç*, 210.
[588] "Divan Oteli, İlk Turizm Okulu", https://www.turkiyeturizm.com/divan-oteli-ilk-turizm-okulu-36783h.htm Erişim tarihi: 08.01.2024; Ek-38.
[589] Taha Toros Arşivi: 001641889010; Aslı Akgün Kutay ve Bilge Aracı ile görüşme, 15 Nisan 2022.
[590] "Divan'ın Usulsüz İnşaatı Sökülecek", *Akşam*, 7 Aralık 1965, 7.

yeni bir dönem başlıyordu. 1960 yılına kadar DP, iktidarını sürdürdü. İktidarının son döneminde otoriterleşti ve bilhassa basına yönelik birtakım baskıcı uygulamalar sahnelendi. 1957 yılında gazete ve dergi kağıtlarının tek elden ithali, 1958'de ilan ve reklamların tek elden dağıtımı gibi yöntemlerle basın üzerindeki hükümet kontrolü arttırıldı.[591] Ülkede yaşanan gerilim had safhaya ulaştı. 27 Mayıs 1960'ta, Demokrat Parti'nin on yıllık iktidarı sona erdi ve askerler yönetime el koydu. 23 Haziran 1960 günü siyasi partilerin ocak-bucak teşkilatları kapatıldı. Mevcut hükümet görevinden alınarak bir ara dönem hükümeti tesis edildi. 1924 yılında yürürlüğe giren anayasa askıya alındı. Darbenin liderliğini üstlenen Orgeneral Cemal Gürsel Milli Birlik Komitesi Başkanı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı oldu.[592]

9 Temmuz 1961'de referandum yapıldı ve halkın %61,74'ünün onayıyla 1961 Anayasası kabul edildi. Anayasanın 61. maddesi, iki meclisli yapıyı öngördü. Böylece Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu adında iki meclisli sisteme geçildi. Cumhuriyet Senatosu'na Cumhurbaşkanı kontenjanından 15 kişi seçilmekte, Türkiye genelinde halk tarafından seçilen üye sayısı ise 150 idi.[593]

İçişleri Bakanlığı, darbe sonrası normalleşme sürecinde, 13 Ocak 1961 tarihinde yayınladığı bir tebliğ ile siyasi partilerin faaliyetlerine izin verdi. 11 Şubat 1961'de emekli orgeneral Ragıp Gümüşpala liderliğinde, Ankara Valiliğine Adalet Partisi tüzüğü sunularak başvuru yapıldı.[594] 15 Ekim 1961 tarihinde genel seçimlere gidildi. Seçimlere AP, CHP, CMKP ve YTP katıldı.[595]

Haşim İşcan, 15 Ekim 1961 seçimlerinde Antalya'dan Cumhuriyet Senatosu üyeliği için aday oldu. Yerel basında; "Antalya'nın imarı için büyük hizmetler sebkeden" Haşim İşcan'ın adaylığının Antalya'nın geleceği için bir müjde olduğu belirtiliyordu.[596] 8 Eylül 1961 günü Antalya'ya uçakla gelen İşcan, Antalyalılar tarafından karşılanmış ve aday adayı olarak önseçimlere girmiştir.[597] Aday adaylığı müracaatları 12 Eylül'de sona ermiş ve Haşim İşcan ile

[591] Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973), 189.
[592] Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 4. Baskı 2016, 61-69.
[593] Tuna Özgişi, "Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri", *Türkiyat Mecmuası* 21, sy. 2 (2011): 301.
[594] Kurucular listesinde; Ragıp Gümüşpala, Ethem Menemencioğlu, General Necmi Öktem, Tahsin Demiray, Muhtar Yazır, Dr. İhsan Ünal, Cevdet Perin, Kamran Evliyaoğlu, Av. Emin Acar, Mehmet Emin Yorgancıoğlu ve emekli Kurmay Albay Şinasi Osma yer aldı. Filiz Demirci Güler, *Türkiye'nin Yakın Siyasetinde Bir Örnek Olay: Adalet Partisi*, (Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2003), 55-56.
[595] Işıl Tuna, "27 Mayıs'ın Gölgesinde Demokrasiye Dönüş: 15 Ekim 1961 Genel Seçimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 20, sy. 40, (Bahar 2020): 235.
[596] "Haşim İşcan Bugün Antalya'da Olacak", *Akdeniz*, 8 Eylül 1961, sy. 175, 1.
[597] "Antalya'nın Eski Yapıcı Valisi Haşim İşcan'ı Havaalanında Seçkin Halk Kitlesi Karşıladı", *Akdeniz*, 8 Eylül 1961, sy 176, 1.

birlikte CHP Antalya senatör adaylığına dört kişi başvurmuştu.[598] Aday adaylığı sürecinin sona ermesinden sonra iki kişilik aday listesinin birinci sırasında Haşim İşcan, ikinci sırada ise Kemal Kaya bulunuyordu. AP Antalya Senatör Adayları ise Mustafa Özer ve Mehmet İlkuçan oldu. CMKP Adayı Yusuf Ziya Önder'di, ikinci aday genel merkez tarafından belirlenecekti. İşcan önseçimleri kazanıp adaylığı kesinleşince Ankara'ya gitti.[599]

Seçimler sonuçlandığında Antalya'da AP öndeydi. 7 milletvekilliğinden 4'ü AP, 3'ü CHP tarafından kazanıldı. 2 senatörlük kontenjanı ise AP'li üyeler tarafından paylaşıldı.[600] CHP hiç senatör çıkaramadı ve birinci sıradaki Haşim İşcan seçimleri kaybetti. Ulusal basında, milletvekili ve senato seçimlerini kaybeden meşhurlar arasında Haşim İşcan'ın da adı yer alıyordu.[601] İşcan, seçimlerin sonuçlanmasının ardından Antalyalılarla vedalaşarak kentten ayrılmıştır.[602] Adalet Partisi'nin kalelerinden sayılan Antalya'da çok iyi karşılanan eski vali, seçilmek için yeterli oyu alamayacağını anlamış ve İstanbul'a döndüğünde bu olayı anlattığı dostlarına, kimseye gücenmediğini söylemiştir.[603] Antalya'da, ülkenin genel siyasi atmosferine paralel bir sonuç alınmıştı.

Seçimlerden CHP, birinci parti olarak çıktı fakat tek başına hükümet kuracak çoğunluğu elde edemedi. Askeri darbe sonrasında, halk sandık başına gitmişti. Seçime katılım oranı %81,4 olarak gerçekleşti. CHP, %36,7'lik oy oranıyla 450 milletvekilinden 173'ünü aldı. AP %34,8 oy alarak 158 milletvekili çıkardı. CKMP, %14 oy oranıyla 54 milletvekili, YTP'de %13,7'lik oyla 65 milletvekilliği kazandı.[604] Senatoda halk tarafından seçilen 150 üyenin siyasi partiler tarafından dağılımı şu şekildeydi; AP 70, CHP 36, YTP 28, CMKP 16 üye ile temsil edildi.[605]

3.5.İlk Doğrudan Seçimler ve Partili Belediye Başkanı

27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrasında kabul edilen 1961 Anayasası, özgürlükçü ve çoğulcu bir demokrasi türünü benimseyen ve partiler demokrasisine ağırlık veren bir özelliğe

[598] "CHP'nin Adaylık Müracaat Müddeti Dün Akşam Bitti", *Akdeniz,* 13 Eylül 1961, sy 179, 1.
[599] "Haşim İşcan Ankara'ya Gitti", *Akdeniz,* 18 Eylül 1961, sy 183, 1.
[600] "Cumhuriyet Halk Partisi Türkiye'de Umumi Olarak Çoğunluğu Almıştır", *Akdeniz,* 17 Ekim 1961, sy. 208, 1.
[601] CHP listesinden seçime girerek kaybeden diğer isimlerden bazıları şunlardı: Halil Sezai Erkut, Prof. Yavuz Abadan, Kazım Orbay, Burhan Felek, Cemil Sait Barlas, Turan Güneş, Ferit Melen. "Seçimi Kaybeden Meşhurlar", *Akşam,* 19 Ekim 1961, 1.
[602] "Haşim İşcan Gitti", *Akdeniz,* 19 Ekim 1961, sy. 210, 1.
[603] Ayanoğlu, "Haşim İşcan'ın Hayatı ve İdari Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)", 17.
[604] Yüksek Seçim Kurulu, "1950-1977 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri", https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007 Erişim tarihi: 01.05.2024.
[605] "Seçim Sonuçları Resmen Açıklandı", *Akşam,* 21 Ekim 1961, 1.

sahipti.[606] Bülent Tanör'e göre pratikte yarı askeri bir rejime yol açan[607] 1961 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra sosyal ve siyasal yaşamda demokratikleşme adımları atıldı. Bu çerçevede, 3 Nisan 1930'da kabul edilen ve Cumhuriyet idaresinin belediyecilik esaslarını belirleyen 1580 Sayılı Belediye Kanunu, 1963 yılında tadil edildi. Tasarı, 2 Temmuz 1963'te TBMM'de görüşülmeye başlandı.[608] CHP, nispi temsil sistemini savunurken YTP, mevcut sistemin devamını destekledi.[609] 19 Temmuz 1963 tarihinde kabul edildi. 307 Sayılı Belediye Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, belediye başkanlarının seçilme yöntemine ilişkin yenilik getirdi. Daha öncesinde belediye meclisinin kendi üyeleri arasında veya dışarıdan seçtiği iki dereceli seçim usulü kaldırıldı. Bunun yerine belediye başkanlarının doğrudan halk tarafından seçilmesi usulü benimsendi.[610]

27 Mayıs 1960 sonrasında, Demokrat Parti'nin mirasını sahiplenme misyonunu edinen siyasal partilerin başında Ragıp Gümüşpala'nın genel başkanı olduğu Adalet Partisi geliyordu. 1948'de Mareşal Fevzi Çakmak, Kenan Öner, Hikmet Bayur, Sadık Aldoğan gibi kamuoyunda iyi bilinen isimlerin kuruduğu Millet Partisi, darbe sonrasında 14 Haziran 1962'de Osman Bölükbaşı öncülüğünde bir grup milletvekili ve senatörün girişimiyle tekrar siyasal yaşama katılmıştır.[611]

17 Kasım 1963'te, ilk defa halkın seçimiyle iş başına gelecek olan İstanbul Belediye Başkanı'nı belirlemek amacıyla; Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Yeni Türkiye Partisi İstanbul il başkanları bir araya gelmiş ancak anlaşmaya varamamışlardır. AP İl Başkanı Nuri Eroğan, partili belediye başkanının partisiz başkandan daha iyi hizmet vereceğine dair düşüncesini beyan etmiştir.[612] Eroğan, kamuoyunda cereyan eden bağımsız aday tartışmalarının CHP'nin bir taktiği olduğunu iddia etmiştir.

İlerleyen günlerde, AP İl Başkanı Nuri Eroğan, İstanbul Belediye Başkanlığı için adaylığını kamuoyuna açıkladı.[613] Ancak gazetelerde Eroğan'ın adaylığının kesinleşmediği,

---

[606] Mümtaz Soysal ve Fazıl Sağlam, "Türkiye'de Anayasalar", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi c. 1,* (1983): 35.
[607] Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020), 33. Baskı, 406-407.
[608] "Mahalli Seçimlere Ait Tasarının Müzakeresi Dün Başladı", *Cumhuriyet,* 3 Temmuz 1963, sy. 13977, 1, 5.
[609] "Millet Meclisi, Mahalli Seçimler Kanun Tasarısının Müzakeresine Dün Devam Etti", *Cumhuriyet,* 4 Temmuz 1963, sy. 13978, 1, 5.
[610] Resmî Gazete, 27 Temmuz 1963, sy. 11465; Oktay, "1920-2020 Döneminde Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi", 185.
[611] Nuran Kılavuz, "Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partiler Tarihinde Bir İnceleme: Millet Partisi (1948-1977)", *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi,* 11, sy. 3, (2021): 1264.
[612] "Parti Başkanları Belediye Reisi Seçimi Hakkında Anlaşamadılar", *Cumhuriyet,* 6 Ekim 1963, sy. 14072, 1, 7.
[613] "A.P. İl Başkanı Eroğan Belediye Başkanlığına Dün Adaylığını Koydu", *Cumhuriyet,* 9 Ekim 1963, sy. 14075, 1.

AP'nin 13 Ekim Pazar günü yapılacak yoklama ile adayının netleşeceği yer almıştır.[614] AP'nin İstanbul adayları arasında Eski Sağlık Bakanı Dr. Lütfi Kırdar'ın yeğeni Sami Kırdar da vardır.[615]

Aynı tarihte Başbakan İnönü, İstanbul Belediye Başkanı Necdet Uğur'la bir öğle yemeği yiyerek şehrin meselelerini görüşmüştü. 9 Ekim 1963 Çarşamba günü, CHP'nin İstanbul Belediye Başkanlığına aday adaylığı için başvuru süresi doldu. Haşim İşcan'dan başka adaylığını koyan olmadığı için adaylığı kesinleşti.[616] İşcan İnönü'ye yakın bir isimdi ve CHP içerisinde başka aday çıkmamıştı.[617] Cumhuriyet Halk Partisi'nin belediye ve il genel meclisi aday listesi ise 13 Ekim Pazar günü yapılacak yoklama ile belirlenecekti.

Siyasi partiler 13 Ekim Pazar günü önseçim yaptılar. CHP tek adayla seçime girerken, AP'nin üç adayı vardı. Halihazırda İstanbul Belediye Başkan Yardımcısı Kadri İlkay da bağımsız olarak adaylığını koydu.[618]

Önseçim sonucunda, YTP'nin Adayı Burhan Apaydın olmuştur. AP'de ise Mehmet Yorgancı ile İl Başkanı Nuri Eroğan önseçime katılan iki adaydı. Yorgancı, önseçim günü telefonla adaylığını geri çektiği bildirmiş ve Eroğan göğüsleyerek AP'nin İstanbul Belediye Başkan Adayı olmaya hak kazanmıştır.[619] CMKP ise bağımsız adaylığını koyan Kadri İlkay'ı destekleme kararı almıştır. Millet Partisi, Genel İdare Kurulu üyelerinden Sadık Aldoğan'ı aday göstermiştir. Türkiye İşçi Partisi ise belediye başkanlığına aday olarak Orhan Arsal'ı göstermiştir.[620] Eski İstanbul Valisi ve Belediye Reisi Mümtaz Tarhan, Adalet Partisi'nden istifa ederek 17 Kasım'da yapılacak belediye başkanlığı seçimleri için bağımsız adaylığını koymuştur. CHP'nin meclis üyesi aday listesinde ünlü isimler yer alıyordu. Beyoğlu'ndan Fenerbahçeli Lefter, Eminönü'nden Burhan Felek, Beşiktaş'tan Saffet Rona, Fatih'ten gazeteci Sami Kohen ile Dr. Kevork Kevorkyan aday gösterilmiştir.[621]

Milliyet gazetesinde yer alan habere göre, atanmış bir bürokrat olan mevcut Başkan Necdet Uğur'un vatandaşlar tarafından göreve devam etmesinin arzulandığı belirtiliyordu.[622]

---

[614] "CHP'nin Belediye Başkan Adayı: Haşim İşcan", Cumhuriyet, 10 Ekim 1963, sy. 14076, 1, 7.
[615] "Belediye Başkanlığına Partiler Aday Bulamadı", *Hürriyet,* 8 Ekim 1963, 1.
[616] Ek-39.
[617] "CHP'nin Belediye Başkan Adayı: Haşim İşcan", *Cumhuriyet,* 10 Ekim 1963, sy. 14076, 1, 7.
[618] "Aday Yoklamaları Bugün Yapılıyor", *Cumhuriyet,* 13 Ekim 1963, sy. 14079, 1, 7.
[619] "Partiler Bütün Yurtta Adaylarını Tespit Etti", *Tercüman* 14 Ekim 1963, sy. 714, 1, 5; "Aday Yoklamaları Dün Yapıldı", *Milliyet,* 14 Ekim 1963, 1, 7.
[620] "Siyasi Partiler Dün Adaylarını Seçtiler", *Cumhuriyet,* 14 Ekim 1963, sy. 14080, 1,7.
[621] "A.P.'den İstifa Eden M. Tarhan Bağımsız Olarak Adaylığını Koydu", *Cumhuriyet,* 16 Ekim 1963, sy. 14082, 1, 7.
[622] "İstanbul İçin Partisiz Bir Belediye Başkanı İsteniyor", *Milliyet,* 16 Ekim 1963, 1, 7.

13 Ekim 1963 günü tüm yurtta belediye başkan adayları ve il genel meclisi ve belediye meclis üyesi adayları belirlendi. Seçime katılacak partiler, AP, CHP, CKMP, TİP ve YTP idi. Adaylar, AP'den Nuri Eroğan, CHP'den Haşim İşcan, CKMP'den Kadri İlkay, MP'den emekli General Sadık Aldoğan, TİP'den Adayı eski Baro Başkanı Orhan Arsal olarak netleşti. İşcan'ın adaylığına yönelik yaşının ilerlemiş olması ve eski bir isim olduğuna dair eleştiriler yükseliyordu.[623] İşcan, Modern Bursa'nın yaratıcısı olarak nitelendiriliyordu.[624]

CHP, bürokrasi ile bütünleşmişti. Nitekim tek parti dönemi olarak nitelendirilen evrede, uzun yıllar devletin merkez ve taşra teşkilatında görevler üstlenen bürokratların desteği ve bağlılığıyla idaresini sürdürmüştü. Kendini rejim karşıtı odaklara karşı konumlandıran CHP'nin, çok partili dönemin başlangıcı olan 1945-1946 yıllarında dahi bir program üretememiş olduğunu ifade eden Kemal H. Karpat'a göre ancak 1965 yılına gelindiğinde merkezin solunda devletçi bir görüşü benimsediği programıyla halkın karşısına çıkmıştır. Bu sebeple, CHP'nin temel ideolojisi olan Kemalist milliyetçilikten vazgeçmesi, bürokrasi içerisindeki destekçileriyle arasında ideolojik yol ayırımını getirmiştir.[625] CHP'ye yakın ve bürokrasi kökenli Haşim İşcan, böyle bir dönemin arifesinde CHP İstanbul Belediye Başkan Adayı olarak gösterilmiştir. Cumhuriyet döneminin yetiştirdiği en icraatçı valilerden biri ve inkılaplar döneminin en etkili bürokratlarından biri olan İşcan, şehircilik alanındaki hünerlerini, ülkenin en büyük şehrinde göstermeye hazırlanıyordu.

Adaylığı açıklandıktan sonra Haşim İşcan, İstanbul için hayati projeleri olduğunu belirterek; *"İstanbul halkının bütün dert ve dilekleri ile sonuna kadar meşgul olacağımdan kimsenin şüphesi olmasın"* demiştir.[626] Kampanya sürecinin 27 Ekim'de başlayacak olmasına karşın CHP Adayı Haşim İşcan, vaatlerini 19 Ekim'de duyurarak kampanyasını başlatmıştır.[627] İşcan vaatlerini; pahalılıkla mücadele etmek, elektrik, su, çöp, yol ve kanalizasyon işlerini ele almak, şehrin imar planını herkesin görebileceği bir yere asmak, şoförlerin dertlerini dinlemek, belediyede kırtasiyeciliğe son vermek, memur tensikatı yapmamak, gecekonduları ıslah etmek, şehrin turizm çalışmalarını geliştirmek, şehrin iki yakasına birer ilk yardım hastanesi açmak, abideleri tamir etmek ve başlanmış işleri bitirmek olarak sıraladı.[628]

---

[623] "Asıl Görev", *Akis,* 18, sy. 486, (18 Ekim 1963): 13.
[624] "Yurtta Olup Bitenler", *Akis,* 18, sy. 486, (18 Ekim 1963): 12.
[625] Kemal H. Karpat, *Cumhuriyet'in İlk Yüzyılı*, Haz. Kaan Durukan, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2023), 96.
[626] "Tüm Yurtta Adalar Belli Oldu", *Hürriyet,* 14 Ekim 1963, sy. 55550, 1.
[627] Ek-40.
[628] "Eroğan "Bağımsız Adayı CHP İcat Ediyor" Dedi", *Tercüman* 20 Ekim 1963, sy. 720, 1-5; Haşim İşcan; "*Memleketin muhtelif yerlerinde ve görevlerde bulundum. Geniş çalışma sahaları ve ihtiyaçları ile vazife bekleyen müstesna İstanbul'umuza ve sayın İstanbullulara hizmet etmek öteden beri beslediğim samimi emelimdi*." Orhun vd. *Meşhur Valiler: 50 Ünlü Vali*, 531; Ek-41.

Haşim İşcan'ın kampanya sürecinde halka dağıtılan birtakım broşür ve kitapçıklarla İşcan halka tanıtılıyor ve anlatılıyordu. 1963 yılında Alpaslan Matbaası tarafından basılan dört sayfalık bir kitapçığın ilk sayfasına "Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul Belediye Başkan Adayı Olan Haşim İşcan'ın Hal Tercümesi" başlığını taşıyordu.[629]

Hal tercümesi şu şekildeydi;

"1901 tarihinde Edirne'de dünyaya gelmiştir. Erkânı Harp Generali Ahmet Cevdet'in oğludur. İlk, orta ve lise tahsilini Edirne'de yaptıktan sonra, Mülkiye Mektebi'ni (Siyasal Bilgiler Fakültesi) bitirmiştir. Edirne Kız Muallim Mektebi sosyoloji, tarih, felsefe, coğrafya, Erkek Muallim Mektebi coğrafya öğretmenliği, gazetecilik çiftçilik, Birinci Umumi Müfettişlik Hususi Kalem Müdürlüğü, Kaymakamlık, Emniyet Umum Müdürlüğü Beşinci Şube Müdürlüğü, Mülkiye Müfettişliği, Tekirdağ, Erzurum, Antalya, Bursa, Samsun, merkez valilikleri, Üçüncü Umumi Müfettiş ve Baş Müşavir vekillikleri, Toprak ve İskân Umum Müdürlüğü yapmıştır."

Kısaca özetlenen hal tercümesinde dikkat çeken bir nokta, İşcan'ın doğum tarihinin yanlış yazılmış olmasıdır. İçişleri Bakanlığı sicil dosyasına göre Hicri 1314, Miladi 1898 doğumlu olan İşcan'ın doğum tarihi, birçok kaynakta olduğu gibi burada da farklı yazılmış ve 1901 tarihinde doğduğu belirtilmiştir.

İlk sayfası hal tercümesine ayrılmış olan aday tanıtım kitapçığının geri kalan bölümü de "Haşim İşcan'ın Hizmet ve Eserlerinden Bazıları" başlığını taşıyordu. Bu başlık altında İşcan'ın görev yaptığı yerde yaptığı hizmetler şu şekilde sıralanmıştır;

Tekirdağ'da 21, Erzurum'da 32 Antalya'da 372 Bursa'da 34, Samsun'da 27 ilkokul, Antalya'da 121 ilkokul öğretmenevi, 140 işlik (atölye). Antalya'da; bir erkek sanat okulu, bir kız sanat okulu ve kız enstitüsü, Bursa'da bir ticaret lisesi ve Antalya'nın Elmalı ilçe merkezinde bir ortaokul inşa edilmiştir. Erzurum'da bir bulaşıcı hastalıklar hastanesi, bir doğumevi, Antalya'da bir çocuk doğum hastanesi, Bursa'da bin yataklı bir hastane yaptırılmıştır. Valiliği döneminde İşcan, Bursa'ya tam teşekküllü bir şehir stadı kazandırmış, Mudanya iskelesi ile Antalya liman ve mendireğini yaptırmıştır. Vali İşcan'ın görev yaptığı şehirlerden; Tekirdağ'da 50, Erzurum'da 45, Antalya'da 70, Bursa'da 69, Samsun'da 27 kilometrelik şose ve stabilize yol, yine bu vilayetlerde muhtelif boyda ve yükseklikte 190 köprü, ayrıca 30 kilometre uzunluğunda asfaltlı ve beton yol inşa ettirmiştir.

[629] Anonim, Cumhuriyet Halk Partisi İstanbul Belediye Başkan Adayı Olan Haşim İşcan'ın Hal Tercümesi" (İstanbul: Alpaslan Matbaası, 1963), 1; Ek-12.

Ayrıca, Bursa'da Uludağ ve Yeni Çelik Palas otelleri, Erzurum'da Ilıca mevkiinde her türlü banyo tesisleriyle bir kaplıca, Siverek ilçe merkezinde bir, Erzurum'da bir, Ilıca'da bir, Tekirdağ'da bir, Antalya'da bir olmak üzere beş park. (Antalya'daki park, Türkiye'nin en büyük parkıydı.) Erzurum'da beş, Antalya'da iki jandarma karakol binası, Antalya'da iki, Bursa'da üç polis karakol binası, Erzurum'da bir, Antalya'da bir şehir kulübü binası, Bursa'da posta, telefon, telgraf binası, yine Bursa'da 40 dükkân ve yazıhaneleriyle bir hal binası, Erzurum'da altmış dükkân ve yazıhaneleriyle bir sinema binası, Erzurum'da bir, Mudanya'da bir, inhisarlar bina atölye ve depoları, Erzurum'da bir hipodrom, her türlü modern tesisleriyle, Antalya vilayeti dahilinde iki köy ve ayrıca Antalya ve Samsun merkezlerinde bir büyük mahalle tesis edilmesi, biri Erzurum'da, dördü Antalya'da olmak üzere beş halkevi binası, Erzurum ve Bursa'da birer Valikonağı, biri Siverek'te, biri Aşkale iki kaymakamevi inşa edilmiştir.

Tüm bunlara ilaveten; Tekirdağ'da bir, Erzurum ilçelerinde dokuz hükümet konağı, Erzurum'da kolordu komutanlık ve umumi müfettişlik binaları, yeni orduevi, umumi müfettiş, kolordu, müstahkem mevki kumandan evleri subay ve memur evleri, Bursa'da, mevlüt sahibi Süleyman Çelebi için inşa edilen anıt türbe, Erzurum'da tohum ıslah istasyonu, Antalya'da bir inekhane, Erzurum'da; Kop, Deveboynu, ve Tahirgediği dağlarında her türlü yardım ve imdat malzemesiyle on bir sığınak ve cankurtaran binaları, Bu muhtelif vilayetlerde on bir çeşme inşası, Antalya'nın Korkuteli ilçe merkezine, Bursa şehrine ve ayrıca muhtelif yerlerdeki 24 köye içme suyu getirilmesi faaliyetleri, Haşim İşcan'ın idari görevleri esnasında kazandırdığı eserlerdir. İşcan, başkan adaylığı kampanyasında sıraladığı hizmetlere valilik ve kaymakamlık görevleri sırasında yaptığı icraatlara ek olarak, valilik ve Toprak ve İskân Genel Müdürü olarak göçmenlerin iskanı sırasında yaptığı hizmetleri de anlatmıştır;

"*1934-1935 yıllarında Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'dan gelen göçmenleri Tekirdağ Valisi olarak Haşim İşcan vilayeti dahilinde yerleştirmiş, bunlara 9500 ev ve ayrıca Çorlu mıntıkasında da beş müstakil köy yapmıştır. Bu göçmenlere bir senelik yiyecek, her türlü ziraat alet, hayvan ve tohumları verilmiştir. 1949-1950 senelerinde Bulgaristan'dan gelen 165.000 göçmeni Haşim İşcan, Toprak ve İskân Genel Müdürü olarak yerleştirmiş, çiftçi olanlara bir senelik yiyecekleri, tohumları, ziraat alet ve hayvanları verilmiştir. Bu göçmenler için memleketin muhtelif yerlerinde müstakil köyler ve ayrıca yine il, ilçe ve köylerde göçmen evleri yaptırmıştır. Topraksız vatandaşlara halen toprak dağıtan Toprak Komisyonları, Haşim İşcan'ın genel müdürlüğü döneminde faaliyete geçmiştir.*"

Kitapçıkta; Türkiye'de güzelleştirme, imar ve tanıtma cemiyetini ilk kuran kişinin Haşim İşcan olduğu belirtilmiştir. Söz konusu cemiyetlerden Antalya ve Bursa'da birer tane tesis edilmiş, vatandaşların bağışlarından toplanan paralarla okul, hastane gibi hayırlı tesisler inşa edilmiştir. İşcan'ın Antalya Valiliği sırasında da İkinci Dünya Savaşı şartlarının hüküm sürdüğü belirtilmiş ve savaş esnasında Antalya vilayetinde, aldığı ciddi tedbirlerle halkın başta ekmek olmak üzere bütün gıda maddelerini ve yiyecek eşyasını satın alabildiği belirtilmiştir.[630] İşcan'ın ülkenin muhtelif bölgelerinde icra ettiği bayındırlık faaliyetlerinin, İstanbullu seçmenler nazarında bir referans olarak kabul edilmesi için yapılanlar anlatılıyordu.

Adaylık süreci başlarken Haşim İşcan bir basın toplantısı düzenleyerek gazetecilere açıklamalarda bulundu. İşcan, *"İstanbul'a Belediye Sarayı'ndan değil, halkın içinden hizmet edeceğim. Meseleler, halkın arasında ve içinde bulunmak suretiyle görerek, bilerek anlayarak halledilir. Mesaim bu yolda olacaktır"* demiştir. İşcan ayrıca kamuoyunda partili-partisiz belediye başkanı tartışmaları sürerken, çalışmaları esnasında parti mülahazalarına yer vermeyeceğini ve verdirmeyeceğini söylemiş, belediye başkanlığının partiler üstü tarafsız bir hizmet yeri olduğunu ifade etmiştir.[631] İşcan, "*iddiam yok mazim var"* diyerek geçmiş tecrübelerini referans göstermiş, kader ve talih kimin üzerinde karar vermişse o seçilecektir beyanında bulunmuştur.[632] Seçimlerden önce "İmarcı Başkan Haşim İşcan'ın Konuşması" adıyla bir kitapçık daha yayımlanmış ve burada İstanbul'a yönelik vaatlerini sıralamıştır:[633]

Başkan Adayı İşcan, "Sevgili vatandaşlarım" hitabıyla başladığı konuşmasında, İstanbul'a dair şu övgüleri dile getiriyordu; *İstanbul, millî abidelerimizin hazineleriyle süslü, iki kıtanın birleştiği yerde dünyanın en güzel şehridir. Yurdumuzun en kalabalık beldesi, fikir ve tarih merkezidir."* Ardından ülkenin muhtelif bölgelerinde görev yaptığını ifade ederek tecrübesine ve icraatlarına vurgu yapan İşcan, İstanbul'a ve İstanbullulara hizmet etmenin geçmişten beri gayesi olduğunu dile getirmiştir. İşcan bu gayesinin verdiği heyecan ve yaptığı değerlendirmeler sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi'nden adaylığını koyduğunu belirtir.

Cumhuriyet ve demokrasiye bağlılığını ifade ederek devam eden İşcan, Atatürk ilkelerinin icraatlarına istikamet vereceğini şu sözlerle dile getirir; "*Her şeyden evvel derhal arz etmeliyim ki; Cumhuriyet ve demokrasi başta olmak üzere Atatürk ilkeleri bağlı bulunduğumuz sarsılmaz fikirleri tam ifadesi ve icraatımıza istikamet verecek esas düşüncelerimizin temel*

---

[630] Anonim, *Haşim İşcan'ın Hizmet ve Eserlerinden Bazıları*, 2-4; Ek-12.
[631] "Haşim İşcan, Parti Mülahazalarına Yer Vermeyeceğini Söyledi", *Cumhuriyet*, 20 Ekim 1963, sy. 14086, 1.
[632] "İşcan "İddiam Yok Mazim Var, Diyor" *Milliyet*, 20 Ekim 1963, sy. 1, 7.
[633] Haşim İşcan, *İmarcı Başkan Haşim İşcan'ın Konuşması*, (İstanbul: Anıl Matbaası, 1963), 1-4.

taşıdır. Biz her hareketimizi, bu sönmeyecek güneşin nurundan alacağımız aydınlıkla yapacağız."

İşcan, İstanbul Belediyesi'nin ciddi ve acil ihtiyaçları bulunduğunu, ağır sorumluluklar ve büyük meselelerin kendilerini beklediğini ifade ederek; *"Eğer millî irade naçiz şahsımıza bu vazifeyi layık görürse, kanun; yürüyeceğimiz tek yolun ismi olacaktır"* demiştir. İcraatlarında parti mülahazalarına asla yer vermeyeceğini ve verdirmeyeceğini belirten İşcan'a göre; *"Belediye başkanlığı, siyaset makamı değil, politika ve partiler üstünde tarafsız hizmet mevkii"* idi. Konuşmasına hedeflerini sıralayarak devam eden İşcan, işlerinde sürat, sağlamlık ve dürüstlüğü esas alacağını, vatandaşın kanuni dileği ile geldiği alakalı daireden memnun ve güler yüzle ayrılacağını vadetmiştir. Ayrıca, elektrik, su, yollar, yer altı ve yer üstü geçitleri, metro, köprüler, Haliç'in temizlenmesi, meydanların tanzimi, kanalizasyon, trafikle ilgili ışıklandırma gibi şehrin elzem ihtiyaçlarının ciddiyetle ele alınması ve çöp meselesi kökünden halledilmesi de İşcan'ın ana hedefleri arasındaydı. Öte yandan şehrin onaylı nazım ve imar planları, eksikleri tamamlanarak belediye binasında ayrılacak salonlarda duvarlara asılarak, vatandaşın kolaylıkla ulaşabileceği bir şekilde arsa ve mülkünün vaziyetini görmesi mümkün olacaktı. Vatandaşın müracaatı halinde ise imar durumu ve iskân müsaadesi, kurulacak büro tarafından derhal verilecekti.

Kuşkusuz acil ihtiyaçlara ve büyük sorunlara sahip olan İstanbul Belediyesi'nin bu işleri halledebilmesi tek başına mümkün değildi. Devletin mali ve teknik yardımı elzemdi. İşcan, esas çözüm noktasının bu olduğunu beyan ediyordu. Fayda sağlayacağına emin olduğunu bu yöntemi hayata geçirebilmek için durmadan çalışacağını beyan etmiştir.

İşcan, beyannamesini şu şekilde sürdürdü*; Müstesna tabii güzellikler ve tarihi abideler şehri olan İstanbul'un* 1960'lı yılların İstanbul'u turizm *turizm bakımından bir yatırım merkezi haline getirilmesi, millî eserlerimizin tamiri, etraflarının ve bahçelerinin tanzimi için yapacağımız teşebbüslerimiz, çalışmalarımızın en ısrarlılarından biri olacaktır. İnandığımız bir nokta da İstanbul'un imarına verilecek ehemmiyet ne kadar geniş olursa, iktisadi sıkıntıların giderilmesinde o nispette kestirme bir yolun seçilmiş olacağıdır. Teşkilatlı bir çalışma ile ucuzluğun temini, şoför vatandaşların ızdıraplarının devam ettirilmemesi, bütün esnafın rahat çalışmaları, üzerinde titizlikle duracağımız mevzulardır."*

İstanbul hakkında birtakım istatistiki veriler de paylaşan Başkan Adayı İşcan, son nüfus sayımına göre kent nüfusunun beş yılda 430.000 kişi arttığını, bunun saatte 9.38, günde 235, ayda 7 bin küsür, yılda 84 bin kişiye tekabül ettiğini belirtmiştir. Bu bilgilerin neticesinde

İstanbul'da saatte 9,38 insanın dünyaya geldiği hesap edilir ve beş nüfuslu bir aile için bir ev düşünülürse günde en az kırk yedi yeni evin inşa edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. İşcan'ın buna çözüm önerisi, belediye arsalarında bin aileyi barındıracak sağlam, ucuz blok binalarla mesken sıkıntısının aşılmasıydı. Bu binaların uzun vadeli taksitlerle yoksul ve muhtaç halka verilmesi gerektiğini ifade eden İşcan, mesaimi bu hedefin tahakkukuna tevcih edeceğini vadediyordu.

Gençlere yönelik vaatlerini de sıralayan İşcan, spor çalışmalarını temin edecek her türlü tesislerin ve yüksek öğrenim gençliği için her çeşit modern donanıma sahip bir sitenin yapılmasını hedefliyordu. İşcan'ın verdiği bilgilere göre; İstanbul'da halihazırda 61400 gecekonduda, 307 bin vatandaşın meskûn olduğu ve bu gecekonduların yol, elektrik, su ve diğer medeni ihtiyaçları hızla temin edilecekti. İstanbul'un kalkınması için geniş imar işleri yapılırken halka yeniden vergi ve mali külfetler yükletilmeyecekti.

İşcan sözlerine şöyle devam ediyordu; "*Tarihimizin nadide güzellikler şehri İstanbul'un hizmetinde çalışmak, insana yorgunluk değil zevk verir. Çok ağır vazifelerin beklediği İstanbul Belediye Başkanlığında çalışmam mukadderse, tarihimizin bu eşsiz şehrine Belediye Sarayı'ndan değil, halkın içinden hizmet edeceğim. Bu görevimde İstanbullu için dayanılır bir itimat, güvenilir bir şefkat, inanılır bir sevgi olmak isterim. Yine İstanbullu için ızdıraba çare, 2 milyonla birlikte çarpan bir kalp olmak isterim. Dikkatimi halka, kuvvetimi işe vereceğim. Belediye Reisi değil, halkın kendisi olacağım. Şaşırmayacağım yol, vatandaşın yolu olacaktır. Elimde halkın meşalesi ile kenar mahallelerden Belediye Sarayı'na geleceğim. Hepinizi saygı ile selamlarım, aziz vatandaşlarım.*"

Başkan Adayı İşcan, kampanya sürecinde, eski dışişleri bakanı ve CHP İstanbul Milletvekili Selim Sarper ile *Milliyet* gazetesinin başlattığı "Atatürk Heykeli" kampanyasına 1000 lira bağışta bulunmuştur. Ancak bağış kampanyasına aday olarak değil, bir vatandaş olarak katıldığını ifade etmiştir.[634]

Yeni Türkiye Partisi İstanbul Adayı ve halihazırda Ankara Milletvekili olan Burhan Apaydın, İstanbul'un dinamik bir belediye başkanına ihtiyaç duyduğunu belirterek İstanbul'un "büyük şehir" sorunları olduğunu ve bu sorunların tüm cepheleriyle ele alınması gerektiğini ifade etmiştir.[635] Türkiye İşçi Partisi Adayı Orhan Arsal, Ankara'nın başkent olduğundan beri

[634] "İşcan 1000 lira Verdi", *Milliyet*, 9 Kasım 1963, 1. Kampanyaya Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel de 1000 lira vererek katılmıştır. "Reisicumhur Gürsel 1000 lira Verdi", *Milliyet*, 12 Kasım 1963, 1.
[635] Orhan Erinç, "Burhan Apaydın: Çalar Saat ve Saat 5'te Asfalt Dökme ile İlgili Görüşlerim", *Cumhuriyet,*1 Kasım 1963, sy. 14098, 1, 7.

İstanbul Belediyesi'nin yüzüstü bırakıldığını, şehrin, yol, su, elektrik ve gecekondu gibi çok önemli sorunları olduğunu dile getirmiş, seçildiği takdirde belediyenin gelirlerini iki katına çıkaracağını vadetmiştir.[636]

Seçimin favorisi olarak gösterilen Adalet Partisi Adayı Nuri Eroğan, İstanbul'un yalnız İstanbulluların değil, bütün Türkiye'nin hatta bütün dünyanın malı olduğunu belirleterek, belediye gelirlerini arttırmak için tahsilatı yapan memurlara yüzdelik bir pay vermenin çözüm olacağını ileri sürmüştür.[637] Cumhuriyet Halk Partisi Adayı Haşim İşcan ise, seçimi mutlaka kazanmak iddiasında olmadığını, İstanbul'a faydalı olmak için çalışacağını beyan etmiştir.[638] CMKP tarafından desteklenen bağımsız adaylardan Mümtaz Tarhan İstanbul'un temel meseleleri olan su, elektrik, ekmek, yakacak ve gecekondu meselelerini çözmek için aday olduğunu, su ve elektrik ücretlerine indirim yapacağını vadetmiştir.[639] CMKP, Sarıyer İlçe Seçim Kurulu'na aday listelerini zamanında vermediği için İstanbul'da seçimlere katılamamıştır.[640]

Kamuoyunda seçimlere yönelik farklı değerlendirmeler de ortaya çıkmıştır. *Cumhuriyet* gazetesi yaptığı bir ankette, seçimin Haşim İşcan, Nuri Eroğan ve Mümtaz Tarhan arasında geçeceği, İşcan'ın %39,60 oy oranıyla en yakın rakibi Eroğan'ın iki katına yakın oy alarak birinci olacağına dair sonuçlara ulaşmıştır. Eroğan'ın alması beklenen oy ise %17,20'de kalmıştır.[641]

3.6. 17 Kasım 1963 Yerel Seçimleri ve İstanbul

Türkiye'nin tüm şehirlerinde olduğu gibi İstanbul'da da halk, 17 Kasım 1963 Pazar günü, belediye meclis üyelerini ve ilk defa seçimle iş başına gelecek belediye başkanlarını seçmek için sandık başına gitti. Seçim günü YTP Adayı Apaydın, ikamet ettiği Feneryolu'nda

[636] Orhan Erinç, "Orhan Arsal: Hedef, Kaloriferli, Asansörlü Halk Meskenleri İnşa Etmek", *Cumhuriyet*,2 Kasım 1963, sy. 14099, -1, 7.
[637] Orhan Erinç, "Nuri Eroğan: Geliri Artırmak İçin Tahsildara Mutlaka Yüzde Vermek Lazımdır", *Cumhuriyet*,3 Kasım 1963, sy. 14100, 1, 7.
[638] Orhan Erinç, "Haşim İşcan: Sorduklarınız Hakkında Malumatım Acem Tıbbı Gibi", *Cumhuriyet,* 4 Kasım 1963, sy. 14101, 1, 7.
[639] Orhan Erinç, "Mümtaz Tarhan: Elektrik ve Su Ücretlerine Bir İndirim Yapılabilir", *Cumhuriyet,* 5 Kasım 1963, sy. 14102, 1, 7.
[640] "CMKP Şehrimizde Seçimlere Giremiyor", *Cumhuriyet,* 8 Kasım 1963, sy. 14104, 1, 7.
[641] "İstanbul Mahalli Seçimlerinde Eğilim", *Cumhuriyet,* 12 Kasım 1963, sy. 14109, 1, 7.

ailesiyle birlikte oyunu kullanmak istemiş ancak isimleri kütükte bulunmadığı için oy kullanamamıştı.[642]

İstanbul'da resmî sonuçlara göre geçerli oy sayısı 405.133 idi. AP Adayı Nuri Eroğan, 153.597 oy, CHP Adayı Haşim İşcan, 128.877 oy, CMKP 731 oy, MP 18.587, TİP Adayı Orhan Arsal 6472 oy, YTP Adayı Burhan Apaydın 11421 oy ve bağımsızlar 54814 oy almışlardır.[643] Seçimler Adalet Partisi'nin kesin zaferiyle sonuçlanmış, birçok ilde olduğu gibi İstanbul'da da çoğunluğu elde etmiştir.[644] Seçimi Nuri Eroğan'ın farkla kazandığının anlaşılması üzerine, ertesi sabah avukatlık cübbesini son kez giydiği belirtilen Eroğan adliyeye giderek üzerindeki davaları tasfiye etmiş ve ilk açıklamasında büyük bir imtihan verdiklerini, bekledikleri neticeyi alamayan rakiplerine ise muhabbet duygularıyla hayat yolunda başarılar dilediğini ifade etmiştir.[645] Eroğan, İstanbul için hizmet devrinin başladığını söylemiştir.[646]

Seçimin ardından Nuri Eroğan AP İl Başkanlığı binasında bir basın toplantısı düzenleyerek gazetecilere, seçim beyannamesinde ilan ettiği programı belirli bir süre içinde uygulayacağını ifade ederek şunları söylemiştir: "*Tutacağımız yol, tam manası ile bir tarafsız idare tarzı olacaktır. Şu anda halk oyu ile bu mevkiye gelmenin şevk ve heyecanı içindeyim. Belediyeye adımımı attığım andan itibaren parti yöneticiliği ile kati olarak alakam da kesilmiş bulunacaktır."*

Ancak CHP İstanbul yöneticileri, seçim günü Nuri Eroğan'ın seçilme yeterliğine sahip olmadığından ötürü adaylığının iptaline ve seçildiği takdirde ise seçilmemiş sayılması için Eminönü İlçe Seçim Kuruluna itirazda bulundular. İtirazın reddi üzerine de aynı gün İl Seçim Kurulu'na itirazda bulunmuşlardır. İptal gerekçesi şu şekildeydi; *A. P. İstanbul Belediye Başkan Adayı Av. Nuri Eroğan'ın halen Denizcilik Bankası Deniz Yollar İşletmesinden hizmetli olarak müşavir avukatlık yapmakta bulunduğu, …Yüksek Seçim Kurulunca verilen karar gereğince 22 Eylül 1963 gününe kadar hizmetli bulunduğu görevden çekilmemiş bulunmasına binaen SEÇİLME YETERLİLİĞİ*[647] *mevcut olmadığından adaylığının iptali ile sandık kurullarına dağıtılmış olan oy pusulalarının kaldırılmasına ve seçildiği takdirde seçilmemiş sayılmasına karar…"*[648] Sonuç, kamuoyunun gündemine bomba gibi düştü. Gazeteciler,

[642] "A.P. Çoğunlukla Seçimi Kazanıyor", *Cumhuriyet,* 18 Kasım 1963, sy. 14115, 1, 7.
[643] T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *17 Kasım 1963 Mahalli Seçimler Sonuçları*, (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1965), 873.
[644] Seçimler esnasında çıkan olaylarda 13 kişi yaşamını yitirmiştir. "Türkiye'de Olup Bitenler", *Cumhuriyet Ansiklopedisi, (1961-1980) c. 3*, (2003): 89.
[645] "Avukat Nuri Eroğan Dün Son Defa Cüppesini Giydi", *Cumhuriyet,* 19 Kasım 1963, sy. 14116, 7.
[646] "Nuri Eroğan "Hizmet Devri Başlıyor" Dedi", *Milliyet*, 19 Kasım 1963, 1.
[647] Vurgu metnin orijinalinde yer aldığı şekilde verilmiştir.
[648] Tarhan Erdem, *Oy Aldılar Seçilemediler,* (İstanbul: Yalçın Yayınları, 2009), 18.

gelişmeler karşısında Eroğan'a itirazlara yönelik sorular yöneltmişlerdir. Eroğan; "*Ben ne yaptığımı bilen ve asgari olarak da okuduğunu anlayan kültüre sahip bir hukukçuyum. Seçimi kaybeden bu tip kişilerin şimdiki tutumları spor sahalarında fiili olarak açık farkla mağlup olmuş takımların kaybettikleri müsabakayı masa başında kazanmalarına benzer. Onlar için söyleyeceğim tek sözüm, sadece hepsine de geçmiş olsun demek olacaktır"* açıklamasını yapmıştır.[649]

İl Seçim Kurulu, CHP'nin Nuri Eroğan hakkındaki itirazının Yüksek Seçim Kurulu tarafından incelenmesine yönelik talebini geri çevirmiş ve merkez ilçe Eminönü İlçe Seçim Kurulu'nun inceleyeceğini bildirmiştir.[650] Hukuki süreç, Eroğan'ın mazbatasını almasını engellemekteydi. Eminönü İlçe Seçim Kurulu, kararı incelemeye alarak durumu Denizcilik Bankasına sormayı kararlaştırmış ve Eroğan'ın ücret bordrolarını istemiştir.[651] Eroğan, CHP'nin itirazı seçimden 24 saat önce yaptığını, ancak seçim kurulunun bunu hemen inceleyip Adalet Partisi'ne yeni bir başkan adayı gösterme şansı vermek yerine, CHP'nin kazanma şansını artırmak için hazırlık yaptığını iddia ederek, kararın millî iradeye aykırı olduğunu ifade etmiştir.[652] AP'nin karşı itirazında ve Eroğan'ın kamuoyunda ifade ettiği millî iradeye aykırılık eleştirisine karşılık YSK'nın verdiği kararın gerekçesinde şu ifade yer almaktaydı; *"Millî iradenin ne şekilde meydana çıkacağını, anayasa ve seçim yasaları açıkça göstermiş bulunmaktadır. Bir aday anayasada ve seçim yasalarında açıkça konmuş bulunan hükümlere göre seçilmemiş ise, millî irade onun yararına değil, ona karşı tecelli etmiş demektir".*[653]

Tarihin ilk başkanlık seçiminde, en yüksek oyu alan iki aday olan Nuri Eroğan ile Haşim İşcan'ın arasında açık oy farkı bulunmasına karşın CHP İstanbul İl Sekreteri Tarhan Erdem, il yönetim kurulu üyelerinden Nermin Neftçi ve eşi hukukçu Nizamettin Neftçi ile Yunus Kara'nın girişimleriyle sonuç mahkemeye taşınmıştı. Söz konusu girişim başarıyla sonuçlandı ve İl Seçim Kurulu CHP'nin itirazını haklı görerek, 2 Aralık'ta Nuri Eroğan'ın seçilme yeterliğine sahip olmadığı gerekçesiyle mazbatasını iptal etti. Konuyla ilgili görüşüne başvurulan Haşim İşcan ise kanunun emrettiği şekilde hareket edeceğini beyan etmiştir.[654] AP

[649] "Nuri Eroğan Tarafsız İdare İçin Söz Verdi", *Cumhuriyet,* 20 Kasım 1963, sy. 14117, 1, 7.
[650] "İl Seçim Kurulu CHP'nin Nuri Eroğan Hakkındaki İtirazını Geri Çevirdi", *Cumhuriyet,* 28 Kasım 1963, sy. 14125, 1, 7.
[651] "Eroğan Hakkında Yapılan İtiraz İnceleniyor", *Cumhuriyet,* 29 Kasım 1963, sy. 14126, 1, 7.
[652] "Nuri Eroğan "Alınan Karar Millî İradeye Aykırı" Diyor", *Hürriyet*, 4 Aralık 1963, sy. 5601, 1, 7.
[653] Erdem, *Oy Aldılar Seçilemediler,* 26.
[654] "İl Seçim Kurulu Dün Nuri Eroğan'ın Oylarını İptal Etti", *Cumhuriyet,* 3 Aralık 1967, sy. 14130, 1, 7; "Eroğan Belediye Başkanı Olamıyor", *Milliyet*, 3 Aralık 1963, 1-7.

konuyu Yüksek Seçim Kurulu'na taşımış, YSK, itirazı reddetmiş ve ikinci en çok oyu alan CHP Adayı Haşim İşcan, İstanbul Belediye Başkanı olmuştur.[655]

Ancak bu konuda alınacak tavırla ilgili kamuoyunda farklı görüşler de bulunuyordu; *Akis* dergisinde çıkan isimsiz bir yazı, Haşim İşcan'ın başkanlık görevini kabul etmemesi ve seçimlerin yinelenmesi gerektiğini ifade ediyordu;

Kanun önünde Haşim İşcan'ın Belediye Başkanlığı koltuğuna oturması için hiçbir mâni, bir mahzur yoktur. Kanun önünde bu koltuk, Haşim İşçan'ın anasının ak sütü gibi helaldir. Ama her şey, sadece kanuniliği balonundan mı ölçülür? Hele politikada ve politik mevkilerde başka unsurların rolü yok mudur? Vardır. Var olduğundan dolayıdır ki Haşim İşçan İstanbul Belediye Başkanı kalmamalı, bunu kabul etmemelidir. O yolu tutmadığı takdirde kendisi itibar kaybedecektir, partisi itibar kaybedecektir. Üstelik, aynı seçimle teşekkül etmiş olan Belediye Meclisi içinde her an huzursuzluk çıkacaktır ve gergin sinirler asla yatışmayacaktır. Beklenen hizmet yapılamayacaktır ve hizmetin yapılmaması doğrudan doğruya Haşim İşçan ile CHP. nin bir anlayışsızlığının neticesi sayılacaktır. Çare? Çare, ancak seçimlerin yenilenmesi ve İstanbul halkına sesini duyurmak için gerekli imkânın verilmesidir. Bu sefer herkes daha dikkatli, daha gayretli çalışır, gerçek siyasî temayül neyse, o meydana çıkar, Aksi halde Belediye Başkam "hakkı olmayan adamı " etiketinden kurtulamaz ve bu, ona lüzumlu otorite teşkil etmez.[656]

İşcan, yaptığı ilk açıklamada hukuki sürecin ardından mazbatayı kabul etmeyeceğine dair çıkan haberlerin asılsız olduğunu beyan etmiştir.[657]

Basında, İstanbul Belediye Başkanlığı'nın sefayı da cefayı da bir araya getiren makam olduğu değerlendirmesi yapılıyordu. İstanbul Belediye Sarayı ise o dönemde İstanbul'un en büyük binasıydı. Başkan maaşı ise 5000 liraydı.[658] İşcan, 10 Aralık 1963 Salı günü 12.35'te mazbatasını teslim almak üzere İl Seçim Kurulu'na gitti.[659] İl Seçim Kurulu Başkanı Hâkim

---

[655] *Seçim sonucunda İstanbul Belediye Başkanlığı için en çok oyu aldığı anlaşılan A.P. Belediye Başkan Adayı Avukat Nuri Eroğan'ın seçilme yeterliliğine sahip olmadığı yönünden yapılan itiraz üzerine bu kişinin tutanağının iptaline dair kurulumuzdan verilen karar Yüksek Seçim Kurulunca onanmış olmakla gerek kurulumuzun, gerekse YSK Kararında belirtildiği üzere adı geçenden sonra en çok oyu aldığı anlaşılan C.H.P. Adayı Haşim İşcan'ın İstanbul Belediye Başkanı seçilmiş sayılması lazım gelmiş olmakla, kendisine kurulumuzca tutanağının verilmesine, hazırlanacak tutanaklardan birisinin İstanbul Valiliğine gönderilmesine ve bir hafta süre ile bir örneğinin kurulumuz kapısına asılması suretiyle ilan olunmasına karar verildi.* T.C. İstanbul İl Seçim Kurulu Başkanlığı, Erdem, *Oy Aldılar Seçilemediler,* 92.

[656] "Akıl İçin Yol!", *Akis,* 28, sy. 494, (13 Aralık 1963): 17.

[657] "Haşim İşcan İstanbul Belediye Başkanı Oldu", *Cumhuriyet,* 8 Aralık 1967, sy. 14130, 1, 7; Eroğan'ın Başkanlığı İptal Edildi", Milliyet, 8 Aralık 1963, 1-7.

[658] Metin Soysal, "İstanbul Belediyesi ve Dikenli Koltuğu", *Hürriyet*, 19 Kasım 1963, sy. 5586, 8.

[659] Ek-42.

Mefharet Tezel, hâkim üyeler Tayyar Yasa ile Lütfi Tapkaç'ın yanı sıra CHP'li iki üye ile savcı yardımcısı Nabi Köker tarafından karşılandı. Basın mensuplarının "Ne hissediyorsunuz?" sorusuna, "*Tansiyonum çok iyi, hiç de bir şey hissetmiyorum. Gayemiz memlekete hizmettir. Bu aşka sahibiz"* sözleriyle cevap verdi.[660]

İşcan, mazbatayı teslim aldıktan sonra CHP İstanbul İl Başkanlığı binasına giderek bir basın toplantısı düzenlemiş, ardından da saat 14.20'de Saraçhane'deki başkanlık binasına gitmiştir. Burada kendisini bir önceki Başkan Necdet Uğur bekliyordu.[661] İşcan, Uğur'u kolundan tutup, "Necdet Bey ile yıllar sonra bu şekilde karşılaşacağım hiç aklıma gelmezdi" dedi. Necdet Uğur, Mülkiye Mektebi'ni bitirdikten sonra kaymakamlık stajını dönemin Bursa Valisi Haşim İşcan'ın yanında maiyet memuru olarak yaptığını söyledi.[662] Halihazırda İstanbul Valisi Niyazı Akı da Haşim İşcan'ın Antalya Valiliği döneminde Alanya Kaymakamı olarak görev yapmıştı. Tarihi rastlantılar da Haşim İşcan'ın devlet tecrübesinin bir başka göstergesiydi.

3.7. Kişiliği ve Sosyal Yaşamı

Mülkiye Mektebi'nden sınıf arkadaşı Mustafa Nuri Anıl, İşcan'ın; hatırşinas, nazik neşeli, nüktedan, müşfik ve etrafındakilere karşı kişisel çıkardan ziyade saygı ve sevgiyle yaklaşan biri olarak ün yaptığını ifade etmektedir. Görevini yaparken kimseyi kırmamaya dikkat eden bir insan olduğunu dile getirmiştir.[663] İşcan, hakkında anılar paylaşan pek çok kişinin ifadesine göre nükteden, şakadan hoşlanan biriydi. İnsan ilişkilerinde saygı ile alçakgönüllülüğü, tevazuu ile vakarı bir arada yürüten bir yapıya sahipti.[664]

Rakım Ziyaoğlu, İşcan'ı, emre itaati boyun eğmek, sabrı acze düşmek, sadakati ileride vazgeçmek, politikayı inandığından caymak için kullanmamış bir insan olarak nitelendirmiştir.[665] *Vakit* gazetesinde, 1943 yılında Antalya Valisi olduğu dönemdeki icraatlarının sayıldığı bir makalede Haşim İşcan için, "İşcan bir vali" ve çok nazik, becerikli, kültürlü, dürüst ve her şeyden evvel çalışmak için yaratılmış bir adam nitelendirmeleri

[660] "İstanbul", *Akis,* 28, sy. 494, (13 Aralık 1963): 15-16; Ziyaoğlu *İstanbul Şehreminleri,* 589.
[661] Ek-43.
[662] "Mazbatasını Alan İşcan Dün Görevine Başladı", *Cumhuriyet,* 11 Aralık 1963, sy. 14138, 1, 7.
[663] Mustafa Nuri Anıl, "Mülkiye'nin İkinci Açılışı", Taha Toros Arşivi: 001516934006.
[664] Cihat Baban, "Haşim İşcan", *Ulus,* 16 Mart 1968, sy. 15986, 1, 7; Sadun Tanju, "Haşim İşcan Adında Bir Ülkücü Adam", *Ulus,* 16 Mart 1968, sy. 15986, 2.
[665] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî,* 590.

yapılmıştır. İşcan'ın yorulmak bilmeyen, zorlukları bertaraf eden, yok tanımayan biri olduğu belirtilmiştir.[666]

Bursa Valiliği döneminde ziyaretine gelen bir gazeteciye sigara ikram etmiş ve bırakmak istediğini ama bırakamadığını, denediğinde ise kilo aldığını dile getirmiştir. Konforla arasının da pek iyi olmadığını ifade eden İşcan, *"yemekle, konforla hiç alakam yok. Ne bulursam yer, bu hususta titizlik etmem. Nerede olsa yatar, otururum"* demiştir. Sigarayı aşırı tüketmediğini ancak bir iş bitirdikten veya bir inşaat ihalesi yaptıktan sonra keyifle içtiğini anlatmıştır. Kardeşi Akif Bey, ağabeyinin kendisi misafirliğe geldiğinde de masraflarını azaltmak için sigarayı bıraktığını ifade etmiştir. İskambil oyunlarıyla arasının iyi olmadığını belirten İşcan, yalnızca tavla ve domino oynamayı bildiğini dile getirmiştir.[667] Deniz ve binicilikle ilgili olan İşcan sıkı bir okuyucuydu.[668] İşcan, yaşamının ilerleyen yıllarında, geceleri kalkıp sigara içmesiyle bilinmekteydi.[669]

Öğretmenlik yıllarından yetişen dört öğrencisinin profesör olduğu bilgisi kayıtlarda yer alan İşcan, İstanbul'a dair şairane sözler dile getirmiştir; "*İstanbul, ufuklarında batmayan güneşlerin, sönmeyen mehtapların dinlendiği bir yerdir. Burada heyecan ateşleri, aşk perilerini yenmiştir. Dağlarında kudretin şahlanmış azameti, ovalarında ses veren renklerin bitmeyen güneşi vardır. İstanbul, meydanlarından yükselen abideleri, her zerresinde yatan kahramanlarıyla muazzam bir tarih meydanıdır.*[670]

Haşim İşcan'ın vefatından sonra şahsi kitaplığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'na bağışlanmıştır. "Hİ" kodu ile arşivlenen ve dijital erişime açık kitapları, Haşim İşcan'ın fikir hayatına dair ipuçları vermektedir. İşcan, uluslararası siyaset ve tarih alanlarında pek çok eseri kütüphanesine toplamıştır. Okuduğu yazarlar arasında; Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ahmet Refik Altınay, Mizancı Murad, Hayreddin Nedim Göçen, Burhan Cahit Morkaya, Celal Musahiboğlu, Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Ziya Ortaç, Reşat Nuri Güntekin, Necip Fazıl Kısakürek, Besim Ömer Akalın, Halit Ziya Uşaklıgil, Ahmet Rasim, Ali Kemal, Ethem Nejat, Abdülhak Hamit Tarhan, Namık Kemal, Celal Nuri İleri ve Mahmut Esat Yesari bulunmaktadır.[671]

---

[666] "Antalya'da Üç Yıla Sığdırılan Başarılar", *Vakit,* 16 Ağustos 1943, 7.
[667] Bildik, "Kardeş Valiler", 8-17.
[668] "İşcan, Dün Törenle Toprağa Verildi", *Cumhuriyet,* 14 Mart 1968, sy. 15668, 1.
[669] Aslı Akgün Kutay ve Bilge Aracı ile görüşme, 15 Nisan 2022.
[670] "Rüyaları Renklendiren Koltuk", *Akis,* sy. 12, (31 Aralık 1967):11-12.
[671] İşcan'ın kitaplığında, Şeyh Mahmud en-Nakşibendi'nin 1886 tarihli, *Mevlid* adlı eseri de bulunmaktadır. İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi, Demirbaş No: Hİ_506.

Kitaplıkta, İşcan'ın görev yaptığı illere dair eserler de yer almaktadır. Antalya'ya atandığı sene, Antalya Müzesi Müdürü Süleyman Fikri Erten, 1922'de basılan *Antalya Livası Tarihi* adlı kitabını[672] imzalayıp vermiştir. İşcan, bu kitabı ömrünün sonuna kadar muhafaza etmiştir. Charles Ambroise Bernard'ın *Kaplıca Riselesi* adlı kitabının tercümesi, Bursa Valiliği döneminde, Tuğgeneral R. Günsey tarafından; *"Bursa'nın kıymetli valisi Haşim İşcan'a sevgilerimle, 30 Ocak 1946*" notuyla imzalanıp hediye edilmiştir.[673] Ayrıca İşcan'ın kişisel kitaplığında, İstanbul Belediye Başkanlığı seçim kampanyasında dağıtılan ve vaatlerini anlattığı kitapçık da yer almıştır.[674]

İşcan'ın öğretmenlik yaptığı yıllardan öğrencisi olan, Edirne Lisesi'nin 1928 yılı mezunlarından Kazım Atakul, Haşim İşcan'ı şu sözlerle ifade etmiştir: *Haşim Bey, özellikle Avrupa'yı gördükten sonra memleketimizin diğer memleketlerden aşağı kalmasına tahammül edemez olmuştu. Antalya ve Bursa'daki hızlı çalışmalarında hep bu Avrupa düzeyine erişme çabası onda bir hırs halinde görülürdü. Son memuriyeti olan İstanbul Belediye Reisliği'nde ise bu hırsı daha açık ve daha büyümüş ve biçimlenmiş şekilde görmekteyiz. Maiyetindeki uzmanların fikirlerini almadan işe başlamazdı. Yalnız uzmanların fikirlerini değil, kafasına koyduğu iş üzerinde anlayışları ve düşünceleri olabileceğine inandığı kişileri de arar ve onlarla konuşurdu. Biraz vesveseliydi. Onuruna, namusuna söz gelmekten çok çekinirdi.*

Antalya'da, Bursa'da kurduğu güzelleştirme cemiyetleri için toplanan bu paraya bir gün bile herhangi bir suretle eli değmemiştir. O toplanan bu paraların miktarını bile tayin ederdi ama kendisi almazdı. Memur ettiği kişiler, paraları alındısı karşılığında teslim alırlardı. Bu hususta çok titizdi. Hayatı dürüst ve namuslu geçti. Emekliye ayrıldığı gün, eskiden aldığı bir arsayı başlattığı evi tamamlamadan satmak zorunda kalmıştı. Çok iyi kalpliydi. Memurlarından işten uzaklaştırmayı hakkedenler olsa bile Haşim Bey kolay kolay yanaşmaz, günlerce düşünür ve büyük azap çekerdi. Ekmek meselesi der ve memurun geçimini, çoluk ve çocuğunu soruştururdu.[675]

Öğrencisi Atakul, Haşim İşcan'ın özel dünyasının ablası, kızı, eşi, kardeşinden oluştuğunu ifade etmiştir. İşcan için, ailesi dışında özel dünyasında kıymet verdiği iki önemli şahsiyet vardı. Bunlardan biri daima "Beyefendi" diyerek andığı İbrahim Tali Öngören, diğeri

---

[672] Süleyman Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, 1338 R, 1922; İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi, Demirbaş No: Hİ_462.
[673] Bu kitap, Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane'nin ilk müdürü Dr. Charles Ambroise Bernard'ın (1808-1844) eseridir. 1842'de Fransızca yazılmış. Sultan Abdülmecit'in 1844'te Bursa'yı ziyaretinde Türkçe'ye çevrilmiştir. Bernard, *Kaplıca Risalesi,* Hicri 1265, Miladi 1849.; İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi, Demirbaş No: Hİ_459.
[674] İşcan, *İmarcı Başkan Haşim İşcan'ın Konuşması,* 1-4.
[675] Orhun vd. *Meşhur Valiler: 50 Ünlü Vali,* 533.

de "Paşa hazretleri" dediği İsmet İnönü'ydü. İsmet İnönü, Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın silah arkadaşı ve Cumhurbaşkanlığı döneminde en yakın çalışma arkadaşıydı. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk başbakanı olan İnönü, Cumhurbaşkanı Atatürk ile dış ve iç politikada yaşadığı birtakım anlaşmazlıklar[676] sebebiyle 1937 yılında görevden alınmış ve yerine atanan İktisat Vekili Celal Bayar, Atatürk'ün ölümüne kadar başbakanlık görevini yürütmüştür. İnönü, Cumhuriyet idaresinin tesisiyle birlikte uzun yıllar başbakanlık görevinde bulundu ve bürokrasiye hâkim konumda idi. Nitekim bir yıl önce başbakanlık görevinden alınmış olmasına ve idari mekanizma içinde yer almamasına karşın, Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de yaşamını yitirmesinin ertesi günü TBMM tarafından oybirliği ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci cumhurbaşkanı seçildi.[677] İşcan, Cumhurbaşkanı İnönü'nün beğendiği bürokratlar arasındaydı. İcraatlarını merkezi hükümetin desteğini beklemeden halkla birlikte gerçekleştiren İşcan'ın çalışma tarzı İnönü tarafından takdir edilmekteydi. Tek parti döneminin çalışkan valilerinden olan Haşim İşcan aynı zamanda Cumhuriyet Halk Partisi'ne gönülden bağlıydı. Cumhurbaşkanı ve CHP Genel Başkanı olan İsmet İnönü ile Haşim İşcan arasındaki yakın diyalog ve İşcan'ın İnönü'ye duyduğu bağlılık, siyasi çalkantılar ve iktidar değişimlerinde de sekteye uğramamıştır.

Halkla olduğu gibi basınla ilişkilerinde de uyumlu bir portre çizen Haşim İşcan'a 10 Kasım 1966 tarihinde Anadolu Gazetecileri Birliği tarafından şeref üyeliği tevcih edilmiştir.[678] Yabancı Basın Muhabirleri Cemiyeti tarafından İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan'a 25 Ocak 1965 tarihinde şu yazıyla birlikte şeref üyeliği ve hizmet belgesi takdim edilmiştir. Yabancı Basın Türkiye Muhabirleri Cemiyeti Başkanı M. McClure imzasıyla yayımlanan belgede ise *"Ekselans, Cemiyetimize karşı göstermiş olduğunuz nazik alaka ve şereften dolayı, idare kurulumuzun ittifak kararı ile şeref üyeliğine seçilmiş bulunuyorsunuz. Kartınızı takdim etmek fırsatını kazandığımdan dolayı sonsuz bahtiyarlık duyuyorum. Saygılarımla*" ifadeleri yer almıştır. Kuruluşunun 15. yılında Peyzaj Mimarisi Derneği, "Cumhuriyet döneminde peyzaj mimarisi konularına katkılarından dolayı" 15 Ekim 1981 günü Haşim İşcan için bir "Üstün Hizmet Beratı" düzenlemiştir. 8 Kasım 1986 tarihinde Dünya Şehircilik Günü Türkiye Daimî

[676] Bu anlaşmazlıklar arasında Bomonti Bira Fabrikası ile Atatürk Orman Çiftliği Bira Fabrikası arasındaki rekabet ve devletleştirilmesi meselesi ile İspanya İç Savaşı nedeniyle Akdeniz ülkelerinin güvenliği için toplanan Nyon Konferansı sürecindeki görüş ayrılıkları gösterilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi I (1938-1945),* 47-76.

[677] Stanford J. Shaw ve Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye'nin Doğuşu II*, (İstanbul: E Yayınları, 2017), 466.

[678] "Belediye'de 1966'ın Olayları", *İstanbul,* sy. 40, (Ocak 1967): 5; Basın mensuplarıyla sıkı ilişkilere sahip olan İşcan, görev süresi boyunca onlara herhangi bir yasak koymamış, istenen bilgileri hemen sunmuştu. "Haşim Baba"yı Anıyoruz", *Hürriyet* 11 Mart 1981, sy. 11824, 8.

Komitesi Başkanlığı tarafından Haşim İşcan namına, "Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk elli yılında ülke şehirciliğinin oluşumuna ve gelişimine olumlu katkıda bulunması nedeniyle" Komite Başkanı Şehircilik Profesörü Kemal Ahmet Aru, Mimar Sinan Üniversitesi Rektörü Muhteşem Giray ve Komite Genel Sekreteri Prof. Dr. Mehmet Çubuk imzalı "Şehircilik Hizmet Belgesi" tanzim edilmiş ve bir plaket verilmiştir.[679]

Bir röportajında, Türk kadınlarına dair şu sözleri dile getirmiştir; "*Naçiz fikrime göre, ideal kadın ruhunda, aslında olduğu gibi inceliği, güzelliği, şefkati, fazileti, iyiliği, fedakarlığı, sadakati, milli ve vatani duygulara bağlılığı yaşatan kadındır. İdeal Türk kadını yuvasına, evlatlarına ve cemiyete, içtimai vazifelerine bağlı, zevcine ve yuvasına sadakatin yanında çocuklarını yetiştirmesinin istikbal Türkiye'sinin temel taşı olduğuna inanmış kadındır. Talihin bir yuva kurmasına imkân vermediği durumlarda ise ideal Türk kadını cemiyet hizmetlerindeki başarısı ile bahtsızlığını yenebilen kadındır. Onun kader ufukları bu başarının ruhunda yaratacağı heyecan, huzur ve emniyettedir. Dünkü ideal kadınla bugünkü arasında, dünya anlayışında umumi kültürün yarattığı farkı göz önüne almak lazımdır. Cemiyet terbiyesindeki ve sosyal telakkilerde kadın artık erkekten ayrılmayan ve hayatı tamamlayan bir kuvvettir."*[680]

3.8. Haşim İşcan'ın Vefatı

"İmarcı başkan" ve "Haşim Baba" lakaplarıyla bilinen Haşim İşcan, Cumhuriyet döneminde görevi başında vefat eden ilk İstanbul Belediye Başkanı'dır. Kurban Bayramı'nı geçirmek üzere gittiği Florya Başkanlık Konutu'nda, 10 Mart Pazar sabahı saat 09.00'da rahatsızlanmış ve doktorlar; Prof. Dr. Nedim Zembilci, Prof. Dr. Edip Aktin, Doç. Dr. Coşkun Özdemir, Dr. Saim Polat Bengisarp, Dr. Ahmet Ümit Selgil ve Dr. Arif Akşehirlioğlu tarafından derhal müdahalede bulunulmuştur. Durumu ciddi görülerek hastaneye kaldırılması kararı alınmış, Beyoğlu Belediye Hastanesi'ne götürülmüştür. Doktorların tüm müdahalelerine rağmen girdiği saat 16.00'da girdiği komadan çıkamayarak 11 Mart Pazartesi sabaha karşı, saat 04.15'te yaşamını yitirmiştir. Vefat sebebi beyin kanamasıdır.[681] İşcan'ın vefatı, İstanbul'da ve tüm yurtta derin bir üzüntü yaratmıştır. İstanbul Belediyesi, 13 Mart 1968 günü şu bildiriyi yayımlamıştır:

[679] Aldan, *İz Bırakan Mülki İdare Amirleri,* 518.
[680] Taha Toros Arşivi: 001516939006.
[681] "Haşim İşcan Vefat Etti", *Bayram,* 12 Mart 1968, 1, 11; Taha Toros Arşivi, 001516924006.

"Memleketimizin mümtaz siması, İstanbul Belediyesi'nin değerli Başkanı Sayın Haşim İşcan'ı ani olarak kaybetmiş bulunuyoruz. Merhumun cenazesi bugün saat 09.00'da Belediye Beyoğlu Hastanesi'nden alınarak Belediye Sarayı'na getirilecek ve hazırlanan katafalka konacak, saat 11.00'e kadar muhterem hemşerilerinin ziyaretlerine hazır bulundurulacaktır. Kortej saat 11.00'de Belediye Sarayı'ndan hareket ederek Şişli Camii'nde öğle namazını müteakip merhumun naaşı Zincirlikuyu mezarlığındaki aile kabristanına defnedilecektir.[682]

Kortej; Unkapanı, Azapkapı, Karaköy, Dolmabahçe, Taksim, Harbiye güzergahından Şişli Camii'ne ulaşmıştır. Haşim İşcan'ın cenazesi, teamülde olmamasına karşın askeri törenle uğurlanmıştır. Şişli Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Zincirlikuyu Mezarlığı'nda defnedilmiştir. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, şahsi sempatisi sebebiyle cenaze töreninde bulunmuştur. Katılanlar arasında; Genelkurmay Başkanı Cemal Tural, bakanlar, kuvvet komutanları, İstanbul'un eski belediye başkanları; Fahrettin Kerim Gökay, Mümtaz Tarhan, Necdet Uğur ve Kemal Aygün de yer almıştır. Dini liderler ve konsolosların yanı sıra pek çok kesimden temsilciler törende hazır bulunmuştur.[683] İşcan'ın daha önce görev yaptığı şehirlerden heyetler cenaze törenine katılmışlardır.[684] Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay adına yaveri Binbaşı Remzi Gökseven, İşcan ailesine ziyarette bulunarak taziyelerini bildirmiştir. Başbakan Süleyman Demirel, İşcan'ın vefatından duyduğu üzüntüyü belirtmiş ve ailesine taziyelerini iletmiştir. Demirel; "*İşcan, görüşülebilir, konuşulabilir, medeni bir insandı. Vefatından büyük üzüntü duydum"* demiştir.

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, İşcan ailesine şu telgrafı göndermiştir; *Değerli insan ve başarılı yönetici Sayın Haşim İşcan'ın vefatından derin acı duydum. Kendisinin memleketimize ve İstanbul'a büyük hizmetleri daima minnetle anılacaktır. Acıyı ailece paylaşırız. Sizlere tahammül güçlüğü ve başsağlığı dileriz.* Ayrıca CHP Genel Sekreterliği de İşcan'ın vefatı dolayısıyla bir taziye mesajı yayımlamıştır. Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil, yaptığı açıklamada; *Rahmetli İşcan'ı 32 yıldan beri tanıyorum. İdare hayatı kıymetli hizmetlerle geçmiştir. Çalışmasını, çalıştırmasını seven ve bunun yollarını çok iyi bilendi. Tevazuu esprisi, hor görüldüğü ve tatlı sohbeti kendisini yakından tanıyanlar için daima canlı bir hatıra olarak yaşayacaktır."* Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu da bir başsağlığı mesajı yayımlamıştı.

---

[682] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 654.
[683] "İşcan'ı Toprağa Verdik", *Milliyet*, 14 Mart 1968, 1; İşcan Dün Törenle Toprağa Verildi", *Cumhuriyet*, 14 Mart 1968, 1.; "İşcan Dün Toprağa Verildi", *Dünya*, 14 Mart 1968, sy. 3906, 1, 7; Ek-67.
[684] "Haşim İşcan Vefat Etti", *Bayram*, 12 Mart 1968, 1, 11; Taha Toros Arşivi, 001516924006.

İşcan'ın vefatı sırasında Alanya'da olan kızı Günaç Akgün ile damadı Sermet Akgün, haberi alır almaz İstanbul'a yetişmeye çalışmışlardır.[685] Vefat haberi sonrası hastaneye giden belediye başkan yardımcılarının eşleri, Atıfet İşcan'ı teselli etmeye çalışmışlardır. Başkan yardımcılarından Ahmet Sönmez, İşcan'ın ardından şu sözleri paylaşmıştır; *"Kendisini belediyenin altın kasasının ağzında bekçi sayardı. Bir gün gelmezsem olmaz derdi. Son derece faal, alicenap, eşi az bulunan, mükemmel bir idare adamıydı. Baba haliyle bizi işe sevk etmesini iyi bilirdi.*

İşcan'ın yerine İstanbul Belediye Başkanlığına, başkanvekili Faruk Ilgaz getirilmiştir. Vefat haberi üzerine "*Bana hep bu masaya sen oturacaksın derdi. Böyle oturmak istemezdim"* ifadesinde bulunan Ilgaz, göreve başlarken şu açıklamayı yaptı; *Sayın İşcan'ın elim kaybından sonra bu görevi deruhte etmek benim için çok üzücü olmuştur. Vazifemin ağırlığını müdrikim. İstanbul'un halledilmemiş problemlerinin kısa bir zaman zarfında halli mümkün değildir. İstanbul'un meselelerine ait projelerin bir kısmı tatbik edilmiştir. Bir kısmının ise ele alınması icap etmektedir. Biz bu meseleleri Sayın İşcan'ın bıraktığı yerden alarak bulunduğu dar çevreden sıyırmağa çalışacağız.*[686]

Adalet Partisi Kadıköy Meclis Üyesi olan Ilgaz, 11 Mart-2 Haziran 1968 tarihleri arasında görevi vekaleten yürütmüştür. Böylece İşcan'dan boşalan İstanbul Belediye Başkanlığı makamı, AP Meclis Grubu'nun oylarıyla AP'ye geçmiştir. İşcan'ın selefi olan Necdet Uğur ise bu dönemde CHP İstanbul İl Başkanlığı görevini üstlenmiştir. Uğur, 28 Nisan 1968 tarihli bir bildirisinde, İstanbul'un her köşesinde İşcan'ın eserlerinin olduğunu beyan etmiştir.[687] 2 Haziran 1968'de yapılan yerel seçimlerde CHP, Orhan Eyüboğlu'nu aday gösterdi.[688] Seçim sonucunda AP'nin adayı Dr. Fahri Atabey yarışı birinci kazanmış ve Faruk Ilgaz'ın vekaleten yürüttüğü görevi devralmıştır.[689]

İşcan'ın vefatı sonrasında yaptırılan anıt mezarının baş kısmında yer alan ay yıldız simgesi, defalarca kırılmış, Atıfet Hanım her seferinde tekrar yaptırmıştır.[690] Ancak günümüzde

[685] Aslı Akgün Kutay ve Bilge Aracı ile görüşme, 15 Nisan 2022.
[686] Faruk Ilgaz, halihazırda Fenerbahçe Spor Kulübü Başkanlığını da uhdesinde bulunduruyordu. "Faruk Ilgaz Belediye Başkanlığı Görevine Başladı", *Cumhuriyet*, 15 Mart 1968, sy. 15669, 1, 7.
[687] Anonim, *1968 CHP İstanbul İl Kongresi,* (İstanbul: Özaydın Matbaası, 1968), 78.
[688] Anonim, *1968 CHP İstanbul İl Kongresi,* 8.
[689] "Yeni Başkan, Yeni Meclis ve İstanbul", *İstanbul,* sy. 57, (Haziran 1968): 1.
[690] Aslı Akgün Kutay ve Bilge Aracı ile görüşme, 15 Nisan 2022.

maalesef kırık vaziyettedir.[691] İşcan, vefatının ardından ailesine taksitleri ödenmemiş bir apartman dairesi bırakmıştır.[692]

Türkiye'nin muhtelif bölgelerinde uzun yıllar idarecilik yaptığı ve görev yaptığı illerde kalıcı eserler bıraktığı için ulusal çapta iyi bilinen bir isimdi. Haşim İşcan'ın ardından pek çok gazeteci, yazar ve devlet adamı, onu anılarla yad etmişlerdir.

Burhan Felek, İşcan döneminde İstanbul Belediye Meclisi'nin CHP'li üyelerindendi. Aynı zamanda gazeteci olarak köşesinde İşcan hakkında şu yazıyı kaleme aldı; *...Haşim Bey'in uzun ve parlak memuriyet hayatının en zor işi İstanbul Belediye Başkanlığı olmuştur. Çünkü Haşim Bey, CHP'ye binaenaleyh mecliste ve hükümette azınlık partisine mensup bir belediye başkanı olarak hemen hemen hiçbir yerden dişe dokunur bir yardım ve müzaharet görmemiş, bilakis her gün gerek bütçeleri gerek planları reddolunmak veya değiştirilmek suretiyle kendisini yıldırmak için her türlü zorluklar çıkarılmış olmasına rağmen, bütün haksız hücumlara ve zorluklara sükunet ve emsalsiz tahammülü ile mukabele etmiş, yapmayı tasarladığı imar işlerini gerçekleştirmiş ve bu gayret hayatına mal olmuştur. İstanbul uzun zaman Haşim Bey'in yaptığı hizmetleri takdirle yad edecektir. Boyu, İstanbul'dan Kars'a kadar olan mesafeye müsavi boyda İstanbul'a asfalt döşemiş, Taksim Gezi dükkanları, Karaköy alt ve üst meydanları, Unkapanı köprü geçidi, Saraçhane geçidi gibi eserlerden ayrı olarak Galata Kulesi'ni restore edip turistik hale getirmiş, Eminönü'ne iki demir köprü atmıştır. Son derece namuslu, afif ve gözü tok olan Haşim İşcan merhumun Belediye Başkanlığından aldığı ücret, ayda birinci sınıf memur maaşından ibaretti. Belediye başkanlığının hiçbir makam bulunmadığı için Haşim Bey tazminatı da olmadığı, zaten şahsi hiçbir serveti dört sene belediye başkanlığında protokol icabı şahsına yüklediği mecburiyetlerin ağırlığını zayıf bütçesiyle karşılamaya çalışmış ve zaruret çekmiştir.*

Nihayet Belediye Meclisi insafa gelerek maaşını birkaç ay evvel beş bin küsür liraya çıkarmıştı. Haşim Bey Belediyenin en çalışkan unsuru olarak sabahları sekizde işe başlar, akşamları geç vakte kadar çalışırdı. Siyasi muarızları dahi Haşim Bey'in iffet ve faaliyeti hakkında bir şey söyleyememişlerdir. Son zamanlarda biraz yorgun görünen Başkanın dostlarına sık sık; "Burada dört sene kaldıktan sonra akıllı bir adam, bir daha belediye başkanlığına adaylığını koymaz" derdi. Gerçekten de adaylığını koymak hususunda tereddüdü vardı. Haşim Bey, İstanbul şehrinin gördüğü en faal belediye reislerinden biriydi. Uzun zaman

[691] Ek-68.
[692] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 590.

İstanbullular kendilerine güzel hizmetler yapmış ve abideler bırakmış olan Haşim Bey'i hayırla ve minnetle yad edeceklerdir. İstanbul Belediyesi, Haşim Bey'in vefatıyla iyi bir belediye başkanı, memleket de namuslu, faal ve hayırlı bir evladını kaybetmiştir. Gerçi ölüm Allah'ın emridir, ecel haktır. Lakin, merhumun çalışma şartlarını ve hadiselerini bilenler, İstanbul Belediye Başkanlığının maddi, manevi dertleri, sıkıntıları ve bilhassa içinden çıkılmaz politika cereyanları ile ve bütün İstanbul Halkının aksini temenni etmelerine rağmen, Haşim Bey'in mukadder akıbetini tecil ettiğine, haklı olarak inanmaktadırlar. Allah gani gani rahmet eyleye.[693]

Burhan Felek, İşcan ile uzun yıllar teşriki mesai yapmıştı. Döneme dair hatıraları, birtakım hadiselerin anlaşılmasında etkili olmuştur. Nitekim, İşcan'ın ardından kaleme aldığı bir başka yazıda da şu hatıraları nakletmiştir;

"Haşim Bey'i Bursa'da vali iken tanıdım. Aleyhine yazılar yazıyorduk. O zamanlar otomobil lastiği, Sümerbank mamulleri gibi şeyler valiler emrinde tevzie tâbi idi. Bize gelen haberlerde bir çift lastikten bilmem kaç para haraç alıyor diye idi. Tabii hele o devirde araştırıp soruşturmadan yazdık. Adam olgun adamdı. Haber gönderdi:

-Bursa'yı teşrif ederlerse memnun olurum.

Fırsat düştü Bursa'ya gittim. Davet etti makamına. O zaman tanıştık kendisiyle.

-Yazdıklarınızın hepsi doğru… Yalnız aldığım para haraç değil. Bu bir…

-Ama vatandaştan böyle gayri kanuni para nasıl alırsınız?

Güldü:

-Lastikleri benden vesika ile alıp beş misline dışarı satıyorlar. Devletin kendisine yaptığı yardımı paraya tahvil ediyor. Ben de bu paradan bir kısmını belediyeye alıyorum.

Bursa'da bu paralarla şurayı, şurayı, şurayı yaptım. Fena mı ettim? Diye sordu…

Hak verdim… O günden bugüne kendisi hakkındaki duygularım tamamen değişti ve ölümüne kadar hürmet ve takdirim gün be gün arttı. Haşim Bey'in İstanbul Belediye Reisliği seçimi kazanması ihtimal dahilinde değildi. Buna rağmen Halk Partisi'nden adaylığını koymuştu. Seçimi Adalet Partisi'nden Nuri Eroğan kazanmıştı. Fakat mazbatasını aldıktan sonra Halk Partisi, Nuri Bey'in seçimden evvel memuriyetinden istifa etmeyişi sebebiyle

[693] Burhan Felek, "Haşim İşcan'ı Kaybettik", *Bayram,* 12 Mart 1968, 1, 11.

seçimin gayrikanuni olduğunu iddia etti. İddiasını Yüksek Seçim Kurulu kabul ederek, ondan sonra rey almış olan Haşim Bey'i İstanbul Belediye Başkanı ilan etti."

Burhan Felek, İstanbul Belediye Meclisi'nde bulunan AP Meclis Grubu'nun çoğunluğu elinde bulundurması sebebiyle İşcan'a diş biledikleri, öte yandan hükümet cephesiyle de cebelleştiğini dile getirmiştir. Felek, İşcan'ın partili arkadaşlarının oluşturduğu CHP Meclis Grubu'nun da zorluk çıkardığını ifade etmiştir; "*Ben de dahil olduğum halde beşte iki oya sahip olan Halk Partililerin Haşim Bey'in yalnız bütçe kabulü, bir de hemen her sene Adalet Partisince istenen güvensizlik oylamasında Haşim Bey aleyhine 3/2 çoğunluk olmamasına yardımı dokunmuştur. Geri kalan işlerde adama hep zorluk çıkarmışızdır. Sebebi de istediğimiz bazı kimseleri memuriyetlere tayin etmemesi, buna mukabil Adalet Partililerin istediği bazı yerleri onların adamlarına vermesi idi. Yakınlarına; "İstedikleri iki çöpçüyü tayin edip encümenden dört karar çıkartıyorum. Fena mı ediyorum" dediğini bilirim.*"[694]

İşcan'ın selefi olan Necdet Uğur, vefatının ardından *Milliyet* gazetesinde "Bir Ustanın Ölümü" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Uğur, yazısında İşcan'ın Osmanlı örneği ağır, oturaklı valilerden olduğunu. Dönemin bürokratlarının kentlerin altını üstüne getiren bu adamdan tedirgin olduklarını dile getirmiştir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Antalya Valiliği sırasında İşcan'a "valileri bir süre senin yanında çalıştırmalı" dediğini anımsatan Uğur, İşcan'ın başkalarının içini okumakta usta biri olduğunu ve bu özelliğini ekibinden verim almak için kullandığını ifade etmiştir. Necdet Uğur'a göre İşcan, u*sta bir iş bilir, usta bir insan bilirdi. Hizmet ettiği çevreyi derinden etkilemiş adı ve yaptıkları zamanla destanlaşmış vali paşalar kuşağındandı.*[695]

Gazeteci Ecvet Güresin, *Cumhuriyet* gazetesindeki köşesinde, Türkiye'ye Haşim İşcan çapında yöneticilerin az geldiğini, talihsizliğin de burada olduğunu dile getirmiştir. İşcan'ın farkının Eminönü'ne yapılan üst geçitlerin, Saraçhane ve Karaköy'deki geçitlerle, Bursa ve Antalya'yı imar etmesinde değil Türkiye'nin gerçeklerini biliyor olmasına, insanları tanıyor olmasına bağlamıştır.[696] Onun hakkındaki nitelendirmelerden biri de bir tören ve gösteri idarecisi olmadığına dairdir. Toplumun esas ihtiyaçlarını önceleyen yapısı, birçok eser ortaya koymasının da açıklar mahiyettedir.

[694] Burhan Felek, "Haşim İşcan", Taha Toros Arşivi: 001519929006.
[695] Necdet Uğur, "Bir Ustanın Ölümü", *Milliyet*, 14 Mart 1968, 2.
[696] Ecvet Güresin, "Haşim İşcan", *Cumhuriyet*, 14 Mart 1968, sy. 15668, 1, 7.

Haldun Taner, Muhsin Ertuğrul'un vefatının ardından Haşim İşcan ile yaşadıkları bir anıyı paylaşmıştır; Zeytinburnu'nda yapılacak olan tiyatro temsillerinin engellemesine ilişkin İşcan'ın *"Yaşlı insanlar olarak bizlerin teenni (ağırbaşlılık) ile hareket etmemiz daha doğru olur*" sitemi üzerine Muhsin Ertuğrul; *Bu benim teennili halim Beyefendi. Böyle bir olay gençliğime rastlasa idi tiyatroyu kapamaya gelenlerin tepesine o tiyatronun çatısını geçirirdim."* cevabını vermiştir.[697]

Mülkiye Mektebi'ndeki öğrencilik yıllarından hocası, gazeteci Ahmet Emin Yalman da Haşim İşcan'ı köşesinde hatıralarıyla yad edenler arasındaydı. Yalman, İşcan'ın çalışkanlığına ve soyadına gönderme yaparak "İş Canlı İnsanın Ardından Ağlıyoruz" başlıklı bir yazı kaleme aldı:

"İçimde bir boşluk hissi var. Bana öyle geliyor ki aramızdan yeri dolmaz bir kıymet eksilmiştir. Bu histe yalnız olduğumu da sanmıyorum. Bayram arifesinde ebedilik yolunu tutan İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan'ı İstanbul'da, Antalya'da, Bursa'da, Samsun'da, Erzurum'da, vazifede bulunduğu her yerde iş başında gören her vatandaşın bugün derin bir acı duyduğuna şüphem yoktur. Hiçbir soyadı bilmiyorum ki (İşcan) adı kadar sahibine yaraşsın ve şahsiyeti, seciyesi, bütün huyları ile beraber onu bu kadar güzel tasvir etsin. Merhum Haşim Bey tam manası ile iş canlı idi. Kendi hesabına hiçbir emeli, ihtirası yoktu. İçinde kabaran tek arzu, yaratıcı faaliyetlere atılmak, halkın işine yarayacak eserler yaratmaktı. Bunu yaparken karşılaştığı her zorluk kendisine hoş gelir, tatlı diliyle, güler yüzüyle her şeyin hakkından gelmeğe uğraşıyordu. Hayat sahasında Haşim İşcan ile en evvel, Mütareke yıllarında karşılaştım. O, Mülkiye mektebinde öğrenci idi. Ben de orada istatistik okutuyordum. O korkunç devirde memlekette her şey çöküntü ve dağılma istidadı gösteriyordu. Mülkiye Mektebi de bu kasırga içinde devamlı bir binadan mahrum düşmüştü. Kısa zaman içinde yüzlerce öğrencisi ile beraber üç kere yer değiştirmiş, bir müddet Yıldız'da bir binaya, sonra Kabataş'ta bir konağa, nihayet şimdi Adli Tıp müessesesinin bulunduğu eski Soğukçeşme Askeri Rüştiyesi binasına sığınmıştı. Fakat işgal yıllarının İstanbul'undaki ümitsizlik içinde, bu mekansızlığa rağmen, Mülkiye kadar sağlam bir destek hatırlamıyorum. Kırk kişiyi aşmayan sınıflara taksim olan, iyi seçilmiş çalışkan gençler, felaket senelerini muvakkat sayıyor, ondan sonra gelecek kalkınma ve yükselme devri için kendi kendilerini tam bir huzur içinde yetiştirmeye gayret ediyorlardı. Aralarında Haşim İşcan'ı bilhassa hatırlamama sebep, istatistik dersinin formalarını bastırmakla uğraşması idi.

[697] Taha Toros Arşivi: 001506176006.

Haşim İşcan'ı uzun yıllar gözden kaybettim. Günün birinde Antalya'yı imar eden vali sıfatı ile memleket sahnesinde kendisinden bahsettirdi. Sonra Bursa'da yollar, okullar, hastaneler, daha neler neler yaptırmasının şekli uzun münakaşalara yol açtı. Bursa Valisi olarak İşcan, Bursa'yı Güzelleştirme Cemiyeti yoluyla geniş ölçüde haraç alıyordu. Cihan Harbi dolayısı ile tevzie tabi tutulan benzine, lastiğe, her şeye mutlaka haraç biniyordu. Böyle kanun dışı keyfi bir muamele, hoşa gidecek bir şey değildi. Gazeteye şikâyet mektupları yağıyordu. Ben de keyfi haraca karşı yazılarımda ateş püskürüyordum. Vakit vakit Bursa'ya gidiyor, haraç usullerinin nasıl işlediğini ve bununla neler yapıldığını gözümle görmeğe değer veriyordum." Her defasında Haşim İşcan ile karşılaşıyordum. Bana şunları söylüyordu:

-Hocam, beni boyuna tekdir ediyorsunuz. Nazari olarak hakkınız var. Fakat şunu biliniz ki ben bu işte hususi menfaat aramıyorum ve aramama ihtimal yoktur. Fakat yapılması lazım gelen iş çok, imkânlar az... Halbuki dağıtmağa memur ve mezun olduğum eşya için ihtiyaç sahiplerinden istenen ücretle bunları piyasa fiyatı arasında o kadar büyük farklar var ki bunların bir kısmını güzelleştirme cemiyetine iane şeklinde alıkoymak ve bu sayede şehri imar etmek neden günah olsun? Yapılan işleri beraberce gezelim, görelim, sonra hükmünüzü verin."

Gezi sırasında yapılan işleri gördükten sonra Yalman çalışmaların önemini anladığını fakat kanun dışı hareketleri kabullenemediğini ifade etmiştir. Yalman, yıllar sonra Bursalıların İşcan'a gösterdikleri şükran ve hayranlığı görünce hatasını anladığını dile getirmiştir. İşcan'ın, milyon liralık işlerle uğraştıktan sonra emekli maaşından başka gelirinin olmadığını, Vehbi Koç'un kendisine Divan Oteli'nin inşası ve idaresi karşılığında kendisine maaş bağlamaması durumunda çok sıkıntıya düşeceğini fark etmiş ve İşcan'dan defalarca af dilediğini beyan etmiştir. Yalman, İstanbul Belediye Meclisi'nin AP'li üyelerinin İşcan'a rakip partinin mensubu gözüyle değil; "*Memleketçi bir ruh taşıyan bir imar aşığı gözüyle baksalardı ve destekleselerdi"* İstanbul'da çok iş yapabileceğini beyan etmiştir. İçinde bulunduğu mücadelenin İşcan'ın sağlık hazinesini tükettiğini ifade eden Yalman, onu *"bir vazife şehidi saymak yerinde bir şey olur"* demiştir.

Yalman yazısında ayrıca, Haşim İşcan'ı Samsun'da Valiliği sırasında Samsun Milletvekili sıfatı ile yakından tanıyan ve seven, Meclis eski Dışişleri Komisyonu Başkanlarından Firuz Kesim ile karşılaşmasında, İşcan hakkındaki görüşmelerini aktarmıştır. Kesim Yalman'dan, Karaköy Meydanı'na veya Taksim Gezisi'ne Haşim İşcan'ın adının verilmesi talebini köşesinde dile getirmesini istemiştir. Yalman bu anekdotu aktardıktan sonra; "*Bu haklı arzuyu herkesin paylaşacağını umuyorum. Yüksek ruhlu bir vazife adamının isminin*

bu sayede her gün, her saat dilimizde dolaşması ona karşı duyduğumuz sevgi borcunun en güzel bir ödeme şekli olur demiştir.[698]

Arkadaşı ve gazeteci Cevdet Perin, Haşim İşcan ile hatıralarını konu ettiği köşesinde, İşcan hakkında yazılanlar üzerine Adnan Menderes'in İstanbul'a yaptığı icraatların küçümsendiğini dile getirmiştir. "Ya Menderes'in Eserleri?" başlıklı yazısında, Başbakanlığı sırasında Adnan Menderes'in İşcan'ı, İstanbul Belediye Başkanlığına atanmayı düşündüğünü ancak bunun politik nedenlerle gerçekleşmediğini yazmıştır;

Rahmetli Haşim İşcan dostumdu. Ne zaman karşılaşsak dertleşir, şakalaşır, hatta bazan tatlı tarafından dedikodu bile yapardık. Ölümüne cidden üzüldüm ben de. Parasızlıktan, Belediyenin bütçesinin yetersizliğinden yakınır, İstanbul'a on yıl önce Belediye Başkanı olamadığı için hayıflanırdı. Hele bir gün, galiba viskisinin suyunu az koyduğu bir kokteylde, bana samimi bir sesle: "O'nun zamanında bu şehre Belediye Reisi olmalıydım ki görsünler neler yapardım" demişti.

İşcan'ın "O" dediği Rahmetli Adnan Menderes'ten başkası değildi. Bu sözden benim çok memnun olduğumu ve duygulandığımı görünce daha da açılmış içini dökmüş ve Menderes'in kendisini İstanbul'a bir aralık Belediye Başkanı tayin etmek üzere olduğunu, fakat araya bazı kötü niyetli kişilerin girip tezvirat yaptıklarını ve Başbakanı her nasılsa caydırdıklarını üzülerek anlatmıştı...

Bu konuşmadan bir hayli zaman sonra, yine bir gün, İşcan'la karşılaştığımız da bana yeniden seçilme şansının olup olmadığını sorduğunda, kendisine: "Memleket hizmetine tekrar dönerken, maalesef, yanlış ata oynadın Reis Bey..." diye cevap vermiştim. Bunun üzerine A.P.'ye geçmesi için teklif yapıldığını itiraf etmiş, fakat tereddüt geçirdiğini, bu yaştan sonra böyle bir hareketin iyi karşılanmayacağından korktuğunu kapalı bir şekilde ifade etmişti...

Bunları anlatmaktaki maksadım, Haşim İşcan'ın düşüncelerinde bilinmeyen bir tarafı az çok belirtmektir. Kim ne derse desin, İşcan zoraki bir Halk Partiliydi, hizmet aşkıyla yanan kalbi ve gönlü herhalde ortanın solunda değildi!.. Namuslu bir idareciydi. Onu daima böyle anacağız. Ancak, bazı hususları aydınlatmak da bizim vazifemiz, Bilhassa muhalefet gazetelerinde, İşcan'ın güç şartlar içinde çalıştığı, AP'li Meclis üyelerinin kendisini engellediği iddia edilmektedir. Bu iddia tamamen haksızdır. İşcan Belediye Başkanı olduğu zaman Halk Partisi iktidardaydı. Ama İsmet Paşa, sevgili belediye başkanına bir kuruş yardım etmemiştir. Eğer iyi niyetli AP'li Belediye Meclisi üyeleri ve Daimî Encümen olmasaydı, İşcan meydana

[698] Ahmet Emin Yalman, "İş Canlı İnsanın Ardından Ağlıyoruz", *Haber,* 15 Mart 1968, sy. 2828, 1, 7.

getirdiği eserlerden bir tekini bile gerçekleştiremezdi. Acaba, Belediye Başkanı bir AP'li olsaydı ve meclisin çoğunluğu CHP'lilerin elinde bulunsaydı, Halk Partililer, Adalet Partililerin gösterdikleri anlayışın ve müsamahanın onda birini gösterebilirler miydi?... Sanmıyorum.

Haşim İşcan'ın İstanbul'a hizmetleri elbette büyüktür. Ama, bu şehre hizmet edenlerin başında gelen başka bir insan vardır ki, bugünlerde birkaç yeraltı geçidini överek göklere çıkaranlar onu unutmaktadırlar. Eğer İstanbul'a Mimar Sinan kadar damga vuran bir kişi varsa odur. Gelmiş geçmiş bütün belediye başkanlarının eserleri bir araya gelse bir Vatan Caddesi, bir Yıldız Caddesi, bir Sahil Yolu ve daha saymakla bitmeyen ölmez eserlerin bir tanesi kadar etmez!.. Bunları kimse inkâr edemez. Etse bile, milli vicdan kabul etmez. Haşim İşcan bile O'nun zamanında Belediye Başkanı olmadığı için üzülüyordu. Bu samimi itiraf yetmez mi?[699]

CHP Bursa Milletvekili Sadrettin Çanga, İşcan'ın vefatı üzerine *Ulus* gazetesinde bir yazı kaleme almış, Bursa Valiliği döneminde İşcan'ı tanıdığını, İşcan'ın Bursa'nın kapalı kalan güzelliklerini ortaya çıkaran insan olduğunu, Bursa'nın bugünkü çehresinin tamamen onun eseri ve ondan kalma olduğunu ifade etmiştir.[700]

Falih Rıfkı Atay, İşcan'ı, Antalya Valiliği sırasında tanıdığını, II. Dünya Savaşı sırasında İtalyanların göz koyduğu Antalya'da kıyıya doğru yolların yapılmasının Mareşal Fevzi Çakmak tarafından yasaklandığını, İşcan'ın buna rağmen Finike yollarını inşa ettirdiğini yazmıştır. Atay; *Türkiye, bir idare adamları ülkesidir. Haşim İşcan, Antalya ve Bursa'dan gider, Antalya ve Bursa'da her şey durur. İşcan, Erzurum'dan gider, Erzurum durur. Böyle valiler, her devirde partizanlığın, mütegallibenin kurbanı olmuşlardır*" demiştir. Atay'a göre İşcan, Samsun Valiliği sonrasında henüz genç yaşında merkeze alınmıştı. 1898 doğumlu İşcan, Samsun Valiliğinden ayrıldığında 53 yaşındaydı. İşcan'ın kazara İstanbul Belediye Başkanı olduğunu ve böylece vatana son hizmetlerini yaptığını söyleyen Atay, aynı şartlar altında hiç kimsenin onun yaptıklarını yapamayacağını ifade etmiştir. Daima yukarıdan nankörlük, halktan sevgi gördüğü ifade eden Atay, İşcan dönemindeki Belediye Meclisi'nin Neuzibillah demokrasiye lanet okutur cinsten olduğunu, ona kan kusturduğunu ve ömrünün kısalmasına sebep olduğunu dile getirmiştir.[701]

[699] Cevdet Perin, "Ya Menderes'in Eserleri?", *Haber,* 16 Mart 1968, sy. 2829, 1, 7.
[700] Sadrettin Çanga, "Haşim İşcan'ın Ardından", *Ulus,* 17 Mart 1968, sy. 15985, 2.
[701] Falih Rıfkı Atay, "Haşim İşcan", *Dünya,* 14 Mart 1968, sy. 3906, 1, 7.

İşcan'ın ardından onu anan gazeteciler arasında İlhan Selçuk da bulunmaktaydı. Selçuk, *Cumhuriyet* gazetesindeki köşesinde şu yazıyı kaleme almıştı:[702]

"Haşim İşcan -Bab-ı Ali'deki adıyla Haşim Baba- ne yaman bir kimse olduğunu daha ilk adımda duyuruverirdi insana… …Nereye gitse orada bir hareket başlamıştır. Antalya'dan Bursa'ya, Bursa'dan İstanbul'a kadar "hareket" onun kişiliğini tamamlayan etkenlerden biridir. Haşim İşcan, artık sayısı giderek azalan yapıcı ve namuslu devlet memuru tipinin örneklerinden biridir. Şu farkla ki halka dönük bir parıltısı vardı İşcan'ın… Popülaritesi yoğundu. İşini bilen, kanunları bilen ve elindeki yetkileri üçkağıtçılara karşı kullanmak cesaretinde bir kişinin neler yapabileceği Haşim Baba'nın hikayesinde yazılıdır. Şimdi İstanbul'un neresine bakarsanız onun eserlerine rastlarsınız, bunlar bir seçim devresinde meydana getirilmiştir.

Çetin Altan, *Akşam* gazetesindeki köşesinde İşcan için şu düşüncelerini paylaşmıştır;

"*…Belediye Meclisi'nin boyuna kendisine karşı sorumsuz gürültüleri ve bütçe sıkıntıları içinde İstanbul'da yine de bir şeyler yapabilmenin direnci Türkiye'nin adam sendeci, bıkkın geleneği içinde fazlasıyla dikkat çekiyordu. …Avantacı kılıkları, rüşvetçi şebekeleri, ricacı orduları, borçlar, teknik yetersizlik, politika üçkağıtçılığı, spekülasyon planları, vurgun hesapları arasında tek başına ayakta kalabilmek… ve üstelik sabotajların, şantajların ve dedikoduların üstesinden atlayarak bir şeyler yapmağa çalışmak insan gücünün çok ötesinde bir maharet ister ve İşcan bu maharetin adamıydı işte… İstanbul Köprüsü, İstanbul metrosu, İstanbul su davası, İstanbul kanalizasyonu konuları bitmez tükenmez yenilikler halinde kaç yüz kafanın içinde kıymık kıymık yatmaktadır. …Denizi talan, ormanı talan, bankaları talan, İstanbul'u talan. Eyyamcı politikanın felsefesi, iskeleti, demagojisi, dini-imanı, yalanı dolanı, tezviri ve dedikodusu bulunan geri ülkelerde… Kadri pek bilinmeyen kişilerden biri olarak gelip geçti Türkiye'den.*[703]

AP destekli *Tercüman* gazetesinde, Ahmet Kabaklı İşcan için şu yazıyı kaleme aldı; *Sevimli adamın vefatını İstanbul dışında iken öğrendikte çevremiz, birdenbire üzüntüden sarsıldı. Sıradan adam olmadığı belli idi. Bir işe aşkla başlar, sevda ile bitirirdi."* Kabaklı'ya göre Haşim İşcan, soydan yapıcı, çekirdekten yetişme imarcıydı. Antalya ve Bursa üzerine renkler yapmış kanatlar germişti. Onda bir örneklik, başkalık vardı. İşcan, Antalya'yı Sultan

[702] İlhan Selçuk, "Pencere: Haşim Baba", *Cumhuriyet,* 14 Mart 1968, 2.
[703] Çetin Altan, "Haşim İşcan", *Akşam,* 14 Mart 1968, 2.

Alaaddin'den, Bursa'yı Orhan Gazi'den, İstanbul'u Yüce Fatih'ten devir aldığı bilinciyle hareket ediyordu.[704]

İstanbul Belediyesinde İşcan döneminde çalışan Av. Osman Toygar Akman, İşcan ile çalıştığı günlere dair anılara ve cenaze merasiminin gerçekleştiği güne dair şu sözleri kaleme almıştır;

Yumuk yumuk bir yüz, ince çerçeveli gözlük arkasında parlayan gözler, omuzları arasına sıkıca yerleştirilmiş gibi duran bir baş. İlk görüşte insan, ünlü aktör Charles Laughton'u andıran bir tipi vardı[705] Rahmetli Haşim İşcan'ın. Bu yapısı ayrı bir sevimlilik verirdi ona. Konuşurken sık sık,

-Heh!... diye güler. Yaptıracağı işi, askerlikteki gibi emir tekrarı gibi bir kez de karşısındakine söyletir. Sonra:

-Tamam!... Hadi Allah'a emanet ol!... diye tamamlardı konuşmayı. Artık, görüşmenin bittiğini anlar, yanından ayrılırdık. Rahmetli Belediye Başkanımızın çalışması, üç kelime ile özetlenebilirdi: Espri, idare, sonuç.

Hemen her konuşmasını espri ile yapardı. Bu hava içinde idareciliğini de gösterir ama sonuca varıncaya dek peşini bırakmazdı işin. Emir verdikten sonra yanından ayrılır odamıza giderdik. Daha beş dakika geçmeden telefon çalardı.

-Ne oldu? Yaptınız mı?... Tamam değil mi?...

İşi geciktirmeye imkân var mı idi? On dakika sonra telefon gene çalardı.

-Tamam değil mi?... Hadi kararı yazın!...

Haşim İşcan Bey, sıkı bir takipçi idi. Yaptıracağı işi, kesin sonucu alıncaya dek izlerdi. Derdi, günü İstanbul'un imarı idi. Diğer konular ikinci planda gelirdi onun için. En önemli görüşmelere dahi espri yapmadan duramaz, bunu en güzel biçimde ve yerinde yapıştırırdı.

Podgorni başkanlığında Rus parlamento grubu Türkiye'yi ziyaret ettikleri zaman İstanbul'da da bir süre kalmışlar, tarihi yerleri dolaşmışlar. Boğaziçi'nde gezinti yapmışlardı. Gezintiden sonra, Belediye Başkanı'nın odasına geldiler. Gülerek kendilerini karşıladıktan sonra sormuştu:

[704]Ahmet Kabaklı, "Haşim İşcan", *Tercüman*, 16 Mart 1968, sy. 2303, 2.
[705] Ek-69.

-Nasıl?... İstanbul'u beğendiniz mi?...

Podgorni

-Çok!... Çok!... Çok beğendik!...

Deyince yapıştırmıştı espriyi;

-Yooo!... O kadar çok beğenmeyin!...

Bu sözde, ne kadar çok anlam vardı. Tabii bir cevap verilememiş, gülerek geçiştirilmişti. ...Rahmetli Belediye Başkanı, tarihine de sıkıca bağlı idi. İstanbul'un imarı onun için tarihi bir görevdi. Meclis'te imar işleri açarken; "Ecdat yadigarı bu şehrin fetih günlerinden beri el değmemiş sokakları vardır. Onları imar etmek, şehitleri kanı ile sulanmış bu şehre bir borcumuzdur" diye başlardı. Konuşması, tarih yönüne geldiğinde çok duygulu olur karşısındakileri sanki büyülerdi. Bu kez espri yerini "tarihi görev" alırdı. Konuyu öylesine işlerdi ki karşılık verenler, bu duygusal temaya dokunamazlardı pek. Kendi partisinden, karşı partiden herkese sevdirmişti kendini. Gönül almasını da pek bilirdi. Belediye Meclisi'nde en sert çıkışı yapanlar odasına geldikleri zaman; "Aferin!... Güzel konuştun! Anlaşıldı senin gözün bu sandalyede! Buyur reis bey!" diye de takılırdı. Espri onun dudakları arsında hazır dururdu sanki. Haşim İşcan Bey'in bir huyu da kabahati olan bir memuru iyice incelemeden bir işlemde bulunmamasıydı. Bir memurun hareketini beğenmiyordu. Değiştirmeye kararlıydı. Aynı konuda particiler tarafından bir teklif gelince; "işte şimdi yapamam!... Yaparsam sizin telkininizle yapmış olurum!" diye kestirip atıvermişti. O memur bu nedenle bir süre daha yerinde kalmıştı. Vefat ettiği an belediyenin temel direği çöktü sandık. Tabutunun başında sıra ile nöbet tuttuktan sonra Zincirlikuyu mezarlığına doğru yola çıkıldı. Yol boyunca şoförler, klakson çalarak Haşim Babalarını son yolculuğuna doğru uğurluyorlardı. Sanki; "İstanbul'u ve bizi nelere bırakıp gidiyorsun" der gibi bir feryat idi bu. ...Dilerim, onun yaratıcı ve yapıcılığı, bütün idarecilere örnek olsun, etkisini göstersin. Haşim İşcan'ın ruhu o zaman huzur içinde olur.[706]

[706] Osman Toygar Akman, "Ölüm Yıl Dönümünde Haşim İşcan", Taha Toros Arşivi: 001516928006.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL BELEDİYE BAŞKANLIĞI (1963-1968)

4.1. İstanbul Belediyesi'nin Kuruluşu ve Gelişimi

Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi mirasını devraldığı Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde yerel yönetimler kadı tarafından icra edilmekteydi. Kadının şehir idaresindeki başlıca vazifeleri; esnafın kontrolü, fiyatların belirlenmesi (narh sistemi), ticaretin doğru biçimde yapılması, şehrin temizliği ve şehrin imar işlerinin yürütülmesidir. Kadının bu görevleri mimarbaşı, muhtesip ve subaşı gibi pek çok paydaş tarafından yerine getirmekteydi.[707] Ancak 19. yüzyıla gelindiğinde kadılık müessesesi, idarenin içinde bulunduğu bozulma sürecinden etkilenmiş ve işlevini yerine getiremeyecek hale gelmiştir. 1826'da İhtisap Nazırlığı ve taşrada ihtisap müdürlükleri teşkil edildi. Kadının görevlerinden biri olan vakıfların denetimi de 1836'da kurulan Evkaf Nazırlığına devredilmiş böylece kadı, şehir idaresindeki rolünü tamamen kaybetmiştir.[708]

Sanayi devrimi sonrasında hammadde ve kaynaklara erişim uluslararası ticareti ve dolayısıyla şehirler arası etkileşimi artırdı. Osmanlı liman kentlerinin Avrupalılarla yoğun etkileşimi pek çok değişim ve dönüşümü de beraberinde getirdi. Mahalli idarenin çağın ihtiyaçları karşısında yetersiz kalışı, halkın yerel hizmet taleplerinde yeni arayışlara yönelmesine sebep oldu. Buna çözüm bulmak için 1831'de, şehrin imar işleriyle ilgilenecek Ebniye-i Hassa Müdürlüğü kurulmuş, yol bakım çalışmaları için de Islahat-ı Turuk Komisyonu ihdas edilmiştir.[709] Öte yandan 1854 yılında patlak veren Kırım Harbi, Avrupalıların İstanbul'da kent yaşamını deneyimlemesi ve yerel hizmetlerin yetersizliğini daha da gözle görülür hale getirdi.[710]

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra yerel yönetimlere yönelik olarak hayata geçirilen reformların yeni bir aşaması, 1855 yılında İstanbul Şehremaneti'nin kurulmasıdır.[711] 14

---

[707] İlber Ortaylı, *Osmanlı Devleti'nde Kadı*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 1994), 26-29; Oktay, *İstanbul Şehremaneti*, 3.

[708] Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Döneminde Modern Belediyeciliğin Doğuşu*, (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2010), 2; Osman Nuri Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı,* (İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1936), 122; Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri, (1840-1880),* 130-31.

[709] M. Ali Gökaçtı, *Dünyada ve Türkiye'de Belediyecilik,* (İstanbul: Ozan Yayıncılık, 1996), 99-100.

[710] Gökçatı, *Dünyada ve Türkiye'de Belediyecilik*, 94.

[711] Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye 3* (İstanbul: İBB Kültür İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları, 1995), 1270-71; Oktay, *İstanbul Şehremaneti,* 16-17.

maddelik bir nizamname ile görev çerçevesi belirlenen İstanbul Şehremaneti, esnaf davaları hakkında Ticaret Nezareti, tahsilat işlerinde Maliye Nezareti, güvenlik konularında Zaptiye Nezareti, kaldırım ve temizlik meseleleri için de Nafia Nezareti ile bağlantılı olarak görev yapacaktı.[712] 1857 tarihli nizamname ile 14 belediye dairesine ayrılan İstanbul'da yalnızca Beyoğlu-Galata bölgesinde Altıncı Daire-i Belediye adıyla bir belediye kurulmuş, diğer belediyelerin de aşamalı olarak teşkil etmesi öngörülmüştür.[713]1864 yılında yürürlüğe giren Vilayet Nizamnamesi ile taşradaki belediye teşkilatlarına dair hükümler belirlenmiştir. 1868'e gelindiğinde Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi ile diğer belediyeler de kurulmuştur.[714] 1877'de Dersaadet Belediye Kanunu çıkarılmış ve İstanbul Şehremanetine bağlı 20 belediye dairesine bölünmüştür. İstanbul Şehremini ve altı kişiden oluşan Şehremaneti Meclisi padişah tarafından atanmaktadır.[715]

1913 yılında Dersaadet Teşkilat-ı Belediyesi Hakkında Kanun-ı Muvakkat yürürlüğe konuldu. İstanbul, bir belediye dairesi ile ona bağlı dokuz şubeden oluşan bir organizasyon yapısına kavuştu. Böylece 1877'de bağımsız tüzel kişiliğe sahip birer kurum olan daireler, İstanbul Şehremaneti'ne bağlı birer şube haline getirilmişlerdir.[716] II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, ülkenin idaresinde merkezileşme eğilimi artmış ve bu durum İstanbul Şehremaneti'nin idari yapısında değişime neden olmuştur. 1877'de yürürlüğe konulan ve 1913'te de değişime uğrayan yasal çerçevesiyle İstanbul Şehremaneti, 1930 yılına kadar mevzuatını ve idari yapısını aynı biçimde sürdürmüştür.[717]

1923-1930 yılları arasındaki süreç, cumhuriyet idaresinin belediyecilik anlayışının oluşması bakımından bir hazırlık safhası olmuştur.[718] TBMM tarafından 3 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen 1580 sayılı Belediye Kanunu[719] ile İstanbul'da şehremaneti idaresi lağvedilerek

---

[712] Mehmet Güneş, *Osmanlı Devleti'nde Belediye İdaresinin Esasları*, (İstanbul: Kitabevi, 2015), 16.
[713] Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye 3*, 1307-1308.
[714] Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri, (1840-1880),* 164-167.
[715] Oktay*, İstanbul Şehremaneti,* 53-54.
[716] Zafer Toprak, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şehremaneti", *Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar,* (Ankara: ABB Metropol İmar A.Ş., 1990), 76-77.
[717] Tümerkan, *Türkiye'de Belediyeler*, 59-60.
[718]İlhan Tekeli, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Belediyecilik Anlayışının Oluşumu (1923-1930)", *Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar*, (Ankara: ABB Metropol İmar A.Ş., 1990), 32.
[719] Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, kanunun amacını şu sözlerle ifade etmiştir: *Bu kanun tasarısının güttüğü amaç şehirlerimizin gelişmesine ve düzenli hale gelmesine engel olan yasal hükümleri kaldırmak, belediyeleri bugünkü ihtiyaç ve anlayışa göre birer şehir niteliğine kavuşturmak, hemşerilerin belediye işlerinde karar, yürütme ve denetleme yetkilerini arttırmak, ihtiyaç ve görevleri sınıflandırarak bunlardan zorunlu görülenleri ve yapıcı bir programa bağlayıp pratik ve teknik bir biçimde yerine getirmek, bütçe ve hesaba ait işlemleri sıkı bir biçimde mali kurallara bağlamak, devletin denetimini belirleyerek belediye işlerini anarşiden kurtarmaktır.* Fethi Aytaç, "Belediye Kanunu'nun Oluşumu, Uygulanması ve Değişiklikler", *Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar*, (Ankara: ABB Metropol İmar A.Ş., 1990), 92.

belediyeye dönüştürülmüştür. Cumhuriyet idaresinin ilk yerel yönetimler reformu olan kanun, İstanbul ve Ankara şehirleri için vilayet ve belediye idarelerinde birleşik idare sistemini getirmiştir. Böylece, valilik ve belediye reisliği aynı kişinin idaresinde yürütülmüş, iki kurumun benzer işleve sahip müdürlükleri birleştirilmiştir. İlçelerde de belediye daireleri kaymakamlıklarının bünyesinde hizmet vermeye başlamıştır.[720] Kanunun yürürlüğe girdiği 1930 yılı, Cumhuriyet döneminde ilk çok partili yerel seçimlerin yapılması ve kadınların ilk kez seçme ve seçilme hakkını elde etmesi bakımından tarihsel öneme sahiptir.[721]

1580 Sayılı Belediye Kanunu'nun yanı sıra, 1930-1935 yılları arasında çıkarılan bir dizi yasayla Türk belediyeciliğinin genel çerçevesi belirlenmiştir. Bu düzenlemeler; 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, 201 Sayılı Belediyeler Bankası Kuruluş Kanunu, 2256 Sayılı Oktruva Vergisinin kaldırılarak Gümrük Resimlerine Yüzde 10 Eklenmesine İlişkin Kanun, 2290 Sayılı Belediyeler Yapı ve Yollar Kanunu, 2497 Sayılı Belediyeler İstimlak Kanunu ve 2763 Sayılı Belediyeler İmar heyeti Kurulu Kanunu'dur.[722] 1935 yılına gelindiğinde, belediyelerin başkanları Ankara'ya davet edildi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk belediyecilik kongresi yapıldı.[723] Yasal altyapının tamamlanmasının ardından belediyelere birçok hak ve yetki tanınmasıyla icra safhasında şehirlerin imar ve ihya edilmesi için gayret gösterildi. Ancak 1930 yılındaki dünya ekonomik buhranı ve 1939-1943 yılları arasında ülke ekonomisini derinden etkileyen II. Dünya Savaşı, şehirlerin ihtiyaç duyduğu yatırımların gecikmesine sebep olmuştur.

1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinin ardından birleşik idare sisteminin sona erdirilmesi için çalışmalara başlanmış, 10 Mart 1954 tarihinde *6349 sayılı İstanbul'da Birleşik İdarenin Ayrılması Hakkında Kanun* TBMM'de kabul edilmiştir.[724] Artık İstanbul Valisi belediye başkanlığını uhdesinde bulunduramayacak, belediye başkanı İstanbul Belediye Meclisi tarafından ve üyeleri arasından seçilecekti. Fiili olarak birleşik idare sistemi 1958 yılına

[720] 9 Fasıl ve 165 maddeden mürekkep kanunun 8. Faslını oluşturan 149., 150. ve 151. Maddeler, İstanbul'da birleşik idarenin yasal çerçevesini oluşturmuştur. *Resmî Gazete,* 14 Nisan 1930, sy. 1471; Güneş, *İstanbul'un Son Şehremini Muhittin Üstündağ,* 200.
[721] Adalet Alada, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yerel Yönetim Anlayışı", *Bülent Tanör Armağanı*, yay. haz. Öget Öktem Tanör, (İstanbul: Legal Yayıncılık, 2004), 64.
[722] İlhan Tekeli, *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1930-1990),* 50.
[723] Kongreye bütçesi 20 bin lira üzerinde olan tüm belediyelerin başkanları çağırıldı. Kongrenin başkanlığına Başbakan İsmet İnönü, asbaşkanlıklarına İstanbul, Ankara ve İzmir belediye başkanları seçildi. 4 gün süren kongrede belediye başkanları, "imar", "hayat pahalılığı" ve "gelirler" başlıklı üç komisyonda çalışarak raporlar hazırladılar. Kongreye sunulan raporlar tavsiye niteliğindeydi. İkincisinin 1937'de yapılması öngörüldü. Ancak İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın öncülüğünde toplanan kongre, Atatürk'ün hastalığı ve vefatının ardından Kaya'nın görevden alınması sonrasında hayata geçirilemedi. Songül Güneş, "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Belediyeler Kongresi, (24-28 Ekim 1935)", *Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 73, (Özel Sayı 2023): 191-193.
[724] Oktay, "Türkiye'de Büyükşehir Belediye Yönetimi", 11; *Resmî Gazete,* 18 Mart 1954, sy. 8661, 8670.

kadar devam etti. 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından İstanbul Belediye Meclisi feshedildi. İçişleri Bakanlığı tarafından, askeri vali ve belediye reisinin idaresinde, askerlerden oluşacak bir encümenin belediye meclisi görevlerine haiz olduğu beyan edildi.[725] 1963 yılına gelindiğinde, askerler görevleri sivil bürokratlara devrediyordu. 1580 Sayılı Belediye Kanunu'nun 89. maddesine göre, belediye reisleri belediye meclisleri tarafından seçilmekteydi.[726] 27 Temmuz 1963'te yürürlüğe giren bir düzenleme ile belediye reislerinin doğrudan halk tarafından seçilmesi usulü benimsendi. 307 sayılı Belediyeler Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun yürürlüğe girmiş ve tek dereceli ilk seçimlerin 17 Kasım 1963 tarihinde yapılması öngörülmüştür.[727]

4.2.Tarihsel Süreçte İstanbul Belediye Başkanları

İstanbul Şehremaneti'nin 1855'te ihdas edilmesiyle göreve getirilen ilk şehremini, Amasya Valisi Salih Paşa oldu. 25 Temmuz-14 Kasım 1855 tarihleri arasında görev yapan Salih Paşa'nın[728] ardından Şehremaneti teşkilatının belediyeye dönüştüğü 1930 yılına kadar 49 şehremini görev yaptı.[729] Sultan II. Abdülhamit devrinin şehreminlerinden Rıdvan Paşa, 4 Ekim 1890-23 Mart 1906 yılları arasındaki dönemiyle en uzun süre görev yapan İstanbul Şehremini idi. [730] 1912-1914 ve 1919-1920 yılları arasında bu göreve iki kez getirilen Op. Cemil (Topuzlu) Paşa, İstanbul'un ilk parkı olan Gülhane Parkı'nı kazandıran kişidir. Ayasofya ile Sultanahmet camilerinin arasını istimlak ettirerek bir meydan haline getirmiştir. Yeni yollar yapmış, şehrin temizlik işlerine önem vermiştir. Avrupa'dan modern sulama ve süpürme araçları getirtmiştir.[731]

İstanbul, 6 Ekim 1923'te işgalden kurtulmuş ve idare Ankara hükümeti tarafından devralınmıştır. Ankara hükümetinin atadığı ilk şehremini olan Ali Haydar (Yuluğ) Bey, şehrin savaş yılları ardından kronik problemlerini çözmek için iaşe meselesini ele almış ve İstanbul'a halk ekmek fabrikası kurmuştur. Karaağaç mezbahanesinin kurarak halkın hijyen standartlarına

[725] İBBKA, No: 12997, 9 Haziran 1960. İçişleri Bakanlığı'ndan İstanbul Askeri Valiliği ve Belediye Reisliğine gönderilen belge.
[726] *Resmî Gazete*, 14 Nisan 1930, sy. 1471.
[727] Özcan Çölük, "Sandıkta Bitmeyen Seçim: 17 Kasım 1963 İstanbul Belediye Başkanlığı Seçimi", *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, sy. 4, (2021): 1519.
[728] Osman Nuri Ergin, *İstanbul Şehreminleri*, haz. Ahmet Nezih Galitekin, (İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1996), 56.
[729] "Şehremaneti ve Şehreminleri", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası,* sy. 71-72, (Temmuz-Ağustos 1930): 393.
[730] Ergin, *İstanbul Şehreminleri*, 171.
[731] Zafer Toprak, 'Topuzlu Cemil', *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 7, (1994): 296.

uygun ve ucuz et temin etmesi için çalışmalar yapmıştır.[732] Ali Haydar Bey, başarılı bir şehremini olarak yeni başkent Ankara'nın Şehreminliğine getirilmiş, yerine 5 Haziran 1924 tarihinde Operatör Emin (Erkul) Bey getirilmiştir.[733] Emin Bey, 27 Ocak 1926 tarihine kadarki dönemde görev yapmış, hamal gediklerinin ilgası, tarihimizin ilk şehircilik dergisi olan *İstanbul Şehremaneti Mecmuası'*nın yayımlanması ve belediye memurlarının özlük haklarını, barem usulüyle düzenli bir yapıya kavuşturması gibi belli başlı icraatları iki yıllık şehreminliği dönemine sığdırmıştır.[734] Emin Bey'in ardından İstanbul Şehreminliğine eski emniyet genel müdürlerinden Muhittin Bey atandı. 29 Ocak 1926-4 Aralık 1938 yılları arasında görev yapan Muhittin Bey, İstanbul'un son şehremini olmuştur.[735]

Muhittin Üstündağ'ın döneminde Anadolu Yakası, Adalar ve Yalova'ya ilk kez elektrik verilmiş, Sarayburnu Atatürk Heykeli, Beyazıt Meydan Havuzu, Taksim Cumhuriyet Anıtı, Zincirlikuyu mezarlığı ve Üsküdar-Kadıköy tramvayı açılmıştır. Şehrin ilk trafik ışıkları 1929'da Karaköy'de hizmete alınmış, evde sağlık hizmetleri verilmeye başlanmış turizm, imar, mezarlıklar şube müdürlükleri kurulmuştur. Çocuk tiyatrosu, operet, şehir bandosu, şehir kütüphanesi ve ilk İstanbul Festivali (1936-1939), Üstündağ döneminin hayata geçirilen kültür sanat hizmetleri arasındadır.[736]

Cumhurbaşkanı Atatürk döneminin son İstanbul Valisi ve Belediye Reisi olan Muhittin Üstündağ'ın ardından 4 Aralık 1938'de Dr. Lütfi Kırdar görevi devralmıştır. II. Dünya savaşı yıllarına tekabül eden döneminde Kırdar, Henry Prost tarafından hazırlanan İstanbul'un imar planını hayata geçirmiştir. Taksim Gezi Parkı, Spor ve Sergi Sarayı, Açık Hava Tiyatrosu ve Dolmabahçe Stadı, bu dönemde şehre kazandırılan yapılardır.[737] 24 Ekim 1949'da görevi Fahrettin Kerim Gökay'a devretmiştir. 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinin ardında görevini sürdüren Gökay, 1957 yılına kadar valilik ve belediye reisliğini birlikte yürütmüştür.[738] Gökay'ın döneminde İstanbul'da şehir lokantaları hizmete alınmış, gecekondu problemini çözmek için halka arazi dağıtımı yapmış, Zeytinburnu-Kazlıçeşme bölgesinde

[732] Umut Dere, "Ali Haydar (Yuluğ) Bey ve İstanbul'da Yürüttüğü Belediyecilik Faaliyetleri", *CTAD*, 19, sy. 38, (Özel Sayı 2023): 725-726.
[733] Umut Dere, "Operatör Emin (Erkul) Bey'in Hayatı, Mebusluğu ve Şehreminliği", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018), 136.
[734] Dere, "Operatör Emin (Erkul) Bey'in Hayatı, Mebusluğu ve Şehreminliği", 150-152.
[735] "Şehremaneti ve Şehreminleri", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası,* sy. 71-72, (Temmuz-Ağustos 1930): 393.
[736] Güneş, *İstanbul'un Son Şehremini Muhittin Üstündağ*, 230-231.
[737] BCA, 30-18-1-2/85-99-16. 29.11.1938; Komisyon, *Cumhuriyet Devrinde İstanbul,* (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1949), 13; Olcay Soğuk, *Efsane Vali*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2019), 228-229.
[738] Merve Yalman, "Fahrettin Kerim Gökay'ın İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığı (1949-1957)", (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2010), 32.

bulunan gecekondulara yol ve elektriğin ulaştırılması sağlanmıştır.[739] Vali ve Belediye Başkanı Gökay döneminde, 10 Mart 1954 tarihinde, *6349 sayılı İstanbul'da Birleşik İdarenin Ayrılması Hakkında Kanun* TBMM'de kabul edilmiştir.[740] Düzenlemenin 1 Mart 1955 tarihi itibariyle hayata geçirilmesi öngörüldü fakat uygulamaya bir süre daha devam edildi. 1 Mart 1956'da birleşik idarenin sonuna gelindi ve İstanbul Belediyesi ile İl Özel İdaresi resmen ayrıldı.[741] Ancak Gökay, 1957 yılına kadar iki görevi bir arada yürütmeye devam etti ve ardından İsviçre'ye büyükelçi olarak atandı.[742]

Gökay'ın ardından İzmir Valisi Ahmet Kemal Hadımlı, 12 Temmuz 1957'de İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığı görevine vekaleten atandı.[743] Hadımlı, vekaleten üstlendiği görevi 20 Kasım 1957 tarihinde Mümtaz Tarhan'a devretti. Tarhan vazifesi boyunca, gecekondulara tapu dağıtılması, belediyeye bağlı müze ve kütüphanelerin geliştirilmesi, yere tükürenlere para cezası uygulaması gibi icraatları hayata geçirmiştir. Mümtaz Tarhan, 11 Mayıs 1958 tarihinde görevinden istifa etmiştir.[744] Ayrıca, Tarhan'ın döneminde Başbakan Adnan Menderes'e, İstanbul Belediye Meclisi tarafından fahri belediye reisliği tevcih edilmiştir.[745] Tarhan'ın istifası üzerine Ethem Yetkiner İstanbul Valisi olarak atandı. Vekâleten Belediye Başkanlığını da uhdesinde bulunduran Yetkiner, 11 Temmuz 1958'de belediye başkanlığından ayrıldı ve İstanbul Valisi olarak görevine devam etti. İstanbul Belediye Başkanlığına, Ankara Valisi Kemal Aygün getirildi.[746] Aygün, DP döneminde İstanbul'un son belediye başkanı olmuştur. Aygün'ün döneminde Saraçhane'de inşası tamamlanan İstanbul Belediye Sarayı 26 Mayıs 1960 günü hizmete alındı ancak ertesi gün, 27 Mayıs 1960'ta askeri darbe yapılmış ve Aygün görevden alınmıştır. Darbenin ardından Tuğgeneral Hamit Refik Tulga, İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı olmuştur.[747] Tuğgeneral Tulga, İstanbul Belediye Başkanlığı görevini 14 Haziran 1960'ta Kurmay Albay Şefik Erensü'ye devretti fakat Erensü de bu görevde uzun süre kalamadı, 24 Eylül'de ayrıldı. Tulga, valilik görevinin yanı sıra belediye başkanlığını da

[739] Yalman, "Fahrettin Kerim Gökay'ın İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığı (1949-1957)", 131-132.
[740] *Resmî Gazete,* 18 Mart 1954, sy. 8661, 8670.
[741] Yalman, "Fahrettin Kerim Gökay'ın İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığı (1949-1957)", 124.
[742] Duygu Saygın, "Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay", yay. haz. Adil Bali, *Cumhuriyetin 100. Yılında Başkanlarıyla İstanbul*, (İstanbul: Kültür A.Ş., 2023), 260; Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî,* 411.
[743] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî,* 418.
[744] Cezmi Eraslan, "Mümtaz Tarhan", yay. haz. Adil Bali, *Cumhuriyetin 100. Yılında Başkanlarıyla İstanbul*, (İstanbul: Kültür A.Ş., 2023), 290-291.
[745] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî,* 427.
[746] Cezmi Eraslan, "Kemal Aygün", yay. haz. Adil Bali, *Cumhuriyetin 100. Yılında Başkanlarıyla İstanbul*, (İstanbul: Kültür A.Ş., 2023), 309.
[747] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî,* 505-512.

vekaleten üstlenmeye başladı, 24 Eylül 1960-6 Ocak 1962 tarihleri arasında vazifesini icra etti.[748] Tulga'nın ardından İstanbul Belediye Başkanlığı yine bir asker olan Turan Ertuğ'a geçmiştir. Ertuğ, 27 Şubat-16 Mart 1962 tarihleri arasında kısa süre görevde bulundu ve görevini Kamuran Görgün'e devretti. Görgün, 17 Mart 1962-30 Ocak 1963 tarihleri arasında başkanlık vazifesini üstlenmiştir.[749] Bu süre zarfında, İşcan döneminin başkan yardımcılarından Kadri İlkay, 8-22 Haziran 1962 ve 15 Kasım-6 Aralık 1962 tarihlerinde vekaleten görevi icra etmiştir.[750] 31 Ocak-18 Şubat 1963 tarihleri arasında İstanbul Belediye Başkanlığını vekaleten İstanbul Valisi Niyazi Akı üstlenmiş ve 18 Şubat 1963 itibariyle de göreve, İstanbul Emniyet Müdürü Necdet Uğur atanmıştır.[751] Aynı yıl belediye başkanlarının tek dereceli seçimle göreve getirilmesi kararlaştırılmış ve yerel seçimlere gidilmiştir. Uğur, halkın seçeceği ilk başkan göreve gelene kadar başkanlık görevini yürütmüştür.

Haşim İşcan göreve gelmeden önce, İstanbul Belediyesi, trafik yoğunluğunun had safhaya ulaştığı, gecekondu sorununun giderek arttığı, su ve elektriğin düzenli verilemediği bir şehirdi. Bütçesi, temizlik araçları yetersiz, yolları ağaçsız ve ağaçları bakımsızdı.[752] Askeri idarenin ardından atanmış sivil bürokratlar tarafından yönetilmeye başlanmıştı. Trafik personelleri yetersiz, tedbirler etkisiz kalıyordu. Basında, belediye ve trafikle ilgili diğer kamu kurumlarının ilgisizliği hakkında eleştirilere yer veriliyordu.[753]

Bu dönemde, şehrin başlıca sorunları arasında bulunan Kurbağalıdere'nin ıslahı için 118,5 milyon liralık bir yatırıma ihtiyaç duyulmuştur. Dönemin Başkan yardımcısı Kamuran Baydur, yatırımların gerçekleşmesi için krediye ve dış yardıma gereksinim olduğunu belirtilmiştir.[754] Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri'nden Türkiye'ye gelen yardımlardan İstanbul Belediyesi de payını almaktaydı. 1963 yılında, 1 dozer, 1 gradyer, 14 kamyon, 3 yük kaldırıcısı, 1 çekici kamyon, 1 tamir arabası verilmiştir. Bunların dışında Maliye Bakanlığından 10 adet çöp kamyonu, 1 adet yıkama ve süpürme makinesi, 35 tonluk çöp sıkıştırıcı treyler için

[748] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî,* 530-531.
[749] Tahsin Yıldırım, "Turan Ertuğ", yay. haz. Adil Bali, *Cumhuriyetin 100. Yılında Başkanlarıyla İstanbul,* (İstanbul: Kültür A.Ş., 2023), 333.
[750] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî,* 557.
[751] "Uğur Belediye Başkanı Oldu", *Akşam,* 18 Şubat 1963, 1; "N. Uğur Belediye Başkanı Oldu", *Milliyet,* 18 Şubat 1963, sy. 4374, 1.
[752] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî,* 581-583.
[753] "İstanbul'un Trafiği Arap Saçına Döndü", *Akşam,* 14 Ekim 1961, 2.
[754] "Kurbağalıdere Dış Yardımla Islah Edilecek", *Cumhuriyet,* 12 Ekim 1963, sy. 14078, 2.

döviz tahsisi tamamlanmıştır.[755] Şehirde barınma, planlı iskân, trafik, su, elektrik ve çöp meseleleri başlıca problemlerdi.

4.3. İstanbul'un İdari Yapılanması

1963 yılında, İstanbul belediye sınırları içerisinde 14 ilçe bulunmaktaydı. İstanbul Belediyesi tarafından bu dönemde şehir üç idari bölgeye ayrılmıştır. Hizmetlerin aksamadan yürütülmesi gayesiyle yayımlanan yönetmeliğe göre birinci bölge, Beyoğlu, Fatih, Şişli, Eminönü, Kadıköy, ikinci bölgede, Beşiktaş, Sarıyer, Üsküdar, Adalar, Bakırköy, üçüncü bölge ise, Beykoz, Zeytinburnu, Eyüp, Gaziosmanpaşa ilçeleri yer almıştır.[756]

İstanbul Belediye Başkanlığı için 5 yardımcı kadrosu mevcuttu. İşcan göreve geldikten sonra icra edilen ilk bütçe görüşmeleri esnasında belediye meclisi, başkan yardımcısı sayısını 5'ten 4'e indirme kararı almıştır.[757] Ancak bu sayı 1964 yılının ortalarında tekrar 5'e çıkarıldı. Başkan Haşim İşcan'ın idaresinde İstanbul Belediyesi, 5 başkan yardımcısı ve bunlara bağlığı olarak 38 müdürlükle hizmet veriyordu. Başkan yardımcıları; Turan Gürsu, Kadri İlkay, İhsan Vardal, Saffet Gürtav ve Burhan Güngör'dü. 27 Mayıs 1960 darbesi döneminde İstanbul Belediyesi Basın Yayın ve Turizm Müdürü olan Rakım Ziyaoğlu'na göre İşcan'ın kadrosu, İstanbul Belediyesi'nin ehliyet ve liyakat bakımından en güçlü kadrolarından birini oluşturuyordu. Ayrıca 5 Mayıs 1965'te de 19 müdür ve şefin görev yerleri değiştirildi.[758]

1930 yılında, 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra İstanbul'da vilayet ve emanet idareleri birleştirilmiş ve kaymakamlar, ilçe belediye daire müdürlüğü görevini de üstlenmeye başlamıştı.[759] Ancak 1956 yılında İstanbul Belediyesi ve İl Özel İdaresi ayrıldıktan sonra 1960 yılına kadar ilçelere birer kaymakam ve belediye daire müdürü atanmıştır. Böylece ilçe belediye ve kaymakamlık idareleri ayrılmış fakat 27 Mayıs darbesi sonrasında, tekrar birleşik idareye dönülmüştür. Başkan İşcan, göreve geldikten sonra bu uygulamanın sonlandırılması için çalışmalara başladı. Belediye şube müdürlüklerinin çalışmalarını düzenlemek ve vatandaşa sunulan hizmetin kalitesini yükseltmek gayesiyle bir yönetmelik hazırlanmış ve şube müdürlüklerine tebliğ edilmiştir.

---

[755] "Belediyeye Yapılan Amerikan Yardımı", *Cumhuriyet,* 13 Ekim 1963, sy. 14079, 1,7.
[756] "Belediye İstanbul'u Üç Bölgeye Ayırıyor", *Cumhuriyet,* 16 Temmuz 1964, sy. 14351, 1, 7.
[757] "Belediye Başkan Yardımcılıkları Dörde İndiriliyor", *Cumhuriyet,* 13 Mart 1964, sy. 14229, 7.
[758] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 591-595.
[759] *Resmî Gazete*, 14 Nisan 1930, sy. 1471.

İstanbul Belediyesi'nin organizasyon şeması:

Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 591-592. 1 Temmuz 1964 tarihli ve 125 sayılı genelge.

Şube müdürlerinin üniversite ve yüksekokul mezunu olmaları, yardımcılarının en az lise mezunu olması gerekiyordu. Şubeler, bölgelerinin nüfus, iş hacmi gibi etkenler göz önüne alınarak üç gruba ayrılmışlardır. Buna göre; Beykoz, Zeytinburnu, Eyüp, Gaziosmanpaşa ve Sarıyer A grubu şubeler, Beşiktaş, Bakırköy, Eyüp, Üsküdar ve Adalar B grubu, Beyoğlu, Şişli, Fatih, Eminönü ve Kadıköy ise C grubu olarak ayrılmıştır. Her şubede; müdür, yardımcıları, başkatip, başhekim, veteriner, muhasebeci, başmühendis, başmimar, temizlik amiri ve merkez

memuru bulunacaktır.[760] Başkan Yardımcısı Burhan Güngör bu konuyla ilgili İstanbul Belediye Meclisi'nde bir bilgilendirmede bulundu. Meclis, belediye daire müdürlerinin yarım mesai ile görev yapmasının vatandaşa zorluk çıkartması sebebiyle kaymakamların dışında ilçe belediye daire müdürlerinin belirlenmesi ve görevlendirilmesine yönelik karar almıştır.[761]

İstanbul Belediye Meclisi'nin kararı sonrasında Ankara'da yaptığı temasların ardından şube müdürlüklerine atama yapılması talebi olumlu değerlendirilmiştir.[762] Belediye şube müdürlüklerine tayin yapılması için çalışmalar devam ederken, bazı kaymakamlar, kaymakamlıktan istifa ederek şube müdürü olarak kalma eğilimi göstermişlerdir.[763] İşcan'ın şube müdürlüklerine tayin ettiği isimler, İçişleri Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Atanan yeni şube müdürleri; Eminönü Şemsettin Demirel, Beyoğlu Yavuz Olca, Şişli Cemil Seçiloğlu, Beşiktaş Aziz Seçilmiş, Sarıyer Yümnü Oktay, Adalar Muammer Halıcı, Eyüp Selahattin Tırtıl, Üsküdar Danyal Vuran, Beykoz Erdoğan Alıveren, Fatih Ahmet Ulusoy, Gaziosmanpaşa Nurettin Mengitürk, Zeytinburnu Nurettin Ungay, Bakırköy Naim Özdoğru ve Kadıköy Behçet Tanula olmuştur.[764]

23 Eylül 1964 itibariyle İstanbul'da üç bucağın adı değiştirilmiştir. Samatya'nın adı Kocamustafapaşa, Galata'nın adı Karaköy, Ağva'nın adı da Yeşilçay olmuştur.[765] Bakırköy Kazasında ve Yeşilköy nahiye sınırını teşkil eden Ayamama deresi isminin Ataköy deresi olarak değiştirilmesi hakkındaki Harita Müdürlüğü'nün teklifi, Mülkiye Encümeni tarafından incelenmiş ve herhangi bir mahzuru görülmeyerek Belediye Meclisi tarafından 5 Mart 1965 tarihli toplantıda kabul edilmiştir.[766]

Nüfusu hızla artması, İstanbul'un idari şeklinin de değişmesine sebep olmuştur. Büyüyen mahallelerin bölünmesi, yeni belediyelerin teşkili ile idari birimlerin sayısı hızla artmaktaydı. Harita Müdürlüğü'nün önerisi ve Mülkiye Encümeni'nin incelemeleri sonucunda, İstanbul Belediye Meclisi, Kadıköy Belediye Şubesi hudutları içerisinde Kızıltoprak nahiyesine bağlı Zühtüpaşa mahallesinden ayrı Fenerbahçe ismi ile bir mahalle teşkil edilmesi ve mahallenin geri kalanın ve Zühtüpaşa ismini muhafaza edecek biçimde iki ayrı mahalleye ayrılmasına karar verildi.[767] CHP'li Üsküdar Meclis Üyesi Hurşit Ungay, Üsküdar, Çengelköy

[760] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 617.
[761] İBBKA 964/24 numaralı 28 Ocak 1964 tarihli karar.
[762] "Belediye Şube Müdürlüklerine Yeni Tayinler Yapılacak", *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1964, sy. 4194, 2.
[763] "Belediye Şube Müdürlüklerine Tayinler Yapılıyor", *Cumhuriyet*, 16 Mart 1964, sy. 14232, 2.
[764] "Belediye Şube Müdürlüklerine Tayin Yapıldı", *Milliyet*, 11 Mayıs 1964, 2.
[765] "Üç Bucağın Adı Değişti", *Cumhuriyet*, 24 Eylül 1964, sy. 14421, 2.
[766] İBBKA 965/81 numaralı ve 5 Mart 1965 tarihli karar.
[767] İBBKA 964/213 numaralı ve 12 Haziran 1964 tarihli tarar.

Havuzbaşı muhtarlığına bağlı Çamlıca sırtlarına kadar uzanan mıntıkada, Bekarderesi, Hasippaşa Çiftliği etekleri ve Aznavur deresi yamaçları üzerinden kurulmuş 350 hanelik mezkur mıntıkalara semt sakinlerinin verdiği Güzeltepe isminin kabulü için İstanbul Belediye Meclisi'ne bir teklif sunmuş, Mülkiye Encümeni tarafından incelenen teklif uygun görülmüştür. Meclis'in 8 Aralık 1964 tarihli toplantısında encümen görüşü, aynen kabul edilmiştir.[768]

Bu dönemde, ziraat ve hayvancılığın yoğun biçimde icra edildiği Güngören'de belediye teşkilatının tesis edilmesi için Köy İhtiyar Heyeti'nin başvurusuyla halkoylamasına gidilmiştir. Oylamaya, 2721 seçmenden 500'ü katılmış ve 460'ı olumlu oy kullanmıştır. İl Genel Meclisi, Valilik ve İçişleri Bakanlığının mütalaasının ardından Danıştay, olumlu görüş bildirmiştir. Daha önce Bakırköy ilçesine bağlı bir köy olan Güngören'de, 8 Mart 1965 tarihinde, bir belediye teşkilatı kurulması kararlaştırılmış[769]

İstanbul'un mesire yerlerinden ve üzüm bağlarıyla bilinen Sağmalcılar, 1955 yılında Başbakan Menderes'in öncülüğünde yürütülen imar operasyonunda açılan Vatan ve Millet caddelerinin inşası sırasında evleri istimlak edilen kişilerin iskân edildiği yer olarak belirlenmiştir. Bölgede ayrıca, dokuma, madeni eşya, lastik ve elektrikli aletler gibi sanayi maddelerinin imal edildiği tesisler kümelenmiştir. Sağmalcıların yoğun göç almasına neden olan sanayileşme sürecinin tetiklediği hizmet talebi bir belediye tesisini gerekli kılmıştır.[770] Eyüp ilçesine bağlı bir köy olan Sağmalcılar'da, 16 Ocak 1967 tarihinde belediye teşkilatı kurulmuştur. Alibeyköy, kentte Yugoslavya'dan gelen göçmenlerin iskân edildiği bir başka bölgeydi. Burada da 1967 yılında belediye kurulması için harekete geçilmiş ve 31 Ağustos 1967'de belediye teşkilatı tesis edilmiştir.[771]

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü tarafında Eylül 1964'te yapılan bir çalışmaya göre, İstanbul Belediyesi'nin toplam personel sayısı 9553'ü erkek, 1565'i kadın olmak üzere 11118 kişiydi. Çalışan personelin 5782'si sınavsız, 3171'i yarışma sınavı, 1604'ü ehliyet sınavı ve 511'i de mecburi hizmet gereği görev yapmaktaydı.[772]

[768] İBBKA 964/460 numaralı ve 8 Aralık 1964 tarihli karar.
[769] Ali İhsan Öztürk, *Başlangıçtan Bugüne İstanbul'un Belediyeleri,* (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019, 150-151; "Güngören Köyünde Belediye Kurulacak", *Cumhuriyet*, 11 Nisan 1965, sy. 14618, 2.
[770] Öztürk, *Başlangıçtan Bugüne İstanbul'un Belediyeleri,* 78-79; Türkan Peremeci, "Geride Kalan Bir Yıl ve İstanbul", 2-3.
[771] Öztürk, *Başlangıçtan Bugüne İstanbul'un Belediyeleri,* 66-67; Türkan Peremeci, "Geride Kalan Bir Yıl ve İstanbul", 2-3.
[772] Nazım Merey, "İstanbul Belediyesi ile İlgili Bir İstatistik, *İstanbul*, sy. 34, (Temmuz 1966): 26.

İşcan, belediye başkanlığı döneminde iki vali ile çalıştı. Göreve geldiğinde İstanbul Valisi olan Niyazi Akı, 6 Mart 1962'de tayin edilmişti. 2 yılı aşkın bir süre birlikte çalıştığı Vali Akı, 19 Ocak 1966'da Devlet Personel Başkanlığına atandı.[773] Yerine, Bursa Valisi Vefa Poyraz tayin edildi.[774] Bu göreve atanmasını şaşkınlıkla karşıladığını belirten Poyraz, İstanbul'un en büyük probleminin trafik olduğunu ifade etmiştir.[775] Başkan İşcan, 19 Ocak 1966'da yeni göreve başlayan İstanbul Valisi Vefa Poyraz'ı ziyaret ederek başarılar dilemiştir.[776]

Vali Poyraz, 21 Şubat 1967'de İstanbul Belediye Meclisi'ni ziyaret ederek bir temenni konuşması yapmıştır. Konuşmasında, kentin sorunlarını gündeme getirmiş trafik düzensizliği, araç yetersizliği gibi konularda belediyeyi suçlamış ve ben olsam Metro Han'ı satar otobüs alırdım ifadesini kullanmıştır. Vali Poyraz'dan sonra söz alan Başkan İşcan, İstanbul'daki 2500 kilometre yolun 550 kilometresine fetihten beri kazma vurulmadığını, yollar için bir milyar, kanalizasyon için iki milyar ve su işleri için bir milyar liraya ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. İşcan, hükümetin yardımı olmadan İstanbul'un sorunlarının çözülemeyeceğini sözlerine eklemiştir.[777] Vefa Poyraz, 2 Haziran 1973'e kadar, 7 yılı aşkın bir süre İstanbul Valiliği yaptı.[778]

Anılarını kaleme aldığı kitabında, Haşim İşcan'dan "dostum" diyerek bahseden Vali Poyraz döneminde, 1967 yılında İstanbul il yıllığı hazırlanmıştır. Prof. Dr. Bedii Şehsuvar, Tahsin Öz, Reha Köseoğlu, Raci Orhan, Nurettin Oryan, Calibe Kürkçüoğlu'nun yer aldığı uzmanlardan oluşan bir komisyon yıllık için görevlendirilmiştir. Osmanlı Devleti döneminde çıkarılan salnameler örnek alarak hazırlanan il yıllığı, İstanbul hakkında istatistiki bilgileri bir araya getirmek amacıyla çıkarılmıştır.[779]

---

[773] 1913'te Bilecik'te doğdu. 1931'de Bursa Lisesi'nden, 1934'te Mülkiye Mektebi'nden mezun oldu. Cebeci Nahiye Müdürlüğü, kaymakamlık, valilik yaptı. Amasya Valisi iken İstanbul Valiliğine atandı. Devlet Personel Başkanlığı görevi sonrasında Balıkesir Valiliğine atandı. Bu görevindeyken emekliye ayrıldı. Nazır Şentürk, *İstanbul Valileri*, (İstanbul: Doğan Kitap, 2008), 142.

[774] 1918'de Nevşehir'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Nevşehir'de tamamladı. 1932'de Maltepe Askeri Lisesi'ne başladı. 1937'de Harp Okulu'ndan, 1939'da Topçu Okulu'ndan mezun oldu. 1952'de Harp Akademisi'ni bitirdi. 1960'ta Bitlis, 1961'de Trabzon Valiliği ve Belediye Başkanlığı yaptı. 1964'te Bursa Valiliğine, 1966'da İstanbul Valiliğine tayin edildi. Bir dönem senatörlük yaptı. Köy İşleri Bakanı olarak siyasi-idari yaşamını noktaladı. Şentürk, *İstanbul Valileri*, 143.

[775] "Vefa Poyraz: "Bu Tayin Benim İçin Sürprizdir" Dedi", *Hürriyet*, 14 Ocak 1966, sy. 6363, 1, 7.

[776] "Belediyede 1966 Yılının Olayları", *İstanbul*, sy. 40, (Ocak 1967): 4.

[777] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 639.

[778] Şentürk, *İstanbul Valileri*, 143.

[779] Poyraz, *Bir Cumhuriyet Valisinin Anıları*, 139-140.

4.4. İlk İcraatlar

Haşim İşcan, uzun yıllar valilik yaptığı şehirlerde pek çok belediyecilik hizmetinin öncüsü olmuştur. Bu sebeple belediyecilik işleyişine yatkındı. İşcan göreve başlarken öncelikle ilkelerine dair bir manifesto yayınlamış, İstanbul'a yararlı hizmetler yapabilmek için her türlü tedbir ve çareye başvuracağını ifade etmiştir. [780]

"Yolumuz kanun yolu olacaktır. Amacımız Atatürk ilkeleridir. Asla müsaade ve müsamaha etmeyeceğimiz şey particiliktir. Belediye, politika üstünde tarafsız bir hizmet mevkiidir. Bizim için esas, vatandaşın kanun çerçevesindeki isteklerinin süratle yerine getirilmesidir

. Belediye, sayın İstanbulluların nazarında ikinci evleri olmalı, herhangi bir dilekle gelen vatandaş bu binadan güler yüzle ayrılmalıdır. Dürüstlük, açıklık şiarımız olacaktır. İşin geniş sınırlarını çok iyi bilen sayın İstanbullu vatandaşlarımızı ve değerli basınımızı kendilerinden azami müzaheret göreceğim hakkındaki kat'i inancımı belirterek saygı ile selamlarım."

Başkan İşcan, görevi devraldıktan sonra Taksim'e giderek Cumhuriyet Anıtı'na bir çelenk bıraktı.[781] İstanbul Belediye Meclisi, 18 Aralık Çarşamba günü Başkan İşcan'ın riyasetinde ilk toplantısını yaptı. İşcan açış konuşmasında, "*Su, elektrik, yollar, temizlik, oteller vesaire gibi her ihtiyaç maddesinin tek tek dikkate alarak üzerinde ısrarla ve süratle durulacak mevzular, İstanbul'u bekleyen bu parlak yarını öne ve yakınımıza getirecektir. O zaman iftiharla seyredeceğimiz İstanbul'umuzun ufkunda bizi takdis edecek cedlerimizle asil tarihimiz gülümseyecek, biz de bu eşsiz şehrimizin mesuliyetlerini vicdan rahatlığı içinde huzur ve emniyetle evlatlarımıza teslim edeceğiz"* demiştir. Meclis'in gündemine geçildiğinde Kadıköy üyesi Muzaffer Şahinoğlu bir takrir vererek ilk güne ait huzur hakkı olarak alınan ücretlerin *Milliyet* gazetesinin açtığı Atatürk Anıtı inşa kampanyasına bağışlanmasını önermiştir. Meclis, takriri kabul etmiştir.[782]

Başkan İşcan, göreve geldikten birkaç hafta sonra, tüm belediye dairelerine gönderdiği bir genelge ile vatandaş müracaatlarının geciktirilmemesini ve işlemlerin hızla

[780] Ek-44; "Haşim İşcan Vazifeye Başladı", *İstanbul,* sy. 31, (Aralık 1963): 5, 32. İstanbul Belediye Dergisi'nin bu sayısında Başkan Haşim İşcan'ın bir hal tercümesine de yer verilmiş ancak pek çok yanlış bilgi beyan edilmiştir. Örneğin 1898 doğumlu olan İşcan'ın 1901 yılında dünyaya geldiği bilgisi yer almıştır.
[781] "Haşim İşcan Vazifeye Başladı", *İstanbul,* sy. 31, (Aralık 1963): 5, 32.
[782] "İstanbul Belediye Meclisi Çalışmalarına Başladı", *İstanbul,* sy. 31, (Aralık 1963): 17.

sonuçlandırılmasını istemiştir. İşcan, muhtelif tarihlerde belediye tarafından sonuca bağlanmamış başvuruların 7 Mart 1964'e kadar sonuçlandırılmasını, aksi takdirde ilgili memurlar hakkında soruşturma açılacağını bildirmiştir.[783]

4.5. İmar ve Şehircilik Faaliyetleri

İstanbul, 1950-1960 yılları arasında birçok imar faaliyeti gerçekleştirilmesine karşın bu alanda çözüm bekleyen kronik problemler vardı. Bu meselelerin başında; plansız ve kontrolsüz sanayi bölgelerinin sebep olduğu barınma sorunu ve yoğun göçün tetiklediği düzensiz yapılaşma gelmekteydi. Mimarlar Odası İstanbul Şube Başkanı, İstanbul'da Kastamonu'dan çok Kastamonulu bulunduğunu, böyle giderse şehrin 30 yıl içinde yaşanmayacak bir yer haline geleceğini belirtmiştir.[784] 1950 yılında İstanbul'da yaşayanların %79,5'i Avrupa Yakası'nda, %20,5'i Anadolu Yakası'nda mukimdi. 1965'te Avrupa Yakası'nda oturanların sayısında küçük bir azalmayla %77,5 olarak gerçekleşmiş, Anadolu Yakası'nda ise %22,5'i oturuyordu.[785]

1956 yılı İstanbul için bir dönüm noktasıydı. 6785 sayılı İmar Kanunu, 16 Temmuz 1956 günü yürürlüğe girdi.[786] 8 Eylül 1956'da 6830 sayılı İstimlak Kanunu çıkarıldı. Her iki kanunun yürürlüğe girmesiyle beraber Başbakan Adnan Menderes İstanbul'da büyük bir imar operasyonu başlattı.[787] Bu program, öncelikle kente geniş bulvarlar açma esasına dayanıyordu.[788] Vatan ve Millet caddelerinin açılması, kentin kıyılarına sahil yolları yapılması programın en bilinen sonuçları arasındadır. Bu düzenlemeler, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde hazırlanmış ve Henry Prost'un imar planında da yer verilmiş projeler olmasına karşın Başbakan Menderes döneminde hayata geçirilmiştir.[789]

Demokrat Parti'nin 27 Mayıs 1960 tarihinde askeri darbeyle devrilmesinin ardından 1961 Anayasası kabul edildi. 1 Ocak 1961'de İstanbul Belediyesi'nde İmar Müdürlüğü'nün dışında Planlama Müdürlüğü kuruldu ve müdürlüğün başına Turgut Cansever getirilmiştir.

---

[783] "İşcan, Belediyede İşlerin Süratle Yürütülmesini İstedi", *Milliyet,* 8 Şubat 1964, 2; "Belediyede İşler Sür'atle Sonuçlandırılacak", *Cumhuriyet,* 9 Şubat 1964, sy. 14198, 2.
[784] Orhan Erinç, "Mimarlar Odası Adayları İkaz Ediyor", *Cumhuriyet,* 23 Ekim 1963, sy. 14089, 1,7.
[785] Tekeli, *İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü,* 234.
[786] 62 maddeden oluşan kanun, yapı mevzuatı hakkında yapılmış kapsamlı bir düzenlemeydi. *Resmî Gazete,* 16 Temmuz 1956, sy. 9359; İlhan Tekeli, "İcabında Plan", *İstanbul* sy. 4, (Ocak 1993): 33.
[787] *Resmî Gazete,* 8 Eylül 1956, sy. 9402.
[788] Gül, *Modern İstanbul'un Doğuşu,* 180.
[789] Gül, *Modern İstanbul'un Doğuşu,* 210.

Cansever burada iki yıl görev yapmıştır.[790] Darbenin ardından kabul edilen 1961 Anayasası'nda planlı kalkınma esası benimsenmiş ve Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur.

1963-1967 yılları arasında Türkiye'nin Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmıştır. Kalkınma planına göre köylerin %53'ü, kasabaların %55'i içme suyundan mahrum veya yeteri kadar içe suyuna erişemeyecek durumdaydı. Nüfusun %69'u elektrikten faydalanamamaktaydı. Her doğan 1000 çocuktan 165'i ilk yılında ölmekteydi. Nüfusun %2,5 verem hastalığından muztaripti ve her 4 bin kişiye bir doktor düşüyordu. Şehir konutlarının %30'u oturulamayacak haldeydi. İstanbul, Ankara ve İzmir'de nüfusun %30'u tek odalı evlerde yaşıyordu ve 1 milyon 200 bin insan gecekondularda yaşıyordu.[791]

İşcan göreve geldiğinde, mesleki yaşamı boyunca en yoğun icraatlar sergilediği alanda, imar konusunda İstanbul'un problemlerinin çözümü için kolları sıvadı. Seçim vaatleri arasında bulunduğu şekilde, imar planı bu dönemde sır olmaktan çıkarılmış ve Belediye Sarayı'nın duvarına asılarak halka ilan edilmiştir.[792] Başkan İşcan, İstanbul'un sorunlarının çözümünün hükümet, hatta hükümet üzerinde bir güç olan Büyük Millet Meclisi'nin işi olduğunu belirterek, şehrin biri Haliç'te biri de Boğaz'da olmak üzere iki köprüye ve bunlarla bağlantılı çevre yollarına ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir.[793] Dönemin İstanbul Valisi Vefa Poyraz, kaçak yapılaşmanın kentin en önemli sorunu olduğunu, çözüm olarak öncelikle konutların yapılması ardından alanlarda iskan işlemlerinin yapılması gerektiğini dile getirmiştir.[794] Hükümetin şehirlerdeki imar problemlerini çözmeye yönelik faaliyetlerinden biri imar müdürlükleri kurulmasıydı. İmar ve İskân Bakanlığı, her ilde bir imar müdürlüğü kurmaya karar vermiş, belediye imar müdürlüklerinin de bu birime bağlı çalışması öngörülmüştür.[795]

Bina inşaatlarında çatı katlarının tam kata ilave edilmesi ile ilgili bir değişikliğe gidilmiştir. Buna göre;

---

[790] Tekeli, *İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü*, 197-202.
[791] T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, *Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) (1963-1967),* (Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası, 1963), 2; Rüveyda Kızılboğa Özaslan ve Orhan Veli Alıcı, "Kalkınma Planlarında Yerel Yönetimler ve Yapılan Reformlar Çerçevesinde Mukayesesi*", Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, sy. 26, (2014): 320.
[792] "İmar Durumu Sır Olmaktan Çıkarılıyor", *Tercüman,* 28 Haziran 1964, 1; İşcan döneminde İstanbul Belediyesi, şehrin imar ihtiyaçlarını düzenlemek amacıyla 25 Şubat 1966'da 4 bölüm ve 62 maddeden oluşan bir imar yönetmeliği hazırladı. Söz konusu yönetmelik, İmar ve İskân Bakanı tarafından 2 Eylül 1966'da onaylanmıştır. T.C. İstanbul Belediyesi, *İmar Yönetmeliği,* (İstanbul: İstanbul Belediye Matbaası, 1966), 1-23.
[793] "Şehrin İki Köprüye Daha İhtiyacı Var", *Hürriyet,* 28 Nisan 1966, sy. 6462, 2.
[794] Poyraz, *Bir Cumhuriyet Valisinin Anıları*, 141.
[795] "Yeniden Kuyu Açmak Bakanlığın Müsaadesi ile Mümkün Olacak", *Hürriyet,* 30 Mayıs 1966, sy. 6495, 2.

1. İmar ve İskân Bakanlığından onay alınana kadar izinsiz inşa edilen çatı katlarının yıkılmaması,
2. İskân izni verilmeyen bodrum ve çatı katlarına ve bu katlardaki müştemilatlara su ve elektrik verilmesi ve beledi hizmetlerden faydalanmaları.
3. Başkanlık makamının ve İmar Müdürlüğü yeni yapılan binalarda, başkasının hukukunu ihlal etmeyen projeye aykırı bazı hatalı inşaatı kabul ve iskân müsaadesi vermektedir. Bu suretle birçok yere müsaade edilmiş ve bunun sonunda küçük hataları olan milli servet korunduğu belirtilmiş ve milli serveti korumak maksadı ile tecvizi hata ölçüsünün biraz daha müsamahalı kullanılmasının birçok vatandaşın ızdırabına son vereceği beyan edilmiştir. Bu sebeple başkasının hukukunu ihmal etmeyen bu gibi hallerde mümkün olduğu kadar inşa sırasındaki kontrollerle proje aykırılıklarının önlenmesi ve neticede ise vatandaş lehine azami imkânın kullanılması, Belediye Meclisi tarafından kararlaştırıldı.[796]

Bu dönemde, kentin imar meselesini kapsamlı biçimde ele almak ve standardize etmek amacıyla bir imar yönetmeliği hazırladı. İmar Müdürlüğü tarafından yürütülen çalışmalara bazı üyelerin istişari mahiyette meclis adına katılmaları hakkında üyelerden Ertuğrul Adalı tarafından verilen takrir Belediye Meclisi'nin 7 Aralık 1965 tarihli olağanüstü toplantısında okunmuş ve cereyan eden müzakere neticesinde; Ertuğrul Adalı, Kemal Balsarı, Faruk Ilgaz, Suat Yalkın, İhsan Yarsuvat, Ziya Başer, Orhan Öktem ve Lutfi Özin'in katılmalarına, yeniden hazırlanacak imar talimatnamesinin çoğaltılarak Meclis üyelerine dağıtılması kararlaştırıldı.[797] AP'li belediye meclis üyesi İhsan Yarsuvat'ın önerisiyle İmar Müdürlüğünün çalışmalarını sürdürdüğü imar talimatnamesi için Mimarlar Odası'ndan bir mimarın davet edilmesine karar verildi.[798]

İmar yönetmeliği, 1966 yılının başında yayımlandı. Buna göre binalar komşu binayla arada üç metrelik mesafe ile inşa edilebilecektir. Ayrıca kat sayısı da artmış, dört kat yerine binaların beş katlı yapılabileceği, ancak bunun deprem yönetmeliğine uygun olması şartına bağlanmıştır.[799] Mimarlar Odası, bina katlarının yükselmesine sebep olacak bu düzenlemeye karşı çıkmıştır.[800] Vatandaşla belediye arasındaki pek çok meseleyi çözmesi beklenen

[796] İBBKA 964/350 numaralı ve 30 Haziran 1964 tarihli karar.
[797] İBBKA 965/364 numaralı ve 7 Aralık 1965 tarihli karar.
[798] İBBKA, 965/367 numaralı ve 14 Aralık 1965 tarihli karar.
[799] "İmar Talimatnamesi Yeniden Düzenlendi", *Hürriyet*, 4 Ocak 1966, sy. 6353, 2.
[800] Zeki Sayar, "Mimarlar Odasının Çalışmaları Hakkında", *Arkitekt* 34, sy. 317, (1964): 143.

yönetmelik, yürürlüğe girmeden önce Ankara'da yetkili makamların onayına sunulmuştur.[801] Ayrıca imar, planlama ve istimlak işlemlerinin daha hızlı ve koordineli biçimde sürdürülmesi amacıyla 8 Nisan 1967'de İstanbul Belediyesi imar ve planlama müdürlükleri, imar ve planlama müdürlüğü adı altında birleştirilmiştir.[802]

1964 Mart'ında İstanbul Belediyesi, şehrin muhtelif bölgelerindeki arsalarından uygun bulduklarının satılmasına karar vermiş, Başkan İşcan'ın oluruyla arsa satışlarından elde edilecek 40 milyon liralık gelirin belediye yatırımlarında kullanılması kararlaştırılmıştır.[803] Kurbağalı derenin ıslahı için tesisine karar verilen tasfiyehane ile ilgili bir proje hazırlanmış ve çalışmanın 1965 yılı içinde tamamlanması öngörülmüştür.[804] İstanbul Belediyesi, ayrıca Heybeliada Değirmen Burnu mevkiinde dinlenme evleri ve plaj tesislerinin yanı sıra yel değirmenini sembolize eden bir balık lokantası inşa etmeye karar vermiştir.[805]

Bu dönemde, Üsküdar, Kadıköy, Beşiktaş ve Eminönü başta olmak üzere şehrin en yoğun kullanılan meydanlarını düzenlendi. Üsküdar Meydanı, 30 bin metrekarelik alanıyla İstanbul Belediyesi tarafından bir dizi düzenlemeden geçirildi. 1965 yılında 3 milyon liralık ihalesi yapılan alanın Ekim 1966'da bitirilmesi öngörüldü. 13 Ocak 1928 tarihinde açılan ve Türk sermayesiyle yapılan ilk tramvay hattı olan Üsküdar-Kadıköy hattı,[806] meydana gelmeden ring seferleri yapacak şekilde yeniden düzenlendi. Meydanın yeniden inşası esnasında çevrede bulunan hamam, çeşme ve camii gibi tarihi eserlere zarar verilmemesine önem gösterildi. Meydan asfaltla kaplandı, çeşitli büyüklük ve kuvvette 27 adet lamba ile aydınlatılması sağlandı.[807] Beşiktaş Barbaros Meydanı da bu dönemde yeniden düzenlenen yerler arasındaydı. Kum depoları ve kamyon iskeleleri kaldırılmış ve buralara turistik sahil gazinoları inşa edilmiştir. Bu düzenlemeler çerçevesinde, Barbaros Hayreddin Paşa heykelinin yeri değiştirilmiş, Deniz Kuvvetleri Kumandanlığıyla iş birliği halinde Deniz Müzesi istimlak edilmiştir. Her yıl 27 Eylül'de yapılan Preveze Deniz Zaferi tören kutlamaları için daha uygun bir alan açılması amaçlanmış ve deniz müzesinin yeniden inşa edilmesi hedeflenmişti.[808]

[801] "İmar Yönetmeliği Tasdik İçin Ankara'ya Götürüldü", *Hürriyet*, 21 Mayıs 1966, sy. 6485, 2.
[802] Türkan Peremeci, "Geride Kalan Bir Yıl ve İstanbul", *İstanbul*, sy. 51, (Aralık 1967): 2.
[803] "Belediye 40 Milyon liralık Arsa Satacak", *Milliyet,* 16 Mart 1964, 2.
[804] "Kadıköy'ün İmarı İçin Çalışmalar Hızlandırılıyor", *Cumhuriyet,* 25 Ocak 1965, sy. 14544, 2.
[805] "Belediye Adalar'da Turistik Tesisler Yaptıracak", *Milliyet*, 3 Kasım 1964, 2.
[806] "Ali Suat, "İstanbul Şehremaneti'nin Üç Yıllık İcraatına Dair", *İstanbul Şehremaneti Mecmuası*, 5, sy. 59, (Temmuz 1929): 366; Güneş, *İstanbul'un Son Şehremini Muhittin Üstündağ*, 72.
[807] "Üsküdar Meydanı Günün İcaplarına Göre Düzenleniyor", *İstanbul,* sy. 33, (Haziran 1966): 15.
[808] "Barbaros Meydanı İçin Yapılan Yeni Plan", *İstanbul,* sy. 34, (Temmuz 1966): 23.

Başkan İşcan kronik ve büyük sorunlara sahip İstanbul'un meselelerini, doğrudan doğruya parlamentonun görüşüp karar vereceği konular olarak görüyordu. Devletin yardımlarının elzem olduğunu ve kente ne kadar para verilse az olacağına inandığını ifade etmiştir. İşcan ayrıca devletin yapacağı yardımların da en iyi şekilde kullanacağını sözlerine eklemiştir.[809] Mimarlar Odası, 1966 yılının başlarında Başkan İşcan'ın başlattığı imar faaliyetlerinin düzgün biçimde planlanmadığını, rastgele hazırlanan planlarla şehrin çirkinleştirdiğine yönelik eleştiriler yöneltmiş ve bununla ilgili hukuki yollara başvurmaya hazırlanmıştır.[810] Ancak bu durumla ilgili herhangi bir ilerleme sağlanmamıştır.

Başbakan Menderes döneminde, daha önceleri trafik sorunun yaşanmadığı Aksaray-Topkapı ile Vezneciler-Edirnekapı yolları yapıldıktan sonra trafik sorunu meydana çıktı. 1950'lerin ikinci yarısında icra edilen imar operasyonu sonrasından 1980'lerde Bedrettin Dalan göreve gelinceye kadarki dönemde İstanbul'a büyük çaplı imar faaliyeti yapılmamış, Saraçhane Geçidi, Aksaray Viyadüğü ve Unkapanı Kavşağı, Menderes'in imar operasyonu sonrasında ortaya çıkan sorunları çözmek amacıyla inşa edilmişti.[811]

DP döneminde Başbakan Menderes'in, İstanbul'da imar alanında yaptığı müdahalelerden sonra, 27 Mayıs askeri darbesi meydana gelmiş ve kentte bu alana yönelik geniş çaplı icraatlar, İşcan döneminde tekrar ele alınmaya başlanmıştı. Ancak İşcan'ın giriştiği imar faaliyetleri, İstanbul'da ivedilikle çözülmesi gereken sorunlara odaklanan bir yaklaşımla ortaya konmuştur. İşcan dönemini Menderes döneminden ayıran bir başka özellik ise zaman zaman merkezi idarenin ve belediye meclisinin karşı duruşuna rağmen pek çok yatırımın, kısıtlı imkanlarla gerçekleştirilmiş olmasıdır.

İşcan, belediyenin sahip olduğu emlak sayısını arttırarak bölgeye canlılık katan yeni çekim merkezleri oluşturuyor, aynı zamanda belediyenin düzenli kira geliri elde etmesini sağlayarak bütçeye kalıcı ve olumlu yönde fayda sağlıyordu. İnşaat maliyetleri çoğu kez henüz yapı hizmete açılmadan elde edilen gelirlerle sağlanıyor, belediyenin kasasından para çıkmıyordu. 10 bin metrekarelik bir alana inşa edilmesi planlanan Taksim yeraltı çarşısı, 7,5 milyon liraya mal olacaktı ve içinde 100 dükkânın yer alması öngörülmüştü. Başlandıktan altı ay sonra inşaatın tamamlanması hedeflenmiştir. Bir yeraltı geçidi mahiyetinde olan çarşı,

[809] "Üçüncü Haliç Köprüsü Defterdar-Piripaşa Arasında Yapılacak…", Akşam, 9 Kasım 1965, 5.
[810] "Mimarlar Odasına Göre İstanbul Çirkinleştiriliyor", *Hürriyet*, 6 Şubat1966, sy. 6384, 2.
[811] Burak Boysan, "İstanbul'un Sıçrama Noktası", 87-93. İpek Yada Akpınar, Haz. *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent, (1910-2010),* (İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2000).

Taksim meydanındaki yaya trafiğini de düzenleyecek bir projeydi. Yeraltı çarşısının meydanın muhtelif yerlerinden 5 farklı girişi bulunacak ve her girişe yürüyen merdiven konulacaktır. Çarşı, yerin 3 metre 80 santim altında yer almaktaydı. İç yüksekliği ise 2 metre 90 santimdi. İnşaat süresince Taksim'in trafik akışını aksatmamak için aşamalı olarak inşa edilmesi planlandı. Taksim Gezi Parkı altına 1400 araçlık bir otopark yapılması plana dahildi.[812] 1964 yılında ihaleye çıkarılan garajın, iki katlı yapılması, her katı 550 otomobil alacak kapasitede olması düşünülmüş, üst katında yıkama-yağlama ve benzin istasyonu, alt katta ise hafif bakım işleri için bir atölye kurulması planlanmıştır.[813]

21 Ocak 1965'te Taksim yeraltı çarşısının inşasına başlandı. İnşaatın aynı yıl içinde bitirilmesi hedeflendi.[814] İstanbul Belediye Meclisi, çarşının inşası sırasında plan tadilatına giderek, Taksim Gezi Parkı'nda bulunan ağaçların muhafazası için dükkanların daha küçük çapta tutulması sebebiyle yeterli alana sahip olunduğu ve bu nedenle projenin genişletilmesine karar vermiştir.[815] Cumhuriyet Anıtı'na bakan tarafında inşa edilen ve Haziran 1966'da tamamlanan 20 dükkân ile 3 kafeterya 5 yıl süreyle kiraya verilmiştir.[816] Belediye ayrıca, Taksim Meydanı'nda açılacak olan opera binası için bir havuz yaptırmak istemiş, meclis onaylarsa yapımına başlaması hedeflenmiştir.[817]

İmar ve İskân Bakanlığı Limanlar Bölge Müdürlüğü tarafından İstanbul Belediyesi'ne gönderilen 17 Haziran 1965 ve 2663 sayılı yazıda, bakanlığın yaptırılacağı liman ve barınakların inşası için Kınalıada arkasından taş almak gerektiği belirtilmiştir. Konuyla ilgili, meclis üyelerinden Ertuğrul Adalı, Suat Yalkın ve Süleyman Selkesen tarafından verilen önergede, taş alınma işleminden dolayı Kınalıada'nın estetik güzelliğinin bozulmaması ve Kınalıada'ya bir sahil tur yolu kazandırılması için bu taş çıkarma işinin bir plan dahilinde yapılması istenmiştir. Önergede, bu suretle kentin sahilleri için lüzumlu mendirekler yapılırken Kınalıada'nın da senelerden beri özlediği ve İstanbul Belediyesi'nin imkanları ile yapılmasına imkân olmayan bir tur yoluna kavuşacağı beyan ediliyordu.Önerge, Belediye Meclisi tarafından aynen kabul edilmiş ve İmar ve İskân Bakanlığı'nın sunduğu teklifin imar planlarında acele olarak göz önünde bulundurulması için karar alınmıştır.[818]

---

[812] Orhan Peksayar, "Taksim Yeraltı Çarşısında 100 Dükkân Bulunacak", *Milliyet,* 7 Nisan 1964, 1; Ek-47.
[813] "Taksim'deki Garaj İçin Teklif İsteniyor", *Milliyet,* 11 Şubat 1964, 2.
[814] "Taksim'de 40 Dükkân İnşaatına Bugün Başlanıyor", *Cumhuriyet,* 21 Ocak 1965, sy. 14540, 2.
[815] İBBKA, 966/336 numaralı ve 30 Haziran 1966 tarihli karar.
[816] "Taksim'deki 20 Dükkân ve 3 Kafeterya Kiraya Veriliyor", *Hürriyet,* 30 Haziran 1966, sy. 6525, 2; "Taksim Dükkanları Kiraya Veriliyor", *İstanbul,* sy. 34, (Temmuz 1966): 34.
[817] "Opera Önünde Havuz Yapılacak", *İstanbul,* sy. 33, (Haziran 1966), 16.
[818] İBBKA 965/261 numaralı ve 30 Haziran 1965 tarihli karar.

İstanbul Belediyesi'nin Florya tesislerinde, Güneş plajı inşa edilmiş ve 12 odalık bir motel ilave edilmiştir.[819] Ayrıca, Florya'daki turistik tesislerin bir müdürlük haline getirilmesi için üyelerden Kemal Çilingiroğlu, 3 Şubat 1967 tarihinde bir takrir vermiş, Belediye Meclisi tarafından, müdürlük haline getirilmesi ve bir bütçe tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır.[820] Belediye Meclisi tarafından Başkan İşcan hakkında bir gensoru verilmiş ve basında gündeme gelen, İstanbul Belediye Başkanlığına tahsis edilen Florya Başkanlık Köşküne 34 bin lira masraf yapılarak ilave kat yapılmakta olduğu iddiası yer almıştır. İstanbul Belediyesi'nin mali sıkıntısı ve tediye gücü vahim denecek derecede iken, 1580 sayılı kanun hükümlerine göre mecbur olduğu vazifeleri dahi tam yapmayan İstanbul Belediyesi'nin başkana tahsis ettiği köşk için bir ilaveye ne derece lüzum olduğu ve bu ilaveye ait paranın nereden tedarik ve sarf edildiği, sarfta yapılan usulsüzlüğü yapan ve yaptıranların kimler olduğunun ortaya çıkarılması istenmiştir.

Gündeme gelen olan olay hakkında Belediye Başkanlığı'nın bizzat bilgi vermesi için AP'li İhsan Yarsuvat tarafından verilen takrir, Belediye Başkanlığı'na havale edilmiş ve Belediye Meclisi'nin genel müzakeresine açılmasına için de verilen bir başka takrire istinaden 29 Haziran 1965'te konu meclis gündemine alınmıştır.[821]

Yarsuvat; *icraatı olmayan Belediye Başkanı istemiyoruz. Ben onun yerinde olsam istifa ederdim* demiştir.[822] Cereyan eden müzakerenin ardından oylama yapılmış ve neticede, 35 adet beyaz (kabul) oya karşılık 51 adet turuncu (ret) oyu verilmiştir. Belediye Kanunu uyarınca 2/3 çoğunluk sağlanamadığı için konunun takibine lüzum görülmemiştir.[823]

Oylamadan sonra söz alan Başkan İşcan, *...Biz ibadet derecesinde şehir halkına hizmet yapıyoruz. İstifamızı bekleyenler böyle bir şey göremeyeceklerdir. İş başındayız. Demir irade ile hizmete şevk ve neşe ile devam edeceğiz. Laf ile peynir gemisi yürümez. Ben İstanbul gemisini yürütüyorum. Onları ben istifaya davet edeceğim* demiştir.[824]

İşcan bu dönemde, yeni binalar inşa edilmesini sağlayarak Belediyeye ait kurumların kira ödemesini önlemeye çalıştı. Türkiye'deki ilk belediye binası olan ve eski adı Altıncı Daire-i Belediye olan Beyoğlu Belediye binası, yıkılma tehlikesinden kurtarılarak kapsamlı bir onarımdan geçirilmiş ve yeniden hizmete alınmıştır.[825] Belediye Meclisi'nde konunun

[819] Haşim İşcan, "Belediyemizin Şehre Kazandırdığı Bina ve Tesisler", *İstanbul,* sy. 47, (Ağustos 1967): 2-3; "Florya'da 12 Daireli Bir Blok Motel İnşa Ediliyor", *Hürriyet*, 26 Ocak 1966, sy. 6373, 2.
[820] İBBKA 1967/52 numaralı ve 10 Şubat 1967 tarihli karar.
[821] İBBKA 965/241 numaralı ve 29 Haziran 1965 tarihli karar.
[822] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî,* 622.
[823] İBBKA 965/241 numaralı ve 29 Haziran 1965 tarihli karar.
[824] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî,* 624.
[825] Haşim İşcan, "Belediyemizin Şehre Kazandırdığı Bina ve Tesisler", 2-3.

müzakeresi sırasında, binanın Şişhane tarafına bakan cephe duvarlarının zaman zaman döküldüğü ve muhtemel bir kazayı önlemek için bu cephedeki kapıların derhal iptal edilerek giriş ve çıkışların kapatıldığı beyan edilmiştir.

Binanın tadilata alınması için Belediye Meclisi'nde görüşüldüğü sırada, pek harap ve çökme tehlikesi altında olan Beyoğlu Belediye Şube Müdürlüğü binasının onarımı için 1.700.000 liraya ihtiyaç duyulduğu ve kamu hizmetlerinin aksatılmaması için derhal kiralık bir yere taşınması gerektiği belirtilmiştir. Bütçeden yeterli ödenek sağlanamadığı için, Heybeliada'da yapılması planlanan Değirmenburnu plaj ve motel tesisleri için ayrılan ödenekten 300.000 liranın Beyoğlu Belediye Şube Müdürlüğü bina onarım işine aktarılması yönünde karar alınmıştır.[826] Tadilat süresince Beyoğlu Belediye Şube Müdürlüğü'nün kamu hizmetlerini yerine getirebilmesi için, İstiklal Caddesi'ne cephesi olan Balo Sokak'ta, Bekir Oyal adlı vatandaşa ait 4 nolu hanın 3, 4, 5. ve 6. katları senelik 100.000 liraya kiralanmıştır. Alınan kararda binanın, şube teşkilatının her türlü ihtitacını karşılayacak nitelikte olduğu belirtilmiştir.[827] Binanın onarımı 18 Nisan 1969'da Fahri Atabey'in başkanlığı döneminde tamamlanmıştır.[828]

Ayrıca, Çırağan Sarayı'nın külliyesinde bulunan eski konservatuvar binası, yaklaşık 2 milyon 700 bin lira maliyetle restore edilmiş ve Beşiktaş Belediye Şube Müdürlüğü olarak hizmete alınmıştır.[829] Binanın içinde tam teşekküllü dispanser ve bir evlendirme dairesi bulunmaktaydı. Binayı hizmete açan Başkan İşcan, İstanbul Belediyesi'nin yıllık 40.395 lira kira vermekten kurtulduğunu ifade ederek insanların kaymakamlığın yanında bulunan baraka mahiyetindeki evlendirme salonunu kullanmaktan imtina ettiklerini, yeni yapılan 8 odalı evlendirme dairesinin büyük bir ihtiyaca cevap verdiğini dile getirmiştir.[830]

İstanbul Belediyesi, Tophane dükkanlarını Hazine'den satın almıştır.[831] Belediye, kentin muhtelif bölgelerinde mobil satış noktaları kurarak bunlara kafeterya hüviyeti verip, gelir elde etmek için kiralamaya başlamıştır. 1966'da Harbiye'de bu kafeteryalardan biri inşa edilmiştir.[832] Anadolu Yakası'nda ise Kadıköy Osmanağa Camii yanına 24 dükkân inşa

[826] İBBKA, 966/399 numaralı ve 17 Ekim 1966 tarihli karar.
[827] İBBKA, 966/397 numaralı ve 17 Ekim 1966 tarihli karar.
[828] Rakım Ziyaoğlu, *Yorumlu İstanbul Kütüğü (330-1983)*, (İstanbul: Yenilik Basımevi, 1983), 100.
[829] 1945'te Mimar Turgut Cansever tarafından sahilde inşa edilecek bir belediye binası projesi hazırlanmış ancak hayata geçirilmemiştir. Turgut Cansever, "Beşiktaş'ta Belediye Binası Projesi", *Arkitekt,* 11-12, sy. 167-168, (1945): 252-253.
[830] "Beşiktaş Belediye Şube Binası Faaliyete Geçti", *İstanbul*, sy. 48, (Eylül 1967): 12; "Belediye Beşiktaş Şube Binası Açıldı", *Cumhuriyet,* 23 Eylül 1967, sy. 15500, 5.
[831] "Belediyede 1966 Yılının Olayları", *İstanbul*, sy. 40, (Ocak 1967): 5.
[832] "Harbiye'de Bir Kafeterya", *İstanbul*, sy. 33, (Haziran 1966): 18.

edilmiştir.[833] İşcan'ın verdiği rakamlara göre, göreve geldiği 1964'ten 1967 yılına kadar İstanbul genelinde dükkân, restoran, kafeterya ve gazino gibi belediyenin sahip olduğu emlak sayısı 174'tür. Yıllık kira gelirleri yaklaşık 4 milyon lira civarındaydı.[834]

Taksim Gezisi Cumhuriyet Caddesi üzerindeki, Saraçhane ve Unkapanı geçitlerinde inşa edilecek dükkanların kiraya verilmesi planlamış fakat kanunen, Emlak ve İstimlak Müdürlüğü'nün dükkanları en fazla üç yıllığına kiralama yetkisine sahipti. Bunun yatırımcılar için cazip bir süre olmayacağı, dükkanlara rağbeti arttırmak amacıyla kiralama süresinin Belediye Meclisi kararıyla beş yıla çıkarılmasına yönelik teklif kabul edilmiştir.[835]

İşcan'ın görev yaptığı 1963-1968 yılları arasındaki imar hareketleri, şehrin yapı stoğu miktarına da müspet etkide bulunmuştu.[836]

Yıllara Göre Yapı Stoğundaki Değişim			
Yer	**1963**	**1968**	**Artış**
Türkiye	45031	71364	58,47%
İstanbul	4769	8738	83,22%

Ahmet Kala ve Sedat Murat, *İstanbul Külliyatı: Cumhuriyet Dönemi İstanbul İstatistikleri 6 İnşaat I (1963-1996),* (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1998), 115.

Marmara sahil yolunun Sirkeci'de kesilmesi, İstanbul trafiğini sıkıştıran bir başka noktaydı. Sirkeci arabalı vapur iskelesi ile Galata Köprüsü arasında, kesintisiz seyrüseferin devam etmesi için Denizyollarına ait tüm binalar, Haşim İşcan'ın gayretleriyle ve 39 milyon karşılığında istimlak edildi.[837] Binaların yıktırılmasından sonra sahil yolu kesintisiz biçimde Eminönü'ne uzanmış oldu.[838] İşcan, yaptığı bir konuşmada Kuruçeşme'de bulunan kömür depolarının taşınması gerektiğini ifade etmiş; "*Medeni memleketlerde halk kömürü görmez, bizim ise sabah akşam kömür göre göre gönlümüz kararmaktadır. Boğaz'ın en güzel yerindeki depolar başka tarafa nakledilmelidir"* demiştir.[839] Kentte asfalt yapımında kullanılan kırma

[833] Haşim İşcan, "Belediyemizin Şehre Kazandırdığı Bina ve Tesisler", 2-3; Haşim İşcan, *İstanbul Belediyesi'nin 1965 Faaliyet Raporu*, (İstanbul: İstanbul Belediye Matbaası, 1965), 23; Ziyaoğlu, *Yorumlu İstanbul Kütüğü (330-1983)*, 101.
[834] Haşim İşcan, "Belediyemizin Şehre Kazandırdığı Bina ve Tesisler", 2-3.
[835] İBBKA, 966/120 numaralı ve 8 Mart 1966 tarihli karar.
[836] Tabloda yer alan yapı stoğu toplamı; konutlar, ticari, sınai, sıhhi ve sosyal, kültürel, dini, idari ve diğer yapıları kapsamaktadır. Ahmet Kala ve Sedat Murat, *İstanbul Külliyatı: Cumhuriyet Dönemi İstanbul İstatistikleri 6 İnşaat I (1963-1996),* (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1998), 115.
[837] İBBKA, 966/249 numaralı ve 14 Haziran 1966 tarihli karar; "Sirkeci-Eminönü Sahil Yolu İnşaatı Hızla İlerliyor", *İstanbul,* sy. 44, (Mayıs 1967): 7; Sirkeci'de Trafik Akımı İstimlâkle Genişleyecek", *Hürriyet*, 8 Mayıs 1966, sy. 6472, 2.
[838] "Marmara Sahil Yolunu Eminönü'ne Bağlayacak Proje Gerçekleşiyor", *İstanbul,* sy. 33, (Haziran 1966): 16; "Sirkeci'de Denizcilik Bankası'na Ait Binalar İstimlak Edilecek", *Hürriyet,* 13 Haziran 1966, sy. 6508, 2.
[839] "Cumhurbaşkanı, İstanbul'un Sorunları Hakkında Bilgi Aldı", *İstanbul*, sy. 34, (Temmuz 1966): 3, 31.

taşın kalitesizliği sebebiyle, 5,5 santimetre standardında dökülen asfalt her sene bir santimetre aşınmaktaydı. Fen İşleri Müdürlüğü, aşınmayı bir santimetreden bir milimetreye indirebilmek için araştırma laboratuvarı kurmuştur. 1965 yılının sonlarında hizmete alınan laboratuvarın İstanbul'un yol işlerinde kaliteyi sağlaması beklenmiştir.[840]

Cumhurbaşkanı Sunay, 28 Temmuz 1966 tarihinde İstanbul Belediyesi'ne bir ziyarette bulundu. İstanbul'da bulunan bakanlar, senatörler, milletvekilleri, İstanbul Valisi, kuvvet komutanları, vilayet ve belediye meclis üyeleri de toplantıda hazır bulunmuştur. Cumhurbaşkanı Sunay, Başkan İşcan ve bürokratlardan İstanbul'un sorunları hakkında bilgi aldı. Başkan İşcan, İstanbul'un 900 milyon lira borcuyla borç rekortmeni olduğunu, su, elektrik, kanalizasyon ve çöp gibi sorunların çözülebilmesi için ivedi olarak 4,5 milyar liraya ihtiyaç duyulduğunu belirtti. Kent halkının %39'unun gecekondularda yaşadığı İstanbul'da Fatih'ten beri kazma vurulmamış sokaklar bulunduğunu, Haliç üzerinde bir köprüye ve iki kıta arasında asma köprü ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.[841]

İşcan döneminde, Kadıköy Fenerbahçe burnunda, Galatasaray Spor Kulübü'nün yelken sporcularına ait bir lokal bulunmaktaydı. Fenerbahçe Spor Kulübü Başkanı Faruk Ilgaz, bu durumdan rahatsız oldukları için fiili işgal yaparak, aynı bölgedeki bir başka arsaya da Fenerbahçe bayrağı diktiklerini dile getirmiş, aynı zamanda Adalet Partisi İstanbul İl Başkanı, İstanbul Belediye Meclisi'nin Kadıköy üyesi ve İstanbul Belediye Başkanvekili olan Ilgaz'ı ertesi gün Başkan İşcan çağırarak müdahale etmiş ve "sen bunu yapıyorsun, vatandaş da Karaköy meydanına gecekondu inşa ettiğinde ne yapacağız?" diyerek işi durdurmuştur. Ancak bir süre sonra Başkan İşcan, belediye bürokratları arasında tayinler yapmak için hükümet onayına ihtiyaç duyuyor ve Adalet Partisi iktidarının yöneticilerinden destek almak için yardımcısı Faruk Ilgaz'a bu konuda vereceği siyasi desteğe karşılık, "tayinleri tasdik ettir, istediğin arsayı Fenerbahçe'ye vereyim" demiştir.

Böylece kaçak olarak o bölgede tesisler bulunduran Galatasaray Spor Kulübü, İstanbul Yelken Kulübü ile birlikte Fenerbahçe Spor Kulübü de bu bölgede tesis sahibi olmuştur. Fakat İşcan'ın ölümünden sonra 1968-1973 yılları arasında İstanbul Belediye Başkanlığı yapan Fahri Atabey, Fenerbahçe'ye arsa için oluşan 60.000 lira borç sebebiyle tebligat göndermiştir. 1973-1977 yılları arasında İstanbul Belediye Başkanlığı yapan Ahmet İsvan, görev süresinin

[840] "Üçüncü Haliç Köprüsü Defterdar-Piripaşa Arasında Yapılacak…", *Akşam*, 9 Kasım 1965, 5.
[841] "Cumhurbaşkanı İstanbul'un Sorunları Hakkında Bilgi Aldı", *İstanbul*, sy. 34, (Temmuz 1966): 3; "Cumhurbaşkanına Dün de Belediyeciler Dert Yandı", *Akşam,* 29 Temmuz 1966, 7.

dolmasından sonra anılarını kaleme aldığı *Başkent Gölgesinde İstanbul* kitabında bu konuya değinmiş ve Haşim İşcan'ı "kimin malını kime veriyor" diyerek eleştirmiştir.[842]

4.5.1.Gecekondu Sorunu

İkinci Dünya Savaşı sonrasında karayollarının yaygınlaşması ve tarımda artan makineleşme gibi pek çok nedenden dolayı kırsal alanlardaki nüfus yoğunluğu kentlere göç etmiştir. Bu göç hareketi, gecekondu olgusunu meydana getirmiştir.[843] Cumhuriyetin ilk yıllarında, İstanbul'da gecekonduların öncülü sayılabilecek barakalar inşa edilerek mesken tutulmuştur. Bu meskenler; 1927 yılında 3.170, 1935'te 1435, 1940'ta 1669 tane olarak istatistiklerde yer almıştır. Kentte gecekonduların yoğunlaştığı bölgelerin başında, Zeytinburnu-Kazlıçeşme gelir. Burada yoğunlaşma 1946'da başlamış, gecekondu sayısı 1949'da 5000'e, 1950'de ise 8.240 adete ulaşmıştır. Kentte sanayi tesislerinin çoğalması, tesislerin yakınlarındaki bölgelerin adeta birer gecekondu sahası olmalarına sebebiyet vermiştir.[844] Sanayi alanlarıyla birlikte konut alanları da planlanmadığı için sanayi bölgelerinin etrafındaki gecekondu problemi giderek daha karmaşık bir hal almıştır.

İstanbul Belediyesi, 1963'te, düzensiz sanayileşmeyi engellemek gayesiyle bir sanayi planı hazırladı. 1966'da yürürlüğe giren plana rağmen düzensiz sanayileşme ve yapılaşma artmıştır.[845] 1945-1950 yılları arasında Türkiye'nin yıllık nüfus artış hızı %21,7 iken İstanbul'da bu oran %54,8'dir. 1965-1970 yılları arasındaki dönemde ise Türkiye için bu oran %25,2, İstanbul için %54,9 olarak gerçekleşmiştir.[846] İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kentsel nüfus artış hızı, 1965-1970 yılları arasında en yüksek seviyesine çıkmış ve %6,1 olarak gerçekleşmiştir. İstanbul'un nüfusu, 1960 yılında 1.882.092 kişiden, 1965'te yüzde 18,15'lik bir artışla 2.223.823 kişiye çıktı.[847] İstanbul'un kentleşme hızındaki artış karşısında konut arzını yetersiz kalmıştır.

---

[842] Ahmet İsvan, *Başkent Gölgesinde İstanbul*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 135-137.
[843] Serdar Sağlam, "1923-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Kent ve Kentleşme Olgusu", *Sosyoloji Konferansları*, sy. 53, (2016): 257; Tekeli, *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*, 73.
[844] İlhan Tekeli, *İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013, 156.
[845] Şener Özler (der.), *Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları (1934-1995)*, (İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 2007), 426.
[846] Asuman Türkün, (der), *Mülk, Mahal, İnsan,* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014), 51.
[847] T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, *20 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı*, (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1963), 24; T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Genel Nüfus Sayımı, (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1969), 17.

Merkezi hükümetlerin, ülke genelindeki gecekondu problemiyle başa çıkmak için ilk icraatlarından biri mevcut gecekonduların affına yönelikti. 1949'da çıkarılan 5431 sayılı yasa, gecekondulara getirilen ilk aftı. Ardından 1953'te kabul edilen 6188 ve 1963'te yürürlüğe giren 327 sayılı af yasaları takip etmiştir.[848] 1953 yılında yürürlüğe giren 6188 Sayılı Mesken ve Gecekondu Kanunu hükümlerini uygulamak amacıyla Mesken Müdürlüğü ihdas edildi.[849] 1960'lı yıllara gelindiğinde, İstanbul'a yoğun göç sürmekteydi, iskân ve altyapı sorunlarının önlenmiyordu.

Başkan İşcan, göreve geldikten haftalar sonra İstanbul Belediye Başkanlığı bünyesinde bir gecekondu bürosu kurmuştur.[850] Gecekondu sayısındaki artış bir türlü önlenememiş, Bakırköy, Zeytinburnu, Gaziosmanpaşa ve Sarıyer'de gecekondular sürekli artış göstermiştir. Bu yapılardan bazılarının hazine arazilerine, bazılarının da şahıs arazilerine inşa edilmesi şikayetlere neden olmuştur. İstanbul Belediye Başkanlığı, ilçe belediye şube müdürlüklerinden gecekondu yapımını önlemeye yönelik daha titiz çalışma yapılmasını istemiştir.[851] Ayrıca, şehrin gecekondu bölgelerini ağaçlandırma faaliyeti yürüterek semtlerin görünümünü güzelleştirme yoluna gidilmiştir.[852]

1965 yılında, İstanbul Belediyesi, halkın bir bölümünün yaşadığı, kentin muhtelif semtlerinde bulunan gecekonduların daha sağlıklı ve yaşanabilir hale getirilmesi için ek inşaat ve tamire izin vermiştir. Gecekonduların tapusu bulunmadığından dolayı, dört duvardan ibaret gecekondulara mutfak, banyo vb. temel ihtiyaçların karşılanması için gereken bölümler yaptırılamıyordu. Ocak 1965'te alınan kararla gecekondulara ilaveler yapılması mümkün hale gelmiştir.[853] Ancak Başkan İşcan, söz konusu kararın göreve geldiği 1963 yılından önce yapılmış gecekonduları kapsadığını ifade etmiştir.[854]

1965 yılında haziran ayında AP'li Kadıköy Meclis Üyesi Muzaffer Şahinoğlu ve arkadaşları tarafından İstanbul Belediye Meclisi'ne bir önerge verilmiş ve İstanbul Belediyesi'nin gecekondularla ilgili çalışmaları meclis gündemine taşınmıştır. Önergede; İstanbul'un muhtelif semtlerinde teessüs edip gelişen gecekonduların, zamanla gelişmiş ve kendi varlığını, belediye ve hükümete kabul ettirerek muhtarlık, nahiye ve kaza olma

[848] Tekeli, *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*, 75
[849] O. Raci Orhun, *İstanbul İl Yıllığı*, (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1969), 117,
[850] "Gecekondu Bürosu Kuruldu", *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1964, sy. 14181, 2.
[851] "Gecekondu İnşaatı Bir Türlü Önlenemiyor", *Cumhuriyet*, 2 Mart 1964, sy. 14218, 2.
[852] "Gecekondu Bölgeleri Ağaçlandırılacak", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 20, sy. 224, (Haziran 1964): 419.
[853] "Gecekondulara Ek İnşaat Yapılabilecek", *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1965, sy. 14549, 2.
[854] "Gecekonduların Onarımına Şartlı Olarak İzin Verilecek", *Cumhuriyet*, 31 Ocak 1965, sy. 14550, 2.

hüviyetlerini iktisap etmiş oldukları belirtiliyor İstanbul Belediyesi'nin bu bölgeleri sakinlerinin yol, su, elektrik ve sair medeni ihtiyaç taleplerini karşılamak çabası içinde bulunulduğu dile getiriliyordu. Ayrıca bu bölgelerde okulların tesis edildiği, kurulmuş, camilerin yapıldığı ancak bu semt sakinlerinin, içinde kaldıkları evlerin gecekondu olup, arazi sahiplerinin başkaları olduğu beyan ediliyordu. Fakirlik ve yokluk içinde çırpınan bu vatandaşları, oturduğu arsanın sahibi yapmanın en huzur verici bir hizmet olacağı, bu hizmetin İstanbul Belediyesi tarafından yerine getirilip getirilmediği soruluyordu. Ayrıca önergede, 6188 sayılı Kanunun 1. maddesinde; *"belediye sınırları içinde belediyenin mülkiyetinde bulunan ve bundan sonra mülkiyetine geçecek olan arazi ve arsadan belediye meclisi kararı ile belli edilecekler, bu kanun hükümleri dairesinde mesken yapımına tahsis edilir*" ifadesinin yer aldığı ve bu kanunun İstanbul Belediyesi tarafından nasıl uygulandığı sorulmuştur. Öte yandan gecekondu sakinlerine tapuları verilmesi konusunda ne düşünüldüğü, buna dair İstanbul Belediyesi'nin hangi hazırlıklar içinde bulunduğu, Belediye tarafından ihdas edilen Gecekondu Müdürlüğü'nün faaliyetinin ne tür faaliyetler icra ettiği sorulmuştur. Beyan edilen sorunlar hakkında meclisin bilgilendirilmesi talep edilmiş ve konu meclis gündemine alınarak müzakereye açılmıştır. Müzakereler neticesinde, gecekondu davasının halli için harita, planlama, mesken ve gecekondu müdürlüklerinin eleman ve araç bakımından takviye edilmeleri kararlaştırılmıştır.[855]

İmar ve İskân Bakanlığı Şehircilik Dairesi Başkanlığı tarafından, Bakırköy Osmaniye gecekondu önleme bölgesinde inşa edilen binalar için 3 kattan yüksek binaların beton karkas ve 5 katlı olarak inşasının daha ekonomik olduğunu bildirmiş ve 4 katlı olarak gösterilen sosyal mesken bloklarının 5 katlı olarak tatbik edilmesi istenmiştir. Mesken ve Gecekondu Müdürlüğünce yapılan incelemede talep mütalaa edilmiş ve uygun görülerek İmar Encümeni'nden de tasdiklenerek Belediye Meclisi tarafından 30 Haziran 1965 tarihli toplantıda aynen kabul edilmiştir.[856]

İmar ve İskân Bakanı Haldun Menteşoğlu, İstanbul Belediye Meclisi'ni 30 Haziran 1966'da ziyaret etmiş, İstanbul'un nazım planının gerçekleştirileceğini, 1966 yılı içinde 20 bin gecekonduya su ve elektrik temin edileceğini, bu yatırım için 37 milyon liralık bir kaynak aktarılacağını beyan etmiştir. Menteşoğlu şehrin imar sorunlarını çözmek için önce planlamanın gerektiğini ve bakanlık bünyesinde İstanbul'un nazım planının hazırlanması için özel bir

[855] İBBKA 965/190 numaralı ve 22 Haziran 1965 tarihli karar.
[856] İBBKA 965/282 numaralı ve 30 Haziran 1965 tarihli karar.

komisyon kurulduğunu açıklamıştır. Bakan Menteşoğlu, hükümetin gecekondu sorununu kökten çözme kararında olduğunu belirtmiştir.[857]

Gecekondu sorunu, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 1966'da yaptığı ziyarette de gündeme gelmişti. İmar ve Planlama Müdürü Erdoğan Celasun, plansız sanayileşme sebebiyle şehrin etrafını saran fabrikaların gecekondu probleminin kaynağı olduğunu ve bu meselenin çözümü için fabrika inşaatının sınırlandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Cumhurbaşkanı, bilgilendirmenin akabinde sorular sormuş ve İstanbul'da gecekonduların yayıldığı bölgeleri harita üzerinde incelemiştir. Şehirde 180 bin gecekonduda 650 bin kişi yaşamaktaydı.[858] Bu gecekonduların 80 bininde su ve aydınlatma bulunuyordu.

1966 yılında çıkarılan bir yasa, gecekondu aflarından farklı bir yaklaşım getirmiştir. 20 Temmuz 1966'te kabul edilen 775 sayılı yasayla "gecekondu" tabiri ilk kez mevzuatta yer bulmuş ve gecekondu sorununun çözümüne yönelik kurallar içermiştir.[859] Yasaya göre gecekondu; imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalmaksızın kendine ait olmayan arazi veya arsalar üzerinde, sahibinin rızası alınmadan yapılan izinsiz yapılar olarak tanımlanmıştır.[860] Mevcut gecekonduların ıslahı, tasfiyesi ve yeniden yapımını ve gecekondu bölgelerinin saptanıp ilanını öngörmüş, yasayla gecekondu alanlarında farklı yapım kurallarının uygulanabileceği kabul edilmiştir.[861]

Bu yasa sonrasında, gecekondu önleme ve alanların niteliğinde ilerlemeler sağlanmasına rağmen gecekondu yapımı engellenememiştir. Gecekondu bölgelerinde kurulan yeni belediye teşkilatları, bu alanın kentsel hizmetler bağlamında kaliteli hale gelmesini sağlayan önemli bir etmendir.[862] Türkiye'de toplu konut kavramı ise, 1967'de İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hayata geçirilene kadar gündemde yer bulamamıştır.[863]

---

[857] "İstanbul'da 37 Milyon liralık Yatırıma Girişiliyor", *İstanbul,* sy. 33, (Haziran 1966): 1-2; "Gecekondu Önleme Bölgesi Yapılıyor", *Hürriyet,* 6 Mayıs 1966, sy. 6470, 2.

[858] "Cumhurbaşkanı, İstanbul'un Sorunları Hakkında Bilgi Aldı", *İstanbul*, sy. 34 (Temmuz 1966): 3, 31; 1958 yılında İstanbul'daki gecekondu sayısı 80 bindi. İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi, Demirbaş No: 4201, Kamuran Görgün, *İstanbul Hemşerilerine Belediyenin Raporu*: 1962 Bütçesi, sayfa numarası yok.

[859] Oktay Ekinci, "Kaçak Yapılaşma ve Arazi Spekülasyonu", 194. Yıldız Sey, Haz. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık,* (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998).

[860] Tekeli, *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*, 43.

[861] Zikrullah Kırmızı ve Fehime Tunalı Çalışkan, *İstanbul Ulaşım Zaman Dizini,* (İstanbul: Cinius Yayınları, 2012), 41; "Belediyede 1966 Yılının Olayları", *İstanbul,* sy. 40, (Ocak 1967): 5.

[862] 1966'Avcılar, Güngören ve Yakacık'ta, Sefaköy ve Alibeyköy'de de 1967'de belediye teşkilatı kuruldu. Tekeli, *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek,* 79.

[863] Tekeli, *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*, 5.

4.6. Ulaşım ve Trafik

İstanbul'un alt ve üst yapı yatırımlarının yetersizliği sebebiyle karşı karşıya kaldığı sorunlardan biri de trafikti. Ulaşımın önemli bir kısmı karayolu ile yapılmaktaydı. 1963'te Türkiye'de bulunan 189.679 motorlu kara taşıtının 50.360'ı İstanbul'da bulunuyordu. Bunların 28.870'i otomobil, 2.673'ü otobüs, 16.624'ü kamyon ve 2.193 tanesi de motosikletti.[864]

Henüz Boğaz Köprüsü'nün yapımına geçilmediği bu dönemde, inşasına başlanan en önemli ulaşım hizmetlerinden biri Anadolu ve Avrupa yakalarına birer otobüs terminali kurulmasıdır. Demokrat Parti döneminde her iki yakaya da inşa edilmesi planlanan terminaller 27 Mayıs darbesi nedeniyle hayata geçirilememiştir.[865] Bu projeler için çalışmalara İşcan döneminde başlanmış ve önemli ölçüde tamamlanmıştır. Avrupa Yakası'nda, Trakya bölgesinden gelen bütün otobüsler için modern bir otogar inşa edilmiş ve 1964 yılında hizmete alınmıştır. Sirkeci'ye gelen otobüslerin artık son durak olarak Topkapı'ya gelmeleriyle trafiğin daha düzenli ve ferah bir hale getirilmesi amaçlanmıştır.[866] İşcan, otobüs yazıhanelerinin şehir dışına çıkarılacağını, böylece taşra otobüslerinin şehir içine giremeyeceğini beyan etmiş, yük boşaltma işlemlerinin de bundan sonra gece vakti yapılmasını sağlayacak bir kararı yürürlüğe koyacaklarını beyan etmiştir.[867]

Anadolu Yakası'nda inşasına başlanan yer ise Harem Otogarı'ydı. Anadolu'dan gelen otobüslerin şehir içine girmesini engellemek amacıyla Üsküdar'da sahilde bir arsa belirlenmiş ve bu alana bir otobüs terminali yapılması kararlaştırılmıştır. İstanbul Belediyesi, Ankara asfaltının başında yer alması planlanan terminalin arsa tahsisini sağlamak üzere Vakıflar Müdürlüğü ile temasa geçmiştir.[868]

Çalışmalar sürerken Belediye Meclisi'nde; *otogar inşaatının Haydarpaşa civarına yakın bir sahada inşa edilinceye kadar şehrin bugünkü trafik sıkıntısını gidermek üzere Harem araba vapur iskelesi yanındaki belediye arsasının muvakkat terminal sahası olarak kullanılması İmar Planlama Müdürlüğünce uygun görüldüğü, tanzim edilen planda 40 adet yazıhane yerinin ve 70 adet de otobüs park yerinin planlandığı sırasını bekleyen rezerve otobüsler içinde terminal sahası dışında, Ankara asfaltından ayrılan bir yol üzerinde bir saha*

[864] Ahmet Kala ve Sedat Murat, *İstanbul Külliyatı, Cumhuriyet Dönemi İstanbul İstatistikleri 10: Ulaştırma (1933-1996)*, (İstanbul: İBB İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1998), 142.
[865] Tuna, "1950-1960 Yılları Arasında İstanbul'da Kentleşme ve İmar Faaliyetlerine Genel Bakış", 407.
[866] "Topkapı Dışında Yapılan "Otogar" Hizmete Giriyor", *İller ve Belediyeler Dergisi,* 20, sy. 223, (Mayıs 1964): 355.
[867] "Belediye Başkanı Yapılacak İşleri Anlattı", *İller ve Belediyeler Dergisi,* 20, sy. 220, (Şubat 1964): 96.
[868] "Anadolu Yakası'nda Otobüs Terminali İçin Arsa Bulundu", *Milliyet* 7 Ekim 1964, sy. 6058, 2.

düşünüleceği ve trafik düzeni göz önünde tutularak yolların tek istikametli olarak tertiplendiğine yönelik İmar Planlama Müdürlüğü teklifi kabul edilmiştir.[869]

Üsküdar Selimiye'de bulunan ve Vakıflar İdaresine ait 38.000 metrekarelik alan, otogar inşa etmek amacıyla İstanbul Belediyesi tarafından satın alındı.[870] Böylece, Anadolu'dan gelecek otobüsler İstanbul'un merkezine varmadan yolcularını indirmiş ve trafiği etkilemeleri önlenmiş olacaktı. 12 bin metrekarelik bir alana inşa edilen Harem Otogarı, 1971 yılında hizmete girmiştir.[871]

Taksim'den İstanbul Teknik Üniversitesi Taşkışla binası önünden Harbiye'ye çıkan yol, Haşim İşcan döneminde İstanbul'a kazandırılmıştır. Taksim'den doğrudan Maçka veya Beşiktaş'a ulaşmak için zaman ve yakıt tasarrufu sağlanan yol, özel olarak aydınlatılmış ve bazı kısımlarında setler meydana getirilmiştir. Hat üzerinde ayrıca on adet halk otobüsü işletilmesi kararlaştırılmıştır.[872]

Başkan İşcan, belediyenin *İstanbul* adlı resmi yayın organında kentin yollarına dair kapsamlı bir yazı kaleme almıştır. İşcan, yol işlerinin beledi faaliyetlerin en başında gelen çok önemli bir hizmet alanı olduğunu belirterek şehirlinin belediyesini yollarıyla tanıyabileceğini ifade etmiştir. İstanbul'da 8888 cadde ve sokak bulunduğu, bunların toplam uzunluğunun 2400 kilometreyi geçtiği, başka bir deyişle Edirne ile Kars arasındaki mesafenin iki katı uzunlukta olduğu bilgisini paylaşmıştır. İstanbul'un yollarını düzenlemek için gereken yatırım miktarının 500 milyon lira civarında olduğu bilgisini de eklemiştir. İşcan, şehir trafiğini tıkanık hale getiren araçların 100 bin adete ulaştığını, bu sayının 400 bine çıkmasının beklendiğini belirterek, trafik keşmekeşinin daha da artacağını öngörmüştür.

Bu duruma çözümler de öneren İşcan, öncelikle mevcut yolların ıslahı, ardından yeni ana arterler açılması ve eskilerin genişletilmesi, üçüncü olarak da metro yapımının elzem olduğunu belirtmiştir. Nitekim İstanbul'a metro yapıldığı takdirde İstanbul ve Beyoğlu yakası nüfusunun %70'ini taşıması beklenmekteydi. Ardından göreve geldiğinden beri İstanbul'a yapılan yol yatırımlarını sıralayan İşcan, şehrin iç çevre yolu olarak görülen Aksaray-Taksim ana arterlerini açmaya çalıştıklarını ve Saraçhane-Unkapanı geçitlerinin de bu düşüncenin bir ürünü olduğunu ifade etmiştir. İşcan'a göre, mezkûr geçitlerde henüz bir tek kazanın gerçekleşmemiş olması da bu yatırımın ne kadar isabetli olduğunun bir göstergesiydi. Yakın

[869] İBBKA, 1967/140 numaralı ve 16 Mayıs 1967 tarihli karar.
[870] Haşim İşcan, *İstanbul Belediyesi'nin 1965 Faaliyet Raporu*, 24.
[871] Ziyaoğlu, *Yorumlu İstanbul Kütüğü (330-1983),* 107.
[872] "Taksim-Harbiye Arasındaki Yeni Yol Büyük İlgi Gördü", *İstanbul,* sy. 33, (Haziran 1966): 30.

zamanda Aksaray ve Azapkapı alt geçitlerinin de hayata geçirilmesi hedefleniyordu. Karaköy yeraltı geçidi, yayaların can güvenliğini sağlayan ve trafiği rahatlatan bir başka yatırım olmuştur. Burada kiralanan dükkanların üç yıllık geliriyle inşa masrafı karşılanmıştı. İşcan, masraflarını karşılayan bu yatırımın aynı zamanda İstanbul Belediyesi'ne düzenli gelir sağlayacağını belirtmiştir. Başkan İşcan, kendi döneminde yapılan asfalt çalışmalarının, İstanbul-Ankara arasındaki yolun tamamını kaplayacak bir alana eşit olduğunu ifade ediyordu. 1965 yılında 40 bin ton kapasiteli bir asfalt makinesi hizmete alınmış ve böylece belediyenin yıllık asfalt dökme gücü 90 bin tona çıkarılmıştır. 1957-1962 yılları arasında dökülen asfalt, 1965 yılındaki miktar kadardır. İşcan'a göre İstanbul'un asfalt yollarının daimî bakımı ve yenilenmesi ilk defa üç yıllık döneminde kontrol altına alınabilmiştir.[873]

Bu dönemde, şehir trafiğini daha düzenli ve otomatik işler hale getirmek amacıyla trafik ışıkları yaygınlaştırılmıştır. Trafik işaret ve lambaları şehrin en merkezi noktalarından Beyazıt-Topkapı arasındaki 12 kavşağa monte edilmiştir.[874] Topkapı ile Koska arasındaki yolda trafiği yönetecek elektronik beyin olarak hizmete alınan sistem, 1957 yılında İstanbul trafiğinin daha sistemli bir biçimde işletilebilmesi amacıyla İngiltere'den sipariş edildi. Cihazlar ancak 1966'da temin edilebilmiş ve ithal edilen ışıklı trafik cihazları monte edilmeye başlanmıştır. Dünyanın gelişmiş pek çok ülkesinde kullanılan sistem, kent trafiğinin elektronik cihazlarla işletilmesinin ilk aşaması olarak görülmüştür. Başkan İşcan, ilk cihazı Aksaray'da Vatan-Millet caddesi kavşağına dikerek; "İstanbullulara ve şoförlere hayırlı olmasını" dilemiştir.[875]

Haşim İşcan'ın yaptığı işlerden biri de 5 Haziran 1928 tarihinden itibaren hizmet veren Üsküdar-Kadıköy tramvaylarının kaldırılması olmuştur. 3 Ekim 1966'da son seferini yapacak olan tramvayların kaldırıldığı güzergaha İ.E.TT. tarafından otobüs tahsis edilmiştir.[876] Üsküdar-Kadıköy tramvay hattının yerine Kadıköy-Beykoz arasında bir troleybüs hattı tesisine başlanmıştır. Kadıköy sahilinden Üsküdar sahilini de geçerek Beykoz'a varacak olan troleybüs hattı için kaldırılan tramvaylar, Anadolu'da muhtelif belediyeler için cazip bulunmuş ve bu tramvayları şehirlerine kazandırmak isteyen belediyeler Etibank ile temasa geçmişlerdir.[877]

---

[873] Haşim İşcan, "İstanbul'un Yolları", *İstanbul*, sy. 45, (Haziran 1967): 1-2.
[874] "Şehrin Yolları Işıklı Trafik Cihazlarıyla Donatılacak", *İstanbul*, sy. 33, (Haziran 1966): 17; İstanbul'da ilk trafik ışıkları ise 1929 yılında Karaköy'de uygulamaya geçirilmiştir. Güneş, *İstanbul'un Son Şehremini Muhittin Üstündağ*, 69.
[875] "Trafiği Elektronik Beyin İdare Edecek", *İstanbul,* sy. 44, (Mayıs 1967): 4.
[876] "Kadıköy ve Üsküdar'da Üç Hatta Daha Tramvaylar Seferden Kaldırıldı", *İstanbul*, sy. 37, (Ekim 1966): 22.
[877] "Tramvaylar Kadıköy'den de Kaldırılıyor", *Akşam*, 11 Eylül 1965, 1.

İ.E.T.T. şehrin bazı semtlerinde küçük otobüsler kullanmaya bu dönemde başladı. İlk olarak 5 küçük otobüs satın alınarak az nüfuslu semtlerdeki halkın ihtiyacını karşılaması hedeflendi.[878] Belediye, 1967 yılında İngiliz Leyland Motors şirketinden, 300 otobüs satın almak için anlaşma yaptı. Otobüsler ve yedek parçaları ile ilgili olarak İngiltere ile 25 yıl vadeli ve 62,5 milyon liralık bir kredi anlaşması yapılmıştır.[879] İ.E.T.T. Genel Müdürü Saffet Gürtav'ın Sunay'a verdiği bilgilere göre ise, İstanbul'un 1200 otobüse ihtiyacı vardı. Metronun yapımı trafiği büyük ölçüde rahatlatacaktı, bunun için gereken finansman ise 560 milyon liraydı.[880]

İstanbul Valiliği, Haziran 1966'da Gülhane Parkı ile Üsküdar arasına boğazın üzerinden geçecek bir teleferik hattı yapmayı planlamıştır. İstanbul Belediyesi, buna itiraz ederek projenin şehrin silüetini bozacağını ve şiddetli rüzgâr akımları sebebiyle sakıncalı olacağını ileri sürerek uygun görmemiştir. Ancak Vali Poyraz'ın yönetimindeki vilayet yetkilileri, belediyeye yapacaklarını, başvurunun işleme alınması için belediye meclis başkanlığına müracaat etmeye karar vermiştir. Meclis Başkanı AP'li Ertuğrul Adalı, kararı kabul edeceklerini beyan etmiştir.[881]

Avan projesi vilayet makamı tarafından hazırlanarak sunulan teklif, İstanbul Belediye Meclisi'ne havale edilmiş, daha etraflı ve geniş bir şekilde incelenmesi için evrakın İmar Planlama Müdürlüğüne sevki kararlaştırılmıştı. Konu İmar Planlama Müdürlüğünce incelenmiş, müdürlük yetkililerinden kurulu bir heyetçe hazırlanan raporda; "*Boğazda iki teleferik hattının kurulması yolundaki teklif, İstanbul'un silüetini bozması, plonların oturduğu kısımları her bakımdan çirkinleştirmesi ve hiçbir trafik faydası bulunmayışı gibi açılardan uygun görülmediği" belirtilmiştir*. İmar Encümeni'nin rapor üzerine yaptığı değerlendirme de şu şekildeydi; *"Tesisin İstanbul'un güzelliğini zedeleyecek olması esasen 5 yıllık plan kanunu ile çevreyolu ve Boğaziçi köprüsünün yapılmasının programa alınmış olması sebebiyle trafik bakımından da şehre bir hizmet sağlamayacağı düşünülerek teklifin reddi uygun görülmüştür."* İmar Encümeni'nin mazbatası Belediye Meclisi tarafından 1 Şubat 1968 tarihli toplantıda okunarak aynen kabul edilmiştir.[882]

[878] "İETT, Şehrin Bazı Semtlerinde Küçük Otobüsler Çalıştıracak", *Hürriyet*, 27 Ocak 1966, sy. 6374, 2.
[879] "İstanbul Belediyesi Bir İngiliz Firmasından 300 Otobüs Satın Alacak", *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1967, sy. 15540, 7; "İstanbul İçin 300 Otobüs Alınıyor, *Milliyet*, 7 Ocak 1968, 5.
[880] "Cumhurbaşkanı, İstanbul'un Sorunları Hakkında Bilgi Aldı", *İstanbul*, sy. 34, (Temmuz 1966): 3, 31.
[881] "Gülhane Parkı ile Üsküdar Arasına Teleferik Yapılacak", *Hürriyet*, 17 Haziran 1966, sy. 6512, 2.
[882] İBBKA 968/42 numaralı ve 1 Şubat 1968 tarihli karar.

İstanbul'da 1966 yılının başlarında, taksi ve minibüslerin plakalarına sınırlama getirilmiştir. Karara göre mevcut taksi ve minibüslerin çalışma hakkı saklı kalmak koşuluyla yeni talep edenlere plaka verilmeyecektir. Herhangi bir sebeple trafikten çekilen plakalar, yeni müracaatlar için değerlendirilecektir.[883]

İstanbul Belediyesi, ruhsatsız motor ve sandalları takip etmek için deniz motorları kullanmaya başlamıştır. Mevzuata aykırı olarak deniz trafiğine çıkan araçları takip etmek amacıyla önce sürat motorları alınması planlanmış, ancak 110 bin liralık maliyet fazla bulunduğu için yurt dışından 35'er bin liradan iki motor ithal edilmiş, tekneleri de belediye makine müdürlüğü tarafından inşa edilmiştir. Tekneler 14 bin liraya mal edilmiştir. Böylece deniz motorları, 110 bin lira yerine 49 bin liraya mal olmuştur. Belediye-1 adıyla denize indirilen ilk tekne 1967 yazında hizmete alınmıştır.[884] Bu dönemde İstanbul Belediyesi'nin yangınlarla mücadele için 2234 vasıtaya ihtiyacı vardı ancak mevcut vasıta sayısı 127 idi.[885]

İstanbul trafiğinin keşmekeş haline gelmesi iki yaka arasında bir köprüyü zorunlu hale getirmiştir. 1950 yılında, Şose ve Köprüler Reisliği kaldırılarak, Karayolları Genel Müdürlüğü kuruldu ve bünyesinde bir Boğaziçi Köprüsü Komitesi oluşturuldu. Etüt çalışmalarına başlanan köprünün incelemeleri için 1955'te bir Amerikan firması olan De Leuw, Carter and Company ile anlaşıldı. Köprünün, Ortaköy-Beylerbeyi arasında inşa edilmesi kararlaştırıldı. 25 Mayıs 1960 tarihinde, Steinman, Boynton, Granquist and London şirketinin hazırladığı proje için sözleşme imzalandı. Fakat iki gün sonra 27 Mayıs askeri darbesi oldu ve proje hayata geçirilemedi. 1965'te Adalet Partisi'nin iktidara geldi ve 1967 yılında yeni bir proje hazırlanması için çalışmalara yeniden başlandı. 1968 yılına gelindiğinde, İngiliz Freeman Fox and Partners şirketiyle mukavele imzalandı. 20 Şubat 1970'te köprünün inşasına başlandı. Cumhuriyet'in 50. yıl dönümünde, 30 Ekim 1973'te hizmete açıldı.[886]

4.6.1.Geçitler

İstanbul'un; Fatih, Eminönü ve Beyoğlu başta olmak üzere en yoğun bölgelerinde artan yaya ve araç trafiğinin akışını sağlamak ve yeni donatı alanları kazandırmak amacıyla bir dizi alt ve üst geçit uygulaması hayata geçirilmiştir. Nüfusu 2 milyona yaklaşan ve her yıl yaklaşık

[883] "Taksi ve Minibüs Plaka Adetleri Tahdit Olundu", *Hürriyet*, 30 Ocak 1966, sy. 6377, 2.
[884] "İthal Edilseydi 110 Bin liraya Mal Olacaktı", *İstanbul*, sy. 45, (Haziran 1967): 17.
[885] "Cumhurbaşkanı, İstanbul'un Sorunları Hakkında Bilgi Aldı", *İstanbul*, sy. 34, (Temmuz 1966): 3, 31.
[886] Salih Sezen ve Ahmet Apaydın, *Faytonlardan Marmaray'a İstanbul'da Ulaşım,* (İstanbul: İ.E.T.T. Genel Müdürlüğü, 2012), 269-270.

140 bin kişi artan İstanbul'un cadde ve sokaklarından 84 bin araç geçmekteydi. Trafik kazalarının ve sıkışıklıkların engellenmesi amacıyla bu dönemde geçit yapımına ağırlık verilmiştir. Böylece can kaybının önlenmesi hedeflenmiş, zaman ve yakıt israfının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. İşcan döneminde yapılan Saraçhane, Unkapanı, Karaköy'de bulunan alt ve üst geçitler, günümüzde İstanbul'un can damarı sayılan bölgelerinde işlevini sürdürmektedir.

İlk olarak Şehremini ve Çarşıkapı'da yeraltı geçitlerinin inşasına başlandı. Çarşıkapı yeraltı geçidinde 10 dükkanlı bir çarşı da ilave edilmiş ve dükkanlar kiraya verilmiştir. Geçit 250 bin liraya mal olmuştur. Şehremini geçidi 2 dükkân ve bir de umumi hela barındırmaktadır. 322 bin liraya inşa edilmiştir.[887]

İşcan göreve geldikten sonra, Saraçhane geçidi için 2 Eylül 1964'te ilk kazma vuruldu. 5 milyonu aşkın bir maliyetle 5 Ocak 1966'da bitirildi.[888] 11.500 metrekarelik bir sahayı kaplayan geçit, her biri bin tonluk on altı kolon üzerine oturtulmuştu. Geçitte, trafiğin aksamaması için otobüs, troleybüs ve taksilerin yolcu indirip bindirebilmelerine imkân sağlayacak kenar açıklıklar oluşturulmuştur. İki kat üzerine 44 dükkân inşa edilmiş, yayaların geçişini kolaylaştırmak için iki alt geçit yolunun yanı sıra, dördü Fatih tarafında dördü de Şehzade Camii tarafında olmak üzere sekiz adet merdiven yapılmıştır. Saraçhane geçidinin alt kısmı asfaltlanarak troleybüs telleri gerilmiştir. Geçidin alt kısmında 40 dükkân inşa edilmiştir.[889] Belediye trafik bürosu, Saraçhane geçidinden her gün 26 bin aracın geçeceğini öngörmüştür.[890]

Geçitlere yönelik eleştiriler de vardı. Belediye Başkan Vekili ve AP'li Meclis Üyesi Faruk Ilgaz, Saraçhane geçidinin 3 milyon liraya mal olacağı bilgisinin verildiğini, ancak maliyetinin 7 milyonu bulduğu halde henüz açılmadığını belirterek yapım sürecini eleştirmiş, maliyetin 10 milyon liraya yükseleceğini iddia etmiştir. Ayrıca geçidin, Şehzadebaşı, Unkapanı veya Fatih'ten gelenlerin dönemediği, aksaklıklarla dolu bir geçit olduğunu beyan etmiştir.[891] T.M.M.O.B. yetkilileri, 1965 yılının ocak ayında yaptıkları bir açıklamada Ankara ve

[887] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 607-608.
[888] Türkan Peremeci, "Eski Saraçhanebaşı", *İstanbul*, sy. 52, (Ocak 1968), 12.
[889] "Saraçhane Geçidi Açılıyor", *İstanbul*, sy. 33, (Haziran 1966): 25.
[890] "Saraçhanebaşı Geçidinden Her Gün 26 Bin Vasıta Geçecek", *Hürriyet*, 18 Haziran 1966, sy. 6513, 2.
[891] "Saraçhane Geçidine 7 Milyon lira Harcandı", *Hürriyet*, 4 Haziran 1966, sy. 6499, 2.

İstanbul'da birçok yeraltı geçidinin ruhsatsız inşa edildiğini, İstanbul'da bütün yeraltı geçitlerinin ruhsatsız yaptırıldığını iddia etmişlerdir.[892]

AP İstanbul Milletvekili Muhittin Güven, 16 Kasım 1964'te İstanbul'da devam eden geçit inşaatlarıyla ilgili, İçişleri ile İmar ve İskân bakanlarının yanıtlaması istemiyle TBMM'ye bir soru önergesi vermiştir. Güven önergesini 12 madde halinde sıralamıştır.[893] Aynı zamanda yüksek mimar olan Muhittin Güven, geçitlerin kanunsuz biçimde yapılıp yapılmadığını, konuyla ilgili hükümetin Başkan İşcan'a herhangi bir işlem yapıp yapmayacağını sorguluyordu. İçişleri Bakanı Orhan Öztrak, 1 Şubat 1965 günü önergedeki tüm maddeleri tek tek cevapladı.[894]

Soru:1 *İstanbul'da yapılmakta olan (Karaköy, Unkapanı, Saraçhane, Kapalıçarşı, Çapa) yeraltı geçitlerinin inşasına ait karar, İstanbul Belediye Meclisi'nden hangi tarihte ve ne şekilde çıkmıştır? Karar özeti nedir? Ayrı ayrı ne kadar tahsisat kabul edilmiştir? Karşılıkları var mıdır? Halen ne şekilde yürütülmektedir?*

Cevap:1 *Şehir trafiğinin tanzimi için yeraltı ve yerüstü geçitleri yapılması hususu İstanbul Belediye Meclisi'nin 1964 mali yılı bütçesi ile kabul edilmiş olup bu konuda bütçeye gerekli tahsisatı konulmuştur. Bütçeye konulan tahsisatın karşılığı mevcut olup tatbikatı 2490 sayılı kanun hükümleri dairesinde Belediye Encümeni kararı ile müteahhitlere ihale suretiyle yürütülmektedir.*

Soru:2 *Belediye Başkanı, alınan karardan ne kadar zaman sonra tatbikata başlamıştır? Gerekli projeler kimler tarafından hangi ölçüye ve donelere göre hazırlanmıştır? Tarihleri nedir?*

Cevap:2 *Belediye bütçesi 01.03.1964 tarihinde yürürlüğe girmiş olup yeraltı inşaatlarının hafriyat safhasına bu tarihten bir ay sonra başlanmış ve yeraltı geçitlerinin, belediye encümenlerince aşağıda belirtilen tarihlerde alınan kararlarla müteahhitlere ihaleleri yapılmıştır.*

Unkapanı yeraltı geçidinin ihale tarihi 20.04.1964, Karaköy yeraltı geçidinin ihale tarihi 28.05.1964, Çarşıkapı yeraltı geçidinin ihale tarihi 06.07.1964, Saraçhane yeraltı geçidinin ihale tarihi 18.08.1964. İnşaatların avan projeleri ihaleden önce belediye tarafından,

[892] "Bütün yeraltı Geçitleri Ruhsatsız İnşa Edilmiş", *Cumhuriyet*, 24 Ocak 1965, sy. 14543, 1, 7.
[893] *TBMM Tutanak Dergisi,* c. 35, 55. Birleşim, 11 Şubat 1965, 481.
[894] *TBMM Tutanak Dergisi,* c. 35, 55. Birleşim, 11 Şubat 1965, 482-483.

tatbikat ve detay projeleri ile statik hesapları ve tesisat projeleri ihaleyi müteakip müteahhitlerin mesul fen adamları tarafından tarizim olunarak belediyece inşaatın seyrine göre ve diğer dairelerde olduğu veçhile, muhtelif tarihlerde tasdik edilmiş bulunmaktadır. Karaköy, Saraçhane ve Unkapanı geçitlerinin tatbikat projeleri ve statik hesapları (İstanbul) Teknik Üniversite profesörleri tarafından tanzim olunmuştur.

Soru:3 *İmar Kanunu ve talimatnamelerine göre imar durumu, tatbikat projeleri (mimari, statik, detay vs.) olarak hazırlanıp gereken ruhsat alınmış mıdır? Her geçit için ruhsat tarih ve numarası (nedir)?*

Cevap:3 *6785 sayılı İmar Kanunu'nun 2. maddesi gereğince yapı ruhsatiyeleri belediyece verilir. Kanuna göre bu izni vermeye yetkili organ belediye olduğuna nazaran belediyenin kendi yapacağı yapılar için, imar planına ve imar mevzuatına uygun olmak şartıyla, kendi kendisinden izin alması bahis konusu olamaz. Bu itibarladır ki, yukarıda arz edildiği gibi geçitlerin avan projeleri belediye tarafından yapılmış, tatbikat ve detay projeleri ile statik hesapları ve tesisat projeleri ise ihaleyi müteakip mesul fen adamları tarafından tanzim olunarak belediyece tasdik olunmuştur.*

Soru:4 *Hazırlanmış projeler İmar Kanunu'nun 29. Maddesine göre imar ve yol istikamet planları olarak Belediye Meclisi kararından geçirilmiş midir?*

Cevap:4 *İmar nizamnamesinin 20. maddesine göre yol istikamet planları, nüfusu 5 binden az olan beldelerin sadece veya birkaç ana yolu ve bu yolların iki tarafı için mevzii olarak hazırlanmış planlardır. İstanbul şehrinin nüfusu 5 binden çok fazla olduğu cihetle, imar nizamnamesinin 20. Maddesine göre İstanbul Belediyesi için yol istikamet planları bahis konusu değildir. İmar Kanunu'nun 29. maddesine göre İstanbul Belediyesi için sadece yapılacak imar planlarının Belediye Meclisi'nde kabul ve İmar ve İskân Bakanlığınca tasdik olunması gerekmektedir. Yeraltı geçitleri için hazırlanan avan ve tatbikat projeleri birer imar planı olmayıp birer yapı projesi mahiyetinde olduklarından bunların İmar Kanunu'nun zikri geçen 29. maddesi gereğince Belediye Meclisince kabul ve bakanlıkça onanmasına kanuni lüzum ve zaruret yoktur.*

Soru:5 *Geçitlerin tatbikatına başlandığı tarihlerde, o mahaller için tasdikli imar planları mevcut mu idi? Ve bu tatbikat yürürlükte olan bu imar planlarına uymakta mıdır?*

Cevap:5 *Geçitlerin tatbikatına başlandığı yerlerin tasdikli imar planları mevcuttur. Yapılmakta olan geçitlerin imar planları esaslarına uygun olup olmadığı ilgili belediyece İmar*

ve İskân Bakanlığının tetkikine sunulmuş ve zikri geçen bakanlığın Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü Şehircilik Dairesi Başkanlığı ifadeli, 12.05.1964 günlü ve 2935 sayılı yazıları ile tasvip edildiği anlaşılmıştır.

Soru:6 *Geçitlerin inşasına başlandıktan ne kadar sonra İmar ve İskan Bakanlığına, Belediye Başkanlığı müracaatta bulunmuştur? Bakanlık müracaatı ne şekilde ve neye istinaden tetkik edebilmiştir? Tasdik veya tasvip keyfiyeti var mıdır? Varsa hangi imar planına uymaktadır? Geçitlerden evvel bu mahaller için, İstanbul Belediye Başkanlığı tasdikli imar planlarının değiştirilmesi hususunda umumi tadil tekliflerine bulunmuş mudur? Bunun için İstanbul Şehir Meclisi'nin gerekli kararları mevcut mudur?*

Cevap:6 *İstanbul'da Karaköy, Millet Caddesi, Çarşıkapı, Unkapanı, Saraçhane ve Taksim Meydanı'nda İstanbul Belediyesince inşa edilmek istenen yeraltı geçitleri hakkında İstanbul Valiliğinin 09.05.1964 gün ve 151/2182 sayılı yazısı ile İmar ve İskân Bakanlığına müracaat olunmuş, gönderilen krokilerde yerleri belirtilmiş geçitler hakkındaki görüşler sorulmuş, mevzuu imar planını tadil mahiyetinde bir teklif olmadığından yukarıda zikri geçen 12.05.1964 gün ve 2934 sayılı yazı ile -tadil değil- tasvip edilmiştir. Bunun dışında belediyece imar planlarının değiştirilmesi hususunda umumi bir tadil teklifi yapılmamıştır.*

Soru:7 *Karaköy geçidinin bugünkü halinde inşasının müstenidatı nedir? Her türlü sayımlar, sondajlar, yürürlükte olan imar planı vs. gibi örnekleri ricasıyla. Bugünkü tatbikat safhasında ara değiştirmeler yapılmış mıdır? Sebepleri, maliyete yaptığı tesir nedir? Köprü ayağının evvela kaldırılıp, sonradan 25 cm indirilmesinin sebepleri nelerdir? Maliyete tesiri olmuş mudur? Mesulü kimdir?*

Cevap:7 *Karaköy yeraltı geçidi kadastral yol ve meydanda son zamanlarda ortaya çıkan ve yayaların hayatını tehlikeye sokan trafik düzensizliğine mâni olmak üzere yayalar mahsus gidip gelme güvenliğinin düzenlenmesi amacına matuf olarak Belediyece ele alınmış tatbikat safhasında ara değiştirmeler yapılmamıştır. Köprü ayağı evvela kaldırılıp sonradan indirilmemiştir. Çökmüş bulunan köprü ayağı ilk inşa tarihindeki kontuna getirilmek üzere bir defada ve 24 saat içinde 70 cm yükseltilmiş bulunmaktadır.*

Soru:8 *Geçitlerin yerleri ve istikametleri, şekli hangi objektif, ilmi ve kanuni ölçüler dahilinde hazırlanmıştır? Gerekli trafik sayımlarının bilhassa Karaköy, Unkapanı ve Saraçhane geçitleri için cevaba eklenmesi.*

Cevap:8 *Karaköy, Saraçhane ve Unkapanı geçitlerinin tatbikat projeleri ve statik hesapları Teknik Üniversite profesörleri tarafından düzenlenmiştir. Bunların mahalli icap ve ihtiyaçlara göre emniyetini sağlayacak mahiyette oldukları 6085 sayılı kanun gereğince bu konuda karar almaya yetkili organ Vilayet Trafik Komisyonu'nun 17.03.1964 günlü ve 76 sayılı kararı ile kabul edilmiştir.*

Soru:9 *Geçitlerin başlamasından bugüne kadar, hepsinin ayrı ayrı mimari, statik, trafik planları, detay projeleri var mıdır, hesapları mevcut mudur? Başlamadan bugüne kadar, ölçüleri, tarihleri (tanzim ve tasdik olarak) nedir?*

Cevap:9 *Geçitlerin hepsinin ayrı ayrı mimari, statik, detay ve tesisat projelerinin mevcut bulundukları yukarıdaki maddeler vesilesiyle açıklanmıştır.*

Soru:10 *Her geçidin ilk keşif tutarıyla bugünkü maliyeti nedir? İnşa ihale suretiyle mi, emaneten mi veya her ikisi beraber mi yapılıyor? Sebepleri? İnşaatta belediye amelesi kullanılmış mıdır? (Belediye) Vasıtası kullanılmış mıdır? Ne kadar bedel ödenmiştir? Ayrı ayrı tadadı.*

Cevap:10 *Geçitlerin keşfe dayanan ihale bedelleri ile 14 Ocak 1965 gününe kadar ödenen miktarlar şunlardır:*

		14.01.1965 gününe kadar
Geçidin yeri	***İhale bedeli***	***ödenen meblağ***
Çarşıkapı	*179.788.23*	*Tamamı*
Karaköy	*2.057.420.75*	*1.100.000*
Unkapanı	*3.029.459.42*	*706.000*
Saraçhane	*3.578.036.85*	*1.500.000*

Soru:11 *Karaköy'ün meriyette bulunan tasdikli imar planları muvacehesinde gelecek tatbikatın, bugünkü geçit ile beraberliği ve münasebeti nasıl tanzim edilecektir? İmar planında esas yol istikameti apayrı olup, halen yapılmakta olan geçit üzerinde 8 katlı binalar görülmektedir. O zaman yol ve geçidin durumu ne olacaktır?*

Cevap:11 *02.08.1960 tasdik tarihli, 1/500 ölçekli Karaköy, Azapkapı, Tophane imar planı şuyulandırma kaidesine müstenit ve belediyeye mali yönden büyük çapta istimlak külfeti*

yükleyen bir imar planı vasfındadır. Plandaki yapı bloklarının bugünkü kadastral yolların üzerine isabet ettiği ve planın tatbikinin ancak kadastral yollara birçok parsellerin tevhidi halinde kabil olacağı anlaşılmaktadır. Bu plan içinde bulunan yolların iki tarafındaki yapı adalarında bulunan arsa ve yolların tevhit ve yeniden ifrazı yapılmadıkça plan çartları tatbik edilmeyecek ve planın tayin etmiş olduğu derinlik ve irtifalar verilmeyecektir. Bu imar planının icap ettirdiği tatbikatın yapılabilmesi İstanbul Belediyesi'nin uzun yıllar karşılayamayacağı istimlak bedelleri ödemesine bağlıdır. Bu sebeple bahis konusu imar planının kaldırılarak yerine yeni bir imar planı ikamesi hususunda, İstanbul Belediyesince gerekli etüt ve çalışmalara başlanmış bulunulmaktadır. Bugün için 7341 sayılı kanun, 309 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmış bulunduğu cihetle evvelce istimlak suretiyle genişletilen bugünkü Karaköy Meydanı'na yukarıda gün ve sayısı açıklanan imar planına istinaden yapı blokları yerleştirilmesine imkân yoktur. Meydanda son zamanlarda amme intizamı yönünden yayalar için tehlikeli bir durum alan trafik akımı karşısında meydanın bugünkü kadastral hudutları içinde gidip gelme güvenliğinin düzenlenmesi zarureti hissedilmiştir.

Soru:12 *Tasdikli imar planı, imar kanunu ve diğer mevzuat dışı, keyfi, şahsi icraat içinde bulunan İstanbul Belediye Başkanı'nın durumunu ne şekilde mütalaa ve kabul etmektesiniz? Belediye Başkanı Haşim İşcan kanun ve nizam dışında mı hareket etmiştir? Hayırsa mucip sebepleri size göre nedir? İmar kanunu, talimatname, tasdikli imar planları muvacehesinde mucip sebeplerin zikredilmesi. Evetse, şimdiye kadar hakkında neden harekete geçilmemiştir? İstanbul şehrinin sayısız ihtiyaçları ortada dururken şehirlinin milyonlarını yarını meçhul ve tamamıyla kanun, usul ve nizam dışı bir tatbikat için heder etmenin mesulü kim olacaktır?*

Cevap:12 *Yukarıda teferruatıyla az olunan hususlar muvacehesinde İstanbul Belediyesi'nde yeraltı geçitleri konusunda yapılan işlerde imar kanunu, imar planları ve nizamname, talimatname gibi mevzuat hükümlerine aykırılık görülmemiştir.*

İçişleri Bakanı Orhan Öztrak'ın ardından İmar ve İskân Bakanı Sadık Kutlay da TBMM'ye, Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan notu cevaben sunmuştur.[895]

...Mevzuu, imar planının tadil mahiyetinde bir teklif olmayıp, doğrudan doğruya belediyece trafiğin düzenlenmesi bakımından alınması lüzumlu görülmüş belediye vazifeleri meyanında bazı mühim zaruri tedbirler mahiyetinde mütalaa edildiğinden Bakanlığımıza vaki

[895] *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 35, 55. Birleşim, 11 Şubat 1965, 485.

müracaat belediye meclis kararı ile intikal etmemiştir. Nitekim Bakanlığımızca da herhangi bir tasdik durumu bahis konusu olmamış ve sadece tasvip edildiği 12.05.1964 gün ve 2934 sayılı yazı ile İstanbul Valiliğine bildirilmiştir. Bunun dışında, İstanbul Belediyesince imar planlarının değiştirilmesi hususunda umumi bir tadil teklifi yapılmamıştır.

İçişleri ile İmar ve İskân bakanları tarafında yanıtlanan önerge, İstanbul'un yeraltı geçitlerinin yapım aşamasına dair birçok detayı sunmuş ve Mimarlar Odası ile konuyu TBMM'ye taşıyan milletvekilinin iddiası karşısında inşa faaliyetlerinin mevzuat ve prosedürlerin gerektirdiği biçimde yapıldığı anlaşılmıştır.

Konu Belediye Meclisi'nde de tartışılmış ve Saraçhane alt ve üst geçitleri, yan yolları ve Bozdoğan Kemeri-Unkapanı yolunun inşaatında yolsuzluk ve plana aykırılık olduğu iddialarına karşılık, Hacmi itibariyle mühim meblağı ihtiva eden Saraçhane planının meclis tarafından kabulü ve bakanlıkça tasdik edildiği haliyle tatbik edilmekte olduğu, iddialar karşısında; bayındırlık, maliye ve içişleri bakanlıklarından birer müfettişten oluşan bir heyet tarafından acil biçimde incelenmesine dair sunulan önerge İstanbul Belediye Meclisi tarafından çoğunlukla kabul edilmiştir.[896]

28 Temmuz 1966 tarihinde yapılan açılışa, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay başta olmak üzere, hükümetin birçok bakanı ve kuvvet komutanları iştirak etmiştir.[897] İçişleri Bakanı Dr. Faruk Sükan, İmar ve İskân Bakanı Haldun Menteşoğlu, Turizm ve Tanıtma Bakanı Nihad Kürşad, Ulaştırma Bakanı Seyfi Öztürk, Bayındırlık Bakanı Etem Erdinç, İstanbul Valisi, komutanlar hazır bulundular. İşcan, açılışta yaptığı konuşmada, İstanbul'un en önemli meselesinin "trafik" olduğunu belirterek, Unkapanı yonca yaprağı ve Saraçhane alt-üst geçitlerinin şehrin ana arterlerinden biri olan bölgeyi ciddi derecede rahatlayacağını ifade etmiştir. Bunların yeterli olmayacağını, çalışmaları devam eden Aksaray ve Azapkapı geçitlerinin de bir an önce inşa edilmeleri gerektiğini sözlerine eklemiştir. Geçit yapılmadan önce, yıllık 1.400.000 lira tutarında akaryakıtın israf olduğunu ifade eden İşcan İstanbullulara; "*Saadet, refah ve selametinizin icap ettirdiği her işi, millî hazinemizin eşsiz güzelliğini taşıyan İstanbul'umuzun medeni tarihinde layık olduğu yeri alması için her vazifeyi el ve gönül birliği ile yapmakta devam edeceğiz"* diyerek konuşmasını tamamlamıştır.

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın açılış konuşması ise şu şekildeydi:

---

[896] İBBKA, 966/290 numaralı ve 28 Haziran 1966 tarihli karar.
[897] Türkan Peremeci, "Geride Kalan Bir Yıl ve İstanbul", 3; "Sunay Belediye'de", *Cumhuriyet,* 9 Ağustos 1967, sy. 15455, 1; Ek-48.

"*İstanbul için hakikaten büyük bir ihtiyacı karşılayacak ve aynı zamanda tarihi bir varlık meydana getiren bu eseri bana açmak fırsatını verdiğinizi için teşekkür ederim. Sevgili İstanbullular için büyük bir yardım olan bu eser sizin ve belediye meclisinin şüphesiz büyük gayret ve hizmetlerinizle vücuda gelmiştir. Hepinize bütün kalbimle teşekkür ederim. Bu eseri memnuniyetle açacağım ve bu benim için ebedi bir hatıra olacaktır. Hayırlı olsun."*

27 Mayıs 1960 askeri darbesinin lideri ve Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in 1966'da ölmesi üzerine CHP Grup Başkanvekili Sedat Börekoğlu ve Türk Kadınlar Birliği adına Genel Başkan Günseli Özkaya, Saraçhane Meydanı'na Gürsel Meydanı isminin verilmesi için İstanbul Belediye Meclisi'nde teklif sunmuşlardır. Konuyu inceleyen Harita ile İmar ve Planlama müdürlükleri, teklifin uygulanmasına imkân görülmediğine dair görüşleriyle meclise havale etmişleridir. Mülkiye Encümeni de Saraçhane Meydanı ve civarının Fatih Külliyesi (Anıtı) ile ilgili alan olarak İmar ve İskân Bakanlığı tarafından onaylanış bir plan sahası olduğunu, bu sebeple de Saraçhane Meydanı isminin değiştirilmesinin bu meydanın istikbaldeki durumuna göre uygun düşmeyeceği görüşünü savunmuş, Gürsel isminin yeni açılacak daha münasip bir meydana verilmesi için dosyanın İmar ve Planlama Müdürlüğüne iadesini uygun görmüştür. Meclis, Mülkiye Encümeni'nin görüşünü, 5 Aralık 1967 tarihli olağanüstü toplantısında ittifakla kabul etmiş, böylece teklif reddedilmiştir.[898]

Haşim İşcan'ın vefatı sonrasında Saraçhane Meydanı'na Haşim İşcan Meydanı ve Saraçhane yeraltı geçidine de Haşim İşcan geçidi adının verilmesi için İstanbul Belediye Meclis Üyesi ve CHP Grup Başkanvekili Sedat Börekoğlu tarafından sözlü bir teklif daha yapılmış, meclis, 14 Mart 1968 tarihli toplantısında; daha önce Gürsel Meydanı adının verilmesi için de bir teklif yapıldığı ve teklifin yukarıdaki gerekçelerle kabul edilmediği belirtilmiştir.

Bu sebeple, Haşim İşcan adının verilmesi konusunda alınacak kararın, 2 Haziran 1968'de yeni seçilecek İstanbul Belediye Meclisi'nin üyeleri tarafından verilmesinin daha uygun olacağı beyan edilmiştir.[899] Meclis tarafından meydanın isminin değiştirilmesi uygun görülmemiş olmasına karşın Haşim İşcan'ın vefatından sonra Saraçhane Geçidine halk tarafından Haşim İşcan Geçidi ismi verilmiştir. İstanbul Belediye Meclis Üyesi ve CHP'li Meclis Başkanvekili Sedat Börekoğlu'nun verdiği teklifle, konu meclis tarafından müzakere edilmiş[900] Müzakereleri eşi Atıfet Hanım da takip etmiş ve göz yaşlarına hâkim olamamıştır.[901]

[898] İBBKA 967/433 numaralı ve 5 Aralık 1967 tarihli karar.
[899] İBBKA 968/316 numaralı ve 16 Mart 1968 tarihli karar.
[900] "İşcan Adı Veriliyor", *Milliyet,* 15 Mart 1968, 3.
[901] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî,* 609.

Teklif, önce mevzuata aykırı olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.[902] Yerel seçimlerin ardından iş başına gelen İstanbul Belediye Meclisi, Fahri Atabey'in başkanlığında yaptığı 26 Ekim 1968 tarihli toplantısında aldığı kararla, geçide resmen Haşim İşcan Geçidi adını vermiştir.[903]

Öte yandan İşcan'ın vefatından sonra varislerine Saraçhane Geçidi işlemleriyle ilgili 5261 lira 54 kuruşluk bir ödeme hesabı çıkarılmıştır.[904] Geçidin 30 Ekim 1965 tarihine kadar bitmesi şartıyla ihale edildiği müteahhidin sözünde durmaması üzerine tekrar ihale edilmiş ve bu sebeple inşaat sırasında fazla kereste kullanıldığı için Haşim İşcan ve bu dönemdeki yardımcılarından Ahmet Sönmez kusurlu bulunmuşlardır. İstanbul Belediyesi yetkilileri tarafından açılan dava 26 Nisan 1969 tarihinde görülmüş, 11 Mart 1968'de vefat eden Haşim İşcan'ın yerine varisleri, eşi Atıfet Hanım ile kızı Günaç Akgün ve yardımcısı Ahmet Sönmez mahkemeye çıkarılmıştır. Sönmez'in avukatı; *"Kereste sarfı konusu Belediye Encümeninden geçmiştir. İlgili yerlerde onaylanmıştır. Davanın hukuki olmaktan ziyade hissi ve politik sebeplerle açıldığı kanaatindeyiz"* demiştir.[905] Netice itibariyle kamu zararı olarak nitelendirilen para tahsil edilmiştir. Aile, torunu Aslı Akgün Kutay'ın beyanına göre Haşim Bey'in damadı Sermet Akgün'ün desteğiyle ödeyebilmiştir.[906]

Konuyla ilgili Avni Yiğitbaş adlı bir vatandaş, *Hürriyet* gazetesine mektup göndererek şu sözleri dile getirmiştir*; "...Bir İstanbullu, bir vatandaş olarak, buna tek kelime ile cevap veririm: PES! Haşim İşcan'ın vefatından sonra hiçbir iş yapmayan bir belediyeden ancak bu beklenir. Rahmetli sağlığında verdiği bir demeçte: "İstanbul Belediyesi'nde çalışanların maaşlarını, şu sağa, sola açtığım dükkanlardan, köşe başlarına yerleştirdiğim barakalardan çıkarıyorum…" demişti. Yalnız Haşim İşcan'ın Karaköy'e koyduğu bir barakadan ayda 12 bin lira aldığı hatırlanırsa İstanbul Belediyesi'nin, onun başındaki reisin ne büyük bir gaflet içinde bulunduğu anlaşılır. Ama üzülmedim. Bu belediyeden ancak bu beklenirdi. İyi ki Haşim Baba sağ değil, böyle bir şeyi duysaydı yine ölürdü. Zavallı İstanbul Belediyesi, kimlerin elinde!"*[907]

Saraçhane ve Unkapanı geçitleri yaya ve araç trafiğinin kesişmesini engellemiştir. Avrupa'nın en modern yol sistemlerinden biri olan yonca yaprağı metodu, Türkiye'de ilk kez Unkapanı'nda kullanılmıştır. İçinde 18 adet dükkânın yer aldığı Unkapanı geçidi, 30 Nisan 1964'te başlanmış, zeminin balçıklı olması sebebiyle bu alana 198 adet fore kazık çakılmıştır.

---

[902] İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kurum Arşivi: 968/134 numaralı ve 16 Mart 1968 tarihli karar.
[903] İBBKA, 968/545 numaralı ve 26 Ekim 1968 tarihli karar; Ek-49.
[904] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 623.
[905] "Haşim İşcan Aleyhine Tazminat Davası Açıldı", *Hürriyet*, 27 Nisan 1969, sy. 7542, 1, 7.
[906] Aslı Akgün Kutay ve Bilge Aracı ile görüşme, 15 Nisan 2022.
[907] "Serbest Kürsü: Haşim Baba Mahkemede!" *Hürriyet*, 30 Nisan 1969, sy. 7343, 2.

Her kazık 40 ton ağırlık taşıyacak kapasitede ve 30-35 metre uzunluklarına sahipti. Unkapanı yonca yaprağı geçidi, Eminönü-Eyüp ile Aksaray-Azapkapı arasında geçen araçların kesişimini engellemiştir. 27 metre genişliğe sahip olan üst geçidin uzunluğu 68 metreydi. 3 milyon lirayı aşkın bir maliyetle inşa edilen geçit, yaya ve araç trafiğini de birbirinden ayırmıştır.[908] Cumhurbaşkanı Sunay, Saraçhane geçidinden sonra Unkapanı geçidinin açılışını da yapmıştır.[909] Unkapanı kavşağında İ.E.T.T. idaresi tarafından kapalı duraklar inşa edilmiştir. Betondan inşa edilen duvarların üst kısımlarına demir doğrama monte edilmiş ve içerisine bir satış büfesi de konulmuştur. İstanbul Belediyesi tarafından büfeler kiraya verilmiş ve gelir sağlanması amaçlanmıştır.[910]

Unkapanı geçidinin inşaatı sürerken Mayıs 1965'te, çevrede bulunan barakalar istimlak edilmiştir. Nalburlara ait barakalar, 1957 yılında Unkapanı-Eminönü yolu istimlaki sırasında buraya alınmış, ardından burayı da terk etmek durumunda bırakılmışlardır. İstimlakin ardından başka bir yere geçme talepleri karşılanmayan nalburlar tepki göstermişlerdir.[911] 1965 yılı faaliyet raporuna göre, Unkapanı'nda 195 dükkân tahliye ettirilerek yıkılmıştır.[912]

Karaköy geçidinin inşasına 2 Nisan 1964 günü başlanmış ve 19 Temmuz 1965'te hızla tamamlanmıştır.[913] Başkan İşcan, geçidin yapımı sürerken her sabah 06.00 sularında inşaat sahasına gelir ve bir sandalyede oturarak işçilerle sohbet eder, çalışmaları denetlerdi.[914] Geçidin maliyeti 3,5 milyon lirayı bulmuştu ve şehir ekonomisine ciddi katkı sağlaması bekleniyordu. Akaryakıt ve aşınma bedeli olarak 1 milyon 270 bin lira, iş gücü kaybı olarak da yaklaşık 6 milyon lira olmak üzere yılda 7 milyon lirayı aşkın bir tasarruf sağlaması hedeflendi. Geçit, modern havalandırma, ısıtma, telefon ve su sistemlerine sahipti.[915] Kış aylarında ısıtılarak verilen hava sistemiyle donatılmış ve 1680 floresan aydınlatma yerleştirilmiştir.[916] Beş giriş ve çıkış kapısı bulunan geçidin maliyeti, yeraltına inşa edilen 23 dükkânın dört yılda ödeyeceği kiralarla karşılanacak şekilde planlamıştır.[917]

---

[908] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 609.
[909] "Saraçhane Geçidi İstanbulluların Hizmetinde", *İstanbul*, sy. 34, (Temmuz 1966): 2, 6; "Saraçhanebaşı Geçidi Törenle Hizmete Girdi", *Akşam,* 29 Temmuz 1966, 7.
[910] "Unkapanı Kapalı Durakları", *İstanbul,* sy. 33, (Haziran 1966): 27.
[911] "Unkapanı'nda Barakaların İstimlakine Başlandı", *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 1965, sy. 14645, 2.
[912] Haşim İşcan, *İstanbul Belediyesi'nin 1965 Faaliyet Raporu*, 25.
[913] "Karaköy Geçidi Açıldı", *Akşam,* 19 Temmuz 1965, 1.
[914] Aslı Akgün Kutay ve Bilge Aracı ile görüşme, 15 Nisan 2022.
[915] Karaköy Geçidi'ndeki esnaflar, geçidin faaliyete geçtiği dönemde havalandırma sistemine sahip ender yapılarından biri olduğunu aktardılar. Songül Güneş, 24.04.2024. tarihli görüşme.
[916] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 608.
[917] "Yeraltı Geçitleri", *İstanbul,* sy. 32, (Mayıs 1966): 15-17.

Karaköy meydanının düzenlenmesi işlemleri sırasında havalandırma sistemi için bir bacanın yükseltilmesi gerekmekteydi. Bunu sağlamak için Karaköy kafeteryası ve altındaki zemin kat inşaata ilave edildi. İnşasına 1.250.000 lira harcanan bu yapının zemin katı bir bankaya, kafeterya senelik 346 bin lira kira karşılığı yapının müteahhidine, baca üzerine saatli reklam koyma hakkı senelik 50 bin liradan bir başka bankaya verilmiş, böylece inşaata harcanan para, henüz inşaat bitmeden fazlasıyla tahsil edilmiştir. Ayrıca belediye yıllık 650 bin liralık bir gelire kavuşmuştur.[918]

İnşa edildiği dönemde, Türkiye'nin en büyük yeraltı geçidi olan ve 15 ayda tamamlanan yapıda su tesisatının unutulduğuna dair iddialar basında yer almıştır.[919] Belediye Fen İşleri Müdürü Ahmet Sönmez, geçidin plana uygun inşa edildiğini ve hiçbir tesisatın unutulmadığını, kırtasiye, manifatura gibi dükkanların yer alacağı bölüme su tesisatının konulmadığını beyan etmiştir. Geçidin inşası sırasında su isale hattı tesisinin unutulduğu iddiaları yalanlanarak kiralanan dükkanlara da su tesisatı yapıldığı belirtilmiştir. Yeraltı geçidinde inşa edilen tuvaletler ise yıllık 25 bin liradan 3 yıllığına kiralamıştır.[920] Geçidin bir planı yokken inşasına başlanması, şehirciler tarafından belediyenin amatör bir hareketi olarak değerlendirilmiştir.[921] Ancak İçişleri Bakanı Orhan Öztrak, imar çalışmalarının belirli bir plan ve program dahilinde yürütüldüğünü beyan etmiştir.[922]

Karaköy Meydanı ile ilgili çalışmaların uzaması basında eleştiri konusu olmuş, Tercüman gazetesi Fatih Sultan Mehmet'in Rumeli Hisarı'nı 3 ayda bitirdiğine referans vererek Karaköy Meydanı inşaatının 1-2 yıl daha süreceğini iddia eden bir yazı kaleme alınmıştır.[923] Ayrıca yer altının kazılmasından sonra çıkan su birikintileri sebebiyle, İşcan'ın geçidin yapımına başlamaktan dolayı pişman olduğuna dair haberler de basında yer almıştır.[924]

Türk Ticaret Bankası'nın sponsorluğunda Eminönü'nde iki yaya üstgeçidi tamamlanmıştır. Üst geçitlerin olduğu bölge, troleybüs hattının elektrik tellerinden dolayı

---

[918] Haşim İşcan, "Belediyemizin Şehre Kazandırdığı Bina ve Tesisler", 2-3; Ek-48.
[919] "Karaköy'deki Yeraltı Geçidinde Su Tesisatı Yapılması Unutulmuş", *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1965, sy. 14680, 1.
[920] "Yeraltı Geçidiyle İlgili Açıklama", *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1965, sy. 14681, 2; "Karaköy Geçidinde Tuvalet ve Su Var", *İstanbul*, sy. 34, (Temmuz 1966): 22.
[921] Mimar Zeki Sayar, Menderes döneminde başlayan imar hareketlerini de katarak*; "artık idarecilerin imarcılık devri geçmiş, mütehassıslar devri başlamıştır. Şehrimiz son on-on beş yıldan beri amatörlerin tatbikatını fazlasıyla tatmış ve icap eden dersi almıştır"* beyanında bulunmuştur. Zeki Sayar, "Amatör Belediyecilik", *Arkitekt*, 33, sy. 314, (1964): 3, 20.
[922] *TBMM Tutanak Dergisi*, c. 35, 55. Birleşim 55, 11 Şubat 1965, 485,
[923] "Karaköy Meydanı Bu Gidişle Ancak 1-2 Yıl Sonra Bitecek", *Tercüman*, 7 Nisan 1964, sy. 888, 7.
[924] "İşcan, Su Çıkıp Ortalığın Karışacağını Bilsem Hiç Karaköy'ü Kazar Mıydım" Dedi", *Tercüman*, 5 Mayıs 1964, 1.

tehlike az etmekteydi. Geçitlerin yapımı sürerken konu, meclis üyelerinden Kevork Kevorkyan tarafından İstanbul Belediye Meclisi gündemine taşındı. Belediye Meclisi, yayalar için risk taşıyan bu alanda büyük bir faciayı önlemek için gerekli tedbirlerin alınması yönünde temenni kararı almıştır.[925]

İstanbul Belediyesi'nin sıfır maliyetle şehre kazandırdığı eserlerden biri olan Eminönü üstgeçidi, halkın yoğun talebi karşısında henüz boyaları kurumadan hizmete alınmıştır.[926] İstanbul Belediyesi, Eminönü'nde inşa ettiği üstgeçitlere yerleştireceği reklam alanlarını 7 yıllığına Türk Ticaret Bankası'na kiralamıştır. Burhan Felek, *İstanbul* belediye dergisinde, Eminönü'nde inşa edilen üst geçitler için şunları yazmıştır; "*Belediye işlerinin iyi gitmeyen çok tarafları vardır. Bunların içinde düzelmesi mümkün olan ve olmayanları vardır. Belediye Başkanı Haşim Bey'in de hepimiz ve her fani gibi tenkit edilecek işleri ve huyları olabilir ama Eminönü'ne yaptığı köprüden dolayı başkanı tenkide imkân yoktur."*[927]

Göreve geldikten sonra planlamaları yapılıp inşasına başlanan geçitlerin bir bir açıldığı 1966 yılına Başkan İşcan, "geçitler yılı" adını koymuştur.[928] İşcan, geçit yapımıyla ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur; *"Benim gözümde bir Türk'ün kazaya uğraması milyonlarla ödenemeyecek maddi ve manevi bir ziyadır. Bir Türk'ün hiçbir değerle ölçüşemeyecek varlığına inanmış, yurduna ve onun değerlerine bağlı bir insan olduğum içindir ki, mesela yeraltı ve üstü geçitleri konusunda yapılan haksız hücumları her işimde olduğu gibi bütün bir metanetle ve kararımdan hiçbir şeyi değiştirmeden sükunetle karşılıyorum."*[929]

Azapkapı ve Aksaray geçitlerinin imar planları da bu dönemde İstanbul Belediye Meclisi'nden görüşüldü. Geçit yapımından daha önemli konular olduğunu belirten AP'li üye İhsan Yarsuvat, "*Haşim İşcan geçit yapacak, caka satacak"* demiştir. CHP'li üyelerin de karşılık vermesi üzerine tartışmalar büyümüş ve oy çokluğuna sahip olan AP grubunun etkisiyle geçitlerin imar planları reddedilmiştir.[930] Ancak Azapkapı ve Aksaray geçitleri, şehrin ihtiyaçlarına uygun biçimde planlanmış projelerdi ve 1966'da AP grubunun reddetmesine karşın 1968'de göreve gelen AP'li Belediye Başkanı Fahri Atabey döneminde inşası

[925] İBBKA, 967/445 numaralı ve 15 Aralık 1967 tarihli karar.
[926] "Eminönü Yaya Geçitleri ve Reklamcılıkta Yeni Bir Çığıra Doğru", *İstanbul,* sy. 51, (Aralık 1967): 1.
[927] Burhan Felek, "Eminönü'ndeki Köprüler", *İstanbul,* sy. 51, (Aralık 1967): 5.
[928] "1966 Yılı İstanbul İçin "Geçit İnşa Yılı" Olacaktır", *Akşam*, 8 Kasım 1965, 5.
[929] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 607.
[930] "Şehir Meclisi Azapkapı ve Aksaray İmar Planlarını Dün Reddetti", *Cumhuriyet,* 8 Ekim 1966, sy. 15155, 5; İBBKA, 966/467 numaralı ve 27 Ekim 1966 tarihli karar.

tamamlanarak 1970 yılında hizmete alındılar. Aksaray ve Azapkapı geçitleri, Atabey döneminin en önemli icraatları arasında gösterilmekteydi.[931]

4.6.2.İstanbul Metrosu

İstanbul, dünyanın ikinci metrosu olan Karaköy-Taksim tüneline sahip olmasına karşın yeraltı raylı sistemlerde yatırımları uzun süre gecikmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra da uzun yıllar metro çalışmaları için somut girişimlerin başlanması beklendi. Metronun İstanbul'un trafik çilesini bitirecek tek çare olduğu düşüncesi kamuoyunda hakimdi.[932] İstanbul'da metro için ilk çizimler 1867 yılında Fransız mühendis Eugene Henry Gavant tarafından yapılmış ve üzerinden 98 yıl geçmişti.[933]

Henry Prost da imar planında İstanbul için bir metro güzergahı tasarlamıştı. Bu hat üç kısımdan meydana gelmekte ve Yedikule-Eminönü, Haliç kısmı ve Karaköy-Taksim arası işletilecekti.[934] Ancak söz konusu proje hayata geçirilememiştir. DP döneminde de İstanbul'a metro planlamasıyla ilgili önemli girişimlerde bulunuldu. Yenikapı-Beyazıt-Şişli-Levent hattı üzerinde inşa edilmesi planlanan metronun yapım işi bir Fransız firmasına verilmişti. 3 Mayıs 1954 tarihinde dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Reisi Fahrettin Kerim Gökay'ın katılımıyla yapılan törenle sondaj işlemi başlatıldı. Hattın on beş durağı olacaktı ve on yıl içinde metronun tamamlanarak hizmete alınması amaçlandı. Metronun geçiş güzergahında bulunan Haliç'te yaya ve araç geçişinin mümkün olacağı bir köprü inşası planlandı fakat Nisan 1960'ta proje için çalışmalar başlatılmasına karşın hayata geçirilemedi.[935] Kent idaresi tarafından pek çok kez niyetlenen metro projelerinin genellikle aynı bölge üzerinde planlandığı anlaşılmaktadır.

Aralık 1963'te göreve gelen Başkan İşcan, "*İstanbulluların rahat seyahatlerini temin için elimdeki tüm imkanları kullanarak metroyu gerçekleştireceğim"* demiştir. İstanbul Belediyesi; Mecidiyeköy-Taksim-Galatasaray-Tophane-Karaköy-Eminönü-Sirkeci-Beyazıt-

[931] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 715.
[932] Orhan Peksayar, "Metro İçin 460 Milyon Lazım", *Milliyet,* 5 Nisan 1964, 1; Ek-47.
[933] Çizimler, İ.E.T.T. arşivinde muhafaza edilmekteydi. Orhan Erinç, "Metronun Gerçekleşmesi İçin 98 Yıldır Gayret Ediliyor", *Cumhuriyet,* 25 Mart 1965, sy. 601, 2; Zeynep Çelik, *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti: Değişen İstanbul,* (İstanbul: Türkiye iş Bankası, 2016), 126.
[934] F. Cana Birsel ve Pierre Pinon, *İmparatorluk Başkentinden Cumhuriyet'in Modern Kentine: Henri Prost'un İstanbul Planlaması (1936-1951)*, (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010), 338.
[935] Tuna, "1950-1960 Yılları Arasında İstanbul'da Kentleşme ve İmar Faaliyetlerine Genel Bakış", 402.

Aksaray ve Yenikapı arasında 12 kilometre uzunluğunda bir metro hattını 1964 programına dahil etmiştir. Programa alınan hattın inşası için yerli ve yabancı şirketlerden teklif istemiştir.[936]

Metro için bir Alman firması talip olmuş ve konuyla ilgili Başkan İşcan ile görüşmüştür. Diğer firmaların da teklifini bekleyen İstanbul Belediyesi'nin önceliği proje inşaatının firmaya ait olması ve belediyeye ödemede kolaylık göstermesiydi.[937] 1965 yılının şubat ayında, bir İtalyan-Fransız ortaklığı Mecidiyeköy-Yenikapı metrosu için teklif vermiş, buna göre metro 2 yıl içinde tamamlanacak ve 600 milyon liraya mal olacaktır. Ayrıca bir Rus firması da teklifte bulunmuştur. Teklifler Planlama Müdürlüğü tarafından incelemeye alınmıştır.[938] Yabancı firmalardan gelmeye devam eden tekliflerden birinde, metronun Karaköy ile Unkapanı köprüleri arasında inşa edilecek olan üçüncü köprünün üzerinden geçirme ve iki köprü arasında deniz altından geçirme önerileri yer alıyordu.[939]

Kentlerde ulusal ve uluslararası ölçekteki yatırımlar, şüphesiz ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik iş birliğinden etkilenmektedir. Türkiye'nin DP iktidarı döneminde ABD ile yürüttüğü yakın ilişkiler 1964'te Kıbrıs krizi üzerine Başkan Johnson'un gönderdiği mektupla hayal kırıklığı yaşatmış ve Türkiye, 1960-1980 yılları arasında çok yönlü dış politika stratejisi izlemeye başlamıştır. 1960-1964 yılları arasında, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile ekonomik ve siyasi ilişkilerde normalleşme seviyesinde ilerletilmiş, 1965 yılından sonra ise iş birliği sürecine girilmiştir. SSCB Dışişleri Bakanı Andrey Andreyeviç Gromiko, 17-22 Mayıs 1965 tarihleri arasında Türkiye'de resmi bir ziyarette bulunmuştur.[940] Gromiko'nun ziyaretinden birkaç gün sonra Başkan İşcan, meclis üyeleri ve bürokratlardan oluşan bir heyetle Leningrad'a bir resmi ziyaret yapmaya hazırlanmıştır.

Ziyaret, ekonomik iş birliği ve Ruslardan İstanbul'un yatırımları için ihtiyaç duyulan kredileri sağlamak amacıyla planlanmıştır.[941] Davet üzerine Leningrad'a gidecek heyet, İşcan'ın riyasetinde bürokrat ve meclis üyelerinden oluşacaktı. Belediye Meclisi tarafından, üyelerden; Nurullah Gezgin, Osman Özer ve Mustafa Kara heyete seçilen isimler oldu.[942] İşcan, beraberindeki beş kişilik heyetle 24 Mayıs 1965'te belediyecilik hizmetlerini incelemek ve asma köprü teklifini değerlendirmek üzere Leningrad'a gitti.[943]

---

936 "İstanbul Metro Hattı 1964 Programına Alındı", *Cumhuriyet,* 9 Şubat 1964, sy. 11498, 1.
937 "Metroyu Bir Alman Firması Yapmak İstiyor", *Cumhuriyet,* 25 Şubat 1964, sy. 14212, 2.
938 "Metro İçin Teklifler Artıyor", *Cumhuriyet* 18 Şubat 1965, sy. 14566, 2.
939 "Metro İçin Çeşitli Teklifler Var", *Cumhuriyet,* 2 Mart 1964, sy. 14218, 2.
940 Ebru Gençalp, "Türk Basınında İkili Ziyaretler Boyutunda Türk-Sovyet İlişkileri (1965-1980)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* 14, sy. 29, (Güz 2014): 320-321.
941 "Belediye Heyeti Leningrad'a Gidiyor", *Cumhuriyet* 20 Mart 1965, sy. 14596, 2.
942 İBBKA 965/149 numaralı ve 17 Mart 1965 tarihli karar.
943 "H. İşcan Yarın Leningrad'a Gidiyor", *Cumhuriyet,* 23 Mayıs 1965, sy. 14657, 2.

Ziyareti sırasında Rusya'da Başbakan Kosigin tarafından kabul edilen Başkan İşcan, dönüşte çok iyi teklifler aldığını belirterek, "*Ben İstanbul'un metro biletini kestim, gerisi hükümetin evet demesine kaldı"* demiştir. Yenikapı-Mecidiyeköy arasına yapılması planlanan 12 kilometrelik metro hattı ve İstanbul Boğazı'na yapımı düşünülen asma köprü için teklifler alan İşcan; "*Kosigin bana bütün bunlar için bizden nakit para istemeyeceklerini, metro ve köprüyü uzun vade ile mal karşılığında*[944] *yapacaklarını bildirdi ve sonunda nasıl olsa Başbakanınız buraya gelecek onunla bir kere daha görüşürüz, tamam derse faaliyete geçeriz"* dediğini beyan etmiştir. 600 milyon liraya mal olacak yatırımlar karşılığında Rusya, mal ihracatı talep etmişti. İşcan, Rusya ziyareti sonrasında aldığı teklifleri ve değerlendirmelerini rapor halinde cumhurbaşkanına ve başbakana sunmuş, hükümetin Rus teklifini kabul edeceğine dair düşüncesini kamuoyuyla paylaşmıştır.[945]

1965 yılında, Ankara Belediye Başkanı Halil Sezai Erkut'un davetlisi olarak Türkiye'ye gelen Moskova Belediye Başkanı Vladimir Promislov, Haşim İşcan'ı da makamında ziyaret etmiş ve İstanbul'un hızlı bir şekilde metroya kavuşması gerektiğini dile getirmiştir. *Akşam* gazetesiyle bir mülakat yapan Promislov, "*Türk hükümeti henüz bize bir müracaatta bulunmamıştır"* demiştir.[946] İşcan, "*İstanbul'un meseleleri, yalnız İstanbul Belediyesi'nin meseleleri değildir"* ifadesini kullanmıştır. Asma köprü projesi de Demirel hükümetinin programında yer alan bir projeydi. Belediye, hükümetin İstanbul Metrosu için "evet" demesini beklemekteydi. Metronun faaliyete geçmesi durumunda İstanbul trafiğinin %45 oranında rahatlayacağı öngörülmüştür. Ruslarla yapılan görüşme herhangi bir anlaşmaya dönüşmediği için sözde kalmıştır.[947] Rus yetkililer, İstanbul'un metro konusundaki potansiyelinin farkındaydı. Konu, TBMM Başkanı Kemal Güven'in 1974 yılında SSCB ziyaretinde tekrar gündeme gelmiş ve Rus yetkililer, İstanbul ve Ankara'da metro yapmak istediklerini beyan etmişlerdir.[948] Ancak bu konuda herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır.

1966 yılının eylül ayında İstanbul Belediyesi önemli bir gelişmeye sahne oldu. Ulaştırma Bakanlığı Müsteşarı Ferruh İlter, Devlet Demir Yolları Genel Müdürü Kazım Yurdakul, Denizcilik Bankası Genel Müdürü Nedret Utkan ve THY Genel Müdürü Agasi Şen, Haşim İşcan'a bir ziyarette bulundular. Görüşmede, Devlet Demir Yolları Genel Müdürü

[944] Birçok kaynakta ve ailesinin aktarımında bu malların narenciye ürünleri olduğuna dair kayıtlar yer almaktadır. Aslı Akgün Kutay ve Bilge Aracı ile görüşme 15 Nisan 2022.
[945] "Metroyu Rusya Yapmak İstiyor", *Akşam,* 11 Temmuz 1965, 5.
[946] "Moskova Belediye Başkanı "İstanbul'un Trafik Derdi Metro ile Çözülür" Dedi, *Akşam*, 15 Kasım 1965, 1, 7.
[947] "İstanbul "Yardım" Bekliyor", *Akşam*, 13 Kasım 1965, 5.
[948] Gençalp, "Türk Basınında İkili Ziyaretler Boyutunda Türk-Sovyet İlişkileri (1965-1980)", 337.

tarafından İstanbul metrosunun yapımı için bir teklif yapılmıştır. Kazım Yurdakul, İstanbul'da trafiğin gittikçe karmaşık bir hal aldığını, bu sebeple metronun bir mecburiyet olduğunu ifade ederek şu açıklamayı yapmıştır;

"İstanbul metrosunu millî imkanlarımızla yapmaya muktedir olduğumuzu ispat eden teklifimizi Sayın Belediye Reisimize takdim etmek üzereyim. İstanbul metrosunu yapmanın Türk zekâ ve kabiliyetinin bir örneğini vereceğini söylemek bizi küçültür. Bu bizim için katiyen güç bir iş değildir. Birçok meselelerde daima küçümsenen ve bu yüzden dışarıdan medet umulmağa kadar varan davranışlar, Türk müesseselerine, idare adamına, mühendise ve teknisyenine ve büyük eserler yaratmış ve yaratmak heyecanında olan Türk işçisine az inanmaktan ileri gelmektedir. Teklifimiz bu anlayışın hatalı olduğunu ispat edecektir. İstanbul metrosu inşası dört mühim kısma ayrılmaktadır. Birincisi, etüt ve projelerinin hazırlanması, bunu mütehassıs firmalarla iş birliği halinde yapacağız. İkinci kısmı tünellerin açılmasıdır. Bu hususta devlet sektörü ile hususi sektörün müşterek çalışmasının numunesini vereceğiz. Üçüncü kısım ray döşeme, istasyonlar, elektrifikasyon, otomatik sinyalizasyon işleri, vagon ve elektrikli lokomotifler kısmıdır. Bu tamamen bizim iş sahamız olup plan gereğince halen imali ile meşgul olduğumuz mevzulardır. Bunlardan yalnız elektrikli lokomotif imaline kısa zamanda başlanacaktır. Diğerlerini yapıyoruz. Dördüncü kısım tünelin Haliç'in üzerinden geçmesi dolayısıyla üçüncü Haliç köprüsü kısmıdır. Çelik köprü imalinde diyebilirim ki rakipsiz ihtisas sahibi Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yollarıdır."

Köprünün dubalar kısmı için Denizcilik Bankası ile prensip mutabakatına varmış olduklarını belirtmiştir. Genel Müdür Yurdakul, metronun kendileri için zor bir iş olmadığını ve bu inşaat vesilesiyle binlerce yurttaşa iş sahası açılacağını beyan ederek, finansman kısmının da hükümet tarafından destekleneceğini sözlerine eklemiştir. Başkan İşcan, teklif için teşekkür ederek İstanbul Belediyesi'nin derhal metro güzergahına ring seferleri koymak için çalışmalara başlanacağını ifade etmiştir.[949]

Başkan İşcan, 6 Haziran 1967'de İstanbul Radyosu'na verdiği bir mülakatta, çalışmaları hakkında bilgi vermiş, yatırımlar için gerekli kaynak yetersizliğinden dem vurmuştur. Yolların asfaltlanması için 500 bin liraya ihtiyaç olduğunu, trafik sorununun çözülebilmesi için de metronun şart olduğunu ifade etmiştir. Belediyenin yatırımları gerçekleştirmek için gereken mali güce sahip olmadığını, düzenli gelir kaynağına kavuşturulması gerektiğini veya devlet yardımının şart olduğunu dile getirmiştir. İşcan, *"hemşerilerimin temiz, ferah, emin ve rahat*

[949] "D.D.Y. Belediyeye İstanbul Metrosu İçin Teklif Yaptı", *İstanbul*, sy. 37, (Ekim 1966): 29.

yollara kavuştuğunu görmek, en samimi düşüncemdir. Çalışmalarımızın hedefi bu gayeye süratle erişebilmektir" demiştir.[950]

Dönemin İmar ve İskân Bakanı Bilgiç ise, İstanbul'da çevre yollar yapılırsa metroya ihtiyaç kalmayacağını ifade etmiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, İstanbul'a ya bir asma köprü ya da bir su altı tüneli yapılacağının yer aldığını, ancak Boğaz Köprüsü'nün İstanbul'un trafik problemini çözeceği fikrine katılmadığını söylemiştir.[951] Metro meselesi, İşcan'dan sonra göreve gelen başkanların da gündeminde yer almaya devam etmiştir. 1968-1973 yılları arasında İstanbul Belediye Başkanlığı yapan Fahri Atabey'in, 1972'de beyan ettiği 24 kilometrelik metro projesi, 3 milyar 750 milyon liraya mal olacaktı. 1978 yılında, dönemin İstanbul Belediye Başkanı Aytekin Kotil, 10 kilometrelik bir metro hattı planlamış ve metronun 4 yıl sonra işletmeye açılacağını beyan etmiştir.[952]

27 Ekim 1965 tarihinde, İstanbul Belediye Meclisi'nin AP'li üyeleri, Sadettin Bodur, Şirzad Ulusoy, Şinasi Uçbaşaran ve Kâmil Öğütlüler tarafından, Boğaz Köprüsü'nün yapımına başlanmasına dair bir temenni kararı alınmasına yönelik bir takrir verilmiştir. Takrirde uzun yıllar kamuoyunu meşgul eden, bütün plan ve detayları tamamlanıp ihale safhasına gelmiş olan Boğaz Köprüsü projesinin inşaatına derhal başlanması için alınacak temenni kararının Başbakan Süleyman Demirel'e ulaştırılması istenmiştir. Öneri aynen kabul edilmiştir.[953]

4.7.Su ve Elektrik

Osmanlı Devleti döneminde şehrin su işleri imtiyazlı şirketler eliyle idare edilmekteydi. Cumhuriyetin ilanından sonra imtiyazlı şirketler sırasıyla millileştirilmiş, bunlardan biri olan Terkos Su Şirketi'nin İstanbul Belediyesi'ne devri bakanlar kurulu tarafından 1932 yılında onaylanmıştır.[954] 1 Haziran 1933'te *2226 sayılı İstanbul Belediyesi'ne Bağlı "Belediye Sular İdaresi" Teşkili Hakkında Kanun*, resmî gazetede yayımlanarak yürürlüğe girdi.[955] Nisan 1966'a gelindiğinde İstanbul Sular İdaresi, genel müdürlük seviyesine yükseltilmiş ve İstanbul Belediyesi'ne bağlı genel müdürlüklerin sayısı İ.E.T.T. ile ikiye çıkmıştır. Genel müdürlüğün

[950] "İşcan, "Metro Şart" Diyor", *Cumhuriyet,* 7 Haziran 1967, sy. 15392, 5.
[951] "Bilgiç: İstanbul'da Çevre Yolları Yapılırsa Metro ve Köprüye İhtiyaç Kalmaz", *Cumhuriyet,* 23 Ekim 1967, sy. 15530, 5.
[952] Taha Toros Arşivi: 001503824006.
[953] İBBKA 965/334 numaralı ve 27 Ekim 1965 tarihli karar.
[954] Güneş, *İstanbul'un Son Şehremini Muhittin Üstündağ,* 95.
[955] Resmî Gazete, 01.06.1933, sy. 2416, 2589.

başına, Sular İdaresinin kurulduğu 1933 yılından beri çalışan 40 yıllık mühendis Kerim Esmer atanmıştır.[956]

28.000 hektarlık alana yayılmış olan İstanbul'un, 2 milyonluk nüfusu her yıl yaklaşık 140 bin kişi artmaktaydı.[957] Sular İdaresinin verdiği bilgilere göre İstanbul'un günlük su ihtiyacı 525 bin metreküptü. Ancak bunun yalnızca %33'ü karşılanabiliyordu. Devletin desteği olmadan su meselesinin çözülmesi zordu. Başkan İşcan'ın verdiği bilgilere göre, isale hatlarının %33'ü bozuk, su sorunun halli için 950 milyon lira gerekmekte, kanalizasyonlar için 2 milyar 225 milyon lira lazımdı.

Silahtarağa elektrik santralinin tevsii gerekmekte, bu yapılmadığı için de yıllık 20 milyon liralık kömür israf edilmekteydi. Ambarlı santralinin de inşa edilmesi gerekmekteydi.[958] İstanbul'un elektrik ihtiyacının karşılanması için Silahtarağa Santrali'nin 120.000 kilovatlık azami kapasiteyle çalıştırılarak üretim yapabilecek hale getirilebilmesi için Başkan Yardımcısı Kamuran Baydur'un başkanlığında bir komisyon oluşturulmuş ve komisyonun raporuna istinaden Etibank'tan 10 sene vade ve %8 faizle verilmesi öngörülen 3,5 milyon liralık kredi alınması için ait gerekli formaliteler tamamlanmıştır. Enerji ve tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın aracılığıyla ile alınacak bu kredi, İ.E.T.T.'ye İstanbul Belediyesi kefaletiyle verilecekti. Ancak İ.E.T.T.'nin geçmiş yıl bilançosu ve mali durumun tetkiki sırasında müşahede edildiğinde, alacaklarının tedbirli biçimde tahsil etmesi gerektiği kanısına varılmıştır. İstanbul Belediye Meclisi, borçlanma için gerekli onayı vermiştir.[959]

1965 yılında iktidara gelen Adalet Partisi'nin lideri Süleyman Demirel'in Devlet Su İşleri'nde genel müdürlük tecrübesi meselenin çözümü için bir şanstı. Haşim İşcan'ın yoğun girişimleriyle 1966 yılında Devlet Su İşleri, 2-3 yıl içinde Alibey barajın tamamlanması için çalışmalara başladı. Su probleminin çözümü için şehre ilk etapta günde 100 bin metreküp su tedarik etmesi beklenen barajın kapasitesinin daha sonra 230 bin metreküpten 330 bin metreküpe çıkarılması hedeflendi. Bu çalışma tamamlandıktan sonra da Ömerli Barajının yapımına başlanması planlandı.[960]

---

[956] "Sular İdaresi Umumi Müdürlük Oldu", *İstanbul,* sy. 32, (Mayıs 1966): 6.
[957] Haşim İşcan, *İstanbul Belediyesi'nin 1965 Faaliyet Raporu*, 26.
[958] "Cumhurbaşkanı, İstanbul'un Sorunları Hakkında Bilgi Aldı", *İstanbul*, sy. 34, (Temmuz 1966): 3, 31.
[959] İBBKA 964/357 numaralı ve 27 Temmuz 1964 tarihli karar.
[960] "Alibey Barajı, İstanbul'a Günde 100 Bin Metreküp Fazla Su Temin Edecek", *İstanbul,* sy. 34, (Temmuz 1966): 22; "Şehre Günde 330.000 Metreküp Su Verilecek", *Cumhuriyet,* 29 Ekim 1966, sy. 15176, 5; "Alibey Deresi Baraj İnşaatı Hazırlıkları", *İstanbul* sy. 33, (Haziran 1966): 16.

İstanbul'un Kurbağalıdere, Sarıyer ve Ayamama derelerinin ıslahı için belediyenin bir yıllık bütçesinden daha fazla kaynağa ve 25 yıla ihtiyaç olduğu Fen İşleri Müdürlüğü tarafından belirtilmiştir.[961]

Başbakan Demirel, İstanbul Belediyesi'ne 1966 yılının son günlerinde bir ziyarette bulunmuş, belediye meclis üyeleriyle de bir araya gelmiştir. AP'li meclis üyelerinin bulunduğu sırada oturan Demirel Belediye Sular İdaresi'nin bütçe görüşmelerini izlemiş, ardından kürsüye çıkarak yaptığı konuşmada, "*...Hakikaten demokratik gelişmenin çok iyi bir örneği olarak meclisinizin çalışmalarını zikretmek gerekir. ...İstanbul'un 2,5 milyon nüfusunun 2 milyonu belediye sınırları içerisinde 500 bini de köyde yaşıyor. İstanbul'a daha iyi hizmet için daha iyi kompozisyonlar düşünmek gerektir"* diyen Demirel, İstanbul'un imar planı için de uzun vadeli konuları içine alan bir imar planı düşünmenin şart olduğunu ifade etmiştir. Konuşmasında gecekondu meselesine de değinen Demirel, bunun bir vaka olduğunu ve vakaların kabul edilmek zorunda olduğunu söyleyerek İstanbul'da 130 bin gecekonduda 650 bin kişinin yaşadığını, Ankara'da bu sayının 80 bin, İzmir'de ise 40 bin gecekondu bulunduğunu dile getirmiş, elektriksiz gecekondulardan 20 binine 1966 yılı içinde elektrik sağladıklarını beyan etmiştir.

İşsizlik sorunun çözümü ve sanayi için elektriği sağlamak zorunda olduklarını ifade eden Demirel, sanayi ülkelerinin tamamında insan başına 1500 kilovat saatin üstünde elektrik üretildiğini, Türkiye'de ise 120 kilovat saat sağlanabildiğini dile getirmiştir. Şehrin su problemine de değinen Demirel, Alibey ve Ömerli barajlarının İstanbul'un 1980 yılına kadarki ihtiyacını temin edeceği öngörüsünde bulunmuştur. İstanbul'un ulaşım sorununa ilişkin de açıklamalarda bulunan Demirel, çevre yolu ve boğaz köprüsünün mecburiyet haline geldiğini, bunların ikinci kalkınma planı döneminde ele alınacağını belirtmiştir.[962] 28 Aralık 1966'da Alibey barajının temeli Demirel tarafından atılmıştır.[963]

İ.E.T.T. Genel Müdürlüğü, şehrin bazı mahallelerini karanlıktan kurtarmak amacıyla 2 bin adet lamba temin etme kararı almıştır. Ayrıca Taksim Anıtı'nın her akşam aydınlık olması için, projektörlerle altı ayrı bölüme lambalar yerleştirilmiştir. Unkapanı yonca yaprağının yeraltı ve yer üstü kısımlarına da elektrik tesisatı döşemek için çalışmalar yapılmıştır.[964]

---

[961] "İstanbul'un Kanalizasyonu 25 Yılda Tamamlanacak", *Hürriyet*, 1 Mart 1966, sy. 6407, 2.
[962] "Başbakan Demirel, "Kalkınma Savaşını Vatan Sathının Her Karışında Yapacağız" Dedi", *İstanbul*, sy. 40, (Ocak 1967): 1-2; "Demirel Dün Belediye Meclisi'nde de Konuştu", *Cumhuriyet*, 28 Aralık 1966, sy. 15236, 5.
[963] "Ambarlı Santrali ve Alibey Barajı", *İstanbul*, sy. 40, (Ocak 1967): 1-22.
[964] "Kenar Semtlere Yeniden İki Bin Lamba Takılacak", *Hürriyet*, 5 Şubat1966, sy. 6383, 2.

İstanbul'un elektrik ihtiyacını karşılayacak olan Ambarlı termik santrali, Alibey barajının temeli atıldığı gün, 28 Aralık 1966'da Başbakan Demirel tarafında açılmıştır.[965]

Ayrıca, Birleşmiş Milletler Özel Fonu, İstanbul'un su ve kanalizasyon problemlerini incelemek için hazırlanacak planın finansmanını sağlayacak mali yardımı temin etmek maksadıyla 1.300.000 dolar hibe etmiştir.[966] Sular İdaresi ile Dünya Sağlık Örgütü arasında yürütülen temaslar neticesinde su tesislerinin planlanmasında kredi ve kanal inşa işlemleri konusunda destek verileceği beyan edilmiştir. Böylece DSÖ, İstanbul'a sıhhi şartlarda su temin edilmesi için gereken etütleri yapmak amacıyla 2,5 milyon dolarlık bir kredi açmaya karar vermiş ve şehrin su meselesini çözmeyi teklif etmiştir. Sağlanacak kredinin uygun faizle alınacağı ve 40 yıllık vadeyle ödeneceği belirtilmiştir. Kredi, aşamalı olarak gönderilecek, tesisler de buna paralel olarak inşa edilecektir.[967] 1965 yılında ilk 1 milyon dolarlık kredi kullanıma açılmıştır.[968]

1967 yılına gelindiğinde, yaz aylarında İstanbul susuzluktan adeta kırılıyordu. Şehrin ihtiyacının yarısı kadar su verilebiliyordu. Bu durum pek çok salgın hastalık riskini de beraberinde getirmiştir.[969] Şehrin su durumu, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı aracılığıyla Dünya Sağlık Örgütü'ne bildirilmiştir.[970]

Sular İdaresi, 3 milyon liralık bir yatırımla şehre su verilmesini sağlayan elektriği, ana elektrik şebekesinden ayırmayı planlamış, böylelikle elektrik kesintilerinde suyun da kesilmesini engellemeyi hedeflemiştir.[971] İstanbul'da su problemi devam ettiğinden şehirde sular düzenli verilememekteydi. Sular İdaresi Genel Müdürlüğü, şehre verilen suyun saat 05.00-19.00 arası normal basınçtan verildiğini, saat 19.00'dan sonra ise suların kesildiğini ifade ederek, büyük bina sahiplerine özel su depoları yapmaları çağrısında bulunmuştur. Suların akşam 19.00'da kesilmesi, bir sonraki gün su verilmeye başlanması için gerekliydi.[972]

İstanbul Belediyesi'nin bulduğu çözüm yollarından biri de sokaklardaki çeşme sayısının arttırılmasıydı. Birçok noktada tarihi çeşmelerin yer aldığı İstanbul'da halkın su ihtiyacını karşılamaya yönelik yeni çeşmeler inşa edilmiştir.[973] Zeytinburnu'ndaki evlere su verilmesi için

[965] "Ambarlı Santrali ve Alibey Barajı", *İstanbul*, sy. 40, (Ocak 1967): 2.
[966], "İstanbul'a Ait Su ve Kanalizasyon Çalışmaları", *İstanbul*, sy. 33, (Ağustos 1966): 7.
[967] "İstanbul'un Kanalizasyon ve Su Meseleleri Halledilecek", *Hürriyet*, 15 Ocak 1966, sy. 6364, 2.
[968] Haşim İşcan, *İstanbul Belediyesi'nin 1965 Faaliyet Raporu*, 10.
[969] "İstanbul'a İhtiyacın Yarısı Kadar Su Verilebiliyor", *Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1967, sy. 15458, 1.
[970] "İstanbul'un Su Durumu Dünya Sağlık Teşkilatına Bildirildi", *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1967, sy. 15459, 1.
[971] "Su İçin Ayrı Bir Cereyan Verme Tesisi Kuruluyor", *Hürriyet*, 11 Nisan 1966, sy. 6444, 2.
[972] "Binalara Yedek Su Deposu Yapılması Tavsiye Ediliyor", *İstanbul*, sy. 34, (Temmuz 1966): 22.
[973] "İstanbul'a Ait Su ve Kanalizasyon Çalışmaları", *İstanbul*, sy. 33, (Ağustos 1966): 7.

1964 yılı içerisinde 43 çeşme açılarak su soruna geçici çözüm sağlanmış, çalışmalar Ocak 1965'te hızlandırılmıştır. Evlere su verilmesi başarıldığı takdirde ise çeşme sayılarının arttırılmaması kararlaştırılmıştır.[974] Şehrin su şebekesi bulunmayan bölgelerinde 1964-1966 yılları arasında 200 çeşme inşa edilerek hizmete alınmıştır. Toplam 1174 çeşmenin bulunduğu İstanbul'a yaklaşık 70 çeşmenin daha tesis edilmesi planlanmıştır.[975]

1965 yılında, apartmanlarda bulunan su sayaçlarının ev sahibi ile kiracılar arasında ihtilafa sebep olmasından dolayı her daireye birer su sayacı konulması kararlaştırılmıştır.[976] Başkan İşcan, yetkililere şehrin su şebekesi bulunmayan bölgelerinde belirli noktalara çeşmeler tesis edilmesi talimatını vermiş, 1966'da Zeytinburnu ilçesinde ilave 25 çeşme yapılarak hizmete alınmıştır.[977] İstanbul Belediye Meclisi, şehrin bazı semtlerinde bulunan çeşmelerin, modern apartmanların arasında kaldıkları için çocukların oyun alanı haline geldiğini, işlevini kaybeden çeşmelerin kapatılarak ihtiyaç duyulan başka noktalarda açılması için bir karar almış, 7 Ocak 1966'da Başkan İşcan tarafından onaylanmıştır.[978]

4.8. Çevre, Temizlik ve Halk Sağlığı

İstanbul'un temizlik meselesi, dönemin en önemli sorunlardan biriydi. Çöplerin modern tekniklerle toplanması ve imhası için gereken yatırımlar yapılamamıştı. İşcan göreve gelmeden önce selefi Necdet Uğur döneminde, İstanbul'un temizlik araçları ihtiyacı karşılamaktan uzaktı. Kentin ihtiyacı olan çöp imha fırınları tesis edilememişti. Altyapı hizmetlerinin yetersizliği sebebiyle kirli suların caddelere akması engellenemiyordu.[979] Başkan İşcan, göreve geldikten sonra çöp toplama araçlarının sayısını artırmaya çalıştı. İşcan, temizlikle ilgili şikayetlerin kendilerini de üzdüğünü, sorunu en kısa zamanda halledeceklerini açıklamıştır. Geçici bir çözüm olarak ara sokakları atlı arabalarla temizleme kararı aldıklarını da beyan etmiştir.[980]

Milliyet gazetesinde, Bayrampaşa'da büyük bir alanın çöp istasyonu haline geldiği haberinin yer alması üzerine, Başkan İşcan hemen ertesi gün belirtilen yere gitmiş, alanda yer

[974] "Zeytinburnu'ndaki Gecekondulara Su Verilecek", *Cumhuriyet,* 26 Ocak 1965, sy. 14545, 2.
[975] "2 Senede 200 Halk Çeşmesi Açıldı", *İstanbul,* sy. 34, (Temmuz 1966): 22.
[976] "Apartmanların Her Dairesine Su Sayacı Konacak", *Cumhuriyet,* 27 Ocak 1965, sy. 14546, 2.
[977] "Zeytinburnu'nda Yeniden 25 Halk Çeşmesi Açılıyor", *İstanbul,* sy. 33, (Haziran 1966): 17.
[978] İBBKA, 965/446 numaralı ve 28 Aralık 1965 tarihli karar.
[979] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 581.
[980] "Belediye Başkanı Yapılacak İşleri Anlattı", *İller ve Belediyeler Dergisi,* 20, sy. 220, (Şubat 1964): 96.

alan çöplerin gömülmesi ve tekrar çöp dökülmemesi talimatını vermiştir.[981] Çöp imha merkezlerinde dozer bulunmamasından dolayı imha edilemeyen çöpler belediye ekipleri tarafından denize dökülmüştür. Denize dökülen çöpler, Kumkapı ve Yenikapı sahillerinde toplanarak kokuya sebep olmuştur.[982]

İşcan, şehrin temizlik meselesinin üç yıl içinde çözüleceğine inandığını belirtmiştir. Ancak şehrin temizlik vergisini bütçesine katamıyor oluşu da yükü arttıran bir başka etmendi. Örneğin günlük tonlarca çöp çıkaran işletmelerinden Hilton Oteli Emekli Sandığı Kanuna bağlı olduğundan dolayı belediyeye temizlik vergisi ödemiyordu. Pera Palas ise yıllık 24 bin liralık çöp maliyetine karşılık 191 lira 25 kuruş vergi vermekteydi.[983] Daha önceleri çöplerin denize döküldüğü İstanbul'da deniz kirliliğinin artması sonucu bu yöntemden vazgeçilmiş ve şehrin uzak bölgelerine çöplerin atılarak iş makinalarının yardımıyla ezilmesi usulü benimsenmişti. Ancak çöp araçlarının şehrin uzak bölgelerine gidip gelmesi zaman ve maliyet bakımında faydasız bulunmuştu. Ayrıca bu metot, halk sağlığını tehdit ederek bulaşıcı hastalıklara sebebiyet vermekteydi. Bir diğer sakınca da başıboş köpeklerin çoğalmasına ve sızıntı yaparak yeraltı sularının kirlenmesine neden olmasıydı.

Belediye Meclis İkinci Başkanvekili İhsan Yarsuvat, bir takrir vererek konuyu gündeme taşımıştır. Yarsuvat takririnde; İstanbul'da artan sıcakların evlerde biriken çöplerin kokmasına, sinek yuvası haline gelmesine ve bu durumun gün geçtikçe artmasına sebep olduğunu beyan etmiştir. Yarsuvat'a göre, göreve geldiği günden beri çöp toplama mevzularında belediye başkanlığına havale edilen takrirlerin ve şifahen vuku bulan temenni, talep ve tenkitler Belediye Başkanını olumlu yönde harekete geçirememiştir. İstanbulluların çöp vergisi adı altında belediyeye para ödediğini, belediyenin vergiyi aldığını fakat kendisine yüklenen vazifeyi yapmadığını dile getirmiştir.

İstanbul Belediye Meclisi'nin bir üyesi olarak halkla ve ızdırap çekenlerle doğrudan doğruya kendilerinin muhatap olduklarını, vatandaşın 15 günde veya ayda bir kez dahi sokaklarına çöp arabalarının gelmediğini yüzlerine haykırdıklarını ifade etmiştir. Vazifesine müdrik bir belediyenin ve başkanının her şeyden önce, hatta yeraltı geçitlerinden evvel bu sıhhatle alakalı çöp işini halletmesi gerektiğini söylemiştir. Yarsuvat ayrıca, Ayasofya ile Sultanahmet arasında inşa edilen havuz projesinin bir fantezi olduğunu, zorunlu olmadığı halde

[981] "Şehir İçindeki Çöplük Kalkıyor", *Milliyet*, 20 Şubat 1964, 1.
[982] "Belediye Yeniden Çöpleri Denize Dökmeye Başladı", *Cumhuriyet*, 5 Mart 1964, sy. 14221, 1.
[983] "Belediye Şehirde 3 Çöp Fabrikası Kurduracak", *Akşam*, 11 Kasım 1965, 5; Haşim İşcan, *İstanbul Belediyesi'nin 1965 Faaliyet Raporu*, 28.

usulsüz ve kanunsuz biçimde Florya'da bulunan başkanlık köşküne kat ilavesi için paralar sarf eden belediye başkanının en az iki günde bir şehir sakinlerinin çöplerini taşıyacak miktarda çöp araçları temin etmesi mecburiyetinde olduğunu açıklamıştır.

Kızıltoprak'tan Suadiye'ye kadar Bağdat Caddesi'nin sağından ve solundan akan pis suların etrafa koku ve mikrop saçarak aktığını görmek herhalde belediye başkanına zevk vermez diyen Yarsuvat, bu bölgede sivrisinek ve karasineklerin ordular halinde kol gezdiğini, bunların vatandaşa verdiği eziyetlere daha ne kadar müsamaha gösterileceğini sormuştur. Medeni memleketlerde hali hazırdaki İstanbul Belediyesi gibi bir belediyenin görülmesi durumunda halkın burayı işgal edip sorumluları kapı dışarı atacağı düşüncesini paylaşan Yarsuvat, masum ve iyi niyetli vatandaşların sabırları tükenmeden bu işe derhal el uzatılması gerektiğini ifade etmiştir. Yarsuvat, takririnin müzakereye açılmasını ve Başkan İşcan'ın meclise bu konuda izahat vermesini, bu işi yapamayacaksa çekilmesini istemiştir. Tattlı ve uyutucu sözlerle bu dertlerin giderilemeyeceğini dile getiren Yarsuvat, böylece gelecek başkanın ilk iş olarak bunları yapmasının mümkün olacağını belirtmiştir.

Meclis, konuyu gündemine alarak 25 Haziran 1965 günü oylamaya açtı. Beyaz oy kabul, turuncu ise ret manasını taşıyordu. Oylama sonucunda; 37 beyaz oya karşılık 52 turuncu oy kullanılmış, böylece, 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun gereği olan 2/3 çoğunluk sağlanamadığından hayata geçirilmemiştir.[984]

Temmuz 1966'da şehrin çöpleri halihazırda 160 vasıtayla toplanmakta ancak 360 vasıtaya daha ihtiyaç vardı.[985] İstanbul Belediyesi, 4 Kasım 1966'da 60 çöp kamyonu satın almıştır.[986] Tüm bu sebeplerin sonucunda, şehre çok uzak olmayacak yerlerde çöp imha tesislerinin kurulması düşüncesi benimsendi. Öte yandan bu tesisler ekonomiye de katkı sağlayacak ve Marmara havzasının gübre ihtiyacını da karşılayacaktı. İstanbul, Beyoğlu ve Kadıköy'de, her biri 450 ton kapasiteye sahip üç sun'i gübre fabrikasının temeli atılmıştır. Her fabrika, sekiz saatte 450 ton çöpü işleyerek sun'i gübre haline getirecek nitelikteydi. Yap işlet devret modeliyle kurulan fabrikaların işletmesini, National Organic Corparation firması 20 yıllığına üstlenmiştir. Anlaşmaya göre, 20 yıllık süreç boyunca gübre satışlarından elde edilen gelirin %5,2'si İstanbul Belediyesi'nin payı olacaktır. İşcan, çöp toplama meselesini sağlık davasının birincil adımı olarak görüyordu.[987]

[984] İBBKA, 965/240 numaralı ve 29 Haziran 1965 tarihli karar.
[985] "Cumhurbaşkanı, İstanbul'un Sorunları Hakkında Bilgi Aldı", *İstanbul*, sy. 34, (Temmuz 1966): 3, 31.
[986] "Belediyede 1966 Yılının Olayları", *İstanbul*, sy. 40, (Ocak 1967): 5.
[987] Haşim İşcan, "Şehrin Temizliği Yılda 50 Milyon liraya Mal Oluyor", *İstanbul,* sy. 48, (Eylül 1967): 1-2.

Bir Amerikan firması, İstanbul Belediyesi'ne teklif vererek İstanbul'da üç farklı bölgeye çöp imha tesisi kurmak istemiştir. 20 yıl vadeli kredi ile yapılıp işletilecek tesislerden elde edilecek gübrenin %7'si belediyeye verilecekti. İstanbul Belediyesi teklifi incelemeye almıştır.[988] Mart 1966'da İstanbul'da üç çöp imha tesisi kurulması için tekrar belediye tarafından ihaleye çıkılmıştır. Tesislerden suni gübre elde edilmesi öngörülmüştür.[989]

Öncelikle şehrin çöp toplama meselesi, bir program dahilinde işlemeye başladı. Başkan İşcan'ın direktifleriyle başlayan programa göre her ilçe, ihtiyaç ve araç kapasitesine göre bir takvim hazırlamış, hangi çöp aracının hangi gün ve saatte gideceği semtler belirlenmiş ve bu durumdan semt sakinleri de haberdar edilmiştir. İşcan ve ilgili bürokratlar uygulamayı takip edebilmek için muhtelif bölgelerde denetimler yapmışlardır.[990]

Bu dönemde İstanbul Belediyesi'nden bir heyet, çöp imha ve değerlendirme konusunda incelemeler yapmak üzere Avrupa'ya gönderildi.[991] Çöp işine dair yabancı ülkelerdeki tesisleri incelemek ve sonucunun bir raporla bildirilmek üzere Belediye Meclisi Birinci Başkanvekili Ertuğrul Adalı'nın riyasetinde, üyelerden; Kemal Çilingiroğlu Zinnur Kortay ve Osman Yüceoğlu ile Başkan İşcan'ın uygun göreceği teknik elemanların da yer alacağı bir heyetin gönderilmesi, Belediye Meclisi tarafından kararlaştırılmıştır.[992]

İşcan göreve geldiğinde 142 çöp kamyonundan yalnızca 74 tanesi hizmet verebiliyordu. İşlemez haldeki kamyonlar hurdaya çıkarılarak satılmış ve yeni kamyonlar satın alınarak bu sayı 220'ye çıkarılmıştır. Bunlardan 30 tanesi çöp sıkıştırma özelliğine sahipti ve böylece 90 kamyon gücünde iş görüyorlardı. İstanbul Belediyesi'nin 2854 temizlik işçisi bulunmaktaydı. Yıllık temizlik bütçesi 50 milyon lirayı bulan belediyenin bütçesinin 7'de 1'i temizlik işlerine ayrılmış durumdaydı.[993]

1967 yılında Cumhuriyet Senatosu'nda İstanbul'un çöp meselesi gündeme gelmiş, senatör Hidayet Aydıner, bir soru önergesi vererek konuyu gündeme taşımıştır. Aydıner önergesinde, İstanbul'un en yoğun bölgesi olan Eminönü'nde çöp meselesinin büyük bir fecaat arz ettiğini dile getirmiştir. Eminönü'nde günlük çöp miktarının 370 tonu bulduğunu, bunun ancak 70 ila 100 ton kadarını belediye tarafından kaldırıldığını, kalan çöplerin ise İstanbul'un

[988] "Amerikalılar İstanbul'un Çöplerini İstiyorlar", *Cumhuriyet,* 22 Mayıs 1965, sy. 14656, 2.
[989] "Üç Çöp Fırını Kurulacak", *Hürriyet,* 8 Mart 1966, sy. 6414, 2.
[990] "Çöplerin Toplanması İçin Bir Program Hazırlandı", *Hürriyet,* 13 Mayıs 1966, sy. 6477, 2.
[991] "Belediyede 1966 Yılının Olayları", *İstanbul,* sy. 40, (Ocak 1967): 4.
[992] İBBKA 965/149 numaralı ve 17 Mart 1965 tarihli karar.
[993] Haşim İşcan, "Şehrin Temizliği Yılda 50 Milyon liraya Mal Oluyor", *İstanbul,* sy. 48, (Eylül 1967): 1-2.

turistik sokaklarında yığınlar halinde kaldığını ifade etmiştir. Turistlerin Kapalı Çarşı'ya girerken önce çöplerin fotoğrafını çektiklerini dile getiren Aydıner, Eminönü muhitinde yaklaşık 18 çöp arabası bulunduğunu, bazılarının çok eski bazılarınınsa kırık dökük olduğunu belirtmiştir. Ayrıca çöpçülerin haraç aldığını, haraç vermeyenlerin çöplerinin kaldırılmadığını sözlerine eklemiştir. Aydıner, İzmir'de çöp toplama işinin bir müteahhide verildiğini, İstanbul için de benzer bir uygulamanın hayata geçirilmesi hususunun değerlendirilmesi istemiştir.

Önergeyi cevaplayan İçişleri Bakan Vekili Seyfi Öztürk, İstanbul Belediyesi'nin çöpleri toplayacak yeterli maddi imkana sahip olmadığını, ancak 1966 yılı içerisinde 54 yeni çöp arabası aldığını, bunlardan 20 tanesinin de Eminönü bölgesine tahsis edildiğini beyan etmiştir. Yeni araçları bünyesine katmış olmasına karşın hala yeterli çöp toplama aracına sahip olmadığını, haraç iddialarını da tahkik ettirdiğini ifade etmiştir. İzmir'de uygulanan çöp toplama işinin müteahhide verilmesi konusunun İstanbul'un bazı ilçelerinde deneyeceklerini ve olumlu sonuç alınması halinde tüm İstanbul'a uygulanacağını beyan etmiştir.[994]

İşcan, çevre temizliğiyle ilgili basına şu beyanatı vermiştir; "*yolları ne yazık ki İstanbul halkı hor kullanmaktadır. Kavun, karpuz kabukları, üzüm çöplerinden yollar geçilemeyecek haldedir. Oysa İstanbul, 2 milyon insanın evidir. Bu gidişle dünyanın en büyük temizleme teşkilatı gelse gene de İstanbul'un pisliği ile başa çıkamaz, çıkamayacaktır da.''*[995] 28 Ağustos 1967 tarihinde çöp imha fabrikalarının temeli atıldı. Başkan İşcan, Vali Vefa Poyraz ile birlikte Küçükköy ve Ayazağa'da iki çöp imha tesisinin temelini atmış, belediyenin çöpten yıllık 15 milyon lira gelir elde edeceğini ifade etmiştir.[996] İşcan'ın temel atma merasimine Başbakan Demirel'i davet etmemiş olması ise dikkatleri çekmişti.[997]

İstanbul Belediyesi, Beyoğlu ve Zeynep Kâmil hastanelerinin genişletmesi çalışmalarını bu dönemde tamamlamıştır. Cerrahpaşa ve Haseki hastanelerine ilave binalar inşa edilmesi ile Zeytinburnu ve Kadıköy'de birer dispanser inşa edilmesi de sağlık alanındaki diğer çalışmalar arasındadır. Belediyenin kent estetiğini sağlamaya yönelik bir çalışması simitçilerin tek tip kıyafetle simit satması kararıdır. Simitçilerin açıkta satış yapmaları yasaklanmış,

---

994 Cumhuriyet Senatosu Zabıt Ceridesi, 6. Dönem c. 40, 52. Birleşim, 18 Nisan 1967, 33-37; "İstanbul'un Çöp İşi Senatoda Tartışıldı", *Cumhuriyet,* 19 Nisan 1967, sy. 15343, 1-7.

995 "İşcan, "İstanbul'un Pisliği ile Başa Çıkılmaz" Dedi", *Akşam,* 18 Ekim 1965, 3.

996 "Belediye Çöpten Yılda 15 Milyon lira Gelir Temin Edecek", *Cumhuriyet,* 29 Ağustos 1967, sy. 15475: 1; Haşim İşcan, "Şehrin Temizliği Yılda 50 Milyon liraya Mal Oluyor", *İstanbul,* sy. 48, (Eylül 1967): 1-2.

997 İktidardaki Adalet Partisi'ne muhalefetiyle ve CHP'ye yakınlığıyla bilinen *Akis* dergisinde, konuyla ilgili ironik bir yazıya yer verilmiştir; *"Adamın CHP'li olduğu nasıl belli. Hımzır! Hınzır! Sahiden yeni iki çöp fabrikasının temelini atmış da Süleyman Demirel'e haber dahi vermemiş. Temelleri de kendi atmış. Kıskanç! Sabotör! Komünist! Kim mi bu? Kim olacak? Haşim İşcan!"* "Çerden, Çöpten", *Akis,* 39, sy. 689, (2 Eylül 1967): 13.

camekanlarının temizliği şart koşulmuştur. Ayrıca sağlık muayenesinden geçmemiş ve muayene cüzdanını bulundurmayanların simit satmaları yasaklanmıştır.[998] Ayrıca Balat ve Kasımpaşa'daki halk hamamları onarımdan geçirilmiş, İstanbul'un farklı bölgelerinde bulunan 66 umumi helaya 22 adet daha ilave edilmiştir.[999] İstanbul Belediyesi'nin halk sağlığını korumaya yönelik bir icraatı da 32 bin 421 vatandaşın Balat Hamamı'nda 1967 yılı içinde ücretsiz olarak yıkanmasını sağlamak olmuştur.[1000]

Şehrin muhtelif mahallelerinde satılan, ağızla şişirilmiş balonlar hakkında Sağlık İşleri Müdürlüğü harekete geçmiş ve Sıhhi Zabıta Talimatnamesinin 10. bölüm ve 4. maddesinde belirtilen olarak "ağızla şişirilmiş balonları satmak yasaktır" hüküm gereğince, satışın önlenmesine yönelik çalışma başlatmıştır. Kavanin (Kanunlar) Encümeni tarafından da incelenen konu incelenerek meclis gündemine alınmıştır. Balon satıcılarının sıhhi muayeneye tabi olmadığı ve esasen bu balonlar sebebiyle çocukların muhtelif hastalıklara büyüklerden daha fazla yakalanma ihtimalleri olduğu da bulunduğu göz önüne alınarak önlem alınmasına yönelik karar mecliste müzakere edilmiş ve Belediye Meclisi'nin 19 Haziran 1964 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.[1001]

Diyabet hastalığıyla mücadele etmek üzere kurulmuş ve faaliyette bulunan (Türk Diyabetikler Cemiyeti ve Muzaffer Şevki Yener Diyabet Merkezi Başkanlığı) İstanbul Belediyesi'nden mali destek istemiştir. Cemiyet, diyabet hastaları ile yakından teması temin edebilmek ve bu hastalığa duçar olan vatandaşları "Diyabet Dinlenme Evleri" tipinde müesseseler teşkil ederek ayakta bakım ve tedaviye tabi tutmak ve halk sağlığına faydalı çalışmalar yapma imkânı bulmak için bir miktar maddi yardım talebinde bulunmuştur. Belediye başkanlığının konuyu meclis gündemine havale etmesi üzerine, konu incelenmiş ve bütçe olanaklarının sınırlı olması sebebiyle talep olumsuz karşılanmıştır.[1002]

İstanbul Belediyesi Veteriner Müdürlüğüne bağlı Fatih'teki hayvan hastanesi, bu dönemde genişletilmiştir.[1003] Veteriner Müdürlüğü'nün verdiği bilgilere göre, şehirde 1963 yılında sağlığa zararlı 70 ahır kapatılmış, 1413 yerin ilaçlaması yapılmış ve 17 bin köpek ile 2500 kedi öldürülmüştür.[1004] Temizlik işleri müdürlüğü, başıboş hayvanları zehirlemek için

[998] "Simitçiler Örnek Bir Elbise Giyecekler", *Cumhuriyet,* 14 Ağustos 1964, sy. 14380, 2.
[999] Haşim İşcan, "Belediyemizin Şehre Kazandırdığı Bina ve Tesisler", 2-3.
[1000] "Haşim İşcan'ın Yeni Yıl Unvanı: Emlak Sahibi Başkan", *Cumhuriyet,* 4 Ocak 1968, sy. 15601, 5.
[1001] İBBKA 964/247 numaralı ve 19 Haziran 1964 tarihli karar.
[1002] İBBKA 964/99 numaralı 28 Şubat 1964 tarihli karar.
[1003] Haşim İşcan, "Belediyemizin Şehre Kazandırdığı Bina ve Tesisler", 2-3.
[1004] "Geçen Yıl 17 Bin Köpek Öldürüldü", *Cumhuriyet*, 23 Şubat 1964, sy. 14210, 2.

alınacak kimyasallara ödenek ayıramayınca kedi ve köpeklerin silahlarla vurulmasına başlanmış, ancak bazı semtlerde vatandaşlar ekiplerin üzerine hücum ederek silahlarını almaya çalışmışlardır. Durumla ilgili Başkan İşcan'a bilgi verilmiş ve bunun üzerine bütçe encümeninden kimyasal tedariki için tahsisat talep edilmiştir.[1005] Kuduz vakalarının artması üzerine Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı belediyelere bir talimat vererek bütün sahipsiz köpeklerin öldürülmesini emretmiştir.[1006] Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde sahipsiz sokak hayvanları, 18. ve 19. yüzyıllarda öldürülerek sistematik olarak yok edilmişlerdir. Türkiye'de de benzer yöntemler denenmiş olmasına karşın günümüzde bir tehdit olmaya devam etmektedir.[1007]

Mart 1965'te, şehrin her iki yakasına 15 bin gül fidanı dikilmiş, ağaç diplerinin çöplük haline gelmesini engellemek için de beton ızgaralar konulmuştur.[1008] Park ve bahçeler bu dönemde elden geçirilmiş, Gülhane parkı yeni baştan düzenlenerek halkın ilgisini toplayacak bir yer haline getirilmesi amaçlanmıştır. Parkın bozulan yolları onarılarak, bir otopark da yer alması için düzenleme yapılması, yaşlı ağaçların yenisiyle değiştirilmesi hedeflenmiştir.[1009] Belediye, şehrin muhtelif yerlerinde ağaçlandırma faaliyetlerine hız vererek 6 bin fidan dikmiştir. Bu yerler arasında Beyazıt meydanı, Yeşilköy, sur dipleri, Beykoz ve Küçüksu çayırları bulunmaktadır. Ayrıca Saraçhane ve Unkapanı geçit inşaatları sebebiyle yerlerinden sökülen yetişmiş ağaçlar Florya sahil yoluna nakledilmiştir.[1010] Çevre temizliği için şehrin ana arterlerinde bulunan meydan ve köprülerin geceleri yıkanmasına başlanmıştır.[1011]

4.8.1.Maçka Parkı ve Çocuk Bahçeleri

Başkan İşcan, nüfusu 2 milyona ulaşan İstanbul'da yaşayan insanların fabrikasından atölyesine, mağazasından muhtelif iş yerlerinde geçimini sağlamak amacıyla çalıştığını, aynı zamanda da ülkenin kalkınmasına omuz verdiklerini ve bu yüzden diğer şehirlerin insanlarından daha fazla yorulduklarını ifade etmiştir.

Bu sebeple dinlenme alanlarına duyulan ihtiyaçlar karşısında yapılan yatırımları sıralamıştır. Sultanahmet arkeolojik parkı tanzim edilerek halkın hizmetine açıldı. 1963 yılına

[1005] "Köpekler Yine Vurularak Öldürülmeye Başlandı", *Hürriyet*, 14 Nisan 1966, sy. 6448, 2.
[1006] "Bütün Sahipsiz köpeklerin Öldürülmesi İçin Emir Geldi", *Hürriyet,* 22 Haziran 1966, sy. 6517, 2.
[1007] Okşan Tandoğan, "Kentleşme Bağlamında Sokak Hayvanlarının Değişen Statüsü", *Kent Akademisi Dergisi*, 4, sy. 15, (2022): 1884-89.
[1008] "On Beş Bin Gül Fidanı Dikildi", *Cumhuriyet,* 30 Mart 1965, sy. 14606, 8.
[1009] "Park ve Bahçeler Düzenleniyor", *Cumhuriyet,* 6 Temmuz 1964, sy. 14341, 2.
[1010] "Yeni Ağaçlandırma Bölgeleri Tespit Edildi", *Cumhuriyet* 17 Şubat 1965, sy. 14565, 2.
[1011] "Meydan ve Köprüler Geceleri Yıkanacak", *Cumhuriyet,* 8 Temmuz 1964, sy. 14343, 2.

kadar 50 bin metrekarelik alanda 49 adet çocuk bahçesi varken, 1963-1967 yılları arasındaki dönemde 35 bin metrekarelik alan içinde 36 çocuk bahçesi yapılarak halkın hizmetine sunuldu. Böylece İstanbul'daki çocuk bahçelerinin sayısı 49'dan 85'e yükseltildi. Ancak şehrin 400 adet çocuk bahçesine ihtiyacı vardı. Fenerbahçe'den Üsküdar'a kadarki sahil kesiminde ağaçlandırma faaliyeti yapılarak manzara yeşile büründürülmüş, Marmara Denizi'nden şehrin içine doğru estetik bir görüntü verilmiştir. Bu amaçla Eyüpsultan yamaçlarına da 10 bin ağaç dikilmiştir. Şehzadebaşı parkı ile Emirgan korusuna 40 yaşlarında çam ağaçları nakledilmiştir.[1012] Ayrıca Eyüp Belediye Dairesi Şube Müdürlüğü ile iş birliği yaparak bu beldenin ağaçlanması hususunda büyük gayret sarf eden 66 Tümen ile alaylarına ve Eyüp Orman Bölge Şefliğine İstanbul Belediye Meclisi tarafından teşekkür edilmesi için üyelerden Eyüp temsilcisi CHP'li Eşref Derinçay'ın verdiği önerge 1 Mart 1965'te kabul edilmiştir.[1013]

23 Nisan 1965'te, Eyüp, Kadıköy ve Gaziosmanpaşa'da olmak üzere, 6 çocuk bahçesi daha açılması kararlaştırılmıştır.[1014] İşcan'ın verdiği bilgilere göre 1965 yılı içerisinde 14 adet çocuk bahçesi hizmete açılmış,[1015] 26 Haziran 1967'de Kumkapı, Fındıkzade, Yeşilköy, Şenlikköy, Topkapı, Koşuyolu, Beykoz ve Suadiye'de yeni çocuk bahçeleri açıldı, sayıları 80'i buldu.[1016] İstanbul Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü, çocuk bahçelerinde hizmet verecek olan bahçe bakıcılarını eğitime tabi tutmayı kararlaştırdı. 30 bahçe bakıcısının eğitim alacağı konu başlıkları; ilk yardım, çocuk ve velileri ile münasebetler ve bahçe bakımıydı.[1017]

Maçka Parkı, İşcan döneminde İstanbul'a kazandırılmıştır. 125.000 metrekarelik alanı kapsayan park için Dolmabahçe Gazhanesi'ne ait gaz depolarının olduğu bölgedeki alanda ağaçlandırma ve yeşillendirme çalışmaları yapılmış, burada bulunan açık hava tiyatrosuna giden yolun da asfaltlanması planlanmıştır. Bölgede, Gülhane Parkı benzeri bir alan oluşturulması planlanmış; halkın moral ve sosyal seviyesini yükseltmek, nezahat, emniyet, huzur ve sükutunu sağlamak için modern bir tesis inşa edilerek İstanbul'a yeni bir dinlenme alanı kazandırılması amaçlanmıştır. Maçka Parkı içerisine; bir çocuk bahçesi, çocuk kütüphanesi, açık hava tiyatrosu, rekreasyon pavyonu, turistik piknik sahalarının yapılmasına dair plan ve projeler tamamlanmış ve parkın etrafı duvar ve demir parmaklıklarla muhafaza

[1012] Haşim İşcan, "Şehrimizde Yeşil Saha, Çocuk Bahçeleri ve Ağaçlandırma Faaliyeti", *İstanbul,* sy. 46, (Temmuz 1967): 1-2.
[1013] İBBKA 965/64 numaralı ve 1 Mart 1965 tarihli karar.
[1014] "6 Çocuk Bahçesi Daha Açılıyor", *Cumhuriyet,* 27 Ocak 1965, sy. 14546, 2.
[1015] Haşim İşcan, *İstanbul Belediyesi'nin 1965 Faaliyet Raporu*, 22.
[1016] Türkan Peremeci, "Geride Kalan Bir Yıl ve İstanbul", 3.
[1017] "Bahçe Bakıcıları İçin Kurs Açılıyor", *İstanbul,* sy. 53, (Şubat 1968): 3.

altına alınmıştır. Parkın içine, 25 metre çapında 3 adet havuz yapılmıştır.[1018] Ayrıca, minyatür bir tren yapılmaya başlanmıştır. Çocukların eğlence ve görgü yolu ile eğitilmesi amacıyla tesis edilen trenin 23 Nisan 1965'te hizmete açılması planlanmıştır.[1019]

İstanbul Belediye Meclisi, Park ve Bahçeler Müdürlüğünün 2 Nolu Park olan Maçka Parkı'na gireceklerden ücret alınmasına dair yazısını müzakere etmiş ve "belediyenin masraflarına halkın cüzi iştiraki mahiyetinde ve Emirgan, Yıldız ve Gülhane park ve korularında olduğu gibi ücret alınmasına 6 Şubat 1968 tarihli toplantısında karar vermiştir. Parkın girişi tarifesi şu şekildeydi; Kişi başı 50 kuruş alınmakta ancak 7 yaşından küçük ve başlarında öğretmen bulunan grup halindeki öğrencilerden ücret alınmamaktaydı.[1020]

4.9. Kültür, Sanat ve Turizm Faaliyetleri

İstanbul Belediyesi bu dönemde, şehrin turistik yerlerini değerlendirmek amacıyla, Binbirdirek Sarnıcı'na giriş çıkış yerleri yaparak ziyarete açmaya ve Yerebatan Sarayı'nı da restore etmeye karar vermiştir.[1021] Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, Yedikule Kale burçlarının restore edilerek ortaya çıkarılması talep edilmiş, kalenin etrafındaki alanın yeşil alan olarak planlanması, İmar Encümeni tarafından uygun görülmüştür. İstanbul Belediye Meclisi, 25 Haziran 1965 tarihinde kararı aynen kabul etmiştir.[1022] İstanbul Belediyesi konuyla ilgili çalışmalarını başlamış, Cumhurbaşkanı Sunay, 8 Ağustos 1967 günü İstanbul ziyaretinde, Başkan İşcan ile makamında görüştükten sonra Yedikule Zindanlarına bir gezi yaparak çalışmaları incelemiştir.[1023]

Ayasofya Müzesi Müdürlüğü, Fatih, Atik Mustafa Paşa Mahallesi Dervişzade sokağındaki ve üzerinde Anemas Hapishanesi adlı Bizans anıtının bulunduğu, İstanbul Belediye mülkiyetindeki 54 parselin Millî Eğitim Bakanlığına devri veya 99 sene intifa hakkının verilmesini talep etmiş ancak konu İstanbul Belediye Meclisi'nde görüşülüp, sözü geçen mülkiyetin devrine kanuni imkân bulunmadığı belirtilmiştir. Mülkiyetin, 99 sene müddetle intifası için Millî Eğitim Bakanlığı'na tahsisine de yine mevzuat bakımından imkân görülmediğinden reddine karar verilmiştir.[1024]

[1018] "Maçka'da Büyük Bir Park Yapılıyor", *İstanbul,* sy. 32, (Mayıs 1966): 12.
[1019] "Çocuk Parkında Minyatür Tren Çalışacak", *Cumhuriyet*, 1 Ağustos 1964, sy. 14367, 2.
[1020] İBBKA, 968/58 numaralı ve 6 Şubat 1968 tarihli karar.
[1021] "Turistik Yerler Değerlendirilecek", *Cumhuriyet,* 13 Ağustos 1964, sy. 14379, 2.
[1022] İBBKA 965/196 numaralı ve 25 Haziran 1965 tarihli karar.
[1023] Türkan Peremeci, "Geride Kalan Bir Yıl ve İstanbul", 3
[1024] İBBKA 964/299 numaralı ve 26 Mayıs 1964 tarihli karar.

Fatih'te bulunan bir başka sarnıç olan Aksaray Laleli Myreleaion Sarnıcı, yoğun bir iskân sahası içinde bulunuyordu. Korunması gerekli eski eserlerden biri olduğu belirtilen sarnıcın üstünün şahıslar için parsellenmiş olduğu ve buna engel olmak amacıyla yeşil alan haline getirilmesi konusu Belediye Meclisi'nde görüşüldü. Millî Eğitim Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün ve Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun da bu yönde kararları bulunduğu belirtilerek çalışmanın hayata geçirilmesi, Belediye Meclisi'nin 30 Haziran 1965 tarihli toplantısında kararlaştırıldı.[1025]

Eyüpsultan'da Piyerloti kahvehanesini işleten Sabiha Akdemir isimli vatandaş, bir gün İstanbul Belediyesi'ni ziyaret etmiş ve yetkilere şu maruzatta bulunmuştur; "*...Biliyorsunuz ki kahve tarihi Eyüp mezarlığı içindedir. Tarihi diyoruz ama mezarlığa her gün yeni defin yapılıyor. Burada tarih ve sanat değeri olan eski taşlar atılarak yerlerine beton kabirler inşa ediliyor. Bu gidişle beyefendi kırk yıla varmadan İstanbul'un Türklük tarihiyle aynı yaşta olan Eyüp mezarlığından eser kalmayacak.*

Pierre Loti tepesi, yıllar yılı esrar kullanıcılarının mekânı haline gelmiş, kazara yolu düşen turistlerin soyulduğu bir mezbele halindeyken Sabiha Akdemir tarafından 120.000 lira harcanarak sahayı kiralamış, bitişiğindeki gecekonduyu da satın alarak kahveyi restore etmiş, bahçeyi düzenlemiş, yıkık mezarlık duvarlarını da inşa ederek alanı ihya etmişti. Turist kafilelerinin uğrak mekânı haline gelen Pierre Loti tepesinin belediyenin desteği ve ilgisiyle tarihi ve sanatsal değere sahip mezar taşlarının korunması için harekete geçilmesine öncülük etmişti.

İstanbul Belediye Meclisi, Piyer Loti kahvehanesi, Eyüp mezarlığı sahasına yayılmış olması sebebiyle, aynı zamanda turistik önemi olması münasebetiyle gerek Piyer Loti'nin hatırasını yaşatmak gerekse tarihi mezarlığı muhafaza etmek gayesiyle yerin İstanbul Belediyesi tarafından satın alınması ve amacına uygun biçimde düzenlenerek, halkın hizmetine ve turistik işletmeye açılması için istimlak edilmesine karar verdi.[1026] Restorasyon sırasında, Başkan İşcan ve beraberindeki meclis üyeleri kahvehaneye gitmiş ve girişimi sebebiyle Sabiha Akdemir'i hararetle tebrik etmiştir.[1027]

Yoksullara Yardım Cemiyeti tarafından, yoksullara gelir sağlamak amacıyla yılda iki defa düzenlenen konser ve tiyatro gibi eğlenceler için belediye binalarında müsait yerlerin

[1025] İBBKA 965/257 numaralı ve 30 Haziran 1965 tarihli karar.
[1026] İBBKA, 965/150 numaralı ve 17 Mart 1965 tarihli karar.
[1027] "Piyer Loti Kahvesi İstimlak Ediliyor", Taha Toros Arşivi: 001504615006.

parasız veya cüz'i bir ücret karşılığında tahsisi İstanbul Belediye Meclisi'ne sunulan 1 Mart 1965 tarihli dilekçe gündeme alınmıştır. Ancak Bütçe Encümeni'nin mevcut mevzuat çerçevesinde bu çeşit taleplerin desteklenmesine imkân görülemediğine dair mazbatasına istinaden talep 22 Ekim 1965'te reddedilmiştir.[1028]

Öte yandan kentin eğlence ve sosyal hayatını geliştirmek için pek çok gazino, kafeterya ve restoran açılmıştır. Bebek bahçesinde bir gazino inşa etmiştir. 1966 yılının yaz aylarında hizmete giren gazino, bir yalı tarzında inşa edilmiş, 500 kişilik kapalı yemek salonuna sahipti. Yaz-kış faaliyet gösterecek biçimde düzenlenen gazino, yaz aylarında ilave 1200 kişi daha alacak kapasiteye sahipti. Gazino yapım aşamasındayken bir iş adamı tarafından kiralanmıştı. Başkan İşcan açılışta şu konuşmayı yapmıştır;

"*İstanbul dünyanın cennete açılan kapısıdır. Allah'ın Türk milletine müstesna bir hediyesidir. Turizm bakımından büyük değeri olan şehrimiz durmadan gelişmektedir. Biz dar bütçe ve kısır imkanlarımızla yeni yeni eserler yapmak durumundayız. Tenkit etmek, yıkmak çok kolaydır. Fakat bizim vazifemiz çaresizlik içinde de olsa şehrin ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu vatan bize çok pahalıya mal olmuştur. Boğaz'ın poyrazı tutmayan, mehtabı en güzel yerindeki bu gazino İstanbullulara hayırlı olsun*."[1029]

İstanbul Belediyesi bu dönemde Çamlıca tepesinde turistik tesisler inşa edilmesine dair belediye meclisinden karar almıştır. Çamlıca'da halkın oturup dinlenebileceği gazino, lokanta ve kır kahvelerinin tesis edilmesi için özel sektör teşvik edilecekti. İstanbul Belediyesi ayrıca, Kanlıca meydanı ve yolunun düzenlenmesi için 6 binayı istimlak ederek alan açmak için 500 bin liralık bir yatırım yaptı.[1030]

İstanbul Belediyesi, turistler için kamp alanları kurmaya karar vermiş, ilk olarak Tarabya sırtlarında bir alanı kamp yeri olarak belirlemiş ve alanı ağaçlandırmıştır. Turistlerin istedikleri büyüklükte çadırlar kurabileceği ve araçlarını park edeceklerin yerlerin de bulunduğu alanı 1964 yılı yazında hizmete almıştır. Ayrıca turizm zabıtası danışma büroları kurulmuştur. İlk etapta şehrin dört yerinde bürolar kuruldu.[1031] 1965 yılında, zabıta kadrosundan dil bilen 30 kişi, yeni açılan turizm bürolarında görevlendirilmiştir.[1032] Bu sayı

[1028] İBBKA 965/310 numaralı ve 22 Ekim 1965 tarihli karar.
[1029] "H. İşcan Bebek Belediye Gazinosunu Hizmete Açtı", *İstanbul,* sy. 34, (Temmuz 1966): 23.
[1030] "Barbaros Meydanı İçin Yapılan Yeni Plan", *İstanbul,* sy. 34, (Temmuz 1966): 23.
[1031] Aynı günlerde Ankara'da, Gençlik Parkı'nda da bir turizm danışma bürosu açılmıştır. "Çeşitli Haberler", *İller ve Belediyeler Dergisi,* 20, sy. 224, (Haziran 1964): 416-417.
[1032] Haşim İşcan, *İstanbul Belediyesi'nin 1965 Faaliyet Raporu*, 37.

1966'da 35 kişiye çıkarılmıştır.[1033] Bürolara turistler yoğun ilgi göstermiş, 1966 yılının haziran ayı içerisinde 13161 turist bürolara başvurarak şehir hakkında bilgi ve broşür almıştır.[1034] İstanbul Belediyesi tarafından, şehrin reklam panolarıyla görüntü kirliliğini engellemek için, tarihi anıt, resmi bina ve direklere reklam içerikli afiş ve levha asanlar hakkında cezai işlem yapılması kararı alınmıştır.[1035] Aralık 1966'da Hollanda Kraliyet Havayolu KLM, uçaklarından birine İstanbul adını vereceğini bildirerek, uçağa resmedilmek üzere Başkan İşcan'dan bir İstanbul arması göndermesini talep etmiştir. İşcan, Şehir Galerisi Şefi Mimar Ruzin Galatalı'ya yaptırdığı armayı, KLM'ye göndermiştir.[1036]

1957 yılında, İstanbul Belediyesi İmar Planlama Müdürlüğüne bağlı bir Eski Eserler Bürosu kurulmuştur. Büro, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Eski Eserler Koruma Encümeni'nden daha önce tespiti yapılmış eserlerin listesini temin etmiş ve Eylül 1964'te eser tespiti için sur içi bölgesinden başlayarak Beyoğlu ve Üsküdar taraflarında, İstanbul'un eski eserlerini harita üzerinde işaretleme çalışmalarını sürdürmektedir.[1037]

1966 yılında, Beyazıt Ordu Caddesi başlangıcında bulunan tarihi simkeşhane binası ile Hasanpaşa hanlarını restore ederek şehir kütüphanesine dönüştürmek için çalışmalara başlandı.[1038] İşcan, İstanbul'da üniversite ve lise öğrencilerinin taleplerini karşılayabilecek bir kültür kompleksi inşa etmek istediklerini de ilan etmiştir. Bunun için bir program hazırladıklarını, programa göre, 250 kişilik konferans salonu, bin kişilik konser ve sinema salonu ve geniş bir kütüphaneye sahip olacak bu tesisin İstanbul Belediyesi'nin en esaslı görevi olduğunu ifade etmiştir.[1039]

İşcan döneminin imar çalışmaları esnasında İstanbul'un anıtsal binalarına yönelik bir yıkım girişimi de yaşanmıştı. İlk Millî Kütüphane olan Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İşcan döneminde yıkılmak istenmiş ve yerine turistlerin ve Beyazıt Camii'nde kılınacak cenaze merasimleri için otopark ihtiyacını karşılayacak bir alan açılması planlanmıştı. 6 Kasım 1965'te Gayrimenkul, Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun kararıyla yıkım projesi iptal edildi. İstanbul Belediyesi meseleyi Danıştay'a taşımış ancak olumlu bir sonuç alamamıştır.

[1033] Haşim İşcan, *İstanbul Belediyesi'nin 1966 Faaliyet Raporu*, (İstanbul: İstanbul Belediye Matbaası, 1966), 37.
[1034] Bu bürolardan bilgi alan turistlerin 2393'ü ABD'li, 2548'i Alman, 1412'si Fransız, 1765'i İngiliz, 600'ü İtalyan, 496'sı Uzakdoğulu, 609'u Ortadoğulu ve 3338'i de çeşitli milletlerdendi. "Turizm Danışma Bürolarının Faaliyeti", *İstanbul*, sy. 34, (Temmuz 1966): 21.
[1035] "Gelişigüzel Asılan Afiş ve Levhalar Çirkinlik Yaratıyor", *İstanbul*, sy. 34, (Temmuz 1966): 21.
[1036] "İstanbul Arması", *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1966, sy. 15219, 1; Ek-59.
[1037] "İstanbul Belediyesi'nde Eski Eser Çalışmaları", *Arkitekt*, 3, sy. 320, (1965): 125-126.
[1038] "Tarihi Simkeşhane Şehir Kütüphanesi Olacak", *İstanbul*, sy. 33, (Haziran 1966): 16.
[1039] "İşcan Bir Kültür Sitesi Yapılmasını Teklif Etti", *Hürriyet*, 15 Mart 1966, sy. 6421, 2.

Kütüphanenin kıdemli müdürü Muzaffer Gökman, İstanbul Belediyesi ile Beyazıt Devlet Kütüphanesi arasında hukuki mecraya taşınan mücadelede, o vakitler "Ben De Yazdım" adlı eseri[1040] için kütüphanede araştırmalar yapan eski cumhurbaşkanlarından Celal Bayar'ın ve İstanbul Valisi Vefa Poyraz'ın desteğini aldıklarını ifade etmiştir.[1041]

Başkan İşcan, bilet karaborsacılarıyla yapılacak mücadelede polisin görev almasını talep etmiştir. İstanbul Emniyet Müdürü Haydar Özkan ile görüşen İşcan, İstanbul Belediyesi murakıplarını görevlendirmiş, 30 belediye murakıbı sürekli olarak sinema önlerinde denetim yapacaktı. İşcan, ilerleyen süreçte bu sayının artacağını ve belediye müfettişlerinin de görev alacağını belirtmiştir.[1042]

İstanbul Belediyesi, Sultanahmet Meydanı'nı düzenlemek için bir proje hazırlamış ve çalışmalara başlamıştır. Burada yer alan eski ahşap binalar yıkılacak, yerine turistlerin oturabileceği çeşitli mekanlar ve bir lokanta açılacaktır. Ayrıca bir otopark ve etrafın yeşil saha düzenlemesi yapılacaktır.[1043] Şehirde turistlerin başlıca uğrak yerlerinden biri olan Sultanahmet Meydanı'nı tarihi hüviyetine uygun olarak aydınlatılması için Dolmabahçe Sarayı ve Harp Akademileri bahçelerinde bulunan fener tipi bahçe lambaları kullanılmaya başlandı. Böylece meydanda "Sultanahmet geceleri"nin tarihi bir havaya bürünmesi amaçlandı.[1044] Lale Festivali, 1960 yılından itibaren kutlanıyordu. Emirgan korusunda tarihi Türk laleciliğini ihya etmek maksadıyla her yıl düzenlenmekteydi. Bir ay süren festivalde 250 bin kök rengarenk lale sergilenmiş ve İstanbul'un imarıyla ilgili hazırlanan projelerden oluşan bir sergi de halka açılmıştır.[1045]

İstiklal Caddesi'ndeki şehir galerisinin yetersiz kalmasından dolayı Taksim Sanat Galerisi 4 Temmuz 1967'de hizmete girdi.[1046] Bu galerinin açılması şehirde pek çok özel galerinin de açılmasına öncülük etmiştir. Ayrıca "İstanbul Belediyesi Sanat Galerileri Yönetmeliği", İşcan'ın çabalarıyla belediye meclisinden geçmiştir. Basın, Yayın ve Turizm Müdürlüğüne bağlı olan Plastik Sanat Galerisi Şubesi için 14 maddelik bir yönetmelik

[1040] Celal Bayar'ın; Mütareke, Millî Mücadele ve Cumhuriyet devirlerine dair anılarını kaleme aldığı, "Ben de Yazdım" adlı eseri 1967-1972 yılları arasında Baha Matbaası tarafından 8 cilt halinde yayımlanmıştır. Celal Bayar, *Ben de Yazdım,* (İstanbul: Baha Matbaası, 1967).
[1041] "Kitabın Zaferi", Taha Toros Arşivi: 001582526010.
[1042] "İşcan, Polisin de Karaborsacılarla Mücadelesini İstedi", *Milliyet,* 29 Ocak 1964, 2.
[1043] "Sultanahmet meydanı Düzenleniyor", *Cumhuriyet,* 30 Ocak 1964, sy. 14188, 2.
[1044] Songül Güneş, "Haşim İşcan", yay. haz. Adil Bali, Cumhuriyet'in 100. Yılında Başkanlarıyla İstanbul, (İstanbul: İBB Kültür A.Ş., 2023), 373; "Sultanahmet Meydanı Eski Tip Bahçe Fenerleri ile Aydınlatılacak.", *İstanbul* sy. 33, (Haziran 1966): 18.
[1045] "23 Nisan, İstanbul'un Kalkınması ve Lale Festivali", *İstanbul,* sy. 43, (Nisan 1967): 1.
[1046] Peremeci, "Geride Kalan Bir Yıl ve İstanbul", 3.

hazırlanmıştır. Yönetmelikte, plastik sanat eserlerinin kalitesinin düşürülmemesi, jürilerin teşkili, teknik ve idari yetkiler, kültür-sanat çalışmalarının desteklenmesi, yabancı sergiler, sergi süreleri ve açılış sırası ile ilgili hükümlere yer verilmiştir.[1047] Taksim'deki ilk sergi, İstanbul Belediyesi'nin son dönemdeki imar atılımlarını konu alan bir sergiydi. 4-20 Temmuz 1967 tarihlerinde açık olan sergide, Saraçhane, Unkapanı, Karaköy geçitleri, düzenleme yapılan Üsküdar ve Eminönü meydanları, turizme açılan Galata Kulesi, Bebek gazinosu, Sultanahmet havuzu ve Ortaköy-Beşiktaş yolu inşaatını gösteren görsel ve maketler yer almıştır.[1048]

Başkan İşcan'ın öncülüğünde hayata geçirilen bir diğer çalışma da "Şehir Tiyatroları Yönetmeliği" olmuştur. 50 madde ve 4 geçici maddeden oluşan yönetmelik, Belediye Meclisi'nin 25 Şubat 1966 tarihli toplantısında kabul edilmiş, 1962 tarihli düzenleme yürürlükten kaldırılmıştır. Yönetmelikte, Şehir Tiyatroları'nın İstanbul Belediyesi'ne bağlı katma bütçe ile idare edilen bir sanat müessesesi olduğu, dünya devlet ve şehir tiyatrolarını örnek alarak halkın milli ve kültürel tiyatro ihtiyacını karşılamak ve temaşa zevkini arttırmak, sanatsal geleneklerini geliştirmek ve genç sanatkarları teşvik etmek amacıyla teşkil edildiği belirtilmiştir. Yönetmeliğin geri kalanında; dram, komedi ve çocuk tiyatroları halinde üç kol halinde çalışmakta olan tiyatrolarla ilgili muhtelif hükümlere yer verilmiştir.[1049]

4.9.1.Galata Kulesi'nin Restorasyonu ve Turizme Açılması

Galata Kulesi'nin turizme açılması, Haşim İşcan döneminin en önemli icraatlarından biridir. Başkan İşcan göreve geldikten sonra, İstanbul Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü, on beş asırlık Galata Kulesi'ne turistik bir hüviyet kazandırmak için bir proje hazırlamıştır. Amacın, "Eski bir esere hayatiyet kazandırmak, İstanbul'u daha iyi tanıtmak, kuleyi cazip bir hale getirmek ve işleterek belediyeye gelir sağlamak" olduğu beyan edilmişti.[1050]

Restorasyon çalışmalarına 1964 yılının ağustos ayında başlanmış ve Galata Kulesi'nin altı ay içinde hizmete girmesi hedeflenmişti.[1051] Galata Kulesi'nin restorasyonu için hazırlanan proje, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kuruluna bildirilmiş, kurul 24.07.1964 tarih ve 2495 No'lu raporuyla çalışmada dikkat edilecek hususları şu şekilde belirlemişti: Kulede dış siluetin

[1047] İBBKA, 967/207 numaralı ve 20 Haziran 1967 tarihli karar.; Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 618.
[1048] Nezahat Akyunak, "İstanbul Yeni Bir Galeriye Kavuştu", *İstanbul*, sy. 46, (Temmuz 1967): 8.
[1049] İBBKA, 966/85 ve 25 Şubat 1966 tarihli karar.
[1050] Orhan Erinç, "Galata Kulesi Turistik Bir Tesis Haline Getiriliyor", *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1964, sy. 14351, 1, 7.
[1051] "Galata Kulesi Turistik Hale Getiriliyor", *Cumhuriyet*, 27 Ağustos 1964, sy. 14393, 2.

ve dış karakterin değiştirilmemesi, bina bünyesine zarar verilmemesi, mümkün olduğu kadar az tadilat yapılması, halka mahsus tesislerin mümkünse sadece üst iki katta yapılması, mutfak vs. bölümlerin asgari boyutta tutulması, Cihannüma odasının eski karakter ve zenginliğinin iadesi, asansörün cihannüma katının bir altında bitmesi, bundan sonra kenara alınmış döner bir merdivenle yetinilmesi, pencere doğramaların en iyi ve modern cinsten yapılması ve büyük camlar kullanılması, diğer yerlerde eski ampir karakterin muhafazası, binanın tek kapısı olduğuna göre çıkış emniyet durumunun etüdü ve orta direkler yerine döşeme bağlantıları düşünülmesi isteniyordu. Projenin yapımını ise Sedad Hakkı Eldem'in asistanlığını yapmış olan Yüksek Mimar Kemal Anadol'un mimarlık şirketi üstlenmişti.[1052]

Bu çerçevede Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu'ndan, gerekli onaylar, Ocak 1965'te alınabilmiştir.[1053] Restorasyon sırasında güney kapıdan taş merdiven mermerle kaplanmıştır. Giriş katının duvarları Kütahya çinileriyle bezenmiş, tavanlar ışıklandırılmıştır. Danışma ve diğer işlemlerin yapıldığı yer olan giriş katı aynı zamanda kabul salonudur. Kulenin birinci katında bir minyatür müze, ikinci kat fuaye, üçüncü ve dördüncü katlar ofis, beşinci kat mutfak, altıncı kat fümuar ve yedinci kat lokanta olarak tasarlandı. Burada barok tarzda bir merdiven, havuz ve 14 pencere bulunmaktadır. İç tasarımı betonarme biçimde inşa edilmiştir.[1054]

İstanbul Belediyesi, Galata Kulesi restorasyonuna başlarken, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olan Beyazıt Kulesi için de bir girişimde bulunmuştur.[1055] Ancak bu konuda herhangi bir gelişme sağlanamamıştır.

Galata Kulesi'ne tarih boyunca birçok kez düzenlemeler yapılmıştır. M.S. V. yüzyılda, Bizans-Latin döneminde inşa edilmesinin ardından Osmanlı Devleti hakimiyetine geçtikten sonra ilk kez 1567'de, ikinci kez 1717'de, II. Mahmud döneminde 1832 yılında, son kez de Abdülaziz devrinde 1875 yılında Şehremini Kadri Paşa tarafından restore edilmiştir. Cumhuriyet tarihinde ilk kez Haşim İşcan döneminde Galata Kulesi restorasyon geçirmiştir.[1056] Üst katı 1 metre 20 santim genişliğinde bir balkon ile çevrelenen kulenin gece kulübünden Haliç ve Sarayburnu bölgeleri dahil dört köşe kuş bakışı seyredilecektir.[1057] 2 Ekim 1964 günü

[1052] Köksal Anadol ve Ersin Arıoğlu, "Galata Kulesi", *Mimarlık,* sy. 158, (1979): 49-55.
[1053] "Galata Kulesi'nin Tadiline Başlanıyor", *Cumhuriyet,* 19 Ocak 1965, sy. 14538, 2.
[1054] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 610.
[1055] "Eminönü Meydanı da 60 Santim Yükselecek", *Akşam*, 12 Kasım 1965, 5.
[1056] Semavi Eyice, *Galata ve Kulesi*, (İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1969), 38; Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 610.
[1057] "Galata Kulesi 28 Eylül'de Açılıyor", *Cumhuriyet,* 23 Eylül 1967, 5.

başlayan restorasyon, 28 Eylül 1967 tarihinde tamamlanmış ve İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan tarafından hizmete alınmıştır. Projenin maliyeti 3.200.000 lira olmuştur.[1058]

Şehrin siluetinde önemli bir yere sahip olan kule, yerli ve yabancı birçok ziyaretçinin ilgisini çekmiştir. Açılış günü kutlamaları için Galata Kulesi biçiminde bir pasta hazırlanmış, Başkan İşcan, pastayı keserken davetlilere "buyurun kuleye" diyerek espri yapmıştır.[1059] Halkın akınına uğrayan kule önünde büyük kuyruklar oluşmuştu. Ziyaret eden ilk turistler ise Amerikalı Hobart çifti olmuştur. Bayan Marion Hobart, başkanla resim çekmiş ve başkanın resmini çekmiştir. Kuleyi ziyaret edenlerden encümen kararı gereğince 3 lira giriş ücreti alınacaktır.[1060] Ancak Başkan İşcan, açılışı takip eden günlerde girişlerden para alınmayacağını ifade etmiştir. [1061]

4.9.2. Fatih Sultan Mehmet'in Heykelini Yaptırma Derneği

Haşim İşcan, gençlik yıllarında milli meselelere ve tarihe son derece önem veren, ilgilenen bir yapıya sahipti. Gençlik yıllarında tarih başta olmak üzere muhtelif branşlarda öğretmenlik yapmış olması, kültürel birikiminin ve donanımının bir başka göstergesiydi. İşcan, Fatih Sultan Mehmet'in fethettiği İstanbul'da daha iyi bilinmesi amacıyla bir Fatih Sultan Mehmet Anıtı yapılmasını arzuladı. Başkanlığı döneminde buna yönelik çalışmalara başlandı.[1062] Şehzade Camii ile Fatih Camii arasındaki 60.000 metrekarelik alanda inşa edilmesi planlanan anıtın yapımıyla ilgili ilk toplantı fikir sahibi İşcan'ın davetiyle, 15 Haziran 1964 günü İstanbul Belediye Sarayı'nda yapıldı. Bayındırlık Bakanı Arif Hikmet Onat, İstanbul Valisi Niyazi Akı, Birinci Ordu Komutanı Orgeneral Refik Yılmaz, Mimarlar Odası, Belediye Meclis üyeleri, İş adamları, Güzel Sanatlar Akademisi Müdürü, basın mensupları ve Fatih Derneği temsilcilerinin katılımıyla bir araya geldiler. Toplantıda iş adamı Vehbi Koç, heykeli yapmak için para gerektiğini, çözüm olarak İstanbul'da oturan herkesten 25 lira toplanmasını önermiş, böylece 100 milyon liranın temin edileceğini beyan etmiştir. Vedat Nedim Tör ise, tekel maddelerine İstanbul için 5 kuruşluk bir zam yapılarak gerekli kaynağın sağlanabileceğini

[1058] Muzaffer Kayar, "Tarihi Galata Kulesi Hizmete Açıldı", *İstanbul,* sy. 48, (Eylül 1967): 8-9
[1059] Taha Toros Arşivi, 001562137008.
[1060] "Galata Kulesi'ne Giriş 3 lira", *Milliyet,* 29 Eylül 1967, 1; Ek-60.
[1061] "Galata Kulesi", *Akşam,* 29 Eylül 1967, 1; Tarık Özavcı, "Bizim Galata Kulesi", *İstanbul,* sy. 44, (Mayıs 1967), 23.
[1062] "Fatih Heykeli İçin Pazartesi Günü Toplantı Yapılacak", *Milliyet,* 13 Haziran 1964, 2.

açıklamıştır. Toplantıda para temini ve teknik denetimi sağlamak üzere birer komite kurulması kararlaştırılmıştır.[1063]

11 Temmuz 1964 tarihinde Fatih Heykeli'ni Yaptırma Derneği kurulmuş, derneğin başkanlığını Haşim İşcan üstlenmiştir.[1064] Öte yandan 29 Mayıs 1966'da Fethin 513 yıl dönümü vesilesiyle Fatih Heykeli yapımı için, İstanbul'daki liseli öğrenciler, Millî Türk Talebe Birliği aracılığıyla bir bağış kampanyası başlatmış, kampanya, beş yüz bin adet "Fatih rozeti" ile yürütülmüştür.[1065] Millî Türk Talebe Birliği ile Orta Öğretim Fatih Anıtı Yaptırma Komitesi Başkanlığı'nın, 3 Mart 1967 Cuma gecesi saat 20.00'de Fatih Anıtı yararına ortaklaşa düzenleyecekleri Türk musikisi konserine, Belediye konservatuarı icra heyeti, klasik Türk musikisi ve Belediye konservatuarı Türk halk müziği gruplarının iştirak etmeleri hakkındaki dilekçe, Belediye Meclisi'nin 7 Şubat 1967 tarihli toplantısında kabul edildi.[1066]

Fatih Anıtı'nın yeri, ilim insanlarından oluşan kurul tarafından tespit edilmiştir. Alanın içerisine dikilecek olan Fetih Heykeli'nin denizden görülebilmesi için büyük boyutta olması gerektiği ancak bu durumun şehrin silüetini bozacağı düşünülmüştür. Anıt alanının içinde kütüphane, sergi sarayı ve konferans salonu da yaptırılması kararlaştırılmıştır. Fatih Sultan Mehmet'in döneminde telif ve tercüme olarak hazırlanan 417 eserin de alandaki kütüphanede sergilenmesi planlanmıştır. İstanbul Belediye Meclisi, 1966 yılında aldığı kararla Fatih Anıt Sitesi planını kabul etti. Başkan İşcan, meclisin planı onaylama kararının ardından işin tatbikat safhasına geçtiğine işaret ederek, önce proje yarışmaları, ardından yardım toplama faaliyetleri yapılacağını paylaşarak, "*Fatih'in şanına, İstanbul'un sihirli güzelliğine yaraşır büyük bir eser ortaya çıkacak"* demiştir.[1067] Ancak Fatih Anıtı'nın yapımı 1987 yılında tamamlanabilmiştir.[1068]

Büyük Fatih'in şanına, tarihi İstanbul'un asil güzelliğine yaraşır ve Fatih'in kendi eserlerini tamamlayıcı bir anıtın yapılması için 22 Ekim 1964 tarihinde kurulan Fatih Anıtını Yaptırma Derneği, ilk iş olarak şehrin en yetkili ilim ve imar adamlarından bir ilmi kurul teşekkül ettirerek yapılması arzulanan anıtın şekli, mevzu ve yeri üzerinde uzun çalışmalara

---

[1063] "Fatih Heykeli", *Milliyet,* 16 Haziran 1964, 1.
[1064]Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 621; "Fatih Anıt Sitesi Planı Kabul Edildi.", *İstanbul,* sy. 33, (Haziran 1966): 15.
[1065] "Fatih Heykeli İçin Bağış Kampanyası başladı", *Hürriyet,* 29 Mayıs 1966, sy. 6493, 2.
[1066] İBBKA 967/33 numaralı ve 7 Şubat1967 tarihli karar.
[1067] "Fatih Anıt Sitesi Planı Kabul Edildi.", *İstanbul,* sy. 33, (Haziran 1966): 15; "Fatih Anıt Sitesi Planını Belediye Meclisi Onayladı", *Hürriyet,* 26 Haziran 1966, sy. 6521, 2.
[1068]"Fatih Sultan Mehmet Anıtı", https://kulturenvanteri.com/tr/yer/fatih-sultan-mehmet-aniti/#16/41.015615/28.954198 Erişim tarihi: 15.01.2023.

girmiş oldukları üç konu üzerinde geniş incelemeler yapan ilmi komite; Anıtın denizden görülüp görülmemesi hususunda yapılan görüşmelerde, muhtelif fikirler ileri sürülmüş, Fatih Anıtı'nın denizden görülmesi konusu, anıtın mikyasına, mevkiine çok tesir edeceği ve neticede İstanbul silüeti içerisinde uzaklardan görülecek bir anıtın olmaması hususunda prensip kararına varılmış olduğu, anıtın hazırlanmış belli bir çevresi olması gerektiği hususunda heyet üyeleri fikir birliğine varmıştır.

Böylesine bir anıtın yapılması sırasında hazırlanacağı yerde, Fatih ile ilgili mevcut bir çevrenin seçiminde de isabet olacağı düşünülmüş, bu düşüncelerin ışığı altında muhtelif anıt mevkii teklifleri arasında heyet Fatih Camii külliyesini teşkil eden muhtelif varyantlar üzerinde durmuş, bu hususta bir fikir birliğine varılmıştır. Zamanında telif ve tercüme olarak 417 eser veren Fatih Sultan Mehmet için yapılacak anıtta öngörü kültür külliyesi, kütüphanesi sergi sarayları, konferans salonları gibi eserler külliyesi yer almakta olduğu, Fatih Camii külliyesinin Şehzade Camii külliyesine bağlayan belediye ve Saraçhane meydanları ile bazı adaları da içine alan bu sahanın anıt sahası olarak ayrılması kararlaştırılmıştır.[1069]

4.10.Diğer Faaliyetler

Başkan İşcan, göreve geldikten birkaç hafta sonra pazar yerlerinin vatandaşa çürük mal satılan ve tartı hilelerinin yapıldığı yer almaktan çıkarılacağını belirterek, Ocak 1964'te bir komisyon kurulması talimatını vermiştir. Komisyon, İstanbul'da 21 bin 860 esnafın çalıştığı, 41 daimî ve 19 geçici pazar yerini incelemeye başlamıştır. Ayrıca pazarcıların ucuz ve kaliteli ürün satmaları için hâlden mal temininde kolaylıklar sağlanması için çalışılacağı belirtilmiştir.[1070]

İstanbul Belediye Meclis üyesi Kemal Çilingiroğlu'nun; Eminönü, Mısır Çarşısı ve Kapalıçarşı gibi yerlerden işportacıların kaldırılması için İstanbul Valiliğiyle iş birliği yapılmasına yönelik teklifi kabul edilmiştir.[1071]

İşcan, belediye başkanlığı döneminde ilçelere sık sık ziyaretlerde bulunmuş, valilik dönemlerinde olduğu gibi, sorunları yerinde tespit ederek çözüm geliştirmiştir. Başkan İşcan, Adalar ilçesine yaptığı bir ziyarette, vapura binerken ücret ödemek zorunda kalmıştır. Yanında bulunan başkan yardımcıları ve müdürlerin ise bilet almadığını gören *İşcan, siz bilet almayacak*

[1069] İBBKA, 966/256 numaralı ve 22 Haziran 1966 tarihli karar.
[1070] "İşcan, Pazarcıların Hilelerinin Önleneceğini Söyledi", Milliyet, 31 Ocak 1964, 2.
[1071] İBBKA, 966/192 numaralı ve 17 Mart 1966 tarihli karar.

mısınız? diye sormuştur. Bürokratların "pasomuz var" cevabını vermeleri üzerine İşcan, "*Öyleyse her zaman buralara giderek halkın dileklerini dinleyin, yerine getirin"* demiştir. İşcan, pasosu olmadığı için 7 lira bilet ücreti ödedikten sonra Adalar'a varmış ve halkla bir araya gelmiştir. Adalılar, Başkan İşcan'dan, ebe ve su talep etmiş, yolların onarılmasını ve Adalar için hazırlanan planın bir an önce yürürlüğe konmasını istemişlerdir. İşcan, belediye ebesinin derhal göreve başlayacağını, yolların tamir edileceğini ve su meselesinin de Ömerli barajının tamamlanmasının ardından halledilebileceğini beyan etmiştir.[1072] Adalar'ın su ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak, bir iskele yapılması için aynı yıl içinde çalışmalara başlanmıştı. Kabataş vapur iskelesi yanına inşa edilecek iskele Sular İdaresi tarafından talep edilmiş, İmar Planlama Müdürlüğü tarafından hazırlanan plan, İmar Encümeni tarafından uygun görüldükten sonra Belediye Meclisi tarafından kabul edilmiştir.[1073]

Başkan İşcan, Eyüp[1074] ilçesine yaptığı ziyarette halkın talep ve şikayetlerini dinlemiş ve "*Eyüp Sultan'a büyük hizmetler yapmak arzusundayız"* demiştir. İşcan, yetkililerden Eyüp Sultan Camii çevresine pazar kurulmamasını ve meydanın otopark olarak kullanılmamasını istemiştir. Ayıca inanç turizminin önemli noktalarından biri olan Eyüp Sultan Camii çevresinin istimlakler yapılarak düzenleneceği ve yolların asfaltlanacağını ifade etmiştir.[1075]

Başkan İşcan, göreve geldikten kısa bir süre sonra, *Son Havadis* gazetesiyle röportaj yaptı. Röportajda İşcan'a 10 soru yöneltti. Gazete, İşcan'ın mahkeme kararı sonrasında göreve gelişine istinaden, "seçilmediği halde başkanlık koltuğuna oturan" isim olarak nitelendiriyordu.

S. 1) 1964 yılı bütçesinin vereceği imkânlar nispetinde İstanbul'a faydalı ve elzem hangi işleri yapmak kararındasınız?

C. İstanbul'un, çok büyük ve geniş işler beklediğini, herkes gibi ben de biliyor ve görüyorum. Bunlar içinde öne almak istediğim, İstanbulluların sağlık, sosyal ve iktisadi işleridir.

S. 2) İstanbul'da, bazılarının inşasına başlanan yeraltı ve yerüstü geçitleri ile Taksim Garajı ve şehir metrosu şehirliye ne zaman kazandırılacaktır? Bu tesisleri vazifede kaldığınız bir seçim devresi müddetince tamamlayamadığınız takdirde, nasıl bir yol takip edeceksiniz?

[1072] "Adalılar İşcan'dan Ebe ve Su İstediler", *Cumhuriyet,* 24 Ağustos 1964, sy. 14390, 1, 7.
[1073] İBBKA 964/265 numaralı ve 23 Haziran 1964 tarihli karar.
[1074] İlçenin adı 2017 yılında Eyüpsultan olarak değiştirilmiştir. *Resmî Gazete,* 3 Kasım 2017, sy. 7039.
[1075] "Eyüp Camii Çevresi Yeniden Düzenleniyor", *Cumhuriyet,* 4 Eylül 1964, sy. 14401, 2.

C. Bütün bu saydığımız işler, kredi müessesesini işletmek imkânına sahip olduğumuz zaman yapılabilecektir. Tamamlayamadığım ve bu işleri yapamadığım takdirde dua edeceğim.

S. 3) Belediye, bu işlerin yanı sıra, İstanbullu için, programa alınan işler kadar değer taşıyan kontrol müessesesinin ıslahını düşünmekte midir?

C. Kontrol müessesesinin, bu büyük şehirde ciddi vazife görmesi için, kalifiye elemanların temiz ve sağlam çalışması, ondan sonra da kadronun kâfi olması şarttır. Kontrol müessesesi, halkı tazyik eden bir makina değil, halka doğru ve iyi yolu gösteren bir müessese olmalıdır. Kontrol müessese üzerinde ciddiyetle durmak ve bu müesseseye eğilmek kararındayım. Ve bunu yapacağım.

S. 4) İstanbullu, tespit edilen evsafa uymayan ve düşük kaliteli ekmek yemektedir Ekmek imali için bir fabrikasyona gitmek tasavvurunda mısınız?

C.) Doğrudur. Bana da şikayetler gelmektedir. Bir fabrikasyona gitmek kararındayız.

S. 5) Zabıta teşkilatının çalışmasından memnun musunuz? Kontrollerle ilgili olarak herhangi bir değişiklik veya yenilik yapmak kararında mısınız?

C-Zabıta teşkilatının çalışması ve iyi çalışması hedefimizdir. Bu teşkilatı, bu yolda çalışır görmek arzumuzdur. Bu teşkilat üzerinde ve kontroller üzerinde duruyoruz. İcap ederse değişiklik yapacağız.

S. 6) Yaş sebze ve meyve fiyatlarının halde başka, manavda ve seyyar satıcıda çok daha başka olmasının önüne geçmek için nasıl bir tedbir düşünüyorsunuz? Bu konuyu incelediniz mi?

C.-Çalışıyoruz. Bu mevzunun, en iyi şekle ifrağı için çalışmalar yapıyoruz. Mesaim çok mahmul olduğu için, bir etüt yapmak mümkün olmadı.

S. 7) Muvaffak olabilmeniz için yardımcı kadrodan gerekli yardımı görüyor musunuz ve bu kadrodan memnun musunuz? Yeni bir kadroya ihtiyacınız var mı?

C. Bu sualin cevabına evet veya hayır demek henüz erkendir. Memleket işlerinde neticeleri iyi olarak görmek hepimizi sevindirir ve memnun eder. Bundan başka bir şey söylemeyeceğim.

S. 8) Belediye Şube Müdürlüklerine tayin yapılırken hangi esaslar ve vasıflar göz önünde bulundurulmaktadır? Belediye Şube Müdür Muavinlerinden memnun musunuz?

C.- İşleri yürütebilmek için Şube Müdürlüklerine Memurin Kanununun tarif ettiği evsafı haiz, cevval, lüzumunda mes'uliyeti üzerine alacak vasıfta, şehirciliği seven arkadaşlardan seçeceğim.

S. 9) Tiyatroların çalışmasından memnun musunuz?

C.-Tiyatroların çalışmasından memnunum,

S, 10) Belediye Hastanelerinin durumu memnuniyet verici midir? Belediyeye sağladıkları faydalar nelerdir?

C.-Hastanelerimizde mesai kesiftir. Her sene İstanbul dışından hastanelerimize 8-10 bin hasta müracaat etmektedir. Belediyeye büyük masraf tahmil etmektedir. Yılda hastanelere ilaç alım için Belediye bütçesinden yapılan sarfiyat 26 milyon liradır.[1076]

Başkan İşcan 1964 yılının mayıs ayından itibaren cuma günleri halk buluşmaları yapmaya başlamış. Belediye meclis salonunda vatandaşlarla buluşarak sorunları dinlemiştir.[1077] Toplantılar başladıktan iki hafta sonra bu sistemin başarılı sonuçlar verdiğine dair gazetelerde haberler yer almış, başkanla beraber vatandaşların dertlerini dinleyen belediye bürokratları mümkün olanları hemen çözmeye başlamışlardır.[1078] İşcan'ın ardından İstanbul Valisi Niyazi Akı da halk buluşmaları düzenlemeye başlamış ve salı günlerini halka ayırmıştır.[1079]

İstanbul Belediyesi vatandaşlara 1964 yılının ağustos ayında yakıt stoğu yapma çağrısında bulunmuştur. Belediyenin yeterince yakacak stoğuna sahip olmamasından dolayı, vatandaşların kışın soğukta mağdur olmamaları için odun ve yakacak depolamaları istenmiştir. Böylece kışın yaşanabilecek fiyat artışlarına karşı da önlem alınması hedeflenmiştir.[1080]

İşcan, *Cumhuriyet* gazetesini ziyaret ederek İstanbul'un muhtelif bölgelerinde dört spor sahası oluşturacaklarını beyan etmiştir.[1081] Milli Türk Talebe Birliği'nin dilekçesine istinaden, 27 Ocak 1967 tarihinde Spor ve Sergi Sarayında "Bozkurt Gecesi" tertip edileceği ve mali

[1076] "Haşim İşcan, Belediyenin Durumundan Şikâyet Etti", *Son Havadis,* 2 Mart 1964, sy. 1279, 3.
[1077] "İşcan, Cuma Günleri Meclis Salonunda Halkla Dert Dinleme Toplantıları Yapacak", *Milliyet,* 23 Mayıs 1964, 2.
[1078] "İşcan, Bugün de Belediyede Dert Dinleyecek", *Milliyet,* 12 Haziran 1964, 2.
[1079] "Vali Dert Dinledi", *Tercüman,* 24 Haziran 1964, 1.
[1080] "Belediye İstanbulluları Yakıt Stokuna Davet Etti", *Cumhuriyet,* 11 Ağustos 1964, sy. 14377, 2.
[1081] Erdoğan Arıpınar, "İşcan, Spor İçin 4 Saha Veriyor", *Cumhuriyet,* 25 Mart 1965, sy. 601, 8.

imkanlardan yoksun bir talebe cemiyet olması göz önünde bulundurularak mezkur gece için Spor ve Sergi Sarayı'nın ücretsiz olarak tahsis edilmesi, Belediye Meclisi tarafından olumlu karşılandı.[1082] 1967 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti, her yıl nisan ayında yaptıkları festival için Spor ve Sergi Sarayı'nın ücretsiz tahsisini talep etmiş ve bu talep de olumlu karşılanmıştır.[1083] 26 Şubat 1967 tarihinde Beyoğlu Kızılay Şubesinin yapacağı Kongre dolayısıyla Spor ve Sergi Sarayı'nın bir gün için ücretsiz olarak tahsis edilmesi hakkında üyelerden Dimitro Manayiloğlu, İshak Arslan ve arkadaşları tarafından imzalı olarak verilen takrir Belediye Meclisi'nin olağanüstü toplantısında kabul edilerek, bir gün ücretsiz olarak tahsis edilmesi kararlaştırıldı.[1084]

İstanbul Belediye Meclisi, Çapa İlkokul Öğrencilerine Yardım Derneği'nin, Fatih Tiyatrosu'nun 21 Mayıs 1967'de müsamere için bedelsiz olarak tahsis edilmesi hakkındaki dilekçesini kabul etmiştir.[1085] Mecidiyeköy Karma Lisesi'nin de 27 Mayıs 1967 Cumartesi günü saat 12.00'dan 16.00'ya kadar vereceği temsil için komedi tiyatrosunun ücretsiz olarak verilmesine dair beş üye tarafından verilen takririn aynen kabulü kararlaştırıldı.[1086] Ayrıca 19 ve 21 Mayıs 1967 tarihlerinde Kabataş Erkek Lisesi öğrencilerinin Şehir Tiyatroları Komedi bölümünde vereceği temsil için adı geçen yerin ücretsiz olarak tahsisi hakkında üyelerden Niyazi Yıldırım ve Zinnur Kortay tarafından verilen takrir de Belediye Meclisi tarafından kabul edildi.[1087]

Konya Yüksek Öğretim Yaptırma Derneği tarafından, yüksek öğrenim görmek için İstanbul'a gelen yardıma muhtaç talebelerin barınma ve yemek ihtiyaçlarını karşılamak üzere faaliyette bulunan derneklerinin barındırmakta bulunduğu 165 kişilik öğrenci yurdunun kapasitesinin artan talep karşısında 600 kişiye yükseltmek üzere bir yurt binası inşasına başlanmıştır. Yurt binası inşaatının yarım kalmaması için, İstanbul Belediyesi'nin de bu iş için yardımda bulunması hakkında dernek tarafından bir dilekçe sunulmuş, ancak Bütçe Encümeni tarafından belediye bütçesinde bu gibi yardımlar için tahsisat bulunmadığından teklifin reddi uygun görüldüğüne dair görüşü doğrultusunda yardım talebi reddedilmiştir.[1088]

[1082] İBBKA 1967/12 numaralı ve 27 Ocak 1967 tarihli karar.
[1083] İBBKA, 1967/86 numaralı ve 7 Mart 1967 tarihli karar.
[1084] İBBKA 967/11 numaralı ve 26 Şubat 1967 tarihli karar.
[1085] İBBKA 1967/135 numaralı ve 11 Mayıs 1967 tarihli karar.
[1086] İBBKA 1967/141 numaralı ve 16 Mayıs 1967 tarihli karar.
[1087] İBBKA 1967/145 numaralı ve 18 Mayıs 1967 tarihli karar.
[1088] İBBKA 1967/75 numaralı ve 28 Şubat 1967 tarihli karar.

Şehrin et ihtiyacını karşılamak için Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulan Karaağaç mezbahanesi, günün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde genişletilerek modernleştirilmiştir.[1089] İşcan, İstanbul'da bir pastörize süt fabrikası kurmak için sur dışında uygun bir yer arandığını gazetecilere beyan etmiş ve fabrika inşasına başlamak için Ankara'daki temasları sırasında 5,5 milyon liralık kredinin temin edildiğini belirtmiştir.[1090]

Başkan Yardımcısı Kadri İlkay'ın İstanbul Belediye Meclisi'nde verdiği bilgilere göre, İstanbul Belediyesi'nde 1964 Şubat ayında 15507 kişi çalışmaktaydı. 105 milyon lirayı bulan maaş gideri sebebiyle yatırımlara gerekli payın ayrılamadığı belirtilmiştir.[1091] Öte yandan 1965 yılında, belediye personelinin ihtiyacını karşılamaya yönelik bir terzihane kurulmuş, ayakkabı imalathanesi kurulması için harekete geçilmiştir. Personel motivasyonu için Ataköy'de dinlenme ve kamp yeri açılmış, 4 memur ve işçi, gayretli çalışmalarından ötürü Avrupa'ya gönderilerek ödüllendirilmiştir.[1092] İşcan, 1968 yılında, kadın memurların mesai saatleri içinde mini etek giymelerini yasaklamış, bundan sonra diz kapaklarının altında mavi renkte iş gömleği giymeleri talimatını bir genelge ile duyurulmuştur.[1093]

1966 yılında, belediyelerin halkın huzurunu sağlayabilmek için otorite sahibi olmasını sağlayan Belediye Cezaları Kanunu meclise gönderilmiştir. Buna göre belediye cezaları 40 kat artacaktır.[1094] Bu dönemde, İstanbul Belediyesi'nin ceza tatbik sisteminde bir değişikliğe gidilmiş, bir müesseseye ceza verilirken tek kalemde ceza yazılmaktayken artık işlenen suç için ayrı bir ceza zaptı tutulması Başkan İşcan tarafından ilgili birimlere talimat olarak bildirilmiştir.[1095] Başkan Yardımcısı Kadri İlkay'a göre belediye cezaları da caydırıcılıktan uzaktı.[1096]

İşcan döneminde kriminal olaylar da yaşanmıştır. 27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında halden çıkarılan 160 kabzımal, 1964'ün ağustos ayında Başkan İşcan'ın odasını basmışlardır. İşcan'ın masasını yumruklayarak üzerine yürüyen kabzımallar, haldeki yerleri için kura

---

[1089] 12 Temmuz 1923 tarihinde faaliyete geçen Karaağaç mezbahası, 1923-1924 yılları arasında görev yapan İstanbul Valisi ve Şehremini Ali Haydar (Yuluğ) Bey döneminde inşa edilmiştir. Dere, "Ali Haydar (Yuluğ) Bey ve İstanbul'da Yürüttüğü Belediyecilik Faaliyetleri", 726; "Karaağaç Kurumları Genişletilerek Modernleştiriliyor", *Cumhuriyet,* 27 Eylül 1964, sy. 14424, 2.
[1090] "Süt Fabrikasına Yer Aranıyor", *Milliyet,* 6 Şubat 1964, 2.
[1091] "Belediyede Çalışan 15507 Kişiye Yılda 105 Milyon ödeniyor", *Cumhuriyet,* 5 Şubat 1964, sy. 4194, 1.
[1092] Haşim İşcan, *İstanbul Belediyesi'nin 1965 Faaliyet Raporu*, 43.
[1093] "İşcan da Mini Eteği Yasakladı", *Cumhuriyet,* 8 Mart 1968, sy. 15665, 1.
[1094] Orhan Erinç, "Belediye Cezaları Kırk Misli Arttırılıyor", *Cumhuriyet*,12 Aralık 1966, sy. 15229, 1, 7.
[1095] "Belediye Ceza Sistemini Değiştirdi", *Cumhuriyet,* 3 Ocak 1964, sy. 14161, 2.
[1096] "Cumhurbaşkanı, İstanbul'un Sorunları Hakkında Bilgi Aldı", *İstanbul,* sy. 34, (Temmuz 1966): 3, 31.

çekilmesini istemişlerdir. İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nden 70 kadar sivil ve resmi polis belediye sarayını korumaya almıştır.[1097]

Vefa Poyraz'ın valiliği döneminde İstanbul Belediyesi ile vilayet arasında bir hukuki mücadele yaşanmıştır. Kimsesiz çocuklara kanun gereği ayrılması gereken ödenek belediye tarafından aksatılınca Vilayet konuyu mahkemeye taşımaya karar vermiştir. Başkan İşcan konuyla ilgili, "*biz vilayete alacakları olan parayı bütçemizin imkanları nispetinde ayda 10-20 bin lira civarı bir tutarda ödüyorduk. Fakat koruma kurumundan bir alacaklı 400 bin liralık haciz koydu. Onun için yardım gecikti. Kendileriyle temasa hazırız. Buna rağmen dilerlerse mahkemeye başvurabilirler. Durumumuz meydanda*" demiştir.[1098]

Cumhuriyet gazetesi yazarı İlhan Selçuk, "Haşim Bey Üzülmesin…" başlıklı bir köşe yazısı kaleme aldı ve tartışmalara neden olan bir Rus sergisini köşesine taşıdı. Selçuk'a göre, Sovyetler tarafından Belediye Sarayı'nda bir sergi açılmış, sergi için Başbakan Demirel'in izni alınmış olmasına rağmen, Heybeliada Ruhban Okulu'nun avukatlığını yapan AP'li bir meclis üyesi, "Belediye Sarayı'nda Rus sergisinin işi nedir?" diyerek Haşim İşcan'ı eleştirmiş, bununla da kalmayıp, Adalet Partisi'nin kontrolünde olan Millî Türk Talebe Birliği'nin gençlerini kışkırtmıştır. Bunun üzerine gençler, "Kahrolsun komünizm!" diyerek İşcan'ı haksız yere protesto etmişlerdir.[1099]

17 Eylül 1967'de yapılması gereken yerel seçimler, her yıl seçim yapılmaması için 1968 yılının haziran ayında yapılacak olan senato seçimleriyle birleştirildi. Böylece yerel seçimlerin ertelenmesi planlandı.[1100] Millet Meclisi, yerel seçimlerin ertelenmesine dair tasarıyı 6 Temmuz 1967'de kabul etti.[1101] Yerel seçimlerin yapılacağı 1968 yılında, Haşim İşcan, kamuoyuna tekrar adaylığını koyacağını açıkladı. İşcan'ın Ankara Belediye Başkanlığına aday olmasına yönelik haberler üzerine İşcan, bazı yakın dostlarından bu yönde teklifler aldığını ancak İstanbullu hemşerilerinin karşısına çıkmaya karar verdiğini ifade etmiştir.[1102]

[1097] "160 Kabzımal Dün İşcan'ın Odasına Zorla Girerek Hadise Çıkardı", *Cumhuriyet,* 18 Ağustos 1964, sy. 14384, 1, 7.
[1098] "Vilayet Belediyeyi Mahkemeye Veriyor", *Hürriyet,* 17 Mayıs 1966, sy. 6481, 2.
[1099] İlhan Selçuk, "Haşim Bey Üzülmesin…", *Cumhuriyet,* 9 Nisan 1967, sy. 15333, 2.
[1100] "Mahalli Seçimlerin Bir Yıl Ertelenmesi İçin Hazırlıklara Başlandı", *Cumhuriyet,* 26 Mart 1967, sy. 15319, 1.
[1101] "Meclis, Belediye Seçimlerinin Erteleyen Tasarıyı Kabul Etti", *Cumhuriyet,* 7 Temmuz 1967, sy. 15422, 1, 7.
[1102] "İşcan Yine Adaylığını Koyuyor", *Cumhuriyet*, 10 Şubat 1968, sy. 15638, 1, 5.

4.11. İstanbul Belediyesi Bütçesi

İstanbul Belediyesi, tarih boyunca finansal güçlükler ve kıt imkanlarla yatırımları gerçekleştirmeye çalışmış mütemadiyen merkezi hükümetin desteğiyle icraatlarını gerçekleştirebilmiştir. 1950'li yıllarda, Başbakan Menderes'in bizzat İstanbul yatırımlarının idaresini üstlenmesi, şehrin kaynak problemine geçici bir çözüm olmuş fakat yasal düzenlemeler ve belediyenin düzenli gelire sahip olması için uzun yıllar beklenilmiştir. Bütçenin 1960'ta 700 milyon liraya ulaşması bekleniyordu.[1103] Ancak, 27 Mayıs darbesi sonrasında yatırımların durdurulması bütçeyi yarıya yakın oranda küçülttü. İşcan'ın 1963 yılı sonunda başladığı görevde, mali problemler devam etmiş, ancak İşcan, özel sektör iş birliği ile imar faaliyetleri için farklı çözümler bulabilmiştir.

Bütçe yetersizliği, Cumhurbaşkanı Sunay'ın ziyaretinde de gündeme gelmiş, Başkan İşcan, belediye gelirlerinin yetersizliğine vurgu yapmıştır. İşcan'ın verdiği bilgilere göre, İstanbul Belediyesi'nin yıllık bütçesi 285 milyon liraydı ancak hizmetlerin ve yatırımların yapılabilmesi için bütçenin 600 milyon liraya çıkması şarttı. Bunun çözümünü de öneren İşcan, Belediye Gelirleri Kanunu'nun yeniden düzenlenmesi gerektiğini ifade etmiştir.[1104]

Dünyanın önde gelen şehirlerine nazaran İstanbul Belediyesi'ni bütçesi son derece düşük bir vaziyetteydi. Temel yatırımlar dahi hükümetin desteği olmadan gerçekleştirilemeyecek durumdaydı. 1964 yılında, New York Belediyesi İnşaat Dairesi Müdürü Albert B. Laure, Başkan İşcan ile bir görüşme yapmış ve İstanbul Belediyesi'nin gelir azlığını hayretle karşılamıştır. New York Belediyesi'nin 2 milyar dolar bütçeye sahip olduğunu ve bunun 350 milyon dolarının inşaat dairesine tahsis edildiğini ifade etmiştir. 1964 yılı bütçesi 418 milyon lira olan İstanbul Belediyesi'nin bütçesi, New York Belediye Bütçesi'nin 500'de 1'ine tekabül etmekteydi.[1105]

Bütçe Encümeni, Başkan İşcan'ın 3.200 liralık maaşını az bularak 7000 liraya yükseltmek için Belediye Meclisi'ne bir teklif vermiş, ancak İşcan tarafından reddedilmiştir. İşcan, *şimdiye kadar aldığım bu para bana yeter. Maaşıma bir kuruş bile zam yapılmasına*

[1103] İstanbul Belediyesi'nin sahip olduğu; Serkldoryan binası, Atatürk Bulvarındaki blok apartmanlar, İtalyan Sefarethanesi binası, Çırağan Sarayı gibi pek çok kıymetli gayrimenkulü elden çıkarmış olması, bütçesinde geçici bir rahatlama ve önemli bir gelir kalemi sağlamıştı. Muhtar Acar, "İstanbul Belediyesi'nin 1960 Yılı Bütçesi Münasebetiyle Düşündüklerimiz" *Arkitekt*, 3, sy. 296, (1959): 121-122.

[1104] "Cumhurbaşkanı, İstanbul'un Sorunları Hakkında Bilgi Aldı", *İstanbul*, sy. 34, (Temmuz 1966): 3, 31.

[1105] Laure ayrıca İstanbul Belediye Sarayını da inceleyerek ileride yapılması planlanan New York belediye binası için örnekler almıştır . "New York Bütçesi İstanbul'a oranla 500 Misli Fazla", *Cumhuriyet,* 6 Eylül 1964, sy. 14403, 2.

müsaade etmeyeceğim ve benim rızam hilafına maaşıma ilave yaparsanız bunu iade edeceğim demiştir.[1106]

1 Ekim 1964-1 Ekim 1965 tarihleri arasındaki faaliyet raporunu belediye meclisine sunan Başkan İşcan'ın verdiği bilgilere göre, İstanbul Belediyesi'nin 1964 yılında 211.015.500 lira olan öz gelirleri, 36.741.962 liralık artışla 248.397.166 liraya yükseltilmiştir. 1965 yılı bütçesi, gelir ve gideri üzerinden 442.174.503 liraydı. 1965 yılı faaliyet raporuna göre belediyenin 1965 yılı emlak geliri 6.854.260 liraydı.[1107] Bütçenin 141,5 milyonu, işçi maaşlarıyla yabancı uzman ödeneklerine tahsis edilmiştir. Bütçe encümeni tarafından, konulan yeraltı geçitleri ödeneği kaldırılmıştır.[1108] Meclisin bütçeyi onaylamasının ardından Başkan İşcan, para bulunduğu takdirde bütçeden çıkarılan yeraltı geçitlerinin yapımı için çalışacağını bildirmiştir.

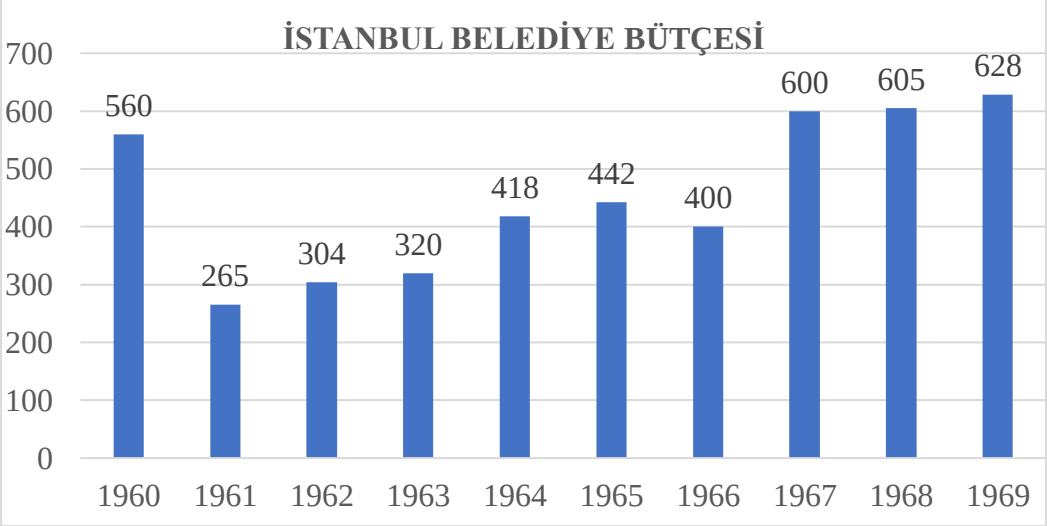
1580 Sayılı Belediye Kanunu'na göre bütçe, gelir ve giderin denk olacak biçimde düzenlenmesi gerekiyordu. Ancak 1965 yılı bütçesinde gelir kısmında gösterilen 199 milyon liranın borç alınacağına dair bir mukavele bulunmaması sebebiyle bütçe, İstanbul Valisi tarafından veto edilmiştir. Bütçede gelir kısmının "hayali" olarak doldurulmuş olması, Akı'nın onaylamamasının sebebidir. Öncelikle Belediye Meclisi tarafından onayı alınması gereken bütçe için AP'li Meclis Başkanı Ertuğrul Adalı, "*Meclisimizin reisimize itimadı tamdır. Kendisini sevmekte ve desteklemektedir"* beyanında bulunmuştur.[1109] Meclis'in onayından sonra bütçe valiliğe sunuluyor ve onayı alındıktan sonra yürürlüğe konabiliyordu. Vali Niyazi Akı'nın, onaylamaması krize sebep olmuştur.

Başkan İşcan, konuyla ilgili Belediye Meclisi'nde yaptığı toplantıda; *"Bütçenin gecikmesi bize çok şey kaybettirmiştir. Teşvik ve irşatlarınızla halka hizmet yolundayız. Bizim bundan başka gayemiz yoktur. Ben ununu elemiş, eleğini asmış bir insanım ve ömür treninde son istasyona bilet almış bir yolcuyum. Size yaraşır hizmeti gösterebilirsem hayatımın en büyük mutluluğunu duyacağım. İlmi hüviyeti, turistik önemi, edebi hayatı ve şiir alemlerindeki yeri ile İstanbul gönlümdedir. Kalpten bağlı olduğum bu şehirde ben nasıl çalışmak lazım geldiğini pek iyi bilmekteyim. Bütçe durumu ile ilgili alacağınız kararın bu beldeye yararlı olacağına*

[1106] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 625.
[1107] Haşim İşcan, *İstanbul Belediyesi'nin 1965 Faaliyet Raporu*, 24.
[1108] "Yeraltı Geçitleri İçin Belediye Bütçesine Konan Ödenek Kaldırıldı", *Cumhuriyet* 11 Mart 1965, sy. 14587, 7.
[1109] "Belediye Meclisi Haşim İşcan'ı Destekliyor", *Cumhuriyet* 17 Mart 1965, sy, 14593, 2.

inanıyorum" demiştir.[1110] İşcan, bütçeyi gerçekleştirebilmek için Ankara'ya giderek ödenek sağlamaya çalışmıştır.[1111] Başbakan Suat Hayri Ürgüplü ile bir saat baş başa görüşmüştür.[1112]

Gazeteci Abdi İpekçi, *Milliyet*'teki başyazısında İstanbul'un bütçe krizine değinmiş ve İstanbul Valisi'nin tutumunu, gelecekte daha büyük problemlerin yaşanmasını engelleyecek mahiyette bir uyarı olarak değerlendirmiştir. İpekçi, Başkan İşcan'ın iyi niyetli çırpınışlarına rağmen İstanbul'un bütçesinin açık vermeye devam ettiğini, borcunun katlanarak arttığını dile getirmiş ve böyle giderse şehrin yaşanamayacak bir hale geleceğini ifade etmiştir.[1113] Vilayet makamının 1965 yılı bütçesi üzerinde yaptığı tadilata karşı İstanbul Belediyesi'nin duruma, Hesap İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanacak itiraz metni ile Danıştay nezdinde itirazda bulunması, Belediye Meclisi'nin 30 Nisan 1965 tarihli toplantısında karar verilmiştir.[1114] Aynı günlerde, Başkan İşcan'ın görüşmeleri sonrası hükümetin olaya müdahalesi meseleyi çözmüş ve İçişleri Bakanlığı, İstanbul Belediyesi'nin bütçesini kabul ederek krizi aşmıştır.[1115]

Haşim İşcan döneminde İstanbul Belediyesi'nin bütçesi, 1963 yılında 320 milyon lirayken 1968'de 605 milyon liraya çıkmıştır. 1960-1969 yılları arasında İstanbul Belediye bütçesi.[1116]

[1110] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 616.
[1111] "İşcan, Belediyeye Para Bulmak İçin Ankara'ya Gitti", *Cumhuriyet* 6 Şubat 1965, sy. 14554, 2.
[1112] "Akı, Belediye Bütçesini 199 Milyon lira İndirdi", *Milliyet*, 6 Nisan 1965, sy. 6237, 1.
[1113] Abdi İpekçi, "İstanbul Yaşanmaz Hale Gelebilir", *Milliyet*, 9 Nisan 1965, sy. 6240, 1.
[1114] İBBKA 965/154 numaralı ve 30 Nisan 1965 tarihli karar.
[1115] "Belediye Bütçesini İçişleri Bakanlığı Kabul Etti", *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1965, sy. 14628, 2.
[1116] T.C. İstanbul Belediye Meclisi, *1960 Mali Yılı Bütçesi*, (İstanbul: Belediye Matbaası, 1960), 71-76; T.C. İstanbul Belediye Meclisi, *1961 Mali Yılı Bütçesi*, (İstanbul: Belediye Matbaası, 1961), 86-87; T.C. İstanbul Belediye Meclisi, *1962 Mali Yılı Bütçesi*, (İstanbul: Belediye Matbaası, 1962), 70-81. 1962 yılı bütçesinin en dikkat çekici kalemlerinden biri 2 milyon liralık seçim masrafıdır; T.C. İstanbul Belediye Meclisi, *1963 Mali Yılı Bütçesi*, (İstanbul: Belediye Matbaası, 1963), 73-79; T.C. İstanbul Belediye Meclisi, *1964 Mali Yılı Bütçesi*,

İstanbul Belediyesi'nin 1960-1969 yılları arasındaki bütçe performansına bakıldığına, DP iktidarının son yılı olan 1960'ta Adnan Menderes'in fahri belediye başkanlığını üstlendiği ve birçok yatırımını dikkatle takip ettiği İstanbul Belediyesi'nin 560 milyon liralık bir bütçeye sahip olduğu görülmektedir. Belediye Gelirleri Yasası'nda gelir arttırıcı bir düzenleme yapılmamış olmasına karşın, mali kaynak, başbakanın ilgisi ve merkezi hükümetin aktardığı kaynaklardır.[1117] Askeri darbe sonrası yatırımlar durdurulmuş, bütçe yarı yarıya küçülmüştür. İşcan döneminin sonlarına doğru, 1967 yılında bütçede "belediye malları gelirleri" başlığı altında 348.992.262 liralık bir gelir yer almıştır.[1118] Bu tutar, 1968 yılında 345,666,103 lira olarak gerçekleşmiştir.[1119]

İşcan'ın göreve gelmesiyle birlikte, belediye gelirlerini arttırmak amacıyla büfeler inşa edilerek kiraya verilmeye başlanmıştı. Kadıköy, Karaköy ve Eminönü meydanlarında inşa edilen büfeler, açık arttırma usulüyle ihaleye çıkarıldı. 3 bin liradan ihaleye çıkarılan büfeler açık arttırmayla 8 bin ile 22 bin lira arası fiyatlarla kiralanmıştır.[1120]

1968 yılına gelindiğinde İşcan'a yeni bir unvan verilmişti: "Emlak Sahibi Başkan". Böylece gelir azlığından dolayı harcamalarını karşılayamayan İstanbul Belediyesi, İşcan döneminde yapılan dükkân ve büfelerinden hatırı sayılır bir gelir elde etti ve bu durum bütçenin büyümesine, ihtiyaç duyulan yatırımlar için kaynak oluşturulmasına imkân vermiştir. İşcan, görev süresinin sonuna doğru belediyenin borç sahibi olduğunu ancak, "*seçime girerken bulunduğumuz zamana ait hiçbir borç bırakmıyoruz ki gelecek olan arkadaşlara sıkıntı vermeyelim"* diyecek kadar hassasiyet göstermiştir.[1121]

1969 yılına gelindiğinde, dönemin belediye başkanı Fahri Atabey, 1969 yılı belediye malları gelirlerinin 253,101.388 lira olarak gerçekleştiğini,[1122] bütçe gelirlerinin arttırılmasının

(İstanbul: Belediye Matbaası, 1964), 77-80; T.C. İstanbul Belediye Meclisi, *1965 Mali Yılı Bütçesi,* (İstanbul: Belediye Matbaası, 1965), 37-45; T.C. İstanbul Belediye Meclisi, *1966 Mali Yılı Bütçesi,* (İstanbul: Belediye Matbaası, 1966), 39-47; T.C. İstanbul Belediye Meclisi, *1967 Mali Yılı Bütçesi,* (İstanbul: Belediye Matbaası, 1967), 39-47; T.C. İstanbul Belediye Meclisi, *1968 Mali Yılı Bütçesi,* (İstanbul: Belediye Matbaası, 1968), 39-47; T.C. İstanbul Belediye Meclisi, *1969 Mali Yılı Gelir ve Gider Tasarısı Hakkında Belediye Encümeni Mazbatası* (İstanbul: Belediye Matbaası, 1969), 41-49.

[1117] Tekeli, *İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü*, 169.

[1118] T.C. İstanbul Belediye Meclisi, *1967 Mali Yılı Bütçesi,* (İstanbul: Belediye Matbaası, 1967), 14.

[1119] T.C. İstanbul Belediye Meclisi, *1968 Mali Yılı Bütçesi,* (İstanbul: Belediye Matbaası, 1968), 14.

[1120] "Belediye Gelirlerini Arttırmak İçin Program Hazırladı", *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1964, sy. 14379, 2.

[1121] "Haşim İşcan'ın Yeni Yıl Unvanı: Emlak Sahibi Başkan", Cumhuriyet, 4 Ocak 1968, sy. 15601, 5.

[1122] T.C. İstanbul Belediye Meclisi, *1969 Mali Yılı Gelir ve Gider Tasarısı Hakkında Belediye Encümeni Mazbatası* (İstanbul: Belediye Matbaası, 1969), 49.

imkansızlığı karşısında belediye malı gayrimenkulleri satarak 1969 yılı bütçesini denkleştirmeye çalıştıklarını ifade etmiştir.[1123]

4.12.Resmi Ziyaretler

İstanbul Belediyesi, ülkenin en büyük şehrinin temsil makamı olarak tarihsel süreçte ulusal ve uluslararası pek çok ziyaretin mekânı olmuştur. Türkiye'yi ziyaret eden devlet ve hükümet başkanları, genellikle başkent Ankara'nın yanı sıra İstanbul'da da ağırlanmışlardır.

1966 yılında Birleşik Arap Cumhuriyeti[1124] İstanbul Konsolosu Ahmet Kadri, Başkan İşcan'ı Mısır'a davet etmiştir. İşcan, daveti memnuniyetle karşılamış ve Mısır'ı ziyaret etmekten bahtiyarlık duyacağını ifade etmiştir.[1125] 10 Şubat 1966'da Irak Devlet Bakanı Adnan Paçacı, Başkan İşcan'ı ziyaret etti. Aynı yıl, Irak Başbakanı El Bazzaz, Başkan İşcan ile bir görüşme yaptı. İşcan aynı yıl İran'a davet edildi.[1126] Bulgar Dışişleri Bakanı İvan Başev, 1966'da Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ile İstanbul Belediye Başkanı İşcan'ı makamında ziyaret etmiş ve aynı dönemde İşcan, Romanya ve Irak'a davet edilmiştir. Davetler, Romanya Başbakanı İon Gheorghe ve Bağdat Mutasarrıfı Taki El Kızwini tarafından yapılmıştır.[1127] 23 Aralık 1966'da Alman Başkonsolosu Von Gehlen, Başkan İşcan'ı Almanya'ya davet etmiştir.[1128]

Belçika Turizm Bakanı Jan Piers, 3 Nisan 1967 günü, Turizm ve Tanıtma Bakanlığının konuğu olarak Türkiye'ye yaptığı ziyaret kapsamında İstanbul Belediyesi'ne gelmiş ve Başkan İşcan ile makamında görüşmüştür.[1129] 5 Mayıs 1967'de, Polonya Dışişleri Bakanı Adam Rapaçki, Başkan İşcan'ı ziyaret etmiş, aynı yıl Paris Belediye Başkanı Paul Paber, İstanbul'a 500 turist getiren France Transatlantiği ile gelerek Başkan İşcan ile makamında görüşmüştür.[1130] 1967 yılında İstanbul'u ziyaret eden Pakistan Genel Valisi Muhammed Musa ve eşine Başkan İşcan ve eşi tarafından bir ziyafet verilmiştir. [1131] 10 Temmuz 1967'de

[1123] T.C. İstanbul Belediye Meclisi, *1969 Mali Yılı Gelir ve Gider Tasarısı Hakkında Belediye Encümeni Mazbatası* (İstanbul: Belediye Matbaası, 1969), sayfa numarası yok.
[1124] 1 Şubat 1958'de Mısır ve Suriye'nin oluşturduğu, aynı yıl Yemen'in de katıldığı federasyon. Başkenti Kahire, devlet başkanı da Cemal Abdünnasır'dı. Kenan Şahin, "Başarısız Bir Pan-Milliyetçilik Girişimi: Birleşik Arap Cumhuriyeti", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi,* 5, sy. 16, (2018): 166.
[1125] "Haşim İşcan Mısır'a Davet Edildi", *İstanbul,* sy. 33, (Haziran 1966): 16.
[1126] "Belediyede 1966 Yılının Olayları", *İstanbul,* sy. 40, (Ocak 1967): 4-5.
[1127] "Türk ve Bulgar Dışişleri Bakanları Belediyede", *İstanbul,* sy. 35, (Ağustos 1966): 29.
[1128] "Belediyede 1966 Yılının Olayları", *İstanbul,* sy. 40, (Ocak 1967): 30.
[1129] "Konuk Bakan", *İstanbul,* sy. 43, (Nisan 1967): 3.
[1130] Türkan Peremeci, "Geride Kalan Bir Yıl ve İstanbul", 2.
[1131] "Pakistan Genel Valisi Şerefine Verilen Yemek", *İstanbul,* sy. 48, (Eylül 1967): 22.

İstanbul'a gelen Tunus Dışişleri Bakanı Jr. Habib Burgibe, Başkan İşcan'ı ziyaret eden devlet adamları arasındadır.[1132]

Ayrıca, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Konseyi, Türkiye ile ilişkileri yumuşatmak amacıyla 31 Aralık 1964'te yaptığı toplantıda Türkiye'de Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, İsmet İnönü ve bakanlar başta olmak üzere bazı devlet adamlarına hatıra mahiyetinde hediyeler gönderilmesini kararlaştırmıştı. Listenin 17. sırasında bulunan İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan'a; 63 ruble değerinde porselen çay takımı, 5 rublelik Moskova Albümü ve 5 adet plak takımı verilmiştir.[1133] Türkiye'yi ziyaret eden İran Şahı Muhammed Rıza Pehlevi, gördüğü yakın ilgi dolayısıyla İstanbul Valisi Niyazi Akı ile Başkan İşcan'a birer madalya göndermiştir. Madalyalar, İran Büyükelçisi Kaosro Kaosrovani tarafından takdim edilmiştir.[1134] 18 yıldır ABD'nin Florida eyaletinde yaşayan Türk vatandaşı Necmi Karahan, Başkan İşcan'a, Tampa Belediye Başkanı Nick Chillura Nuccio'nun[1135] bir mesajını ve altın şerif yıldızını takdim etmiştir.[1136]

2 Mart 1967'de Habeşistan İmparatoru Hâile Selâsiye, Avrupa seyahatinden dönerken ani bir kararla Türkiye'yi ziyaret etti.[1137] Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın davetlisi olarak Türkiye'de bulunan İmparator, İstanbul Belediyesi'ne bağlı Darülaceze'ye 10 bin dolar bağışta bulundu. Başkan İşcan, İmparatora İstanbul adına şükranlarını arz eden bir basın açıklaması yaparak bağışı Darülaceze Müdürü Hilmi Şener'e teslim etmiştir. [1138]

İşcan, göreve geldikten birkaç ay sonra Amerika Birleşik Devletleri'ne bir ziyarette bulunmuştur. Fransa'nın Paris ve Strazburg şehrinde incelemeler ve ABD'de yapılacak olan Mahalli İdareler Kongresi'nde katılmak için İçişleri Bakanı Orhan Öztrak'tan telgrafla izin istemiş, Öztrak hemen cevaplandırdığı talebi olumlu karşılayarak İşcan'a başarılar dilemiştir.[1139] Yabancı bir havayolları işletmesi tarafından Avrupa'nın 18 şehrinin belediye başkanları uçakla ABD'ye götürülmüşlerdir.[1140] İşcan, 2-16 Nisan 1964 tarihleri arasında

---

[1132] Türkan Peremeci, "Geride Kalan Bir Yıl ve İstanbul", 3.
[1133] "Sovyet Komünist Partisi Belgelerinde Türkiye", *Milliyet*, 27 Aralık 1992, 17.
[1134] "İran Şahı, Akı ve İşcan'a Madalya Gönderdi", *Cumhuriyet, 7* Ağustos 1965, sy. 14373, 2.
[1135] Nick Chillura Nuccio, Tampa Belediyesi'nin 1956-1959 ve 1963-1967 yılları arasında olmak üzere iki dönem belediye başkanlığını yaptı. https://www.tampa.gov/city-clerk/info/previous-mayors/nuccio-nick-chillura Erişim tarihi: 01.02.2024.
[1136] "Haşim İşcan'a Altın Şerif Yıldızı Madalyası Verildi", *İstanbul,* sy. 47, (Ağustos 1967): 12.
[1137] Poyraz, *Bir Cumhuriyet Valisinin Anıları,* 145.
[1138] "Habeşistan İmparatoru'nun Darülaceze'ye Bağışı", *İstanbul,* sy. 42, (Mart 1967): 3, 30; Ek-61.
[1139] İçişleri Bakanlığı Özel Kalemi 215 Numaralı ve 31 Mart 1964 tarihli telgraf.; İstanbul Büyükşehir Belediyesi İnsan Kaynakları Müdürlüğü, Haşim İşcan Özlük Dosyası, Sicil No: 6992. Bundan sonra "İBB Sicil No: 6992" biçiminde yer alacaktır; Ek-62.
[1140] "Haşim İşcan Amerika'ya Gidiyor", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 20, sy. 222, (Nisan 1964): 190.

ziyaretini gerçekleştirdikten sonra İstanbul'a dönmüştür. Dönüşünde yaptığı açıklamada İşcan; *dolaştım, dolaştım yoruldum. Tabii çok şey gördüm. Bize gelince çok çalışmak lazım. Sekiz saatlik uykuyu beş saate indirmeliyiz* demiş ve gördüğü şehirlerin temizliğine, güzelliğine hayran kaldığını dile getirmiştir. İşcan, ABD'deki temaslarında İstanbul için herhangi bir anlaşma sağlayıp sağlamadığıyla ilgili olarak; *epeyce olta attık. Bakalım uyuşuk bir balık tutabilecek miyiz?* yorumunda bulunmuştur.[1141] Başkan İşcan'a yokluğunda Vekili Dr. Cavit Köksal vekalet etmiştir.[1142]

Leningrad Belediye Başkanı Vasili İsaev, Başkan İşcan'ın 24 Mayıs 1965 tarihinde Leningrad'a yaptığı ziyarete bir iade-i ziyaret yaparak 5 Temmuz 1966'da İstanbul'a gelmiştir. Eşi ve Sovyet bürokratlarından oluşan bir heyetle gelen İsaev, İzmir ve Ankara'yı da ziyaret etmiştir. İstanbul'daki bazı sanayi tesislerinde ve sosyal kuruluşlarda incelemeler yapan İsaev, bazı sanayi kuruluşlarını ve tarihi alanları ziyaret ettikten sonra ayrılmıştır.[1143]

Fas Kralı Hassan II., 28 Ekim-4 Kasım 1966 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaretinde 31 Ekim, 1 ve 2 Kasım günlerini İstanbul'a geçirmesi bekleniyordu. Dışişleri Bakanlığı'nın gönderdiği 23 Eylül 1966 ve 330.087/III-89 sayılı yazılarına istinaden İstanbul Belediye Meclisi tarafından, İstanbul şehri fahri hemşerilik beratı ve şehir anahtarı takdimi için karar alındı. Devlet başkanları ziyaretinde usul gereği icra edilen, berat takdim merasiminin, 1 Kasım 1966 günü saat 16.30'da yapılması, 27 Ekim 1966 tarihli toplantıda belirlendi.[1144]

5 Şubat 1967'de Milletlerarası Şehirler ve Mahalli İdareler Birliğince Bangkok'ta bir kongre düzenlenmesi için hazırlıklar yapılmıştır. Kongrenin gündemi, kamu hizmetlerinin idaresi, finansmanı, ekonomik inkişafta mahalli idarelerin rolü konularının müzakeresi olarak belirlenmişti ve çalışma dili İngilizce ile Fransızca olacaktı. Türk Belediyecilik Derneği, belediye başkanlarına birer yazı göndererek, katılmak isteyen belediye başkanlarının müracaatını talep etmiştir.[1145] Başkan İşcan, "kongreye gitmek tasavvurunda olmadığını" beyan etmiştir.[1146]

[1141] Ziyaoğlu, *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*, 619.
[1142] İBB Sicil No: 6992.
[1143] "Leningrad Belediye Heyetinin Ziyareti", *İstanbul,* sy. 34, (Temmuz 1966): 34.
[1144] İBBKA, 966/434 numaralı ve 27 Ekim 1966 tarihli karar.
[1145] Türk Belediyecilik Derneği, "İstanbul Belediye Başkanlığına", 5 Kasım 1966 tarihli ve 323 numaralı belge. İBB Sicil No: 6992.
[1146] İBB Sicil No: 6992.

4.13. 1964 Kıbrıs Krizi ve İstanbul Belediyesi

1963 yılının son günlerinde Kıbrıs adasında yaşayan Türkler, Rumların saldırılarına hedef oldu. 1960'ta İsviçre'nin Zürih kentinde, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında imzalanan garantörlük zemininde sağlanan antlaşma ile kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, adadaki Türk ve Rumların ortak devleti olarak teşkil edilmişti. Ancak Rumların Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nı uygulamak istememeleri ve Yunanistan ile birleşme hedefleri iki toplumun bir arada ve barış içinde yaşamasına engel olmuştur.[1147] 20 Aralık 1963'te başlayan saldırılar karşısında Türkiye, adada yaşayan Türkleri korumak amacıyla müdahale sinyali vermiştir.[1148] Türk ve Rum toplumları arasında giderek tırmanan gerginlik, Türkiye kamuoyunu derinden etkilemiş ve 1964 yılında ulusal basında Kıbrıs en önemli gündem maddesi haline gelmiştir.

Mesele, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerini de derinden etkilemiştir. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, ABD Başkanı Lyndon Johnson'a bir mektup göndererek adadaki Türklere katliamın derhal durdurulması için Rumlara baskı yapmasını talep etti.[1149] Ancak Johnson'un olumsuz yaklaşımı hayal kırıklığı yaratmış ve Türkiye adaya müdahale için harekete geçmeye karar vermiştir. Bunun üzerine ABD Başkanı Johnson, 5 Haziran 1964'te Türkiye'yi kararından caydırmak için Başbakan İsmet İnönü'ye tehdit ve ağır ifadelerde dolu bir mektup gönderdi.[1150] ABD'de önemli etkiye sahip ve aktif hareket eden Yunan Lobisi, Johnson'un mektubunda da önemli rol oynamıştı. Yaklaşan ABD Başkanlık seçimleri de bir başka faktördü.[1151]

Olaylar İstanbul Belediye gündemine de gelmiş ve şu karar alınmıştır; *"Yavru vatan Kıbrıs'ta son feci olaylar neticesinde menfur kurşunlara hedef olarak şehit düşen ırkdaşlarımızın hatıralarına hürmeten Meclisin 3 dakikalık saygı duruşunda bulunmasını ve İstanbul şehrinin üzüntülerinin Kıbrıs'taki Türk cemaatine ulaştırılması hakkındaki taktir kabul edilmiştir.*[1152]

Tüm bu yaşananların paralelinde Türkiye'de, özellikle de İstanbul'da yaşayan Rumlar derinden etkilendi. Türk kamuoyunda, ülkede yaşayan Rumların Kıbrıs'ta terör eylemlerine girişenlere maddi destek sağladığına yönelik şayialar yer bulmuş ve Rumlarla alışveriş

[1147] Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (1914-1995),* 393.
[1148] Güneş Şahin, "Türk Basını'nın 1964 Kıbrıs Olaylarına Bakışı", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 6, sy. 3, (2017): 1475.
[1149] Baskın Oran, *Türk Dış Politikası (1919-1980) c. 1*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 685.
[1150] Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (1914-1995),* 395.
[1151] Jacob M. Landau, "Johnson's 1964 Letter to İnönü and Greek Lobbying of The White House*" Jerusalem Papers On Peace Problems,* Jerusalem, sy. 28, (1979): 18,
[1152] İBBKA, 963/8 numaralı ve 27 Aralık 1963 tarihli karar.

yapmama kampanyası yürütülmüştü.[1153] Bu dönemde, İstanbul Belediyesi ile Fener Rum Patrikhanesi arasında patrikhane duvarlarının yüksekliği ile ilgili anlaşmazlık çıktı. Patrikhane'nin beş metre yüksekliğindeki duvarlarının tehlikeli durumda bulunması sebebiyle elli santimetreye indirilmesi kararlaştırıldı. Belediyenin aldığı karar Patrikhane'ye iletilmiştir.

İmar Kanunu'nun 115. Maddesine göre 15 gün içinde duvarlar indirilmediği takdirde belediye encümeni kararıyla yıkılacağı belirtilmiştir. Belediye, semt sakinlerinin yaptığı şikâyet üzerine İncebel sokağına bakan beş metre yüksekliğindeki duvarları mühendislerden kurulu bir heyete incelettirmiş, zaman aşımı sebebiyle harçların döküldüğü, taşla örülü duvarların bağlantısız kaldığı ve yıkım riski taşıdığı tespit edilmiştir. Patrikhane'ye 15 gün süre verilmiş ve duvarlar patrikhane tarafında tamir ettirilerek elli santimetreye düşürülmediği takdirde belediye zabıtası tarafından yıktırılacak ve masrafları patrikhaneden tahsil edilecekti.[1154] Fener Rum Patrikhanesi'nin bir hafta içinde istimlak edileceği söyleniyordu. Konu İçişleri Bakanı Orhan Öztrak'a sorulmuş, belediyenin böyle bir tasarrufta bulunmadığı cevabı alınmıştır.[1155]

İstanbul Belediyesi'nin bu dönemdeki faaliyetleri arasında sokak ve caddelerin adlarını Belediye Meclisi kararıyla Türk kültürüne uygun isimlerle değiştirmeye yönelik çalışmalar bulunuyordu. Harita Müdürlüğü, Adalar ilçesindeki Rumca olan bazı sokak ve mevki isimlerinin değiştirilmesi hakkında bir teklifte bulunmuş, konu Mülkiye Encümeni tarafından incelenmiştir. Yapılan incelemede: Burgazada-Gezinti Caddesi adının, halk arasında tanılan bir isim olduğu ve resmi kayıtların da değiştirilmesini gerekeceği, bununla beraber isim değiştirmelere emsal olacağından sözü edilen cadde isminin değiştirilmemesine yönelik Belediye Meclisi'ne görüş bildirilmiştir. Ayrıca Burgazada'da İmdoz Caddesi'ne Barbaros Hayrettin Caddesi adının verilmesi, Hristo tepesine Bayrak tepe, Aya Nikola mevkiinde Turgut Reis mevkii ve Büyükada'nın güneyinde bulunan Meyandros adasına da Küçükada isimlerinin verilmesi görüşüyle konu Meclis gündemine alınmıştır. Meclis'in 8 Aralık 1964 tarihli oturumunda konu müzakereye açılmış ve aynen kabul edilmiştir.[1156]

Harita Müdürlüğü'nün bir başka önerisi, Şişli Meşrutiyet mahallesinde sakinlerce teşekkül etmiş bulunan Rum Kilisesi ve Rum kilisesi arka sokağı olarak isimlendirilen ve tescilli bulunmayan sokakların Güvenç ve İyiniyet sokakları ve Havariyun adının da Kazım

[1153] Hülya Demir ve Rıdvan Akar, *İstanbul'un Son Sürgünleri*, (İstanbul: Belge Yayınları, 1999), 84.
[1154] "Belediye Rum Patrikhanesi'nin 5 Metre Yüksekliğindeki Duvarlarının Tehlikeli Durumda Olduğunu Tespit Etti", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 20, sy. 224, (Haziran 1964): 418.
[1155] Demir ve Akar, *İstanbul'un Son Sürgünleri,* 127.
[1156] İBBKA 964/458 numaralı ve 8 Aralık 1964 tarihli karar.

Orbay caddesi olarak değiştirilmesi yine isimsiz bulunan iki sokağa Huzur ve Esen adlarının verilmesi, Birahane sokağının devamı olarak açılan sokağın yine aynı adla isimlendirilmesiydi. Bu teklifler de 8 Aralık 1964 tarihli toplantısında aynen kabul edilmiştir.[1157]

Türkiye Harp Malulü Gaziler Şehit, Dul ve Yetimleri Cemiyeti İstanbul Şube Başkanlığı tarafından İstanbul Belediye Meclisi'ne sunulan bir dilekçeye istinaden Beyoğlu, Gümüşsuyu mahallesindeki Kamarot sokağının, Miralay Şefik Bey olarak değiştirilmesi hakkındaki önerisi gündeme alınmıştır. Miralay Şefik Bey'in Çanakkale'de Arıburnu cephesinde, Miralay Mustafa Kemal ile birlikte 15 bin mevcutlu Anzak Kolordusunu önlerine katarak deniz kenarına kadar kovaladıkları, 1915'te 27. Alay Kumandanı olan Şefik Bey'in gösterdiği kahramanlık ve üstün başarısından dolayı o zamanın Başkumandan Vekili tarafından alay sancağına iç madalya takılmak suretiyle takdir edilmiş olduğu, Miralay Şefik Bey'in Galiçya'da 19. Tümen Kumandanı olarak büyük Rus saldırısını durduran Türk Kolordusunun sol cenah kumandanı olarak bulunduğu, İstiklal savaşında Aydın cephesini kuran ve Yunanlılara ilk darbeyi indiren 57. Tümen Kumandanının da Miralay Şefik Bey olduğu ifade edilmiştir. 6 Şubat 1964'te vefat eden ve kahramanlıkları belirtilen Miralay Şefik Bey'in 30 seneden fazla oturduğu, Gümüşsuyu Askeri Hastanesinin yanındaki Kamarot Sokağı'nın adının Miralay Şefik Bey olarak değiştirilmesi Belediye Meclisi'nin 15 Aralık 1964 tarihli toplantısında kabul edilmiştir.[1158]

Meclis üyelerinden Tevfik Gürkan, Rumelihisarı isminin Fatih Hisarı olarak değiştirilmesi için 5 Ekim 1964 tarih ve 792 sayılı teklifi sunmuş, Mülkiye Encümeni'nin incelemeleri sonucunda; "*Eskiden beri mevcut ve tarihi maruf ve şöhretli isimlerin değiştirilmesi tarihi araştırmaları zorlaştıracağı gibi tapu, vergi, askerlik şubesi ve nüfus dairesi gibi resmi kayıtlarda da alt üst etmesi ne sebebiyet vereceğinden Rumelihisarı adının aynen bırakılması uygun görüldüğüne"* dair Mülkiye Encümeni mazbatası, Belediye Meclisi'nin 8 Aralık 1964 tarihli olağanüstü toplantısında okunarak cereyan eden müzakere neticesinde mazbatanın aynen kabulü kararlaştırılmıştır.[1159]

Harita Müdürlüğü'nün bir başka teklifi ise, İstanbul gayrimüslimlerin yaşadığı bir başka muhit olan Samatya bölgesi içindi. Fatih, Kocamustafapaşa bucağındaki bazı cadde ve sokak isimlerinin değiştirilmesi hakkındaydı. Buna göre, Samatya Caddesi isminin Göktürkler

[1157] İBBKA 964/464 numaralı ve 8 Aralık 1964 tarihli karar.
[1158] İBBKA 964/472 numaralı ve 15 Aralık 1964 tarihli karar. Bu sokak Haşim İşcan'ın kitaplarının bağışlandığı İBB merkez kütüphanesi olan Atatürk Kitaplığı'nın bulunduğu yerdir. https://ataturkkitapligi.ibb.gov.tr/tr/Kitaplik/Iletisim Erişim tarihi: 01.05.2024.
[1159] İBBKA 964/463 numaralı ve 8 Aralık 1964 tarihli karar.

Caddesi, Samatya Sahil Yolu'nun adı, Göktürkler Sahil Yolu, Değirmen sokağının Atalar ve Samatya Akarcası Sokağı da Müdafaa-i Milliye Caddesinin devamı olarak mütalaa edildiğinden Müdafaa-i Milliye Caddesi olarak değiştirilmesi 18 Aralık 1964'te kabul edildi.[1160]

Konjonktürel siyasi gelişmelerin paralelinde, merkezi hükümet ve İstanbul Belediye Meclisi'nin aldığı kararlar, İstanbul'un tarihi ve kültürel değerlerine önemli hizmetler yapan Başkan İşcan tarafından desteklenmiştir.

4.14. Haşim İşcan ve İstanbul Belediye Meclisi

İstanbul Belediye Meclisi, 27 Mayıs darbesi öncesinde 71 üyeye sahipti. Darbe sonrasında meclis ilga edilmiş ve meclis kararlarını alma yetkisine sahip bir heyet iş başına geçti. Bu heyet, İstanbul Belediye Başkanı, bir yardımcısı ve 8 belediye müdüründen oluşuyordu.[1161] 17 Kasım 1963 yerel seçimlerinde, 93 kişilik İstanbul Belediye Meclisi'nin yeni üyeleri seçilmiştir. Seçimlerin ardından göreve gelen İstanbul Belediye Meclisi, başkanı ve üyeleriyle halk tarafından doğrudan belirlenen ilk meclisti.

Siyasi partiler tarafından İstanbul Belediye Meclisi'nde 93 asil ve 93 yedek üye aday gösterilmiştir. İstanbul Belediye Meclisi'nde AP 54, CHP 38 ve MP 1 üye ile temsil edilmiştir.[1162] MP'nin tek üyesi Fatih ilçesinden Abdurrahman Şeref Laç'tı. Millet Partisi yalnızca Fatih ilçesinden bir üye çıkarabilmiştir. Meclis çoğunluğunun AP'de olması ise CHP'li Başkan İşcan için birçok zorluğun habercisiydi. Ancak İşcan, birikimi, icraatçı ve hizmeti önceleyen tarzıyla meclisle uyumlu çalışma gayretinde oldu. İstanbul Valisi Vefa Poyraz da Başkan İşcan'ın AP Meclis Grubu ile uyumlu çalıştığını ifade etmiştir.[1163]

[1160] İBBKA 964/483 numaralı ve 18 Aralık 1964 tarihli karar.

[1161] *Resmî Gazete*, 27 Temmuz 1963, sy. 11465; Ziyaoğlu, *İstanbul Şehreminleri,* 588.

[1162] "İl Genel ve Belediye Meclisleri Seçimlerinde Alınan Sonuçlar", *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1963, sy. 14119, 1, 7; Meclis üyelerinin 38'i yüksek öğrenim, 25'i lise, 19'u ortaokul, 8'i ilkokul ve 3'ü özel tahsil mezunuydu. Ziyaoğlu, *Şehreminleri,* 603.

[1163] Valilik görevinden sonra AP safında siyasete atılan Poyraz, İşcan'ın haleflerinden AP'li İstanbul Belediye Başkanı Fahri Atabey ile uyumlu çalışmadığını beyan etmiştir. Atabey'in belediye hizmetlerine yardımcı olmasından alındığını ve nakliye ambarları ile kerestecilerin Merter ve Topkapı'dan başkan bir yere nakledilmeleri çalışmalarında engel olduğunu ifade etmiştir. Vefa Poyraz, *Bir Cumhuriyet Valisinin Anıları*, (İstanbul: Bizim Kitaplar, 2008), 170-171.

17 Kasım 1963 Yerel Seçimleri İstanbul Belediye Meclisi Üye Dağılımı

İlçe Adı	AP	CHP	MP	Toplam
Adalar	1	0	0	1
Bakırköy	2	2	0	4
Beşiktaş	3	3	0	6
Beyoğlu	8	5	0	13
Beykoz	2	1	0	3
Eminönü	4	4	0	8
Eyüp	2	2	0	4
Fatih	11	6	1	18
Gaziosmanpaşa	3	1	0	4
Kadıköy	4	4	0	8
Sarıyer	2	1	0	3
Şişli	5	5	0	10
Üsküdar	3	3	0	6
Zeytinburnu	4	1	0	5
Toplam	54	38	1	93

"İl Genel ve Belediye Meclisleri Seçimlerinde Alınan Sonuçlar", *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1963, sy. 14119, 1, 7.

Meclis, yeni döneme başlar başlamaz toplantı zamanlarını düzenlemeye yönelik karar aldı. Yedi üye tarafından verilen ortak teklifte, diğer üyeler için de mahzuru olmaması durumunda toplantıların pazartesi ve cuma günleri saat 14.00'te yapılması önerildi. Müzakereler neticesinde toplantıların salı ve cuma günleri saat 14.00'te yapılması kararlaştırıldı.[1164] Bu karardan kısa bir süre sonra, Belediye Meclisi'nin açıldığı günden bugüne kadar belli saatte toplanamadığını ve bu itibarla saatlerin koridorlarda gezmekle geçtiği, bundan dolayı gündemlerin zamanında görüşülerek zamanın zayiine meydan verilmemesine yönelik bir tavsiye kararı alındı.[1165]

Başkan İşcan, yayımladığı bir tamimle memurların meclis oturumlarını takip etmelerini yasaklamıştır. İşcan'ın talimatından sonra meclis dinleyici kısımlarında yarı yarıya bir azalma meydana gelmiştir. Meclis oturumlarını yalnızca ilgili müdürlerin takip etmesi istenmiştir.

[1164] İBBKA 1964/2 numaralı ve 14 Ocak 1964 tarihli karar.
[1165] İBBKA 1964/23 numaralı ve 28 Ocak 1964 tarihli karar.

Mesai saatlerinde meclisi takip eden memurların işi aksatması önlenmiş ve talimata uymayanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.[1166]

Meclis'in seçimlerden sonra göreve başlamasından kısa bir süre sonra, Beyoğlu CHP listesinden seçilen meclis üyesi Lefter Küçük Andinoyadis'in Belediye Kanunu'nun 69. Maddesi gereğince müstafi sayılması, 27 Aralık 1963 tarihli toplantıda kararlaştırılmış ve yerine CHP Beyoğlu aday listesinin yedek birinci sırasında bulunan Suphi Kıroğlu'nun davet edilmesine 14 Ocak 1964 tarihinde karar verilmiştir.[1167] Üsküdar A.P. Belediye Meclisi asil üyeliğine seçilen Refik Can da aynı maddeden müstafi addedilmiş olup, aynı kazada A.P.ye mensup ve birinci durumda olan Osman Yüceoğlu, 12 Mart 1964'te Meclis çalışmalarının kalan süresini tamamlamak üzere davet edilmiştir.[1168]

AP'li Fatih Belediye Meclis Üyesi ve Bütçe Encümeni Başkanı Şinasi Aygün, Danıştay tarafından hakkında verilmiş olan emekli kararını iptal edilmesinden dolayı tekrar İstanbul Belediye müşavirliğine müşavirliğe tayin edilmiş ve üyelikten istifa etmiştir.[1169] Aygün'ün yerine AP Fatih aday listesinin birinci sırasında yer alan Mehmet Telman, çalışmalara katılmak üzere davet edilmiştir.[1170]

1 Ekim 1965 günü İstanbul Belediye Meclisi'nde önemli bir oylama, Belediye Başkan Vekili seçimi yapıldı. CHP Kadıköy Meclis Üyesi İsmet Uluğ ile AP Kadıköy Meclis Üyesi Faruk Ilgaz eşit oy aldılar. Bunun üzerine tekrar oylamaya gidildi. Tekrar oylamada CHP Grubu mecliste hazır bulunmasına karşın oylamaya katılmamış ve gizli oyla yapılan seçim neticesinde 43 oy Faruk Ilgaz'a I oy da İsmet Uluğ'a verilmiştir. Belediye Başkan Vekilliğine Faruk Ilgaz seçilmiştir.[1171] Ilgaz, İşcan'ın 11 Mart 1968'de vefat etmesinin ardından 2 Haziran 1968'e kadar Belediye Başkanlığını vekaleten yürütmüştür.

10 Ekim 1965 genel seçimlerinde İstanbul Belediye Meclisi'nden seçilen üyelerin yerine yedek üyeler çağırılmıştır. Bu isimlerden AP'li Eyüp Belediye Meclis Üyesi Osman Özer, genel seçimde İstanbul Milletvekili seçilmiştir. Yerine, aynı kazada Adalet

---

[1166] "Belediye Memurları Meclise Giremeyecek", *Cumhuriyet*, 30 Ocak 1964, sy. 14188, 2.
[1167] Madde 69: Birbirini müteakip üç içtima gününde bilamazeret içtimalarda hazır bulunmayan aza meclis kararıyla istifa etmiş addolunur. *Resmî Gazete*, 14 Nisan 1930, sy. 1471. İBBKA, 964/1 numaralı ve 14 Ocak 1968 tarihli karar.
[1168] İBBKA 964/105 numaralı ve 12 Mart 1964 tarihli karar.
[1169] İBBKA 965/304 numaralı ve 30 Haziran 1965 tarihli karar.
[1170] İBBKA, 965/305 numaralı ve 1 Ekim 1965 tarihli karar.
[1171] İBBKA, 965/306 numaralı ve 1 Ekim 1965 tarihli karar.

Partisi'ne mensup ve birinci durumda yedek üye Kazım Kökmen davet edilmiştir.[1172] AP'li bir başka üye olan Gaziosmanpaşa Meclis Üyesi Adnan Akın'ın Balıkesir Milletvekili seçilmesi münasebetiyle aynı kazada AP birinci yedek üyesi Eşref Canbaz davet edilmiştir.[1173] AP'li üyelerden milletvekilliğine seçilenler arasında Fatih Meclis Üyesi Osman Nuri Ulusoy da bulunmaktaydı. İstanbul Milletvekili seçilen Ulusoy'un yerine, A.P.ye mensup ikinci yedek üye Mehmet Akbal meclis çalışmalarına katılmak üzere davet edilmiştir.[1174]

Millet Partisi'nin İstanbul Belediye Meclisi'ndeki tek temsilcisi olan Fatih Meclis Üyesi Abdurrahman Şeref Laç da 10 Ekim 1965 genel seçimlerinde İstanbul Milletvekili seçilenlerdendi. Laç'ın yerine, MP'ye mensup Fatih birinci yedek sıradaki isim İ. Fehmi Cumalıoğlu'ydu ancak onun da Kayseri Milletvekili seçildiği öğrenilmesi üzerine aynı partinin başka yedek üyeliği bulunmaması sebebiyle yeni üye katılmamıştır.[1175] Böylece meclis üye sayısı bir kişi düşmüş ve 92 olmuştur.

Yaşamını yitiren meclis üyelerinin yerine de ilçelerin yedek listelerindeki isimler göreve çağırılmaktaydı. 18 Ocak 1965'te vefat eden Şişli Meclis Üyesi Mehmet Şengün'ün yerine yedek listeden ve yine CHP listesinden Süleyman Yanar davet edildi.[1176] 27 Şubat 1966'da vefat eden Sarıyer Meclis Üyesi Eliz Hazneciyan'ın yerine AP listesinde birinci yedek sırada bulunan Muzaffer İsmet Ermeti'nin davet edilmesine 4 Mart 1966 tarihli toplantıda karar verilmişti.[1177] Meclisin 19 Eylül 1967 tarihli toplantısında, 19 Ağustos 1967 günü vefat eden Bakırköy Meclis Üyesi Kemal Ergüden'in yerine, Bakırköy AP listesinin birinci yedek ismi olan Berç Keçeciyan'ın davet edilmesi kararlaştırıldı.[1178] Bu dönem hayatını kaybeden üyelerden Eminönü ilçesi CHP Meclis Üyesi Ömer Yılmaz'ın aynı ilçede CHP yedek listesinden Nedim Tuncer davet edilmiştir.[1179]

1964 yılında mecliste, Fen İşleri Müdürlüğünün bütçesi görüşülürken AP'li üyeler Başkan İşcan'dan inşasına başlanan altgeçitler için izahat istemiş ve bu geçitlerin hepsinin birden başlatılmasının doğru olup olmadığını sormuşlardır. İşcan verdiği yanıtta;

[1172] İBBKA, 965/315 numaralı ve 22 Ekim 1965 tarihli karar.
[1173] İBBKA, 965/316 numaralı ve 26 Ekim 1965 tarihli karar.
[1174] İBBKA 965/345 numaralı ve 30 Kasım 1965 tarihli karar.
[1175] İBBKA 965/344 numaralı ve 30 Kasım 1965 tarihli karar.
[1176] İBBKA 965/153 numaralı ve 26 Nisan 1965 tarihli karar.
[1177] İBBKA, 966/100 numaralı ve 4 Mart 1966 tarihli karar.
[1178] İBB KA, 967/376 numaralı ve 19 Eylül 1967 tarihli karar.
[1179] İBBKA 965/343 numaralı ve 30 Kasım 1965 tarihli karar.

"*Yaptığımız işlerde en ufak bir ari düşüncemiz yoktur. Şimdiye kadar pek çok devlet hizmetinde bulunduk. Benim bildiğim tek şey vardır. O da İstanbul'a hizmettir. Yaptığımız işleri kendimize iftihar vesilesi olarak yapmıyoruz. Sadece hizmet için yapıyoruz. Yapılan her şeyin planı da projesi de vardır. İsteyen gider bakar. İstanbul'da meydan muharebesine girmiş bulunuyoruz. Meclis üyesi arkadaşlarımdan tek ricam yapılmakta olan işleri görerek kazma vuran pazulara kuvvet vermeleridir"* demiştir.[1180]

Türkiye'de belediyelerin mali, idari ve teknik konularda gelişimini desteklemek amacıyla kurulan Türk Belediyecilik Derneği'nin 7. Kongresinin 19-20 Haziran 1964 tarihlerinde Ankara'da yapılması kararlaştırıldı. İstanbul Belediye Meclisi'ni temsil etmek üzere gidecek heyette yer alacak isimlerin seçimi için yapılan müzakereler neticesinde; Ziya Başer, Şinasi Aygün, Cemil Yavaş, Adnan Alptekin ve Kemal Balsarı'nın isimleri belirl[1181] Haşim İşcan başkanlığındaki, meclis üyeleri ve bürokratlardan oluşan İstanbul heyetinde yer alan isimler; Burhan Güngör, Vedat Atilla, Tacettin Ertelen, İhsan Hançer, Adnan Alptekin, Aydın Germen, Şinasi Aygün ve Ziya Başer olarak gerçekleşti.[1182]

İçişleri Bakanı Orhan Öztrak'ın konuşmasıyla açılan kongrede, belediyeleri ilgilendiren idari, mali, imar, kalkınma planı, hesap ve bütçe, dilekler ve turizm başlıklarında olmak üzere yedi komisyon oluşturuldu.[1183] Kongrenin başkanlığı için yapılan oylamaya dört aday gösterildi. Bunlar İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan, Ankara Belediye Başkanı Halil Sezai Erkut, İzmir Belediye Başkanı Osman Kibar ve Adana Belediye Başkanı Ali Sepici idi. Haşim İşcan ile Ali Sepici'nin adaylıktan feragat etmeleri neticesinde oylama Kibar ile Erkut arasında yapılmış ve en çok oyu alan Osman Kibar Kongre Başkanlığına seçilmiştir. Kongrenin ikinci başkanlığına da Ali Sepici seçilmiştir.[1184] İstanbul Belediyesi'nden bürokratların ve temsilcilerin komisyonlarda görev aldığı ve tavsiye niteliğinde kararlar alan kongre, 20 Haziran Cuma günü sona ermiştir.

İstanbul Belediye Meclisi, İ.E.T.T. araçlarında geçerli ücretsiz seyahat paso taleplerine ait teklifleri, muhtelif içtimalarında ayrı ayrı incelenmiş ve talep sahiplerinin gördükleri

[1180] "İşcan, "İstanbul'da Meydan Muharebesine Başladık" Diyor", *Milliyet,* 14 Mart 1964, 7.
[1181] İBBKA 964/226 numaralı ve 16 Haziran 1964 tarihli karar.
[1182] "Yedinci Türk Belediyecilik Kongresine İştirak Eden Aza ve Temsilcilerin Belediye İtibariyle Alfabetik Fihristi", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 20, sy. 225-226, (Temmuz-Ağustos 1964): 9.
[1183] "Komisyonlar", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 20, sy. 225-226, (Temmuz-Ağustos 1964): 365.
[1184] "Türk Belediyecilik Derneği VII. Kongresi", *İller ve Belediyeler Dergisi*, 20, sy. 225-226, (Temmuz-Ağustos 1964): 395-397.

vazifelerin ehemmiyeti ve şehre yaptıkları hizmetler dikkate alınarak; İstanbul Belediyesi'nde vazife gören itfaiye erlerinin, eğlence yerleri kontrol memurlarının, Hesap İşleri Müdürlüğüne bağlı tahakkuk ve tahsil şubelerinde vazifeli şube şefleri ile merkezde bu işleri tedvir eden toplam kırk üç şefin, vazife malulü dört emekli polis memurunun, ve Diyanet İşleri Başkanlığı memurlarının görevlerini teftişle sorumlu on yedi müftünün İ.E.T.T.'nin bil'umum vasıtaların da hüviyet varakaları ile ücretsiz seyahat etmelerini, kabul etmiştir.[1185]

Meclis, 9 Mart 1965'te de jandarma, mensubu subay, astsubay, er ve Türk Silahlı Kuvvetleri malullerinin İ.E.T.T.'ye ait araçlarda hüviyet varakalarını göstererek ücretsiz seyahat etmelerine karar verdi. Başkan İşcan tarafından 10 Mart günü karar onaylandı.[1186] Ayrıca, kaymakamların ve İstanbul'da görev yapan belediye başkanlarının, hüviyet varaklarıyla İ.E.T.T. işletmelerine bağlı araçlarla ücretsiz seyahat etmelerine dair karar da 15 Mart 1965 günü kabul edilmiştir.[1187]

Dışişleri Bakanlığı, İstanbul Valiliğine bir yazı göndererek, 1965 yılı süresince Rio De Janeiro kentinin 400. kuruluş yıl dönümünün, şimdiye kadar görülmemiş bir şekilde kutlanacağı, yıl dönümü etkinlikleri için Brezilyalıların ellerinden geleni esirgemedikleri ve yabancı devletlerin de bu fırsattan propaganda yönünden faydalanmak yoluna gittiklerinin anlaşılmış olduğu bilgisini iletmiştir. Rio De Janeiro Türkiye Büyükelçiliği'nin tavsiyesi doğrultusunda, İstanbul ile Rio De Janeiro şehirlerinin tabii güzellikler bakımından "kardeş şehir" ilan edilmesi önerilmiştir. Konunun, Vilayet makamı tarafından İstanbul Belediye Meclisi'ne iletilmesi üzerine gündeme alınmıştır. Kararın bir mesajla Rio De Janeiro şehrinin bulunduğu Guanabara eyaletine sembolik bir armağan ile gönderilmesi, ayrıca İstanbul'da açılacak yeni bir caddeye Rio de Janeiro adının verilmesi, 30 Haziran 1965 tarihli toplantıda kabul edilmiştir.[1188]

Meclis, Haşim İşcan'ın riyasetinde yapılan 1965 yılı açış toplantısında, Mustafa Kemal Atatürk ve Cemal Gürsel için saygı duruşunda bulunmuş ve gündeme geçmiştir. Belediye Başkan Vekilliğine Adalet Partili meclis üyelerinden Faruk Ilgaz, Meclis Birinci Başkanvekilliği görevine bir başka Adalet Partili Ertuğrul Adalı seçildi. Meclis İkinci Başkanvekili AP'li İhsan Yarsuvat oldu. İşcan'ın en yakın ekibi AP'li üyelerden

[1185] İBBKA 964/108 numaralı ve 12 Mart 1964 tarihli karar.
[1186] İBBKA, 965/85 numaralı ve 26 Şubat 1965 tarihli karar.
[1187] İBBKA 965/88 numaralı ve 15 Mart 1965 tarihli karar.
[1188] Bakırköy ilçesinde Rio De Janeiro isimli bir cadde bulunmaktadır. İBBKA 965/302 numaralı ve 30 Haziran 1965 tarihli karar.

oluşmaktaydı.[1189] Basında, değişen İstanbul'un en pahalı fakat en dertli koltuğuna oturan İşcan'ın, belediye meclisindeki "insafsız" kırmızı oylara rağmen gece gündüz demeden geçitlerle, yollarla, inşaatlarla uğraştığına dair değerlendirmeler yapılıyordu.[1190]

Suudi Arabistan Kralı Faysal İbn Abdülaziz'in 1 Eylül 1966 tarihinde İstanbul'a yapacağı ziyaret öncesi belediye meclisi tarafından fahri hemşerilik payesi verilmesine yönelik Başkan İşcan'ın şifahi teklifi kabul edildi. Kral Faysal'ın "Türk siyasetine en yakın dost ve umumi politikada memleketimizi destekleyen bir insan olduğu" belirtiliyordu[1191] Kral Faysal'ın eşi İffet Hanım Adapazarlıydı.[1192]

Başkan İşcan İstanbul Belediye Meclisi'nin toplantısında, Abdülhak Hâmit Tarhan'ın Alman Hastanesi'nde tedavi görmekte olan eşi Bayan Lüsyen'e maddi yardım yapılması istediğini şifahi olarak bildirmiş ancak kanunen mümkün görülmeyerek kabul edilmemiştir.[1193]

İran Şahı'nın Türkiye'ye ziyareti sebebiyle İstanbul'da bir sergi açılacağından Belediye sergi salonu kullanılmak istenmiştir. Serginin düzenlenmesi ve hazırlıkları için Türkiye'de bulunan İran Enformasyon Bakanlığı memurlarına gereken gelen kolaylığın gösterilmesi için 5 Haziran 1967'te İran Başkonsolosluğu, İstanbul Belediyesi'ne bir talepte bulunmuş, konu başkanlık makamı tarafından Belediye Meclisi'ne iletilmiştir. Talep incelenmiş ve kabul edilmiştir.[1194]

1968 yılında, Bakırköy Kartaltepe Mahalle Muhtarlığı tarafından, mahalledeki üç isimsiz sokaktan birine Haşim İşcan'ın adının verilmesi istenmiştir. Ancak Harita Müdürlüğü, Mülkiye Encümenine; "merhum Haşim İşcan'ın memlekette gördüğü hizmetleri ve kişiliği göz önüne alınarak, şehirde açılacak mütemadiyen caddelerden birine konulması" yönünde teklif vermiştir. Teklif uygun görülerek Belediye Meclisince 26 Ekim 1968'de karar bağlanmıştır.

ABD Başkanı John Kennedy'nin ölümü sonrasında İstanbul'da adının verileceği bir cadde aranmış ve yeni açılan, Sirkeci arabalı vapur iskelesinden başlayarak Bakırköy'e uzanan sahil yolu uygun görülmüştür. Bir grup meclis üyesi tarafından verilen önerge, mülkiye

---

[1189] "Belediye Meclisi'nin 4. Yıl Çalışmaları", *İstanbul*, sy. 37, (Ekim 1966): 3.
[1190] Bilgin Peremeci, "Haşim İşcan, Geçit İnşa Etmeye Devam Edecek", *Akşam,* 7 Kasım 1965, 5. İşcan hakkında bir yazı dizisi kaleme alan *Akşam* gazetesi yazarı Bilgin Peremeci, İstanbul Belediyesi Basın ve Yayın Müdürlüğü ekibinde yer alan ve belediyenin resmi yayın organı olan *İstanbul* dergisinde yazılar yazan Türkan Peremeci'nin eşiydi.
[1191] İBBKA, 968/501 numaralı ve 26 Ekim 1968 tarihli karar.
[1192] Poyraz, *Bir Cumhuriyet Valisinin Anıları*, 144.
[1193] İBBKA, 967/161 numaralı ve 16 Haziran 1967 tarihli karar.
[1194] İBBKA 1967/187 numaralı ve 16 Haziran 1967 tarihli karar.

encümenine havale edilmiş, encümenin tetkikinden sonra meclisin onayına sunulmuştur. Belediye Meclisi, "dost ve müttefik Amerika Birleşik Devletleri'nin Başkanı müteveffa John Kennedy'nin adının verilmesini" uygun görmüştür. Karar Vali Niyazi Akı'nın da onayından geçerek hayata geçirildi.[1195] Harita Müdürlüğü, Bakırköy Kazasının Zeytinlik mahallesinde Kennedy Caddesi ile Odabaşı sokağının kesiştiği yerden başlamak üzere Ayamama (Ataköy) deresinin denize döküldüğü yerden köprüye kadar devam eden sahil yolunun isimlendirilmesi için Meclis'e öneride bulunmuştur. Mülkiye Encümeni, bu yolun "Rauf Orbay Caddesi" olarak isimlendirilmesi uygun görüldüğüne dair mazbatayı Meclis'e sunmuş ve öneri aynen kabul edilmiştir.[1196]

Belediye Meclisi tarafından, bürokratlara yönelik takdir için de karar alınmıştır. 17 Mart 1967 tarihli kararda; *Belediye hizmetlerinde bugüne kadar fevkalade başarı göstermiş olan Hesap İşleri Müdürü Uygun Haydaroğlu'na, Zat İşleri Müdüresi Refika Özkun'a ve Makine Elektrik ve Sanayi işleri Müdürü Harık Şahinbaş'a Meclisce yazılı olarak teşekkürde bulunması ve takdirname verilmesi* için üyelerden Zinnur Kortay tarafından sözlü teklif yapılmış ve bu teklifin Belediye Meclisi toplantısında aynen kabulü kararlaştırılmıştır.[1197] Ayrıca Sosyal Kültürel Tesisler Müdürlüğü'nün 1968 mali yılı bütçesinin müzakeresi sırasında Müdür Necip Tülünay'ın görevinde gösterdiği üstün başarı ve çalışması övülerek kendisine Belediye Meclisince takdirname verilmesi ve mesai arkadaşlarına teşekkür edilmesi üyeler tarafından teklif edilmiş ve bu teklif Belediye Meclisi'nin 5 Mart 1968 tarihli toplantısında kabul edilmiştir.[1198]

Türkiye Muallimler Birliği, Milli Eğitim Bakanın katılımıyla ve uluslararası bir mahiyette düzenlenecek Dil Kongresi için Belediye Meclis salonunun 2-3 Mart 1968 tarihlerinde ücretsiz olarak tahsisini üyelerden Mehmet Taşpınar'ın takririyle talep etmiş, Belediye Meclisi teklifi kabul etmiştir.[1199]

Özellikle İstanbul trafiğinde yoğun vakit harcayan şoförlerin desteklediği Haşim İşcan, 2 Haziran 1968'de yapılacak olan İstanbul Belediye Başkanlığı seçimlerinin favorileri arasında gösteriliyordu. *Akis* dergisine göre, 1967 yılında, Haşim İşcan'ın TRT radyosuna çıkması, "nereden ve kimden geldiği iyi bilinen bir emirle" yasaklanmıştı.[1200]

[1195] İBBKA, 964/310 numaralı ve 30 Haziran 1964 tarihli karar.
[1196] İBBKA 964/459 numaralı ve 8 Aralık 1964 tarihli karar.
[1197] İBBKA 1967/133 numaralı ve 17 Mart 1967 tarihli karar.
[1198] İBBKA 968/148 numaralı ve 5 Mart 1968 tarihli karar.
[1199] İBBKA 1968/70 numaralı ve 9 Şubat 1968 tarihli karar.
[1200] "Rüyaları Renklendiren Koltuk", *Akis,* sy. 12, (31 Aralık 1967): 11-12.

2 Haziran 1968'de yapılması kararlaştırılan yerel seçimler için belirlenecek listede Haşim İşcan'a vefa göstergesi olarak eşi Atıfet Hanım CHP Genel Merkezi kontenjanından İstanbul Belediye Meclis üyeliğine Şişli ilçesinden aday gösterildi. 93 kişilik İstanbul Belediye Meclis üyeliğine CHP Genel Merkezi, Atıfet İşcan, Deri-İş Sendikası Organizatörü Cemil Gider, Genel-İş Şube Başkanı Cemil Altan, Tekel Kutu ve Matbaa İşçileri Sendikası Başkanı İrfan Görkalp, Ali Kocaman ve sanayici Halil Naci Mıhcıoğlu'nun isimlerinin yer aldığı beş kişilik bir liste vermişti.[1201] Seçimleri Adalet Partisi kazandı ve AP İstanbul Belediye Başkan Adayı Dr. Fahri Atabey, yeni belediye başkanı oldu.[1202] Atıfet İşcan, İstanbul Belediye Meclisi'nde CHP üyesi olarak Şişli'yi temsil etti. 19 Haziran 1973'te, Atıfet Hanım İstanbul Belediye Meclisi'ne bir dilekçe sunmuş ve üyelikten çekildiğini bildirmiştir. Meclis, dilekçeyi uygun görmüş ve Atıfet İşcan'ın meclis üyeliği sona ermiştir.[1203]

Atıfet İşcan'ın görev yaptığı dönemde, İstanbul Belediye Meclis üyelerinden Safa Akter, 6 Mart 1973 tarihinde bir önerge sunmuştur. Akter önergesinde, Gülhane Parkı'nda, Cemil Topuzlu'dan Fahrettin Kerim Gökay'a kadar İstanbul Belediye Başkanı olarak görev yapan kişilere ait büstlerin bulunduğunu dile getirerek; "*İstanbul'da büyük hizmeti geçen reislerin en önlerinde giden ve 11 Mart 1973 Pazar günü 6'ncı ölüm yılı olan rahmetli Belediye Başkanı Haşim İşcan'ın bahsi geçen mahalde mevcut örneklere uygun bir büstünün dikilmesine Meclisin karar vermesini öneriyorum"* demiştir. Önerge, 15 Mart 1973 tarihli birleşimde gündeme alınmış ve bu işlemin Cumhuriyetin 50'nci yılına yetiştirilmesi ittifakla kararlaştırılmıştır.[1204]

12 Eylül 1980'de yeni bir askeri darbe olmuş ve İstanbul Belediyesi'nin idaresinde askerler söz sahibi olmuşlardır. İstanbul Belediyesi'nin büyükşehir statüsüne getirildiği ve 25 Mart 1984 tarihinde halkın oyuyla seçilen yöneticilerin göreve gelmesine kadarki süreçte, yani 12 Eylül 1980-25 Mart 1984 tarihleri arasında askeri yöneticiler görev yapmıştır.

Halkın seçeceği temsilcileri iş başına gelmelerinden birkaç gün önce askeri idare İstanbul Belediye Meclisi'nde, 21 Şubat 1984 tarihli bir toplantı icra etmiştir. Bu toplantıda, belediye müdürleri ve meclis üyeleri ortak bir yazı sunmuş; *"Dahi asker, büyük devlet adamı Mustafa Kemal ATATÜRK'ün "iki cihanın mültekasında, Türk vatanının ziyneti, Türk tarihinin serveti, Türk milletinin gözbebeği, bütün İstanbulluların kalbinde yeri olan bir şehir olarak*

[1201] "Adaylar Belli Oldu", *Milliyet*, 29 Nisan 1968, sy. 7336, 7.
[1202] "Adalet Partisi Oy Çoğunluğunu Aldı", *Milliyet*, 3 Haziran 1968, sy. 7371, 1.
[1203] İBBKA, 207 numaralı ve 19 Haziran 1973 tarihli karar. Ek-71.
[1204] İBBKA 177 numaralı ve 15 Mart 1973 tarihli karar.

vasıflandırılan, büyük idareci, merhum Belediye Başkanı Sayın Haşim İŞCAN'ın tarihi ve ilmi hüviyeti, turistik önemi, edebi hayatı ve şiir alemlerinde yeri olan" olarak ifade edilen hizmetten gurur duyduğumuz İstanbul şehrine 12 EYLÜL 1980 tarihinden bu yana değeri ölçülmeyecek ve asla unutulmayacak hizmetler vererek İstanbulluların kalplerini fethettiğine büyük inanç içinde olduğumuz Sayın Orgeneral İSMAIL HAKKI AKANSEL, Sayın Korgeneral ECMEL KUTAY ve halen Belediye Başkanımız bulunan ve kente hizmetten yorulmak bilmeyen değerli emekli Korgeneral Sayın Abdullah TIRTIL'a İstanbul halkı adına minnet ve şükran duygularımızın iletilmesi" hususunda temenni kararı verilmesini talep etmişlerdir. Öneri, Belediye Meclisi'nin 21 Şubat 1984 günü tarihli toplantısında kabul edilmiştir.[1205]

Türk Silahlı Kuvvetlerinin üst düzey komutanları, Haşim İşcan'ı daima örnek bir idareci olarak görmüş, İşcan, Mustafa Kemal Atatürk'ten sonra İstanbul'a dair sözleri dikkate alınan kişi olmuştur. Nitekim, vefatının ardından teamülde olmamasına karşın bir belediye başkanının cenazesine askeri tören düzenlemiş olması da bunun başka bir göstergesiydi. Askeri idarenin İstanbul'un yönetimini halk temsilcilerine devretmeye hazırlandığı süreçte aldığı karar, askeri idarecilerin Haşim İşcan'a bakışını ve İşcan'ın İstanbul'un idari tarihindeki yerini göstermesi bakımından örnek bir karar olmuştur.

4.15. Haşim İşcan'ın Merkezi Hükümetlerle İlişkileri

2 Aralık 1961'de CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün başbakanlığında CHP ve AP'nin koalisyonu kuruldu.[1206] 27 Mayıs öncesi had safhaya ulaşan geriliminin ardından bir koalisyon denemesi yapılmıştır. İnönü, radyoda yaptığı konuşmada koalisyon hükümetinin, "*vatandaşlar arasındaki kardeşliği temsil ettiğini*" beyan etmiştir.[1207] Ancak cumhuriyet tarihinin ilk koalisyonu uzun ömürlü olmadı ve yine İsmet İnönü'nün öncülüğünde, 25 Haziran 1962-25 Aralık 1963 tarihleri arasında ikinci koalisyon hükümeti görev yaptı. 10 Aralık 1963'te göreve başlayan İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan'ın en büyük şanslarında biri, görevi devraldığında merkezi hükümetle iyi ilişkilere sahip olmasıydı. Zira saygı duyduğu ve daima bağlı kaldığı bir devlet adamı olmasının yanı sıra partisi CHP'nin de genel başkanı olan İsmet

[1205] İBBKA 40 numaralı ve 21 Şubat 1984 tarihli karar.
[1206] Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın*, 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 4. Baskı 2016), 99-102.
[1207] Süleyman İnan, "İhtiyar Paşa" İnönü (1960-1973)" s. 473-482. Mete Kaan Kaynar, haz. *Türkiye'nin 1960'lı Yılları,* İstanbul: İletişim Yayınları, 2017).

İnönü Başbakan'dı.[1208] İstanbul Belediye Meclisi'nde çoğunluk AP'nin elindeydi.[1209] Çalkantılı siyasi süreçte İnönü'nün kurduğu ikinci koalisyon hükümeti de kısa sürmüş, 25 Aralık 1963'te yeni bir hükümet kurulmuştur. 20 Şubat 1965-27 Ekim 1965 tarihleri arasında da AP'li Suat Hayri Ürgüplü'nün başbakanlığındaki hükümet görev yapmıştır. İşcan, bu tarihten sonra görevi, vefatıyla sona erene kadar AP'li üyelerin çoğunlukta olduğu bir belediye meclisi ve AP hükümetiyle birlikte çalışmıştır.

Adalet Partisi, 10 Ekim 1965 genel seçimleri öncesinde yayımladığı seçim beyannamesinde, gelir kaynaklarının yüklendiği hizmetleri karşılamaya yetmeyen yerel yönetimlerin ihtiyaçlarını karşılamak için devlet bütçesinden gereken yardımın yapılacağı vaadine yer verilmiştir.[1210]

10 Ekim 1965'te yapılan genel seçimlerde Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi, oyların %55'ini alarak tek başına iktidar oldu.[1211] 1965 yılı genel seçimlerinde AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, Taksim mitinginde şu ifadeleri kullanmıştı; *Belediyenizden bahsetmek istiyorum. Belediye hizmetlerinizin görülmemesinin sebebi itimadınızı kazanmamış bir kimseye belediye başkanlığı görevinin teslim edilmiş olmasıdır. Biliyorsunuz, seçimlerde Adalet Partisi adayı seçimi kazanmış fakat ortada bir usulsüzlük olduğu için ekalliyette kalan Cumhuriyet Halk Partisi adayı belediye başkanlığına getirilmiştir. Ekseriyeti temsil etmemesi yüzünden işler görülemiyor. Belediyenin 440 milyon liralık bütçesi vardır. Bunun %35'i maaşlara ve diğer bina tamir masraflarına şuraya buraya gider. Geniş bir hizmet çevresi olan İstanbul Belediyesi'nin ciddi bir ıslahata ihtiyacı vardır.*

Bugüne kadar iktidarlar belediyenin gayrisafi gelirini arttırmak için çeşitli teşebbüsler yapmışlar fakat hiçbirisi de teşebbüslerini müspet şekilde sonuçlandıramamışlardır. Biz İstanbul Belediyesi'nin gelirlerini arttırıcı kanunları çıkartacağız. Ayrıca belediyenizin yetkilerini de genişleteceğiz. Bu bir gerçektir ki başlıca şehrimiz olan İstanbul, kendi imkanları ile idare olunamaz. Güzellikte ve temizlikte Anadolu belediyelerine, medeniyet seviyesinde de yabancılara ayna olan şehrin imar ve kalkınması vazifesi sadece belediyenin değildir. Devletin kaynaklarından ve çeşitli imkanlarından istifade ederek İstanbul Belediyesi'ni besleyip bu

[1208] Aydın ve Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, 122-125.
[1209] "İl Genel ve Belediye Meclisleri Seçimlerinde Alınan Sonuçlar", *Cumhuriyet*, 22 Kasım 1963, sy. 14119, 1, 7.
[1210] Anonim, *Adalet Partisi Seçim Beyannamesi*, (Ankara: Doğuş Matbaacılık, 1965), 28.
[1211] "A.P. İktidarda", *Akşam*, 11 Ekim 1965, 1, 7.

güzel şehri layık olduğu imara kavuşturacağız. Yarım kalan Boğaz ve Florya sahil yolları tamamlanacaktır.

Bu meselede İstanbul Belediyesi'nin 885 milyon liraya varan borcundan bir zorluk da doğmaktadır. Belediyeyi bu borcundan tamamen kurtarmak için formüller arayacağız. Şehir içi ve şehir dışı yollarda trafik uygun hale getirilmedikçe bu şehirde yaşamak günden güne zorlaşacaktır. Biz İstanbullular trafik davasını halli lüzumlu bir görev sayıyorum. İstanbul'a devlet yardımını arttıracak bu şehri süsleyecek, temizleyecek, itibarını kazandıracak.

İstanbul'un çok mühim bir meselesi de su derdidir. Bu konuyu da diğerleri gibi önemle ele alacağız. 540 milyon lira lazımmış, çok değil. Büyüyen şehirler büyük masrafları icap ettirir. Su işine el uzatacağız. Evvelce projeleri hazırlanan fakat 1960'ta başlamak üzere iken askıda kalan asma köprüyü, 3. Haliç Köprüsü'nü ve çevre yolunu tahakkuk ettireceğiz. Bir milyar lira lazım, uygun finansmanlarla 4 senede asma köprü yapılabilir. 1960'ta başlansa idi bugün çoktan bitmişti.[1212]

İstanbul Valisi Vefa Poyraz, Haşim İşcan döneminde İstanbul Belediyesi ile AP iktidarıyla ilişkilerine dair anılarında şu ifadelere yer vermiştir; *Haşim Bey, CHP'liydi. Demirel ise AP'liydi. Haşim Bey, bu farklılığa rağmen, Demirel'i karşılamak için havalimanına bizden evvel gider, tonton davranışlarıyla birçok meselesini henüz havaalanında iken hallederdi. İşcan, hisleriyle değil, görev ve sorumluluk bilinciyle hareket eden örnek bir başkandı. Bunun yanında, Demirel de başkanlığı döneminde kendisine çok yardım etmiştir.* Vali Poyraz, İşcan'ın Demirel ile iş birliği sonucunda Eminönü Meydanı'nın düzenlemesi, ulaştırmaya ait ambarların kaldırılması işlemlerinin gerçekleştirildiğini dile getirmiştir.[1213]

Başbakan Süleyman Demirel, İşcan'ın başta İstanbul metrosu olmak üzere birçok projesi için onay ve mali kaynak bakımından desteğine ihtiyaç duyduğu, girişimlerin hayata geçirilebilmesi için belirleyici isimdi. Demirel, 21 Nisan 1966 günü İstanbul Belediyesi'ne bir ziyarette bulunmuş ve İstanbul Belediye Meclisi toplantısına katılmıştır.[1214] Turizm ve Tanıtma

---

[1212] Ziyaoğlu, *Şehreminleri,* 592-593.

[1213] Poyraz, *Bir Cumhuriyet Valisinin Anıları*, 170.

[1214] Belediyecilik faaliyetlerini yakından takip eden Başbakan Demirel, 1966 yılında belediyelere bir genelge gönderdi. Genelgede, *"Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde ihtiyaçların süratle ve mahallinde karşılanması ve vatandaş müracaatlarının gecikmelere meydan verilmeden sonuçlandırılması için bütün idare amirlerince hassasiyet gösterilmesi lüzumuna evvelce işaret etmiştim. Özellikle birinci beş yıllık kalkınma planına ve yıllık icra programlarına göre zamanında gerçekleştirilmesi gereken bazı yatırımların ve yapılacak işlerin istenilen ve programda öngörülen çabuklukla ikmal edilmemesi ve zaman zaman vuku bulan bu gecikmeler yüzünden bazı aksaklıklar husule gelmesi büyük mahzurlar arz etmektedir. Bu itibarla iliniz çevresinde ele alınmış olan işlerin zamanında neticelendirilmesi hususunun bizzat tarafımızdan takip olunarak her kademedeki idare amirlerinin kendi yetkileri içinde sürekli süratlendirme tedbirlerini almalarının sağlanmasını önemle rica ederim.*

Bakanı Nihat Kürşad ile birlikte gelen Demirel, İşcan tarafından karşılanmıştır. Başkan İşcan'dan şehrin sorunları ve çalışmalar hakkında bilgi aldıktan sonra meclise geçmiş ve üyeler tarafından ayakta alkışlanmıştır. Demirel konuşmasında, Belediye Meclisi'nin çalışmalarının takdirle karşılandığını ifade etmiş ve Türkiye nüfusunun on beşte ikisinin yaşadığı İstanbul'da bütçenin durumunun farkında olduklarını, hükümet olarak belediyeye yardım edeceklerini beyan etmiştir. Başbakan Demirel'in ardından söz alan İşcan, yardım sözünün açıklandığı anı "tarihi bir an" olarak nitelendirmiş ve ileride bunun gerçekleştiğini gördüğümüzde anın tarihi değeri daha iyi anlaşılacaktır ifadesini kullanmıştır. Başkan İşcan, Başbakan'dan Türkiye gelirinin %48'ini sağlayan İstanbul'a gerekli yatırımların yapılabilmesi için Emlak ve Belediye Gelirleri kanun tasarılarının kabul edilmesini talep etmiştir.[1215]

İstanbul Valisi Vefa Poyraz, Adalet Partisi iktidarının İstanbul'a büyük hizmetler yaptığın dile getirmiştir. Bu hizmetlerden bazıları; Alibeyköy Barajı, Ömerli Barajı ve Şile'de bir baraj. Ambarlı Elektrik Santrali, Boğaziçi Köprüsü, Atatürk Kültür Merkezi inşası ve Tem Otoyolu inşaatına başlanmasıdır.[1216]

"Başbakanlığın Belediyelere Genelgesi*", İstanbul,* sy. 34, (Temmuz 1966): 22. Bürokrasinin rasyonelleşmesini önemseyen Demirel, 10 Ekim 1966'da yaptığı bir konuşmada da şu sözleri dile getirmiştir; "*Hükümet Kapısına işi düşen her vatandaş orada güler yüzle, anlayışla karşılanıyorsa, işler kanun dairesinde hızla görülüyorsa… Bizim idareden başka bir isteğimiz yoktur, olmamıştır, olmayacaktır."* Ayşegül Komsuoğlu, *Siyasal Yaşamda Bir Lider Süleyman Demirel*, (İstanbul: Bengi Yayınları, 2008), 146.

[1215] "Başbakan: Hükümet İstanbul Belediyesi'ne Yardım Edecektir", *İstanbul,* sy. 32, (Mayıs 1966): 1, 29.

[1216] Poyraz, *Bir Cumhuriyet Valisinin Anıları*, 182-183.

SONUÇ

Haşim İşcan, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren yaşamının önemli bir kısmında Türk idare mekanizmasının içinde yer almıştır. İllerin yeni baştan imar edildiği bir dönemde görev yapan İşcan, bu alandaki yoğun gayretleri sebebiyle Türk şehirciliğinde, "İmarcı Vali" adıyla nam salmış bir idareciydi.

Ülke meselelerinde kamuoyunu etkileyen bir aydın, hitabetiyle resmi bayramlarda halka seslenen bir hatip olan Haşim İşcan'ın Edirne Belediye Meclis üyeliği, Türk Ocağı Kâtibi Umumiliği ve öğretmenlik faaliyetlerini başarıyla icra etmiş olması, çok yönlü kişiliğinin göstergesiydi. Yaptığı işlere tutkuyla yaklaştığı ortadadır. Bir asker çocuğu olan İşcan, millî cemiyetlerde görev alması, bağımsızlık, milliyetçilik ve inkılapların savunuculuğuyla, Cumhuriyet idaresinin ideal genci konumundaydı. İşcan'ın hayatındaki en büyük şanslarından biri, potansiyelini gerçekleştirme imkanını sağlayan bir haminin ekibine katılmış olmasıdır. Atatürk'ün yakın çevresinde bulunan İbrahim Tali Öngören'in dikkatini ve beğenisini çekmiş, yeni kurulan devletin yetişmiş insan gücüne duyduğu ihtiyaçla birlikte bürokraside hızla yükselmiştir.

İşcan, icraatlarını "halk için, halkla beraber" felsefesiyle gerçekleştirmekteydi. Çalışmalarında, merkezi hükümetin desteğini beklememesi, mali imkansızlıkları birer engel olarak görmeyip halkın bağışlarıyla ve kent yönetimindeki nüfuzunu kullanarak yatırımları gerçekleştirmesi, Cumhurbaşkanı İnönü'nün takdirini kazanmasını sağlamış ve kariyerinde ilerleyişini sürdürmüştür. Kuşkusuz İşcan'ın çizdiği sıra dışı vali portresi, bulunduğu illerde unutulmayacak izler bırakmasına ve kullandığı birtakım yöntemlerden dolayı da istenmeyen adam olmasına sebep olmuştur.

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı demokrasileriyle yakınlaşma çabaları içine girmiş ve tek parti devrinin sonuna gelinmişti. CHP içinde yetişerek siyaseti sürdüren isimler tarafından kurulan DP'nin iktidarında da İşcan gibi tek parti döneminde önemli görevler üstlenmiş pek çok isim kariyerini sürdürdü fakat İşcan, ulusal basında aldığı övgüler, herkesçe bilinen icraatlarına karşın 1945-1950 yılları arasında yürüttüğü Bursa Valiliği görevinde, çok partili sürece geçişte CHP adına uygulanan baskı politikalarının savunuculuğunu yaptığı suçlamalarıyla karşı karşıya kaldı. İşcan, Tekirdağ ve Erzurum valilikleri döneminde üstlendiği CHP İl Başkanlığı görevini, tek parti döneminin sonuna kadar fiilen sürdürmeye çalıştı.

1945 yılının Eylül ayında Celal Bayar'ın muhtemel bir muhalefet lideri olarak siyaset sahnesine çıktığı dönemde İşcan, Bursa'ya atanmıştı. DP, Bayar'ın memleketi Bursa'da güçlü biçimde teşkilatlandı ve halktan büyük bir teveccüh gördü. Bu bakımdan İşcan'ın Bursa Valiliğine atanmış olması anlamlıdır. İşcan'ın CHP'ye bağlılığı ve demokrasinin yerelleşmesini sağlamaktan uzak tutumu bürokratik kariyerinin sonunu getirdi. Nitekim İşcan, bir devrin adamıydı ve çok partili döneme geçişte muhaliflerce iyi bir sınav vermediği görüşü hakimdi. Yeni bir devrin başlangıcında, DP iktidarının ilk yıllarında bürokrasideki görevinden uzaklaştırıldı. Öte yandan valilik yaptığı illerden bilhassa; Erzurum, Antalya ve Bursa'nın çehresini değiştirmiştir. Nitekim, bu şehirlerde, İşcan'dan öncesi ve İşcan'dan sonrası biçiminde iki farklı dönemlendirme yapmak mümkündür.

İcraatçı kişiliği herkesçe bilinen İşcan, özel bir sohbette Menderes'in kendisine İstanbul'un idaresini vermesinin söz konusu olduğunu fakat etrafındakilerin bunu engellediğini ifade eder. İşcan'ın sosyal sermayesi ve büyük bir bağlılık duyduğu CHP'nin Cumhuriyet devrinde filizlenip gelişen sermaye çevreleriyle yakın ilişki içinde olması, emeklilik sürecinde geçimini sağlayabilmesine olanak verdi. İşcan, iktidar tarafından dışlanmıştı ama partisi onu hep destekledi. İdari ve siyasi yaşamında sergilediği CHP yanlısı duruş ve çizgisinden hiç ayrılmaması karşısında partisi İşcan'a olan vefa borcunu ödemek için eşi Atıfet Hanım'ı İstanbul Belediye Meclis üyeliğine aday gösterdi.

İşcan'ın yaşamında Anadolu ve Trakya'da valilik yaptığı yılların ardından üstlendiği İstanbul Belediye Başkanlığı dönemi, kariyerinin zirvesi ve başkanlık öncesi seçim kampanyasında da belirttiği gibi, "öteden beri emeliydi." İstanbul, fetihten beri Türk şehirciliğinin her bakımdan merkezi ve zirvesiydi. İşcan'ı diğer meslektaşlarından ayıran en önemli özelliklerden biri, valilik görevinin kanunu sınırları içinde kalmayı benimsememesi ve adeta bir belediye başkanı gibi çalışmasıydı. Nitekim bu özelliği ona, İstanbul Belediye Başkanlığına giden yolda referansı olmuştur. Başkanlık seçimlerindeki kampanya sürecinde de İşcan'ın genellikle geçmişte yaptıklarına atıf yapması, hatta bu kentlerde meydana getirdiği eserlerin listelendiği broşürlerin dağıtılması, en büyük kozu olmuştu. Böylece, kentleri imar etme konusundaki maharetiyle bilinen İşcan, yaşamının son dönemlerinde; ulaşım, trafik, çevre, su, altyapı ve konut arzı gibi belli başlı kronik sorunlarla boğuşan ve ömrü boyunca hayali olan İstanbul'u imar etme imkanına kavuşmuştu.

İşcan engin birikimiyle, tüm bu olumsuzluklara rağmen İstanbul'un pek çok sorununa karşı kalıcı çözümlere imza atmıştır. Döneminde inşa edilen Unkapanı yonca yaprağı geçidi, Türkiye'de ilk kez uygulanmıştır. Valilik yıllarında olduğu gibi, kısıtlı bütçeyle kentte pek çok

imar faaliyeti gerçekleştirmeye alışık olan İşcan, bu tecrübesini İstanbul belediye Başkanlığı dönemine yansıtmış ve kentin muhtelif bölgelerinde dükkanlar inşa ettirerek hatırı sayılır bir gelir kalemi oluşturmayı başarmıştır. Nitekim bütçe performansına bakıldığında İşcan göreve geldikten sonra İstanbul Belediyesi bütçesi iki katına çıkmıştır.

Bir tarih öğretmeni olan İşcan'ın tarihi ve kültürel değerlere verdiği önem, İstanbul'a Fatih Sultan Mehmet'in anıtını inşa etme girişimi ve Galata Kulesi'ni restore ettirerek Türk ve dünya turizmine armağan etmesinde kendini göstermiştir. Haftanın belirli bir günü halk buluşması yaparak sorunları dinlemesi ve çözmeye çalışması, Türkiye'de bu uygulamanın başlangıcı olmuştur. Hatta dönemin İstanbul Valisi Vefa Poyraz da İşcan'ı örnek almış ve aynı uygulamayı görev alanı içerisinde hayata geçirmiştir. İstanbul'un bu dönemdeki en önemli problemlerinden olan temizlik ve çöplerin toplanması sorunu için bir program dahilinde, haftanın belirli bir günü ve saatinde çöplerin dışarı çıkarılarak toplatılması uygulaması da İşcan'ın başkanlığı sırasında başlatılan uygulamalar arasındadır.

Türkiye'nin muhtelif bölgelerinde önemli hizmetlerde bulunmuş ve İstanbul'un iz bırakan belediye başkanları arasında yer alan İşcan'ın yaşamı ve bilhassa İstanbul Belediye Başkanlığı dönemindeki çalışmalarını ortaya koymak adına hazırlanan bu çalışma, aynı zamanda bir Cumhuriyet bireyinin yaşamını da gözler önüne sermektedir. İsmi, görev yaptığı yerler başta olmak üzere, cadde ve sokaklara, okullara, parklara, hastane, kültür merkezi ve şehirlere kazandırdığı yapılara verilmiştir. Haşim İşcan, şehircilik vizyonu ve icraatlarıyla, pek çok vali ve belediye başkanının örnek aldığı, halk nezdinde de unutulmayan idarecilerden biri olmuştur.

KAYNAKÇA

Resmi Arşiv Belgeleri[1217]

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri

TBMM Arşivi

TBMM Tutanak Dergisi

Cumhuriyet Senatosu Zabıt Ceridesi

Resmî Gazete

Resmî Gazete, 5 Mayıs 1929, sy. 1184.

Resmî Gazete, 14 Nisan 1930, sy. 1471.

Resmî Gazete, 01.06.1933, sy. 2416.

Resmî Gazete, 21 Haziran 1934, sy.733.

Resmî Gazete, 24 Mart 1950, sy.7465.

Resmî Gazete, 18 Mart 1954, sy. 8661.

Resmî Gazete, 16 Temmuz 1956. sy. 9359.

Resmî Gazete, 8 Eylül 1956, sy. 9402.

Resmî Gazete, 27 Temmuz 1963, sy. 11465.

Resmî Gazete, 22 Haziran 1984, sy. 18439.

Resmî Gazete, 23 Mart 1984, sy. 18350.

Resmî Gazete, 3 Kasım 2017, sy. 7039.

Kurum Arşivleri

Antalya Kent Araştırmaları Merkezi Arşivi

[1217] Belgelerin fon kodları ve yer numaraları dipnotlarda verilmiştir.

Erzurum Şehir Arşivi (ERŞA)

İçişleri Bakanlığı Personel Sicil Dosyası

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kurum Arşivi

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Arşivi

İBB Atatürk Kitaplığı Arşivi

Salt Araştırma Arşivi

Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi

Tekirdağ Namık Kemal Evi Müze Arşivi

Kişisel Arşivler

Aslı Akgün Kutay Aile Arşivi

Burhanettin Ayanoğlu Arşivi

Cengiz Bulut Arşivi

Songül Güneş Arşivi

Taha Toros Arşivi

Kitap ve Makaleler

Ahmad, Feroz. *Bir Kimlik Peşinde Türkiye.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

Ağaoğlu, Samet. *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*. İstanbul: Baha Matbaası, 1972.

Akçura, Gökhan. *Bir Şehr-i İstanbul Ki…* İstanbul: Oğlak Yayınları, 2019.

Akkılıç, Yılmaz. *Bursa Ansiklopedisi 1-4.* İstanbul: Burdef Yayınları, 2012.

Akşin, Sina. *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye Tarihi (1908-1980)*. İstanbul: Cem Yayınevi, 2007.

Alada, Adalet. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yerel Yönetim Anlayışı". *Bülent Tanör Armağanı,* yay. haz. Öget Öktem Tanör, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2004.

Albayrak, Mustafa. *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960).* Ankara: Phoenix Yayınları, 2004.

Aldan, Mehmet. *İz Bırakan Mülki İdare Amirleri*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Yayınları, 1990.

_____*Ulusal Kurtuluşumuzda Atatürk Yolunda Yöneticiler.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2001.

Altunok, Özlem. "Rengarek Bir Kuzgun". *Istanbul Art News,* sy. 19 (Nisan 2015): 18.

Anakök, Tayyar. *Antalya Valisi Haşim İşcan ve Derslerim*. Isparta: Isparta Matbaası, 1944.

Anıl, Mustafa Nuri. "Mülkiye'nin İkinci Açılışı". *Mülkiyeliler Birliği Dergisi,* sy. 40 (1975): 32-35.

Anonim. *1968 CHP İstanbul İl Kongresi.* İstanbul: Özaydın Matbaası, 1968.

Anonim. *Haşim Cevdet Bey'in Cumhuriyetin Dördüncü Yıl Dönümünde Edirne Türk Ocağı'nda İrad Ettiği Hitabe*. Edirne: Edirne Vilayet Matbaası, 1927.

Anonim. *20 İlkteşrin 1940 Genel Nüfus Sayımı.* Ankara: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü Kitaplığı, yayın yılı yok.

Anonim, *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı.* Ankara: T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, 1950.

Anonim. *Haşim İşcan'ın Hizmet ve Eserlerinden Bazıları.* İstanbul: Alpaslan Matbaası, İstanbul, 1963.

Anonim. *İstanbul'un Kitabı.* İstanbul: İstanbul Vilayeti Neşriyat ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 1957.

As, Efdal. *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2013.

Aslan Çinko, Merve ve Zeynep Eres. "Arşiv Belgeleriyle 19-20. Yüzyıl Edirne Vilayetinin Eğitim Tarihi ve Yapıları Üzerine Değerlendirmeler". *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 11, sy. 1 (Temmuz 2022): 73-124.

Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995)*. İstanbul: Alkım Yayınları, 1999.

Atay, Falih Rıfkı. *Gezerek Gördüklerim*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı, 1970.

Avşar, B. Zakir ve Elif Emre Kaya. "Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İl Muhalefet Partisi: Millî Kalkınma Partisi". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 13, sy. 2 (2012): 113-132.

Aydemir, Şevket Süreyya. *Suyu Arayan Adam.* İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.

Aytaç, Fethi. "Belediye Kanunu'nun Oluşumu, Uygulanması ve Değişiklikler". *Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar,* Ankara: ABB Metropol İmar A.Ş., 1990.

Aydoğan, Erdal. "Üçüncü Umumi Müfettişliği'nin Kurulması ve III. Umumî Müfettiş Tahsin Uzer'in Bazı Önemli Faaliyetleri". *Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 33-34 (Mayıs-Kasım 2004): 1-14.

Batur, Afife. "1923-1950 Döneminde Türkiye Mimarlığı". Yıldız Sey, *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998.

Bulut, Cengiz ve M. Kasım Yolageldili. Haz. *Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kurucularından Kasım Yolageldili (1874-1936).* İstanbul: T.C. Edirne Valiliği, 2019.

Baltacıoğlu, Ali Galip. *Atatürk Dönemi Valileri (29 Ekim 1923-30 Kasım 1938).* Ankara: Ocak Yayınları, 1998.

Bayar, Celal. *Ben de Yazdım,* İstanbul: Baha Matbaası, 1967.

Bıyıklıoğlu, Tevfik. *Trakya'da Millî Mücadele I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1955.

Boysan, Burak. "İstanbul'un Sıçrama Noktası". İpek Yada Akpınar, Haz. *Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent, (1910-2010)*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, 2000.

Bozdoğan, Sibel. *Modernizm ve Ulusun İnşası*. İstanbul: Metis Yayınları, 4. baskı, 2015.

Caine, Barbara. *Biyografi ve Tarih.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019.

Cengiz, Abdullah ve Abdusselam Ertekin. "Osmanlı'dan Günümüze İdari Merkeziyetçiliğin Sembolü: Siverek Hükümet Konağı". *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi* 7, sy. 1 (2023): 53-71.

Çabuk, Suat. "Vali-Belediye Başkanı Nazmi Toker Dönemi (1932-1936) Kayseri Kentinin Biçimlenişi". *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi* 5, sy. 12, (2015):81-92.

Çakmak, Fevzi. *Bursa Yerelinde Cumhuriyet Halk Partisi (1946-1960)*. Bursa, Nilüfer Belediyesi Yayınları, 2014.

Çankaya, Ali. *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1968) I.* Ankara: Mars Matbaası, 1968-1969.

Çavdar, Mahmut vd. "Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Öğretmen Seçme, Yetiştirme ve Atama Uygulamaları*". International Journal Of Social, Humanities And Administrative* 8, sy. 57 (Ekim 2022): 1428-1440.

Çelik, Mehmet. ed. *T.C. İçişleri Bakanlığı Tarihi (1920-2014)*. Ankara: Türk İdari Araştırmalar Vakfı, 2014.

Çimrin, Hüseyin. *Antalya Kent Kronolojisi (İÖ 158-İS 2005)*. Antalya: Antalya Sanayi ve Ticaret Odası Kültür Yayınları, 2012.

Çölük, Özcan. "Sandıkta Bitmeyen Seçim: 17 Kasım 1963 İstanbul Belediye Başkanlığı Seçimi". *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi* 5, sy. 4 (2021): 1515-1535.

Dayar, Evren. "20. Yüzyılın İlk Yarısında Antalya'nın Kentsel Gelişimi (1923-1950*)". Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,* sy. 33 (Bahar 2021):125-60.

Demirci Güler, Filiz. *Türkiye'nin Yakın Siyasetinde Bir Örnek Olay: Adalet Partisi*. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2003.

Deniz, Muzaffer. "Resmî Belgelerde Afyon-Antalya Demiryolu Hattı Projesi (1924-1942)". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* sy. 4 (2021): 24-32.

Dere, Umut. "Ali Haydar (Yuluğ) Bey ve İstanbul'da Yürüttüğü Belediyecilik Faaliyetleri". *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 19, sy. 38 (Özel Sayı 2023): 713-43.

Deveci Bozkuş, Yıldız. "Yabancı Seyyahların Kaleminden XIX. Yüzyılda Siverek". *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7, sy. 3 (Kasım 2023): 563-582.

Doğan, Hamdi. "Urfa'da Trahom Salgını". *Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi.* sy. 5 (2017):61-72.

Duman, Önder. "Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları". *Atatürk Yolu Dergisi,* sy. 43 (Bahar 2009): 473-90.

Dursun, Doğan. "Erzurum'un İlk Planlama Deneyimi: 1939 Lambert Planı". *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi* 35, sy. 4 (2020): 1877-96.

Ekinci, Oktay. “Kaçak Yapılaşma ve Arazi Spekülasyonu”. Yıldız Sey, Haz. 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998.

Emek İnan, Canan. “Türkiye’de İskân Siyaseti: İskana Yönelik Örgütsel Yapı Üzerine Bir İnceleme”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 12, sy. 22 (2014):82-102.

Eraslan, Cezmi. “Mümtaz Tarhan”. yay. haz. Adil Bali. *Cumhuriyetin 100. Yılında Başkanlarıyla İstanbul*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2023.

___. “Kemal Aygün”. yay. haz. Adil Bali. *Cumhuriyetin 100. Yılında Başkanlarıyla İstanbul*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2023.

Erdeha, Kâmil. *Millî Mücadele’de Vilayetler ve Valiler*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1975.

Ergin, Osman Nuri. *Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı,* İstanbul: Cumhuriyet Matbaası,

Ergin, Osman Nuri. *İstanbul Şehreminleri*. Ahmet Nezih Galitekin, Haz. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1996.

Eyice, Semavi. *Galata ve Kulesi*, İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1969.

Demir, Hülya ve Rıdvan Akar. *İstanbul’un Son Sürgünleri*. İstanbul: Belge Yayınları, 1999.

Gençalp, Ebru. “Türk Basınında İkili Ziyaretler Boyutunda Türk-Sovyet İlişkileri (1965-1980)”. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 14, sy. 29 (Güz 2014): 315-352.

Giritlioğlu, Fahir. *Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Mevkii*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1965.

Gökaçtı, M. Ali. *Dünyada ve Türkiye’de Belediyecilik.* İstanbul: Ozan Yayıncılık, 1996.

Gönüllü, Ali Rıza. *Cumhuriyet Döneminde Antalya (1923-1960)*. İstanbul: Tarihçi Kitabevi. 2010.

Göreli, İsmail Hakkı. *İl İdaresi,* Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1952.

Görgün, Kamuran. *İstanbul Hemşerilerine Belediyenin Raporu*: *1962 Bütçesi*. Yayın yeri ve yayın yılı bilgisi yok.

Görücü, Çağdaş. *Demokrat Parti İktidarında CHP: İdeolojik ve Örgütsel Arayışlar (1950-1960)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2019.

Günay, Hulusi. *Antalya*, Bengü Yayınları, yayın yeri ve yayın yılı bilgisi yok.

Güneş Ayata, Ayşe. *CHP (Örgüt ve İdeoloji).* Ankara: Gündoğan Yayınları, 1992.

Güneş, İhsan. "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun (1921 Anayasası'nın) Yapılış Süreci". *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20, sy. 2 (Haziran 2020): 233-256.

___. *Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Milletvekili Genel Seçimleri (1919-1935)*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Güneş, Mehmet. *Osmanlı Devleti'nde Belediye İdaresinin Esasları.* İstanbul: Kitabevi, 2015.

Güneş, Songül. "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Belediyeler Kongresi, (24-28 Ekim 1935)". *Atatürk Yolu Dergisi,* sy. 73 *(*Özel Sayı 2023):190-203.

___. "Cumhuriyetin Kuruluş Sürecinde Türkiye'de Belediyeler: Edirne Belediyesi (1923-1924)". *100. Yılında Türkiye Cumhuriyeti.* Hasan Yalvaç ed. İstanbul: Aktif Yayınevi, 2023. (e-kitap).

___. *İstanbul'un Son Şehremini Muhittin Üstündağ.* İstanbul: İBB Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü Yayınları, 2023.

____. "Haşim İşcan". yay. haz. Adil Bali. *100. Yılında Başkanlarıyla İstanbul*. İstanbul: İBB Kültür A.Ş., 2023.

Haçin, İlhan. "1939 Erzincan Büyük Depremi". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 30, sy. 88 (2014): 37-70.

İnan, Süleyman. "İhtiyar Paşa" İnönü (1960-1973)". Mete Kaan Kaynar, haz. *Türkiye'nin 1960'lı Yılları.* İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

İnginar Kemaloğlu, Ayşegül. *Trakya Bölgesi'nde İskân Edilen Göçmenler (1923-1960)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2022.

İşcan, Haşim. *İstanbul Belediyesi'nin 1965 Faaliyet Raporu*. İstanbul: İstanbul Belediye Matbaası, 1965.

Kala Ahmet ve Murat Sedat. *İstanbul Külliyatı: Cumhuriyet Dönemi İstanbul İstatistikleri 6 İnşaat I (1963-1996)*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1998.

___. *İstanbul Külliyatı: Cumhuriyet Dönemi İstanbul İstatistikleri 10: Ulaştırma (1933-1996).* İstanbul: İBB İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1998.

___. *İstanbul Külliyatı: Cumhuriyet Dönemi İstanbul İstatistikleri 5: Seçim (1950-1995).* İstanbul: İBB İstanbul Araştırmaları Merkezi, 1998.

Karabağ, Hacer. *Bursa'da Tarımsal Değişim ve Bu Değişimin Sosyoekonomik Sonuçları*. Bursa: Nilüfer Belediyesi Yayınları, 2019.

Karpat, Kemal H. *Cumhuriyet'in İlk Yüzyılı*. Haz. Kaan Durukan. İstanbul: Timaş Yayınları, 2023.

___.*Türk Demokrasi Tarihi.* İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Kapluhan, Erol. "1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi". *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5, sy. 8 (2014): 123-134.

Kaştan, Yüksel. "Osmanlı Devleti'nde "1913 Tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanun-i Muvakkati" ile Vilayet Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 2, sy. 2 (2016): 78-98.

Kayıcı, Haluk. *Salnamelere Göre İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapısıyla Edirne Sanca*ğı. İstanbul: Edirne Valiliği Kültür Yayınları, 2013.

___. "Tarihi Bir Belge: 24 Teşrin-i Sani 1338 (24 Kasım 1922) Tarihli Edirne Türk Ocağı Nizamnamesi". *Türk Yurdu Dergisi* 103, sy. 318. (Şubat 2014):68-70.

Kazancıgil, Ratip, Nilüfer Gökçe ve Ender Bilar. *Edirne'nin Eğitim Tarihi (İlk-Orta Öğretim) (1361-2005)*. Edirne: Edirne Valiliği Yayınları, 2006.

Keskin, Yusuf Ziya ve Meryem İnan Önal. "Resmi Telgraflar Doğrultusunda 1939 Erzincan Depremi'nde Kurtarma, İlk Yardım ve İskân Faaliyetleri". *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, sy. 9 (Eylül 2021): 169-190.

Kılavuz, Nuran. "Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partiler Tarihinde Bir İnceleme: Millet Partisi (1948-1977)". *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi* 11, sy. 3 (2021):1260-70.

Kızılboğa Özarslan, Rüveyda ve Orhan Veli Alıcı. "Kalkınma Planlarında Yerel Yönetimler ve Yapılan Reformlar Çerçevesinde Mukayesesi*". Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11, sy. 26 (2014): 315-342.

Koçak, Cemil. *Demokratlar ve Halkçılar (1950-1954).* İstanbul: Timaş Yayınları, 2024.

___. *Türkiye'de Millî Şef Dönemi I (1938-1945).* 8. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

___.*Türkiye'de Millî Şef Dönemi 2 (1938-1945).* 7. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2017.

___. *Umumî Müfettişlikler (1927-1952).* İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Komisyon. *Cumhuriyet Devrinde İstanbul.* İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1949.

Komsuoğlu, Ayşegül. *Siyasal Yaşamda Bir Lider Süleyman Demirel*. İstanbul: Bengi Yayınları, 2008.

Küçükuğurlu, Murat ve Gürkan Fırat Saylan. "Şimendiferin Erzurum Yolculuğu". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 38 (2008): 313-42.

Küçükuğurlu, Murat. *Erzurum Belediyesi Tarihi II.* İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.

___. *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum (1923-1950).* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2012.

___. *Erzurum İl Özel İdaresi Tarihi (1913-2014)*. Erzurum: İl Özel İdaresi Yayınları, 2014.

Landau, Jacob M. "Johnson's 1964 Letter to İnönü and Greek Lobbying of The White House*".* *Jerusalem Papers On Peace Problems,* sy. 28 (1979): 5-22.

Mahmutoğlu, Tansu Barış. *CHP'nin Belediye ve Genel Seçim Çalışmaları ve Propagandaları (1923-1957).* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2017.

Mayak, Faysal. *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Antalya Teşkilatının Faaliyetleri (1931-1951).* İstanbul: Libra Yayıncılık, 2015.

Nureddin, Vala. *Antalya İkinci Dünya Harbi İçinde Nasıl Güzelleşebildi?* İstanbul: Kenan Matbaası, 1944.

Oktay, Tarkan. *İstanbul Şehremaneti*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2011.

___. "1920-2020 Döneminde Türkiye'de Belediyelerin Gelişimi". *Medeniyet Araştırmaları Dergisi* 5, sy. 2 (2020):171-223.

___. "1855-2020 Döneminde Türkiye'de Büyükşehir Belediye Yönetiminin Gelişimi". *Strategic Public Management Journal* 6, sy. 12 (Aralık 2020): 1-41.

Onur, Oral. *Edirne Belediye Başkanları ve Yaptıkları İşler*. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 2011.

Oran, Baskın. *Türk Dış Politikası (1919-1980) c. 1*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

Orhun, Hayri vd. *Meşhur Valiler: 50 Ünlü Vali*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Merkez Valileri Yayın Bürosu, 1969.

Orhun, O. Raci. *İstanbul İl Yıllığı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1969.

Ortaylı, İlber. *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880).* 3. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2018.

Önen, Nizam ve Cenk Reyhan. *Mülkten Ülkeye: Türkiye'de Taşra İdaresinin Dönüşümü (1839-1929)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

Özer, Sevilay. "Türkiye'de Trahomla Mücadele (1925-1945)". *Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 54 (Bahar 2014): 121-152.

Özgişi, Tuna. "Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri". *Türkiyat Mecmuası* 21, sy. 2 (2011): 291-323.

Özler, Şener. (der.), *Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları (1934-1995)*. İstanbul: TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, 2007.

Öztürk, Ali İhsan. *Başlangıçtan Bugüne İstanbul'un Belediyeleri.* İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019.

Poyraz, Vefa. *Bir Cumhuriyet Valisinin Anıları*. İstanbul: Bizim Kitaplar, 2008.

Polatoğlu, Mehmed Gökhan. *Cumhuriyet Dönemi'nde Erzurum'da İmar ve Kalkınma Faaliyetleri (1930-1980)*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2021.

Sağlam, Serdar. "1923-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Kent ve Kentleşme Olgusu". *Sosyoloji Konferansları* 1, sy. 53 (2016): 257-274.

Salman Bolat, Bengü. *Milli Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960).* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2012.

Sancaktar, Fatih Mehmet. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Anayasa, Seçim ve Meclis Tecrübesi (1876-1923).* İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2021.

Saygın, Duygu. "Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay". Adil Bali, Haz. *Cumhuriyetin 100. Yılında Başkanlarıyla İstanbul*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2023.

Sey, Yıldız. "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Mimarlık ve Yapı Üretimi". Yıldız Sey, Haz. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998.

Seyitdanlıoğlu, Mehmet. *Tanzimat Döneminde Modern Belediyeciliğin Doğuşu*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

Shaw, Stanford J. ve Kural Shaw, Ezel. *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye'nin Doğuşu II*. İstanbul: E Yayınları, 2017.

Soğuk, Olcay. *Efsane Vali*. İstanbul: Doğan Kitap, 2019.

Soysal, Mümtaz ve Fazıl Sağlam. "Türkiye'de Anayasalar". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* ,1:18-52, 1983.

Sönmez, Cemil Cahit. *Antalya Mutasarrıfları, Valileri (Ocak 1899-14 Temmuz 1950)*. İstanbul, Mimarlık Vakfı İktisadi İşletmesi, 2012.

Şahin, Güneş. "Türk Basını'nın 1964 Kıbrıs Olaylarına Bakışı". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6, sy. 3 (2017): 1474-1494.

Şahin, Kenan. "Başarısız Bir Pan-Milliyetçilik Girişimi: Birleşik Arap Cumhuriyeti". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 5, sy. 16 (2018): 152-174.

Şallı, Halil. "Bölgesel Kurtuluştan Millî Mücadele'ye Edirne'nin Sesi: Trakya Paşaeli Gazetesi". *Karadeniz Araştırmaları.* 18, sy. 72 (2021): 875-904.

Şener, Turan ve Ülkü Eren, Nezihe. "Türkiye'de Seçim Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. 2, sy. 2 (Haziran 2022): (45-68).

Şentürk, Nazır. *İstanbul Valileri*. İstanbul: Doğan Kitap, 2008.

Tandoğan, Okşan. "Kentleşme Bağlamında Sokak Hayvanlarının Değişen Statüsü". *Kent Akademisi Dergisi* 4, sy. 15 (2022): 1884-1905.

Tanör, Bülent. *Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları (1918-1920)*. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 1998.

___. *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. 33. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.

Taşkıran, Cemalettin. "Millî Mücadele'de Yunanistan'da Milos Adasında Türk Sivil Esirler ve Yaşadıkları". *Uluslararası Türk Savaş Esirleri Sempozyumu Bildiri Kitabı (14-15 Mart 2017)*. İstanbul: Sultanbeyli Belediyesi Kültür Yayınları, 2010. Okan Yeşilot vd. 359-373.

Tekeli, İlhan. "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* 3. İstanbul: İletişim Yayınları, 1983.

___. *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1930-1990)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2009.

___. *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.

___. *Türkiye'nin Sağlık Tarihi Bağlamı İçinde 1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve Cumhuriyet'in Sağlık Sorununa Yaklaşımı*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2010.

___. *İstanbul'un Planlamasının ve Gelişmesinin Öyküsü*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.

Tezel, Yahya. *Cumhuriyet Dönemi İktisadi Tarihi (1923-1950*). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

Toprak, Zafer. "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Şehremaneti", *Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar*. Ankara: ABB Metropol İmar A.Ş., 1990.

Tosun, Mustafa. *Türkiye'de Valilik Sistemi*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 1970.

Tunaya, Tarık Zafer. *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*. İstanbul: Arba Yayınları, 1952.

Tuna, Işıl. "27 Mayıs'ın Gölgesinde Demokrasiye Dönüş: 15 Ekim 1961 Genel Seçimleri". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 20, sy. 40 (Bahar 2020): 227-251.

Tümerkan, Sıddık. *Türkiye'de Belediyeler*. İstanbul: R. Zellic Basımevi, 1946.

Türel, Ali. "Kent ve Ulaşım", 155-170. Yıldız Sey, Haz. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998.

Türkmen, Zekeriya. "30 Ekim 1918 Tarihli Mondros Ateşkes Antlaşmasına Göre Türk Ordusunun Kuruluş ve Kadrosuna Bir Bakış". *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi* 11, sy. 11 (Mart 2000): 615-632.

Türkün, Asuman. (der), *Mülk, Mahal, İnsan.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. *20 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1963.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. *Genel Nüfus Sayımı*, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1969.

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. *Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) (1963-1967).* Ankara: Başbakanlık Devlet Matbaası, 1963.

T.C. İstanbul Belediye Meclisi. *1960 Mali Yılı Bütçesi*. İstanbul: Belediye Matbaası, 1960.

T.C. İstanbul Belediye Meclisi. *1961 Mali Yılı Bütçesi*. İstanbul: Belediye Matbaası, 1961.

T.C. İstanbul Belediye Meclisi. *1962 Mali Yılı Bütçesi*. İstanbul: Belediye Matbaası, 1962.

T.C. İstanbul Belediye Meclisi. *1963 Mali Yılı Bütçesi*. İstanbul: Belediye Matbaası, 1963.

T.C. İstanbul Belediye Meclisi. *1964 Mali Yılı Bütçesi*. İstanbul: Belediye Matbaası, 1964.

T.C. İstanbul Belediye Meclisi. *1965 Mali Yılı Bütçesi*. İstanbul: Belediye Matbaası, 1965.

T.C. İstanbul Belediye Meclisi. *1966 Mali Yılı Bütçesi*. İstanbul: Belediye Matbaası, 1966.

T.C. İstanbul Belediye Meclisi. *1967 Mali Yılı Bütçesi*. İstanbul: Belediye Matbaası, 1967.

T.C. İstanbul Belediye Meclisi. *1968 Mali Yılı Bütçesi*. İstanbul: Belediye Matbaası, 1968.

T.C. İstanbul Belediye Meclisi. *1969 Mali Yılı Gelir ve Gider Tasarısı Hakkında Belediye Encümeni Mazbatası*. İstanbul: Belediye Matbaası, 1969.

T.C. Başvekalet İstatistik Genel Direktörlüğü. *Türkiye Nüfusu*. Ankara: Ulus Basımevi, 1935.

Uran, Hilmi. *Meşrutiyet, Tek Parti, Çok Parti Hatıralarım (1908-1950)*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.

T.C. İstanbul Belediye Meclisi. *1969 Mali Yılı Gelir ve Gider Tasarısı Hakkında Belediye Encümeni Mazbatası*. İstanbul: Belediye Matbaası, 1969.

T.C. Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. *21 Ekim 1945 Genel Nüfus Sayımı*. Ankara: 1950.

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. *20 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1963.

Ünal, Uğur. "20. Yüzyılın Başlarında Osmanlı Askeri Mektepleri". *Belleten* 73, sy. 267 (Ağustos 2009): 581-604.

Yalçın, Durmuş. vd. *Türkiye Cumhuriyet Tarihi II*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2019.

Yeşilçayır, Neşe. "Çok Partili Döneme Geçiş Sürecinde Türk Basını". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 27, sy. 79 (2011): 131-192.

Yıldırım, Tahsin. "Turan Ertuğ". yay. haz. Adil Bali, *Cumhuriyetin 100. Yılında Başkanlarıyla İstanbul*. İstanbul: Kültür A.Ş., 2023.

Yıldızcan, Cemil ve Çiner, Can Umut. "Yönetimin Nesnesi Olarak Vali". *Memleket Siyaset Yönetim* 13, sy. 29 (Haziran 2018): 1-30.

Yurtoğlu, Nadir. "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İpek Böcekçiliği (1923-1950)". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 17, sy. 34 (Bahar 2017): 159-189.

Ziyaoğlu, Rakım. *İstanbul Kadıları, Şehreminleri, Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi (1453-1971) İdarî-Siyasî*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1971.

___. *Yorumlu İstanbul Kütüğü (330-1983).* İstanbul: Yenilik Basımevi, 1983.

Tezler

Alatepe, Zeren. "Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinin Bursa'daki Yansımaları (1946-1950)". Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, 2017.

Alkan, Ahmet. "Cumhuriyet Döneminde Oltu: İdarî, Sosyal ve İktisadi Hayat (1923-1950)". Yüksek Lisans Tezi. Erzurum Teknik Üniversitesi, 2018.

Atmaca, Orhan. "Erzurum'da Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinden Yapılıp Günümüze Ulaşamayan Kamu Binaları". Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Teknik Üniversitesi, 2021.

Ayanoğlu, Burhanettin. "Haşim İşcan'ın Hayatı ve Görevleri (Bursa Valiliği Ağırlıklı)". Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, 2000.

Aydın, Harun. "Cumhuriyet Dönemi'nde Kars, Erzurum ve Erzincan'a Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımları (1923-1950)". Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2023.

Bayram, İpek. "Nevzat Tandoğan: Hayatı ve Faaliyetleri (1894-1946)". Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, 2015.

Boz, İbrahim. "Doğu Gazetesine Göre Üçüncü Umumî Müfettişlik ve İmar Faaliyetleri (1937-1938)". Yüksek Lisans Tezi. Erzurum Teknik Üniversitesi, 2019.

Budakoğlu, Salih. "Bursa Siyasetinde Demokrat Parti (1946-1960)", Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, 2003.

Bulut, Serkan. "Samsun'da Siyasi Hayat (1946-1960)". Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2019.

Çevik, Akif. "Trakya Paşaeli Cemiyeti ve Lüleburgaz-Edirne Kongreleri". Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2015.

Ertaş, Nurgül. "Haşim İşcan ve Antalya Valiliği Dönemindeki İmar Faaliyetleri (1940-1945)". Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2024.

Dere, Umut. "Operatör Emin (Erkul) Bey'in Hayatı, Mebusluğu ve Şehreminliği". Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, 2018.

Gönüllü, Ali Rıza. *"Demokrat Parti Dönemi'nde Antalya (1950-1960)".* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2008.

Özgür, Ulvi. "Bulgaristan Türklerinin 1950-1951 Yıllarında Türkiye'ye Göçleri". Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, 2007.

Uzuner, Bedriye. "1950-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler ve Kırklareli Vilayetine Etkileri". Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2019.

Yalman, Merve. "Fahrettin Kerim Gökay'ın İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığı (1949-1957)". Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, 2010.

Ansiklopedi Maddeleri

Akyıldız, Ali. "Mekteb-i Mülkiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2:238-40, 2019.

Akün, Ömer Faruk. "Ahmet Vefik Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 2:143-57, 1989

Anonim. "Trakya Yahudileri Panik İçinde". *Cumhuriyet Ansiklopedisi (1923-1940),* 1:227, 2003.

Anonim. "Türkiye'de Olup Bitenler". *Cumhuriyet Ansiklopedisi (1961-1980),* 3:89, 2003.

Anonim. "İşcan, Haşim". *Bursa Ansiklopedisi*, 2: 949, 2002.

Anonim. "Süleyman Çelebi Türbesi". *Bursa Ansiklopedisi,* 4:1529, 2002.

Emecen, Feridun. "Antalya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 3:232-236, 1991.

Halaçoğlu, Yusuf ve Mehmet Akif Aydın. "Cevdet Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 7:443-450, 1993.

Sarınay, Yusuf. "Türk Ocağı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 41:545-546, 1994.

Şahin, Cemalettin. "İstanbul'un İlçeleri". *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, 3:246-324, 2015.

Şaylan, Gencay. "Cumhuriyet Bürokrasisi". *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, 2:298-308, 1983.

Toprak, Zafer. “İşcan, Haşim”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 4:280, 1994.

___.“Topuzlu Cemil”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 7:296, 1994.

Turan, Ahmet Nezihi. “Şanlıurfa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 38:343-46, 2010.

Uzun, Mustafa İsmet. “Ali Kemal (1867-1922)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2:405-408, 1989.

Süreli Yayınlar

Akşam

Ant

Antalya

Arkitekt

Ayın Tarihi

Bursa

Cumhuriyet

Demiryolları

Doğu

Doğru

Erzurum

Hürriyet

İller ve Belediyeler Dergisi

İstanbul Şehremaneti Mecmuası

İstanbul

Milliyet

Mülkiyeliler Birliği Dergisi

Samsun

Son Havadis

Son Posta

Tercüman

Türk Akdeniz

Uludağ

Ulus

Ülkü

Vakit

Yedi Gün

Elektronik Kaynaklar

Antalya Kent Konseyi, https://antalyakentkonseyi.org.tr/antalyanin-efsane-baskani-tonguc-deneyimlerini-anlatti Erişim: 03.02.2024.

Bilim ve Sanat Vakfı Sözlü Tarih Araştırmaları Veri Tabanı, "İhsan Atılcan ile Sözlü Tarih Görüşmesi", http://dspace.sozlutarih.org.tr/handle/20.500.11834/988?show=full Erişim tarihi: 01.03.2024.

"Bir Başka Heykel Öyküsü", https://antalyabugun.com.tr/?page=makale&MID=8890 Erişim tarihi: 30.04.2024.

Bursa Gazeteciler Cemiyeti, http://bgc.org.tr/ansiklopedi/bozdag-ismet.html Erişim tarihi: 15.09.2023.

Divan Oteli, İlk Turizm Okulu https://www.turkiyeturizm.com/divan-oteli-ilk-turizm-okulu-36783h.htm Erişim tarihi: 08.01.2024.

Ege Üniversitesi Rektörlüğü, https://ege.edu.tr/tr-12/prof_dr_sermet_akgun.html Erişim: 20.11.2022.

"Fatih Sultan Mehmet Anıtı", https://kulturenvanteri.com/tr/yer/fatih-sultan-mehmet-aniti/#16/41.015615/28.954198 Erişim tarihi: 15.01.2023.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinema Genel Müdürlüğü, https://filmmirasim.ktb.gov.tr/tr/film/pehlivan-ky-panayr-1936 Erişim tarihi: 29.01.2024.

"Mehmet Recep Peker (1889-1950)" Atatürk Ansiklopedisi, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-recep-peker-1889-1950/ Erişim tarihi: 1 Mayıs 2024.

Nick Chillura Nuccio, https://www.tampa.gov/city-clerk/info/previous-mayors/nuccio-nick-chillura Erişim: 01.02.2024.

Osmangazi Kaymakamlığı, http://www.osmangazi.gov.tr/hukumet-konagi-tarihcesi Erişim tarihi: 01.03.2024.

Osmanlıca Mahalli Gazete ve Mecmua'lar, http://www.osmanlicagazeteler.org/index.php Erişim tarihi: 01.03.2022.

Rize Valiliği, http://www.rize.gov.tr/gorev-yapmis-valiler Erişim tarihi: 02.02.2024.

Şaduman Halıcı "Mehmet Recep Peker (1889-1950)" Atatürk Ansiklopedisi, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mehmet-recep-peker-1889-1950/ Erişim tarihi: 1 Mayıs 2024.

Şebnem Soral, "Herkesin Bir Kuzgun'u Vardı", https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/39726 Erişim tarihi: 30.04.2024.

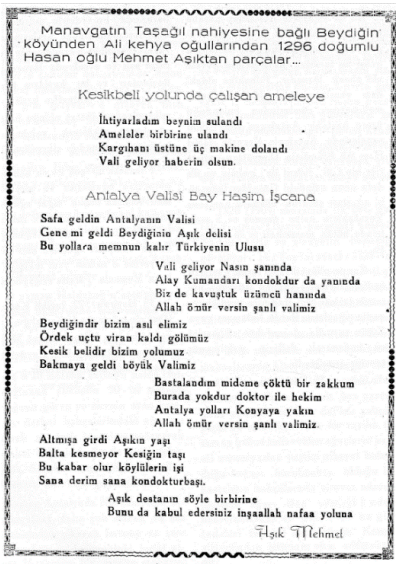
University of North Texas, "Charles Laughton", https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc232910/ Erişim tarihi: 30.04.2024.

Yüksek Seçim Kurulu, "1950-1977 Yılları Arası Seçim Çevresine Göre Milletvekili Genel Seçim Sonuçları: Türkiye Geneli", https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1950-1977/Turkiye.pdf Erişim tarihi: 02.03.2024.

Yüksek Seçim Kurulu, “1950-1977 Yılları Arası Seçim Çevresine Göre Milletvekili Genel Seçim Sonuçları: Seçim Çevresi Bursa”, https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Milletvekili/1950-1977/Bursa.pdf Erişim tarihi: 02.03.2024.

EKLER

Ek-1 Manavgatlı Aşık Mehmed'in Antalya Valisi Haşim İşcan'a şiiri.

Manavgatın Taşağıl nahiyesine bağlı Beydiğin köyünden Ali kehya oğullarından 1296 doğumlu Hasan oğlu Mehmet Aşıktan parçalar...

Kesikbeli yolunda çalışan ameleye

İhtiyarladım beynim sulandı
Ameleler birbirine ulandı
Kargıhanı üstüne üç makine dolandı
Vali geliyor haberin olsun.

Antalya Valisi Bay Haşim İşcana

Safa geldin Antalyanın Valisi
Gene mi geldi Beydiğinin Aşık delisi
Bu yollara memnun kalır Türkiyenin Ulusu

Vali geliyor Nasın şanında
Alay Kumandarı kondokdur da yanında
Biz de kavuştuk üzümcü hanında
Allah ömür versin şanlı valimiz

Beydiğindir bizim asıl elimiz
Ördek uçtu viran kaldı gölümüz
Kesik belidir bizim yolumuz
Bakmaya geldi böyük Valimiz

Bastalandım midəme çöktü bir zakkum
Burada yokdur doktor ile hekim
Antalya yolları Konyaya yakın
Allah ömür versin şanlı valimiz.

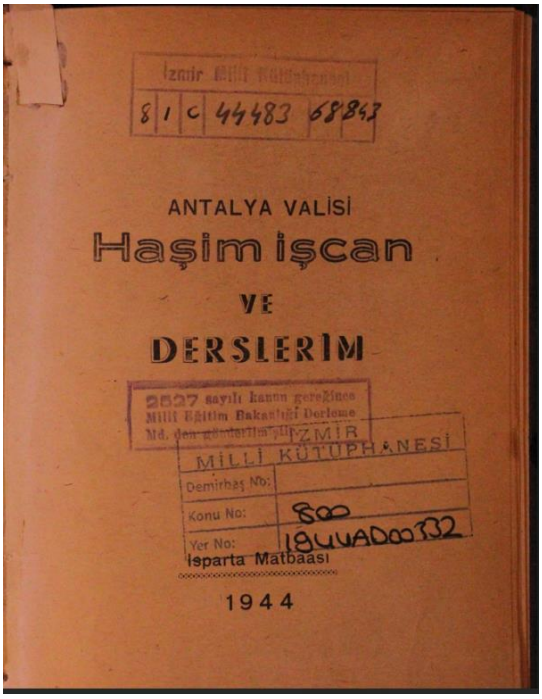
Altmışa girdi Aşıkın yaşı
Balta kesmeyor Kesiğin taşı
Bu kabar olur köylülerin işi
Sana derim sana kondokturbaşı.

Aşık destanın söyle birbirine
Bunu da kabul edersiniz inşaallah nafaa yoluna

Aşık Mehmet

"Antalya Valisi Bay Haşim İşcan'a", *Türk Akdeniz Dergisi* 4, sy. 23 (Haziran 1941): 10.

Ek-2 Antalya Lisesi tarih ve coğrafya öğretmeni Tayyar Anakök'ün şiir kitabı.

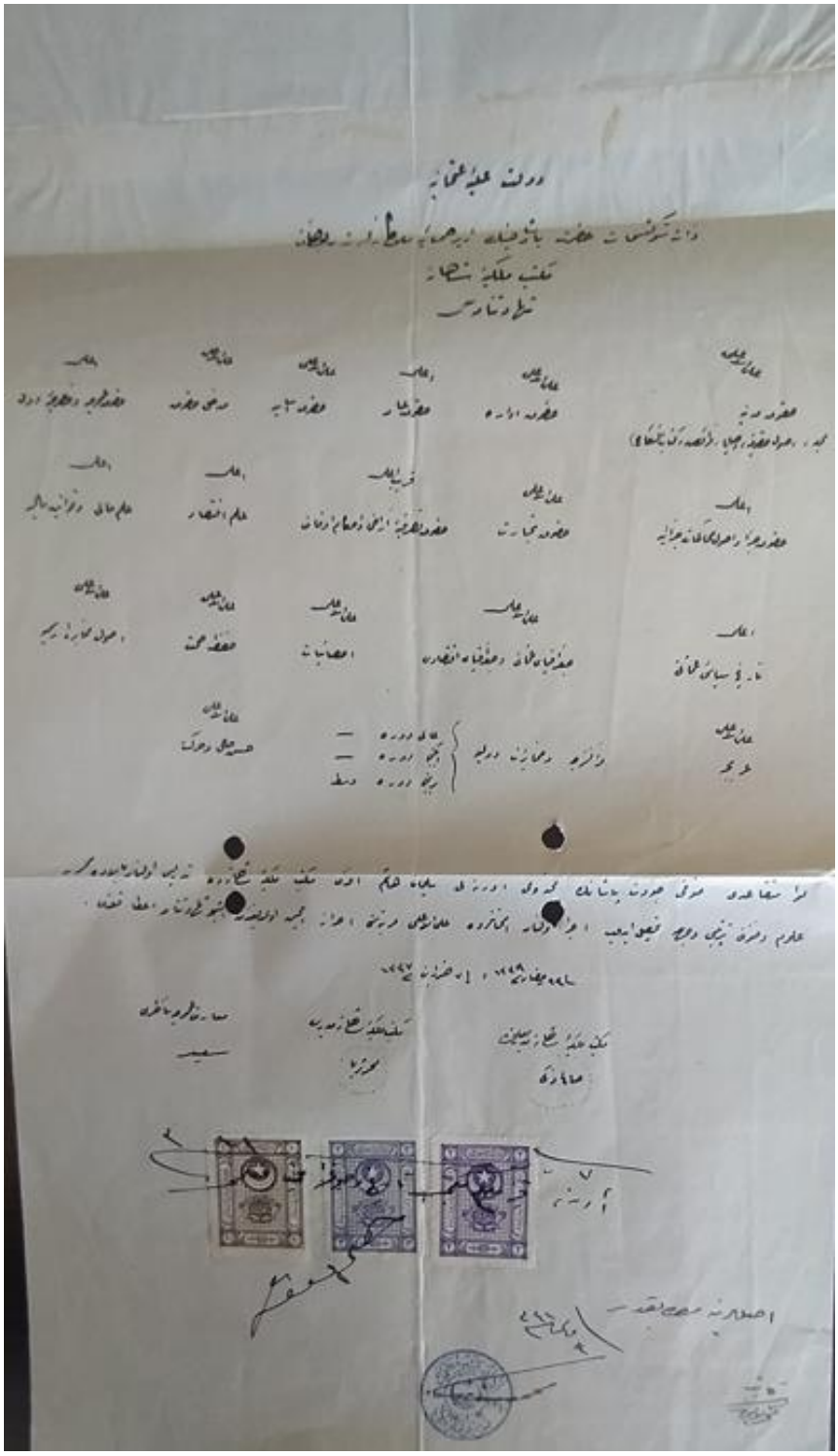
İzmir Milli Kütüphane Arşivi: 1944AD000332.

Ek-3 Haşim İşcan'ın doğduğu, Edirne Kıyık Caddesi üzerinde bulunan ev.

Fotoğraf: Songül Güneş, 19 Mart 2022.

Ek-4 Haşim İşcan'ın Mekteb-i Mülkiye Şahadetnamesi.

İçişleri Bakanlığı Sicil Dosyası, Sicil No: 2678.

Ek-5 Mülkiye Mektebi'nin 1921 mezunları, en son sırada ayaktaki Haşim İşcan.

Mustafa Nuri Anıl, "Mülkiye'nin İkinci Açılışı", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, sy. 40 (1975): 33.

Ek-6 Haşim İşcan, 1925'te Edirne'de aralarında Mülkiye Mektebi'nde mezun yedi kişinin de yer aldığı arkadaşlarıyla bir arada.

1. Sırada (yerde oturanlar, soldan sağa): 1. Haşim Cevdet (İşcan, lise edebiyat öğretmeni), 2. Mahmut Nedim (Oğut, 1921 mezunu, dönemin Divan-ı Muhasebat murakıbı).
2. Sıra (Sandalyede oturanlar, soldan sağa): 1. (?), 2. Tevfik Sırrı (Gür, 1911 mezunu, dönemin Edirne Belediye Reisi), 3. Abdullah Sabri, (Karter, 1889 mezunu, dönemin Edirne Valisi), 4. (?), 5. İsmail Hikmet (1911 mezunu, dönemin Edirne Tahrirat Müdürü).
3. Sıra (en arkada ayaktakiler, soldan sağa): 1. Jandarma Üstteğmeni, 2. İzzeddin Tuğrul (Nişbay, 1924 mezunu, dönemin Dedeağaç Konsolos Muavini), 3. Jandarma Yüzbaşı Ahmet Bey, 4. İsmail Nejat (1912 mezunu, Edirne Lisesi öğretmenlerinden), 5. (?), 6. Tahrirat kâtibi.

Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1859-1968)* c.1 (Ankara: Mars Matbaası, 1968-1969), 1726.

Ek-7 Haşim Cevdet Bey'in kardeşi Akif Bey ile Edirne'de çıkardığı *Millî Gazete*'nin ilk nüshası.

Millî Gazete, 3 Teşrin-i Evvel 1927, sy. 1, 1.

Kaynak: www.osmanlıcagazeteler.com. Erişim tarihi: 01.05.2022.

Ek-8 Edirne Türk Ocağı Binası.

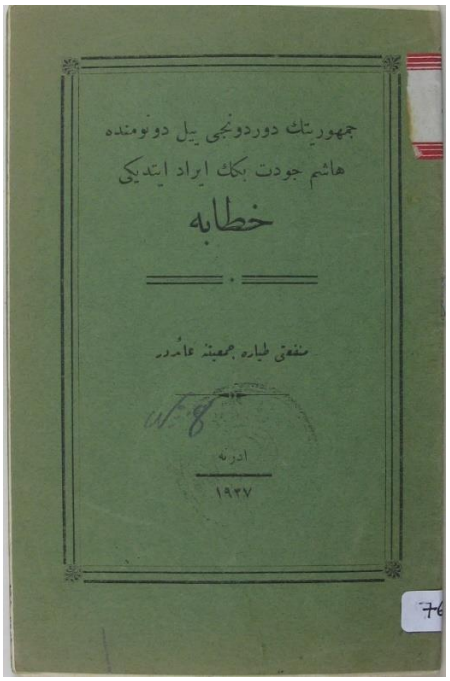
Salt Araştırma Arşivi, Demirbaş No: AHEDI008.

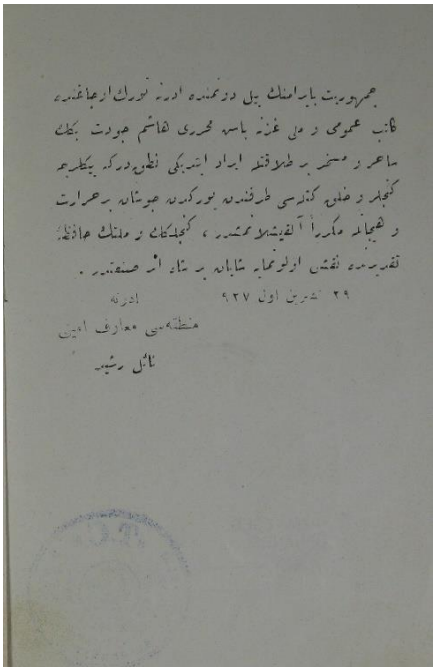
Ek-9 Haşim Cevdet Bey, Edirne Türk Ocağı Şubesi önünde Cumhuriyet'in üçüncü yıl dönümü münasebetiyle kalabalığa hitap ederken.

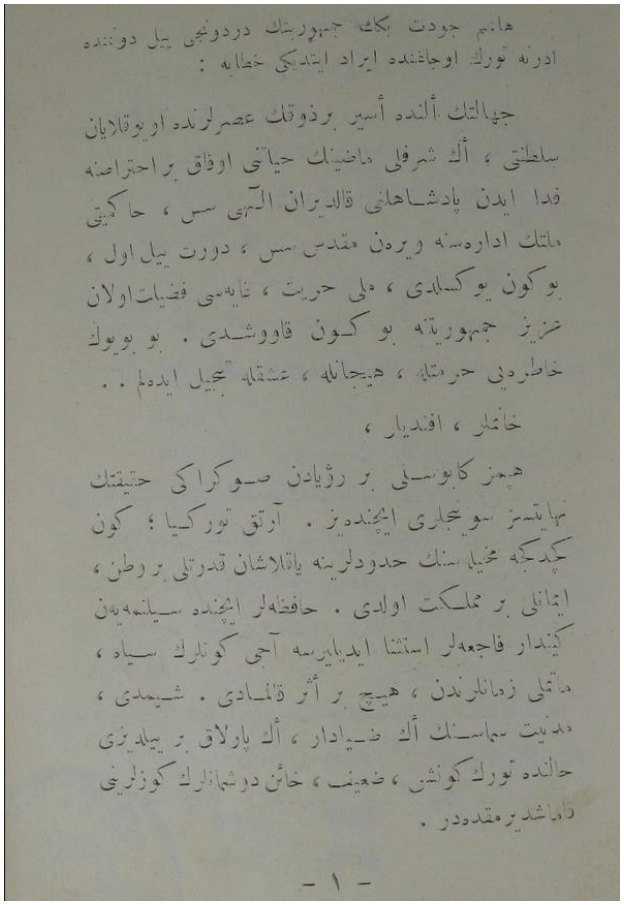

29 Teşrin-i Evvel 1926, Cengiz Bulut Arşivi

Ek-10 Cumhuriyetin Dördüncü Yıl Dönümünde Haşim Cevdet Bey'in İrat Ettiği Hitabe.

جمهوريتك دوردونجى يىل دونومنده
هاشم جودت بكك ايراد ايتديكى
خطابه
منفعتى طياره جمعيتنه عائدر
ادرنه
١٩٣٧

جمهوريت بايرامنك يىل دونمنده ادرنه تورك اوجاغنده
نائب عمومى ر ملى غزته باسه محررى هاشم جودت بكك
ماعر ر مسخر بر طوقطه ايراد ايتديكى نطق در كه يكديگر
كنجلر ر ضلع كنديسى طرفندن تورك ديه جوشانه بر حرارت
ر هيجانله مكرراً آلقيشلانمشدر ، كنجلكك ر ملتك عاطفه
تقديرنده نقش اولومماية شايانه بر مثال اولمق صفتيدر .
٢٩ تشرين اول ٩٢٧ ادرنه
منظمه‌سى معارف امين
نائل رشيد

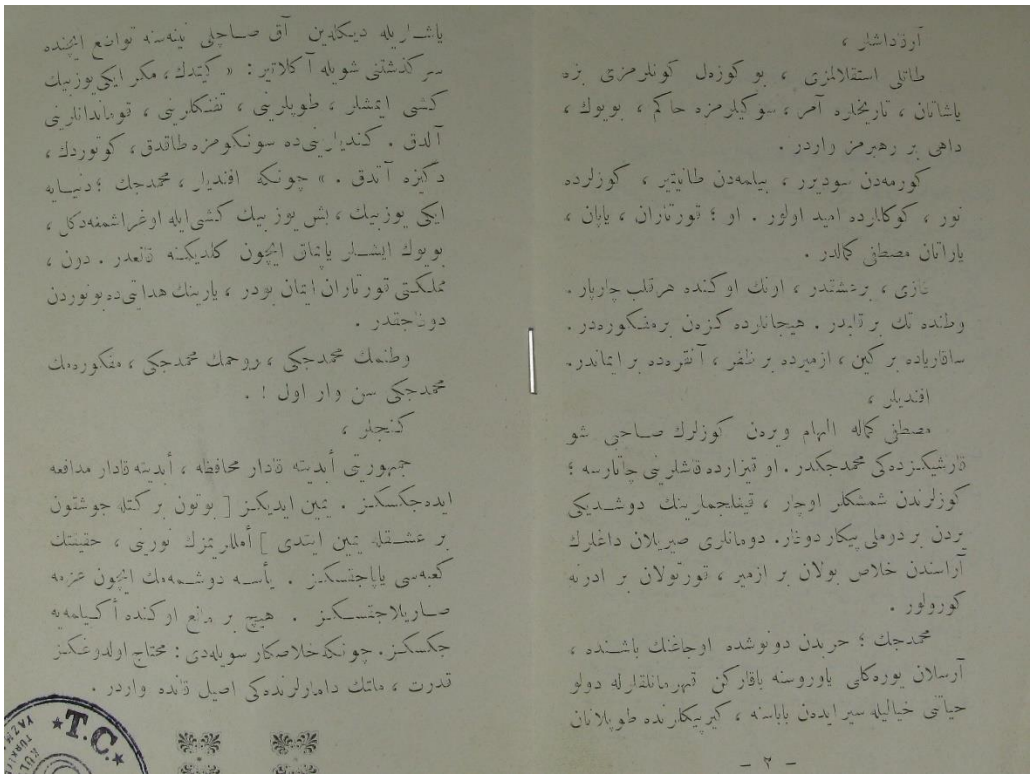

هاشم جودت بكك جمهوريتك دردونجى يىل دونمنده
ادرنه تورك اوجاغنده ايراد ايتديكى خطابه :

جهالتك ألنده أسير برذوقك عصرلرنده اويوقلايان
سلطنتى ، ألك شرفلى ماضينك حياتى اوزاق بر احتراصنه
فدا ايدن پادشاهلنى قالديران آلتى سس ، حاكميتى
ملتك ادارەسنه ويرەن مقدس سس ، دورت يىل اول ،
بوكون يوكسلدى ، ملى حريت ، غايەسى فضيلت اولان
عزيز جمهوريتنه بوكون قاووشدى . بو بويوك
خاطرەلى حرمتله ، هيجانله ، عشقله تجيل ايدەرم . .

خانملر ، افندىلر ،

همن كابوسلى بر رژيادن صوكرا كى حقيقتك
نهايتسز سوينجلرى ايچنده يز . آرتق تورکيا : كون
كچدكجه مخيلەسنك حدودلرينه ياقلاشان قدرتلى بر وطن ،
ايمانلى بر مملكت اولدى . حافظەلر ايچنده سيلنەيەن
كيندار فاجعەلر استثنا ايدەبيرسه آجى كونلرك سياه ،
مأتملى زمانلرندن ، هيچ بر أثر قالمادى . شيمدى ،
مدنيت سماسنك ألك ضيادار ، ألك پارلاق بر ييلديزى
حالنده تورك كوكشى ، ضعيف ، خائن درشمانلرك كوزلرينى
قاماشديرمقدەدر .

- ١ -

آرزداشلر ،

طاتلی استقلالمزی ، بو کوزل کونلرمزی بزه یاشاتان ، تاریخلره آمر ، سوکیلرمزه حاکم ، بویوك ، داهی بر رهبرمز راودر .

کورمه‌دن سودیرر ، بیلمه‌دن طانیتیر ، کوزلرده نور ، کوکلاردە امید اولور . او ؛ تورکلرك ، یاپان ، یاراتان مصطفی کمالدر .

تازی ، برعشقدر ، اونك اوکنده هرقلب چارپار . وطنده تك بر تابدر . هیچ‌لاردە کزمن برمشکورەدر . ساقاریادە بر کین ، ازمیردە بر نفر ، آنقرەدە بر ایماندر .

افندیلر ،

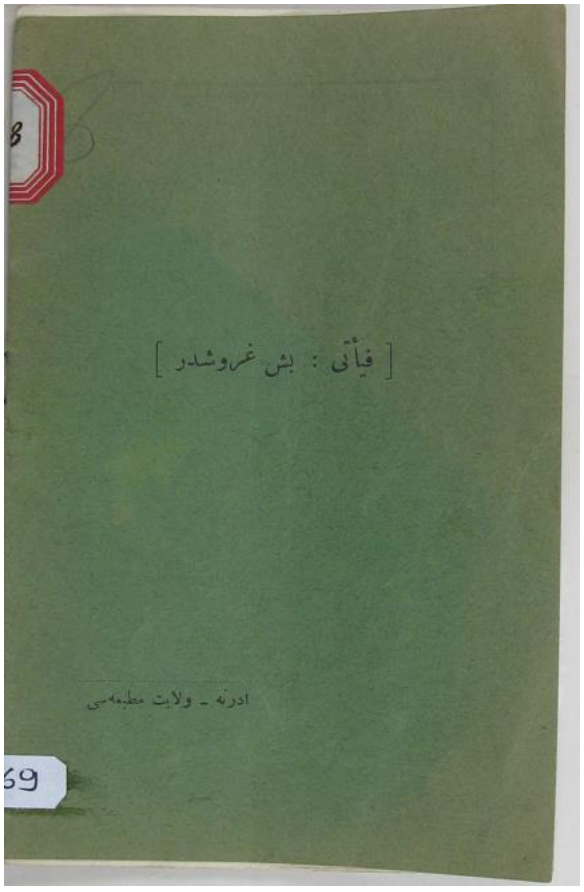
مصطفی کمالە الهام ویرن کوزلرك صاحبی شو قارشیکیزدەکی محمدجکدر . او تیزاردە قشلرینی چاتارسە ؛ کوزلرندن شمشکلر اوچار ، قینلجملرینك دوشدیکی یردن بر درەلی یکار دوغار . دومانلری صیریلان داغلرك آراسندن خلاص بولان بر ازمیر ، تورتولان بر ادرنه کورولور .

محمدجك ؛ حربدن دونوشده اوجاغنك باشنده ، آرسلان یوره‌کلی یاورونه یاقارکن قهرمانلقلرله دولو حیاتی خیالیله سیر ایدن بابانه ، کیریشکارنده طوپلانان یاشلرایله دیکلدین آق صاچلی نینه‌سنه توانع ایتمنده سرکذشتنی شویله آکلاتیر : « کیدنك ، مکر ایکی یوزبیك کشی ایمشلر ، طوپلرینی ، تفنکلرینی ، قوماندانلرینی آلدق . کندیلرینده سونکومزه طاقدق ، کوتوردك ، دکیزه آتدق . » چونکه افندیلر ، محمدجك ؛ دنیایه ایکی یوزبیك ، بش یوز بیك کشی‌ایله اوغراشمه‌دکل ، بویوك ایشلر یاپمق ایچون کلدیکنه قانعدر . درن ، مملکتی تورتاران ایمان بودر ، یارینك هدایتی‌دە بونوردن دوناجقدر .

وطنمك محمدجکی ، روحمك محمدجکی ، مفکوره‌مك محمدجکی سن وار اول ! .

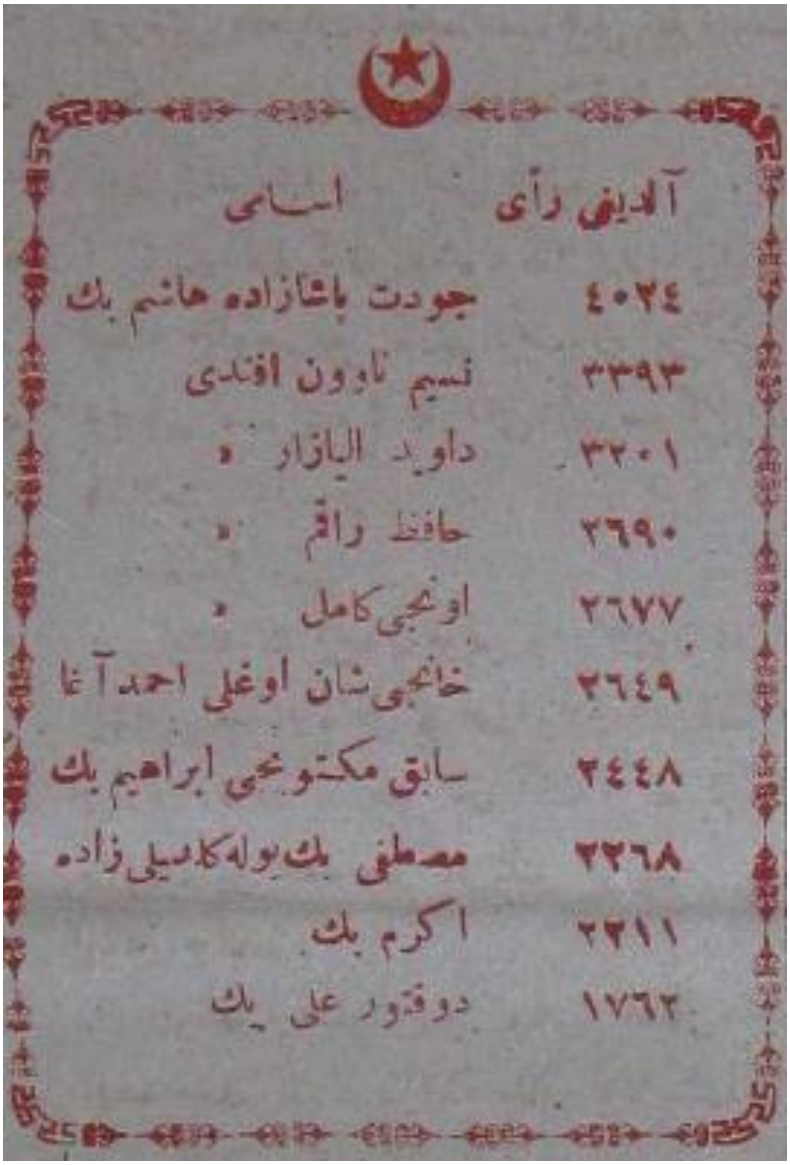
کنجلر ،

جمهوریتی أبدیته قادار محافظه ، أبدیته قادار مدافعه ایده‌جکسکز . یمین ایدیکز [بوتون برکتله جوشتون بر عشقله یمین ایتدی] أملارمزك نورینی ، حقیقتك کعبه‌سی یاپاجقسکز . یأسه دوشمه‌مك ایچون عزمه صاریلاجقسکز . هیچ بر مانع ارکنده آکیامه‌یه جکسکز . چونکه خلاصکار سویله‌دی : محتاج اولدوغکز قدرت ، ماتك دامارلرنده‌کی اصیل قانده واردر .

Selimiye Yazma Eser Kütüphanesi Kataloğu: Kayıt No: 7996, Tasnif No: 815.

Ek-11 10-16 Mayıs 1923 tarihli yerel seçimlerde Edirne Belediye Meclis Üyeliği sonuçları.

آلدیغی رأی	اسامی
٤٠٢٤	جودت پاشازاده هاشم بك
٣٣٩٣	نسیم ناوون افندی
٣٢٠١	داود الیازار »
٢٦٩٠	حافظ راقم »
٢٦٧٧	اونجی کامل »
٢٦٤٩	خانجی شان اوغلی احمد آغا
٢٤٤٨	سابق مکتوبجی ابراهیم بك
٢٢٦٨	مصطفی بك بوله کادیلی زاده
٢٢١١	اکرم بك
١٧٦٢	دوقتور علی بك

"Belediye İntihabatında", *Paşaeli,* 17 Mayıs 1923, sy. 23, 1.

E-12 Haşim İşcan'ın biyografisinin ve geçmişte yaptığı hizmetlerin yer aldığı seçim tanıtım broşürü.

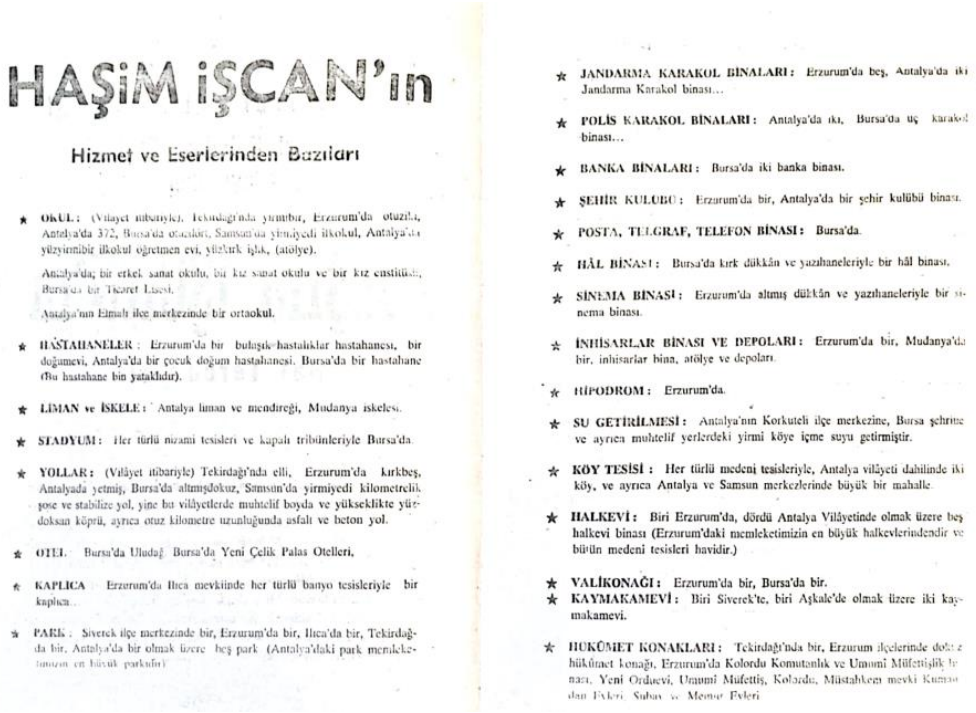
CUMHURİYET HALK PARTİSİ

İstanbul Belediye Başkan Adayı Olan

HAŞİM İŞCAN'ın

Hal Tercümesi

1901 tarihinde Edirne'de dünyaya gelmiştir. Erkânı Harp Generali Ahmet Cevdet'in oğludur. İlk, orta ve lise tahsilini Edirne'de yaptıktan sonra, Mülkiye Mektebini (Siyasal Bilgiler Fakültesi) bitirmiştir. Edirne Kız Muallim Mektebi sosyoloji, tarih, lise Felsefe, Coğrafya, Erkek Muallim Mektebi Coğrafya öğretmenliği, Gazetecilik, Çiftçilik, Birinci Umumi Müfettişlik Hususî Kalem Müdürlüğü, Kayma kamlık, Emniyet Umum Müdürlüğü, Beşinci Şube Müdürlüğü, Mülkiye Müfettişliği, Tekirdağ, Erzurum, Antalya, Bursa, Samsun, merkez valilikleri, Üçüncü Umumi Müfettiş ve Baş Müşavir vekillikleri, Toprak ve İskân Umum Müdürlüğü yapmıştır.

HAŞİM İŞCAN'ın

Hizmet ve Eserlerinden Bazıları

★ **OKUL:** (Vilâyet itibariyle) Tekirdağ'nda yirmibir, Erzurum'da otuzbir, Antalya'da 372, Bursa'da otuzdört, Samsun'da yirmiyedi ilkokul, Antalya'da yüzyirmibir ilkokul öğretmen evi, yüzlerle işlik, (atölye).

Antalya'da, bir erkek sanat okulu, bir kız sanat okulu ve bir kız enstitüsü, Bursa'da bir Ticaret Lisesi.

Antalya'nın Elmalı ilçe merkezinde bir ortaokul.

★ **HASTAHANELER:** Erzurum'da bir bulaşık hastalıklar hastahanesi, bir doğumevi, Antalya'da bir çocuk doğum hastahanesi. Bursa'da bir hastahane (Bu hastahane bin yataklıdır).

★ **LİMAN ve İSKELE:** Antalya liman ve mendireği, Mudanya iskelesi.

★ **STADYUM:** Her türlü nizami tesisleri ve kapalı tribünleriyle Bursa'da.

★ **YOLLAR:** (Vilâyet itibariyle) Tekirdağ'nda elli, Erzurum'da kırkbeş, Antalyada yetmiş, Bursa'da altmışdokuz, Samsun'da yirmiyedi kilometrelik şose ve stabilize yol, yine bu vilâyetlerde muhtelif boyda ve yükseklikte yüzdoksan köprü, ayrıca otuz kilometre uzunluğunda asfalt ve beton yol.

★ **OTEL:** Bursa'da Uludağ Bursa'da Yeni Çelik Palas Otelleri.

★ **KAPLICA:** Erzurum'da Ilıca mevkiinde her türlü banyo tesisleriyle bir kaplıca.

★ **PARK:** Siverek ilçe merkezinde bir, Erzurum'da bir, Ilıca'da bir, Tekirdağ'da bir, Antalya'da bir olmak üzere beş park (Antalya'daki park memleketimizin en büyük parkıdır)

★ **JANDARMA KARAKOL BİNALARI:** Erzurum'da beş, Antalya'da iki Jandarma Karakol binası...

★ **POLİS KARAKOL BİNALARI:** Antalya'da iki, Bursa'da üç karakol binası...

★ **BANKA BİNALARI:** Bursa'da iki banka binası.

★ **ŞEHİR KULÜBÜ:** Erzurum'da bir, Antalya'da bir şehir kulübü binası.

★ **POSTA, TELGRAF, TELEFON BİNASI:** Bursa'da.

★ **HÂL BİNASI:** Bursa'da kırk dükkân ve yazıhaneleriyle bir hâl binası.

★ **SİNEMA BİNASI:** Erzurum'da altmış dükkân ve yazıhaneleriyle bir sinema binası.

★ **İNHİSARLAR BİNASI VE DEPOLARI:** Erzurum'da bir, Mudanya'da bir, inhisarlar bina, atölye ve depoları.

★ **HİPODROM:** Erzurum'da.

★ **SU GETİRİLMESİ:** Antalya'nın Korkuteli ilçe merkezine, Bursa şehrine ve ayrıca muhtelif yerlerdeki yirmi köye içme suyu getirmiştir.

★ **KÖY TESİSİ:** Her türlü medeni tesisleriyle, Antalya vilâyeti dahilinde iki köy, ve ayrıca Antalya ve Samsun merkezlerinde büyük bir mahalle.

★ **HALKEVİ:** Biri Erzurum'da, dördü Antalya Vilâyetinde olmak üzere beş halkevi binası (Erzurum'daki memleketimizin en büyük halkevlerindendir ve bütün medeni tesisleri havidir.)

★ **VALİKONAĞI:** Erzurum'da bir, Bursa'da bir.

★ **KAYMAKAMEVİ:** Biri Siverek'te, biri Aşkale'de olmak üzere iki kaymakamevi.

★ **HÜKÜMET KONAKLARI:** Tekirdağ'nda bir, Erzurum ilçelerinde dokuz hükümet konağı, Erzurum'da Kolordu Komutanlık ve Umumi Müfettişlik binası, Yeni Ordevi, Umumi Müfettiş, Kolordu, Müstahkem mevki Kumandanlıkları Evleri, Subay ve Memur Evleri.

Songül Güneş Arşivi

Ek-13 Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Kazım Dirik ve Haşim İşcan ile Muratlı'da.

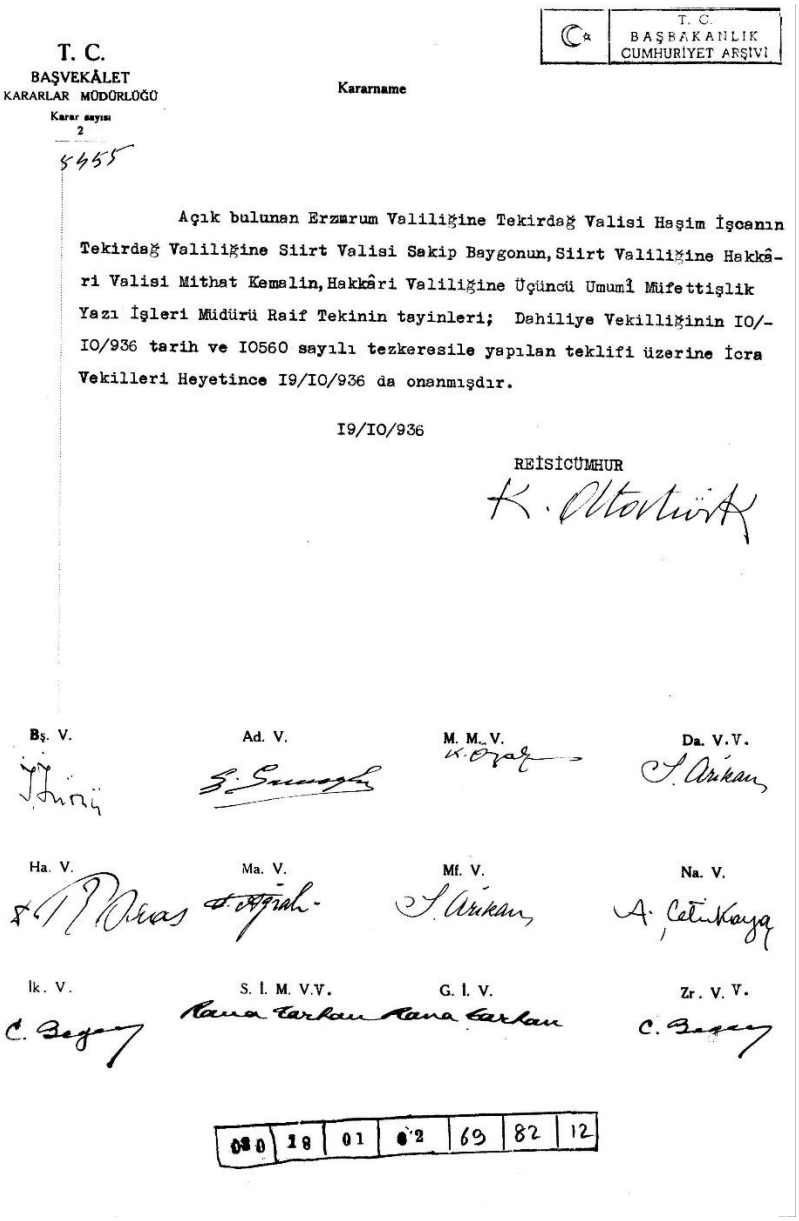
Tekirdağ Namık Kemal Evi Müzesi Arşivi

Ek-14 Mustafa Kemal Atatürk'ün 3 Haziran 1936'da Tekirdağ Muratlı'da ziyaret ettiği ev.

Fotoğraf: Songül Güneş, 15 Mayıs 2022.

Ek-15 Tekirdağ Valisi Haşim İşcan'ın Erzurum Valiliğine atanması.

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
5455

Kararname

Açık bulunan Erzurum Valiliğine Tekirdağ Valisi Haşim İşcanın Tekirdağ Valiliğine Siirt Valisi Sakip Baygonun, Siirt Valiliğine Hakkâri Valisi Mithat Kemalin, Hakkâri Valiliğine Üçüncü Umumî Müfettişlik Yazı İşleri Müdürü Raif Tekinin tayinleri; Dahiliye Vekilliğinin IO/-IO/936 tarih ve IO560 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince I9/IO/936 da onanmışdır.

I9/IO/936

REİSİCÜMHUR
K. Atatürk

Bş. V. | Ad. V. | M. M. V. | Da. V. V.

Ha. V. | Ma. V. | Mf. V. | Na. V.

İk. V. | S. İ. M. V. V. | G. İ. V. | Zr. V. V.

030 | 18 | 01 | 02 | 69 | 82 | 12

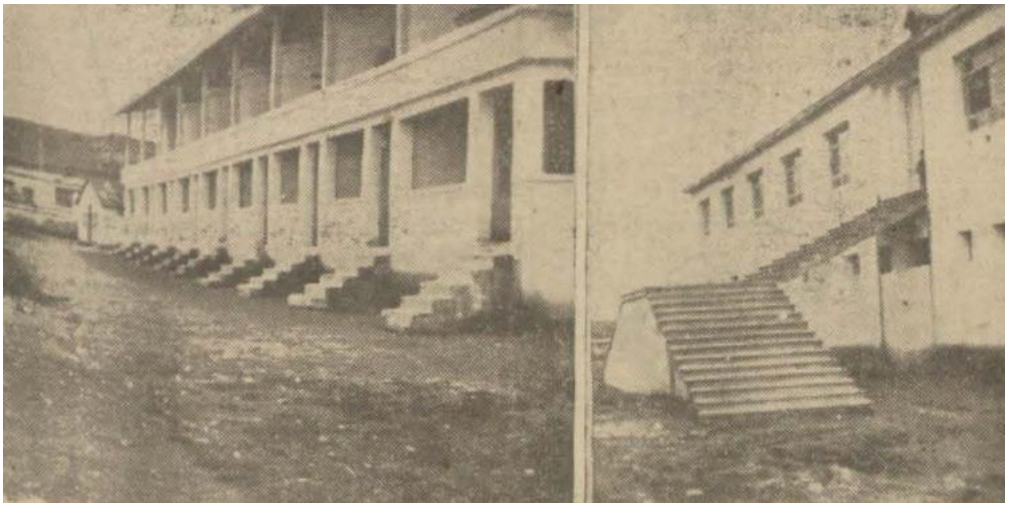
BCA, 30-18-1-2/69-82-12. 19.10.1936.

Ek-16 Haşim İşcan, Erzurum Belediye Başkanı Salim Altuğ (arkada ortada) ve meclis üyeleri ile bir arada.

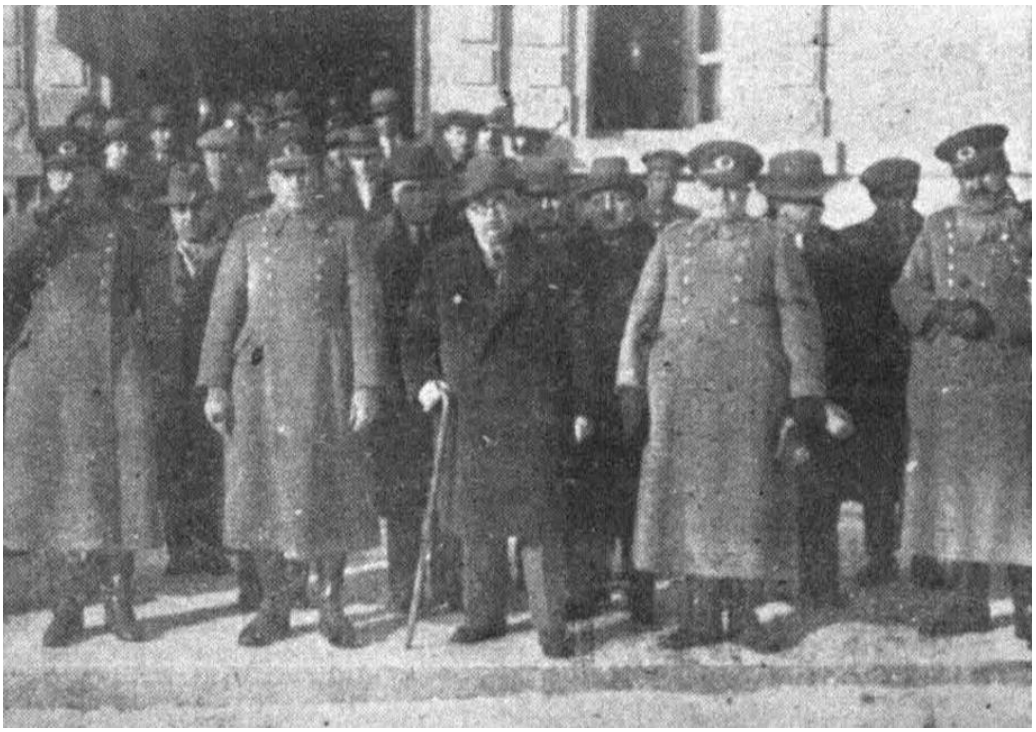
Murat Küçükuğurlu, *Erzurum Belediyesi Tarihi II,* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011), 159.

Ek-17 Haşim İşcan döneminde inşa edilen Erzurum Ilıca kaplıcaları.

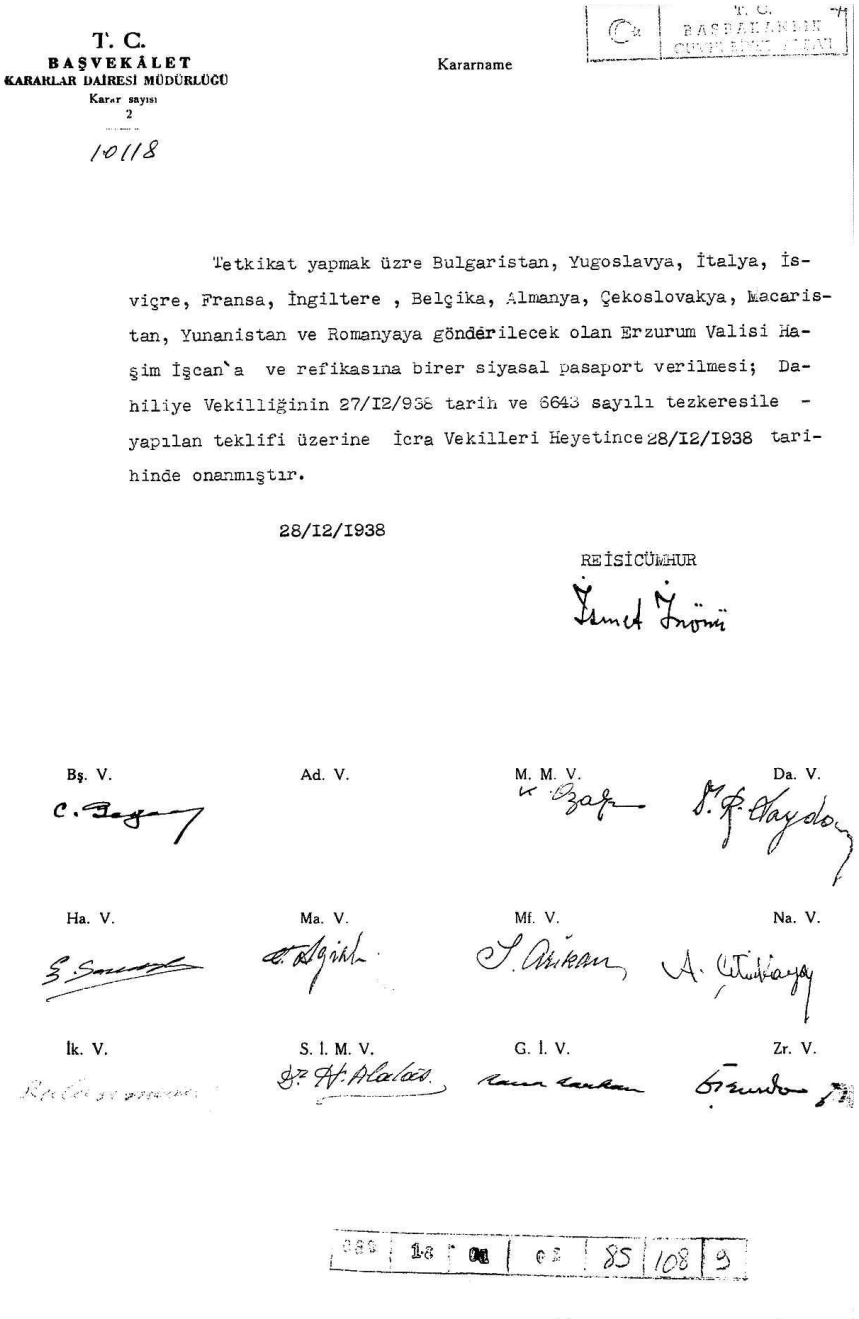
"Ilıca Erzurum'un Numune Nahiyesi Oluyor", *Son Posta,* 18 Teşrin-i Sani 1937, sy. 2624, 5.

Ek-18 Vali Haşim İşcan, askerî erkan ile birlikte, 12 Mart 1918'de işgalden kurutulan Erzurum'un kurtuluş yıldönümü töreninde.

"12 Mart Erzurum'un Kurtuluş Günü", *Erzurum*, 12 Mart 1939, sy. 3584, 1.

Ek-19 Erzurum Valisi Haşim İşcan'ın Avrupa'ya incelemeler yapmak için gönderilmesine dair karar.

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2
10118

Kararname

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Tetkikat yapmak üzre Bulgaristan, Yugoslavya, İtalya, İsviçre, Fransa, İngiltere , Belçika, Almanya, Çekoslovakya, Macaristan, Yunanistan ve Romanyaya gönderilecek olan Erzurum Valisi Haşim İşcan'a ve refikasına birer siyasal pasaport verilmesi; Dahiliye Vekilliğinin 27/12/938 tarih ve 6643 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 28/12/1938 tarihinde onanmıştır.

28/12/1938

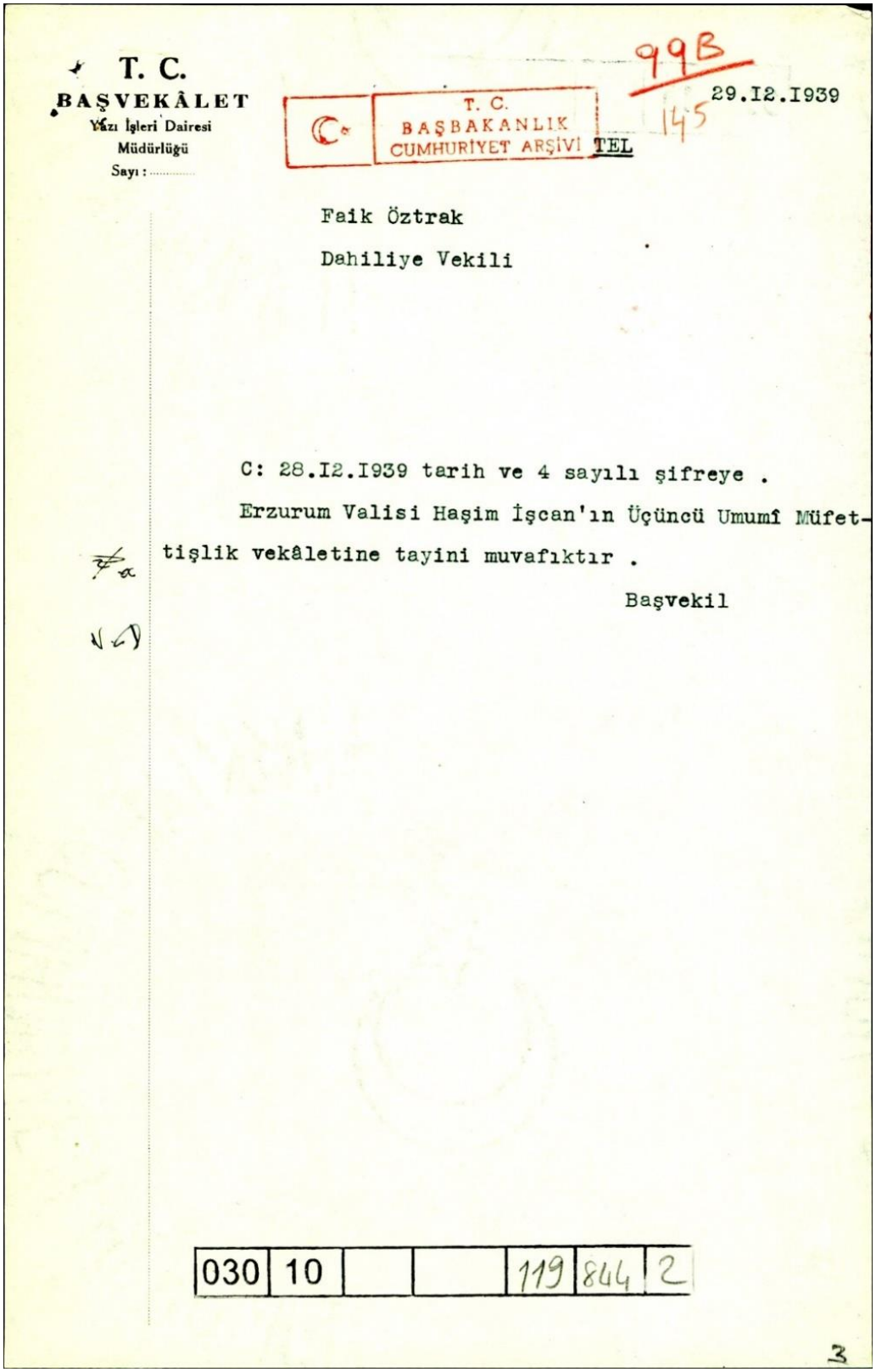
REİSİCÜMHUR
İsmet İnönü

Bş. V. | Ad. V. | M. M. V. | Da. V.
Ha. V. | Ma. V. | Mf. V. | Na. V.
İk. V. | S. İ. M. V. | G. İ. V. | Zr. V.

030.18.1.2/85.108.9

BCA, 30.18.1.2/85.108.9. 28.12.1938.

Ek-20 Erzurum Valisi Haşim İşcan'ın Üçüncü Umumi Müfettişliğine atanması.

T. C.
BAŞVEKÂLET
Yazı İşleri Dairesi
Müdürlüğü
Sayı : .....

99B
145

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ TEL

29.I2.I939

Faik Öztrak
Dahiliye Vekili

C: 28.I2.I939 tarih ve 4 sayılı şifreye .

Erzurum Valisi Haşim İşcan'ın Üçüncü Umumî Müfettişlik vekâletine tayini muvafıktır .

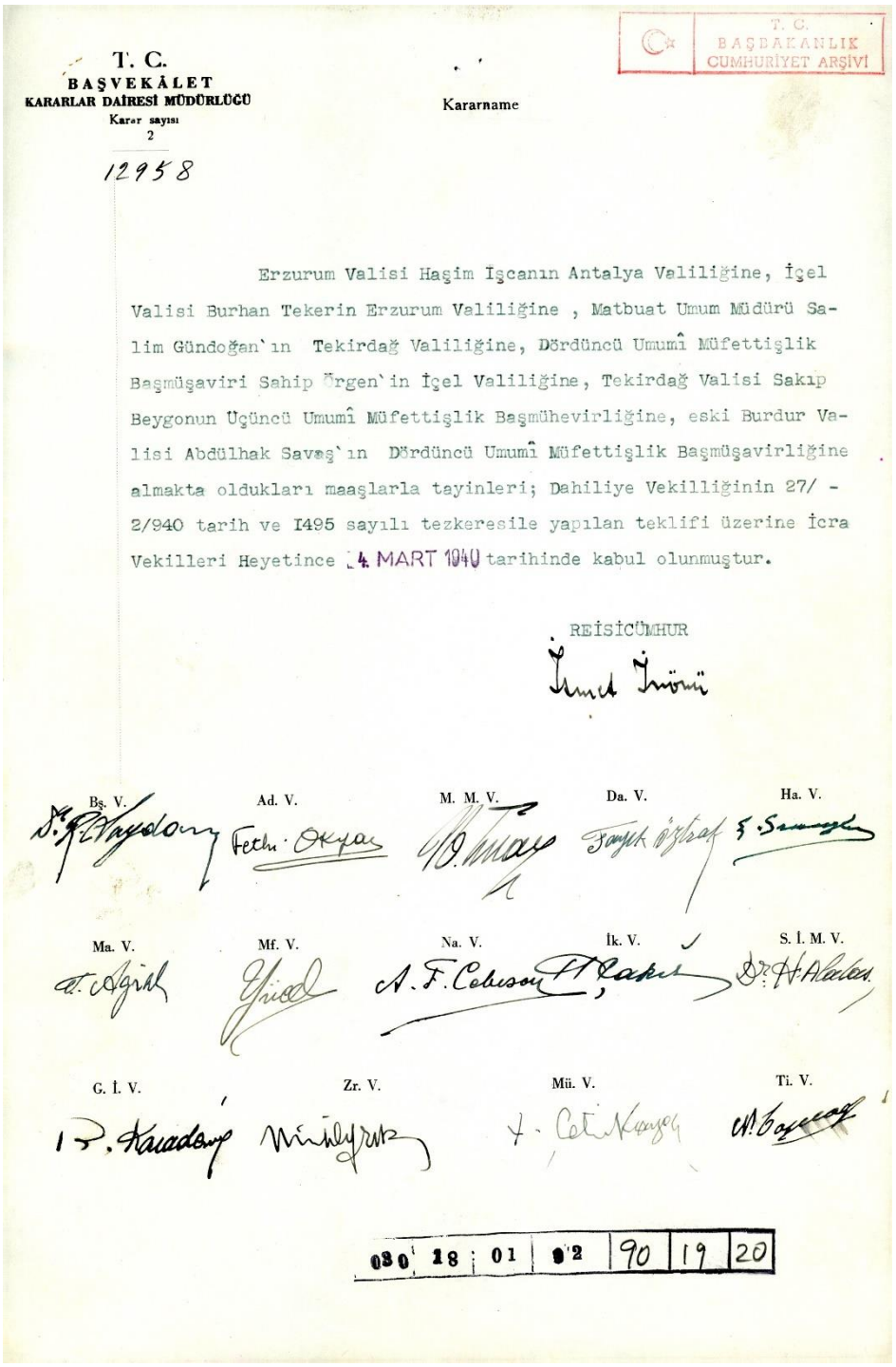
Başvekil

030	10			119	844	2

3

BCA, 030-10- 119-844-2.

Ek-21 Erzurum Valisi Haşim İşcan'ın Antalya Valiliğine atanması.

T. C.
BAŞVEKÂLET
KARARLAR DAİRESİ MÜDÜRLÜĞÜ
Karar sayısı
2

12958

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Kararname

Erzurum Valisi Haşim İşcanın Antalya Valiliğine, İçel Valisi Burhan Tekerin Erzurum Valiliğine , Matbuat Umum Müdürü Salim Gündoğan`ın Tekirdağ Valiliğine, Dördüncü Umumî Müfettişlik Başmüşaviri Sahip Örgen`in İçel Valiliğine, Tekirdağ Valisi Sakıp Beygonun Üçüncü Umumî Müfettişlik Başmühevirliğine, eski Burdur Valisi Abdülhak Savaş`ın Dördüncü Umumî Müfettişlik Başmüşavirliğine almakta oldukları maaşlarla tayinleri; Dahiliye Vekilliğinin 27/ - 2/940 tarih ve I495 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetince 14 MART 1940 tarihinde kabul olunmuştur.

REİSİCÜMHUR

Bş. V. Ad. V. M. M. V. Da. V. Ha. V.

Ma. V. Mf. V. Na. V. İk. V. S. İ. M. V.

G. İ. V. Zr. V. Mü. V. Ti. V.

030 18 01 02 90 19 20

BCA, 30-18-1-2/90-16-10. 20.02.1940.

Ek-22. Haşim İşcan'ın Erzurum Palandöken'de adını taşıyan ortaokul.

Fotoğraf: Songül Güneş, 7 Ekim 2022.

Ek-23 Antalya Valisi Haşim İşcan ile eşi Atıfet İşcan.

Taha Toros Arşivi: 001562136008

Ek-24 İsmet İnönü'nün 1943'te Antalya'yı ziyaretinde Atıfet ve Haşim İşcan ile bir arada.

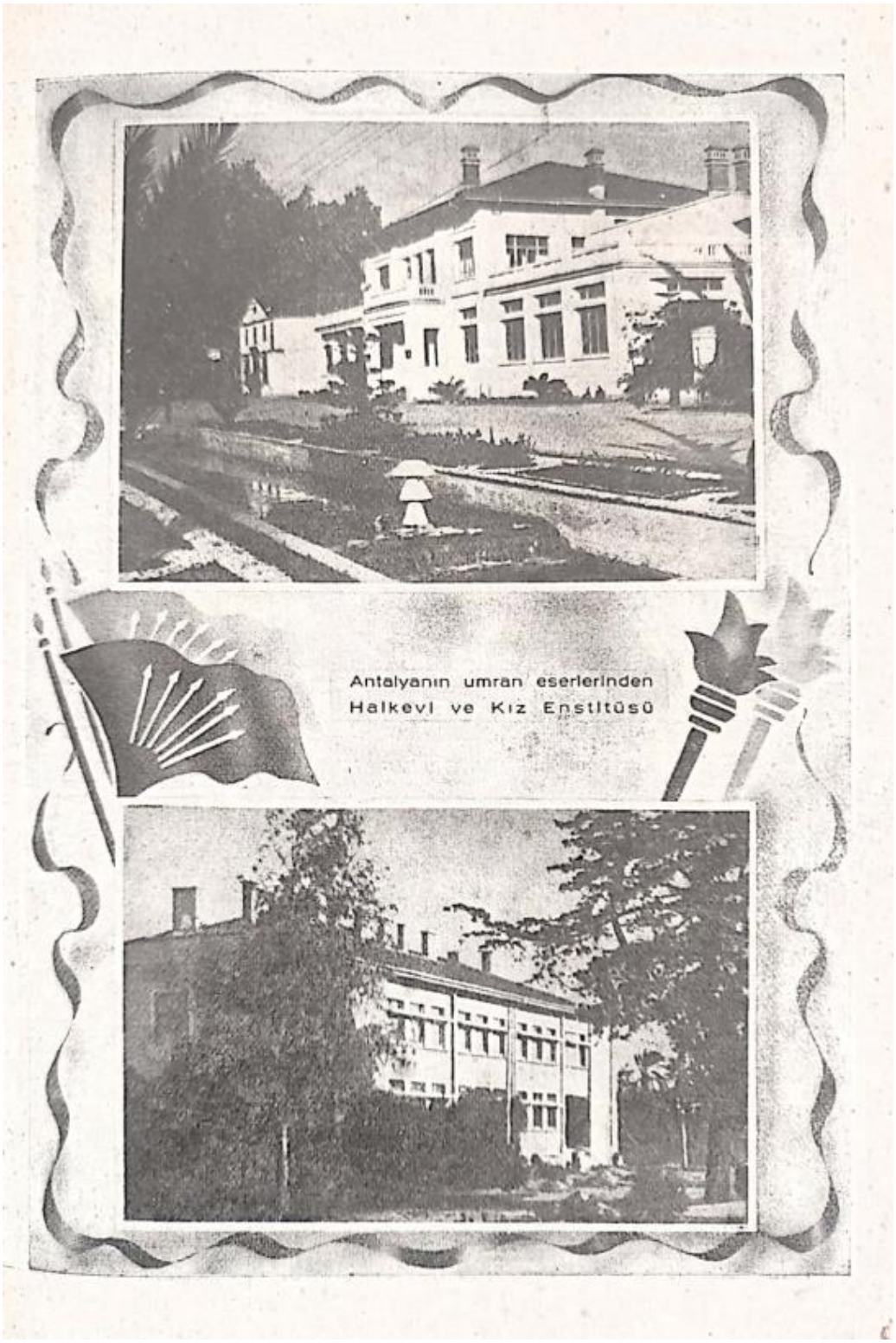

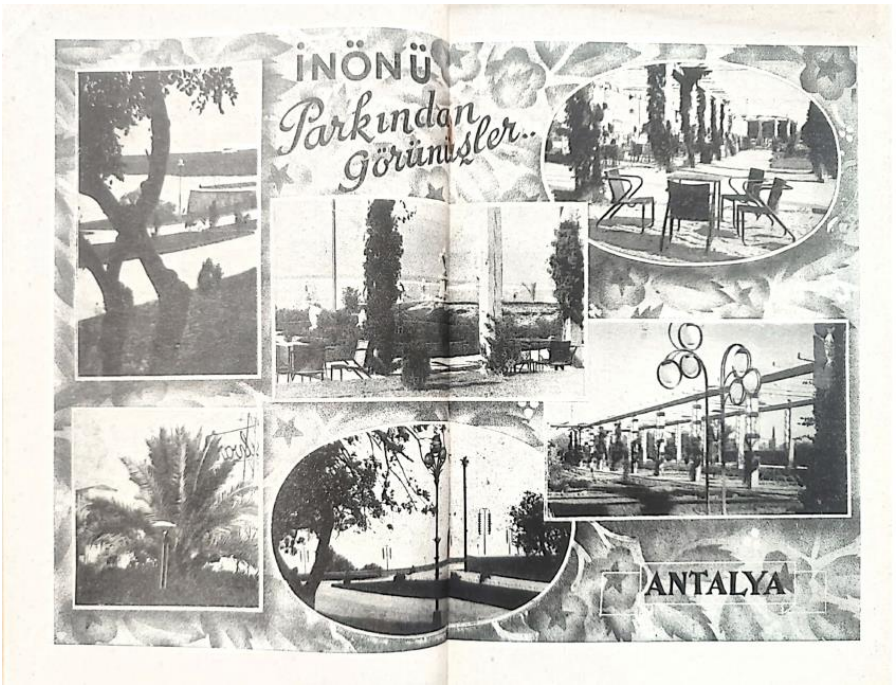
Aslı Akgün Kutay Arşivi

Ek-25 Haşim İşcan'ın kazandırdığı eserlerden Antalya Halkevi binası ve İnönü Kız Enstitüsü.

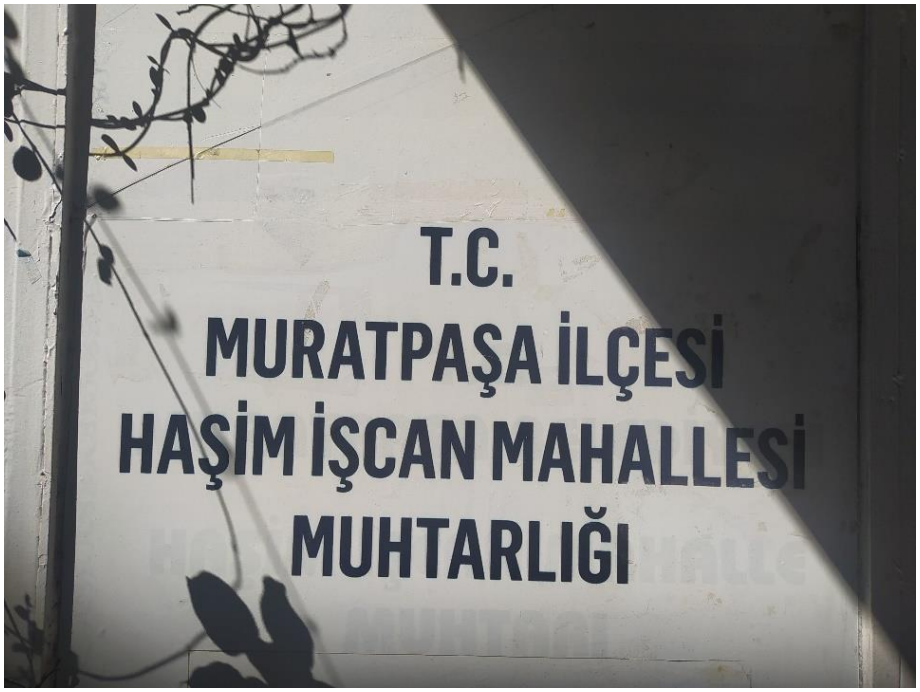
Hulusi Günay, *Antalya,* Bengü Yayınları, yayın yeri ve yayın yılı bilgisi yok, 35.

Ek-26 Türkiye'nin en büyük parkı olarak bilinen ve İşcan döneminde İnönü adı verilen Karaalioğlu Parkı.

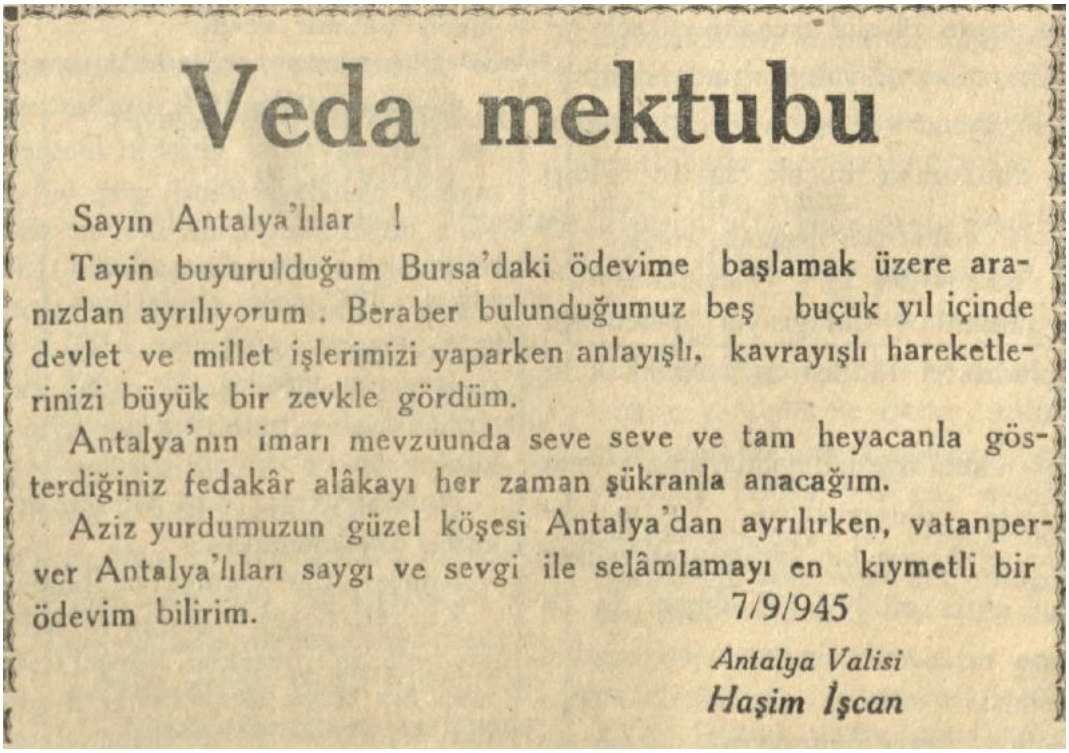
Hulusi Günay, *Antalya,* Bengü Yayınları, yayın yeri ve yayın yılı bilgisi yok, 36-37.

Ek-27 Antalya Muratpaşa ilçesi Haşim İşcan Mahallesi (eski adıyla Rağbetiye Mahallesi).

Fotoğraf: Songül Güneş 11 Ekim 2022.

Ek-28 Haşim İşcan'ın Antalyalılara veda mektubu.

Veda mektubu

Sayın Antalya'lılar !

Tayin buyurulduğum Bursa'daki ödevime başlamak üzere aranızdan ayrılıyorum . Beraber bulunduğumuz beş buçuk yıl içinde devlet ve millet işlerimizi yaparken anlayışlı, kavrayışlı hareketlerinizi büyük bir zevkle gördüm.

Antalya'nın imarı mevzuunda seve seve ve tam heyacanla gösterdiğiniz fedakâr alâkayı her zaman şükranla anacağım.

Aziz yurdumuzun güzel köşesi Antalya'dan ayrılırken, vatanperver Antalya'lıları saygı ve sevgi ile selâmlamayı en kıymetli bir ödevim bilirim.

7/9/945

Antalya Valisi
Haşim İşcan

"Veda mektubu". *Antalya*, 7 Eylül 1945, 1.

Ek-29 Antalya Muratpaşa'da bulunan Haşim İşcan Kültür Merkezi.

Fotoğraf: Songül Güneş 10 Ekim 2022.

Ek-30 Antalya Karaalioğlu Parkı içinde yer alan, Sanatkâr Kuzgun Acar'a ait sağ el heykeli. Heykelin bilek kısmında Haşim İşcan'ın portre görüntüsü ve üzerinde; *"Antalya'ya hizmetlerinden Haşim İşcan'a saygılar 29.08.1975"* ifadesi yer almaktadır.

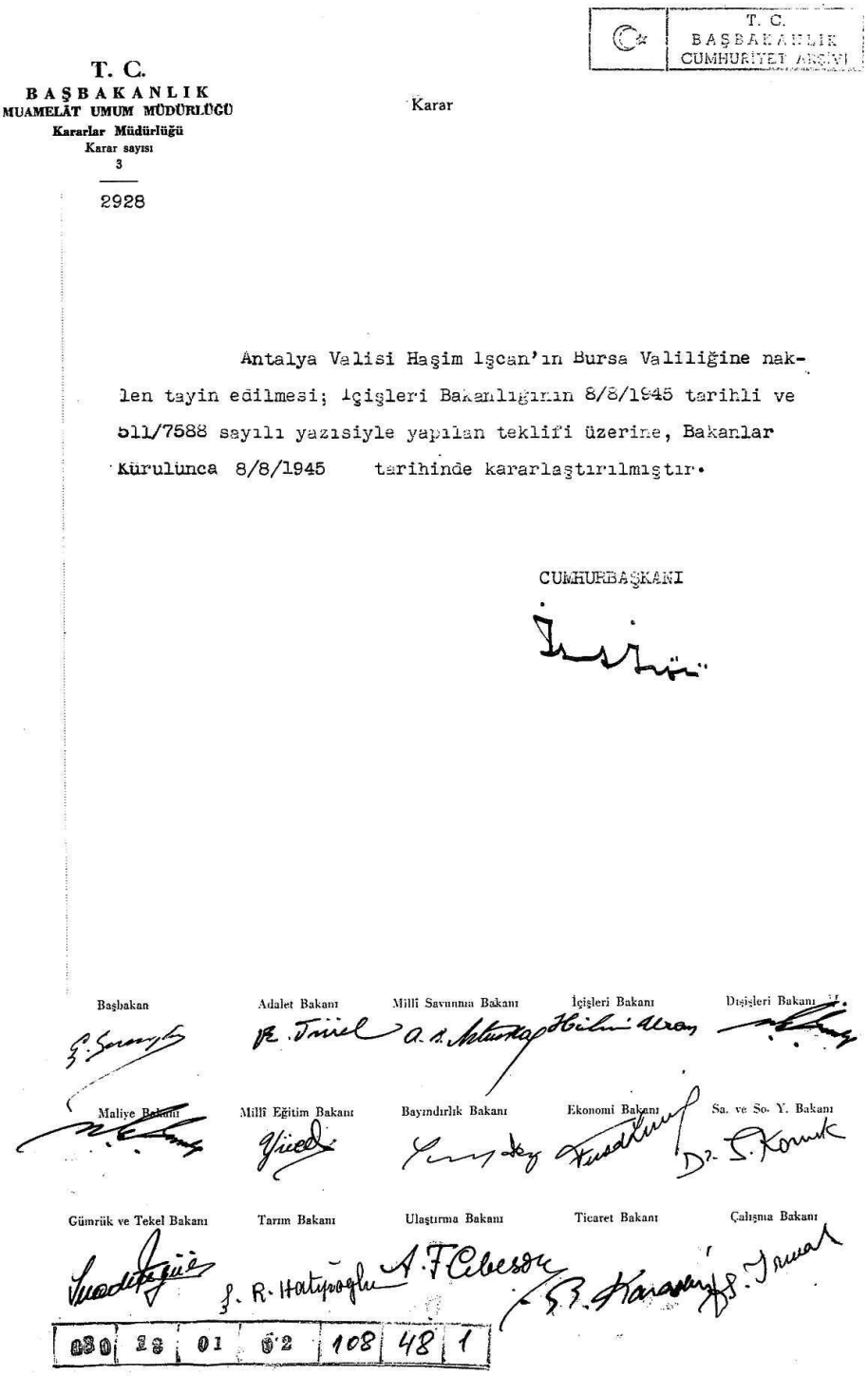
Fotoğraf: Songül Güneş, 10 Ekim 2022.

Ek-31 Haşim İşcan'ın şahsi kitaplığında bulunan, yazarı ve Antalya Müzesi Müdürü Süleyman Fikri Erten imzalı *Antalya Livası Tarihi* adlı kitap. Üzerinde; "*İşcanlılıkla ünlü olgun Valimiz Sayın Haşim İşcan'a saygılarımla"* ifadesi yer almaktadır.

İBB Atatürk Kitaplığı, Demirbaş No: Hİ_462.

Ek-32 Antalya Valisi Haşim İşcan'ın Bursa Valiliğine tayini.

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3
2928

Karar

Antalya Valisi Haşim İşcan'ın Bursa Valiliğine nakleen tayin edilmesi; İçişleri Bakanlığının 8/8/1945 tarihli ve 511/7588 sayılı yazısiyle yapılan teklifi üzerine, Bakanlar Kurulunca 8/8/1945 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başbakan | Adalet Bakanı | Millî Savunma Bakanı | İçişleri Bakanı | Dışişleri Bakanı

Maliye Bakanı | Millî Eğitim Bakanı | Bayındırlık Bakanı | Ekonomi Bakanı | Sa. ve So. Y. Bakanı

Gümrük ve Tekel Bakanı | Tarım Bakanı | Ulaştırma Bakanı | Ticaret Bakanı | Çalışma Bakanı

030 | 18 | 01 | 02 | 108 | 48 | 1

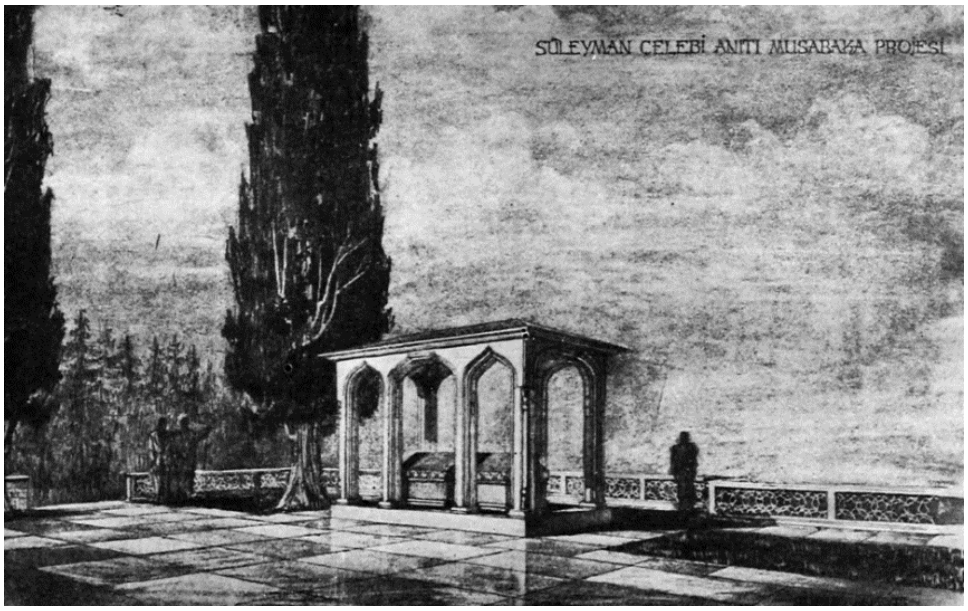
BCA, 3-18-1-2/108-48-1. 08.08.1945.

Ek-33 Vali Haşim İşcan'ın Bursa Devlet Hastanesi yapımı için bastırdığı piyango bileti.

İçişleri Bakanlığı Haşim İşcan Sicil Dosyası: 2678.

Ek-34 Bursa'da Haşim İşcan döneminde inşa edilen Süleyman Çelebi Türbesi

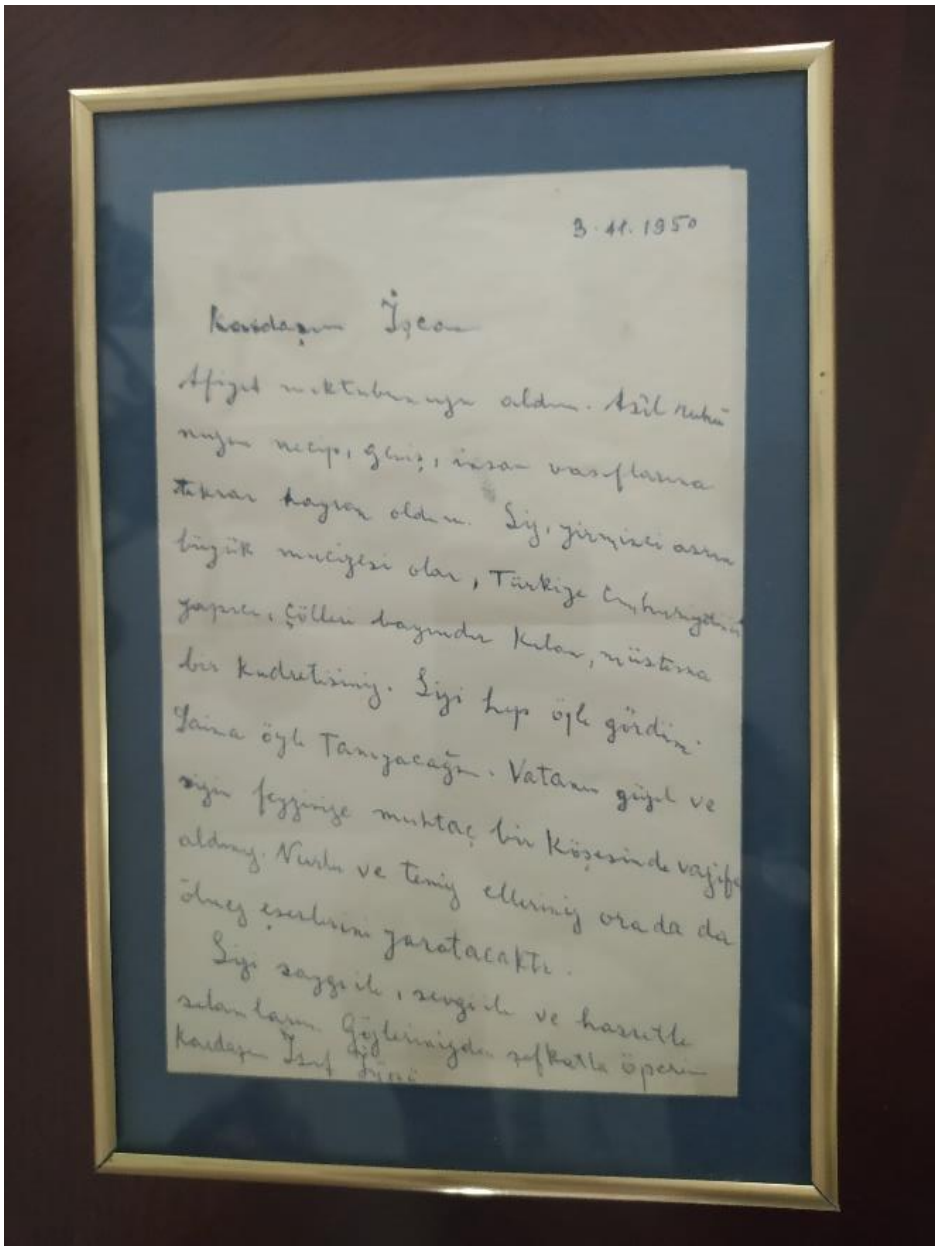
"Süleyman Çelebi Kabri Proje Müsabakası", *Arkitekt* 01-02, sy. 205-206 (1949): 16-19.

Ek-35 Bursalı Hatice Hanım'ın Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a imzalattığı Demokrat Parti hüviyet kartı.

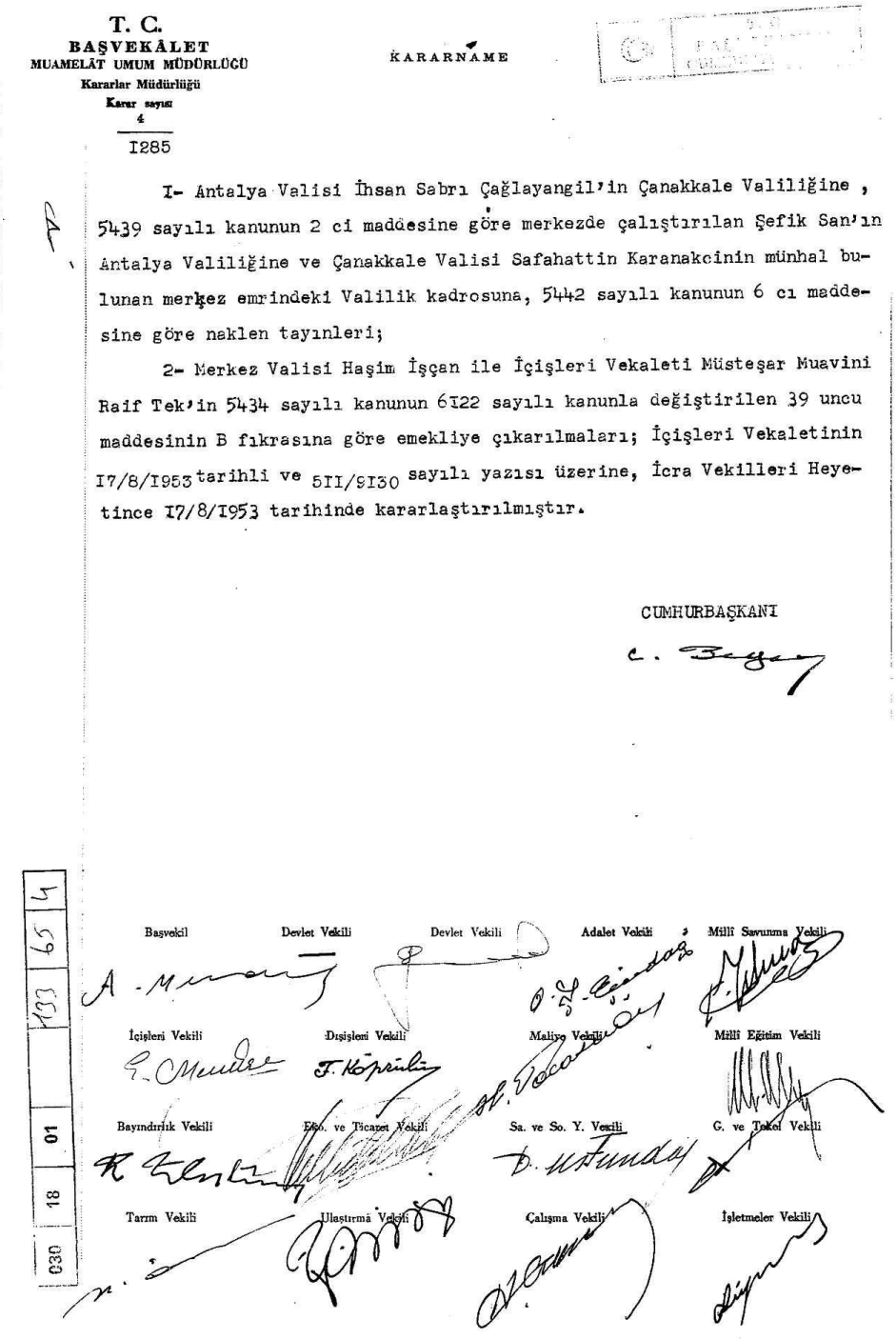
Ahmet Emin Yalman, "Demokrasinin Anası Hatice Teyzeyi Size Tanıtıyoruz", *Vatan,* 10 Nisan 1954, sy. 4637, 1, 6.

Ek-36 CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'nün Samsun Valisi Haşim İşcan'a mektubu.

3 Kasım 1950. Aslı Akgün Kutay Aile Arşivi

Ek-37 Haşim İşcan'ın merkez valiliğinden emekliye sevk edilmesine dair karar.

T. C.
BAŞVEKÂLET
MUAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
4
I285

KARARNAME

I- Antalya Valisi İhsan Sabrı Çağlayangil'in Çanakkale Valiliğine, 5439 sayılı kanunun 2 ci maddesine göre merkezde çalıştırılan Şefik San'ın Antalya Valiliğine ve Çanakkale Valisi Safahattin Karanakcinin münhal bulunan merkez emrindeki Valilik kadrosuna, 5442 sayılı kanunun 6 cı maddesine göre naklen tayinleri;

2- Merkez Valisi Haşim İşçan ile İçişleri Vekaleti Müsteşar Muavini Raif Tek'in 5434 sayılı kanunun 6122 sayılı kanunla değiştirilen 39 uncu maddesinin B fıkrasına göre emekliye çıkarılmaları; İçişleri Vekaletinin I7/8/I953 tarihli ve 5II/9I30 sayılı yazısı üzerine, İcra Vekilleri Heyetince I7/8/I953 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

Başvekil — Devlet Vekili — Devlet Vekili — Adalet Vekili — Milli Savunma Vekili

İçişleri Vekili — Dışişleri Vekili — Maliye Vekili — Milli Eğitim Vekili

Bayındırlık Vekili — Eko. ve Ticaret Vekili — Sa. ve So. Y. Vekili — G. ve Tekel Vekili

Tarım Vekili — Ulaştırma Vekili — Çalışma Vekili — İşletmeler Vekili

030 | 18 | 01 | 133 | 65 | 4

BCA, 030-18-01/133-65-4. 17.08.1953.

Ek-38 Haşim İşcan'ın yapımında ve hizmete alınmasında emek sarfettiği Divan Otel'in inşaatı tamamlandıktan sonraki görünümü.

"Divan Oteli", *Arkitekt* 1, sy. 283 *(*1956): 5-10.

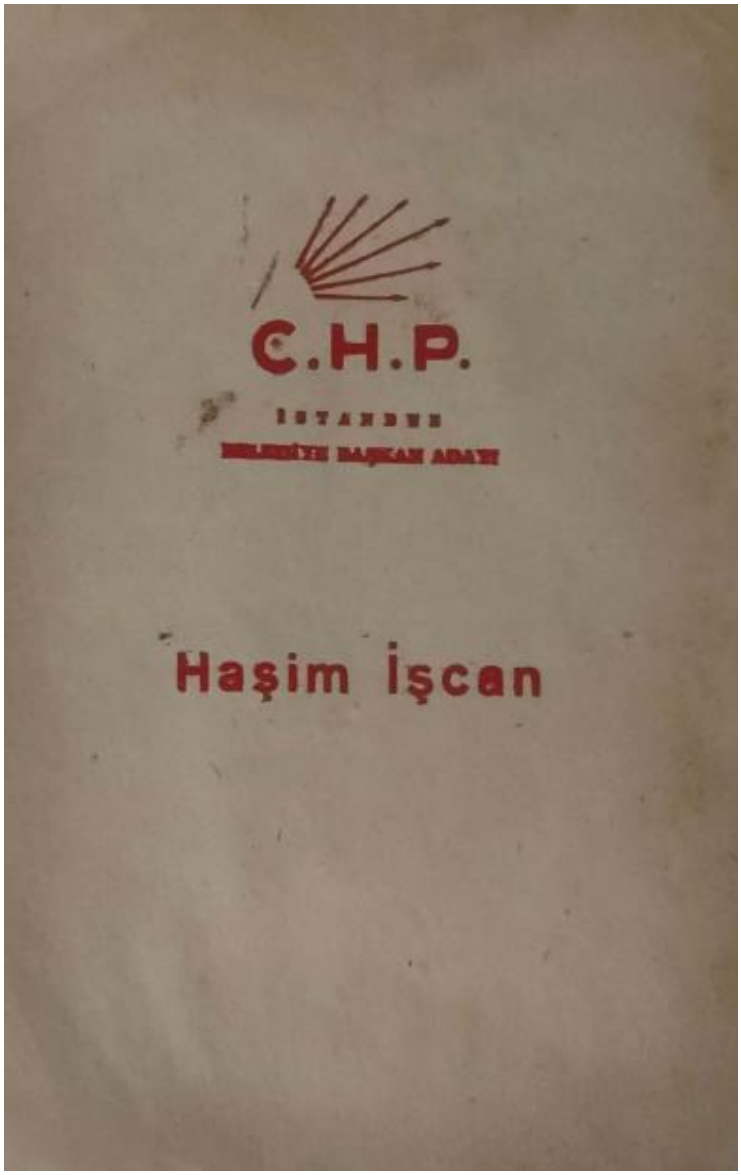
Ek-39 İstanbul Belediye Başkan Adaylığı seçim afişi.

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, AFK_000318.

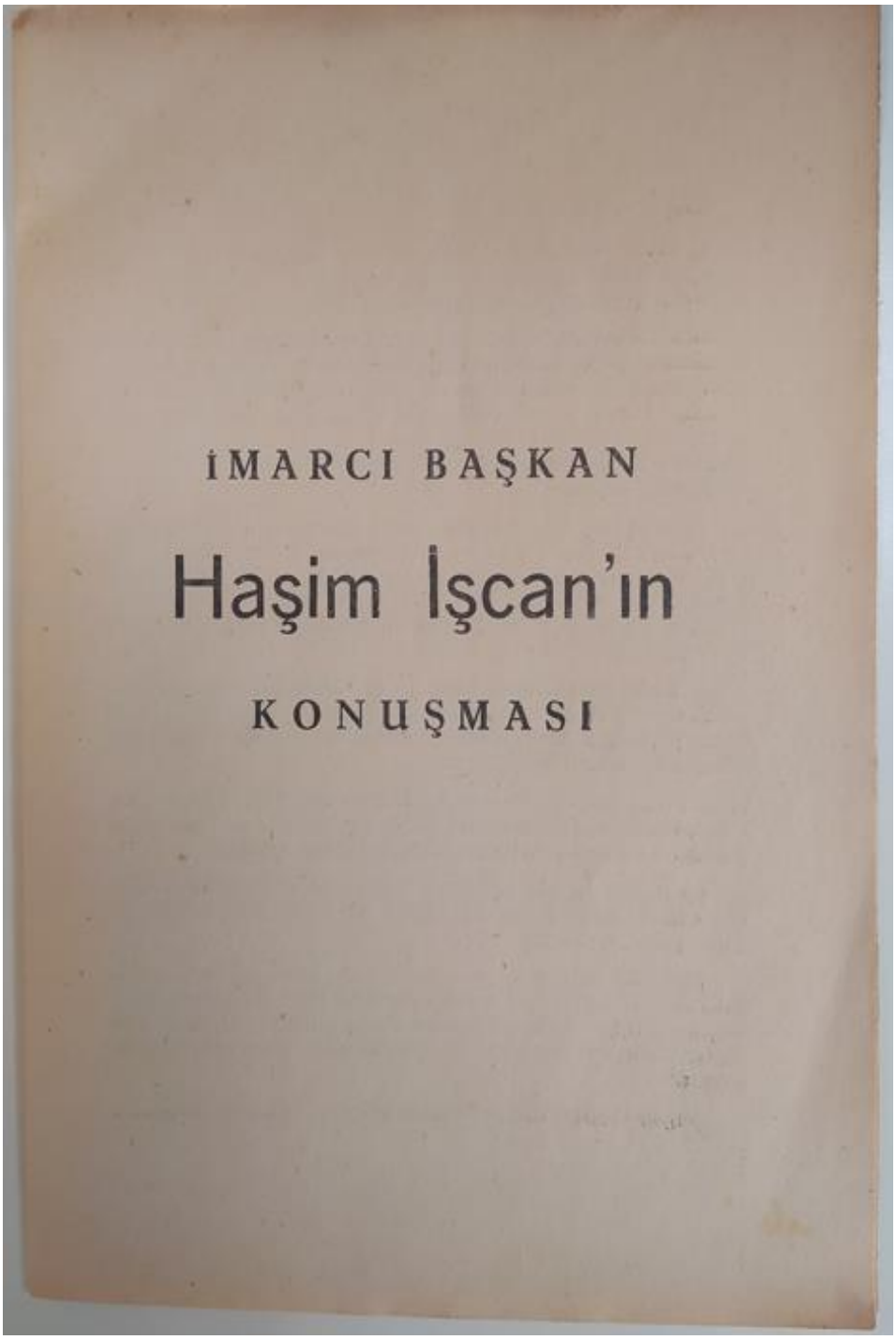
Bu afiş, Millî Kütüphane arşivinde de 002290 demirbaş numarasıyla yer almaktadır.

Ek-40 İstanbul Belediye Başkan Adaylığı Seçim Broşürü.

Songül Güneş Arşivi

Ek-41 Haşim İşcan'ın İstanbul Belediye Başkan adaylığı vaatlerinin yer aldığı kitapçık.

Anonim, *İmarcı Başkan Haşim İşcan'ın Konuşması*, İstanbul: Anıl Matbaası, 1963.

Ek-42 Haşim İşcan'a İl Seçim Kurulu tarafından İstanbul Belediye Başkanlığı mazbatası takdim edilirken.

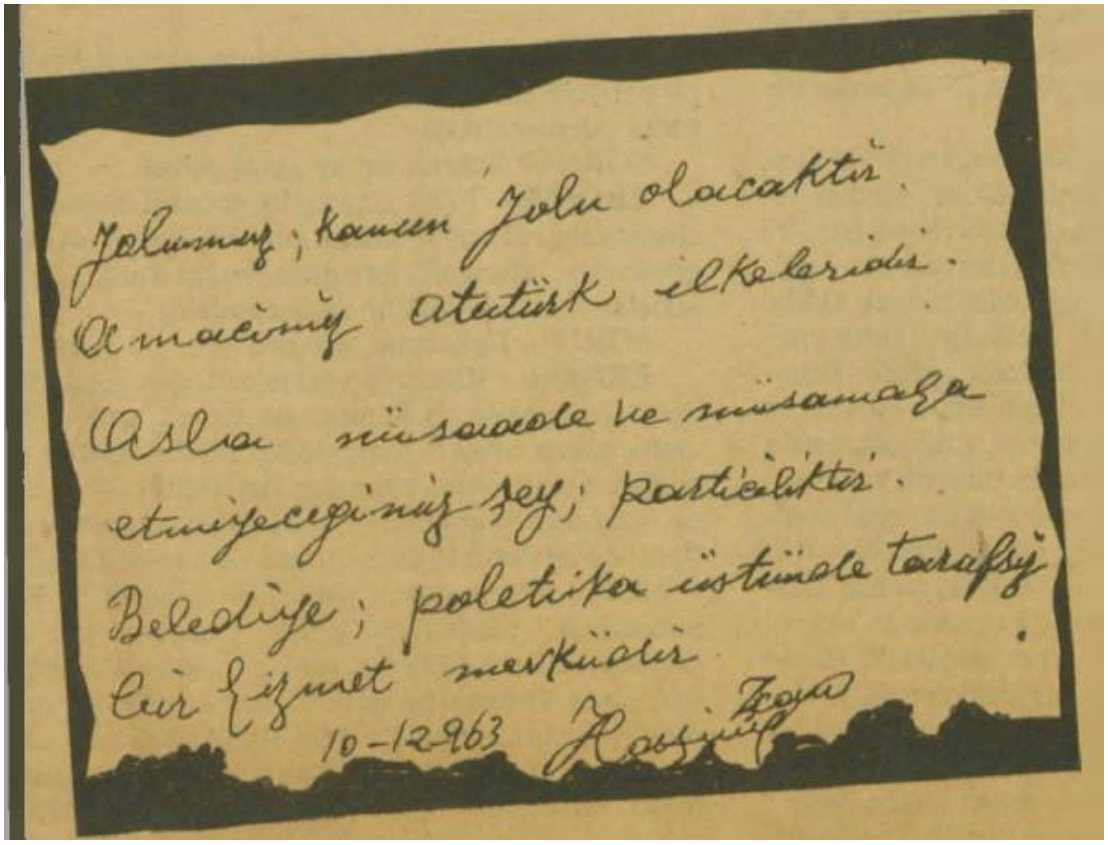
Songül Güneş Arşivi

Ek-43 İstanbul'da tek dereceli seçimlerin ardından göreve gelen ilk Başkan Haşim İşcan.

"Haşim İşcan Vazifeye Başladı", *İstanbul,* sy. 31, (Aralık 1963): 5, 32.

Ek-44 Haşim İşcan'ın İstanbul Belediye Başkanlığı görevine başladığı gün ilan ettiği manifestosu.

Yolumuz; kanun yolu olacaktır.
Amacımız atatürk ilkeleridir.

Asla münasebet ve münasebete girişeceğimiz şey; partizanlıktır.
Belediye; politika üstünde tarafsız bir hizmet merkezidir.

10-12-963 Haşim İşcan

Taha Toros Arşivi: 001504225006.

Ek-45 Haşim İşcan hakkında bir karikatürler.

Taha Toros Arşivi: 001516914006.

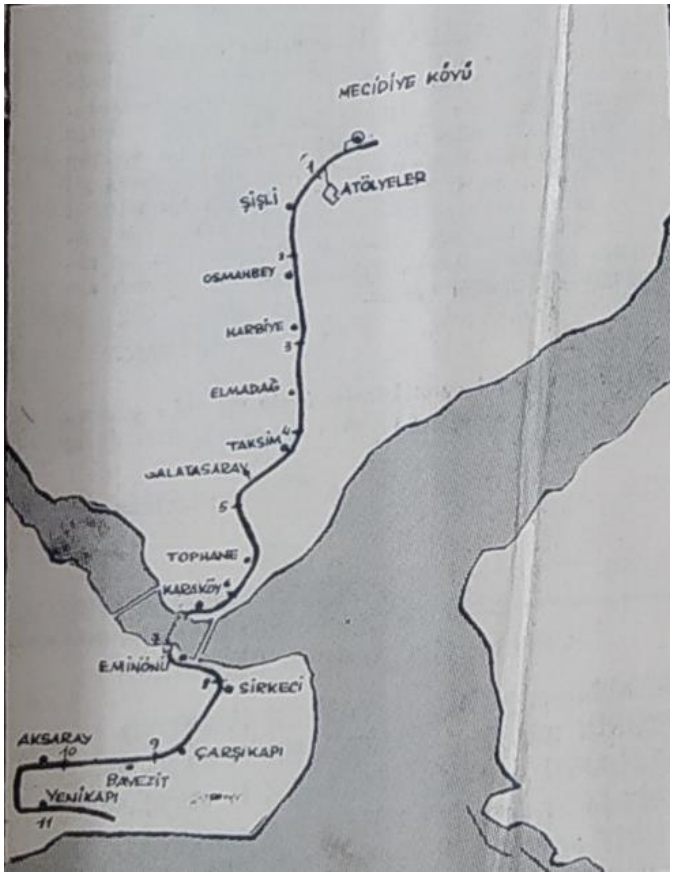
Taha Toros Arşivi: 001516932006.

Ek 46-İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan, Taksim Cumhuriyet Anıtı önünde bir törende.

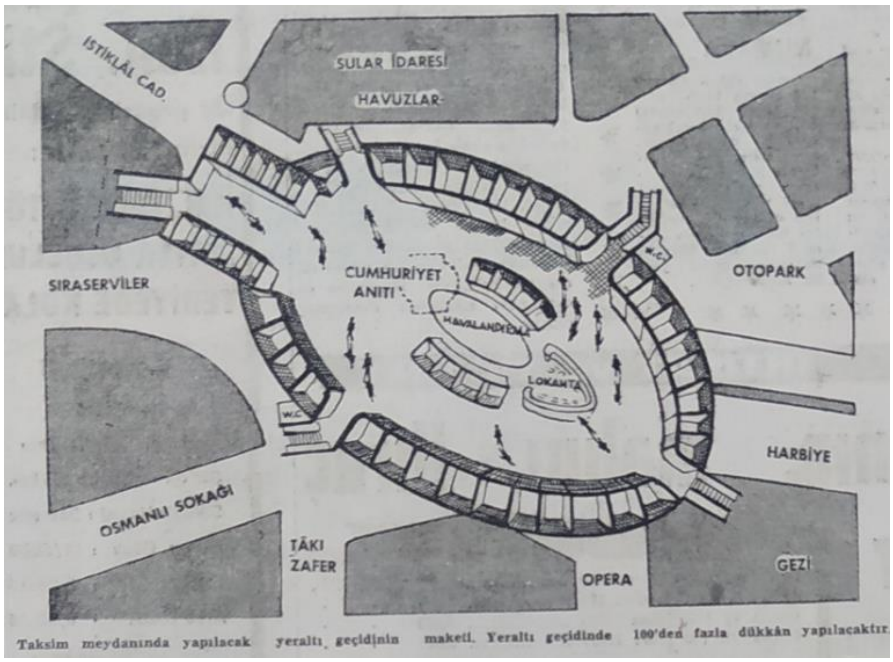

Aslı Akgün Kutay Aile Arşivi

Ek- 47 İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan'ın döneminde hazırlanan metro ve taksim yeraltı projeleri.

"Metro İçin 460 Milyon Lazım", *Milliyet*, 5 Nisan 1964, 1.

Orhan Peksayar, "Taksim Yeraltı Çarşısında 100 Dükkân Bulunacak", *Milliyet*, 7 Nisan 1964, 1.

Ek-48 Haşim İşcan döneminde inşa edilen Saraçhane (Haşim İşcan) ve Karaköy geçitleri.

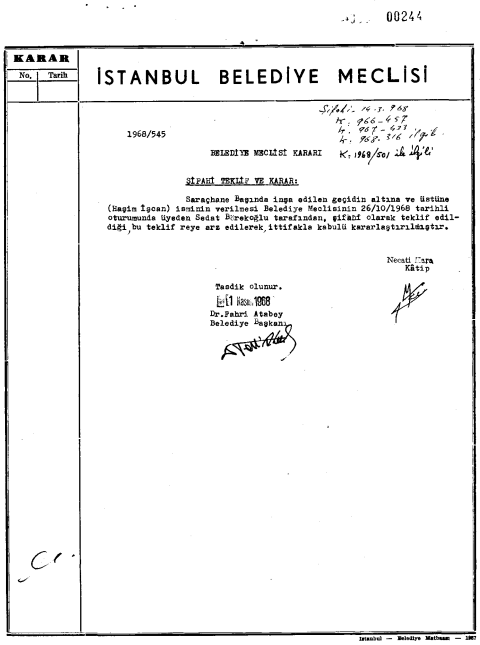

Saraçhane (Haşim İşcan) Geçidi, İBB Atatürk Kitaplığı Dijital Arşivi: Krt_028018.

"Karaköy Geçidi Açıldı", *Akşam,* 19 Temmuz 1965, 1.

Ek-49 Saraçhane Geçidi'ne Haşim İşcan adı verildi.

00244

KARAR

No.	Tarih

İSTANBUL BELEDİYE MECLİSİ

1968/545

BELEDİYE MECLİSİ KARARI

ŞİFAHİ TEKLİF VE KARAR:

Saraçhane Başında inşa edilen geçidin altına ve üstüne (Haşim İşcan) isminin verilmesi Belediye Meclisinin 26/10/1968 tarihli oturumunda üyeden Sedat Bürekoğlu tarafından, şifahi olarak teklif edildiği bu teklif reye arz edilerek ittifakla kabulü kararlaştırılmıştır.

Necati Tara
Kâtip

Tasdik olunur.
11 Kasım 1968
Dr.Fahri Atabey
Belediye Başkanı

İBBKA, 26.10.1968 tarihli ve 545 nolu karar.

Haşim İşcan Geçidi / Saraçhane. Fotoğraf: Songül Güneş 01.05.2024.

Ek-50 İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan, makam arabasından inerken.

Aslı Akgün Kutay Aile Arşivi

Ek-51 İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan nikah kıyarken.

Aslı Akgün Kutay Aile Arşivi

Ek-52 İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan semt pazarlarını denetlerken.

Aslı Akgün Kutay Aile Arşivi

Ek-53 Haşim İşcan, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve beraberindekilerle.

Aslı Akgün Kutay Arşivi

Ek-54 Haşim İşcan, Cumhuriyet Senatörü emekli Korgeneral Cemal Madanoğlu ile bir davette.

Aslı Akgün Kutay Aile Arşivi

Ek-55 Haşim İşcan, işvereni ve dostu Vehbi Koç ile bir arada.

Aslı Akgün Kutay Aile Arşivi

Ek-56 Haşim İşcan, halk dansları ekibiyle.

Aslı Akgün Kutay Aile Arşivi

Ek-57 Başkan Haşim İşcan, İstanbul Valisi Niyazi Akı ve iş adamı Kazım Taşkent.

Taha Toros Arşivi: 001562138008.

Ek-58 Başkan Haşim İşcan ve İstanbul Valisi Vefa Poyraz.

Aslı Akgün Kutay Aile Arşivi

Ek-59 Haşim İşcan döneminde tasarlanan ve Hollanda'ya gönderilen İstanbul Arması.

"İstanbul Arması", *Cumhuriyet,* 11 Aralık 1966, sy. 15219, 1.

Ek-60 Galata Kulesi'nin açılış kutlaması.

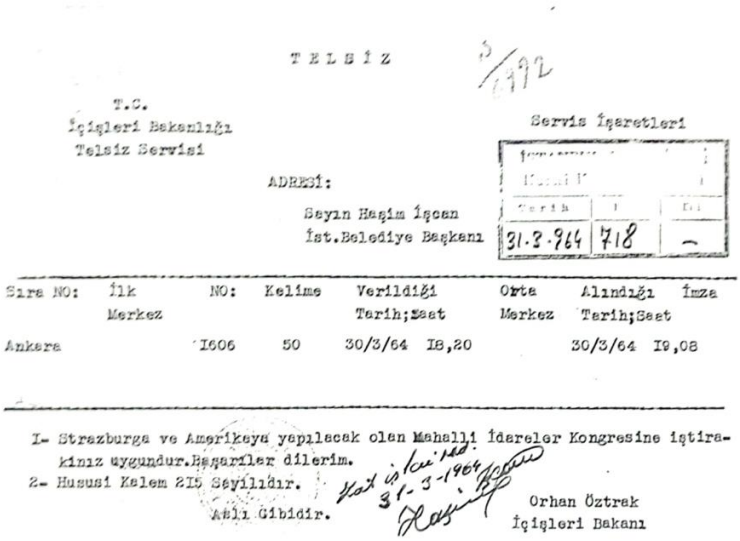
Taha Toros Arşivi: 001562137008.

Ek-61 Haşim İşcan, Habeşistan İmparatoru Haile Selasiye'nin verdiği 10 bin dolarlık bağışı Darülaceze Müdürü'ne takdim ederken.

Hasan Ersel, haz. "Baba Başkan Haşim İşcan", *Cumhuriyet Ansiklopedisi Cilt 3 (1961-1980)*, 205.

Ek-62 İstanbul Belediye Başkanı Haşim İşcan'ın Mahalli İdareler Kongresi'ne katılması için İçişleri Bakanı Orhan Öztrak tarafından verilen izin belgesi.

T E L S İ Z

T.C.
İçişleri Bakanlığı
Telsiz Servisi

Servis İşaretleri

ADRESİ:
Sayın Haşim İşcan
İst.Belediye Başkanı

						Tarih	No
						31.3.964	718

Sıra NO:	İlk Merkez	NO:	Kelime	Verildiği Tarih;Saat	Orta Merkez	Alındığı Tarih;Saat	İmza
Ankara		I606	50	30/3/64 I8,20		30/3/64 I9,08	

I- Strazburga ve Amerikaya yapılacak olan Mahalli İdareler Kongresine iştirakiniz uygundur.Başarıler dilerim.
2- Hususi Kalem ZIL Seyilidir.
Aslı Gibidir.

31-3-1964

Orhan Öztrak
İçişleri Bakanı

İBB İnsan Kaynakları Müdürlüğü, Sicil No: 6992.

Ek-63 Haşim İşcan, dünyaca ünlü İstanbullu, Udi Yorgo Bacanos ile bir arada.

Taha Toros Arşivi: 001528024006.

Ek-64 Haşim İşcan'ın yaşamının farklı dönemlerine ait fotoğrafları.

Aslı Akgün Kutay Arşivi

"Haşim İşcan", *İstanbul,* sy. 31, (Aralık 1963): 1.

Taha Toros Arşivi: 001516939006.

Ek-67 Haşim İşcan'ın cenaze merasimi.

İstanbul, sy. 54 (1968): 1-5.

Ek-68 Haşim İşcan'ın Zincirlikuyu Mezarlığında bulunan kabri.

Fotoğraf: Songül Güneş, 5 Haziran 2023.

Ek-69 Haşim İşcan'a benzetilen, çağdaşı İngiliz-Amerikan aktör Charles Laughton (1899-1962).

University of North Texas, "Charles Laughton",
https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc232910/ Erişim tarihi: 30.04.2024.

Ek-70 Eşi Atıfet İşcan'a ait fotoğraflar.

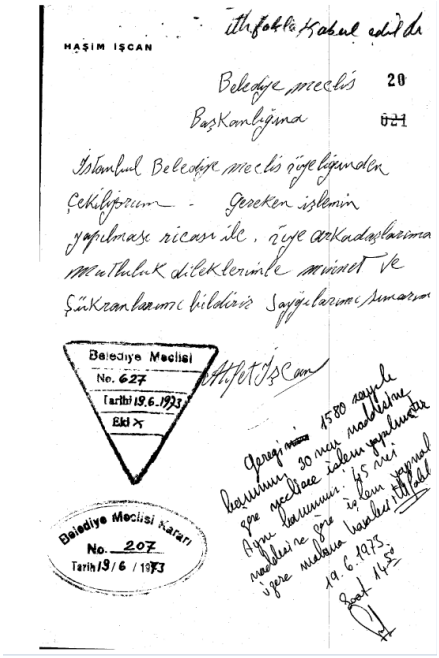

Aslı Akgün Kutay Arşivi

Aslı Akgün Kutay Arşivi

Ek-71 İstanbul Belediye Meclisi Şişli Üyesi Atıfet İşcan'ın istifa dilekçesi ve istifasının kabulüne ilişkin alınan karar.

HAŞIM IŞCAN

Belediye Meclisi Başkanlığına

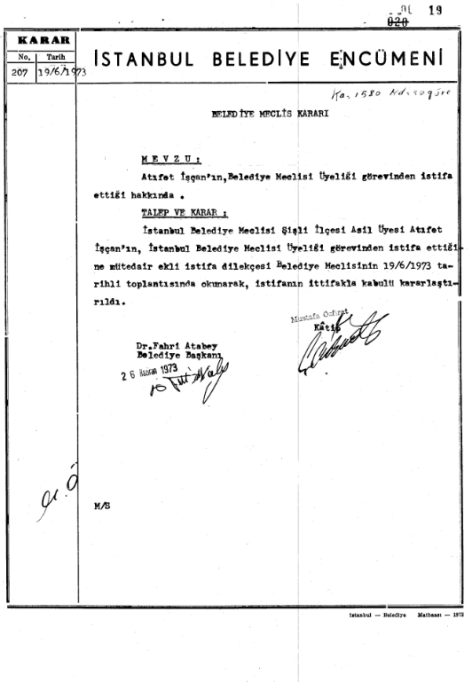
İstanbul Belediye meclisi üyeliğinden çekiliyorum - Gereken işlemin yapılması ricası ile, üye arkadaşlarıma mesudluk dileklerimle minnet ve şükranlarımı bildiririm. Saygılarımla

Belediye Meclisi No. 627 Tarihi 19.6.1973 Ekli -

Belediye Meclisi Kararı No. 207 Tarih 19/6/1973

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kurum Arşivi

İstanbul Belediye Meclisi Şişli Üyesi Atıfet İşcan'ın istifasının kabulüne dair karar.

KARAR

No.	Tarih
207	19/6/1973

İSTANBUL BELEDİYE ENCÜMENİ

BELEDİYE MECLİS KARARI

M E V Z U :

Atıfet İşcan'ın, Belediye Meclisi Üyeliği görevinden istifa ettiği hakkında .

TALEP VE KARAR :

İstanbul Belediye Meclisi Şişli İlçesi Asil Üyesi Atıfet İşcan'ın, İstanbul Belediye Meclisi Üyeliği görevinden istifa ettiğine mütedair ekli istifa dilekçesi Belediye Meclisinin 19/6/1973 tarihli toplantısında okunarak, istifanın ittifakla kabulü kararlaştırıldı.

Dr.Fahri Atabey
Belediye Başkanı

M/S

İBBKA, 207 numaralı ve 19 Haziran 1973 tarihli karar.

Ek-72 Haşim İşcan'ın Kardeşi Akif İşcan

Rize Valiliği, http://www.rize.gov.tr/gorev-yapmis-valiler Erişim tarihi: 02.02.2024.

Cemaleddin Bildik, "Kardeş Valiler", *Yedigün*, sy. 770 (7 Aralık 1947): 9.

Ek-73 Haşim İşcan'ın görev yaptığı iller haritası.

https://ozanyerli.github.io/turkeyvisited/ Erişim tarihi: 21.03.2023.

Ek-74 Haşim İşcan'ın görevlerinde kullandığı imzalar.

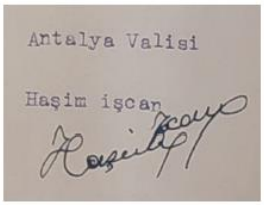
20.02.1930
Birinci Umumi Müfettişlik
Kalemi Mahsus Amiri
Haşim
Sicil No:2678

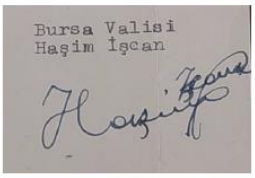
01.11.1932
Siverek Kaymakamı
Haşim
Sicil No:2678

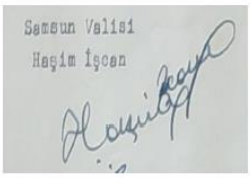
15.11.1933
Mülkiye Müfettişi
Haşim Cevdet
Sicil No: 2678

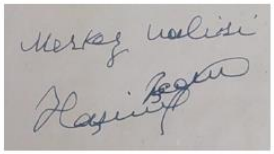
Antalya Valisi
Haşim İşcan
Sicil No: 2678

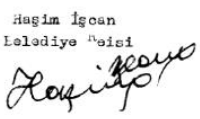
Bursa Valisi
Haşim İşcan
Sicil No: 2678

Samsun Valisi
Haşim İşcan
Sicil No: 2678

Merkez Valisi Haşim İşcan
Sicil No: 2678

İstanbul Belediye Reisi
İBB Kurum Arşivi Sicil No: 6992.

Ek-75 Türkiye'de Haşim İşcan'ın adını taşıyan yerler listesi.

Antalya

1. Haşim İşcan Kültür Merkezi-Muratpaşa
2. Haşim İşcan Mahallesi-Muratpaşa
3. Haşim İşcan Caddesi-Döşemealtı

Bursa

1. Haşim İşcan İşhanı-Osmangazi
2. Haşim İşcan Caddesi-Osmangazi
3. Haşim İşcan (Bisaş) Parkı-Osmangazi
4. Haşim İşcan İlkokulu-Yıldırım

Edirne

1. Haşim İşcan Caddesi-Merkez/ I. Murat Mahallesi
2. Haşim İşcan Caddesi-Merkez/ Şükrü Paşa Mahallesi

Erzurum

1. Haşim İşcan Ortaokulu-Palandöken

İstanbul

1. Haşim İşcan Caddesi-Arnavutköy
2. Haşim İşcan Caddesi-Büyükçekmece
3. Haşim İşcan Parkı-Fatih
4. Haşim İşcan (Saraçhane) Geçidi-Fatih
5. Haşim İşcan İlkokulu-Ümraniye
6. Haşim İşcan Sokağı-Ümraniye

İzmir

1. Haşim İşcan Caddesi-Bayraklı

Samsun

1. Haşim İşcan Sokağı-İlkadım

Tekirdağ

1. Haşim İşcan Sokağı-Süleymanpaşa